Reformni pokret i Hrvatska starokatolička crkva 1919.-1929.

Patafta, Daniel

Doctoral thesis / Disertacija

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:222:913600

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Catholic Faculty of Theology
University of Zagreb

University of Zagreb

CATHOLIC FACULTY OF THEOLOGY

Daniel Patafta

REFORM MOVEMENT AND CROATIAN OLD CATHOLIC CHURCH 1919-1929

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2016

Sveučilište u Zagrebu

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

DANIEL PATAFTA

REFORMNI POKRET I HRVATSKA STAROKATOLIČKA CRKVA 1919.-1929.

DOKTORSKI RAD

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Slavko Slišković

Zagreb, 2016.

University of Zagreb

CATHOLIC FACULTY OF THEOLOGY

Daniel Patafta

REFORM MOVEMENT AND CROATIAN OLD CATHOLIC CHURCH 1919-1929

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

Associate prof. dr. sc. Slavko Slišković

Zagreb, 2016

Podaci o mentoru

Izvanredni profesor dr. sc. Slavko Slišković rođen je 16. siječnja 1975. godine u Doboju (BiH). Osnovnu školu završio je u Ozimici, općina Žepče, a maturirao u Splitu 1993. Iste godine započeo je studij teologije na KBF-u u Zagrebu. 1998. odlazi na studij u Fribourg (Švicarska) gdje je 2000. godine postigao magisterij. Godine 1994. postao je član Hrvatske dominikanske provincije, a za svećenika je zaređen 2000. Od te je godine zaposlen kao znanstveni novak na znanstveno istraživačkom projektu «Srednjovjekovna znanstvena baština Hrvata». 2001. izabran je u suradničko zvanje asistenta pri Katedri crkvene povijesti KBF-a. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2005. obranio je doktorsku disertaciju iz povijesti te postao višim asistentom. 2006. godine izabran je u znanstveno-nastavno zvanje i na radno mjesto docenta. Od siječnja 2007. voditelj je znanstvenog projekta «Strossmayerov europeizam u politici i umjetnosti». U rujnu 2008. godine izabran je na funkciju prodekana za organizacijska pitanja i područni studij KBF-a za sljedeće dvogodišnje akademsko razdoblje, a u rujnu 2010. godine ponovno je izabran na istu funkciju za iduće dvije akademske godine. 2009. godine postao je pročelnik Katedre crkvene povijesti KBF-a Sveučilišta u Zagrebu te član Vijeća društveno-humanističkog područja Sveučilišta u Zagrebu. Član je uredništva časopisa Croatica Christiana Periodica u Zagrebu te Znanstvenog vijeća časopisa Vrhbosnensia iz Sarajeva. Od akademske 2000./2001. godine na KBF-u predaje više predmeta iz opće i nacionalne crkvene povijesti kao i razne povijesne seminare. Kao stručni suradnik predavao je na poslijediplomskom studiju Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a od 2009. godine voditelj je specijalizacije u crkvenoj povijesti. Bio je mentor 40-ak diplomskih radova i jednoga magisterija na KBF-u, a mentor je dvjema doktoranticama povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Izlaganjima sudjelovao je na većem broju međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova, održao više javnih predavanja i nastupa u radijskim i televizijskim emisijama.

Objavljeni radovi: Župa Lug-Brankovići 1989.-1999., Lug-Brankovići 1999.; Les dominicains croates et la revue «Duhovni život» (La vie spirituelle) 1929-1942, Zagreb 2002.; «Dominikanski bogoslovski zbor 'Akvinac' i Hrvatski katolički pokret», Hrvatski katolički pokret, Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001., Zagreb 2002.; «Rad Odbora za organizaciju znanstvenog skupa o 150. obljetnici uspostave Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i uzdignuća Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije», Zagrebačka crkvena pokrajina. Zbornik radova

znanstvenog skupa «150. obljetnica uspostave Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i uzdignuća Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije», Zagreb 2004., str. 315.-322.; «Dominikanci i bosansko-humski krstjani», Fenomen 'krstjani' u srednjovjekovnoj Bosni i Humu, Zbornik radova, Sarajevo – Zagreb 2005., str. 479.-498.; «Strossmayer i Bugari», Hrvatsko-bugarski odnosi u 19. i 20. stoljeću, Zbornik radova, Zagreb 2005.; «Strossmayer promicatelj europskog jedinstva», Croatica Christiana Periodica, br. 56. Zagreb 2005.; «Inqusizioni e frati Minori in Bosnia», Frati Minori e Inquisizioni, Atti del XXXIII Convegno internazionale, Assisi, 6.-8 ottobre 2005., Spoleto 2006., str. 385.-408.; «Strossmayer e Roma», Strossmayer e il dialogo ecumenico, Atti del Convegno Internazionale Venezia 14.-15 febbraio 2005, Venezia 2006., str. 123.-141.; «Crkva kao inspirator Strossmayerove politike – poseban osvrt na službu župana», Anali zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, 23/2007., Zagreb-Osijek 2007., str. 173.-186.; «Katolicizam u službi nacije», Josip Juraj Strossmayer. Hrvatska. Ekuemenizam. Europa / Chorwacja. Ekuemenizm. Europa, Krakow 2007., str. 37.-57.; «Povijest kao učiteljica života», Lađa. Časopis za promicanje religioznog odgoja i vrjednota kršćanske kulture, 2/2007., str. 26.-33.; «La Chiesa e la formazione cristiana e nazionale di Croati e Sloveni nell'Ottocento (Strossmayer e Slomšek)», Storia religiosa di Croazia e Slovenia, Milano 2008., str. 381.-406.; «Pokreti i reforme Crkve u prošlosti», Bogoslovska smotra, 2/2008, Zagreb 2008., str. 303.-319.; «Franjevaštvo i dominikanstvo», Posvećeni život, 1 i 2/2009., Zagreb 2009., str. 24.-29.; «Doprinos svetog Benedikta i njegova reda oblikovanju moderne Europe», Croatica Christiana Periodica, 65/2010., Zagreb 2010., str. 161.-174.; «Strukture Katoličke crkve na žepačkom području», Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog simpozija Žepče 1458.-2008., Zagreb-Žepče 2010., str. 317.-329.; «Crkva i nacionalni identitet», Identitet kao odgojno-obrazovna vrjednota. Zbornik radova tribina Zajednički vidici., Zagreb 2011., str. 121.-142.; "Crkva i nacionalni identitet", Identitet kao odgojno-obrazovna vrjednota, Zagreb, 2011.; Strossmayer, Crkva i liberalizam", Zbornik 7. i 8. Strossmayerovih dana, Đakovo 2011.; "Sveta Stolica", U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću, Zagreb 2013.; "Kršćanstvo u temeljima hrvatskog identiteta: povijesno-kritički prikaz", Kršćanstvo i identitet, Frankfurt am Main 2014.; "Katolički identitet u suvremenoj Hrvatskoj", Kršćanstvo i identitet, Frankfurt am Main 2014.; Monica Priante-Slavko Slišković, "Tondini i Strossmayer. Jedinstveni za jedinstvo", Zagreb, 2016.

Sažetak

Reformni pokret nižeg katoličkog klera u Hrvatskoj trajao je od 1919. do 1923. godine. Za to vrijeme on je prošao kroz više faza razvoja. Djelovanje preteča reformnog pokreta (1917.-1918.) pokazalo je, da dio nižeg klera nije bio zadovoljan tadašnjim odnosima unutar Katoličke Crkve. Ujedno je to bio nagovještaj da će uskoro doći do pokreta koji će imati za cilj provođenje reformi koje bi trebale demokratizirati katoličku crkvenu organizaciju i poboljšati materijalni i društveni položaj njenog nižeg klera. Svoj puni zamah reformni je pokret doživio u novonastaloj Kraljevini SHS. "Savremene želje", odnosno zahtjevi katoličkih svećenika u Hrvatskoj, formulirani na tzv. "Boljševičkoj sinodi", predstavljali su smjernicu u borbi za provođenje reformi u Katoličkoj Crkvi. Značajno je da niti jedan zahtjev nije dirao u temeljna vjerska pitanja, tj. dogme, nego su se isključivo kretali na području crkvene discipline i organizacije. Katoličke crkvene vlasti u Hrvatskoj oštro su osudile reformni pokret i njegove zahtjeve.

Na prijelazu iz 1919. u 1920. godinu među svećenicima je došlo do diferencijacije oko pitanja daljnjeg vođenja akcije za reformu Katoličke Crkve. Većina je oštro ostala na tome da se tražene reforme moraju provesti legalnim putem unutar Katoličke Crkve. No, manjina je smatrala da je uspjeh jedino moguć ako se provede prekid svih veza s Katoličkom Crkvom i osnuje nova, neovisna vjerska zajednica. Koprivnička faza pokreta (1920.) pokazala je da jugoslavenski katolički episkopat, držeći se potpuno stava Svete Stolice prema češkom reformnom pokretu, nema namjeru prihvatiti sada ponešto izmijenjene zahtjeve sebi podređenog svećenstva i da je nasilno zauzimanje rimokatoličke župe te njeno pretvaranje u "hrvatsko-katoličku župu" neostvarivo. U svojoj posljednjoj fazi (razdoblje od 1921. do 1923.) reformni pokret zapada u naizgled bezizlaznu krizu i definitivno prekida organizacijske i dogmatske veze s Katoličkom Crkvom.

Političke stranke i skupine u Hrvatskoj gledale su na reformni pokret isključivo s aspekta svojih uskih političkih interesa. U svrhu suzbijanja reformnog pokreta katoličke crkvene vlasti imale su, na zakonu utemeljenu, podršku najviših državnih organa. Jedini način da se prevlada kriza pokreta i ostvari željena reforma bio je prijelaz na starokatoličku vjeroispovijest. Nemogućnost provođenja reformi u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj dovela je do stvaranja nove vjerske zajednice - Hrvatske starokatoličke crkve. U prvih pet godina svoga postojanja Hrvatska starokatolička crkva uspostavila je svoje institucije i proživila prve krize. Tako s godinom 1929. završava jedno razdoblje njezine konsolidacije.

KLJUČNE RIJEČI: *Reformni pokret, niži katolički kler, Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, "Savremene želje", "Boljševička sinoda", pitanja crkvene discipline i organizacije, češki reformni pokret, "Hrvatsko-katolička župa", ekskomunikacija, politički interesi, Stjepan Radić, nadbiskup Bauer, Hrvatska starokatolička crkva, Marko Kalogjerà, kriza, ideologija*

Summary

The reform movement of a part of the lower Catholic clergy in Croatia had several phases. The activity of precursors of the reform movement (until 1919.) showed that a part of hierarchically lover clergy was not satisfied with the existing relations within the Catholic Church. At the same time it was an indication that soon a movement would be formed with the aim to carry out the reforms which were supposed to democratize the Catholic Church organization and improve the material and social position of its lower clergy. The reform movement got its full swing in the newly founded Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. "The contemporary wishes", i. e. the demands of the Catholic priests in Croatia, formulated in so-called "Bolshevik synod", presented the orientation in the struggle for carrying out the reforms in the Catholic Church. It is significant that none of demands touched the basic religious questions, i.e. dogmas, but were limited to the questions of the church discipline and organization.

The Catholic Church authorities in Croatia condemned sharply the reform movement and its demands. The turn of 1919 to 1920 witnessed the differentiation among the priests regarding the question of further conducting of the action for the reform of the Catholic Church. Most of them resolutely stuck to their opinion that the required reforms had to be carried out in the legal way within the Catholic Church itself. But some thought that the success was possible only if all the connections with the Catholic Church were stopped and new independent religious community formed. The Koprivnica phase of the movement (1920) showed that Yugoslav Catholic episcopate, complying entirely with the attitude of the Holy Chair regarding the Czech reform movement, had no intention to accept the demands, now somewhat changed, of the subordinate clergy and that occupation of the Roman Catholic parish by force and its transformation into the "Croatian-catholic parish" was not realizable. Regardless of the strict church punishments, the movement was kept, mor or less, within the range of the Catholic Church until first excommunication in 1921. In the last phase (the period between 1921 and 1923/24) the reform movement entered its seemingly hopeless crisis and stopped definitely its organizational and dogmatic relations with the Catholic Church.

Political parties and groups in Croatia looked at the reform movement of the priests solely from the aspect of their narrow political interests. In order to stop the reform movement the Catholic Church authorities had the support, based on the law, by the highest state bodies. The only way to overcome the crisis of the movement and realize the longed for reform was

to pass to the Old Catholic religion. The impossibility of carrying out the reform within the Catholic Church in Croatia made a part of dissatisfied lower clergy found new religious community - the Croatian Old Catholic Church. In first five years of her existing Croatian Old Catholic Church made his own institutions and go through an experience of firs crisis. With year of 1929 finish the time of her consolidation.

KEX WORDS: *Reform movement, lower Catholic clergy, reforms, Kingdom od Serbs, Croats and Slovenes, "The contemporary wishes", "Bolshevik synod", questions of the church discipline and organization, Czech reform movement, "Croatian-catholic parish", excommunication, narrow political interests, Stjepan Radić, archbishop Bauer, Croatian Old Catholic Church. Marko Kalogjerà, crisis, ideology*

SADRŽAJ

Uvod 1

REFORMNI POKRET (1919.-1924.) 6

1. Počeci reformnog pokreta u Hrvatskoj do 1919. godine 9

1.1. Niko Petrić i knjižica Rane u Katoličkoj Crkvi 9

1.2. Svetokuzamska sinoda 15

1.3. Rane u katoličkoj crkvi i Svetokuzamska sinoda početak reformnog pokreta? 20

1.4. Prema reformnom pokretu 21

2. Početak reformnog pokreta 1919. godine i djelovanje Jeronima (Dragutina) Tomca 27

2.1. Boljševička sinoda i izdavanje knjižice Savremene želje katoličkog nižeg klera 27

2.2. Pokretanje časopisa Reforma 35

2.3. Pitanje celibata 42

2.4. Reformna djelatnost Jeronima (Dragutina) Tomca 47

2.5. Narodna crkva Bože Miloševića 59

3. Reformni pokret u Češkoj 66

3.1. Vjerska ideologija Tomáša Garrigue Masaryka 67

3.2. Češki reformni pokret - početak, razvoj i raskol 71

3.3. Odnosi Češke narodne crkve sa Srpskom pravoslavnom crkvom 79

4. Koprivnica - središte hrvatskog reformnog pokreta i slučaj Stjepana Zagorca (1920.) 85

5. Reformni pokret - od pokušaja legalizacije do osnivanja Hrvatske starokatoličke crkve (1921.-1924.) 112

5.1. Razdoblje krize 1921. godine 112

5.2. Borba za legalizaciju i osnivanje Hrvatske starokatoličke crkve 127

HRVATSKA STAROKATOLIČKA CRKVA (1924.-1929. 158

6. Starokatolicizam- nastanak i razvoj do prve polovice 20. stoljeća 159

6.1. Prvi vatikanski sabor i nastanak starokatolicizma 159

6.2. Starokatolički nauk 167

6.3. Širenje starokatolicizma i Utrechtska unija 172

7. Organizacija i uređenje Hrvatske starokatoličke crkve 179

7.1. Pravno ustrojstvo i naziv 179

7.2. Starokatoličke župe i župske organizacije 184

7.2.1. Starokatolička župa u Karlovcu 188

7.2.2. Starokatolička župa u Koprivnici ... 197
7.2.3. Starokatolička župa u Šaptinovcima ... 210
7.2.4. Starokatolička župa u Stenjevcu ... 213
7.2.5. Starokatolička župa u Zagrebu ... 223
7.2.6. Starokatolička župa na Sušaku ... 226
7.2.7. Ostale starokatoličke župe i crkvene općine u Hrvatskoj ... 229
7.2.8. Starokatolicizam u Vojvodini i Bosni i Hercegovini ... 242
8. Sukobi i raskoli u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi ... 247
8.1. Vidušićev raskol ... 248
8.2. Raskol iz 1928./29. godine ... 257
8.2.1. Kako je Katolički list pisao ... 270
9. Stjepan Radić prema katolicizmu i starokatolicizmu ... 275
10. Nauk i ideologija Hrvatske starokatoličke crkve ... 288
10.1. Papinstvo u izvorima hrvatskih starokatolika ... 289
10.2. Hrvatska starokatolička crkva jest narodna crkva ... 296
10.3. Grgur Ninski - biskup Hrvata ... 304
10.4. Biskup Strossmayer u starokatoličkoj propagandi ... 313
Epilog ... 319
Zaključak ... 321
PRILOZI ... 327
LITERATURA I IZVORI ... 392

UVOD

Od samih svojih početaka povijest kršćanstva obilježena je krizama unutar same Crkve koje su često dovodile do raskola i stvaranja novih crkvenih organizacija, počevši od vremena ranog kršćanstva i prvih crkvenih sabora, preko velikog raskola Istočne i Zapadne Crkve 1054., do reformacije u 16. stoljeću. No, svi su ti raskoli na razini sveopće Crkve bili snažni i dovodili su do dubokih i još danas neprevladanih podjela koje su se odrazile ne samo na teologiju i vjersku praksu nego i na oblikovanje mentaliteta i socijalnih komponenti funkcioniranja pojedinih društava, pa i cijelih naroda. Uz te globalne krize i raskole povijest Crkve prati, osobito po intenzitetu, niz manjih kriza koje su dovele do brojčano manjeg otpadanja dijela vjernika od dotadašnje crkvene organizacije. Najbolji primjer takve krize jest pojava starovjeraca u Rusiji u 17. stoljeću ili, vezano uz ovu temu, nastanak Starokatoličke crkve u 19. stoljeću. Ono što je bitno istaknuti jest činjenica da su svi ti pokreti i krize koje su naposljetku vodile ka dijeljenju i nastanku novih crkvenih organizacija i struktura u svojoj početnoj motivaciji imali najčešće doktrinarne ili disciplinske razloge neslaganja s postojećom crkvenom organizacijom kojoj su pripadali, ali s vremenom su se tim čimbenicima pridružili i drugi, možda mnogo jači i presudniji. Najčešće su to bili politički i različiti socijalni elementi koji su pospješili krizu i naposljetku doveli do raskola. Svaka od tih kriza, bila ona globalna na razini sveopćeg kršćanstva ili na razini pojedine nacionalne crkvene organizacije, ne smije se sagledavati, proučavati i znanstveno prezentirati sagledavanjem samo doktrinarno-disciplinskih čimbenika, nego se mora promatrati i u širem društveno-političkom kontekstu u kojem nastaje, razvija se i na koncu dovodi do raskola i stvaranja nove crkvene zajednice. Ponekad su ti drugi čimbenici često i presudniji nego oni vjerske naravi. Svakako, svaki taj pokret, krizu i raskol valja proučavati šire, staviti je u kontekst vremena, ali ne zanemariti i osobne značajke glavnih aktera tih pokreta koji su vrlo često imali presudnu ulogu u nastanku novih crkvenih organizacija. To se vrlo jasno može pratiti i na razini kriza sveopće Crkve koje su dovele do raskola, od onog iz 1054. do osobnih razloga i motivacije pojedinih reformatora u 16. stoljeću. Na isti je način osobna razina uključenosti u svaku vrstu pokreta, koji je u određenom vremenskom razdoblju dovodio do neslaganja s određenom etabliranom crkvenom organizacijom, bila presudna za raskol koji je nakon svega najčešće uslijedio.

Svi ti čimbenici obilježili su i odigrali veliku ulogu u nastajanju Reformnog pokreta dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj 1919. godine, što je naposljetku dovelo do nastanka Hrvatske starokatoličke Crkve. Već je i sama pojava tog pokreta pokazala kako je u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj postojao određen broj svećenika koji nisu bili zadovoljni dotadašnjim stanjem, ustrojem i svojim položajem u njoj. Pritom valja imati na umu kako je u Habsburškoj Monarhiji, odnosno Austro-Ugarskoj Monarhiji, sve do njezina kraja 1918. godine Katolička Crkva bila jedan od najsnažnijih stupova habsburške dinastije. Kao važan društveni, politički i ekonomski čimbenik života Monarhije Katolička je Crkva bila u mnogočemu snažno obilježena mnogim elementima već dotrajalog feudalnog poretka, a to se najbolje očitovalo u nesrazmjeru životnih mogućnosti i u društvenom položaju višeg i nižeg katoličkog svećenstva. Ovdje upućujem i na vrlo važnu komponentu koja je obilježila razvoj i funkcioniranje Katoličke Crkve u Monarhiji – a bio je to jozefinizam, čijeg se utjecaja na odgoj i obrazovanje svećenika Crkva u Monarhiji nije uspjela potpuno riješiti sve do raspada Austro-Ugarske. Svakako da je jozefinistički model obrazovanja svećenstva otvarao s jedne strane mnoga pitanja i probleme s kojima se Crkva moga suočiti tek onda kad je nestalo Monarhije kao njezine zaštitnice. Reformni pokret dijela nižeg katoličkog klera nastao je upravo na polazištu nejednakosti i lošeg ekonomskog, društvenog i unutarcrkvenog položaja toga dijela svećenstva naspram dobro etabliranog i društveno situiranog i u svakom pogledu ekonomski i politički inkorporiranog višeg klera u dotadašnji društveno-politički sustav Trojedine kraljevine, i općenito same Monarhije.

Sam pokret svoje početke ima u 1919. godini i vremenski je pokrivao vrlo kratko razdoblje od 1919. do 1923. godine, kada će dio članova reformnog pokreta osnovati Hrvatsku katoličku crkvu, koja će se dolaskom Marka Kalogjere pridružiti Uniji starokatoličkih crkava i organizirati se u Hrvatsku starokatoličku crkvu. Počeci pokreta poklapaju se s novim društveno-političkim promjenama u Hrvatskoj nastalih krajem 1918. i nestankom Austro-Ugarske pa se stoga stječe dojam, a i činjenice to potvrđuju, kako je novonastala situacija samo pogodovala nastanku i razvoju reformnog pokreta, odnosno, kako je nezadovoljstvo dijela nižeg katoličkog klera stanjem u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj bila očekivana reakcija u novonastaloj situaciji. Nastanak i razvoj reformnog pokreta ne smije se promatrati samo kao vid uglavnom disciplinskih neslaganja s praksom Katoličke Crkve i položajem nižeg svećenstva u njoj jer je on tijekom cijelog svojeg postojanja u snažnoj interakciji s novim političkim i idejnim strujanjima koja su obilježila doba raspada Monarhije i stvaranja Kraljevstva/Kraljevine SHS-a. Osobito se ne može izostaviti utjecaj važnih političkih čimbenika na tadašnjoj hrvatskoj političkoj sceni kao što je Radićev HPSS/HRSS i

Demokratska stranka Svetozara Pribićevića, ali i djelatnost srpskih radikala. Stoga je za razumijevanje nastanka, razvoja i širenja reformnog pokreta u Hrvatskoj važno obuhvatiti sve spomenute komponente kako bi se stvorila cjelovita slika o samom pokretu i onome u što je prerastao. Odnosno, ne može se zadržati samo na vjerskim čimbenicima nego sam problem treba sagledati u njegovu totalitetu različitih čimbenika koji su ga podupirali i poticali njegovo širenje. S druge strane, na istom tragu treba promatrati i nastanak Hrvatske starokatoličke crkve. Iako u nešto promijenjenim društveno-političkim okolnostima nova vjerska zajednica, nastala odvajanjem od Katoličke Crkve u Hrvatskoj, plod je nastojanja reformnog pokreta, ali i njegov svojevrstan neuspjeh da provede zacrtane reforme unutar Katoličke Crkve. Prema tome ovaj rad nastoji pratiti razvoj, nastanak i širenje reformnog pokreta u širem društveno-političkom kontekstu vremena u kojem je nastao te raskol koji je nastao 1923. godine i doveo do osnivanja Hrvatske starokatoličke crkve. Razdoblje koje obrađuje tema vrijeme je od deset godina, odnosno od 1919. kada se javlja reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva do 1929. godine koja je, historiografski promatrano, predstavljala jednu od prekretnica u hrvatskoj povijesti 20. stoljeća. Ta godina nije uzeta samo zbog svoga značenja u hrvatskoj historiografiji nego i zbog činjenice da se do tada Hrvatska starokatolička crkva konstituirala kao zasebna vjerska zajednica, ali i doživjela svoje prve lomove i unutarnje podjele. Na temelju velikog broja skupljene građe i izvora upravo je to razdoblje reformskog pokreta i konstituiranja Hrvatske starokatoličke crkve do 1929. najzanimljivije zbog velikog broja različitih društveno-političkih čimbenika koji su pogodovali nastanku pokreta i nove vjerske zajednice, ali neosporna je i činjenica da se dotadašnja društveno-politička situacija u Hrvatskoj nakon 1929. temeljito promijenila, a i sama Hrvatska starokatolička crkva postala je marginalna i politički nevažna crkvena zajednica u konstelaciji novih podjela političkih snaga na području Kraljevine Jugoslavije.

Radnja se svojim najvećim djelom temelji na izvornoj građi. U prvome redu jest velik broj arhivske građe koja se čuva u većem broju državnih i privatnih arhiva na području sjeverozapadne i istočne Hrvatske, gdje je pokret imao i najviše pristalica. Nakon toga slijedi velik broj različitih brošura i letaka koje su izdavali pripadnici reformnog pokreta, a poslije i članovi Hrvatske starokatoličke crkve. Nezaobilazan izvor jesu časopisi i različite tiskovine iz toga razdoblja koje donose obilje podataka o temi. Naposljetku, najmanje je napisanih historiografskih znanstvenih radova koji se bave tom temom. Ovdje bih naveo nezaobilazan rad Zlatka Matijevića, koji je svakako polazan rad za proučavanje reformnog pokreta. Taj je veći znanstveni rad pod nazivom *Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.)* izašao u časopisu *Povijesni prilozi* 1989. godine. Tom temom

Matijević se bavio i u članku *Geneza starokatolicizma u Hrvatskoj (1917–1924),* koji je tiskan u časopisu *Naše teme* 1989. godine. Na istu temu osvrće se i u svojim knjigama *U sjeni dvaju orlova. Prilozi crkveno-nacionalnoj povijesti Hrvata u prvim desetljećima 20. stoljeća,* gdje je objavljen raniji rad iz *Povijesnih priloga* s uređenim bilješkama, i *Lučonoše ili herostrati. Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća.* Autor se u još jednom svojem radu vraća toj temi obrađujući jednog od vodećih ljudi reformnog pokreta i kasnije Hrvatske starokatoličke crkve bivšem kapucinu Dragutinu (Jeronimu) Tomcu, u radu *Riječki kapucin o. Jeronim (Dragutin) Tomac i njegovi neuspjeli pokušaji reforme Katoličke crkve (1918.–1920. god.)*, koji je izašao u zborniku radova posvećenom fra Bernardinu Škrivaniću. Posljednji rad u kojem se Matijević bavi reformnim pokretom jest članak *Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižega rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.),* izašao u časopisu *Podravina* 2005. godine. Važan i vrijedan izvor za tu temu, iako treba u pristupu tome izvoru isključiti svaku ideološku komponentu koja je u njemu prisutna, jest knjiga Viktora Novaka *Magnum crimen* iz 1948. godine (ponovno će biti izdana u Beogradu 1986. godine). Kao pripadnik Katoličkog pokreta i izravni sudionik mnogih događanja iz toga doba Novak je svakako bio dobro upućen u djelovanje reformnog pokreta jer je u mladosti bio vrlo aktivan u Hrvatskom katoličkom pokretu te je poznavao mnoge svećenike koji su kasnije bili aktivni u reformnom pokretu, ali ponovno treba naglasiti da ovomu izvoru treba pristupati s velikim oprezom zbog njegova ideološkog protukatoličkog naboja. Starokatolicizmom u Hrvatskoj bavio se i Juraj Kolarić u svojoj *Ekumenskoj trilogiji*, u kojoj je objedinio i preradio svoje radove iz ranije trilogije *Kršćani na drugi način,* gdje se između ostalog bavio i starokatolicizmom. Još je nekoliko manjih znanstvenih radova koji se bave ovom tematikom, ali uglavnom samo sporadično ili samo jednim segmentom. To je rad Tihane Petrović o starokatolicizmu u Šaptinovcima, zatim članak Ivice Miškulina o vremenu župničke službe Josipa Buturca u Čagliću, gdje se usputno spominju i starokatolici. Robert Skenderović napisao je rad o Svetokuzamskoj sinodi iz 1917. godine, koja je bila odraz već spomenutog nezadovoljstva nižeg katoličkog svećenstva Bakarskog dekanata. Filip Škiljan objavio je rad o starokatolicizmu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a Ante Škegro članak o starokatolicizmu u Uskoplju i djelovanju nadbiskupa Šarića. Naposljetku treba spomenuti još i dvije knjige koje su tiskane u Beogradu: prva je *Starokatolička crkva u Jugoslaviji* iz 1960., a druga je knjiga Predraga Rakića *Starokatolička crkva* iz 2008. godine.

Pojava reformnog pokreta i nastanak Hrvatske starokatoličke crkve iz navedene znanstvene literature očito su do danas ostali potpuno ili samo sporadično neobrađeni, osim radova Zlatka Matijevića vezanih uz reformni pokret pa stoga zaslužuju da se detaljno obrade

i kontekstualiziraju u vremenu u kojem su nastali, razvili se i širili. Proučavajući izvore iz toga vremena može se vidjeti kako su reformni pokret i nastanak Hrvatske starokatoličke crkve predstavljali veliku krizu za Katoličku Crkvu u Hrvatskoj kao i to da je taj naizgled vjerski pokret imao svoju duboku društveno-političku pozadinu.

REFORMNI POKRET (1919.–1924.)

Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva ima svoju pretpovijest, svoje uzroke, ali i svoj fluktuirajući tijek. Sam pokret prošao je kroz nekoliko faza različitog intenziteta i naposljetku doveo do osnivanja zasebne crkvene organizacije Hrvatske starokatoličke crkve. Pristalice reformnog pokreta nisu uspjele u svojim nastojanjima reforme Katoličke Crkve tako da je sam reformni pokret, realno gledajući, završio kao neuspjeh i doveo do raskola i osnivanja nove crkvene zajednice. Reformni pokret nije bio samo čisti svećenički pokret za reformu Crkve, on je s vremenom počeo nadilaziti tu svoju prvotnu motivaciju i dobio političko pa čak i nacionalno obilježje. S obzirom na zahtjeve pripadnika pokreta nacionalna komponenta i demokratizacija Crkve učinili su ga pokretom koji je nadišao okvire crkvenosti i postao javno društveno i političko pitanje. U svom početku i u vrijeme kad je doživio svoj puni zamah bio je nešto brojniji i okupljao je poveći broj nižeg katoličkog svećenstva, uglavnom kapelana nezadovoljnih svojim socijalnim statusom, da bi već u doba jenjavanja prvotnog zamaha bio sveden na manji broj članova iz svećeničkog staleža koji su zatim mahom prešli u Hrvatsku starokatoličku crkvu. Pojava tog pokreta bila je ponajprije odraz nerazmjera, u imovinskom i društvenom položaju, nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj, odnosno reakcija na dotadašnje stanje u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj. U prvi mah činilo se da je to čisto unutarnja stvar Crkve i problem s kojim se mora suočiti njezino vodstvo, no s vremenom je reformni pokret prešao unutarcrkvene granice i dobivši snažnu potporu anti/protu?crkveno, pa i dobrim djelom antiklerikalno orijentiranih političkih stranaka te je zadobio dimenziju koja je postala nacionalna, odnosno jugoslavenske političke i nacionalne orijentacije. Iako broj pristaša, pa i članova, niti u jednom trenutku nije mogao ozbiljnije ugroziti integritet Katoličke Crkve u Hrvatskoj pokazao se kao opasna krizna situacija koju je crkveno vodstvo svakako nastojalo nadvladati i spriječiti da njegov značaj dobije jače nacionalno i političko značenje. Njegova pojava plod je i novonastalih društveno-političkih prilika nakon 1918. godine tako da se s ideološke strane može osjetiti snažna prisutnost jugoslavenskog naboja i težnje za stvaranjem crkve koja bi imala jače nacionalno obilježje, u prvomo redu hrvatsko, iako je to bilo samo po imenu, a koja bi bila svojevrsna poveznica prema pravoslavlju, ali sve to promatrano u kontekstu snažnog ideološkog i političkog naboja koji je zahvatio široke slojeve hrvatskog društva na samom početku stvaranja nove države koja je trebala biti zajednica ravnopravnih naroda, zapravo plemena jednoga naroda, kako je to tvrdila službena politika. Tomu je veliki obol dao i Hrvatski katolički pokret i neki od njegovih najznačajnijih predstavnika: Rogulja, Mahnić, Šimrak, Firniger, Grgec, Deželić itd. Pripadnici HKP-a okupljeni u *Domagoju* ili u još

važnijem Hrvatskom katoličkom senioratu zalagali su se za crkveno i nacionalno jedinstvo svih južnih Slavena. Prema tome je i ta nacionalna komponenta reformnog pokreta, s unitarističkim elementima, bila od početka jako prisutna. Kako bi se uopće moglo govoriti o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi kao novoj društvenoj i vjerskoj stvarnosti Hrvatske u međuratnom razdoblju, valja upoznati njezinu genezu, a ona započinje pojavom reformnog pokreta.

1. POČECI REFORMNOG POKRETA U HRVATSKOJ DO 1919. GODINE

Već u razdoblju prije Prvoga svjetskoga rata započeli su se okupljati neki katolički svećenici na tajnim sastancima gdje su raspravljali o aktualnim crkvenim problemima i mogućnostima njihova rješavanje. Jedan od takvih sastanaka održan je prije Prvoga svjetskoga rata u Rasinji, župi kojom je upravljao Stjepan Mezinger,[1] kasnije jedan od pokretača reformnog pokreta. Sastanku su nazočili župnici Rikard Korytnik, Stjepan Zagorac i Stjepan Haberstock.[2] Svi će oni 1919. postati vodeće osobe reformnog pokreta.

Pretpostaviti je kako je izbijanje Prvoga svjetskog rata onemogućilo daljnje razvijanje samog pokreta, odnosno kako nije pogodovalo daljnjem nastavku razgovora o konkretnim i aktualnim pitanima crkvene stvarnosti toga vremena. Ovaj prividan mir trajao je do 1917. godine, kad polako izbijaju određeni znakovi među katoličkim svećenstvom koji pokazuju da među njima postoje izvjesna previranja i nezadovoljstva o moralnim, disciplinskim, ekonomskim i socijalnim pitanjima.[3] Odnosno, te iste 1917. godine izbit će dvije afere koje potvrđuju izrečenu tvrdnju. U prvome redu je to istup solinskog natpopa don Nike Petrića s njegovom knjižicom *Rane u Katoličkoj Crkvi* i tzv. *Svetokuzamskoj sinodi* održanoj iste godine u mjestu Sveti Kuzam kraj Bakra.

Upravo je Niko Petrić prekinuo šutnju nezadovoljnog katoličkog svećenstva izdajući svoju knjižicu *Rane u Katoličkoj Crkvi.* Knjižica je tiskana u Splitu 1917. godine.

1.1. Niko Petrić i knjižica "Rane u Katoličkoj Crkvi"

Petrićeva knjižica svakako zaslužuje detaljniju obradu jer sadrži elemente koji će se dvije godine kasnije pojaviti kao zahtjevi reformnog pokreta. Govoreći o Katoličkoj Crkvi Petrić kaže da je ona *Bogom ustanovljeno društvo, ona je savršena i bez mane,* ali da i *poput drugih ljudskih društava ima svojih mana i rana koje se dadu liječiti.*[4] Zato zahtijeva da se *čista i uzvišena Kristova nauka što više oslobodi i pročisti od ljudskog upliva, i da se povrati*

---

[1] Metzinger se od početka zalagao za raskid s Katoličkom Crkvom i za osnivanje posebne vjerske zajednice. On je bio prvi reformni svećenik u Hrvatskoj koji je prešao na starokatoličku vjeru koja tada na teritoriju Kraljevine SHS nije imala ni jednu svoju župu ili ikakvu drugu organizaciju. (Niko PETRIĆ, Uspomene iz godine 1919., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1939., 45.; Zlatko MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižega katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), u: *Povijesni prilozi,* 8(1989.), 9.)

[2] Usp. *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* Beograd, 1960., 30.

[3] Usp. Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj,* Zagreb, 1948., 85.

[4] Niko PETRIĆ, *Rane u katoličkoj crkvi*, Split, 1917., 1.

na izvornu svoju čistoću.[5] Prema njemu tri rane štete Katoličkoj Crkvi: farizeizam ili formalizam, klerikalizam i celibat.

U predgovoru kaže da treba *čistu i uzvišenu Kristovu nauku što više osloboditi od ljudskog upliva i povratiti na izvornu čistoću*.[6] Zatim kao da daje svojevrsnu dijagnozu i kaže da su tri rane od kojih Katolička Crkva najviše pati: farizeizam ili formalizam, klerikalizam i celibat. Prema Petriću lijek za te rane jest *zdrav razum, te Isus Krist i njegovo Evangejelje Evangelje?.*[7] Prvo poglavlje knjižice namijenio je prvoj rani, farizeizmu ili formalizmu. Bitnost je i temelj Kristove nauke: *Boga ljubiti nadasve, a iskrnjega kao samoga sebe.* No, kako je čovjek razumno biće, treba taj odnos prema Bogu i bližnjemu biti ravan spoznaji uma i slobodnoj volji. Vjera treba biti u skladu sa zdravim razumom, tako da se sve ono što se protivi zdravu razumu, ne tiče vjere i da čovjek nije dužan vjerovati. Dapače, sve ono što se protivi zdravu razumu i nije u skladu sa savješću je grijeh. Prema Petriću upravo u tome vlada veliki formalizam i farizeizam pa mnogi svećenici poput farizeja nameću vjernicima težak i nesnosan teret, koji sami nisu u stanju nositi.[8]

Govoreći o klerikalizmu Petrić tvrdi kako mnogi napadi na katolički klerikalizam nisu utemeljeni ni istiniti, ali da i u njima ima *gdjegod i istine*.[9] Ono što autor u ovome dijelu najviše ističe jest nepravedna razdioba beneficija u Crkvi: *Jedni su presiti dok su drugi gladni, i to su redovito gladni oni koji podnašaju terete dneva i vrućine dok oni, koji malo rade i udobno živu, ti su presiti.*[10] Odvajanje klera od laika je za njega također jedna od rana klerikalizma. Zato što se s laičkom inteligencijom ne mogu složiti u nekim načelima i vjerskim nazorima, odmah ih se naziva bezvjercima. Prema njemu takvo ponašanje nije u duhu evanđelja i protivi se kršćanskoj ljubavi i snošljivosti. Petrić zato piše: *Uvjeren sam da nismo daleko od vremena kad će katoličko svećenstvo biti progonjeno i kad će svaki onaj, koji ih bude proganjao biti uvjeren da time služi Bogu.*[11] Krivnju za to svećenstvo će bacati na drugoga i pripisivati nedostatku vjere.[12] Među rane klerikalizma pisac ubraja i činjenicu što je papa uvijek talijanske narodnosti, a tako i većina kardinala pa je Katolička Crkva više latinsko-romanska nego univerzalna. Poslije Tridentskog koncila u 16. stoljeću pape i kardinali počeli su ograničavati biskupsku vlast, a i neuspjeh Prvog vatikanskog koncila vidi u

[5] N. PETRIĆ, *Rane u katoličkoj crkvi*, 2.
[6] *Isto*, 3–4.
[7] *Isto*, 4.
[8] *Isto*, 5–21.
[9] *Isto*, 22–23.
[10] *Isto*, 24–25.
[11] *Isto*, 28–29.
[12] *Isto*, 30.

tome što papa i kardinali nisu željeli da se Crkva reformira i da se ograniči vlast rimske kurije, a proširi biskupa. Centralizacija je štetna za Crkvu, i u prošlosti i za budućnost Crkve.[13]

Od svih triju rana koje Petrić spominje u svojoj knjižici govorom o celibatu svakako najdublje zadire u crkvenu disciplinu.[14] Pitanje ukidanja celibata bit će jedno od središnjih pitanja reformnog pokreta i jedan od zahtjeva koje će reformni svećenici stavljati pred crkvene poglavare. Već samim time što Petrić prvi progovara nakon dužeg vremena o neopravdanosti celibata može se nazrijeti utjecaj liberalizma koji će djelom utjecati na reformni pokret. Govoreći o celibatu autor započinje konstatacijom kako je celibat protiv naravi stvaranja jer je Bog odredio da se ljudi množe. Navodi kako i u Starome zavjetu Bog

---

[13] *Isto,* 31–33.; Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 7. VI. 1917., br. 131., 3.; Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 10. VI. 1917., br. 133., 3. *Primorske novine* bile su u vlasništvu Peroslava Ljubića iz Koprivnice, koji je tim putem bio povezan sa Stjepanom Zagorcem, jednim od vodećih ljudi reformnog pokreta i kasnije Hrvatske starokatoličke crkve.

[14] Pitanje celibata u Hrvatskoj, odnosno pitanje njegova dokidanja, ne pojavljuje se prvi put u Petrićevoj knjižici. Već je Pavao Štoos u svojoj knjižici *O poboljšanju ćudorednosti svećenika* tiskanoj u Zagrebu 1848. godine napao ustanovu celibata. Zanimljivo je što je njegov prijedlog naišao na odobravanje dijela svećenstva koje je javno odlučilo poduprijeti Štoosovu tezu o ukidanju celibata. Štoos je kasnije javno opozvao svoje teze. (Usp. Književnost, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 3. VI. 1848., br. 23., 95.; Velimir DEŽELIĆ, *Kardinal Haulik nadbiskup zagrebački,* Zagreb, 1929., 96–103.; Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* Zagreb, 2005., 647.) S druge strane među *Zahtijevanjima naroda* iz 1848. nalazio se članak koji je tražio ukidanje celibata za katoličke svećenike. Ta točka izazvala je žestoku reakciju biskupa Jurja Haulika, koji u svojoj okružnici o tome kaže sljedeće: *Osim toga nemogu mukom minuti i zamučati onu točku zahtevanjah, nedavno u ime naroda nj. veličanstva podnesenih, koja govori o ukinutju celibata (beženstva duhovničkog) i promeni (latinskog) jezika svete liturgije. Točka ova veliku je pozornost svagde porodila i nije najbolje mnenje o hervatskom duhovničtvu pobudila, dapače je ovdašnjoj apostolskoj (papinskoj) nuncijaturi mnogo brige zadala. Ja sam tverdo uveren, da predlog ovaj nije učinjen od strane duhovničtva, da uveren sam, da je, osim nekoliko njih, koji slese puteno nego duhovno, ova točka u duhovničtvu naše biskupije pobudila nepovoljno čuvstvo dapače gnjev.* Biskup na kraju izražava svoj gnjev zbog 30. zaključka *Zahtijevanja naroda.* Urednik *Novina dalmatinskih-hervatskih-slavonskih* to izričito opovrgava i kaže kako većina svećenika prihvaća ovu točku, *dapače ga svagde hvale i odobravaju osim nekoliko mračnjaka i jezuitah, koji nisu zadovoljni s jednom ženom.* Nadalje se urednik okomio na sam celibat kao nešto neprirodno, kao nešto *što nikah nije želio ni božji spasitelj ni njegovi učenici i neposredni apoštoli.* Nego je celibat *luda volja pape, koji je ovim okrutnim i nečovečnim zakonom privukao na se prokletstvo od milionah duhovnikah.* (Dalmacia, Hervatska i Slavonia, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 29. IV. 1848., br. 41., 1.) Na ovaj zahtjev reagirali su 23. lipnja 1848. svećenici i bogoslovi zadarske nadbiskupije koji su ga odlučno odbacili i potvrdili svojim potpisima. (Protivno ozvanje /protestiranje/, u: *Zora dalmatinska,* 20. VI. 1848., br. 25., 101.) No, u *Novinama* J. Dovranić odgovara na ovu reakciju i kaže za celibat da se *protivi božanskoj volji i nagonu prirode.* (*Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 3. VI. 1848., br. 23., 96.). Neki su u svojim zahtjevima otišli i dalje, tako Janko Uzelac, učitelj u Podravini, navodi iste godine kako su želje Podravaca da se olakša klericima napuštanje kleričkog staleža, ukinu redovnički zavjeti i crkveni redovi, pričest dijeli pod obje prilike, popravi zakon o postu, ukine zakon o obveznom nošenju svećeničke odjeće i ukine zakon o zabrani vjenčavanja inovjeraca (*Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 24. VI. 1848., br. 65., 3.). Kroz cijelu 1848. *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* donose niz članaka o potrebi ukidanja celibata (Ostanci stare dobe, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 15. VIII. 1848., br. 87., 1.; Cerkva i naša doba, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 17. VIII. 1848., br. 88., 1–2.; *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 25. VIII. 1848., br. 91., 7.). Već 1849. donose sam jedan članak vezan uz ukidanje celibata (*Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 6. III. 1849., br. 28., 3.). Pitanje ukidanja celibata za katoličko svećenstvo plod je prosvjetiteljskih ideja koje su putem ideja Francuske revolucije preuzeli liberalni mislioci 19. stoljeća i duboko ga usadili u liberalno mnijenje toga vremena. Pitanje celibata nije bilo u to vrijeme aktualno samo u revolucionarnim previranjima u Hrvatskoj. I Stjepan Radić je u Hrvatskom saboru jednom prigodom javno predložio ukidanje celibata za katoličke svećenike (SVEĆENIK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1917., br. 22–23., 382.)

ne preporučuje celibat. Od svih dvanaest apostola samo je Ivan bio neženja.[15] Zato je za njega celibat *teško i nesnošljivo breme.*[16] Smatra da upravo celibat u Katoličkoj Crkvi uzrokuje farizeizam jer je on jamac da mnoge svećeničke beneficije neće biti dotaknute.[17] Petrić zatim dodaje kako je to sa socijalnog gledišta *velika nepravda koja se protivi zdravom razumu.*[18] Dakle, smatra on, celibat je protiv naravi i za čovjeka je moralno nemoguće da čitav život živi u celibatu. Nagon za opstankom i potomstvom usađen je u ljudsku narav. Uvođenje obvezatnog celibata u Zapadnoj Crkvi za pape Grgura VII. autor pripisuje političkim i crkvenim prilikama toga vremena.[19] Celibat je također prepreka pomirenju Zapadne i Istočne Crkve, ali i s protestantima, jer njihovo svećenstvo nikako ne bi poduprlo ustanovu celibata.[20] Svoj govor o celibatu završava sljedećim riječima: *Moje je čvrsto uvjerenje da kat. crkva ili prije ili kašnje ili svojevoljno ili prisiljena vanjskim okolnostima, doći će do toga, da će ukinuti obvezatni svećenički celibat. Iz toga ne slijedi, da u kat. crkvi medju svećenstvom ne će biti celibata. Bit će ga i tada, i taj će celibat biti pravi, koji neće biti uzrokom hipokrizije, te rak-rane kat. klera...*[21] I u odgovoru cenzoru Splitsko-makarske biskupije, don Luki Grgiću, Petrić će vrlo oštro tvrditi kako je celibat posljedica farizejstva.[22]

Na kraju knjižice autor zaključuje: *Sve rane treba liječiti, ali najveću pomlju treba posvetiti farizejizmu toj rak-rani kat. crkve. Farizejizmu i nesavremenom formalizmu nepotrebnom rigorizmu, ne smije više biti mjesta u kat. crkvi...*[23]

U svojim sjećanjima iz tih dana Petrić navodi kako je za tiskanje svoje knjižice imao veliku potporu splitskih svećenika. Knjižica je tiskana početkom svibnja 1917. godine. Petrić navodi kako su je odmah zabranile crkvene i državne vlasti, ali je ipak dospjela u ruke mnogih svećenika.[24] Crkvene vlasti Splitsko-makarske biskupije 15. svibnja 1917. prvo su osudile Petrićevu knjižicu zbog *sablažnjivih skoro heretičkih i heretičkih stavaka i jer je uopće napisana u protestantskom modernističkom duhu i smislu.* Ordinarijat je zatražio da se u roku od tri dana dostave sve tiskane knjižice.[25] Petrić u svom otpisu ordinarijatu kaže kako u njoj ne nalazi nikakve heretičke stavke i da se rane o kojima govori ne odnose na doktrinu, već na

---

[15] N. PETRIĆ, *Rane u Katoličkoj Crkvi,* 35.
[16] *Isto,* 37.
[17] *Isto,* 38.
[18] *Isto,* 39.
[19] *Isto,* 36.
[20] *Isto,* 40.
[21] *Isto,* 41.; Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 15. VI. 1917., br. 137., 2–3.
[22] N. PETRIĆ, *Kad rimska Crkva progoni (Povijest moje suspenzije),* Zagreb, 1920., 16.
[23] N. PETRIĆ, *Rane u Katoličkoj Crkvi* , 42.; Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 5. VI. 1917., br. 129., 2.
[24] Niko PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 46.
[25] N. PETRIĆ, *Kad rimska Crkva progoni (Povijest moje suspenzije),*5.

disciplinu.[26] Dana 13. svibnja 1917. godine dijecezanski cenzor donio je odluku prema kojoj se osuđuje knjižica don Nike Petrića *Rane u Katoličkoj Crkvi* i zaključuje kako *veleč. Petrić nije samo arogantno, javno osudio Crkvene disciplinarne propise, nego je zapao u tolike sablažnjive tvrdnje i heretične ili blizu heretične bludnje na tešku sablazan čitalaca da barem donekle to popravi on mora javno opozvati i osuditi ex lege non solum ecclesiastica sed ex lege naturali, mislivši koliko je do njega, svoju sablažnjivu, otrovnu i pogubnu brošuru.*[27] Sam Petrić napisao je vrlo oštar odgovor na cenzorovu osudu,[28] što je očito dovelo do poziva na odreku *ab officio et beneficio curato* od 16. lipnja 1917. godine od kaptolskog vikara Vincencija Palunka.[29] Ukratko, Petrića je nakon objavljivanja knjižice od Biskupski ordinarijat u Splitu 3. svibnja 1917. suspendirao od služenja sv. mise i strogo mu je zapovjeđeno da mora obustaviti daljnji tisak knjižice, a rukopis i sva ostala izdanja predati biskupskoj Kuriji. Kako to nije učinio, 7. srpnja 1917. oduzeta mu je župa i beneficij u Solinu. Protiv toga postupka na temelju kanona 22. dekreta *Maxima cura* uložio je utok, koji mu je, kako sam svjedoči, pomogao sastaviti kanonik Marko Kalogjerá, koji ga je jedini podupirao u njegovim zahtjevima.[30] Žalbu koju je poslao Svetoj Stolici također mu je pomogao sastaviti Marko Kalogjerá.[31] Dana 17. kolovoza 1917. u Beču ga je primio apostolski nuncij, koji je njegovu molbu proslijedio u Rim.[32] Tri godine poslije, izdajući dokumente koji su doveli do njegove suspenzije, Petrić s ogorčenjem konstatira kako na *moj utok na Sv. Stolicu nijesam još dobio odgovora a valjda ga ni neću dobiti jer crkveni apsolutizam ne priznaje ni temeljna prava društvene skladnosti...*[33] Odgovor iz Rima ipak je stigao, i to vrlo brzo. Već u studenome 1917. odgovoreno je iz Rima s *Lectum*, što će u svojim sjećanjima na reformni pokret potvrditi i sam Petrić. Prema pisanju tadašnjeg tiska to je značilo da zahtjevu nije udovoljeno ili da zahtjev nije dostojan odgovora, čime je potvrđena odluka o suspenziji Nike Petrića.[34] Nakon neuspjelog priziva na Svetu Stolicu Petrić napušta svećenički stalež i odlazi u Rijeku, gdje se počeo baviti svjetovnim zanimanjem, postao je trgovac vinom.[35]

---

[26] *Isto,* 6.
[27] *Isto,* 15.
[28] *Isto,* 15–25.
[29] *Isto,* 26–27.
[30] Usp. N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 47.; N. PETRIĆ, *Kad rimska Crkva progoni (Povijest moje suspenzije),* 35–38.
[31] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 47.
[32] *Isto.*
[33] N. PETRIĆ, *Kad rimska Crkva progoni,* 44.
[34] Usp. N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 47.; Afera don Nike Petrića, u: *Obzor,* 1. XI. 1917., br. 318., 3.
[35] Usp. N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 47.; Reformacija katoličkog klera, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 12., 184.

Reakcija na knjižicu u hrvatskoj javnosti bila je dvojaka. Liberalni tisak pokazao je velike i neskrivene simpatije za Petrićev tekst, ali očito ga nije ozbiljno shvaćao. O tomu svjedoči i tekst u *Hrvatskoj Njivi*, u kojem stoji kako bi *slučaj i iznesene misli dobili tek onda za našu javnost i za naš kulturni život veće značenje, kada bi za njima stajao čovjek velike moralne vrijednosti. A ljudi koji poznaju izbliza solinskog natpopa to poriču. Zato je taj slučaj tek prosti dnevni kuriozitet.*[36] *Katolički list* o Petrićevoj knjižici nije napisao niti retka. Petriću je pismo napisao zagrebački svećenik dr. Juraj Cenkić, u početku reformnog pokreta jedan od njegovih vođa, koje datira s 24. lipnjem 1917., gdje između ostalog izražava svoje dojmove o knjižici i piše autoru sljedeće: *Pročitao sam vašu brošuru. Uglavnom je sve dobro izvedeno. da sam cenzor napisao bih: Nihil obstat! Ipak ja bi Vas savjetovao da se pokorite i opozovete je, jer lijepo je i karakterno trpjeti za svoje ideje, ali njije vrijedno da se izložite za kler. Oni sve u potaji odobravaju, ali svi će se veseliti ako nastradate. Govorim vam iz iskustva.*[37] Upravo je tako i bilo, iako je bilo svećenika koji su i javno poduprli Petrićeve *Rane u katoličkoj crkvi,* nitko od njih nije mu se pridružio nakon suspenzije niti ga otvoreno i javno podupro.[38] *Hrvatska straža* nazvala je Petrićevo knjižicu *dragocjenim biserom u prilog liberalizma.*[39]

Petrićeva knjižica svakako sadrži niz elemenata koji će biti glavni motivacijski razlozi reformnog pokreta, čime je on jedan od njegovih preteča, a kasnije i aktivan sudionik. Pitanja koja je otvorio svojom knjižicom kao i njegova suspenzija i napuštanje kleričkog staleža učinit će ga jednim od vodećih osoba reformnog pokreta.[40] Tiskanje njegove knjižice u prvome redu znači iskorak onog dijela nezadovoljnog katoličkog svećenstva koje je smatralo da je reforma Crkve nužna. Iako *Rane u katoličkoj crkvi* ne zadiru u doktrinu, nego samo propituju disciplinu Crkve, odmah po svom izlaženju naišle su na velik otpor crkvene hijerarhije Splitsko-makarske biskupije. Takva reakcija može se protumačiti samo u kontekstu vremena koje je još od pape Pia X. bilo obilježeno snažnim protumodernizmom u Katoličkoj Crkvi, pa je i razumljiva samo u tome kontekstu

---

[36] V. K., D. Niko Petrić, "Rane u katoličkoj Crkvi", u: *Hrvatska Njiva,* 1917., br. 18., 322.
[37] Niko PETRIĆ, Uspomene iz godine 1917., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937., 56–57.
[38] Usp. N. PETRIĆ, Uspomene iz godine 1917., 56., 58.
[39] "Rane u katoličkoj crkvi", u: *Hrvatska straža,* 16(1917.), 419.
[40] Vladimir Vučić pisat će u *Starokatoličkom glasniku* 1963. kako niti Petrić niti njegova knjižica nisu utjecali na reformni pokret, kao i to da Petrić uopće nije bio aktivan u njemu, dapače da je cijelo vrijeme bio pasivan sudionik te da se aktivirao tek kad je 1923. priznata Hrvatska starokatolička crkva. Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret, u: *Starokatolički glasnik,* 1963., br. 6., 7.; Takav stav koji izričito negira Petrićevu aktivnu ulogu u reformnom pokretu proizlazi iz kasnijih događanja u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi koju su potresali veliki sukobi i raskoli, a sam Petrić imao je velikog udjela u svemu tome. Zlatko MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), u: *Povijesni prilozi,* 8(1989.), 3.; Zlatko MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* Zagreb, 2005., 219–220.

1.2. Svetokuzamska sinoda

Gotovo istodobno s pojavljivanjem Petrićeve knjižice katolički svećenici bakarskog kotara i grada Bakra održali su 27. travnja 1917. sastanak u mjestu Sv. Kuzam iznad grada Bakra. Motivacija sastanka bila je isključivo socijalne naravi, za razliku od Petrićeve knjižice koja je sadržavala i određene liberalne poglede na katoličku disciplinu. Godine 1917. u *Primorskim novinama* objavljen je članak pod nazivom *Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju* (VIDI PRILOG I.), odnosno svojevrsna deklaracija svećenika bakarskog kotara upućena Biskupskom ordinarijatu u Senju.[41] Glavni organizator i sastavljač pisma bio je trsatski župnik Andrija Rački.[42] Velika ratna neimaština koja je zahvatila stanovništvo Austro-Ugarske tijekom ratnih godina odrazila se i na materijalni položaj katoličkog svećenstva, osobito župnika i kapelana, stoga je to pismo bilo odgovor na takvo teško stanje. I u samome uvodu *Primorskih novina,* koje donose cjeloviti tekst toga pisma, navodi se kako je *uslijed prekomjerne skupoće, koja je svuda zavladala, palo i svećenstvo našega kraja u nevolju.*[43] Andrija Rački u *Spomen knjizi župe na Trsatu* navodi kako je cilj sastanka u Sv. Kuzmi bio radi pravednije raspodjele crkvenih dobara čime bi se olakšao težak socijalni položaj nižeg svećenstva u Primorju.[44]

Spomenica koju su donijeli svećenici okupljeni u sv. Kuzmi navodi da su bili čak primorani tražiti pomoć od Zemaljske vlade u Zagrebu, ali kako su se bojali odbijenice zbog teškog materijalnog stanja u zemlji izazvanog ratom obratili su se na biskupijski ordinarijat. No, u svojim zahtijevanjima svećenici nisu ostali samo na zahtjevima vezanim uz položaj primorskog svećenstva, nego govore o teškoj materijalnoj situaciji klera u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji, čiji bi se položaj bitno poboljšao kada bi bogata Crkva izdvojila samo dio svojih prihoda za te potrebe.[45] U *Spomenici* potpisnici doslovce pozivlju biskupa da poduzme, u suglasnosti s cijelim episkopatom hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i onim čimbenicima koji su u tome kompetentni, mjere kojima bi se poboljšao materijalni položaj primorskog svećenstva. Osobito traže da se ta sredstva izdvoje iz dobara Katoličke Crkve u Hrvatskoj, poglavito iz sredstava Senjsko-modruške biskupije. Potpisnici *Spomenice* poprilično oštrim tonom progovaraju o većim crkvenim beneficijentima spočitavajući im da trunu u grijesima, služe protunarodnom sustavu i bacaju pod noge svoj značaj. Nadalje, naglašavaju da je

[41] Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju, u: *Primorske novine,* 12. V. 1917., br. 111., 1.
[42] Robert SKENDEROVIĆ, Andrija Rački i "Svetokuzamska sinoda" 1917. godine, u: *Riječki teološki časopis*, 16(2007.)2, 325.
[43] Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju, 1.
[44] ARHIV ŽUPE SV. JURJA TRSAT (dalje: AŽJT), *Spomen knjiga župe na Trsatu,* 123.
[45] Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju, 1.

episkopat preuzeo jamstvo da će se brinuti za doličnu opskrbu svojih svećenika, a ako to nisu u stanju činiti otvoreno ih se poziva da to kažu pa će kler sam pronaći sredstva za svoje uzdržavanje. Nakon toga kažu kako je bolje da ne rede mlade bogoslove nego neka im otvore vrata u svijet gdje će naći pristojnu egzistenciju.[46]

Oštar i polemički ton *Spomenice* bio je svojevrsna kritika nižeg katoličkog klera usmjerena prema svojim biskupima. Sama *Spomenica* obiluje latinskim izrazima i citatima kanonskog prava koji upućuju na to da su biskupi dužni brinuti se o materijalnim potrebama svojih svećenika. Tako da završava vrlo oštrim tonom: *Bogatstvo velikih nadarbenika u Hrvatskoj i Slavoniji s jedne, a skrajnji pauperizam najveće većine klera s druge strane jest doista sramota današnjeg vijeka! To se stanje protivi nauci Kristovoj! To se stanje protivi demokratskoj lozinci: jedinstvo, bratstvo i sloboda! A prema nauci božanskog utemeljitelja i kršćanstvo je u biti demokratsko!... Neka episkopat Hrvatske i Slavonije učini svoju dužnost!*[47] Ovaj oštar i polemički ton svakako nije mogao naići na odobravanje i simpatije hrvatskih biskupa. Još više takav je stav potencirala i činjenica da je biskup o *Spomenici* saznao iz dnevnih novina. Zato uredništvo *Katoličkog lista* s dosta pomirljivim tonom svraća pažnju na teške prilike svećenstva, osobito u Primorju, ali u isto vrijeme napada autore da su spomenicu napisali u *tonu socijalističkog vojničkog i radničkog vijeća.* Osobito im zamjera što su je objavili u dnevnim novinama jer to samo pogoduje neprijateljima Crkve i na kraju moli *svećenstvo da se ne prenagli u svojim pogotovu javnim izjavama*.[48] Uredništvo *Primorskih novina* koje je odmah stalo uz sudionike *Svetokuzamske sinode* otvoreno piše o teškim materijalnim prilikama svećenika Senjsko-modruške biskupije, koja je od svih hrvatskih biskupija najsiromašnija, te u jednom članku donoseći statistiku svećeničkih prihoda kaže da je bolje da mladi ljudi niti ne ulaze u svećenstvo ako ih biskupija nije u stanju materijalno zbrinuti.[49] Fran Binički, svećenik Senjsko-modruške biskupije i istaknuti član *Seniorata* i Hrvatskog katoličkog pokreta, u *Vrhbosni* napao je autora *Spomenice* i nazvao ga *jadnim čovjekom, koji služi na sramotu crkvi i svećenstvu, jer je crkva katolička savršeno nejednako društvo, što ga je uredio sam Isuskrst. A kako se ustanova Isukrstova ne može mijenjati, očito je da ustav crkve mora ostati do konca svijeta jednak. O demokraciji crkve, mogu govoriti*

[46] Usp. *Isto*.; Josip MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Službeni vjesnik biskupije senjske i modruške ili krbavske,* 1917., br. 2.; Josip MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, 15. VI. 1917., br. 11., 82–83.
[47] Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju, 1.
[48] Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju, u: *Katolički list,* 17. V. 1917., br, 20., 235.
[49] Pitanje povećanja plaće za svećenstvo biskupije senjsko-modruške, u: *Primorske novine*, 13. V. 1917., br. 112., 2.

samo neupućeni ljudi i oni koji su s crkvom raskrstili.[50] Vrlo brzo uslijedio je od strane jednog dijela svećenstva opoziv *Spomenice*, ali ga uredništvo *Primorskih novina* nije htjelo objaviti smatrajući da je opoziv izvršen pod pritiskom i kako to nije više samo stvar Crkve nego *to je stvar naroda i čitave naše javnosti i ne će više silaziti s dnevnog reda, niti se može ugušiti nasiljem nad pojedinim svećenicima.*[51] Očito je da je uredništvo novina smatralo kako je člankom izašlim u *Katoličkom listu* 17. svibnja, a zatim i drugim putovima, izvršen pritisak na svećenike sudionike *Svetokuzamske sinode*.[52] Dana 26. svibnja javio se autor pod pseudonimom *Svećenik*, koji u članku *Na adresu popa Stipe Vučetića*, tada zastupnika Stranke prava (frankovaca) u Saboru, brani *Spomenicu* i razloge njezina pisanja. I ovdje autor samo progovara o teškom materijalnom položaju svećenstva i kritizira one svećenike koji su materijalno zbrinuti. Zanimljiv je i dio u kojem pokazuje odanost svome biskupu kada kaže: *Gdje je ondje napadaj na našeg biskupa dr. J. Marušića?* i u isto vrijeme sam odgovara: *Pisac biskupa svoga nadasve poštuje, ali pisac je ogorčen radi zapostavljanja materijalnog stanja svoje halje. Zato je ono napisano.*[53] Robert Skenderović smatra kako je autor ovoga članka bio sam Andrija Rački, glavni organizator sastanka u Sv. Kuzmi i sastavljač *Spomenice.*[54] Tomu u prilog može ići i zapis Andrije Račkog u *Spomen knjizi župe na Trsatu* kako je jedini cilj njihova okupljanja u Sv. Kuzmi bio poboljšanje materijalnog stanja primorskog svećeništva, a ne ikakav sukob s nadležnim crkvenim vlastima.[55] To je vidljivo i iz ovoga članka jer autor želi problem svesti samo na materijalna pitanja ne proširujući ga ni na što drugo.

Izgleda da su se do kraja svibnja svi potpisnici *Spomenice* osim Andrije Račkog povukli. No, Rački je potporu dobio iz drugih krajeva. *Primorske novine* 1. lipnja objavljuju članak autora pod pseudonimom *Banovinski župnik*, koji je također istaknuo nepodnošljivo stanje nižeg klera i tražio pravedniju preraspodjelu crkvene imovine jer bi se time riješili materijalni problemi. Autor članka polemičkim tonom ide mnogo dalje od *Spomenice* te se obrušava na kanonsku poslušnost koju svećenici duguju biskupu i traži organiziranje staleškog društva i časopisa koji bi zastupao njihova prava. Koliko je daleko otišao svjedoči i izjava: *I ta nam dakle točka pruža obilje gradje, da budemo socijaliste. Trebat će dakle pokret*

---

[50] Fran BINIČKI, Stramputice, u: *Vrhbosna,* 5. VI. 1917., br. 10–11., 138–141.
[51] K spomenici svećenstva bakarskog kotara, u: *Primorske novine,* 23. VI. 1917., br. 119., 2–3.
[52] Uredništvo *Primorskih novina* objavilo je u broju od 19. V. 1917. dijelove komentara *Katoličkog lista* od 17. V. 1917., čime je željelo pokazati kako na potpisnike *Spomenice* više crkvene vlasti vrše pritisak, a tomu u prilog ide činjenica da u članku donosi samo one dijelove u kojima autor članka oštrim tonom govori o *Spomenici* i njezinim potpisnicima.
[53] Na adresu popa Stipe Vučetića, u: *Primorske novine,* 26. V. 1917., br. 122., 2.
[54] Usp. R. SKENDEROVIĆ, Andrija Rački i "Svetokuzamska sinoda" 1917. godine, 329.
[55] AŽJT, *Spomen knjiga župe na Trsatu,* 123.

svećenstva proširiti, pa početi borbu za materijalno-pravno poboljšanje odnošaja naših.[56] Za razliku od Račkog, koji je svrhu sastanka u Sv. Kuzmi svodio na poboljšanje materijalnih prilika, autor članka otišao je mnogo dalje zadirući čak i u crkvenu disciplinu, ali i na svojevrstan način najavio organiziranje reformnog pokreta koji će nastati dvije godine poslije.

Akcija primorskih svećenika potporu je dobila i od nepoznatog autora u *Hrvatskoj Njivi.*[57] Iako je članak uglavnom cenzuriran, taj *svećenik demokrata* u svome zaključku zahtijeva poboljšanje života nižeg svećenstva na području hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i to iz velikih dobara koje Crkva posjeduje u Hrvatskoj i Slavoniji. Čak ide i toliko daleko da zahtijeva autonomiju hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine, iako ne precizira što time misli.[58]

Reakcije službenih crkvenih organa uslijedile su vrlo brzo. Biskup Josip Marušić objavio je 7. lipnja u *Katoličkom listu* svoju poslanicu vezanu uz zahtjeve sudionika *Svetokuzamske sinode.* Prvo, biskup navodi kako biskupski ordinarijat *Spomenicu* do danas nije primio, nego je o njoj doznao iz novina. Zatim piše kako autori *ne umoljavaju ordinarijat nego ga pozivlje.*[59] Biskup otvoreno napada sudionike *Svetokuzamske sinode* da odvraćaju mladež od svećeničkog staleža, također kaže kako je nužno da se riješe materijalne prilike svećenstva, ali se ovakvim pozivom na reformu on *iznevjerio svojemu uzvišenom pozivu.*[60] Zatim biskup konstatira kako je *Spomenica* pisana tonom koji *ne odaje crkvenog duha ni svećeničke discipline. Ona vrvi pogrdama na visoke crkvene beneficijate, u njoj se ne iskazuje dužno poštovanje biskupima, iz nje odsijeva borba svećenstva protiv episkopata.*[61] Nakon toga biskup navodi niz akcija koje je poduzeo kako bi poboljšao materijalne prilike svećenstva svoje biskupije i taj prikaz završava konstatacijom kako dobri katolici nikada ne bi poduprli takav istup koji ide samo u prilog neprijateljima Crkve. Na kraju svoje poslanice optužuje sve potpisnike *Spomenice* za taštinu, umišljenu veličinu i preziranje biskupskog autoriteta.[62] Biskup Marušić zatražio je od svih potpisnika *Spomenice,* preko bakarskog dekana Nikole

---

[56] BANOVINSKI ŽUPNIK, Svećenstvo grada Bakra i kotara za poboljšicu beriva – i banovinski kler, u: *Primorske novine,* 1. VI. 1917., br. 126., 2.
[57] Tekstove u *Hrvatskoj Njivi* protiv celibata pisali su Jeronim (Dragutin) Tomac i Đuro Vilović.
[58] *Hrvatska Njiva,* 1917., br. 13., 224.
[59] Ovaj odgovor biskupa Marušića objavili su svi katolički službeni i poluslužbeni listovi: J. MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Službeni vjesnik biskupije senjske i modruške ili krbavske,* 1917., br. 2.; J. MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 15. VI. 1917., br. 11., 82–86.; J. MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Katolički list,* 7. VI. 1917., br. 23., 265–268.
[60] J. MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Katolički list,* . VI. 1917., br. 23., 266.
[61] *Isto,* 267.
[62] *Isto,* 268.

Polića, koji je također sudjelovao na *Svetokuzamskoj sinodi,* da potpišu izjave koje će pod svojim imenom objelodaniti u *Primorskim novinama* ili kojim drugim novinama.[63]

Bakarski dekan sastavio je 22. svibnja 1917. izjavu u kojoj kaže: *Žalimo, što smo u opravdanoj težnji, da se popravi materijalno stanje kuratnoga klera senjsko-modruške biskupije, upotrijebili neredovit put i nedoličan ton. Napose:*

1. Žalimo, što smo prekršili zabranu vrhovnog pastira i učitelja crkve sv. Oca Pape sastavši se na vijećanje u sv. Kuzmu bez znanja i privole svoga duhovnog nadpastira.

2. Žalimo, što se u spomenici svećenstva bakarskog kotara, objelodanjenoj u Primorskim novinama dne 12. svibnja t. g. ruši crkveni auktoritet i povređuje štovanje dužno biskupima.

3. Žalimo, što se u istoj spomenici mladež odvraća od svećeničkog staleža.

4. Žalimo, što je tom spomenicom uzrokovana sablazan, jer u njoj općinstvo nazrijeva borbu svećenstva protiv episkopata.

5. Žalimo, što je spomenica u primorskim novinama objelodanjena u nedostatnoj formi to više što je na sastanku bilo zaključeno, da se iz nje svi oštri izrazi eliminiraju.[64]

Afera nastala oko *Svetokuzamske sinode* ubrzo je završena. Većina svećenika odmah je potpisala izjavu, dok se najduže opirao Andrija Rački tako da biskup Marušić izdaje 26. svibnja u Senju priopćenje kako svi oni koji ne žele potpisati izjavu preziru biskupov nalog i protiv njih će biti poveden kanonski postupak.[65] Rački je početkom srpnja pozvan u Senj *ad audiendium verbum* (da primi ukor) te je zbog sastavljanja *Spomenice* kažnjen suspenzijom od službe i plaće na 15 dana te novčanom globom.[66] Suspenzija je skinuta 16. srpnja, što znači da je Rački priznao krivnju i prihvatio kaznu.[67] Sam Rački u *Spomen knjizi župe na Trsatu* sa žaljenjem govori o završetku svega i načinu na koji je završio te svoju napomenu na *Svetokuzamsku sinodu* završava riječima: *Homo homini lupus.*[68]

---

[63] *Isto.*

[64] Nikola POLIĆ, Izjava, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 15. VI. 1917., br. 11., 86.; Nikola POLIĆ, Izjava, u: *Katolički list,* 14. VI. 1917., br. 24., 291.

[65] J. MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, 86.

[66] Usp. Kako je primljena u našoj publici osuda izrečena protiv dra. Račkoga, u: *Primorske novine,* 6. VII. 1917., br. 154., 3.; Josip GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji I., u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, 29. II. 1920., br. 3–4., 12.

[67] Usp. Mile BOGOVIĆ, Crkvena povijest Rijeke od 1889. do 1924., u: *Zbornik radova Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme,* Darko DEKOVIĆ (ur.), Rijeka, 1997., 16.

[68] AŽJT, *Spomen knjiga župe na Trsatu,* 123.

1.3. Rane u katoličkoj crkvi i Svetokuzamska sinoda početak reformnog pokreta?

Općenito je prihvaćeno među brojnim autorima kako Petrićeva knjižica i *Svetokuzamska sinoda* predstavljaju prvu fazu reformnog pokreta, odnosno njegove prapočetke. Josip Gunčević i Viktor Novak, s ideološki potpuno različitih pozicija, smatraju da je *Svetokuzamska* sinoda bila početak reformnog pokreta. Gunčević je Andriju Račkog ubrojio u preteče reformnog pokreta,[69] bez obzira na to što mu on nikad nije pristupio niti ga javno podupro, a uz to se prometnuo i u aktivnog borca protiv starokatoličkog pokreta na Sušaku. Viktor Novak dao je cijelom tvom događaju veliko značenje smatrajući ga ne samo zahtjevom za poboljšanje materijalnog položaja nižega katoličkog svećenstva nego je on za njega predstavljao i sadržavao jasan stav potrebi demokratizacije unutar Katoličke Crkve.[70] Vladimir Vučić potpuno je osporio važnost *Svetokuzmaske sinode* za povijest reformnog pokreta, smatrajući je samo poticajem za poboljšanje materijalnih prilika svećenstva.[71] Zlatko Matijević smatra kako su tiskanje knjižice *Rane u katoličkoj crkvi* i *Svetokuzamska sinoda* daleko od zajedničke akcije koja je vodila k nekom konkretnom zajedničkom cilju. On dapače naglašava kako je neorganiziranost i nepovezanost tih akcija odlika prvog razdoblja koje je tek nagoviještalo kasnija zbivanja u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj.[72] Tome mišljenju priklanja se i Robert Skenderović, koji na temelju pisanja *Primorskih novina* o *Svetokuzamskoj sinodi* i Petrićevoj knjižici pokazuje nepovezanost i neorganiziranost tih događaja.[73]

Uzimajući u obzir navedene činjenice u ranijem tekstu, analizom i obradom tih dvaju događaja svakako se nameće mišljenje kako je riječ o dva nepovezana događaja koja nisu imala ni istu motivaciju niti zajednički cilj, osim možda koje dodirne točke. Dok je Petrićeva knjižica zadirala duboko u crkveno ustrojstvo i njezinu disciplinu te sadržavala mnoge elemente koje će kasnije preuzeti reformni pokret, sa *Svetokuzamskom sinodom* bilo je drukačije. Potpisnici *Spomenice* jesu prekršili neka crkvena pravila, osobito o načinu održavanja i sazivu svećeničkih sastanaka, ali je njihov jedini cilj bio da se uredi materijalno stanje nižeg katoličkog svećenstva na području hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine. Dok se kod Petrića mogu naći mnogi elementi koji zadiru u disciplinu Crkve i čak traže veći stupanj demokratičnosti u njoj, kod zahtjeva svećenika okupljenih u Sv. Kuzmi toga nema. Naposljetku, možemo se složiti s tvrdnjom kako su ta oba pokreta, iako nepovezani, bili

[69] Usp. J. GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji I., 12.
[70] Usp. V. NOVAK, *Magnum crimen.*, 87.
[71] Usp. Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret, u: *Starokatolički glasnik,* 1963., br. 6., bilješka 10.
[72] Usp. Z. MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), 6.
[73] Usp. R. SKENDEROVIĆ, Andrija Rački i "Svetokuzamska sinoda" 1917. godine, 334.

svojevrsna prethodnica reformskog pokreta, ali nikako nisu bili dio smišljene i koordinirane akcije prema nekom određenom cilju. Svakoga od njih treba promatrati zasebno jer se i poticaji i zahtijevanja u bitnome razlikuju. Već sama činjenica da je Petrić suspendiran i napustio svećeničku službu pokazuje da je u svojoj namjeri bio vrlo radikalan, dok je kod potpisnika *Spomenice* sasvim drukčije. Svi potpisnici, pa i Andrija Rački, na kraju su potpisali izjavu kojom se odriču zahtjeva i stavova iznesenih u *Spomenici.* Također Petrić je kasnije postao jedan od aktivnijih članova reformnog pokreta i Hrvatske starokatoličke crkve, dok od sudionika *Svetokuzamske sinode* to nije postao niti jedan. Već ovo dovoljno govori o različitim polazištima, od kojih je Petrićevo bilo radikalno i duboko zadiralo u crkvenu disciplinu, a ono primorskih svećenika imalo je samo namjeru poboljšati njihov materijalni položaj. No, ono što se može iz svega zaključiti jest činjenica da su ta oba događaja, svaki na svoj način, bila izraz nezadovoljstva nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj te nagovještaj reformnog pokreta koji će tek uslijediti. Oni su istodobno i pokazatelj lošeg stanja toga dijela svećenstva koje je na ovaj način iskazalo svoje nezadovoljstvo postojećim stanjem u Crkvi u Hrvata.

1.4. Prema reformnom pokretu

Oštar i odriješit odgovor crkvenog vrha na Petrićevu knjižicu i *Svetokuzamsku sinodu* učinio je da više do kraja 1917. godine niti jedan katolički svećenik nije na ovako istupio u javnost. No, ostaje neosporna činjenica da su ta oba slučaja pokazala nezadovoljstvo djela katoličkog svećenstva u Hrvatskoj pa stoga tijekom 1918. godine u liberalno orijentiranim novinama, kao što je bila *Hrvatska/Jugoslavenska Njiva*, izlaze nepotpisani članci ili pod pseudonimom koje su objavljivali nezadovoljni svećenici. Danas je teško utvrditi autore tih članaka, ali za većinu se zna pa i da je među njima bio tadašnji kapucin iz Rijeke o. Jeronim Tomac.[74] U ljeto 1918. u župi Dekanovec u Međimurju sastala su se tri katolička svećenika – Vinko Žganec,[75] Đuro Vilović[76] i o. Jeronim (Dragutin Tomac).[77] Raspravljali su o potrebi

[74] HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV (dalje: HDA), *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Korespondencija Tomac–Petrić, Zagreb 23. IX. 1937., kut. 2., fasc. 6.; Niko PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1918. i 1919., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1938., 44.

[75] Vinko ŽGANEC (Vratišinec 22. I. 1890. – Zagreb, 12. XII. 1976.) je bio aktivan sudionik reformnog pokreta. Nakon napuštanja svećeničke službe bavio se pravom da bi nakon toga privatno započeo s etnomuzikološkim istraživanjima. Bio je ravnatelj Instituta za narodnu umjetnost (danas Institut za etnologiju i folklosristiku) te član JAZU. Glavna djela su mu *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* (I–II, 1924–25) te *Narodne popijevke Hrvatskog Zagorja* (I–III, 1950–71). (Vinko Žganec, u: *Leksikon Jugoslavenskog leksikografskog zavoda,* Zagreb, 1974., 1093.; Vinko Žganec, u: *Muzička enciklopedija,* sv. 3., Zagreb, 1977., 774.; Vinko Žganec, u:

reforme u cijeloj Katoličkoj Crkvi, a posebno u provođenju reformi organizacije Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Vilović i Žganec trebali su poduzeti korake oko organiziranja pokreta u sjevernoj Hrvatskoj. Glavna pitanja kojima su se bavili bila su pitanja celibata i zavjeta čistoće katoličkih redovnika. Konačan rezultat dogovora bio je da svatko od njih promiče ideju reforme u svojem krugu djelovanja i da se u tisku objavljuje što veći broj članaka kako bi se laici i svećenici pridobili i pripremili za pokret usmjeren reformi Katoličke Crkve.[78]

Tako je 1918. izašao članak koji raspravlja o celibatu, a potpisao ga je autor pod pseudonimom *Svećenik.* On se ovdje dosta široko osvrće na pitanje celibata izražavajući javno kako je većina katoličkog klera protivna celibatu, kao i sav prosvijetljeni narod. Zatim pozdravlja pojedince iz *slobodoumnog klera, kao reprezentante svojih supatnika* koji su istupili protiv te institucije.[79] Autor navodi mnoge argumente protivne ustanovi celibata na tragu liberalnih shvaćanja svoga vremena. Za njega je celibat glavni uzrok nedostatka svećeničkih zvanja u Zagrebačkoj dijecezi, zatim je štetan za pojedince i Crkvu jer je mnoge *upropastio tjelesno, duševno i moralno.* On nanosi štetu odgoju svećeničkog pomlatka i u isto vrijeme nanosi štetu državi i društvu jer je mnoge *zdrave i sposobne ljude oteo svome naravnom pozivu po toj neprirodnoj instituciji.* Nakon toga slijedi poduža povijest uvođenja celibata u Katoličku Crkvu, a članak zaključuje tvrdnjom kako je *celibat breme teško i nesnosno, koje je Crkva natovarila na ledja svome svećenstvu, a ta Crkva ni prstom ne će da makne, da to breme olakša.*[80] Na taj članak reagirao je svojim člankom autor koji se potpisao kao *Katolik-svjetovnjak*, koji otvoreno podupire ukidanje celibata smatrajući ga *kao društvenu sramotu.*[81] Potvrđujući sve rečeno u prethodnome članku i taj autor na kraju kaže kako je *naša dužnost da se odazovemo ovom piscu svećeniku, pa da sva naša inteligencija podupre borbu*

Hrvatski leksikon, Zagreb, 1997., 728–729.; Vinko Žganec, u: *Hrvatska enciklopedija*, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67711 (13. 09. 2016.)

[76] Đuro VILOVIĆ (Brela, 11. XII. 1889. – Bjelovar, 22. XII. 1958.) književnik i publicist. Svojom prozom zauzima vidno mjesto u hrvatskoj beletristici. Nakon što je napustio svećeništvo radio je kao novinar u zagrebačkim i beogradskim dnevnim listovima. Tijekom Drugoga svjetskog rata pristupio je četnicima i našao se u krugu najbližih suradnika Draže Mihailovića. Prvo značajnije djelo mu je spjev o Mihovilu Pavlinoviću, ali profilirao se isključivo kao prozni pisac. Važnija djela su mu: *Esteta* (1919.), *Međimurje* (1923.), *Hrvatski sjever i jug* (1930.), *Majstor duša* (1931.), u kojem tematizira pitanje celibata s psihološko-moralne strane, *Tri sata* (1935.) i *Zvono je oplakalo djevicu* (1938.). (*Književni godišnjak,* Krsto ŠPOLJAR–Miroslav VAUPOTIĆ (ur.), Zagreb, 1961., 221–222.; Krešimir NEMEC, Svi paradoksi Đure Vilovića, u: Đuro VILOVIĆ, *Majstor duša,* Zagreb, 2003., 231–253.; Đuro Vilović, u: *Hrvatski leksikon,* Zagreb, 1997., 643–644.; Strahimir PRIMORAC, Bilješka o piscu, u: Đuro VILOVIĆ, *Picukare,* Zagreb, 2010., 311–312.)

[77] Tomac je 21. VIII. 1918., koristeći se pravom na ljetni odmor, otišao iz Rijeke u Dekanovec, Međimurje, gdje je tada župnik bio Vinko Žganec. (HDA, *Ostavština dr. Dragutina /Jeronima/Tomca,* Korespondencija Tomac–Petrić, kut. 2., fasc. 6.)

[78] Usp. Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 221.

[79] SVEĆENIK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 22–23., 382.

[80] SVEĆENIK, Ženidba katoličkih svećenika, 382–386.

[81] KATOLIK.–SVJETOVNJAK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 36., 618.

za dokinuće sredovječnog duševnog ropstva našeg svećenstva.[82] Ta dva članka objavljena u *Hrvatskoj Njivi* 1918. godine pokazatelj su očitih liberalnih tendencija kod dijela katoličkog svećenstva, ali i katoličkog laikata, koji je svoje nezadovoljstvo postojećim stanjem u Crkvi uglavnom izražavao raspravom o celibatu. Ovdje ponovno treba napomenuti kako će pitanje održivosti celibata biti jedno od ključnih pitanja koja će pred crkveni vrh i širu javnost stavljati reformni pokret. Na članke je reagirao *Katolički list.* Uredništvo je već početkom travnja 1918. otvoreno napalo *Hrvatsku Njivu* kako vodi javni rat protiv Katoličke Crkve.[83] Tako se svećenik i pripadnik Hrvatskog katoličkog pokreta, kasnije jedan od istaknutijih članova orlovskog pokreta, Pavao Lončar sredinom lipnja 1918. osvrnuo na članak *Ženidba katoličkih svećenika* te nastojao obraniti službeno stajalište Katoličke Crkve prema celibatu.[84]

Nakon toga su u *Hrvatskoj Njivi* izašla tri članka koja je potpisao pod pseudonimom *Jedan svećenik* riječki kapucin o. Jeronim Tomac. U prvome, *Ispovijest jednog svećenika*, također piše o potrebi ukidanja celibata govoreći o svojem primjeru sazrijevanja od svojih najranijih dana preko formiranja kod hrvatskih kapucina do dana kad je napisao članak. Opisujući svoje moralne dileme oko opravdanosti celibata autor kaže kako je *zakon celibata neodrživ* te da *zakon celibata sili svećenike da budu farizeji: jedno naučavaju, a drugo čine.* Zanimljiv je i pomalo patetičan ton kojim autor piše, osobito kada kaže: *ovo je moja ispovijest, ovo je krik potlačene i prevarene svećeničke duše. Da me nije sjemenišni odgoj zavarao i prevario nadom, da ću u sebi moći ugušiti zahtjev ljubavi, ne bih se bio dao nikada rediti, bio bih žrtvovao svoju čežnju za svećeničkim stališem, da ne budem farizej.*[85] Početkom 1919. uslijedio je i drugi njegov članak, *Farizejstvo u katoličkoj Crkvi.* Nakon povijesnog uvoda o farizejima i samom pojmu farizejstvo autor progovara kako je glavna odlika farizejstva u Crkvi što se *boji istine i nastoji svim mogućim sredstvima zapriječiti otvorenu i iskrenu kritiku prema Crkvi.* Tako se Crkva odnosi u svome odgoju, u svome pisanju i u svome tisku. Potom kaže kako je sasvim normalno i kako *svaki zdravi organizam upravo ide za tim, da olakša slobodnu kritiku onih nezdravih pojava koje u njemu zavladavaju, da se time upoznaju i izliječe. Ali Crkva radi farizejske tjesnogrudnosti, koja u njoj prevladava, ne uživa te pogodnosti.* Prema njemu Crkva se boji istine i zdrave kritike svojih članova i službenika i zato ne može ozdraviti od farizejstva. Žestoko se obrušuje na crkvene povlastice i udobnost svećeničkog staleža, ali i redovništva. Napada i istaknute predstavnike Katoličkog pokreta,

[82] KATOLIK.–SVJETOVNJAK, Ženidba katoličkih svećenika, 618–619.
[83] Hrvatska Njiva, u: *Katolički list,* 11. IV. 1918., br. 15., 176.
[84] Pavao LONČAR, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Katolički list,* 20. VI. 1918., br. 25., 277–279.
[85] JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Ispovijest jednog svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 40., 680–681.

osobito Petra Rogulju. Ne zaboravlja i celibat koji je za njega samo karika u nizu crkvenog farizejstva. U istom tonu i završava članak pozivajući na rušenje farizejskog sustava koji vlada u Crkvi, sustav *zabašuravanja istine, poljepšavanja stvari i farizejskog pretvaranja, ono zakonsko zabranjivanje slobodne kritike crkvenih prilika, one cenzure, one suspenzije i izopćenja... Kriv je tomu onaj farizejski sistem, na koji se mi obaramo i koji moramo srušiti, makar nam u tome pomogli i framazuni.*[86] Kratkim uvidom u ta dva članka Jeronima (Dragutina) Tomca može se zaključiti kako on ostaje na tragu dogovora iz Dekanovca, stavljajući u prvi plan pitanje celibata i reforme odnosa u Crkvi. Na isti način može se vidjeti kako autor ostaje dosta i na tragu razmišljanja Petrićevih *Rana u katoličkoj crkvi,* osobito vezano uz pitanje celibata i farizejstva. Posljednji članak koji je Tomac objavio u *Jugoslavenskoj Njivi* 1919. odnosi se na otpadništvo, apostaziju katoličkog svećenstva u prvoj godini nakon kraja rata. On za to krivi samu Crkvu jer guši svaki oblik demokratizma i slobode savjesti svojim uskogrudnim službenim sustavom i despotizmom. Ponovno se okomljuje na *sistem licemjerstva, sistem tjesnogrudnosti, sistem farizejstva. Svi protagonisti toga sistema, svi njihovi epigoni i epigončići boje se istine, boje se slobodne kritike i shvaćanja koje nije stegnuto i okovano u uske granice zakona i dekretah crkvenih.* Optužuje Crkvu da se boji rasprave o zastarjelosti starih i preživjelih formi, kao i da ponižava čovjeka time što mora pogaziti svoju savjest i svoj karakter ako želi ostati službenik Crkve. Glavne krivce ponajprije vidi u najvišim krugovima Crkve u Rimu, a zatim u biskupima koji podržavaju taj sustav vrijednosti i funkcioniranja na koji se autor silovito obrušio u svojem članku.[87] Na ove Tomčeve članke uslijedio je odgovor dr. Josipa Pazmana u *Katoličkom listu.* Pazman se osobito pozabavio *Ispoviješću jednog svećenika*, gdje je detaljnom analizom Tomćeve *Ispovijesti* prilično oštro i britko napao samog autora izlažući nauk Katoličke Crkve o celibatu. Osobito je autoru zamjerio što je taj članak objavio u *socijalističkim i bezvjerskim novinama.*[88]

Svojim člankom u *Jugoslavenskoj Njivi* javio se i Niko Petrić početkom 1919. godine. Petrić uglavnom ponavlja sve ono što je napisao u *Ranama,* ali pokazuje i izvjesno zadovoljstvo što se pokreću razmišljanja prema reformi, bez obzira nz to što mnogi time

[86] JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Farizejstvo u katoličkoj Crkvi, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 10., 154–156.
[87] JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Apostazije katoličkih svećenika, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 29., 461–462.
[88] Usp. Josip PAZMAN, Ex ore tuo te iudico, u: *Katolički list,* 2. I. 1919., br. 1., 3–6.; Josip PAZMAN, Ex ore tuo te iudico, u: *Katolički list,* 9. I. 1919., br. 2., 15–18.; Josip PAZMAN, Ex ore tuo te iudico, u: *Katolički list,*16. I. 1919., br. 3., 30–32.

riskiraju gubitak beneficija.[89] Međutim Petrić otvara i drugu temu, koja će također imati veliku ulogu u reformnom pokretu, a to je pitanje nacionalnog ujedinjenja koje će za sobom povlačiti i pitanje vjerskog ujedinjenja Istočne i Zapadne Crkve. Taj čimbenik će se stalno provlačiti kroz djelovanje svećenika reformnog pokreta, iako neće biti nužno dominantan. Nacionalni čimbenik postat će mnogo važniji u vrijeme konstituiranja Hrvatske starokatoličke crkve. Na tom tragu u istome časopisu početkom 1919. izaći će nekoliko članaka vezanih uz nacionalno, a time i vjersko ujedinjenje južnih Slavena. Autor članaka Denis Ivan detaljno će analizirati odnose katolicizma i pravoslavlja na prostoru Kraljevstva/Kraljevine SHS-a, s očitim naglaskom kako nacionalno ujedinjenje sada mora dovesti i do vjerskog ujedinjenja. Odlazi toliko daleko da predlaže osnivanje *Nove Crkve, koja neće živjeti samo u episkopatu i svećenstvu uza nj...*[90] Javili su se i otvoreni istupi protiv vjeronauka u školama i protiv povezanosti Crkve i države.[91]

Kraj Prvoga svjetskog rata i nestanak Austro-Ugarske Monarhije doveli su do stvaranja nove južnoslavenske države Kraljevstva/Kraljevine SHS-a. Upravo je nestanak Monarhije otvorio prostor za početak promicanja liberalnih ideja dijela katoličkog svećenstva koji su do tada, uglavnom kroz liberalni tisak, promicali svoje ideje. Uska povezanost Habsburgovaca, kao tradicionalnih zaštitnika Katoličke Crkve, i same Crkve očitovala se tijekom stoljeća u svim sferama javnog života. Kao jedan od stupova Monarhije Crkva je uživala velike povlastice i imala snažan utjecaj na društveni život. Ta uska povezanost najbolje se u ovome slučaju očitovala kod zaplijene knjižice *Rane u katoličkoj crkvi,* što je bila zajednička akcija Crkve i austrougarskih državnih vlasti.[92] Moglo se očekivati da će državne vlasti Monarhije pružiti Crkvi pomoć u slamanju bilo kakvog pokušaja organiziranja svećenstva radi provođenja reformi u samoj Crkvi, iako pritom treba uvažiti činjenicu kako je bez obzira na povezanost Crkve i države krajem 19. stoljeća u Austriji osnovana starokatolička crkva. Silaskom Habsburgovaca kao tradicionalnih zaštitnika katolicizma s političko-društvene scene otvorio se prostor za reformno djelovanje dijela nižeg katoličkog klera. Iz svega rečenoga može se uočiti kako su pretpostavke za takav pokret počele već 1917. godine i kako su počeci vezani uz sve očitije nezadovoljstvo položajem nižeg svećenstva u Monarhiji, što se najviše očitovalo u različitim novinskim člancima objavljivanim u časopisima liberalnog usmjerenja. U središtu interesa reformnih svećenika toga

[89] Usp. Niko PETRIĆ, Reformacija katoličkog klera, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 12., 184–185.
[90] Usp. Denis IVAN, Religiozni problem južnih Slavena, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 13., 200–203.; Denis IVAN, Religiozni problem južnih Slavena, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 14., 214–219.
[91] Davorin TRSTENJAK, Vjeronauk u školi, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 16., 252–253.
[92] Z. MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), 8.

predreformskog razdoblja bila su dva ključna pitanja – pitanje celibata i pitanje pravednije raspodjele crkvenih beneficija. Ovomu se kao relativno sporedni mogu pridodati i odnosi u Crkvi koji su dovodili do farizejstva i krutog stava prema svakom reformnom pokušaju, a što je opet posljedica snažnog protumodernizma Crkve u prvoj polovici 20. stoljeća. Pitanje celibata bilo je svakako najaktualnije. Tako su primjerice u bečkom Carevinskom vijeću češki zastupnici, svećenici Stanek i Zahradnik-Brodsky, budući vođa reformnog pokreta u Češkoj, podnijeli interpelaciju u vezi s celibatom.[93] U Hrvatskom saboru to je učinio Stjepan Radić.[94] Matijević smatra kako su između Radića i predstavnika reformnog pokreta postojale uske veze koje su ga potaknule na saborski angažman protiv celibata.[95] Tomu u prilog ide i činjenica da su predstavnici nezadovoljnog svećenstva održali potkraj 1918. godine sastanak s predstavnicima HPSS-a. Sastanku su prisustvovali Stjepan Radić, Vladko Maček i Josip Predavec[96] te svećenici Ante Donković i Rikard Korytnik, član privremenog odbora HPSS-a 1914. godine.[97] Očito je da su predvodnici reformnog pokreta tražili i političku potporu, a kao najpogodnija stranka pokazao se HPSS, već samim time što je Korytnik bio jedan od osnivača stranke, ali i zbog izraženog protuklerikalizma/protuklerikalizma? i protu/antikatolicizma Stjepana Radića.[98] Osim pitanja celibata jedan od motiva početka reformnog pokreta bit će i pitanje položaja Katoličke Crkve u Kraljevini SHS-u. Kod stvaranja nove države južnih Slavena otvorit će se i pitanje vjerskog ujedinjenja, odnosno reformski svećenici sve će više zahtijevati da se nadiđu barijere koje razdvajaju katolicizam i pravoslavlje, a s druge strane težit će se k tome da Crkva dobije što više narodni karakter i obilježja.

---

[93] Usp. N. PETRIĆ, Reformacija katoličkog klera, 184.

[94] Ante DONKOVIĆ, Stjepan Radić, u: *Starokatolik,* 31. VIII. 1928., br. 8., 1.

[95] Usp. Z. MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), 8.

[96] Maček i Predavec će poslije stupiti u Hrvatsku starokatoličku crkvu. Maček je pristupio starokatolicizmu jer se rastao od prve supruge i oženio se s njezinom sestrom. (Ante ŠKEGRO, Nadbiskup Šarić i starokatolicizam u južnom Uskoplju, u: *Ivan Šarić. Vrhbosanski nadbiskup,* Pavao Jurišić (ur.), Sarajevo, 2007., 333–334.)

[97] A. DONKOVIĆ, Stjepan Radić, 1. Ovaj susret predstavnika HPSS-a s Donkovićem i Korytnikom znak je da je Korytnik uspio pridobiti za svoje reformne ciljeve predstavnike ubrzo najjače hrvatske stranke. Sam Korytnik je bio uz braću Radić jedan od osnivača HPSS-a, stoga niti ovaj susret nije bio bez određene političke težine. (Uspomeni Rikarda Koritnika, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 11.) Kasnije će otvoreno pisati i govoriti o tome kako moraju za svoje ciljeve pridobiti političke stranke i državu kako bi spriječili moguće progone od biskupa i osigurali si jako društveno-političko zaleđe. (Duhovnička smrt od Emila Mariota, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 31.

[98] U nekrologu u povodu smrti Stjepana Radića urednik *Katoličkog lista* Stjepan Bakšić napisao je: *ako su osnovnim, pokretnim idejama smatrani u Radićevom pokretu nazori naturalističke filozofije, onda je ponajprije jasno, da u radićevom pokretu ne može biti govora o idejama, koje je kao osnovku ljudskog društva donijelo kršćanstvo. I mi doista vidimo, da Radić već od početka svojeg javnog rada odlučno ustaje i protiv kršćanstva i protiv Crkve i protiv svećenstva. Kao uvod u ovu njegovu javnu nauku služi nam izjava koju je g. 1904. dao u Beogradu rekavši: "Hrvati neće biti tako dugo sretni, dok ih Rim ne prokune". ovom svojem naziranju ostao je vjeran uvijek, a naročito mi je dao izražaja poslije rata, kada je pogodujući u propagandističke svrhe svim i najlošijim narodnim instinktima, tako reći dnevice, udarao protiv klera i Crkve.*(Stjepan BAKŠIĆ, Stjepan Radić, u: *Katolički list,* 16. VIII. 1928, br. 33., 427.

2. POČETAK REFORMNOG POKRETA 1919. GODINE I DJELOVANJE JERONIMA (DRAGUTINA) TOMCA

Godina 1919. je početak reformnog pokreta u Hrvatskoj. Preduvjeti i temelji stečeni tijekom 1917. i 1918. godine doveli su do organiziranja dijela nižeg katoličkog svećenstva u pokret koji je težio reformi Crkve u Hrvatskoj. Upravo će se 1919. godine profilirati vodeći ljudi samoga pokreta te načela koja će proklamirati i za koja će se zauzimati, iako pokret te godine neće biti čvrsta i strukturirana cjelina. Djelovanje reformnog svećenstva bilo je uglavnom usmjereno na područje Zagrebačke nadbiskupije, tada po veličini i broju vjernika jedne od najvećih u svijetu.

2.1. Boljševička sinoda i izdavanje knjižice Savremene želje katoličkog nižeg klera

Dana 10. veljače 1919. u na poziv Stjepana Menzigera i Rikarda Korytnika u Zagrebu su se sastali nezadovoljni katolički svećenici iz Kraljevine SHS-a.[99] Gunčević navodi kako su sastanak sazvali Juraj Cenkić, Rikard Korytnik i Menzinger,[100] dok Petrić spominje kako su ga sazvali Cenkić i Korytnik.[101] Na sastanku se okupilo oko 20 do 25 svećenika.[102] Uglavnom su to bili mlađi svećenici i kapelani.[103] Glavnu riječ vodili su Korytnik,[104] Cenkić, Menziger,[105] Haberstock i Stjepan Horvat. Cilj sastanka bio je da se od crkvenih vlasti zatraži

[99] *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 20.; SVEĆENIK, Za slobodu mišljenja u katol. crkvi, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 22., 348.; Na okup, u: *Reforma,* 1919., sv. I., 1.
[100] J. GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji I., 12.
[101] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 45.
[102] Petrić navodi brojku od 20 svećenika (N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 45.), dok Gunčević navodi brojku od 25 svećenika (J. GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji I., 12.).
[103] JEDAN SVEĆENIK VRHBOSANSKI, Crkveni celibat, u: *Vrhbosna,* 5. V. 1919., br. 7–9., 76.
[104] Rikard Korytnik umire (9. travnja 1919.) vrlo brzo nakon zagrebačkog sastanka. (Uspomeni Rikarda Koritnika, 10–12.)
[105] Stjepan Menziger je prvi svećenik član reformnog pokreta koji je pristupio Starokatoličkoj crkvi koja do tada na cijelom području Kraljevine SHS nije postojala. Petrić u svojim sjećanjima donosi dio iz pisma koje mu je iz Pančeva, gdje je bio nastavnik, poslao Menziger: *Da li poznajete moje ime, to neznam, nu da smo na istom bojnom polju to ćete saznati iz slijedećih redaka. Moje četverogodišnje svećeničko službovanje dovelo me je do spoznaje, da je taj stalež pun u nebo kričućih sablasti i perfektan farizejizam. Oslobođenje je moje došlo oslobođenjem otadžbine. Ostavio sam svećeničku službu i apsolvirao sam filozofiju. Tvrdo sam uvjeren, da mi u borbi protiv celibata legalnim putem ne možemo postići nikakav uspjeh. Katolička crkva imade duh imperijalistički, koji je u nju ucijepio sv. Augustin sa svojim "Civitas Dei". Taj će božji grad biti tada, kada će na mjesto civilnog klera zavladati redovnički, što neosporno opažamo na svim linijama katoličke administracije. Borba je naša ne sa papom i crkvom, već sa fratrima i drugim parasitima socijalnog poretka, kojima kao takovima konvenira današnja hierarhija i organizacija katoličke crkve. nama ne preostaje drugo, već se prilagoditi toj organizaciji ili segnuti za drugom. Ta druga bila bi po mom uvjerenju Starokatolička Crkva, koja tačno odgovara našim pravednim zahtjevima. Ona je katolička, ali nije imperijalistička, ona je iskrena, narodna, ona mora biti prava. zaista! Hrvatski narod nije od Rima ništa primio, već svoju narodnu propast kroz stotine godina. taj narod može i mora reći: "Los vom Rom". – To je nesumnjivo.* (Niko PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1939., 45.)

rješavanje *socijalnih nepravi koje pritišću niži kler.*[106] Tom prigodom su sudionici dali i izjavu za javnost (*komunikej*) koju su u potpunosti prenijeli *Katolički list* i *Obzor*. Između ostalog u njoj stoji: *Danas, kad se svi slojevi naroda okupljaju u redove, da naglase svoja prava stališka i da urede svoje materijalne interese, sastali su se zastupnici kat. nižeg klera iz čitavog područja države SHS na pouzdani sastanak, da vijećaju o crkvenim i staleškim prilikama unutar kat. crkve. Bitni predmet vijećanja bila je situacija socijalnih nepravda, koje pritištu sav niži kler katoličke Crkve u državi SHS. U tom pogledu prihvaćen je čitav niz rezolucija, koje će služiti za smjernice budućem skorom sastanku i akciji cjelokupnog nižeg klera države SHS.*[107] Rezultat vijećanja bila je veća rezolucija, uz spomenutu izjavu za javnost od 11. veljače 1919., prihvaćena i potpisana u ime *Užeg odbora Jugoslavenskog katoličkog svećenstva primljena na sjednici od 10. veljače u Zagrebu u pogledu uređenja crkvenih i staleških prilika na teritoriju države SHS.*[108] Tekst te rezolucije bit će objavljen u knjižici *Savremene želje katoličkog nižeg klera države SHS* tiskane u Bjelovaru 1919. godine. Autorstvo rezolucije i izjave obično se pripisuje Cenkiću, Korytniku ili Menzigeru,[109] iako Matijević smatra da je njezin konačan oblik rezultat kolektivnog rada reformnih svećenika iz užeg odbora izabranog na zagrebačkom sastanku 10. veljače.[110] S obzirom na to da su korice knjižice bile žute boje, a sama knjižica je bila temeljni dokument organiziranja i djelovanja reformnog pokreta, cijeli pokret nazvan je *žutim pokretom.*

Savremene želje obuhvaćaju izjavu od 11. veljače, koju su prenijele u cijelosti i neke novine, i *Rezoluciju* od 10. veljače. *Rezolucija* ima četiri paragrafa, od kojih se u prvome zahtijeva da se konkordatom urede odnosi između Kraljevine SHS–a i Svete Stolice i time se uredi položaj Katoličke Crkve u novoj državi. Stoga predlažu da u tome konkordatu budu sljedeće odredbe:

1. zagarantovana suverena vlast u pitanjima vjere i ćudoređa, discipline i liturgije;

2. pripoznato pravo crkve katol. na stjecanje pokretnog, a na pravo posjedovanja nepokretnog imutka potrebnog kao minimum župnicima i kapelanima;

3. Konkordat imade kod određivanja nastavne osnove za biskupska sjemeništa te bogoslovne fakultete odrediti, da se sve teološke discipline uče s osobitim obzirom na nauke i ustanove anglikanske te srpsko-pravoslavne crkve...;

---

[106] *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 20.

[107] Pouzdani sastanak nižeg klera države SHS, u: *Katolički list,* 13. II. 1919., br. 7., 82.; Pokret u nižem katoličkom kleru države SHS, u: *Obzor,* 11. II. 1919., br. 34., 3.; *Savremene želje katoličkog nižeg klera u državi SHS*, Bjelovar, 1919., 1.

[108] V. NOVAK, *Magnum crimen.*, 89.

[109] V. VUČIĆ, Reformni pokret, 6.; *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 20.

[110] Usp. Z. MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), 10.; Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 224.

4. da se na čitavom teritoriju države SHS što više realizuje jedinstvo duhova, a da se po mogućnosti pospješi zbliženje istočne crkve sa zapadnom, predlaže niži kler;

5. da konkordat primi ustanovu, da svi biskupi, kanonici i svećenici mogu nositi brade;

6. da se uvede fakultativno moljenje časoslova ili ne bar pod smrtni grijeh;

7. da se za niži kler ukine disciplina celibata i s tim u savezu prepreka sv. reda;

8. da se uvede slavensko bogoslužje staroslavenskim jezikom, ali transkribirano ćirilovicom, dok se za obrede uvađa narodni jezik;

9. da se ukine obvezatno nošenje talara izvan službe, a u običnom životu, da se uvede civilno odijelo po volji;

10. da se dopusti svećenstvu baviti se javnim radom i svako pošteno zanimanje na profanom polju. U tom pogledu izuzima se svećenik ispod vlasti biskupove, pa nema mjesta cenzuri. Sva odlikovanja, sastojeć se u raznim titulama i u različitom odijelu, te insignijama ukidaju se izvan službe crkvene.[111]

U drugome paragrafu zahtijeva se autonomija prema kojoj se konkordat može za mješovita pitanja pridržavati *postojećih kanona novog corpus iuris canonici*. Tu se predlaže da uz crkvene predstavnike i svećenike na crkvenim skupštinama ili *kongresima* sudjeluju i laici. U djelokrug *kongresa* ulazilo bi upravljanje i nadzor nad crkvenom imovinom. Kongres je taj koji bi predlagao kandidate za upražnjena biskupska i kanonička mjesta pitajući prije toga za savjet i mišljenje sindikat nižeg klera, odnosno savez sindikata. Predlaže se da se sva patronatska prava ukinu i da barem jedna trećina biskupskih i dvije trećine kanoničkih mjesta budu popunjene svećenicima iz redova nižeg klera. Za postavljanje biskupa, kanonika, župnika, kateheta, profesora i kapelana treba raspisati javni natječaj. Sve biskupije i župe trebale bi se preko posebne kongresne komisije ponovno teritorijalno raspodijeliti. Niti jedna župa ne smije imati više od 3 000 i niti jedna biskupije više od 300 000 vjernika. U djelokrug kongresa ulazilo bi i pitanje teritorijalne promjene biskupija i župa, kao i osnivanje novih biskupija i župa.[112] Trećim paragrafom traži se ukidanje dosadašnjeg ustrojstva župa i uvođenje *bogoštovnih općina* koje ne postaju subjektom crkvenog imetka.[113] Na kraju, u četvrtom paragrafu se traži uvođenje dijecezanskog statuta koji bi uredio odnos župnika i kapelana prema biskupu i kapelana prema župniku. Prema sastavljačima time bi se dokinuo patrijarhalni odnos. Statutom bi se trebalo urediti pitanje materijalne nagrade za obnašanje službe, koje je do tada teško pogađalo niži kler. Osim toga statut bi trebao urediti i zajamčiti

[111] *Savremene želje katoličkog nižeg klera u državi SHS,* 3–4.
[112] *Isto,* 4–5.
[113] *Isto,* 5–6.

slobodu profesionalnog udruživanja pa bi pojedine skupine činile sindikat nižeg klera Katoličke Crkve.[114] *Dodatak* tim paragrafima sugerira kako se treba odnositi prema svećeničkim kandidatima, kako organizirati dijecezanske sinode i reformirati korone.[115] Zaključeno je da se *Rezolucija* dostavi svim župnicima i kapelanima koji bi se o njoj trebali izjasniti za dva tjedna. Također je zaključeno da se knjižica dostavi svim političkim strankama, ministru vjera u Beogradu, povjereniku za bogoštovlje u Zagrebu, predsjedništvu Privremenog narodnog predstavništva, kao i uredništvima svih novina i časopisa.[116] Sastavljači *Rezolucije* dali su iscrpna objašnjenja za svoje zahtjeve kao i za daljnje akcije. Tako ističu: *pokušali smo zbližiti konzervativno katoličko crkveno pravo s naprednim idejama današnjeg doba, a ne da dođemo u sukob s vrhovnim poglavarstvom crkve.*[117]

Očito je da su sastavljači *Rezolucije* bili svjesni da će njihovi zahtjevi naići na otpor crkvenih vlasti, kao što su bili svjesni da ih vlasti neće prihvatiti kao nešto samo po sebi razumljivo. Tomu u prilog ide i završetak *Rezolucije* u kojem, između ostalog, piše: *Ovaj naš korak neka se ne smatra, da se mi dižemo proti crkvi i proti biskupa; ne, mi želimo sa biskupom ujedno raditi, ako je moguće. Ako ne, a mi ćemo i mimo biskupa.*[118] Uzmu li se u obzir općecrkvene okolnosti, teško je bilo pretpostaviti da će crkveni vrh prihvatiti te zahtjeve. Snažan protumodernizam koji je obilježavao Katoličku Crkvu početkom 20. stoljeća i njezino otvoreno zaziranje od demokratizacije vlastitih redova samo je išlo u prilog činjenici da zahtjevi očitovani u *Savremenim željama* neće naići na dobar prijem crkvenih vlasti. S druge strane, sami zahtjevi duboko su zadirali ne samo u crkvenu disciplinu i njezino ustrojstvo nego i u doktrinu, osobito na području pitanja biskupske vlasti. Već na samom svom početku reformni je pokret svojim zahtjevima posadio klicu budućeg raskola.

Vrlo brzo uslijedila je reakcija nadbiskupa Bauera. On je prezidijalnom okružnicom od 15. veljače 1919. godine namijenjenoj svemu svećenstvu svoje nadbiskupije osudio održavanje svećeničkog sastanka bez njegova znanja i dopuštenja. Svoju osudu temeljio je na propisima crkvene discipline, osobito na *Motu propriu Sacrorum Antistitum* pape Pia X.[119]

---

[114] *Isto*, 6–8.
[115] *Isto*, 9.
[116] *Isto*.
[117] *Isto*, 10.
[118] *Isto*, 24.

[119] Taj dokument pape Pia X. nastao je na tragu njegovih protumodernističkih shvaćanja, odnosno sa željom da suzbije svaki oblik modernizma u Katoličkoj Crkvi, zato je njome zabranio svećenstvu, pod prijetnjom teških crkvenih kazni, sastajanje bez prethodne dozvole biskupa i vijećanje o staleško-crkvenim pitanjima. Pio X. se sebi svojstvenom odlučnošću i energijom oštro suprotstavio modernizmu, pokretu koji je išao za razvodnjavanjem crkvenog naučavanja te koji je počeo negirati i sam polog vjerskih istina. Počelo se s odviše liberalnim pristupom knjigama Svetoga pisma, nastavilo s potkapanjem središnjih istina Objave, tako da se

Bauerovo pozivanje na odredbu pape Pia X. smatralo se u redovima reformnog klera i liberalne javnosti anakrono i deplasirano jer je novi *Codex iuris canonici* iz 1917. uopće nije recipirao.[120] Niko Petrić u svojim sjećanjima iz 1919. godine priznaje kako je ta nadbiskupova reakcija unijela *časovitu zabunu među nižim klerom*, ali da su se vođe reformnog pokreta ipak brzo snašli. Zato citira pismo Jurja Cenkića od 22. ožujka 1919. godine: *zadnja okružnica Baureova malo nam je prodrmala redove. Tko pozna Dr. Bauera, taj zna, da bio on bio kadar sve nas uništiti. On naime prema gore puze, a prema dolje gnjete i gnjavi. Takav je i Marušić i većina biskupa. Za sada se mi zadovoljavamo da dobijemo što više tajnih pristaša, a nas nekoliko, koji smo materijalno neovisni, pripravni smo uhvatiti se u koštac. Svi popovi – gotovo bez iznimke – pristaju uz nas, samo treba oprezno voditi cijelu stvar.*[121] Nadbiskup Bauer reagirao je nedugo nakon toga i kod ministra vjera Tugomira Alaupovića, ističući kako *se našlo među svećenstvom ljudi, koji su se svojom "nepromišljenim izjavama, govorom i agitacijom stavili u opreku s novim državnim stanjem" i to na takav način da neke njihove izjave i pokušaji spadaju pod krivični zakon.*[122]

Nadbiskupova osuda bila je svojevrstan poticaj za katolička glasila koja su odmah osudila knjižicu. Josip Lončarić, pripadnik HKP-a, napisao je u *Katoličkom listu* članak pretencioznog naslova *Savremene želje ali samo želje.* Lončarić napada autore knjižice, opovrgava njihove poglede i kaže kako je *danas moderno graditi se zastupnikom i ondje, gdje onaj, koga tobože zastupaš možda i ne zna da ti uopće egzistiraš, prigovorio bih već tomu, što ovu knjigu izdavaju zastupnici nižega klera, i to iz čitavoga područja kraljevstva Slovenaca, Hrvata i Srba. Ali neka im bude. Gospoda "zastupnici" djeca su svoga vremena, pa su moderni.*[123] Svećenik i povjesničar Juraj Kocijanić također reagira na izdavanje knjižice. Autor na početku kaže kako je knjižicu izdao neki *bezimeni i samozvani uži odbor*, a da je već i sam izbor boje omota knjižice znak oholosti i samoživosti njezinih autora. Također tvrdi

---

dovodilo u pitanje Kristovo božanstvo te sama stvarnost transcendentnoga Boga. Protiv svih tih negativnih pojava Papa je veoma oštro nastupio glasovitom enciklikom *Pascendi dominici gregis* od 8. rujna 1907. No Papa je dobro znao da se stvari neće riješiti samo osudama već da ih valja i pozitivno rješavati. Zato je g. 1909. osnovao u Rimu Papinski biblijski institut, koji će se baviti ozbiljnim proučavanjem Svetoga pisma i na kojem će se školovati budući profesori te tako važne teološke grane. Nije dijalogizirao sa svijetom, što mu neki prigovaraju, ali je sve sile usmjerio na obnovu Crkve iznutra i oživljavanje njezinih unutarnjih izvora. (Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve,* sv. VI/2., Zagreb, 1981., 165, 442.; SVEĆENIK, Za slobodu mišljenja u katol. Crkvi, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 22., 349.)

[120] Usp. Z. MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), 11.; Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 226.; UREDNIŠTVO, Na okup!, u: *Reforma,* 1919., sv. I., 1.

[121] Niko PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz 1918. i 1919., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1938., 45.

[122] Okružnica ministra vera dra. Alaupovića od 20. II. 1919. broj 20. proglašena svećenstvu zagrebačke nadbiskupije pismom nadbiskupa dra. Antuna Bauera, u: *Reforma,* 1919., sv. 1., 9.

[123] Josip LONČARIĆ, "Savremene želje" ali samo želje, u: *Katolički list,* 3. IV. 1919., br. 14., 159.

kako su oni koji su sazvali sastanak 10. veljače tvrdili da će se na njemu raspravljati o položaju Crkve u novoj državi i da su time prevarili mnoge koji su na sastanak došli. Žestoko napada *samozvani uži odbor* jer nastupa u ime čitavoga katoličkog nižeg klera, što prema Kocijaniću nije istina jer ih podržava samo mali broj svećenika. I dalje nastavlja u istome tonu: *zamislimo li se ozbiljno u te savremene želje, opazit ćemo, da one idu za posvemašnjim laicizovanjem svećenstva. One su sasvim protestantske i racijonalističke. Kada bi se ostvarile svećenik bi izgubio svoje dostojanstvo... te želje potpuno su prevratne...*[124] Nadalje, Kocijanić inzistira da se objave imena svih članova *užeg odbora*. Zatim traži da se članovi užeg odbora izjasne jesu li svoje želje iznijeli biskupima i jesu li nakon nadbiskupove okružnice poduzeli sve da se taj pokret svede u zakonske okvire. Potom inzistira neka javno iznesu razloge zbog kojih su napisali tu knjižicu i što namjeravaju poduzeti ako ih se zabrani i osudi.[125] Reagirao je i svećenik iz inozemstva koji se također žestoko obrušava na sastavljače *Savremenih želja* nazivajući ih našim *hrvatskim slobodoumnicima i bezvjercima... socijalnim demokratima, materijalistima i slobodnim zidarima.* Oni time idu samo na ruku onima koji su zatornici Crkve.[126] Cilj svih tih članaka bio je da se u javnosti diskreditiraju organizatori zagrebačkog sastanka i njihovi zahtjevi, između ostalog pisali su kako je taj sastanak *neka vrst boljševičke sinode, jer se sve radilo krišom bez prethodnog znanja ordinarijeva, te se nipošto ne može reći, da je taj sastanak reprezentirao objektivno mišljenje svekolikog jugoslavenskog katoličkog klera, što prisutnici toga sastanka sebi svojataju, jer glavnih rezolucija toga sastanka ne samo da ne odobrava pretežni dio našega svećenstva, već ih upravo osuđuje i zabacuje*.[127] Reagirala je i *Narodna politika*, glasilo Hrvatske pučke stranke, zapravo Hrvatskog katoličkog seniorata[128], u kojoj su reformni svećenici nazvani licemjerima koji žele

[124] Juraj KOCIJANIĆ, Žuta knjižica, u: *Katolički list,* 10. IV. 1919., br. 15., 171–173.
[125] Juraj KOCIJANIĆ, Nepoznatoj braći u "Užem odboru jugosl. katol. svećenstva", u: *Katolički list,* 10. IV. 1919., br. 15., 173–174.
[126] UNUS EX DIASPORA, Žuta knjižica, u: *Katolički list,* 17. IV. 1919., br. 16., 187–189.
[127] Janko OBREŠKI, Struja duha vremena u našim redovima, u: *Katolički list,* 5. VI. 1919., br. 23., 269.
[128] Jačanje i rast organizacija Hrvatskog katoličkog pokreta naveli su biskupa Mahnića da razmišlja o boljoj strukturnoj organizaciji cijelog pokreta, što je zapravo značilo centralizaciju uprave. Godine 1911./12. uspostavio je Starješinstvo kao središnje tijelo koje je trebalo upravljati cijelim pokretom, tj. svim organizacijama koje su nastajale kao organizirani plod rada katoličkih aktivista. Mahnić nije htio izmišljati nove modele katoličkog organiziranja, nego je posegao za već postojećima u svijetu. Tako je po uzoru na druge zemlje utemeljio Seniorat kao vrhovno tijelo, sastavljeno od završenih studenata koji će upravljati cijelim katoličkim pokretom u hrvatskim zemljama. Seniorat je zasigurno zaživio u Starješinstvu, iako pod tim imenom još nije bio prepoznatljiv. Nejasno je kad je utemeljen Hrvatski katolički seniorat. Neki autori tvrde kako je to bilo 1912., dok suvremenici tvrde kako je osnovan 30. ožujka 1930. u Ljubljani. Vjerojatno je da je Mahnić tijekom 1912. s izabranim seniorima katoličkih akademskih društava prepremao osnivanje Seniorata, a u Ljubljani je u ožujku 1913. održana konstituirajuća sjednica. Pravno, Seniorat je bio dio Hrvatskog katoličkog narodnog saveza, utemeljenog 1910., koji je moga primati druga udruženja. Članova Seniorata bilo je oko 150. Seniorat je imao sudbonosnu ulogu u razvoju hrvatskoga katolicizma i u hrvatskoj povijesti općenito. (Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret,* Zagreb, 2004., 81.)

da ih se smatra katolicima, a rade protiv Crkve, kao i da se koriste pomutnjom nastalom nakon rata da bi propagirali svoje pogubne ideje.[129] *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* objavljuje članak u kojem zaključuje kako *oni koji tu akciju povedoše, ne žele dobro ni crkvi ni svećenstvu – da to nijesu ljudi, kojima bi se mogli i smjeli priključiti.*[130]

Da bi se potpuno onemogućilo organiziranje svećenika u reformnom pokretu ili pristupanja njemu započelo se s organiziranjem zajednice svećenika koja bi bila podložna crkvenim vlastima pa je stoga osnovana *Svećenička zajednica.* Osnivanju te zajednice prethodilo je 27. ožujka osnivanje *Udruženja zagrebačkih katoličkih dušobrižnika* kojoj su tri osnovna cilja bila bolje promicanje pastoralne djelatnosti svećenika, zajedničko istupanje u kulturnim, političkim i gospodarskim poslovima te zajedničko nastojanje oko što uspješnijeg *postignuća vlastitog duševnog i materijalnog dobra.*[131] Članovi privremenog središnjeg odbora bili su svećenici zagrebačkoga kotara: biskup Josip Lang, Angelo Ruspini, Josip Lončarić, Stjepan Čukac, Krsto Krešimir Pećnjak i Milan/Mihovil Ivšić, koji je bio pod jakim utjecajem Dragutina Tomca.[132] Vrlo brzo, sredinom svibnja 1919., osnovana je *Svećenička zajednica.* Zajednica je osnovana kako bi se u njoj ujedinilo *svekoliko svećenstvo bez razlike hijerarhijske časti, vlasti, društvenog i gospodarskog položaja.* Jedan od glavnih ciljeva *Svećeničke zajednice* bio je da promiče i zastupa interese svećeničkog staleža.[133] *Reforma* će tu zajednicu nazvati *Hegedić-Bauerovim protupokretom.*[134] Prema pisanju tadašnjeg katoličkog tiska *Svećenička zajednica* se vrlo brzo počela širiti cijelim područjem Zagrebačke nadbiskupije te je tijekom 1919. osnovana u svim važnijim gradskim sredinama. Vrlo brzo se počela širiti i u Bosni.[135]

Reformni svećenici dobili su podršku liberalnih listova u Hrvatskoj. *Riječ SHS*, glasilo Pribićević-Davidovićeve Demokratske stranke, u sažetom članku donosi smjernice djelovanja reformnog pokreta, naglašavajući kako *niži katolički kler ide za nizom vanjskih reforma katoličke crkve u Jugoslaviji a da ne dira u članke katoličke vjere* s ciljem *da provedu reformu katoličke crkve u našim krajevima u duhu modernog vremena.*[136] Autor članka ističe još jedan segment djelovanja reformnog pokreta, a koji je uvijek nekako bio sa strane iako je

---

[129] Pokret "žutih" svećenika, u: *Narodna politika,* 1919., br. 118., 3.
[130] Savremene želje katoličkog nižeg klera države SHS, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 31. III. 1919., br. 6., 42.
[131] Udruženje zagrebačkih katoličkih svećenika, u: *Katolički list,* 6. III. 1919., br. 10., 117.; Sastanak zagreb. katol. svećenika, u: *Narodna politika,* 1919., br. 79., 2.
[132] Vladimir VUČIĆ, reformni pokret IV., u: *Starokatolički glasnik,* 1962., br. 10., 6.
[133] Svećenička zajednica, u: *Katolički list,* 15. V. 1919., br. 20., 278–280.
[134] Svećenička zajednica, u: *Reforma,* 1919., sv. I., 17.
[135] Svećeničke zajednice, u: *Vrhbosna,* 5. V. 1919., br. 7–9., 4.
[136] Pokret nižeg hrvatskog klera, u: *Riječ SHS,* 1919., br. 239., 3.

istaknut i u samim *Savremenim željama,* a to je rad na zbližavanju Istočne i Zapadne Crkve. Autori *Savremenih želja* navode kako je celibat glavna prepreka ujedinjenju crkava pa zato i zagovaraju njegovo ukidanje kako bi, smatraju oni, nestalo glavne prepreke u odnosima dviju crkava te izražavaju duboko uvjerenje da *će se konačno latinska crkva s istočnom izmiriti baš na Balkanu.*[137] Ta nacionalno-religijska komponenta reformnog pokreta uvijek je ostajala sa strane u svakome govoru o tome pokretu, dok je, s druge strane, činila jedno od središnjih pitanja cijelokupna njegova djelovanja. Pitanje celibata koje su reformni svećenici stavljali dugo u prvi plan nije bilo samo pitanje promjene katoličke discipline nego i pitanje uklanjanja prepreka prema pravoslavlju. No, taj način razmišljanja ponovno treba promisliti u kontekstu liberalnih idejnih strujanja koja su dugo dominirala hrvatskom društvenom i političkom scenom u doba neposredno nakon ujedinjenja, kada se nastojalo što više učvrstiti postignuto jedinstvo u novoj državi. Učvršćivanje tog jedinstva nije počivalo samo na liberalnim shvaćanjima jedinstva zajedničke države na temelju ravnopravnosti svih triju naroda nego se odražavalo i na religijskom planu u pokušajima približavanja katolicizma pravoslavlju. Taj zahtjev očitovao se i u želji da se na području cijele Katoličke Crkve u Hrvatskoj uvede u bogoslužje narodni jezik, odnosno da se povlastica služenja staroslavenske službe Božje protegne na čitavu Crkvu u Hrvata kao svojevrstan most prema pravoslavlju. I u tome su reformni svećenici nailazili na podršku liberalnog javnog mnijenja.[138]

Pojava reformnog pokreta i knjižice *Savremene želje katoličkog nižeg klera u državi SHS* neugodno je iznenadila crkveno vodstvo koje je odmah reagiralo prezidijalnom okružnicom nadbiskupa Bauera i angažiralo jake intelektualne snage kako bi već u samom početku razbili mogućnost organiziranja i širenja pokreta nižeg svećenstva neovisnog o crkvenoj hijerarhiji. Katoličke službene i poluslužbene novine otvoreno su napale reformni pokret i njegove zahtjeve, a organiziranjem *Svećeničke zajednice* nastojalo se, i to dosta uspješno, stvoriti svećeničko staleško društvo pod kontrolom crkvenoga vrha. Prvi udarac crkvenih vlasti, potpomognut katoličkim tiskom i organizacijama, uspio je na početku oslabiti započetu akciju reformnog svećenstva. Sam pokret bio je dodatno oslabljen smrću Rikarda Korytnika, jednog od vodećih ljudi pokreta s velikim političkim utjecajem.

[137] *Savremene želje katoličkog nižeg klera u državi SHS,* 23.
[138] Osječki katolici za slavensko bogoslužje, u: *Riječ SHS,* 1919., br. 241., 3.; Pokret kat. nižeg klera u državi SHS, u: *Obzor,* 20. V. 1919., br. 112., 2.

2.2. Pokretanje časopisa Reforma

Time reformni pokret ulazi u novo razdoblje koje je označeno konsolidiranjem prodrmanih pozicija i ponovnim organiziranjem. Započeli su privatni razgovori u dekanatima Zagrebačke nadbiskupije da bi nakon toga bio učinjen novi korak u organiziranju reformnog pokreta. S obzirom na to da je crkveno vodstvo imalo snažnu potporu katoličkih novina i časopisa, reformni svećenici odlučili su pokrenuti svoje vlastito glasilo. Prvi korak prema tome učinjen je sastankom u Dugom Selu, kraj Zagreba, 20. svibnja 1919. godine u župnom dvoru predsjednika Stjepana Horvata. Sastanku su nazočili svi vodeći ljudi reformnog pokreta: J. Cenkić, N. Petrić i Davorin M. Ivanović. Najvažniji zaključak toga sastanka bio je da se pokrene časopis reformnog pokreta *Reforma.* Uređivanje časopisa povjereno je J. Cenkiću.[139]

U uvodnom članku prvoga broja *Reforme,* koji je izašao u lipnju 1919., uredništvo je jasno definiralo ciljeve časopisa, naglašavajući kako je osnovni cilj glasila *strogo samo za crkveno-politička i staleška te materijalna pitanja katoličke crkve i kat. nižeg klera u SHS.*[140] No, bez obzira na to u članku se očituje i ponavlja napad na biskupe sličan kao i u *Savremenim željama*, naviještajući već time klicu budućega razdora. Uredništvo žestokim i polemičkim tonom navodi sljedeće: *mi smo već u svojoj brošuri istakli, da želimo s biskupom zajedno raditi, ako je moguće, jer mi se ne dižemo proti biskupu. Ako nam neće biti moguće s biskupom raditi, a mi ćemo mimo biskupa. Neka nam se ne dokazuje s pomoću svetih otaca, da onaj nije s crkvom, koji nije s biskupom... Mi držimo s biskupom zajedno u stvarima vjere i ćudoredja. Mi priznajemo i njegovu disciplinarnu vlast. Ali biskupi, a i papa, nijesu nepogrešivi u upravi sa crkvom. Ako mi žigošemo crkveno-politički rad kojega biskupa, ako mi nijesmo zadovoljni sa njegovim favoritizmom kod podjele crkvenih beneficija; ako se mi ne slažemo s njegovom despotskom i tiranskom vladavinom, ako on sam krši disciplinu celibatsku, a nas toga radi progoni zar smo mi protiv crkve?*[141] Nakon toga ponovno u prvi plan izbija pitanje celibata i zagovaranje fakultativne ženidbe svećenika. Uredništvo se okomilo i na reakciju nadbiskupa Baura i njegovo pozivanje na *Motu proprio* Pia X. za koje kažu da ih ne obvezuje jer nije ušao u novi *Codex iuris canonici.*[142] Članak je očito napisao

---

[139] Usp. N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz 1918. i 1919., 46–47.; Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret III., u: *Starokatolički glasnik,* 1962., br. 9., 5.
[140] UREDNIŠTVO, Na okup!, u: *Reforma,* 1919., sv. I., 1.
[141] UREDNIŠTVO, Na okup!, 1.
[142] *Isto.*

Cenkić u ime uredništva *Reforme*[143] i još jednom u njemu naglasio: ... *naš pokret nije uperen samo proti celibata i brevijara. Mi smo po svom uvjerenju iznesli čitav kompleks crkveno-političkih i staleških svojih pitanja. Zadaća našeg lista bude, da o tome raspravlja; da se stvore nove rezolucije ili naše poprave, da izradimo čitave osnove; da za njih činimo propagandu; da ih gledamo ostvariti, kako kod svjetovnih, tako kod crkvenih vlasti.*[144]

Ti komentari i zahtjevi nisu previše odudarali od onih iznesenih u *Savremenim željama*. Iako na prvi pogled nisu zadirali u crkveni nauk već samo u disciplinska pitanja, osobito pitanje celibata i moljenja brevijara, oni su jednim dijelom, a to je pitanje biskupske vlasti, dodirnuli i područje doktrine, tj. nauka o biskupskoj vlasti i praksi obnašanja biskupske vlasti. U prvi plan zahtjeva za reformom Katoličke Crkve u Hrvatskoj izbilo je pitanje celibata i brevijara, osobito je jače istican celibat, ali je u pitanje dovedena i biskupska vlast.

Imena uredništva časopisa nastojala su se čuvati u tajnosti, no bez obzira na to kao jedan od vodećih ljudi cijeloga pokreta prepoznat je J. Cenkić, koji je 16. lipnja 1919. odmah pozvan kod nadbiskupa Bauera. Nadbiskup je Cenkića pozvao na odgovornost i bio je saslušan pred zapisničarom. Pod prijetnjom suspenzije *ad officio et beneficio* naređeno mu je da izađe iz odbora i napusti uredništvo *Reforme*. Prema sjećanjima Nike Petrića prijetnja očito nije urodila plodom jer mu Cenkić nedugo nakon toga piše: *Pokret se sada normalno razvija. Izlaženje revije malodušne je ohrabrilo, a bojovnike podstreknulo. Baš Ti hvala, što si mi pritekao u pomoć. Mislim, da će revija djelovati poput bombe na episkopat i njegove reptile... od mene je nadbiskup zatražio pod prijetnjom suspenzije, da iziđem iz odbora i napustim uredništvo. Ja se ne pokorih. Rekao mi je, da je "Žutu knjižicu" poslao u Rim, da će poslati i "Reformu", koju će zabraniti držati i čitati. Ipak kraj svega toga mi moramo ustrajati.*[145] Nadbiskup Bauer sazvao je 15. srpnja 1919. Drugu konferenciju jugoslavenskih biskupa u Zagrebu, na kojoj se između ostalog raspravljalo i o reformnom pokretu. Nadbiskup Bauer i ljubljanski knez-biskup Jeglič zalagali su se za stroge mjere prema reformnim svećenicima, dok su se dalmatinski biskupi na čelu sa splitsko-makarskim biskupom dr. Jurjem Carićem zalagali za blaže mjere.[146] Na donošenje odluke o reformnom pokretu i časopisu *Reforma* biskupima je bilo presudno mišljenje Svete Stolice. Informacije o stavu pape Benedikta XV. i državnog tajnika Pietra Gasparrija nadbiskupu Baueru prenio je njegov izaslanik dr. Svetozar Rittig. On je episkopat izvijestio kako su oni primili izaslanstvo češko-moravskog klera i

[143] Usp. Z. MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), 12.; Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 227.
[144] UREDNIŠTVO, Na okup!, 1.
[145] N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz 1918. i 1919., 47.
[146] Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret V., u: *Starokatolički glasnik,* 1962., br. 11–12., 8.

njihov memorandum o zahtjevima za provođenje reformi u Katoličkoj Crkvi.[147] Na kraju konferencije episkopat je izdao okružnicu datiranu 18. srpnja 1919. godine. Okružnica započinje *žalosnom činjenicom, da je i kod nas prevratni duh provalio i u svećenički stalež. To se je opazilo već na sastanku, što su ga nekoliki mladji svećenici dne 10. veljače o. g. održali u jednoj gostioni u Zagrebu, i kao plod svoga vijećanja izdali knjižicu "Savremene želje kat. nižeg klera države SHS". Premda su bili od svog ordinarija okružnicom od 15. veljače upozoreni, kako teško su se ogriješili o crkveni zapt, i premda im je zabranjen svaki nastavak ovakova rada pod prijetnjom kanonskih posljedica, nastavlja neki nepoznati "uži odbor" taj rad, te je započeo izdavati "Reformu"...*[148] Biskupi u okružnici napadaju spomenuti uvodni članak *Reforme* i tekst vezan uz biskupe, nazivajući to *formalnim otkazom poslušnosti, pozivom na bunu, konspiraciju protiv ordinarijata...*[149] Okružnicom biskupi naređuju:

1. da svi članovi užega odbora, i oni koji nisu poznati, ako u roku od 14 dana od proglašenja ove okružnice ne istupe iz odbora i ne prekinu svaku vezu s "reformom", padaju ipso facto u censuru suspenzije "a sacris ordinibus" – koja je gledom na odrješenje ordinariju pridržana.

2. zabranjujemo svim svećenicima "Reformu" izdavati, u njoj suradjivati, pretplaćivati je, kupovati i čitati.[150]

Izričita crkvena zabrana reformnog pokreta i časopisa *Reforma* dovela je, s jedne strane, do opadanja pristaša pokreta, dok je, s druge strane, još više zaoštrila odnose svećenika vjernih pokretu s crkvenom vlašću. Prvi je pod pritiskom popustio Cenkić. Iz već navedenog riječ je, uz Petrića i Korytnika, o najuglednijem i najagilnijem sudioniku reformnog pokreta, ali i o osobi koju je nadbiskup Bauer osobno pozvao na red i zaprijetio suspenzijom. Zajedno s Cenkićem povukao se i dio manje istaknutih sudionika pokreta. Razloge tomu činu treba tražiti u tome što bi daljnjim ostajanjem u pokretu izgubili relativno siguran društveni i materijalni položaj koji su imali kao svećenici. Iako sve slučajeve ne treba izričito vezivati uz materijalnu stranu,[151] Cenkić je iz pokreta istupio početkom 1920. godine te je prije nego li će se pokoriti crkvenoj odluci napisao Petriću pismo 13. kolovoza 1919.: *već je dekret o mojoj*

---

[147] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 228.

[148] Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 26. VIII. 1919., br. 3., 28.; Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *List biskupije splitske-makarske,* 1919., br. 7–10., 2–3.; Episkopat svećenstvu, u: *Vrhbosna,* 20. IX. 1919., br. 12–18., 146–147.; Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 15. VIII. 1919., br. 15., 113–114.

[149] Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 29.; Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *List biskupije splitske-makarske*, 3.; Episkopat svećenstvu, u: *Vrhbosna,* 20. IX. 1919., br. 12–18., 146–147.; Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 15. VIII. 1919., br. 15., 113–114.

[150] *Isto.*

[151] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 229.

suspenziji ab officio et beneficio uručen vicearhiđakonu. Ako nećeš i dalje uzdržavati "Novu Reformu", onda mi odmah to javi, pak ćemo likvidirati. Za izbjegnuti progonima i kaznama, odbor se je tobože razišao, a redakcija se je raspustila. To je sve formalno, dočim ja stvarno ostajem i dalje urednikom, a poslove administracije sada će u Zagrebu voditi naš pristaša kateheta Nikola Cerjak. Glasilo će i dalje izlaziti ali pod drugim imenom.[152]

Premda su neki svećenici napustili pokret, on se i dalje nastavljao širiti. Za početak se to vidjelo u tome što je promijenjeno ime časopisa *Reforma* u *Nova Reforma.* Urednik starog časopisa s novim imenom bio je i dalje Juraj Cenkić. Neosporna je činjenica da je do promjene naziva došlo kako bi se izbjegla nadbiskupova prijetnja Cenkiću i užem odboru reformnog pokreta, odnosno svima koji su sudjelovali u izdavanju lista. Nadbiskup Bauer bio je svjestan te činjenice pa zato 29. rujna 1919. saziva sjednicu kojoj su uz njega nazočili pomoćni biskup dr. Josip Lang i dr. Angelo Ruspini, crkveni pravnik. Na sjednici su raspravljali o reformnom pokretu i mogućoj zabrani lista *Nova Reforma.*[153] Očito je kako je nadbiskup bio svjestan da se time nastoji izbjeći provođenje njegove odluke, ali unatoč tomu nije poduzeo ništa čime bi ugrozio daljnje izlaženje časopisa i djelovanje reformnih svećenika, barem ne s pravne strane kao do tada, iako je na nižim razinama djelovanja, ponajprije katoličkim glasilima i *Svećeničkom zajednicom*, nastojao aktivno suzbiti reformni pokret. Dana 8. kolovoza zagrebački je nadbiskup poslao okružnicu svim velikim županima, prema kojoj svatko ima pravo smijeniti župnika u određenoj župi prema svojem nahođenju. Kao razlog naveo je *kako im nekoja lica terorom nalažu, da u javnosti nastupaju prema njihovoj volji i granicama što ih ono odrede.*[154] Ta je odredba očito bila usmjerena prema svećenicima koji javno podržavaju reformni pokret, čime se biskupu daje vlast da dotičnog svećenika makne iz službe.

Refromni pokret, iako svoje početke vezuje uz Dalmaciju, nije imao većeg odjeka izvan granica Zagrebačke nadbiskupije. Manji dio svećenika, simpatizera pokreta, održao je 2. lipnja 1919. u Otišiću susret s pravoslavnim svećenicima radi organiziranja jugoslavenskog svećeničkog sastanka u Splitu. U Dalmaciji nije bilo nikakvog jačeg pristajanja uz reformni pokret, osim eventualno potajnog simpatiziranja, a sve se svodilo na novinsko nadmudrivanje između procrkvenog časopisa *Jadran*, glasila Hrvatske pučke stranke, poslije Katoličke akcije, i liberalnog *Novog Doba.* Jedan od simpatizera reformnog pokreta u Dalmaciji javlja kako je *naša inteligencija bez iznimke za naš reformni i unionistički pokret. Samo treba sa se*

[152] N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz 1919., 46–47.
[153] NADBISKUPIJSKI ARHIV U ZAGREBU (dalje: NAZ), *Dnevnici nadbiskupa Bauera*, sv. IV.
[154] DRŽAVNI ARHIV U VARAŽDINU (dalje: DAVŽ), *Gradsko poglavarstvo Koprivnica,* br. 4288.

formalno organizujemo, a onda ćemo lakše financirati stvar.[155] Nešto je drukčije bilo u Primorju, preciznije na Sušaku. Ondje je u gradskoj vijećnici 26. srpnja 1919. na poticaj Nike Petrića osnovano društvo *Reformator* da potpomaže svećenike koji stradavaju u sukobu s episkopatom zbog svojih reformnih ideja i potpomaganja časopisa *Reforma*.[156] Na sastanku je pročitan proglas koji su objavile *Primorske novine*[157] i izabran *promicateljni odbor,* koji su činili dr. Gjivo Supilo, odvjetnik i nećak Frana Supila, Andro Knez, općinski bilježnik i kasnije ministar, Niko Petrić, novinar i pravnik, Maksim Mrzljak, Peroslav Ljubić, vlasnik i urednik *Primorskih novina*, Srećko Kovačević, trgovac i posjednik, prof. Ivo Brgić, prof. Vladimir Dečak, odvjetnik dr. Ante Kraljić, pravnik Ivan Krzmarić i prof. dr. Mate Kević.[158] Očito je da je uz reformni pokret na Sušaku pristao onaj dio građanstva koji je s obzirom na svoje zvanje i društveni položaj bio uglavnom liberalno orijentiran. Ne čudi i uključivanje Peroslava Ljubića, koji je u *Primorskim novinama* od samih početaka pokazivao neskrivene simpatije za reformni pokret, ali i stvarao društvenu klimu koja će taj pokret poduprijeti. Naime, Ljubić tijekom cijele 1919. godine izdaje niz članaka u kojima napada tobožnju rimsku protalijansku politiku oko Rijeke.[159] Njegovo otvoreno neprijateljstvo prema Rimu i papinstvu izbit će u jednome od članaka u kojemu je napisao: *Ako Čehoslovaci idu u Rim, našima to nije potrebno, već se jednostavnim načinom prekine svaki odnošaj s Rimom. Mi ne trebamo tražiti odluku onoga pape, čiji se pobočnik kardinal Gasparri još pred neko dva meseca izrazio talijanskim novinarima da je talijanska vojna okupacija u našim krajevima opravdana. Jedan papa koji ne oseća za nas, ne oseća naše boli u onoj meri u kojoj je Hrist propovedao, takvog nam poglavice ne treba.*[160] Proglas društva *Reformator* na tome je tragu sadržavao mnoge elemente koji su išli mnogo dalje od reforme i polagano zagovarali raskol, osobito u dijelu u kojem govore sljedeće: *Mi kao Jugoslaveni veselimo se i rado podupiremo svaki onaj pokret, koji ide za blagostanjem naše mlade države. Pokret našeg nižeg kat. svećenstva ne samo što je kulturnog, već je i političkog značenja. Taj pokret ne samo što*

---

[155] N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz 1919., 46.; O organiziranju pravoslavnog svećenstva vidi više u: *Udruženje pravoslavnog sveštenstva Jugoslavije 1889–1969.*, Beograd, 1969.

[156] Reformator. Društvo za potporu svećenika liberalnog nazivanja i za potpomaganje njihova glasila "Reforma" zvanog, u: *Nova Reforma*, 1919., sv, 2., 36.

[157] Jugoslavenski narode!, u: *Primorske novine,* 31. VII. 1919., br. 170., 1.

[158] Reformator. Društvo za potporu svećenika liberalnog nazivanja i za potpomaganje njihova glasila "Reforma" zvanog, 36.

[159] Češko svećenstvo i naše, u: *Primorske novine,* 24. VI. 1919., br. 140., 2.; Naši odnošaji prema Rimu, u: *Primorske novine*, 26. VI. 1919., br. 142., 3.; Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine,* 5. VII. 1919., br. 150., 2.; Moderni pokret medju jugoslavenskim katoličkim klerom, u: *Primorske novine,* 13. VII. 1919., br. 157., 2–3.; Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine*, 24. VII. 1919., br. 164., 1. ; Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine*, 25. VII. 1919., br. 165., 1–2.; Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine*, 26. VII. 1919., br. 166., 1–2.; Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine*, 27. VII. 1919., br. 167., 1–2.; Vatikan i Jugosloveni, u: *Primorske novine,* 30. VI. 1919., br. 169., 1–2.

[160] Češko svećenstvo i naše, 2.

priznaje jedinstvo našeg troimenog naroda, već ide za njegovim vjerskim ujedinjenjem. To je ono što nas u velike veseli, jer uvjereni smo dokle god ne budemo vjerski ujedinjeni i dokle god ne budemo imali našu narodnu crkvu, da će uvijek izmedju nas biti trzavica koje će uglavnom dolaziti iz latinskog Rima, a preko našeg višeg klera. sa današnjim našim višim klerom, koji je rekrutiran po kriterijima Beča i Rima, mi Jugoslaveni nećemo moći ništa učiniti.[161] Zamjetna je novost koja će dovesti do toga da će se reformni pokret s vremenom sve više radikalizirati, a to je ulazak svjetovnjaka u reformni pokret, što je učinjeno prvi put s osnivanjem *Reformatora* na Sušaku. Iako su i svećenici pristaše reforme znali ponekad oštro nastupiti prema episkopatu, njihov primarni cilj nije bio niti vodio raskidu s crkvenom hijerarhijom i Rimom. Glavni im je cilj bio provesti reformu zacrtanu u *Savremenim željama* koja nije predviđala raskid s Rimom. Dok su vodeću ulogu uglavnom imali svećenici, moglo se zamijetiti kako ipak imaju određeni respekt, ako ne i strah, od crkvenih kazni, što najbolje pokazuje primjer s Cenkićem i časopisom *Reforma.* Bez obzira na to što nisu odustajali od svojih ciljeva, reformistički svećenici uglavnom su se čuvali suspenzije. Ulaskom svjetovnjaka u pokret stvari se u velikoj mjeri radikaliziraju jer njihov društveni status nije ovisio o crkvenim beneficijama, a s obzirom na njihovu liberalnu orijentaciju niti crkvene kazne im nisu bile poseban problem. Očiti primjer toga jest ovaj proglas liberalnog građanstva okupljenog u društvu *Reformator*, gdje se prvi put otvoreno zagovara stvaranje narodne crkve i raskid s Rimom. Na osnivanje društva *Reformator* ponovno su se oborila katolička glasila. Najoštrije ga je napadao dr. Petar Rogulja[162] u *Narodnoj politici*. Rogulja prvi spominje razliku između reformnog pokreta kao pokreta katoličkog svećenstva i navodi da u državi ima preko 1 500 pristalica, dok je *Reformator* laičko udruženje koje podupire reformni pokret svećenstva.[163]

Nadbiskup Bauer nije više posezao za pravnim sredstvima suzbijanja reformnog pokreta, ali se koristio svim drugim koja su mu bila na raspolaganju. Između ostalog 7. listopada 1919. sazvao je mirovinsku konferenciju svećenstva u nadbiskupijskom sjemeništu u Zagrebu. Cijeli susret bio je usmjeren dijelom protiv reformnog pokreta. Svećenik Franjo Forko, namjesni podarhiđakon i župnik u Selima kraj Siska, iznio je prijedlog vezan uz

---

[161] Jugoslavenski narode!, 1.; Ovaj tekst proglasa društva *Reformator* pročitao je i o. Jeronim Tomac, tada još riječki kapucin, koji je uz tekst ostavio neke bilješke, među kojima i onu u kojoj se ne slaže sa stvaranjem zasebne Crkve neovisne o papi i crkvenoj hijerahiji. On je uglavnom, kao i većina svećenika pristalica i simpatizera reformnog pokreta, zastupao ideju reforme Katoličke Crkve u Hrvatskoj, a ne raskid s Rimom. (HDA, *Ostavština dra. Tomca,* kut. 1., fasc 4.)

[162] Jure KRIŠTO, Petra Rogulja i razvoj Hrvatskog katoličkog pokreta, u: *Croatica Christiana Periodica,* 25(2001.)47., 207–223.

[163] Petar ROGULJA, Demokrati hoće da pooštre svoj kulturkampf, u: *Narodna politika,* 1919., br. 191., 3.

reformni pokret. Zlatko Matijević smatra da je on to samo formalno učinio,[164] što bi značilo da su tu intervenciju unaprijed smislile više crkvene vlasti, konkretno nadbiskup Bauer. Forko je naglasio da se svećenici koji se okupljaju oko *Reforme/Nove Reforme* neopravdano nazivaju *zastupnicima nižeg klera u državi SHS* i nastavlja: *Mi svećenici sabrani dne 7. X. 1919. na konferenciju mirovinskog zavoda u Zagrebu osuđujemo pokret neke braće svećenika, koji su se okupili oko izdavanja mjesečnika Reforma odnosno Nova Reforma, i koji su našli utočište u laičkom društvu Reformator, a nameću se zastupnicima cijeloga katol. nižeg klera u državi SHS te izjavljujemo, da ih ne priznajemo svojim zastupnicima. I mi tražimo reformu, ali ju očekujemo od zakonitih crkvenih poglavara.*[165] Uredništvo *Katoličkog lista* prokomentiralo je to sljedećim riječima: *Rezolucija je ova od velike važnosti, jer je odraz mišljenja cjelokupnoga kat. nižeg klera nadb. zagrebačke...*[166] Katolički intelektualac Vilko Anderlić napao je cijeli pokret da srlja u *framazunske i luteranske vode* i da su angažirali u svome pokretu ljude koji su pritajeni protivnici Katoličke Crkve, a sve koji nisu s njima nazivaju farizejima i licemjerima.[167]

Krajem 1919. godine došlo je unutar reformnog pokreta do podvajanja, odnosno nastanka dviju struja koje su reformu zamišljale u sasvim drukčijim okvirima. Većina, koju je do svog povlačenja predvodio Cenkić, bila je za to da se ustraje u reformnim zahtjevima, ali izričito unutar Crkve i legalnim putem. Zato Cenkić i piše Petriću 2. rujna 1919. kako *Braća iz Dalmacije i Banovine* (misli se na Bansku Hrvatsku, tj. Hrvatsku i Slavoniju, nap. a.) *ne misle ni na kakovu skizmu ili osnuće Starokatoličke Crkve po prijedlogu Mecingera, već misle unutar katoličke Crkve ishoditi neke polakšice. Stoga razloga – iako Te svi uvelike poštuju – savjetuju mi, da Ti ne bi preuzeo uredništvo "Reforme", jer bi iz toga ultramontanci izbijali stanoviti kapital. Mi moramo ostati u službi i na nadarbini, a ne smijemo se dati izagnati na polje.*[168] Taj Cenkićev stav u pismu Niki Petriću uvelike ukazuje kako je većina svećenika u reformnom pokretu željela provođenje reformi legalnim putem u krilu Katoličke Crkve i da nije namjeravala upasti ni u kakav raskol, a još manje ugroziti svoj društveni i materijalni položaj. Druga skupina, koja se okupila oko Nike Petrića, u svojim je zahtjevima bila mnogo radikalnija. Okupljala je i laike oko društva *Reformator* i smatrala da je jedini način da se provedu reforme napuštanje Katoličke Crkve. Odnosno, to je značilo osnivanje posebne hrvatske autokefalne zajednice s vlastitim ustavom, hijerarhijom i cjelokupnom crkvenom

[164] Konferencija svećenstva, u: *Katolički list,* 23. X. 1919., br. 43., 512.
[165] Konferencija svećenstva, 512.
[166] *Isto.*
[167] Vilko ANDERLIĆ, Dvije tri bratske o "pokretu nižeg klera", u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 31. XII. 1919., br. 24., 180.
[168] N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. uspomene iz godine 1919., 47.

organizacijom.[169] Ta skupina je prvi put javno istupila u proglasu društva *Reformator* i okupljala je uz manji broj svećenika i laike koji su podržavali reformni pokret te ih Crkva nije ugrožavala ni u materijalnom ni u društvenom statusu. Ni sam Petrić nakon svoje suspenzije nije više ovisio o crkvenoj nadarbini ili ugledu koji mu je donosio svećenički status, razvio je vrlo uspješnu trgovinu vinom i stekao velik imutak kojim je financirao reformni pokret. Dakle, toj drugoj skupini oko Petrića uglavnom su pripadali liberalni građani neovisni o Crkvi i time u svojim zahtjevima radikalniji u provođenju reformi, pa i pod cijenu raskola.

Nadbiskup Bauer, iako je osudio reformni pokret, nije poduzeo najstrožu mjeru ekskomunikacije pa se borba reformnog pokreta cijele 1919. godinu uglavnom odvijala unutar Katoličke Crkve. Godina 1920. predstavljat će za reformni pokret novu fazu, a djelovanje reformnog pokreta bit će iz Zagreba biti preneseno u Koprivnicu.

2.3. Pitanje celibata

Sve rečeno pokazuje kako je glavni predmet spora između reformnih svećenika i crkvenih vlasti, a iz kojega su zatim proizlazila mnoga druga pitanja i problemi, bilo pitanje celibata.[170] Pitanje celibata se u Hrvatskoj prvi put, nakon 1848. godine,[171] pojavljuje u

---

[169] *Isto,* 47–48.

[170] Rano kršćanstvo nije poznavalo ustanovu obvezatnog celibata za svećenike, ali je poznavalo posvećeni život u čistoći. Razvojem monaškog pokreta od 4. stoljeća na važnosti sve više dobiva ustanova celibata u Crkvi, osobito na Zapadu, tako već sinode u Elviri (rimska Hispanija) iz 305. i 309. godine govore: *Mi smo svećenici obvezani nerazrješivim zakonom od časa našeg zaređenja posvetiti svoje srce i tijelo trijeznosti i čistoći, da se Bogu svidimo kod svagdanje žrtve.* Kanonima 27. i 33. uveden je celibat za svećenike. (Heinrich DENZINGER–Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu,* Đakovo, 2002., 30.) To rano uvođenje celibata na Zapadu nije bilo posljedica crkvenih propisa nego uhodane prakse koja se počela naširoko primjenjivati. Osobito je ta praksa sve šire primjenjivana stalnim rastom ugleda monaha koji su imali zavjet čistoće. Za Zapadnu Crkvu celibat postaje obvezatan u vrijeme pape Grgura VII., dakle u 11. stoljeću. Do prve polovice 12. stoljeća ustanova celibata bila je uvedena u cijeloj Katoličkoj Crkvi. Reformatori 16. stoljeća potpuno su odbacili celibat, ali i sakramenat Svetog reda. Luther i Melanchtom poslali su caru i apologiju protiv celibata, u kojoj u deset točaka navode razloge za njegovo ukidanje. Kalvini su također potpuno odbacili monaški stalež i ostavili slobodan izbor propovjednicima oko celibata. Isto je učinio i Henrik VIII. u Engleskoj. Sinoda engleske crkve iz 1562. pokazuje kako su i dalje bili brojniji svećenici celibatarci od oženjenih. Istočna Crkva zadržala je praksu svećeničke ženidbe, ali prije primanja svetih redova. Takva praksa ostala je na snazi i kog grkokatolika. Istočni monasi obvezani su na strogo djevičanstvo, a biskupom može postati samo onaj koji živi u beženstvu. (Usp. Josip GUNČEVIĆ, *Zašto se katolički svećenici ne žene?,* Zagreb, 1919., 14–27.) Ustanovu celibata za Katoličku Crkvu potvrdio je i Tridentski sabor u kan. 9. dekreta o sakramentu ženidbe. (Heinrich DENZINGER–Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu,* 379.). Isto je potvrdio i *Codex iuris canonici* iz 1917. koji u kanonima 1072. i 1073. određuje kako: *1. klerik s višim redovima ne može nikako sklopiti valjani brak; 2. klerik s nižim redovima može sklopiti brak, ali je nesposoban za više redove; 3. oženjeni čovjek ne može biti zaređen, osim ako mu žena ode u samostan ili položi zavjet potpune čistoće.* (*Codex iuris canonici,* Romae, 1920., can. 1072., 1073.). Pitanje celibata ponovno se pokreće u vrijeme prosvjetiteljstva, a u 19. stoljeću liberalni krugovi javno zagovaraju ukidanje redovništva i celibata za svećenike. Primjerice, pojedini staleški predstavnici u Badenu, liberalne orijentacije, predlagali su 1837. ukidanje celibata, što je državna vlada odbacila (Nemačka, u: *Ilirske narodne novine,* 22. VIII. 1837., br. 67., 257.). Starokatolička crkva, nastala u drugoj polovici 19. stoljeća, odbacit će ustanovu celibata.

knjižici Nike Petrića *Rane u katoličkoj crkvi.*[172] Isti stav koji je Petrić zastupao prema celibatu u svojoj knjižici preuzimaju i reformni svećenici u *Savremenim željama*[173] s iznimkom, a to je da reformni svećenici u celibatu gledaju glavnu prepreku za zbližavanje katolika i pravoslavnih, odnosno Zapadne i Istočne Crkve:[174] *Mi smo katolici na teritoriji SHS pomiješani s pravoslavnim. Kako se već sada ide s niveliranjem državno-pravnih razlika, za niveliranjem plemenskih osebina, sva je prilika, da će se razviti pokret za približenjem istočne crkve sa zapadom. Baš radi toga se naši biskupi obratiše s molbom na sv. stolicu, da dopusti službu božiju sa staro slovenskim jezikom. Oni će morati ići i dalje, pa tražiti i ukinuće celibata, jer istočna crkva ne će nikako pristati na nj za niže bar svećenstvo... Niži kler, stvarajući prijedlog za uvođenje fakultativne ženidbe uvelike je računao sa unijom... Ali je prvi uvjet ženidba svećenika.*[175] Reformni svećenici su očito bili pod utjecajem stvaranja nove unitarne države i poneseni duhom poslijeratnog doba kad se na području Kraljevine SHS-a, osobito u liberalnim krugovima, gledalo na novu državu kao na ostvarenje ideja o zajedničkoj državi svih južnih Slavena. Za stvaranje te države nužno je bilo nadići neke prepreke, prema njihovu shvaćanju, koje su razdvajale konstitutivne narode Kraljevine SHS-a. Zato reformni svećenici, na tragu liberalnih shvaćanja, ali i u duhu približavanja Istočnoj Crkvi, glavnu prepreku vide u celibatu, koji je nužno ukinuti ako se želi postići željeno jedinstvo. Za razliku od Petrićeve knjižice, gdje je celibat označen kao suprotan ljudskoj naravi, u *Savremenim željama* se ne ide toliko daleko, nego se o celibatu govori kao prepreci u mogućem zbližavanju katolika i pravoslavnih na području Kraljevine SHS-a.

Reforma/Nova Reforma kao i službene i poluslužbene crkvene tiskovine tijekom 1919. godine najviše su raspravljali o celibatu. Jedan vrhbosanski svećenik, tako se i potpisao, napisao je dug članak u *Vrhbosni* kao odgovor na *Savremene želje* i uglavnom se usmjerio na pitanje celibata. Autor daje detaljan pregled povijesti celibata u Katoličkoj Crkvi pozivajući se na crkvene oce i druge relevantne teološke izvore koji govore o njemu. Nakon toga piše o

---

[171] Svećenstvo stubičkoga okruga održalo je 25. svibnja 1848. skupštinu na kojoj je donijelo rezoluciju u kojoj između ostalog traže u točki 6.: *beženstvo svetjenikah neka se dokine i setjenikom dopusti, da u zakonskom stališu živiti mogu.* Prema njima celibat nije utemeljen u Sv. pismu i nije prirodan, odnosno nije u skladu s ljudskom naravi (Hrvatsko svećenstvo 1848., u: *Reforma,* 1919., sv. 1., 7.; Pavao Štoos je u svojoj knjižici *O poboljšanju ćudorednosti svećenika* tiskanoj u Zagrebu 1848. godine napao ustanovu celibata. Zanimljivo je što je njegov prijedlog naišao na odobravanje dijela svećenstva koje je javno odlučilo podržati Štoosovu tezu o ukidanju celibata. Štoos je kasnije javno opozvao svoje teze. (Usp. Književnost, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 3. VI. 1848., br. 23., 95.;) Više o pitanju celibata u Hrvatskoj godine 1848. vidi u bilješci 13.

[172] N. PETRIĆ, *Rane u katoličkoj crkvi,* 34–42.

[173] *Savremene želje katoličkog nižeg klera u državi SHS,* 4.

[174] Više vidi u: Tomo VUKŠIĆ, Katoličanstvo i pravoslavlje na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko Matijević (ur.), Zagreb, 2002., 77–101.

[175] *Isto,* 22–23.

tekstu u *Savremenim željama*, gdje kaže kako je *pisac zloglasne brošurice "Savremene želje"tako duboko pao sa visine svećeničkih ideala... Dapače, iz svake istinite ili umišljene zloporabe proti celibati hoće on da stvori dokaz proti spasonosnoj tisućljetnoj instituciji celibata...* Opovrgava i tvrdnju da je celibat uveden kako se ne bi rasipala crkvena imanja i kako bi Crkva lakše funkcionirala u svijetu. Za njega *čitav celibat ima svoj oslon i temelj u Bogom naređenoj biti i jezgri Crkve... Crkva ne može sama sebi protusloviti, ne može u principu uopće ukinuti svećeničkog celibata, koji spada na bitni ustroj njezin, a da se ne iznevjeri božanskom djevičanskom zaručniku svomu.*[176] Svećenici Vrhbosanske nadbiskupije su otišli i korak dalje i donijeli izjavu u prilog celibatu i crkvenom vodstvu, a, kako kažu, protiv *sablažnjivih napada nekolicine zalutalih hrvatskih svećenika na crkveni celibat, na sv. Oca Papu i na naš jugoslavenski episkopat, mi potpisani svećenici vrhbosanski i hercegovački, sakupljeni na sastanku iza duhovnih vježbi, jednodušno prosvjedujemo protiv toga bogumrskoga pokreta kao i protiv nebratskog i doista autokratskog pokušaja da se i u ime naše i svega jugoslavenskog nižeg klera "suprotstavlja staleška organizacija" protiv jedne zakonite crkvene vlasti.*[177] Nakon toga svi potpisani svećenici od svega srca zahvaljuju *svetomu Ocu Papi Benediktu XV. na odlučnoj obrani svećeničkog celibata. "ovog dičnog uresa latinske crkve" i ponajglavitijeg vrela životne djelatnosti njezine.*[178] Pomoćni zagrebački biskup dr. Josip Lang krajem 1919. godine izdao je u *Katoličkom listu* niz većih članaka pod nazivom *Zašto katolički svećenik visoko cijeni svoj Celibat?*[179] Taj dugi niz članaka o celibatu očit je primjer kako je glavni sukob između reformnih svećenika i crkvenih vlasti bilo upravo pitanje celibata. Biskup Lang pripadao je u uži krug ljudi od povjerenja nadbiskupa Bauera oko reformnog pokreta[180] pa je zato i napisao niz članaka kako bi obranio i opravdao instituciju celibata u Katoličkoj Crkvi. Iako su reformni svećenici djelomično svojim zahtjevima zašli i u neka druga područja crkvene discipline, najžešći sukob vodio se

[176] JEDAN SVEĆENIK VRHBOSANSKI, Crkveni celibat, u: *Vrhbosna,* 5. V. 1919., br. 7–9., 76–85.
[177] Svećenička izjava, u: *Vrhbosna,* 20. IX. 1919., br. 12–18., 176–177.; Izjavu su potpisali sljedeći svećenici: Juraj Majetić, dr. Antun Buljan, Nikola Krilić, Marko Nedić, msgr. Karlo Cankar, Matej Momčinović, Jakov Barišić, Ladislav Gagulić, Eugen Tvrtković, Ambrozije Benković, Antun Zorko, Andrija Antunović, Ivan Peško, Ivan Gojsilović, Marijan Kelava, Nikola Jurić, Tadija Božić, Antun Bakula, Martin Krešić, Stjepan Ilić, Mato Bekavac, Franjo Horvat, Josip Perković, Josip Divić, Isidor Poljak, Ilija Gavrić, Marijan Džoić, Ivan Ev. Kulier, Ante Dujmušić, dr. Ivan Dujmušić, Nikola Đebić, Stjepan Hadrović, Matija Pajić, Stjepan Prgomet, Anto Mohorić, msgr. dr. Ilija Violoni, Dragutin Alaupović, Andrija Mlakić, Nikola Mlakić, Stjepan Marković, Dragan Čelik, Ivan Ribičić, Ivan Papić, Stjepan Pašalić, Josip Skalec, Augustin Nikić, Josip I. Matišić, Bernardin Batvić, dr. Marko Alaupović, Ante Alaupović, Franjo Jurić.
[178] Svećenička izjava, 176.
[179] Josip LANG, Zašto katolički svećenik visoko cijeni svoj Celibat?, u: *Katolički list,* 9. X. 1919., br. 41., 481–483.; 16. X. 1919., br. 42., 494–498.; 23. X. 1919., br. 43., 505–507.; 30. X. 1919., br. 44., 517–519.; 6. XI. 1919., br. 45., 529–531.; 13. XI. 1919., br. 46., 541–542.; 20. XI. 1919., br. 46., 552–556.; 27. XI. 1919., br. 47., 565–569.; 4. XII. 1919., br. 49., 577–579.; 11. XII. 1919., br. 50., 589–593.; 18. XII. 1919., br. 51., 601–604.; 25. XII. 1919., br. 52., 604–606.
[180] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 29. IX. 1919.

upravo oko pitanja celibata jer je prema procjeni obiju strana to pitanje bilo i najaktualnije. Đakovački svećenik Josip Gunčević izdat će krajem 1919. godine knjižicu *Zašto se katolički svećenici ne žene?* Knjižica je svojevrstan protuodgovor *Savremenim željama.* Svoj govor o celibatu Gunčević započinje tvrdnjom kako se *ne traži od osobe, posvećene djevičanstvom ili celibatom, da u sebi silom uguši spolni nagon, jer bi to bio protuprirodan pokušaj, i dotičnik bi se ogriješio o Božju stvaralačku moć. Celibat ima značaj žrtve, kojom se mi odričemo svih inače u braku dopuštenih spolinih užitaka.*[181] Kako bi opravdao postojanje celibata u Katoličkoj Crkvi, autor primjer Blažene Djevice Marije, zatim Isusa Krista utemeljuje ga na Svetom pismu te nakon toga donosi niz izjava crkvenih otaca s tumačenjima.[182] Kao glavni razlog za opravdanje celibata Gunčević navodi kako *ljudi koji svoje sile žrtvuju ovako uzvišenom pozovu i svrsi, moraju zauvijek i s lakoćom zaboraviti sve ono što im zemlja pruža, jer im to inače otešćava rad za njihovu uzvišenu svrhu.*[183] Prednosti celibata jesu sloboda koja ne sputava razum i svijest i podiže ih na više razine duha, razum slobodan od nižih duševnih moći i volja koja svladava niže duševne moći i podvrgava ih razumu.[184] Gunčević odgovara i na razloge protiv celibata kojima su se najčešće koristili pristalice reformnog pokreta i liberalni krugovi uopće. I kad govori o ukinuću celibata kao suvremenoj potrebi kaže kako je takva želja *onda savremena potreba, ako se pod savremenim duhom razumijeva duh materijalizma i egoizma, duh ovoga svijeta.*[185] Gunčevićevu knjižicu o celibatu pohvalit će u *Vrhbosni: knjiga je vrlo stvarno i mirno napisana, bez oštre polemike, no ujedno i dosta zanimljivo i poletno, te je dosta kadra odstraniti mnogo predrasuda protiv svećeničkog celibata... I sami izobraženi svjetovnjaci neće se tako lako prevariti zvonkim frazama neprijatelja Crkve i celibata, ako se budu po ovoj knjizi upoznali s dubljim razlozima ove divne ali oklevetane uredbe crkvene.*[186] O celibatu piše i jedan zagrebački svećenik u svojoj knjižici napadajući pritom zahtjeve reformnih svećenika za koje kaže kako su u svojoj knjižici (misli na *Savremene želje*) *tu svoju želju metnuli na zadnje mjesto, ali u njihovu je srcu na prvom. I kad bi im se ta želja ispunila, lako i prelako bi pregorjeli sve ostale svoje želje i zahtjeve... U tom dijelu knjižice najviše su istinu iskrivili.*[187] Svećenik i pravnik dr. Josip

[181] J. GUNČEVIĆ, *Zašto se katolički svećenici ne žene?,* 8.
[182] *Isto,* 30–44.
[183] *Isto,* 45.
[184] *Isto,* 54–55.
[185] *Isto,* 83.
[186] I. P. B., Zašto se katolički svećenici ne žene?, u: *Vrhbosna,* 20. XI. 1919., br. 19–22., 224.
[187] SVEĆENIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE, *Reformni pokret u Hrvatskoj,* Zagreb, 1920., 10.

Pazman[188] također piše rad o povijesti celibata nastojeći opravdati njegovo postojanje povijesno-pravnom prizmom.[189]

U prvoj fazi reformnog pokreta, u godini 1919., najviše pozornosti bit će posvećeno upravo tom pitanju. Reformno svećenstvo u *Reformi/Novoj Reformi* najviše će pisati protiv ustanove celibata, što će, s druge strane, izazivati snažnu reakciju crkvenog vrha i službenoj Crkvi bliskih časopisa i novina. Prvi broj *Reforme* donosi članak o hrvatskom svećenstvu 1848. godine, gdje se dosta raspravlja o celibatu i zahtjevu za njegovim ukidanjem koji je 1848. donijela skupina svećenika u Bistrici.[190] Na istome tragu piše i *Nova reforma,* u kojoj je jedan od prvih članaka posvećen Pavlu Štoosu i njegovu proglasu iz 1848., u kojem između ostalog govori protiv celibata.[191] U istome broju autor pod pseudonimom *Žuti* poslat će svoje pismo, kako kaže, *na adresu katoličkog novinstva.* On napada katolički tisak da je jednostran kad piše o celibatu i uopće nije spreman za razgovor s protivnom stranom; predbacuje mu da je neiskren, neobjektivan, neistinoljubiv kad se govori o celibatu te nepravedan prema onima koji misle drukčije. Smatra da je uzrok svemu tomu farizejstvo u Katoličkoj Crkvi.[192] Uredništvo *Nove Reforme* odgovara i na članak u *Vrhbosni* od 5. svibnja 1919. te odgovara autoru kako svećenici okupljeni oko tog časopisa i dalje ostaju pri svojem zahtjevu za ukidanje celibata, ali ostaju anonimni jer *kad bi smo izašli s imenima van, onda bi oni anonimno po nama udarali, a zatim bi nas predali biskupima na progon.*[193] Svjetovnjak prof. Kosto Kulov iz Sarajeva oglasit će se člankom protiv celibata u *Novoj Reformi.*[194] Podrobnijom analizom tih članaka stječe se dojam kako je strana koja je zastupala stav službene Crkve bila žešća u svojoj obrani od reformnih svećenika u napadima na ustanovu celibata. Samo po sebi to je i razumljivo jer su to uglavnom bili svećenici koji su mogli mnogo izgubiti da su se u javnosti saznala njihova imena. Zahtjev reformnih svećenika o ukidanju celibata ili slobodnom izboru celibata u njihovim je glasilima, ali i u *Savremenim željama* zauzimao najviše mjesta, ali sve je ostalo u granicama i bez prevelikog radikalizma u zahtjevima. No, radikalniji pristalice reformnog pokreta okupljeni oko Nike Petrića i društva *Reformator*, u prvome redu liberalno građanstvo, zalagat će se u svojem proglasu u *Primorskim novinama* da svećenici budu *aktivni članovi ljudskoga društva i da budu imali i*

---

[188] Usp. Matija BERLJAK, *Dr. Josip Pazman,* Zagreb–Rim, 2015.; Ivica ZVONAR, Mons. dr. Josip Pazman (1863.–1925.): prilog poznavanju političkog djelovanja, u: *Časopis za suvremenu povijest,* 37(2005.)2, 423–443.
[189] Josip PAZMAN, Povijest zakona o celibatu, u: *Bogoslovska smotra,* 10(1919.)1, 67–72.
[190] Hrvatsko svećenstvo 1848., u: *Reforma,* 1919., sv. 1., 7.
[191] Proglas Pavla Stoosa svećenstvu god. 1848., u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 2–5.
[192] ŽUTI, Borba o celibat, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 14–15.
[193] Crkveni celibat, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 37.
[194] Kosto KULOV, Kratka povijest celibata (neženstva) u rimokatoličkoj crkvi uz razloge, da se u današnje doba ukine njegova obvezatnost, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 7–11.

uživali sva ljudska prava, koja im po Božjem i naravnom pravu pripadaju (misli se na pravo na ženidbu nap. a.). Odlaze i korak dalje i govore kako će *raditi i za slobodu redovničkih svećenika, koji neće da prosjačenjem i neradom budu na teret ljudskom društvu.*[195]

Razabire se kako je pitanje celibata, odnosno njegova ukidanja ili opravdanja, bilo temeljno pitanje u sukobu reformnih svećenika i njihovih protivnika. Javna glasila, bila katolička bilo liberalna,[196] pisala su o toj temi i stavljala je čitave 1919. godine u središte zanimanja. I ovdje je vidljivo kako reformni svećenici umjerene struje – bez radikalnih zahtjeva, ali na liberalnim idejama – zahtijevaju ukidanje celibata ili barem slobodan izbor, dok radikalna struja oko Petrića radikalizira to pitanje i prenosi ga u 1920. godinu, kada taj smjer unutar reformnog pokreta postaje sve dominantniji .

2.4. Reformna djelatnost Jeronima (Dragutina) Tomca

Usporedno s pojavom reformnog pokreta katoličkog nižeg svećenstva na području Zagrebačke nadbiskupije, u Rijeci, u kapucinskom samostanu, na reformnom tragu počinje 1919. godine djelovati i o. Jeronim Tomac. Njegove reforme su bile usmjerene prema reformi redovničkog života i Katoličke Crkve, što je Tomac zamišljao da će napraviti papinim dopuštenjem i uz pomoć najviše crkvene hijerarhije. Spomenuto je da je objavio tri reformska članka u *Hrvatskoj/Jugoslavenskoj Njivi*[197] kao plod susreta u Dekanovcu 1918. godine.[198] Početkom 20. stoljeća kapucinski samostan u Rijeci bio je središnje mjesto okupljanja članova Hrvatskog katoličkog pokreta (HKP).[199] Među članovima su se osobito isticali laici dr. Rudolf Eckert (1889.–1915.)[200] i Petar Rogulja (1888.–1920.), jedan od vodećih ljudi HKP-a i Hrvatskog katoličkog seniorata (HKS)[201] te svećenici-redovnici isusovac o. Milan Pavelić,[202]

---

[195] Jugoslavenski narode, 1.

[196] Usp. SVEĆENIK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 22–23., 382.–386.; KATOLIK.–SVJETOVNJAK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 36., 618–619.

[197] Usp. JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Ispovijest jednog svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 40., 680–681.; JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Farizejstvo u katoličkoj Crkvi, u: 154–156.; JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Apostazije katoličkih svećenika, 461–462.

[198] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Korespondencija Tomac–Petrić, kut. 2., fasc. 6.

[199] Usp. Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.,* Zagreb, 1994.

[200] Usp. Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert,* Rijeka, 1995.

[201] Usp. Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.–1945.,* Zagreb, 2004.; Tomislav Zdenko TENŠEK, Škrivanićev krug i hrvatski kapucini, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., 393–402.; Jasminka MILETIĆ, Riječke novine i Hrvatski katolički pokret, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., 403–408.; Vicko KAPITANOVIĆ, Hrvatski katolički pokret od Riječkih Novina do kraja Prvoga svjetskog rata, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., 409–436.; Zlatko MATIJEVIĆ, Hrvatski katolički seniorat-ekskluzivna organizacija Hrvatskog katoličkog pokreta 1912.–1919., u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., 457–468.

o. Augustin (Dragutin) Dujmušić, o. Miroslav Škrivanić, nećak o. Bernardina Škrivanića i o. Jeronim (Dragutin) Tomac.[203] Petar Rogulja u svome je poznatom članku *Pred zoru* iz 1916. podijelio pripadnike HKP-a na *nacijonalce* i *integralce*. *Nacijonalci* su se u društveno-vjerskom pogledu zalagali za autonomiju Katoličke Crkve i nezavisnost od države, ali i za reformu materijalnih prilika klera te napuštanje feudalnih ostataka.[204] Jeronim Tomac pripadao je skupini *nacijonalaca* kao i Petar Rogulja, pa je već samim time bio sklon uvođenju reformi u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj. Za formiranje Tomčeva reformnog mišljenja presudna je bila knjižica Nike Petrića *Rane u katoličkoj crkvi.* Tomac ju je nazvao *Peto Evanđelje*.[205] Do susreta između Tomca i Petrića došlo je u lipnju 1919. godine u Rijeci, gdje je Petrić boravio i radio nakon svoje suspenzije.[206] Tada je za poglavara riječkog kapucinskog samostana po drugi put izabran o. Bernardin Škrivanić, koji se javno izjasnio protiv pojave *petrićevizma* u redovima katoličkoga klera.[207] Tomac i još druga dvojica redovnika su u susretu s Petrićem izjavili kako su potajno čitali njegovu knjižicu i da žele na *legalnoj bazi* reformirati Katoličku Crkvu te ako u tome ne uspiju, da će istupiti iz redovničkog staleža.[208] Kao ugledni senior i pripadnik HKP-a Tomac je pokušao za reformu pridobiti i druge pripadnike pokreta, ali je naišao na velik otpor Petra Rogulje za kojega je Seniorat bio snaga koja će se suprotstaviti reformnom pokretu.[209] Bez obzira na sukob s

---

[202] Usp. Josip BADALIĆ, Pjesnik Milan Pavelić i Hrvatski katolički pokret, u: *Marulić, hrvatska književna revija. Časopis za književnost i kulturu,* 22(1989.)6, 733–737.

[203] Vjerojatno je rođen 1892. godine. Tomac je od 1908. do 1910. bio đak zagrebačkog sjemeništa da bi u rujnu 1910. godine ušao u kapucinski novicijat u Varaždinu gdje dobiva ime Jeronim. U rujnu 1911. dolazi u riječi kapucinski samostan, gdje vrlo kratko sudjeluje u pisanju i uređivanju izdanja *Kuće dobre štampe*. Prije Prvoga svjetskog rata odlazi na studij u Rim, a vraća se 1915. godine, neposredno prije ulaska Italije u rat na strani sila Antante. Iste godine zaređen je za svećenika. Godine 1920. u Zagrebu upisuje studij prava, a na čast doktora prava promoviran je 1923. godine. U Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi 1926. imenovan je predsjednikom Duhovnog suda da bi ga 1930. Sinodalno vijeće proglasilo svojim pravni savjetnikom. U vrijeme više raskola unutar Hrvatske starokatoličke crkve uvijek je pristajao uz struju biskupa Marka Kalogjere. Godine 1939. pokreće u zagrebu list *Glas Naroda*, koji već 1940. prestaje izlaziti. Od napuštanja Katoličke Crkve uglavnom se bavio odvjetničkim poslovima da bi se 1956. povukao u mirovinu. Umro je u Zagrebu 27. travnja 1963. godine. (Tomislav DRAVSKI, Tajne riječkog samostana. Uspomene jednoga kapucina, u: *Novosti,* 28. IX. 1920., br. 219., 5.; Tomislav DRAVSKI, Tajne riječkog samostana. Uspomene jednoga kapucina, u: *Novosti,* 5. X. 1920., br. 226., 5.; Tomislav DRAVSKI, Tajne riječkog samostana. Uspomene jednoga kapucina, u: *Novosti,* 7. X. 1920., br. 228., 5.; Tomislav DRAVSKI, Tajne riječkog samostana. Uspomene jednoga kapucina, u: *Novosti,* 27. XI., 1920., br. 278., 4.; Hrvatska Staro-katolička Crkva u prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije, od 1924. do 1930., u: *Starokatolik,* 20. I. 1931., br. 1., 3–5.; Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret, u: *Starokatolički glasnik,* 1963., br. 6., 8.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Korespondencija Tomac–Petrić, kut. 2., fasc. 6.)

[204] Usp. J. KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.,* 343., 442.

[205] N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919., 44.

[206] N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919., 44.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.

[207] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.

[208] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Korespondencija Tomac–Petrić, kut. 2., fasc. 6.; N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919., 44.

[209] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.

Roguljom i otpor koji su mu pružali seniori, Tomac je potkraj travnja 1919. na sjednici pokrajinskoga primorskog kluba Seniora pročitao svoj nacrt *Reforme svećenika i redovnika*.[210] Navodno su njegove ideje naišle na razumijevanje, osobito kod predsjednika kluba svećenika dr. Augustina Juretića. Prema svjedočanstvu koje je napisao u pismu Pavlu Jesihu, jednom od vodećih ljudi u Senioratu, svoj elaborat je predao Juretiću kako bi ga ovaj proslijedio dr. Franu Barcu.[211] Za svoje ideje Tomac je nastojao pridobiti i središnjicu Seniorata u Zagrebu. Sačuvano je nekoliko pisama koje je pisao Pavlu Jesihu. U jednome od pisama Jesihu, od 4. travnja 1919., piše kako *Crkva vapi i viče za reformom* i kako bi bilo dobro *upoznati širi krug svećenika seniora s načelima i nacrtom reforme.* Također mu predlaže da nacrt objavi u *Seniorskom vjesniku*.[212] Pavao Jesih mu odgovara pismom od 19. lipnja 1919., i u njemu kaže kako je razgovarao s dr. Augustinom Juretićem, članom Seniorata iz Rijeke gdje je član bio i Tomac, te pročitao njegovo izvješće, ali mu odgovara s dozom opreza kada kaže *slažem se potpuno s tobom, da bi neke reforme bile apsolutno potrebne, slažem se potpuno i s nekim točkama Tvoga nacrta. Smeta me točka o celibatu. Držim da bi bilo pogibeljno ići s cijelim nacrtom u javnost.* Dalje navodi kako je rukopis proslijedio Petru Rogulji i da čeka njegovo konačno mišljenje o tome.[213] Mjesec dana kasnije, 8. srpnja 1919., Jesih ponovno piše Tomcu kako još čeka mišljenje dr. Barca[214] a da su *Katolički list* i *Narodna politika* odbili tiskati njegov rukopis te da je Rogulja tražio da se izbaci dio koji govori protiv celibata. Jesih ponovno s velikim oprezom upozorava kako o *reformi nekih stvari treba pisati, ali oprezno.*[215] Tomčevu namjeru da prodre svojim idejama u HKP primijetili su crkveni krugovi tako da su potencijalne Tomčeve saveznike, A. Juretića i M. Ivšića, poslali na daljnji studij u inozemstvo – Juretića na studij sociologije u Belgiju, a Ivšića na studij ekonomskih znanosti u Francusku.[216] Time je Rogulja potpuno nametnuo svoje ideje i nazore Senioratu i podložnim organizacijskim tijelima da se provede borba protiv reformnih svećenika.[217] Tomac i Rogulja sukobili su se 26. ožujka 1919. na sastanku Seniorata zbog stajališta *Narodne Politike* koja je zauzela negativan stav prema reformnom pokretu.[218]

Sukobi koji su izbili u riječkom samostanu između o. Bernardina Škrivanića i pristalica reforme na čelu s Tomcem privremeno su se smirili Tomčevim odlaskom u

[210] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 1., fasc .3.
[211] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 1., fasc .3.
[212] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6.
[213] *Isto.*
[214] Usp Ivica ZVONAR, *Dr. Fran Barac (1872.–1940.),* Zagreb, 2012.
[215] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6.
[216] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 233.
[217] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.
[218] *Isto.*

Varaždin. Otvoreni sukobi u riječkom samostanu započeli su izborom nove uprave na čelu s provincijalom o. Odorikom Ožegom koja nije bila sklona Tomcu i njegovoj reformističkoj skupini.[219] Želeći se osloboditi kontrole i pritisaka kojima je bio podvrgnut u riječkom samostanu, Tomac je otišao u kapucinski samostan u Varaždinu 24. kolovoza 1919. godine. Talijanska okupacija Rijeke onemogućila je Tomčev povratak sve do početka siječnja 1920. godine. To vrijeme Tomac je iskoristio za uže povezivanje s predstavnicima reformnog pokreta, odnosno s redakcijom *Nove Reforme*. Redakciju su tada vodili svećenici D. M. Ivanović i Nikola Cerjak te su objavili Tomčeva *Načela za obnovu i uređenje života u našima samostanima* pod nazivom *Reforma crkvenih redova.*[220] *Načela* se sastoje od osam točaka o reformi redovničkog života:

1. Kod nas – u državi SHS – vlada velika nestašica svećenstva. Zato neka se ne dopusti osnivanje ili uvadjanje redovničkih kuća s čisto kontemplativnim i prosjačkim karakterom.

2. Postojeći Redovi treba da što više sudjeluju u duhovnoj pastvi i pomažu svjetovnome kleru. Na poziv Biskupa oni se mogu tome usprotiviti.

3. Neka se ukinu samostani, u kojima se redovnici ne bave duhovnom pastvom u narodu, poučavanjem i odgojem djece ili dvorbom bolesnika i siromaha.

4. U svim ženskim i muškim Redovima neka se zabrani doživotno polaganje zavjeta. Najdulji rok kod polaganja zavjeta neka bude: pet godina.

5. Prosjačenje Redovnika neka se dozvoli samo onda, ako Biskup sporazumno s bogoštovnom općinom dotičnoga kraja to dozvoli. A ta dozvola, neka se dade samo onda, kad se biskup uvjeri, da se dotična redovnička kuća od rada svojih članova i svojih redovitih dohodaka ne može izdržavati, a bogoštovna joj općina ne može dati dostatnu potporu.

6. Neka se nikome ne oteščava, da iz redovničkog klera prijedje u svjetovni kler ili iz redovničkog stališa u svjetovnjački i to bez ikakve daljnje obveze redovničkih zavjeta.

7. Redovi moraju biti kvasac evangjeoskoga života u kršćanskom puku. Zato neka se bezodlačno zatvori svaka redovnička kuća, ako njezini članovi svojim životom, vladanjem i čitavim radom tome ne odgovaraju.

8. Ovo ima vrijediti za čitavi teritorij države SHS, ne ulazeći u pitanje reforme Redova u cijeloj Crkvi, napose u krajevima, gdje su druge prilike.[221]

---

[219] Alfons NEDLETZKI, Pokret među čč. oo. kapucinima, u: *Preporod*, 1920., sv. 2., 18.
[220] Jeronim TOMAC, Reforma crkvenih redova, u: *Preporod*, 1920., sv. 2., 22–24.
[221] J. TOMAC, Reforma crkvenih redova, 22.; u izvornom obliku taj tekst nosi naslov *Reforma Redova prema potrebama novog vremena* i ima dvanaest točaka (HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.). Tomčeva reforma u obliku u kojem je zacrtana uvelike sadrži elemente jozefinizma. Sam osvrt na odnos jozefinističkih uredbi prema redovništvu pokazuje kako je on uspio preživjeti i do početka 20. stoljeća, barem u nekim svojim temeljnim idejnim crtama. Jozefinizam 18. i prve polovice 19.

Reformni pokret našao se u tome trenutku pred mogućim raspadanjem na više smjerova – Petrić s *Reformatorom,* Božo Milošević i Ante Ivelić s akcijom osnivanja *narodne crkve*, J. Cenkić i njegovi istomišljenici, Stjepan Zagorac i dr. Stjepan Vidušić u Koprivnici, Žaganec i Vilović u Međimurju. Tomac se angažirao radi pronalaženja zajedničke platforme na kojoj bi djelovale sve skupine reformnog pokreta. S tim je ciljem u Zagrebu 29. kolovoza 1919. predao Ivanoviću nacrt, odnosno memorandum u sedam točaka, prema kojem bi se izgradila zajednička platforma svih pravaca reformnog pokreta.[222] Nacrt je ostao bez ikakva značenja za daljnji razvoj pokreta.[223]

Tijekom cijelog tog razdoblja Tomac je nastojao pridobiti za reformni pokret uglednije vođe HKS-a u Zagrebu i paralizirati rad Petra Rogulje. Potkraj 1919. šalje dopis Senioratu u kojem nastoji opravdati reformni pokret, u koji već ubraja i samoga sebe kad kaže *naš je pokret čisto katolički, naš pokret ide za uvadjanjem novih reformi u katoličkoj crkvi, reforme koje mi želimo postići uvelike će olakšati nastupanje Seniorata.* Dalje nastavlja uvjeravati Seniorat kako su reforme za koje se oni zalažu nužne i da moraju krenuti odozdo kako bi se pokrenuo crkveni vrh, koji na neki način treba prisiliti na reforme. Moli Seniorat da listovi koje objavljuju više ne pišu protiv reformnog pokreta ako ga već ne žele javno zagovarati, da ne primaju članke onih koji pišu protiv pokreta i ako je *ikako moguće neka se Senijorat solidarizira s nama barem u onim točkama koje se ne tiču staliških interesa (celibat i sl.).*[224] Dana 9. listopada 1919. iz mjesta Vojni Križ ponovno piše *Središnjem odboru Hrvatskog katoličkog Seniorata* pismo u kojem obrazlaže razloge svoga napuštanja Seniorata. Tomac je istupio 6. listopada jer, smatra, u *Senijoratu prevladava upliv jednoga vrlo "uglatog" čovjeka, upravo njegov idejni despotizam... A ta hegemonija čini mi se štetna, jer sistem, koji zastupa P. Rogulja, nije po mojem najdubljem uvjerenju dobar, nego je naprotiv štetan Crkvi i katoličkom pokretu. On, kolikogod bio reakcijonarac u duši i po svojoj čudi, ipak zastupa i podupire u Senijoratu i preko Senijorata sistem ekstremne klerikalne tjesnogrudnosti, konzervativizma i farizejskog formalizma.* Nakon toga navodi kako je pokušao *probiti led* u Senioratu, ali je nakon svega doznao da ga Rogulja namjerava isključiti iz Seniorata i zato je sam iz njega istupio. Prema njegovim vlastitim riječima taj će mu istup omogućiti *rad za*

---

stoljeća imao je cilj uspostaviti novo pastoralno ustrojstvo koje će sustavno provoditi program nove crkvene prakse i ostvarivati zacrtanu obnovu vjerskog i moralnog života. Redovnike je, dakle, trebalo usmjeriti prema pastvi i ta je namjera postala glavnim ciljem jozefinističkih zahvata u život i ustrojstvo crkvenih redova. Država je sebi pridržala pravo dokidati crkvene redove i reducirati broj samostana onih redova kojima će dopustiti djelovanje, a same redovnike preusmjeriti na djelovanje u dušobrižništvu da tako služe dobru ljudskog društva. (Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001., 177.)

[222] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6.

[223] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 234.

[224] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.

najkršćanskije ideje, za reformu Crkve i napose naših crkvenih prilika u duhu Evangjelja i prvih vjekova kršćanstva.[225]

Sredinom studenog 1919. godine, ne uspjevši privući Seniorat u reformni pokret, Tomac odlučuje za reformne, ideje zainteresirati najviše službenike Katoličke Crkve u Rimu,[226] što je dovoljan dokaz kako Tomac u to vrijeme nije razmišljao o prekidu s Crkvom i njezinom hijerarhijom niti namjeravao napustiti svećenički i redovnički stalež, kako to navodi Petrić. Pripremio je zahtjeve koje je namjeravao podastrijeti crkvenom vrhu u Rimu. Svoju molbu naslovio je na Svetog Oca i podijelio je u šest točaka sa *43 prepozicije*: *1) o reformi svjetovnog klera; 2) o reformi redovnika; 3) o reformi i odgoju vjernika; 4) o reformi unutarnje uprave Crkve; 5) o reformi odnosa napram državi; 6) o sjedinjenju sa šizmatičkim Crkvama.*[227] Zahtjevi su svojevrsna usustavljena kompilacija Petrićevih *Rana u katoličkoj crkvi* i *Savremneih želja* s Tomčevim dodacima o potrebi reforme redovnika i vjernika. Teze su, smatra sam autor, bile i dosta smione, sadržavale su pitanje ukinuća crkvene cenzure, ukinuće indeksa, zakona o postu i nemrsu, ukinuće kanoničke službe i svih crkvenih titula, uvođenje bogoslužja na narodnom jeziku, široku demokratizaciju Crkve itd. Međutim nigdje nema zahtjeva za ukinuće celibata.[228] Sigurno je i sam autor smatrao kako je taj zahtjev presmion i da bi samo izazvao nepotreban otpor crkvenog vrha prema ostalim zahtjevima koji bi time pali u drugi plan. Tomac u uvodu svojih reformskih zahtjeva još jednom pokazuje kako mu nije cilj istupiti iz Crkve, nego želi uz pomoć crkvenog vrha provesti reformu: *kao svećenik Kristov i navjestitelj Evanđelja te sin onog Serafskog Oca koji je zaslužio ime velikog obnovitelja ćudoređa u crkvi – najponiznije tražim i molim, da mi Vaša Svetost podjeli slobodu usmeno i pismeno braniti i širiti sljedeće ideje i načela o reformi Crkve Kristove.*[229] Prije nego li je radi putovnice otputovao u Beograd, pozvao ga je nadbiskup Bauer. Tomac svjedoči kako je nadbiskup bio iznenađen njegovom namjerom da otputuje u Rim, ali mu je bilo drago što to čini legalnim putem i preporučio mu je *strpljivost i poniznost.*[230] U Beogradu je Tomac stupio u vezu s dr. Antunom Koroščem,[231] ministrom u vladi, i dobio od njega

---

[225] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 1., fasc. 1.
[226] Svoj razgovor s kardinalom Gasparrijem Tomac je detaljno opisao u članku: Dragutin TOMAC, Jedan pokušaj reforme u katoličkoj crkvi, u: *Nova Evropa,* 1. I. 1923., br. 1., 264–276.
[227] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.
[228] Usp. *Isto.*
[229] *Isto.*
[230] Dragutin TOMAC, Jedan pokušaj reforme u katoličkoj Crkvi, u: *Nova Evropa,* 1. I. 1923., br. 1., 265.
[231] Anton Korošec, katolički svećenik, bio je predsjednik Slovenske pučke (ljudske) stranke i čelnik slovenskih Seniora, sudjelovao je u radu Privremenog narodnog predstavništva i Ustavotvorne skupštine gdje je djelovao unutar zajedničkog Jugoslavenskog kluba Hrvatske pučke stranke i Slovenske ljudske stranke. (Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS,* Zagreb, 1998.)

preporuku za ministra vjera dr. Tugomira Alaupovića, koji mu je u njegovim nastojanjima omogućio dobivanje putovnice i obećao moralnu i materijalnu potporu. Tomac nije išao u Rim samo stoga da pred crkveni vrh podastre svoje reformne zahtjeve nego i da se založi za riječki samostan jer su Talijani prijetili da će protjerati hrvatske kapucine i dovesti talijanske.[232] U Rim je stigao 2. prosinca 1919. gdje je se susreo s generalom Reda, po čijoj ga je preporuci 4. prosinca primio državni tajnik kardinal Pietro Gasparri.[233] Tomca je kardinal Gasparri primio dva puta, 4. i 7. prosinca. U prvom susretu predao je kardinalu Gasparriju svoje teze o reformi Katoličke Crkve.[234] Tijekom druge audijencije kardinal je Tomcu rekao kako njegovi zahtjevi nisu prošli i da *Non his defensoribus indiget sancta Mater Ecclesia! (Ne treba takvih branitelja Sveta Majka Crkva!).*[235] Sam Tomac bilježi kako on zapravo i nije tražio odobrenje svojih reformskih ideja, nego je tražio *samo dozvolu da se o njima slobodno raspravlja, da se pretresaju razlozi za i protiv, da bi postalo jasno što je shodno a što nije!*[236] No, negativno izjašnjavanje kardinala Gasparrija o njegovim zahtjevima zatvorilo je Tomcu put do audijencije kod pape Benedikta XV. Dok je boravio u Rimu, Tomac je u dva navrata posjetio krčkoga biskupa Mahnića,[237] tada interniranog u Italiju. Prvi put, 3. prosinca, samo je najavio svoj dolazak, a dva dana poslije, 5. prosinca, zadržao se u dužem razgovoru s Mahnićem. On je već tijekom prvog susreta dao Tomcu do znanja da ga je Rogulja obavijestio kako je on jedan od vođa reformnog pokreta i da je istupio iz Seniorata. Nakon prvog susreta s kardinalom Gasparrijem Mahnić je saslušao Tomčeve teze o reformi Crkve i, prema Tomčevu kazivanju, odobrio njegovu namjeru da ode Papi te mu obećao i pomoć u ostvarenju te nakane. Mahnić ga je također poticao da se u svojim reformnim tezama prikloni odluci Svete Stolice i da se vrati u HKS. Tomac je tada, prema vlastitu svjedočanstvu, bio

---

[232] D. TOMAC, Jedan pokušaj reforme u katoličkoj Crkvi, 265.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6.; N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919., 46.
[233] D. TOMAC, Jedan pokušaj reforme u katoličkoj Crkvi, 267.
[234] *Isto,* 269–274.
[235] *Isto,* 275.
[236] *Isto,* 271–272.
[237] Kao jedan od važnijih zagovornika *Svibanjske deklaracije* krčki biskup dr. Antun Mahnić postao je najodlučniji promicatelj ideje jugoslavenstva među hrvatskim katolicima. Nakon nestanka Austro-Ugarske Monarhije postao je gorljiv pobornik Kraljevstva/Kraljevine SHS. Opredijelivši se ne samo za državno nego i narodno i vjersko jedinstvo južnoslavenskih naroda, Mahnić je postao beskompromisni borac protiv talijanskih teritorijalnih pretenzija na istočnojadranskoj obali. Njegovo otvoreno zalaganje da se sav hrvatski etnički teritorij, uključujući i otok Krk tada okupiran od talijanske vojske, nađe u sastavu nove države, dovelo ga je do sukoba s talijanskim okupacijskim vlastima i do prisilne internacije u Italiju 1919. godine. Mahnić je do svoje smrti 1920. godine ostao uvjeren pristalica jugoslavenske državne zajednice i protivnik talijanskih iredentističkih pretenzija na Jadranu. (Zlatko MATIJEVIĆ, Biskup Mahnić i talijanska okupacija otoka Krka (1918.–1920.). U povodu 150. obljetnice Mahnićeva rođenja i 80. godišnjice njegove smrti, u: *Croatica Christiana Periodica,* 25(2001.)47, 149–171.; Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*)

spreman podvrgnuti se sudu Svete Stolice, ali ne i vratiti se u Seniorat.[238] Tomčev posjet interniranom Mahniću bio je dio njegova plana da još jednom pokuša pridobiti Seniorat, a time i HKP, za reformne ideje. Mahnić je kao osnivač HKP-a i njegov idejni začetnik svakako bio osoba koja je mogla utjecati na te stvari i slomiti Roguljino protivljenje glede provođenja reformi.[239] Upoznavanje Mahnića s idejama reformnog pokreta bio još jedan pokušaj pridobivanja Seniorata i cijelog HKP-a za reformu.

Tomca se u tome razdoblju može okarakterizirati i kao kriptokomunista. Njegove simpatije prema komunizmu i komunističkoj ideologiji došle su do izražaja tijekom njegova boravka u Rimu. Prvo, u trećoj točki petog poglavlja navodi kako se Crkva i njezini službenici trebaju indiferentno držati *napram kakvojgod formi države, već neka to i uvijek djelom pokažu. Zbog toga neka se niti proti komunističkoj formi države kao iz principa ne pokažu kao neprijatelji, već ako si koji narod takav način uprave izabere, neka ga zakonitim priznadu, pače vjernike koji bi se protivili, neka upućuju, da umjereni komunizam nema u sebi ništa bezbožnoga, nego izgleda posve u skladu s Evanđeljem.*[240] Početkom svibnja 1919. u *Katoličkom listu* je izašao Tomčev članak o kršćanstvu i komunizmu, u kojem zaključuje kako *komunizam i Evanđelje nijesu nespojivi, nego su si dapače, veoma blizu, ako se jedno i drugo dobro shvati. Most između jednog i drugog jest: dragovoljno ograničavanje a dapače i potpuno odricanje prirodnog prava iz višeg motiva tj. ljubavi prema čovječanstvu, prema zajednici, prema općem dobru.*[241] Za boravka u Rimu održao je predavanje u rimskom kolegiju kapucinskih redovnika, gdje je bio smješten, i među pitomcima poveo raspravu o komunizmu i komunistima. Povod toj raspravi bila je talijanska politička situacija, koja se, smatrao je, mogla razriješiti ako katolici pomognu komunistima sastaviti vladu. Zbog takvih nazora ukorio ga je general Reda.[242] Dolaskom komunista na vlast u Hrvatskoj 1945. godine Tomac se odmah stavio u službu novog režima, a 1956. dobio je i diplomu za desetogodišnji rad kao aktivist Narodnog fronta, kasnijeg Socijalističkog saveza.[243]

Razočaran stavom kardinala Gasparrija Tomac 9. prosinca napušta Rim i vraća se u Varaždin. Vrativši se iz Rima Tomac piše pismo ministru Alaupoviću obavještavajući ga o svome razgovoru s kardinalom Gasparrijem i biskupom Mahnićem. U tom pismu naglašava

---

[238] *Isto*, 267, 275.
[239] Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, Riječki kapucin o. Jeronim (Dragutin) Tomac i njegov neuspjeli pokušaj reforme Katoličke crkve (1918.–1920. god.), u: *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme,* Darko DEKOVIĆ (ur.), Rijeka, 1996., 217.
[240] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.
[241] Jeronim TOMAC, Kršćanstvo i komunizam, u: *Katolički list,* 1. V. 1919., br. 18., 212–214.
[242] D. TOMAC, Jedan pokušaj reforme u katoličkoj Crkvi, 276.
[243]Z. MATIJEVIĆ, Riječki kapucin o. Jeronim (Dragutin) Tomac i njegov neuspjeli pokušaj reforme Katoličke crkve (1918.–1920. god.), 220.

kako je *ova akcija skroz neovisna od akcije exfratra Miloševića, neovisna pod pokreta žutih svećenika, skroz katolička i ortodoksna...*[244] Nadalje u pismu govori kako se interesi *katoličke vjere i Crkve s ovakvom skrajnjom tjesnogrudnosti podržavanjem jednog preživjelog i trulog sistema koji se u Crkvi uvriježio, ne dadu štititi.*[245]

U Rijeku se vraća 4. prosinca 1920., kad započinju sukobi s kapucinima koji nisu poduprli reformni rad Jeronima Tomca i drugih kapucina već su pristajali uz njegov pokret. Problemi su se očitovali već na samome početku 1920. godine. Kako u kapucinskom samostanu više godina nije bilo duhovnih vježbi, poglavari su odlučili da se održe. Redovnici koji su pristajali uz reformu zahtijevali su da ih održi trsatski gvardijan fra Rafael Rodić i to na temelju *Načela za uređenje i reformu života u našim samostanima.* Rodić je to odbio, a, kako svjedoči trsatski kroničar, i sama *Načela* naišla su *u trsatskom samostanu na gnušanje.*[246] Sukob koji je izbio u Provinciji između redovnika koji su pristajali uz reformu s jedne strane te provincijala o. Odorika Ožega i o. Bernardina Škrivanića s druge strane, naveli su upravu Provincije da se sukob riješi pozivanjem na generala Reda.[247] U cijeli sukob upleo se i Gabriele D'Annunzio,[248] koji je nekoliko mjeseci prije okupirao Rijeku. Riječki svećenik Balas prijavio je talijanskoj policiji u Rijeci Tomca i duge kapucine koji su pristajali uz reformu da u Rijeci namjeravaju osnovati nekakvu jugoslavensku narodnu crkvu. Policija je naredila da se o. Jeronim i o. Filip protjeraju iz Rijeke.[249] Samo Tomac navodi kako su pritom bili prisiljeni tražiti pomoć Gabriela D'Annunzia, koji je *zbog svojih liberalnih pogleda na svijet sa simpatijom gledao na ovaj pokret.* D'Annunzio je ukinuo odredbu policije i dopustio o. Jeronimu i o. Filipu da ostanu u Rijeci. Ovo su iskoristili njihovi neprijatelji i javno ih optuživali da *su se reformisti išli pokloniti D'Annunziu.*[250] Nepobitna je činjenica, a o njoj svjedoči i sam Tomac, da su on i o. Filip zatražili D'Annunzijevu pomoć, ali ovaj im nije pomogao zbog svojih liberalnih stavova i eventualnih simpatija prema pokretu, nego zato što

---

[244] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 1., fasc. 1.
[245] *Isto.*
[246] ARHIV HRVATSKE FARNJEVAČKE PROVINCIJE SV. ĆIRILA I METODA (dalje: AHFP), *Osobnik Rafaela Rodića;* ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA NA TRSATU (dalje: AFST), *Kronika 1921.–1957.*
[247] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.
[248] Gabriele D'Annunzio, ugledni talijanski pjesnik i eksponent najradikalnijeg iredentizma i talijanskog nacionalizma, okupirao je 13. rujna 1919. Rijeku. Dana 20. rujna 1919. Narodno vijeće riječkih Talijana predalo mu je svu vlast i proglasilo ga *Comandante della Citta di Fiume.* D'Annunzio je postao stvarni nositelj civilne i vojne vlasti u gradu s diktatorskim ovlastima. Smatrao je kako je iznad svih zakona i vladao je Rijekom kao apsolutni monarh, diktator koji je pravdu dijelio prema svojem vlastitu osjećaju za pravdu. Bio je iznad zakona u teoriji i praksi. Napadi na riječke Hrvate, kao nepoželjni nacionalni element, svoj vrhunac dosegli su za D'Annunzijeve diktature tako da se može slobodno govoriti o egzodusu riječkih Hrvata. (Daniel PATAFTA, Privremena vlade u Rijeci (listopad 1918.– siječanj 1924.), u: *Časopis za suvremenu povijest,* 38(2006.)1, 207–212.; Michael A. LEEDEN, *The first Duce–D'Annunzio at Fiume,* Baltimore–London, 1977.)
[249] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6.
[250] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.

je znao da time potkopava najjaču utvrdu hrvatske nacionalne svijesti u Rijeci.[251] Glasilo Pučke stranke *Narodna politika* odmah je napalo reformne kapucine za suradnju s D'Annunzijem.[252] U *Riječi SHS,* glasilu Pribićevićeve Demokratske stranke, Tomac i drugi reformisti iz Rijeke pravdali su se time da su morali tražiti D'Annunzijevu pomoć jer su ih policiji prijavili provincijal o. Ćiril i gvardijan o. Bernardin. Prema pisanju istog glasila Tomac i njegovi pristalice oduzeli su o. Bernardinu vlast u samostanu i ključeve i zatvorili ga u neku sobicu.[253] Katolički tisak ih je napadao da su se stavili na službu D'Annunziju i da služe talijanskim interesima u Rijeci.[254] Ogorčenje reformnih kapucina rezultiralo je objavljivanjem, 20. ožujka 1920., okružnice *Javna ispovijed* (VIDI PRILOG II.), u kojoj otvoreno napadaju o. Odorika i o. Bernardina za suradnju s Talijanima kako bi se slomio reformni pokret među riječkim kapucinima.[255] Sam D'Annunzio šalje im pismo u kojem ih poziva da *Javnu ispovijed* prevedu na talijanski.[256] U okružnici se o. Filip, o. Jeronim, o. Aleksandar i o. Herman javno brane od optužaba da ruše vjeru, moral i ćudorednost, da su Lutherovi učenici koji odbijaju svijet od molitve i pobožnosti, da im je glavni ideal ženidba i da javno prijateljuju sa ženskim osobama, na kraju se brane i od optužbe da su prijavljeni policiji zbog pronevjere.[257] Kako bi se opravdali pred hrvatskom stranom u cijelom tom sukobu koji je nadišao zidove samostana i osporili svako sumnjičenje za suradnju s Talijanima, osobito D'Annunzijem, riječki kapucini o. Jeronim, o. Filip, o. Aleksandar, fr. Stefan, o. Herman i fr. Venencije pišu 25. ožujka 1920. *Memorandum* Narodnom vijeću na Sušaku. U njemu opisuju cijeli slučaj za koji okrivljuju o. Odorika i o. Bernardina da su se poslužili *izrodom* svećenikom Balasom i preko njega prijavili reformiste talijanskoj riječkoj policiji optužujući ih za religiozni boljševizam, propagiranje nacionalne crkve Jugoslavena u Rijeci i za protunacionalnu (protutalijansku) djelatnost. Pravdaju se da su zbog toga bili *prisiljeni* ići D'Annunziju kako bi izbjegli progon. Opovrgavaju i članak koji je 24. ožujka izašao u riječkim talijanskim novinama *L' Vedetta d' Italia,* u kojem je pisalo kako su reformisti kapucini pred D'Annunzijem izrazili svoje simpatije za talijansku stvar. *Memorandum* zaključuju sljedećim riječima: *Naši protivnici iz redova zasukanoga klera i klerikalaca služe se svim sredstvima pred talijanskim oblastima protiv nas, da nas protjeraju*

---

[251] Ovu epizodu s D' Annunzijem opisao je u svom romanu *Danuncijada, romansirana kronisterija riječke tragikomedije 1919–1921* (Zagreb, 1956.) Viktor Car Emin.
[252] "Reformni" svećenici u službi D' Annunzia, u: *Narodna politika,* 1920., br. 72., 2.
[253] "Puč" u samostanu na Rijeci, u: *Riječ SHS,* 4. V. 1920., br. 74., 3.
[254] "Reformni" svećenici u službi D' Annunzia, u: *Katolički list,* 20. V. 1920., br. 16., 127.
[255] A. NEDLETZKI, Pokret među čč. oo. kapucinima, 19–20.
[256] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6., Pismo G. D' Annunzija od 20. III. 1920.
[257] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.

odavde radi zdravog pokreta na polju crkvene reforme... S druge strane opet talijanski nas krugovi nastoje izrabiti za svoje političke svrhe te su spremni toliko zagovarati naš pokret, u koliko se nadaju, da bi iz našeg pokreta mogli izbiti kapital za sebe protiv hrvatskog klera uopće.[258] Povod cijelom ovom sukobu unutar kapucinske Provincije bilo je objavljivanje brošure *Načela za uredjenje i reformu života u našim samostanima.*[259] Već 2. ožujka riječki kapucini reformisti pišu svoj braći u Provinciji pismo navodeći kako su o. Odorik i o. Bernardin započeli borbu protiv njih i *Načela*, ali da im kapucini iz drugih samostana odobravaju taj korak i slažu se s načelima koja su iznijeli u brošuri, kao što je to učinio o. Antun iz Karlobaga.[260] Riječki kapucini predvođeni Tomcem će u naredna dva tjedna poslati *Načela* svim samostanima u Provinciji. Uz to će 25. ožujka poslati i pismo u kojem kažu: ako se *Načela* hoće provoditi, moraju se početi provoditi već sada i to legalnim putem, tako što će ih prihvatiti i početi provoditi svi samostani.[261] U međuvremenu su reformisti uspjeli pridobiti velik dio braće u Provinciji za svoja *Načela,* a Miroslav Škrivanić i Alfons Nedletzki su napustili Red i tražili oslobađanje od redovničkih zavjeta.[262] Prema sačuvanim izvorima čini se da je reformistima u kapucinskoj Provinciji uspjelo u svoje redove privući veći broj braće, pa čak i dobar dio gvardijana.[263] Takav smjer kretanja nije više obuhvaćao samo riječki samostan nego se proširio i na druge. Kapucini iz Varaždina 19. ožujka 1920. potpisuju izjavu kojom traže da o. Odorik odstupi s mjesta provincijala zbog svoje samovolje kod vizitacije njihova samostana.[264] Slično su učinili i reformisti u riječkom samostanu 11. ožujka, optužujući o. Odorika da razara Provinciju.[265] Sukob se prenio i na Treći red sv. Franje. Poglavarica Trećeg reda u Rijeci, Matejka Smojver, 28. ožujka piše o. Tomcu o svim *dobrima koja je o. Bernardin učinio* za grad, kapucine u Rijeci i Treći red, a isto vrijedi i za o. Odorika *koji je svakog dobra vrijedan.*[266] Fr. Benko (Benedikt) piše o. Tomcu 19. ožujka iz Varaždina kako on i fr. Roko u slobodno vrijeme raspravljaju o *Načelima* te piše nadalje kako *upravo nas zadivljuje njihova sadržina. Vi ste u njima skupili ne samo ono što je dobro i lijepo, nego upravo ono što je najljepše i najbolje... Ja dobro razumijem, koja vrsta ljudi tih načela ne*

---

[258] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc.6.
[259] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6., Memorandum
[260] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6.
[261] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6., Načela
[262] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6., Stanje u Provinciji
[263] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6., Izjava
[264] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc .6.
[265] *Isto.*
[266] *Isto.*

odobrava. Prvi su oholice, srebroljupci i svojeglavci... Drugi su lijenčine...[267] O. Bernardina nastojali su diskreditirati optužbom da je počinio određene malverzacije kod sv. misa.[268] Takav sukob mogla je riješiti samo generalna uprava Reda u Rimu.

Za *generalnog vizitatora* imenovan je gvardijan samostana u Trstu o. Paternijan, koji u riječkom samostanu boravi od 7. do 19. travnja 1920. godine. Vizitator je tom prigodom posjetio i samostan na Trsatu, moguće je da se susreo s gvardijanom o. Rodićem, bivšim franjevačkim provincijalom i budućim nadbiskupom, a velikim protivnikom reformnog pokreta.[269] O. Paternija je ovlastio general reda da problemima pristupa *cum plene potestate.*[270] Vizitator je saslušao i pregledao argumente obiju strana i odlučio da reformisti moraju javno osuditi i odreći se svojih *Načela.* Kada su to oni odbili, dogovoreno je da napuste Red, a o. Paternijan će sve urediti u generalnoj kuriji i kod Kongregacije za redovnike.[271] Reformna strana napisala je poprilično veliku optužnicu protiv o. Odorika i njome nastojala utjecati na vizitatora.[272] O. Odorik Ožeg piše 16. svibnja 1920. godine službeni dopis nadbiskupu Baueru u kojem navodi kako su o. Jeronim Tomac iz Nevinca, o. Filip Žiger iz Pregrade, o. Herman Benko iz Podruta i Aleksandar Smerdel iz Rijeke *ostavili svoj red i zvanje.*[273] Kongregacija za redovnike isključila je sredinom svibnja spomenute redovnike *reducit ad statum laicalem salva manete lege castitatis,* dok je fr. Stefan Frenegja razriješen zavjeta i drugih redovničkih dužnosti. General je ostalim kapucinima zabranio da se druže s isključenim svećenicima i klerikom.[274]

Kapucinski samostan u Rijeci bio je početkom 20. stoljeća središte djelovanja HKP-a, u kojem je mladi redovnik o. Jeronim Tomac zauzimao istaknuto mjesto. Kao pripadnik struje *nacijonalaca*[275] u HKP-u Tomac je smatrao kako je u Katoličkoj Crkvi nužno provesti neke

---

[267] *Isto.*
[268] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6., Objeda proti o. Bernardinu radi zabašurenja sv. misa
[269] ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA TRSAT (dalje: AFST), *Kronika,* 1920.
[270] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6., Pokret među čč. oo. Kapucinima
[271] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6.
[272] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6.
[273] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 22.
[274] Isključenje četvorice oo. Kapucina iz reda, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 31. V. 1920., br. 4., 34.
[275] U svom poznatom članku *Pred zoru* Petar Rogulja je podijelio pripadnike Hrvatskoga katoličkog pokreta u dvije skupine *nacijonalce* i *integralce. Nacijonalci* su se u društveno-vjerskom pogledu zalagali za autonomiju Katoličke Crkve i nezavisnost od države, ali i za reformu ekonomskog položaja klera i dokidanje svih ostataka feudalizma u Crkvi. Politički su bili *nacionalisti tj. narodni im je interes u javnom radu glavnim mjerilom osim moralnih načela katolicizma.* Među nacionalistima bili su domagojci, sva akademska društva i bogoslovski zborovi osim sarajevskog zbora svjetovnih bogolslova, svi Seniorati osim slavonskoga, i svi ferijalni klubovi i društva, zatim isusovci i franjevci. (Petar ROGULJA, Pred zoru (Prilog ideologiji katoličkog pokreta u Hrvatskoj, u: *Luč,* (1916/17.)1, 125–144.; J. KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.,* 343, 422.)

reforme te je na tom tragu proveo i samostalnu akciju za provođenje nekih radikalnih reformi koje su, smatrao je, bile nužne. Osobito je snažno na njega djelovala Petrićeva knjižica *Rane u katoličkoj crkvi*. Vrlo brzo se povezao s istaknutijim članovima reformnog pokreta i postao jedan od njegovih zagovornika. Njegova reformna/ nastojanja dolaze do vrhunca u prosincu 1919., kad u Rimu pred državnim tajnikom kardinalom Gasparrijem podastire svoja reformna razmišljanja tražeći audijenciju kod pape Benedikta XV. Tomac cijelo to vrijeme vjeruje, za razliku od nekih reformista, da se reforme mogu provesti u suradnji s hijerarhijom i unutar Crkve. Razočaranje koje je doživio, prvo u Senioratu gdje djelovanjem Petra Rogulje nije uspio pridobiti dotičnu organizaciju za svoje reforme, a zatim i u Rimu, učinili su ga radikalnim reformistom. Njegovi zahtjevi za reformom nisu stali s tim neuspjesima, sad ih je pokušao nametnuti unutar vlastite pokrajinske zajednice, zbog čega je došao u sukob s poglavarima o. Odorikom Ožegom i o. Bernardinom Škrivanićem, koji su odlučno nastojali suzbiti Tomčeve reforme. Njegova upornost i inzistiranje na reformama doveli su do podjele unutar Provincije i vrlo neugodnih sukoba, što je uključilo D' Annunzija u cijeli taj sukob. Naravno, on je pružio pomoć reformistima iz svojih sebičnih razloga želeći slomiti najjači bastion jugoslavenske političke ideje u Rijeci, a, s druge strane, kao liberal i mason oslabiti Katoličku Crkvu. Do potpunog loma dolazi dolaskom generalnog vizitatora o. Paternijana, koji presuđuje protiv Tomca i njegove skupine te s nekolicinom istomišljenika napušta Red i priključuje se radikalnijem djelu reformnih svećenika koji će osnovati Hrvatsku starokatoličku crkvu. Djelovanje o. Tomca pokazatelj je kako reformni pokret tijekom 1919. nema još izgrađenu strukturu niti potpuno jasne ciljeve, a i povezanost među pojedinim reformistima još nije tako jaka kao što će to biti u razdoblju koje slijedi kada se stvara zajednička platforma svih vodećih ljudi reformnog pokreta i definiraju jasniji ciljevi.

2.5. Narodna crkva Bože Miloševića

Paralelno s pojavom reformnog pokreta u kontinentalnoj Hrvatskoj u Dalmaciji se pojavio još jedan *reformni pravac*. Bio je to pokret za osnivanje *narodne crkve* čiji je začetnik bio bivši dalmatinski franjevac Božo Milošević.[276] Zbog svoga djelovanja Milošević je 12.

[276] Božo Milošević rodio se 25. prosinca 1888. godine u Gradcu kraj Makarske. Nakon završene pučke škole pohađao je franjevačku gimnaziju u Sinju, a zatim je studirao filozofiju i teologiju na franjevačkim učilištima u Šibeniku i Makarskoj, i naposljetku u Münchenu. Godine 1912. zaređen je za svećenika. Kao župnik služio je u Zavojanima kod Vrgorca, u Velikom Brdu kraj Makarske i u Zaostrogu. Već se kao student zanosio idejama jugoslavenstva, osobito bratstva Srba i Hrvata. Slom Austro-Ugarske Monarhije dočekao je s velikim oduševljenjem i odmah je krenuo s radom na povezivanju naroda na području Kraljevine SHS. Sa skupinom mlađih svećenika napustio je Katoličku Crkvu i započeo propovijedati osnivanje samostalne Jugoslavenske

lipnja 1919. isključen iz Franjevačkoga reda, ali je bez obzira na to imao znatnog uspjeha među dalmatinskim franjevcima i svjetovnim svećenstvom. Tijekom dvogodišnjeg djelovanja, od 1919. do 1921. godine, navodno je vjenčao znatan broj katoličkih svećenika i redovnika. Neki od njih poslije su prešli u Starokatoličku crkvu, a dio se vratio u Katoličku Crkvu.[277] Tu tvrdnju je teško potkrijepiti drugim izvorima, stoga se može pretpostaviti kako je riječ o relativno malom, dapače neznatnom broju, svećenika i redovnika.

Svoje javno djelovanje započeo je zajedno s bivšim franjevcem Antom Ivelićem u Splitu, a zatim je održao sličan niz predavanja diljem Dalmacije. *Riječ SHS* poklanjala je dosta pozornosti Miloševićevim javnim nastupima. Tako prenosi sažetak njegova predavanja održanog u Splitu 8. srpnja 1919. godine: *Narodni svećenik Božo Milošević održao je u fojeru općinskog kazališta predavanje: "Uskrsnuće na život!"... To je uglavnom šest vjersko-narodnih refleksija. Predavač ih je kao duboki poznavatelj narodne duše uspježno obradio. U njima iznosi vjerske zablude našeg svijeta, te rak-rane na duši našeg naroda. Pokaziva i na uzroke zašto je naš svijet još uvijek praznovjeran. U prvome su redu krivi tome loša pouka u vjeri i stalno-vjersko duhovno trgovanje. U formi odgovora i upita pruža on lijek našem narodu što će ga od te kužne bolest stalno izliječiti. Najbolji lijek jest zdrava i nepatvorena religija, čisti i veliki moral svijeta, te svjestan odgoj puka sa strane narodnih odgojitelja.*[278] Ako je vjerovati tadašnjim novinama, uglavnom protukatolički raspoloženoj *Riječi SHS,* Miloševićeva predavanja bila su dobro posjećena.[279] Isto će potvrditi i nadbiskup Bauer u svome *Dnevniku* prigodom predavanja Bože Miloševića u Zagrebu.[280] Isti list prenosi kako je uz Miloševića predavanja držao i Ivelić te kako su ih držali *duž cijeloga primorja i u ostalim krajevima slobodne Dalmacije.*[281] Milošević je u svojim javnim predavanjima uglavnom nastupao s pozicija napada na Katoličku Crkvu, ali govoreći pritom poprilično neodređeno o *narodnoj crkvi.* Tijekom jednog predavanja u Zagrebu govorio je na tome tragu: *duh licemjerstva i korupcije, duh formalizma vlada u rimskoj crkvi. Fanatici u katakombama, cezaropapizam, kojim je Konstantin vizijoner, zaulario crkvu u državne okove, križarske*

---

narodne crkve. Proputovao je cijelu Dalmaciju, a poslije i cijelu državu. Godine 1919. pokrenuo je u Zagrebu tjednik *Novi rod,* u kojem je širio ideje svoga pokreta. Nakon dvije godine, potaknut neuspjehom svoje *narodne crkve,* 1921. napušta Kraljevinu SHS i emigrira u Ameriku te se nastanio u Chicagu, gdje je nastavio izdavati svoj časopis *Novi rod.* Svoje memoare sabrao je u knjizi *My Conversion or Why I Left the Church of Rome,* tiskanoj u *New Yorku* 1948. Krajem 1949. vratio se u, sada socijalističku, Jugoslaviju. Umro je 19. rujna 1951. u Beogradu. (Božo Milošević, u: *Matica,* 2(1952.)1, 19.; Bozhidar MILOSEVICH, *My Conversion. Why I Left the Church of Rome,* New York City, 1948., 9–10.).

[277] V. VUČIĆ, Reformni pokret I., 7.

[278] Jedno vjersko predavanje u Splitu, u: *Riječ SHS,* 15. VII. 1919., br. 243., 4.

[279] Jedno vjersko predavanje u Splitu, 4.; Za narodnu crkvu u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 24. IX. 1919., br. 313., 5.

[280] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 9. XI. 1919.

[281] Dalmacija se listom diže za narodnu crkvu, u: *Riječ SHS,* 5. XI. 1919., br. 350., 4.

vojne, španjolska inkvizicija, očito kažu da Hrist rimske crkve nije Hrist. Zato vjerski preporod hoće crkvu nutrinje, duha i morala.[282] O tom predavanju ostavio je bilješku i nadbiskup Bauer: *danas je exfratar Božo Milošević držao dugo svoje predavanje, kojim hoće da osnuje "Narodnu crkvu". Slušatelja imade dosta – osobito demokrata, radnika i đaka. Taj je čovjek počeo sve to jače agitirati za svoju "pogansku" narodnu crkvu, a vlast mu ide na ruku (demokratska), daje mu pače slobodnu vožnju, da svoje crkvene ideje širi i propagira.*[283] I *Katolički list* se osvrnuo na to predavanje Bože Miloševića u Zagrebu komentirajući to ovim riječima: *svako revolucionarno doba, zgodno je tlo, da na površje socijalnog života iz kalne, mutne čovječje ponutrice probiju najprkosnije, najneobuzdanije, najstrastvenije i najluđe misli i težnje... najparadoksalnije misli nalaze dovoljno odaziva... Docet exfratar Božo Milošević. Čovjek frazer, bez poznavanja teologije, bez kritičkog pogleda na crkvenu povijest, pusti kompilator neprokuhanih fraza dnevne liberalne štampe, bez logike; pun zlobe i mržnje na sve crkveno hoće da bude reformator i osnivač nove prave crkve Kristove – Narodne crkve.*[284] *Jugoslavenska Njiva* dapače podržava njegov rad i piše o apostaziji dvojice dalmatinskih franjevaca, Bože Miloševića i Ante Ivelića, *koji ostaviše red, jer ne mogahu da slože rimsku tiraniju i svoje demokratske kršćanske težnje sa svojom savješću...*[285] Milošević je u Zagrebu održao nekoliko javnih predavanja i žestoko su ga napadali *Katolički list* i *Narodna politika.*[286] Dok je Milošević držao predavanja u Zagrebu, u Dalmaciji je Mate (Ante) Ivelić osnovao u Vrlici *Odbor za narodnu crkvu u Dalmaciji* i pokušao organizirati pokret koji su vodili on i Milošević.[287] Trenutačnog uspjeha imao je pokret za *narodnu crkvu* na području Vrlike, Solina, Splita, Sinjske krajine i u Makarskom primorju.[288] *Seljačke Novine* optužile su Miloševića da je politički ovisan o Pribićeviću i da provodi crkvenu politiku koja ide njemu u prilog.[289] Svećenici članovi reformnog pokreta ogradili su se od Miloševića i njegove *narodne crkve*. Prvi je to javno učinio svećenik Davorin Ivanović, koji navodi kako u Hrvatskoj postoje dva pravca reforme, jedan oko Miloševića, a drugi oko

[282] Narodna crkva, u: *Riječ SHS,* 10. XI. 1919., br. 355., 3.
[283] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 9. XI. 1919.
[284] Narodna crkva, u: *Katolički list,* 13. XI. 1919., br. 46., 550.
[285] Dragutin PROHASKA, Franjevci i Rim, u: *Jugoslavenska Njiva*, 1920., br. 30., 480.
[286] Pokret za narodnu crkvu, u: *Riječ SHS,* 12. XI. 1919., br. 357., 4.; Treće predavanje g. Bože Miloševića, u: *Riječ SHS,* 21. XI. 1919., br. 365., 4.; Metoda i sredstva protivnika narodne crkve, u: *Riječ SHS,* 22. XI. 1919., br. 366., 4.; Odgovor Katoličkom listu br. 46. na vijest o narodnoj crkvi, u: *Riječ SHS,* 22. XI. 1919., br. 366., 4.
[287] Novi odbor za Narodnu Crkvu, u: *Riječ SHS,* 28. XI. 1919., br. 372., 4.; Narodna crkva u Dalmaciji, u: *Riječ SHS*, 28. XI. 1919., br. 372., 4.
[288] Pokret u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 4. XII. 1919., br. 377., 4.; Pokret u makarskom kotaru, u: *Riječ SHS,* 15. XII. 1919., br. 387., 4.
[289]Narodna crkva, u: *Riječ SHS,* 24. XII. 1919., br. 396., 5.

časopisa *Nova Reforma*.[290] Uredništvo *Preporoda* će se početkom 1921. javno ograditi od Miloševića i njegova pokreta: *Mnogi zavedeni i iz neznanja, drugi hotimice i zlobno, s nepoštenom nemjerom, prikazuju naš pokret potpuno isti s pokretom Bože Miloševića za "Narodnu crkvu"…. G. Božo Milošević nije reformista. reformni pokret kod nas ne dira u vjeru, ne dira u vjerske obrede, te ide uglavnom samo za ostvarenjem onih ideja koje su istaknute u uvodniku ovog broja. A Milošević ne priznaje ni katoličkih, ni kršćanskih, ni uopće kakovih vjerskih istina, u koje bi pristaše njegove crkve morali vjerovati, ne priznaje nikakovih vjerskih obreda, ide za potpunim razvrgnućem svih vjerskih veza i obveza... On nije, niti je ikada bio član našeg pokreta...*[291] Povod toj reakciji u *Preporodu* bio je članak isusovca Ante Alfirevića u isusovačkom glasilu *Glasnik Presvetog srca Isusova,* u kojem izjednačuje reformni pokret i pokret Bože Miloševića nazivajući ih djelom *nezdrave politike i framasonskih loža.*[292] Da Alfirević nije bio sasvim u krivu, barem što se tiče Miloševića i njegova pokreta i povezanosti njegovih ideja s idejama masonerije, najbolji dokaz jest program njegove *narodne crkve.* Program je Milošević predstavio u svome časopisu *Novi Rod* i podijelio ga u osam poprilično nerazumljivih točaka:

1. Odsada treba vjerovati u Boga i velikog Krista, a na stranu gospodstavo i trgovina vjere.

2. Dolje s neprirodnim crkvenim zakonima.

3. Crkve se imadu ujediniti na temelju vjere u Krista i naravnog ćudoređa.

4. U crkvu se imade uvesti narodni jezik.

5. Narod bira župnike i biskupe.

6. Crkve se imadu proglasiti narodnim crkvama i njima ima da gospodari sam narod.

7. Svećenici se žene.

8. Narodna crkva mora da bude iskren drug svim crkvama, koje šire ljubav i univerzalno bratstvo.[293] Milošević je časopis *Novi Rod* i biblioteku *Narodna Crkva* pokrenuo kako bi propagirao svoje ideje. Krugovi bliski vrhu Katoličke Crkve u Hrvatskoj često su napadali reformni pokret i pokret Bože Miloševića da su djelo masonerije. Reformni pokret je teško svrstati na tu stranu, ali je pokret za *narodnu crkvu* imao dosta dodirnih točaka s

[290] Svećenički pokret, u: *Riječ SHS,* 24. IX. 1919., br. 360., 4.
[291] Miloševićeva crkva i naša akcija, u: *Preporod,* 2(1921.)1, 5.
[292] Ante ALFIREVIĆ, Narodna crkva, u: *Glasnik Presvetog srca Isusova*, 29(1920.)6, 87.
[293] Misli vodilje narodne crkve, u: *Novi Rod,* 16. X. 1920., br. 1., 1.; Knjižnica "Narodne crkve", u: *Katolički list,* 15. I. 1920., br. 3., 23.

masonskim shvaćanjem crkve i religije.[294] Ta tvrdnja, iako radikalna, nije daleko od istine ako se samo malo pogleda program *narodne crkve* koji je Milošević objavio u *Novom Rodu:*

1. Vratiti čovjeka k sebi i svojoj nutrini.

2. Izgraditi u čovjeku Čovjeka vodeći ga k pobjedi čovjeka duše nad čovjekom gole materije i bez duše.

3. Voditi čovjeka k općem izmirenju svih ljudi na zemaljskoj kugli, bez razlike vjere, staleža, plemena, jezika-bez obzira na mejaše i granice.

4. Iskopati čovjeka iz pandža duhovnih i tjelesnih krvnika, oteti ga bujici zla i voditi ga do u odluku Dobra.

5. Osloboditi čovjeka uopće, a napose onoga naše zemlje iz mreža Vatikana, Bizanta, Augsburga, Meke i Jeruzolima.

6. Privesti čovjeka iz crkve vanjskog sjaja i ropskog klanjanja u crkvu gole nutrine i slobodnog klanjanja u znaku Duha i istine.

7. Pripraviti i uputiti čovjeka na njegovu sopstvenu sreću i blaženstvo po djelima iskrene Ljubavi i Pravde.

8. Donijeti i konačno zatvoriti neprekidni vez i nerazdruživi život među čovjekom i Bogom: Dobrote, Istine i Ljepote.

9. Jednom riječi: Provesti potpuno oslobođenje duše.[295]

Ta neodređenost u programu Miloševićeve *narodne crkve*, odnosno nekakav *duhovni* doživljaj crkve i religije, opisan je u članku u *Novom Rodu*: *jedna zove drugu. Harmonija nutrine je samo preteča religije nutrine. Harmonija sama po sebi ne znači još čovjeka religije. Po harmoniji, po skladnoj vezi srca i uma, mi smo blizu brda Svijetlosti. Ali još ne na brdu... Harmonija nutrine stvara idealne akorde čovekove duše...,* a zatim govori o religiji nutrine, religiji ljubavi i religiji slobode.[296] *Katolički list* piše kako je teško odrediti *što hoće ova Miloševićeva crkva... jer je uopće teško naći logike i u mislima i u životu g. Bože Miloševića. On ovisi o razdraženosti Božine mašte...* i naziva njegov program *frazama i maštanjima jedne bolesne psihe.*[297] Nakon djelomičnog uspjeha u Zagrebu Milošević se početkom 1920. ponovno nakratko vraća u Dalmaciju da utvrdi započeti rad na *narodnoj crkvi*. Tom prigodom je imao nekog uspjeha u Makarskom primorju.[298] U Splitu je osnovano *Povjerenstvo za*

---

[294] Usp. Vojislav KUJUNDŽIĆ, *Slobodno-zidarska čitanka. Istina o slobodnom zidarstvu,* Beograd, 1940., 119–120.
[295] Misli vodilje narodne crkve, u: *Novi Rod,* 16. X. 1920., br. 1., 1.; Stjepan BAKŠIĆ, Novi Rod, u: *Katolički list*, 28. X. 1920., br. 42–43., 332.; Novi Rod–glasilo narodne crkve, u: *Obzor*, 23. X. 1920., br. 268., 2.
[296] Religija Novog Roda, u: *Novi Rod,* 15. XI. 1920., br. 3., 1–3.
[297] Stjepan, BAKŠIĆ, Novi Rod, u: *Katolički list*, 28. X. 1920., br. 42–43., 331–332.
[298] Pokret u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 5. I. 1920., br. 3., 3.

narodnu crkvu koje je odmah tiskalo oglas *Crkva i Narod.*[299] U Šibeniku je također osnovan *Odbor narodne crkve* i uz to je organiziran *centralni odbor za akciju Narodne Crkve u Dalmaciji.*[300] Nakon Dalmacije Milošević se ponovno vraća na kontinent i početkom lipnja drži predavanje u Sisku *o oslobođenju duha od religije formalizma Rima i Carigrada.*[301]

Pokret za *narodnu crkvu* Bože Miloševića žestoko su napadala katolička glasila, ali ga je istodobno odbacivao i reformni pokret. Sam Milošević je tijekom svojih putovanja na javnim predavanjima uz Katoličku Crkvu žestoko napadao i reformni pokret pa zato Vučić i smatra da je cijeli taj pokret *bio na štetu reformnog pokreta.*[302] Potpora koju je Milošević dobivao od Pribićevića i njegove stranke razumljiva je s obzirom na Pribićevićeva ideološka stajališta prema kojima su Hrvati i Srbi jedan narod te među njima treba porušiti sve barijere koje ih dijele, napose one religijske.[303] Ideja Bože Miloševića o *narodnoj crkvi* nije se odnosila samo na Hrvate i Katoličku Crkvu nego je istom žestinom napadao i pravoslavlje, odnosno Carigrad i Rim, smatrajući da su oboje izdali Kristovu ideju crkve i da zato treba nadići podjele stvaranjem neke neodređene duhovne narodne crkve. Takvo shvaćanje se poklapalo s Pribićevićevom idejom u ujedinjenju Hrvata i Srba u jedan narod, osobito na vjerskom planu gdje su te razlike možda bile najočitije. Uspjesi koje je Miloševićev pokret imao u Dalmaciji, i mnogo manje na kontinentu, bili su trenutačni jer je pokret doživio potpuni neuspjeh, a Milošević razočaran 1921. odlazi u Ameriku. U Chicagu je počeo 1924. ponovno izdavati *Novi Rod*, ali bez ikakva uspjeha među hrvatskom emigracijom. S vremenom se njegovo vjersko djelovanje potpuno ugasilo.[304]

Govor o Boži Miloševiću najbolje je završiti jednim člankom u popularnom časopisu *Dom i svijet,* koji donosi opširan članak o toj temi. U njemu između ostalog piše: *ovakovih smiješnosti puna je svaka crkva. To je uvidio oslobodjeni Jugoslaven i još je to uvidio, da prave Jugoslavije nema i ne može da bude dok je takvim lažima i ludostima otrovan i zavadjen njezin čovjek* (autor u članku napada katolicizam i pravoslavlje, nap. a.). *Mnogo njih to uvidja, ali onaj, koji je to sebi uzeo za zadaću života, da provede oslobodjenje jugoslavenske duše, to bje bivši svećenik prosjačkog reda sv. Franje asiškoga, Dalmatinac Božo Milošević. Taj je čovjek napustio udobni život jednog obučenog, ugrijanog i sitnog samostanca... Taj čovjek je uvidio kolika laž vlada u tom cijelom životu i najprije je oslobodio*

---

[299] Narodna crkva–Pokret u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 13. I. 1920., br. 11., 5.
[300] Narodna crkva u okupiranom području, u: *Riječ SHS,* 13. VIII. 1920., br. 156., 4.; Grohote na Šolti za narodnu Crkvu, u: *Riječ SHS,* 13. VIII. 1920., br. 156., 4.
[301] Predavanje narodnog svećenika u Sisku, u: *Riječ SHS,* 9. VI. 1920., br. 102., 7.;
[302] V. VUČIĆ, Reformni pokret I., 7.
[303] Usp. Hrvoje MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuraske diktature*, Zagreb, 1972., 85–89.
[304] Usp. V. VUČIĆ, Reformni pokret I., 6–7.; B. MILOSEVICH, *My Conversion. Why I Left the Church of Rome*

svoju dušu od laži, a onda marljivo i uz najveće poteškoće, uz glad i sirotinju žive dalje samo zato da od laži oslobadja svoga brata Jugoslavena. On osniva Narodnu Crkvu. Crkvu čovjeka a ne crkvu popa. Crkvu Istine, Ljubavi i Ljepote. Crkvu koja će ga bratimiti, a ne rastavljati djecu jedne majke. Narodna crkva ne znači jedna nacijonalna crkva, nego znači jedna čovjekova crkva, u kojoj su čovjek vjernik i svećenik. Crkva, koja neće imati takvih popova, koji su mjesto boga i božji zamjenici. Svećenici Narodne Crkve su ljudi, koje postavljaju ljudi, da ih poučavaju o onome, što je etično, što je dobro i čestito. Oni će da budu samo učitelji, nastavnici, nikakvi gospodari i suci čovjeku. Ovaj pokret za Narodnu Crkvu zauzeo je dubok koren u našem životu i to je razumljivo. To nije potreba jednog Miloševića kao osnivača i vodje Narodne Crkve. To je potreba našeg života punog laži i zavade izmedju onih koji moraju skupa da žive. Posve je stalno da će Narodna Crkva osloboditi Jugoslaviju od tolikoh različitih konfesija, kao što su narodni ljudi oslobodili našu zemlju... Narodna će Crkva skoro početi da djeluje, da okuplja okos ebe oslobodjene duše i da oslobadja neoslobodjene.[305]

[305] Narodna Crkva, u: *Dom i svijet*, 15. IX. 1920., br. 18., 352.

3. REFORMNI POKRET U ČEŠKOJ

Niko Petrić je u svojim sjećanjima na reformni pokret zabilježio kako se u Zagrebu 16. srpnja 1919. održao sastanak pod predsjedanjem Jurja Cenkića, kojemu je prisutvovao glavni pobornik češkog reformnog pokreta Adolf Pašek.[306] Reformni pokret dijela nižeg katoličkog klera u Hrvatskoj nije bio jedini takav u poslijeratnoj Europi. I u drugim dijelovima bivše Monarhije razvio se pokret koji je išao za reformom Katoličke Crkve. Prije nego li je nastao takav pokret u Hrvatskoj već se pred kraj postojanja Austro-Ugarske počeo razvijati reformni pokret među češkim svećenstvom i svjetovnjacima. O njemu je često pisao i sav tisak u Hrvatskoj, a slični pokreti, iako mnogo manjeg intenziteta, javili su se u Mađarskoj i Poljskoj, međutim o ta dva potonja ima vrlo malo podataka. Češki reformni pokret, mnogo intenzivniji i jači od onoga u Hrvatskoj, punio je stranice hrvatskoga tiska, i one katoličkog i one liberalnog usmjerenja. Upoznati kretanje češkog reformnog pokreta nužno je za razumijevanje i kontekstualizaciju hrvatskog reformnog pokreta, koji time dobiva svoje mjesto u širim europskim povijesnim kretanjima nakon Prvoga svjetskog rata. Nemoguće je uspoređivati ta dva pokreta jer su polazne pozicije obaju bile različite, iako s obzirom na neke zahtjeve imaju dodirnih točaka. Zajedničko im je to što su oba nastala nakon Prvoga svjetskog rata, iako je češki nešto stariji, i što su oba odgovor na loše stanje u Katoličkoj Crkvi naslijeđeno još iz doba Monarhije. Zajednička im je dodirna točka i liberalizam, odnosno liberalna strujanja koja su ostavila traga na dijelu nižeg katoličkog klera na području cijele bivše Monarhije. Dok hrvatski pokret kreće s pozicija poboljšanja materijalnih i moralnih prilika nižeg katoličkog klera, dotle češki pokret ima mnogo dublju povijesnu pozadinu. Kada se govori o toj povijesnoj pozadini, valja krenuti od vremena Jana Husa i husitskih ratova kao i oživljavanja njegova kulta u novoj Čehoslovačkoj Republici. Tu je i velika povijesna trauma češkog naroda nakon bitke na Bijeloj gori, koja je označila gubitak državnosti, nasilnu rekatolizaciju i uvođenje habsburškog apsolutizma. Neizostavan je velik ugled oca nove Čehoslovačke Republike Tomaša Masaryka i njegova izrazito protukatoličkog usmjerenja. Dakle, svi ti čimbenici s dubokom povijesnom pozadinom i ideološkim temeljem utjecali su na nastanak češkog reformnog pokreta. On nije bio samo odgovor na potrebe modernizacije Katoličke Crkve i poboljšanja položaja nižeg svećenstva, nego je imao i svoju duboku povijesnu i ideološku pozadinu prema kojoj je katolicizam doživljavan kao nešto strano, nametnuto od Habsburgovaca i nenarodno. Ti čimbenici češkoga reformnog pokreta pokazuju zašto se takav pokret javio među Česima, a nije se pojavio među Slovacima.

[306] N. PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919., 44.

3.1. Vjerska ideologija Tomáša Garrigue Masaryka

Za razumijevanje vjerskih prilika u Češkoj nakon Prvoga svjetskog rata neizostavna je misao prvog predsjednika Čehoslovačke Republike Tomáša Garrigue Masaryka. Masaryk je već po preuzimanju vlasti u novoj državi najavio kako će *crkva biti u republici slobodna i da će to pravoj vjeri samo na korist služiti.*[307] Njegova liberalna ideološka stajališta ostavit će utjecaja na hrvatske političare Stjepana Radića i Josipa Smodlaku, ali i na velik broj čeških intelektualaca. Zato je za razumijevanje reformnog pokreta u Češkoj nužno poznavati i Masarykov pogled na vjeru, a posredno tim putem i na Stjepana Radića, o čemu će biti riječi u nastavku ovoga rada. Masarykov odnos prema Crkvi bio je otvoreno protukatolički. On sam napustio je 1878. Katoličku Crkvu pod utjecajem svoje žene Charlotte Garrigue, Amerikanke hugenotskog porijekla.[308]Godine 1904. napisao je brošuru o vjeri u kojoj se očituje njegov stav prema katolicizmu, ali i prema vjeri općenito: *Bibliju kao i druge svete knjige možemo cijeniti kao plod nastojanja prošlih vjekova. No naše se znanje i naše djelovanje oslanja, u velikoj mjeri na druge temelje, na temelj, na kome hoćemo da sagradimo svoju vjeru, jer ne postoji nego samo jedna istina, znanstvena istina, koja je podvrgnuta kritici. Eto na tome temelju mora počivati vjera modernog čovjeka, na uvjerenju, ne na vjeri. Vjerovati znači vjerovati u nešto i u nekoga; a većeg auktoriteta nema nego li je znanost i onoga koji znade. Eto zato zahtijevamo slobodu za budući razvitak vjere. Ne očekujem ništa od reformiranog katolicizma, a još manje od protetstnatizma. Mi si moramo sami pomoći. Tu ne koristi govor protiv klerikalizma, mi moramo raditi oko rješenja vjerskog pitanja. Neka se okupe na borbu protiv crkve svi kojima je vjera mila. Valja rastaviti crkve od države, osobito školu.*[309] Autor članka iz kojega je preuzet taj navod komentira kako Masaryk zastupa tipična slobodnozidarska stajališta o vjeri, nazivajući ga husitom koji želi napraviti *češku vjeru.*[310] Donekle u toj tvrdnji ima i istine jer je cijeli Masarykov vjerski koncept bio usmjeren prema stvaranju vjere koja bi odgovarala češkom narodnom duhu, a na tradicijama husitizma.

Masaryk se u svojim radovima često osvrće na husitizam i češku reformaciju kao nešto izvorno češko: *kulturno su se Česi proslavili svojom reformacijom, kojom su se prvi, kao narod oprli sredovječnoj teokraciji, štono se oslanjala na njemačko rimsko carstvo. Iz praškog sveučilišta, iz prvog sveučilišta u srednjoj Evropi, izašao je Jan Hus koji je svojom mučeničkom smrću raspalio čitav narod na otpor protiv sredovječne rimske teokracije; s*

[307] Masaryk o budućnosti češke crkve, u: *Katolički list*, 16. I. 1919., br. 3., 35.
[308] Masaryk i vjera, u: *Obnovljeni život,* 8(1927.)2, 112.
[309] Masaryk i vjera, 114.
[310] *Isto.*

Husom je tako cijeli češki narod započeo novo doba.[311] Za njega su Češka narodna crkva (husitska) i *Češko Bratstvo* iz ranijih stoljeća *pokušaj najčišćeg kršćanstva.* Katolicizam su Česima nametnuli Rim i Habsburgovci, koji su nasilno ugušili češku reformaciju bitkom na Bijeloj gori 1618. i otada je zavladalo doba *jezuitske tame.*[312]

Koliku je važnost Masaryk pridavao Janu Husu najbolje svjedoči oživljavanje njegova kulta u novoj Čehoslovačkoj, a i sam je napisao knjigu o njemu. Prema njemu Česi su nakon rušenja *krivokletničke dinastije,*[313] misli se na Habsburgovce, doživjeli svoj narodni i kulturni preporod koji je od samih svojih početaka *duhovna borba protiv protureformacijskog pritiska* i nastavak *reformnih ideja i nastojanja, za koje je Hus pretrpio mučeničku smrt.* Ovaj preporod je usmjeren prema *sredovječnom nazoru o svijetu, kako ga je izradio katolicizam,* a češki je preporod upravljen protiv tog *sredovječnog nazora.*[314] Prema tome shvaćanju češki je preporod zaustavljen katoličkom protureformacijom i prirodno je da se nastavi tamo gdje je stao, a to je na Husovu djelu.[315] Nadalje on konstatira kako se *protureformaciono klerikalno nastojanje, zaustavljeno preporodnim nastojanjima, u posljednjim godinama veoma oživjelo i upravo se u naše doba sistematski organizuje.*[316] Masaryk smatra kako liberalni stav nije sposoban shvatiti vjerski značaj češke reformacije jer se temelji na Husovoj reformi, a ona je bila vjerska.[317] Češki preporod je nezamisliv bez crkvene reformacije jer bez nje nema društvene slobode i u suprotnosti je s katoličkim autoritarizmom.[318] Cijela Husova reforma imala je krajnji cilj prirodnu narodnosnu konzekvenciju i vodila je prema osnivanju Češke crkve, narodne crkve, a jezik bogoslužja nije mogao biti drugi doli češki.[319] Katolicizam je u Češkoj, prema Masaryku, plod nasilne protureformacije koja je svršila konfiskacijama posjeda i uvjerenja. Ona je poslije Bijele gore uvedena nasilno[320] tako da su češka reforma i preporod nakon rata buđenje iz protureformacijskog sna i nastavak djela Jana Husa.[321] U svojim protukatoličkim promišljanjima Masaryk čak i ne upotrebljava riječ katolicizam, nego protureformacija, koja je prema njemu *duhovnim nasiljem pokvarila češki karakter, pokvarila češku dušu...*[322] Katolicizam je, smatra Masaryk, nametnut Česima nasilno tako da će uvijek

---

[311] Tomáš Garrigue MASARYK, *Borba za samoodredjenje,* Zagreb, 1920., 93.
[312] T. G. MASARYK, *Borba za samoodredjenje,* 93.
[313] *Isto.*
[314] Tomáš Garrigue MASARYK, *Jan Hus. Češki preporod i češka reformacija,* Zagreb, 1923., 7.
[315] T. G. MASARYK, *Jan Hus. Češki preporod i češka reformacija,* 8.
[316] *Isto,* 10.
[317] *Isto,* 13.
[318] Usp. *Isto,* 15.
[319] Usp. *Isto,* 16–17.
[320] Usp., *Isto,* 21.
[321] Usp. *Isto,* 30.
[322] *Isto,* 31.

ostati obilježeno da su se Česi *odrekli katolicizma – tu uspomenu nije moguće izgladiti.* Taj konflikt uvijek postoji u svakome Čehu i sad mu se pruža mogućnost da to u svojoj unutrašnjosti odstrani.[323] I češki protestanti, koji su nasljednici češke reformacije i Jana Husa, nisu više izvorni jer su primili njemačka obilježja.[324] Za Masaryka niti katolicizam niti protestantizam niti pravoslavlje ne mogu riješiti češko vjersko pitanje.[325] Na kraju zaključuje: *češki problem, problem češkog misaonog čovjeka obuhvata vjerskim problemom sve ostale zadaće, koje je naš narod već razvio u svojoj reformaciji: zadaća je onog, koji živi svjesno, da svu modernu kulturnu punoću dovede u sklad s pravim duhom našeg reformacijskog pokreta...*[326]

Masaryk se u više navrata vraća toj temi. U djelu *Svjetska revolucija* ponovno piše o vjerskom pokretu u Češkoj koji je utemeljen na husitskoj tradiciji i vjerskom nastavljanju na reformaciju. Zatim dodaje kako *vjerski pokret kod nas budi veliku pažnju u inozemstvu, pažnju tim veću što katolicizam gotovo svuda osvaja teren ili bar autoritet, dok kod nas jača reformatorska tradicija. Inozemstvo počinje shvaćati kako češko pitanje nije samo usko političko značenje.*[327] Ovdje najjače izbija Masarykov protukatolicizam. Donoseći brojke o istupima iz Katoličke Crkve konstatira sljedeće: *Hus-Žiška-Halčicki-Komensky: koje ime može habsburška proturefromacija postaviti nasuprot tim imenima... Nasuprot velikoj ideji stoji golo nasilje.*[328] Nastavlja govorom o potrebi odvajanja crkve i države jer se za vrijeme *austrijskog režima crkva oslanjala na policijsku državnu moć.*[329] Demokratsko društvo mora biti oslobođeno svake teokracije, osobito katoličkog duhovnog apsolutizma, raznih oblika cezaropapizma i svjetskog apsolutizma koji zloupotrebljavaju vjeru.[330] Katolicizam u Češkoj je plod apsolutizma protureformacijske Austrije.[331] Preporod češkoga naroda i moderno doba idu *pravcem naše reformacije*.[332] Nastavlja dalje kako je *reformacija učvrstila našu narodnost na nezapamćen način; germaniziranje se vršilo u vrijeme katolicizma, husitizam je spas od germanizacije. Reformacija je svuda, pa i kod nas, ojačala narodni jezik i literaturu time što je služba božja postala češka... Nastojeći da popravi moral reformacija je dala kičmu našem*

---

[323] Usp. *Isto*, 37.
[324] Usp. *Isto.*
[325] Usp. *Isto*, 51.
[326] *Isto*, 52.
[327] Tomáš Garrigue MASARYK, *Svetska revolucija. Ratne uspomene i razmatranja 1914–1918*, Beograd, 1935., 574.
[328] T. G. MASARYK, *Svetska revolucija*, 570.
[329] *Isto*, 571.
[330] Usp. *Isto*, 525.
[331] Usp. *Isto*, 553.
[332] *Isto*, 561.

narodnom karakteru; baš zato što je bila vjerska, bila je također i narodna.[333] Prema Masaryku reformacija je nikla iz narodnog karaktera i slagala se s njim, dok katolicizma prije i poslije reformacije tu nikad nije bio.[334] Češka reformna crkva je zapravo husitska i *Češkog Bratstva*, a Habsburgovci su proveli *pokatoličavanje s odobrenjem i pomoću crkve, ognjem i mačem, konfiskacijama i progonstvima: što za nas znači ta habsburška protureformacija?* Odmah daje i odgovor – Češka crkva je vrhunac nacionalne povijesti, dok su katolicizam nametnuli Habsburgovci.[335] Pišući o teokraciji i demokraciji Masaryk ponovno pokazuje svoje protukatoličke tendencije. Skolastika je sa svim svojim znanjem zapravo čitavo znanje teokracije. Demokracija se suprotstavlja teokraciji u kojoj je svećenik čuvar znanja i objave.[336] Tako je Lav XIII., nastojeći pomiriti katolicizam s republikom, zapravo diktirao *jezuitizam.*[337] Za Masaryka je najveće dostignuće moderne teologije oličeno u krilatici: *Los von Rom!* To se, smatra on, nalazi *u srcima i glasovima odličnijih ljudi. Ne radi se tu o tome, da se pogoduje nacionalizmu, ali se hoće postići to, da religija bude u suglasju s dušom narodnom.*[338] Iako se Masaryka uglavnom smatralo antiklerikalcem, njegov stvarni stav bio je zapravo izrazito protukatolički. Kad govori o klerikalizmu, kaže kako se s njime *ne može i ne smije raditi, s njime nema kompromisa. Boj proti klerikalizmu je boj za slobodu, za demokratski životni nazor... Klerikalizam se protivi svakom duševnom napretku, svakom slobodoumnom pokretu, klerikalizam znači duševnu smrt, fizičku rastrovanost i gnjilost... Klerikalizam dolazi do izražaja u papinskoj politici, i nije drugo nego ružna strast, da se na svoju korist pokorava ljude i s njima vlada... Na tijelu češkog naroda počinio je klerikalizam najveća zla. Zato se s Rimom mora obračunati Čeh, Rimu mora suditi Čeh!*[339]

Iz ovog izbora Masarykovih djela može se uočiti kako je izražen snažan protukatolički stav jer je katolicizam, smatra on, u suprotnosti s duhom češkoga naroda i općenito s češkom narodnom kulturom. Češka reformacija i husitizam koji su joj prethodili bili su doba najvećeg uzdignuća duha češkoga naroda, odraz njegove duše. Katolicizam su nametnuli Habsburgovci i to silom, i uvijek je bio obilježen autokracijom i teokracijom, te je kao takav nenarodan. Slom reformacije slom je češkoga narodnog duha i nametanje katolicizma odnarodilo je dušu naroda. Stoga je za Masaryka jedini put češke vjerske reforme da nađe put kojim bi češki narod ponovno doživio svoj preporod, odnosno da osnuje crkvu koja bi bila odraz toga duha,

[333] *Isto*, 563–564.
[334] *Isto*, 555.
[335] *Isto*, 567.
[336] Tomáš Garrigue MASARYK, Teokracija contra demokracije, u: *Obzor*, 19. II. 1919., br. 40., 1–2.
[337] T. G. MASARYK, Teokracija contra demokracije, 1-2.
[338] Tomáš Garrigue MASARYK, *Najnovija filozofija religije (pregled)*, Zagreb, 1908., 26.
[339] T. G. Masaryk. Prvi predsjednik češke republike, u: *Hrvatska Njiva*, 1919., br. 47., 791.

a ona nije ni pravoslavna ni protestantska, a ponajmanje katolička. Svojim izraženim protukatoličkim stavom, pozivanjem na češku reformacijsku i husitsku baštinu Masaryk je jako utjecao na češki reformni pokret koji je naposljetku doveo do raskida s Katoličkom Crkvom i osnivanja Češke narodne crkve. Velik ugled koji je Masaryk uživao u međuratnoj Čehoslovačkoj Republici ostavio je traga i na reformnom pokretu u Češkoj. Otvarajući bolne rane češke prošlosti Masaryk je otvarao put stvaranju Češke crkve odvojene od Rima kao odrazu češke narodne duše i njegove narodnosti. Katolicizam je bio nasilno nametnut, nije bio narodan i trebalo ga je iskorijeniti iz Češke. Za Masaryka češki katolicizam nikad nije bio izvor narodnog identiteta. Sam Masaryk je na vjeru gledao kao na individualnu stvar i stvar savjesti.

3.2. Češki reformni pokret – početak, razvoj i raskol

Reformni pokret koji se razvio u Češkoj odmah nakon Prvoga svjetskog rata obuhvatio je velik broj svećenika i laika te naposljetku doveo do stvaranja Češke narodne crkve, unutar koje se zatim pojavio i pokret prema pravoslavlju. Raspad Austo-Ugarske doveo je do stvaranja samostalne Čehoslovačke Republike sastavljene od bivših pokrajina Monarhije: Češke, Moravske, Šleske i Slovačke te dijela Potkarpatske Rusije. Velika mržnja prema bivšoj Monarhiji, u kojoj su Česi bili zakinuti za svoja povijesna državna prava, odrazila se u krilatici: *Nećemo s Austrijom!* No, isti pokret protiv Monarhije odrazio se i prema njezinu najčvršćem stupu – Katoličkoj Crkvi – tako da se vrlo brzo pojavio i poklik: *Nećemo s Rimom!* Taj je pokret osobito bio jak među češkom inteligencijom koja je iz prijašnjeg razdoblja preko čeških preporoditelja i pod velikim Masarykovim utjecajem prihvaćala ideje husitizma, Češće braće i pozivala se na tradicije češke reformacije iz 16. stoljeća. Borba protiv Austrije postala je borba protiv katolicizma.[340]

Prvu čehoslovačku vladu 1918. godine sastavile su stranke liberalnog usmjerenja, nimalo naklonjene Katoličkoj Crkvi. Dominantna je bila Čehoslovačka agrarna stranka (od 1919. Republikanska stranka čehoslovačkog sela), zatim Državnopravna demokratska stranka, socijaldemokrati i socijalisti.[341] Svoje neprijateljstvo prema Crkvi prvi su očitovali socijaldemokrati tražeći da se ukinu sve škole i zavodi koje vode crkveni redovi i druge

[340] Usp. Crkvene prilike, u: *Katolički list,* 8. V. 1919., br. 19., 213.
[341] Usp. *Povijest Češke. Od seobe Slavena do suvremenog doba,* Milan ŠARAC (ur.), Zagreb, 2014., 527.

katoličke organizacije i institucije.[342] Zatim se počelo zahtijevati da praški nadbiskup grof Pavao Huyn napusti svoju službu pod optužbom da je austrofil i sluga propale Monarhije.[343] Dana 25. siječnja 1919. održalo je u Pragu udruženje *Zajednica češkog svećenstva* ili *Jednota* svoj prvi sastanak kojemu je prisustvovalo oko 500 svećenika, a predsjedao mu je svećenik i bivši zastupnik u carevinskom vijeću, koji je pritom predložio ukidanje celibata, Zahradnik-Brodsky. Skupština je iznijela program pod naslovom *Obnova katoličke crkve u čehoslovačkoj republici.* Program je poslan svim svećenicima u Čehoslovačkoj da se o njemu izjasne. Od oko 4 000 svećenika svoj odgovor je poslalo oko 2 000. Dr. Karel Frasky, jedan od vođa pokreta, izjavio je kako se od pristiglih glasova 88% izjasnilo za program *Jednote.*[344] Pokret je tražio sljedeće: 1. katolički čehoslovački patrijarhat; 2. crkvenu autonomiju u državi sa župnim općinama, dijecezanskim vijećima i središnjim crkvenim savjetom, dakle obnovu na širokoj demokratskoj bazi; 3. uređenje patronatskog pitanja, popunjavanje nadarbina bez patronata po svećeničkom statusu, izbor župnika i biskupa po dijecezanskom vijeću s pravom imenovanja patrijarha te uređenje svećeničkih beriva; 4. čehoslovačku liturgiju; 5. reformu svećeničkog odgoja i obrazovanja; 6. uvođenje dobrovoljnog celibata; 7. reviziju redovništva; 8. dozvolu spaljivanja mrtvaca i novo uređenje časoslova.[345] Provedena je i tajna anketa među svećenstvom o ukidanju celibata, za što se u Češkoj izjasnilo pozitivno 85 %, a u Moravskoj 65 % svećenika,[346] ako je vjerovati izvorima oko reformnog pokreta. Na već spominjanom sastanku *Jednote* od 25. siječnja raspravljalo se o ukidanju brevijara i biskupskih vizitacija, tražilo se da biskupske poslanice najprije cenzurira poseban konzistorij, a tek onda da dobiju na snazi. Tražila se i revizija Husova procesa i proglašenje dana njegova spaljivanja državnim narodnim blagdanom.[347] Najviše prijepora izazvalo je pitanje ukidanja celibata, oko čega su izbili veliki sukobi, na što je Zahradnik-Brodsky odgovorio: *ako se zahtjevima ne udovolji sigurno će doći do skizme.*[348] Pitanje celibata očito je bilo gorući prijepor među češkim reformistima i njihovim protivnicima, pitanje koje je podijelilo Crkvu u Češkoj. Protiv ukidanja celibata i revizije Husova procesa ustali su brojni katolički biskupi, svećenici i katoličke udruge te redovi.[349] Mjesec dana nakon toga Biskupska konferencija Čehoslovačke

[342] Prijedlog, u: *Katolički list,* 19. XII. 1918., br. 51., 591.
[343] Nadbiskup praški, u: *Katolički list,* 16. I. 1919., br. 3., 35.; Čehoslovački kler i Sveta Stolica, u: *narodna politika,* 21. VIII. 1919., br. 207., 2.
[344] Žalosne pojave u češkom kleru, u: *Katolički list,* 6. II. 1919., br. 6., 71.; Kamilo DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* Zagreb, 1942., 261.
[345] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 261.
[346] Predstavka češkog klera na rimsku kuriju, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 1.
[347] Žalosne pojave u češkom kleru, 71.
[348] Još o skupštini "Jednote", u: *Katolički list,* 13. II. 1919., br. 7., 83.
[349] Pokret protiv "Jednote", u: *Katolički list,* 27. II. 1919., br. 9., 107.

odredila je da se svećenstvo u pojedinim okruzima sastane na konferencijama na kojima će se izjasniti je li za predložene reforme ili nije.[350]

Bez obzira na otpor koji se javio među katolicima u Češkoj zahtjevima *Zajednice češkog svećenstva – Jednote,* oni krajem lipnja 1919. u Rim šalju delegaciju od četiri člana. U izaslanstvu su bili: mons. Marijan Bláha, generalni vikar iz Spiša, prof. dr. Alojs Kolisek, član Narodnog sabora, dekan Franjo Kroiher, član Narodnog sabora i sveučilišni profesor dr. V. Šanda.[351] Taj čin je dokaz kako je češki reformni pokret još uvijek nastojao provesti reforme unutar Katoličke Crkve. Delegaciju je u Rimu primio državni tajnik kardinal Gasparri 28. lipnja 1919. godine. Memorandum je predan državnom podtajniku Tedeschiniju. U njemu se tražilo da se maknu neki čehoslovački biskupi postavljeni u vrijeme Austro-Ugarske, a postave drugi koji bi bili prihvatljiviji češkom svećenstvu i narodu, ustanove nove dijeceze u Bratislavi i Trnavi, da se praški nadbiskup uzdigne u rang primasa, uvede narodni jezik u bogoslužje i ublaži disciplina celibata.[352] Nakon nekoliko dana, 4. srpnja, delegaciju je primio papa Benedikt XV. Raspravljalo se samo o nekim točkama memoranduma, od čega je papa obećao imenovanje češkoga primasa i čitanje poslanice i evanđelja na misi na češkome jeziku. Pritom je papa izjavio: *mi smo spremni udovoljiti svim zakonitim željama naroda; nezakonitim se željama ne može udovoljiti.*[353] Pitanje ukidanja celibata papa je novom nadbiskupu praškom Franji Kordaču opisao kao *Indiscutibile.*[354] O konačnom ishodu pregovora *Jednotu* je izvijestio Franjo Koiher, što je većina svećenika prihvatila, dok su radikalniji zahtijevali udovoljavanje svim zahtjevima. Oni su 15. kolovoza 1919. u Pragu osnovali *Klub reformnog svećenstva,* a već su prije bili okupljeni u zajednicu *Ohniska* [*Ognjište*]. Od svih reformnih zahtjeva najviše su inzistirali na pitanju celibata i reformi brevijara. U prilog njihovim nastojanjima protiv celibata išao je i zakon koji je 22. svibnja donijela socijaldemokratsko-agrarna vlada kojim priznaje svećenički brak. Iskorištavajući tu zakonsku pogodnost mnogi su svećenici sklopili brak, a među njima i Zahradnik-Brodsky.[355] Nadbiskup Kordač odmah je suspendirao petoricu svećenika koji su se oženili. No češka vlada je odlučila ne priznati njihovu suspenziju i obećala im isplaćivati plaću za dostojno uzdržavanje.[356] Otišli su i korak dalje te su pozvali češko svećenstvo da na Božić bogoslužje

[350] Crkvene reforme, u: *Katolički list,* 27. III. 1919., br. 13., 155.
[351] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 261.
[352] Zahtjevi čehoslovačkog klera i papi n odgovor, u: *Katolički list,* 28. VIII. 1919., br. 35., 420.
[353] *Isto,* 261–262.; Predstavka češkog klera na rimsku kuriju, 1–2.; Zahtjevi čehoslovačkog klera i papin odgovor, 420.
[354] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 262.
[355] *Isto,* 262.; Fakultativni civilni brak, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 29.
[356] Češko svećenstvo ne popušta, u: *Primorske novine,* 9. VIII. 1919., br. 178., 3.

služi na narodnome jeziku, što je u mnogim crkvama u Češkoj i učinjeno.[357] Već 1. siječnja 1920, održana je misa na češkome jeziku u crkvi sv. Nikole. Misu je služio Zahradnik-Brodsky, koji se nedavno oženio i istupio iz Katoličke Crkve.[358] Vrlo brzo je reagirala *Zajednica češkog svećenstva* opširnim proglasom od 13. siječnja 1920. naglašavajući kako svaki reformni korak treba činiti u dogovoru s vrhom Katoličke Crkve i ogradila se od dijela radikalnih reformista.[359] Oni su u međuvremenu izdali proglas o osnivanju Češke narodne crkve, na što je *Zajednica* odgovorila isključivanjem iz svojih redova radikala i njihova vođe Zahradnika-Brodskoga.[360] Radikalni reformisti na čelu Karelom Farskym, vjeroučiteljem iz Plzňa, proglasili su 9. siječnja 1920. samostalnu Češku narodnu crkvu odvojenu od Rima.[361] Osnovan je odbor od dvanaest članova, šest laika i šest svećenika. Crkva se trebala urediti prema rimskom modelu, ali demokratski i uvođenjem češkoga jezika u liturgiju.[362] Već tri dana nakon toga, 12. siječnja, odbor za organizaciju nove crkve izdao je proglas u kojem se Česi pozivaju da istupe iz rimske Crkve.[363] Proglas koji su izdali bio je pun fraza o Janu Husu.[364] Veliku potporu osnivanju Češke narodne crkve dao je i predsjednik Masaryk.[365] Sveta Stolica je već 15. siječnja 1920. ekskomunicirala sve osnivače Češke narodne crkve, a svi članovi su izopćeni i osuđeni.[366] Nova vjerska zajednica 24. siječnja donosi svoj *Ustav* zasnovan na širokoj demokratskoj bazi.[367]

Češki episkopat je na svojoj konferenciji od 17. siječnja 1920. izdao poslanicu kojom se dokida *Jednota katolického duhovenstva československého.* Skupina pod vodstvom svećenika Kroichera, koji je bio dominantna osoba u *Jednoti,* priznala je papu vrhovnim poglavarom Crkve, ali nije odustajala od reformi. Napokon je društvo raspušteno, a većina svećenika i članova društva odustala je od reformi.[368] Svećenstvu je dopušteno da se

---

[357] Češko bogoslužje, u: *Preporod,* 1920., sv. 3., 25.
[358] Obračun s Rimom, u: *Obzor,* 17. I. 1920., br. 12., 1.
[359] Usp. *Isto,* 262–263.
[360] *Isto,* 263.
[361] Odcjepljenje od Rima, u: *Obzor,* 19. I. 1920., br. 6., 2.
[362] Obračun s Rimom, 1.
[363] Čehoslovaci kidaju sa papom, u: *Obzor,* 12. I. 1920., br. 8., 3.; Agitacija za narodnu crkvu, u: *Obzor,* 13. V. 1920., br. 116., 2.
[364] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 266.
[365] Obračun s Rimom, 1.
[366] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 266–267.; Sv. Stolica i pokret megju českim svećenstvom, u: *List biskupije splitske-makarske,* 1920., br. 6–9., 28.
[367] Usp. *Isto,* 267–268.
[368]Čehoslovaci i mi, u: *Preporod,* 12. XI. 1921., br. 3., 1.; Iako *Jednota* službeno više nije postojala, i dalje je izlazio list *Jednota,* u kojem će se 1921. ponovno javiti neki svećenici *Spomenicom* koju će poslati u Rim. U toj *Spomenici* izrazit će svoju odanost Apostolskoj Stolici i zahtijevati narodni jezik u bogoslužju, obnovu samostalnog velehradskog patrijarhata, pravednu razdiobu crkvenog imetka, ublažavanje ustanove celibata i uređenje vjerskih općina koje bi upravljale crkvenim imetkom. (Spomenica, u: *Preporod,* 1921., br. 4., 4–7.) *Jednota* je postojala kao laičko udruženje sve do kolovoza 1922. kada se raspustila i organizirala pod novim imenom. (Glavna skupština "Jednote", u: *Katolički list,* 18. VIII. 1922., br. 33., 408.)

organizira u biskupijskim organizacijama koje će biti u boljem odnosu sa svojim biskupima. Svaka takva organizacija mora imati pravila koja odobrava biskup. Osuđeni su i ekskomunicirani svećenici koji su pokušali sklopiti brak. Ako se pokaju, mogu se vratiti u Crkvu. Zabranjuje se reformno glasilo *Právo národa.* Za bogoslužje episkopat je spreman tražiti od Svete Stolice uporabu domaćeg jezika u liturgiji, koliko je to najviše moguće, i da se u određene dane slavi misa na staroslavenskom jeziku. Episkopat će također tražiti da se nadbiskup praški uzdigne na rang primasa Čehoslovačke. Na kraju su od svih svećenika zatražili da potpišu izjavu odanosti Katoličkoj Crkvi i papi.[369]

Sveta Stolica uputila je 3. siječnja prvo pismo nadbiskupu Kordaču s obzirom na *sablazniv pokret, što se je u ovo zadnje doba pojavio.* Pismo je usmjereno protiv *Jednote* i *njihovih nerazboritih novotarija,* a podržava nadbiskupa u njegovim nastojanjima da suzbije taj pokret.[370] Drugo pismo, od 30. siječnja 1920., također je upućeno nadbiskupu Kordaču. Ono također izriče papinu podršku nadbiskupu i osuđuje otpale svećenike.[371]

U međuvremenu, na prijedlog socijaldemokrata, uvedeni su i novi državni blagdani među kojima se obilježavao dan spaljivanja Jana Husa i dan Jana Amosa Komenskog, pedagoga i husita.[372] Dok je nadbiskup Hyne napustio Prag i svoju službu,[373] Katolička pučka stranka priredila je u vrijeme boravka deputacije u Rimu, 30. lipnja i 1. srpnja, veliku protestnu skupštinu u Pragu.[374] Bez obzira na rastući otpor čeških katolika, socijaldemokrati su predlagali da se konfisciraju samostani nekih redova u Češkoj za državne potrebe.[375] Vrlo brzo reagirali su i Slovaci. Njihov politički vođa svećenik Hlinka odlazi na mirovnu konferenciju u Pariz tražiti autonomiju za Slovake. Memorandum koji su sastavili reflektirao se i na vjersko pitanje u Češkoj, u njemu između ostalog piše kako je slovački narod *80 posto katolički. Česi hoće to da na svaki način promijene, oni hoće da razore njihovu vjeru i da ih otkinu od katoličke Crkve, što je moguće brže... Sokolaši su obeščastili mnogo kipova svetaca i profanirali su crkve. Religiju Husovu, dosad nepoznatu u Slovačkoj, propagiraju Česi silom. Dana 6. srpnja zapališe krjesove po svim selima Slovačke i tom su prilikom obdržavali Česi govore proti katoličkoj Crkvi i proti papi...*[376] Predstavnici slovačkih stranka, uglavnom klerikalnog usmjerenja, napali su predsjednika Masaryka i zbog njegove češke nacionalističke

[369] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 262–265.
[370] Sv. Stolica i pokret megju českim svećenstvom, u: *List biskupije splitske-makarske,* 1920., br. 6–9., 27.; Sveta Stolica prema češkoj "narodnoj crkvi", u: *Vrhbosna,* 20. III. 1920., br. 4–6., 58–59.
[371] Sv. Stolica i pokret megju českim svećenstvom, 28.
[372] Novi civilni blagdani, u: *Katolički list*, 26. lipnja 1919., br. 26., 326.
[373] Večer, u: *Katolički list*, 31. VII. 1919., br. 31., 356.
[374]Sastanak čehoslovačkog svećenstva u Prahi, u: *Katolički list,* 31. VII. 1919., br. 31., 356–357.
[375] Samostanske zgrade, u: *Katolički list*, 25. IX. 1919., br. 39., 468.
[376] Memorandum, u: *Katolički list*, 16. X. 1919., br. 42., 504.

politike prema Slovacima te sve jačeg češkog državnog centralizma.[377] Među Slovacima reformni pokret i pokušaj stvaranja nacionalne crkve neće imati nikakva uspjeha, nego će čak štoviše još više produbiti jaz između Slovaka i Čeha. Na vijest o Hlinkinu uhićenju u Slovačkoj će izbiti pobuna, a Česi će kao odgovor na pobunu uhititi 172 svećenika i velik dio inteligencije.[378] U razgovoru koji je Hlinka vodio s uredništvom *Narodne politike* izjavio je kako se u Češkoj javio reformni pokret dok u *Slovačkoj nema nijednog svećenika reformaša. Prije Slovak nije čuo ni za kakvog Husa a sada dolaze razni agitatori i apostate, da propovijedaju husitizam i potkopavaju vjersku i moralnu bazu slovačkog plemena. Međutim protiv toga se rađa posve razumljiv otpor, koji biva sve jači. Protiv husitizma mi dižemo misao ćirilometodsku...*[379]

Na dan proglašenja Republike, 28. listopada 1919., nadbiskup Kordač se obrušio na vladinu politiku prema Crkvi i naglasio da će i *mrski napadaji na Rim, koji je češkom narodu prikazan kao neprijatelj, doskora posvema prestati, ako padnu okovi nacionalističke i centralističke politike.*[380] Nakon prvotnog nesnalaženja već potkraj 1919. katolička je strana sabrala svoje redove i počela održavati manifestacije u kojima se pokazivala odanost novoj državi, ali i Rimu.[381] U razgovoru za *Narodnu politiku* nadbiskup Kordač je progovorio o mnogim aktualnim temama o položaju Katoličke Crkve u Češkoj. Za narodnu crkvu je rekao kako je to pojava koja nema budućnosti jer je vode ljudi *do kojih nitko ništa ne drži.*[382] Rim je čak dao neke ustupke Česima za narodni jezik u liturgiji. Dopušteno je da se nakon latinskog čitanja poslanice ona može pročitati na narodnome jeziku. Vjenčanja, pogrebi i krštenja mogu se obavljati na češkome jeziku. U samostanskim i proštenjskim crkvama liturgija se može služiti na staroslavenskom jeziku i to na svetkovine sv. Ćirila i Metoda, sv. Vaclava, sv. Prokopa, sv. Ljudevita i sv. Ivana Nepomuka.[383]

Časopis hrvatskih reformnih svećenika *Preporod* opisao je češki reformni pokret ovim riječima: *zahtjevi su bili potpuno identični našima. Odaslanstvo koje su poslali u Rim, nije moglo predobiti papu za sve svoje zahtjeve, ali su njegova obećanja bila takova, da su donekle mogla zadovoljiti svećenstvo. Međutim su istupili rimski "popići" pod vodstvom jezuita i papino je obećanje bilo službeno opovrgnuto, a čehoslovački su biskupi dobili nalog, da imadnu uništiti pokret. U redovima svećenstva nastalo je komešanje, kad su biskupi*

[377] Kako je u Čeho-Slovačkoj, u: *Obzor,* 14. I. 1920, br. 9., 1.
[378] Kulturni boj u Češkoj, u: *Narodna politika,* 4. XI. 1919., br. 263., 1.
[379] Andrej Hlinka, u: *Narodna politika,* 20. III. 1920., br. 27., 2.
[380] Dr. Kordač o političkom i pastirskom svome radu, u: *Katolički list*, 4. XII. 1919., br. 49., 588.
[381] Manifestacije katol. Praga, u: *Katolički list*, 11. XII. 1919., br. 50., 599.
[382] Kod praškog nadbiskupa dr. Fr. Kordača, u: *Narodna politika,* 28. III. 1920., br. 33., 2.
[383] Češki jezik u crkvi, u: *Katolički list,* 17. VI. 1920., br. 20., 160.

zatražili raspust "Jednote" i obustavu rada za reformu crkve. Na velikoj glavnoj skupštini tražila je Fraskyeva, da se prekine s Rimom koji Česima nikad nije bio prijatelj. Ta je grupa istupila iz "Jednote" i počela osnivati Čehoslovačku narodnu crkvu. Danas ima tri biskupije, 61 župu i nekih 90 svećenika. Prvi im je biskup zaređen u Beogradu.[384] Početkom siječnja 1921. zbor bogoštovnih općina Češke narodne crkve odlučio je dokinuti celibat i donio još neke odluke vezane za uređenje narodne crkve.[385] Sastanku održanom u Pragu 8. i 9. siječnja 1921. prisustvovali su predstavnici nekih crkava među kojima i predstavnik Srpske pravoslavne crkve. Na sastanku je konstatirano da pokret za narodnu crkvu pomalo gubi svoj svećenički značaj priljevom sve većeg broja laika, koji počinju zauzimati sve veći broj mjesta u odborima Češke narodne crkve.[386] Nova vjerska zajednica najbrže se širila u svojoj početnoj fazi, od osnutka pa do početka 1922. godine. Nakon toga stagnira. Sam pokret bio je jači u Moravskoj i Šleskoj nego u Češkoj, dok u Slovačkoj nije imao nikakva utjecaja. Bogoštovne općine u Moravskoj i Šleskoj organizirale su 2. studenog 1920. u Olmoucu glavnu skupštinu svih vjerskih općina i izabrale svoju upravu, ali su i dalje ostali pod vrhovnom upravom vrhovnog vijeća u Pragu na čelu s Farskym. Do travnja 1922. broj članova Češke narodne crkve u Moravskoj i Šleskoj dosegao je brojku do 100 000 vjernika. U Češkoj je taj broj bio mnogo veći, spominje se i do 900 000.[387] To je svakako pretjeran broj jer drugi izvori spominju od 150 000 do 525 000 članova.[388] Tijekom početne faze osnivanja Češke narodne crkve bilježili su se masovni prijelazi s katolicizma u novu vjersku zajednicu. Od 1919. do 1921. u Pragu je novoj zajednici pristupilo oko 100 000 vjernika, u Rokonicama oko 1 000 ljudi, osnivaju se *općine češke braće* u Koglanima i Kraljevicama. Općina narodne crkve osnovana je i u starom husitskom sjedištu Taboru. U praškom predgrađu Nusle pristupilo je novoj crkvi toliko vjernika da je to postala najveća općina Češke narodne crkve. Novinar *Obzora* komentira kako je velik otpad od Katoličke Crkve učinjen pod geslom otpada od Habsburgovaca i samim time otpada od Rima.[389] Od političkih stranaka najžešći kampanju protiv Katoličke Crkve a za prijelaz u Češku narodnu crkvu razvili su socijaldemokrati.[390]

Pripadnici Češke narodne crkve uživali su veliku potporu državnih vlasti na čelu s predsjednikom Masarykom. Zauzimali su istaknuta mjesta u pojedinim državnim

---

[384] Čehoslovaci i mi, u: *Preporod,* 12. XI. 1921., br. 3. 1.
[385] Češka narodna crkva i papin otpor, u: *Obzor,* 13. I. 1921., br. 11., 2.
[386] Konferencija i sastanak čehoslovačke crkve, u: *Obzor,* 15. I. 1921., br. 13., 1.
[387] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 268–269.
[388] Usp. T. G. MASARYK, *Svetska revolucija,* 572.; Čehoslovačka crkva, u: *Narodna politika,* 18. I. 1921., br. 12., 4.; Čehoslovačka crkva, u: *Katolički list,* 20. I. 1921., br. 3., 34.
[389] Širenje čehoslovačke narodne crkve, u: *Obzor,* 14. II. 1921., br. 43., 1.; Pokret za narodnu crkvu u Čehoslovačkoj, u: *Obzor,* 19. II. 1921., br. 48., 1.
[390] Istupanje iz katoličke crkve u Češkoj, u: *Riječ,* 4. II. 1921., br. 27., 2.

ministarstvima. U popunjavanju patronatskih župa država se trudila da na župničko mjesto dođe svećenik narodne crkve. Sama država podupirala je na sve načine otpor katoličkim biskupima, pa čak i materijalno pomagala otpale svećenike i potkupljivala svećenike da se odmetnu od Katoličke Crkve. Iz škola i javnih prostora maknuto je raspelo, zatvorene su ili prenamijenjene kapele u javnim prostorima ili su opet predane predstavnicima Češke narodne crkve. Uništavani su svetački kipovi i raspela na javnim mjestima, počesto uz prisutnost predstavnika državnih i mjesnih vlasti i s njihovim odobrenjem. Česta su bila i nasilna otimanja katoličkih crkava i bogoslužnih prostora za narodnu crkvu. U Slovačkoj su takvi postupci izazvali otpor naroda. Reagirao je i češkomoravski episkopat, koji je uputio predstavku predsjedniku Masaryku i vladi o neodrživu položaju Katoličke Crkve, tražeći da se poštuju zajamčene vjerske slobode.[391] Nasilje nad Katoličkom Crkvom iskazivalo se na različite načine, osobito oko njezine imovine. Već je nestankom Monarhije 1918. srušen kip Blažene Djevice Marije u Pragu, nedaleko od gradske vijećnice. Provaljivano je u samostane, mnogi su samostani prenamijenjeni u zgrade javne namjene, a neki i prodani privatnim osobama. Benediktinski samostan sv. Gabriela i samostan sestara Presvetog Srca pretvoreni su u poštansku štedionicu. Vlada je redemptoristima, isusovcima i benediktincima iz starog samostana Emausa nudila otkup njihovih kuća, a kada su to odbili, samostani su im nasilno oduzeti U parlamentu su u prilog tomu izglasali zakon prema kojemu vlada ima pravo zaposjesti sve zgrade za državne potrebe. No, jedino su samostani i crkvene zgrade rekvirirani za državne potrebe. Te vladine mjere su izazvale velik otpor u narodu i protestne skupštine, osobito protiv nasilja nad redovnicima i otimanja imovine.[392] Fizički sukobi između katolika i pristaša narodne crkve postali su češka svakodnevica. U mjestu Dubicko u Moravskoj pristaše narodne crkve napali su katolike i pretukli svećenika.[393] Kako bi se obranili od napada na Katoličku Crkvu i državno podilaženje pripadnicima narodne crkve, katolici organiziraju katolički sastanak u Mariascheinu od 28. do 31. kolovoza 1920., na kojem je sudjelovalo preko 15 000 ljudi. Predsjednik Masaryk je otvoreno ignorirao pozdrav koji mu je upućen s toga sastanka. Donesena je rezolucija prema kojoj katolici ustaju protiv dekristijanizacije škola i rastave Crkve i države, traže slobodu ispovijedanja vjere i pravo vlasništva. Također traže i povrat imovine koja je Katoličkoj Crkvi u Čehoslovačkoj nasilno oduzeta.[394] Češka narodna crkva naišla je i na veliku potporu u sokolskim društvima. Sokolaši

[391] Crkvene prilike u Čehoslovačkoj, u: *List biskupije splitske-makarske,* 1921., 1–2., 7–8.; Boj za slobodu Crkve, u: *Vrhbosna,* 20. II. 1921., br. 3–4., 45–47.; Crkvene prilike, u: *Katolički list,* 24. II. 1921., br. 8., 95.
[392] Vjerski problemi u Češko-Slovačkoj i kulturni boj, u: *Vrhbosna,* 20. III. 1920., br. 4–6., 70–71.
[393] Sukobi između katolika i pristaša narodne crkve u Moravskoj, u: *Riječ,* 11. V. 1921., br. 106., 3.
[394] Crkvene prilike, u: *Vrhbosna,* 5. XI. 1920., br. 19–21., 227.

su u svojem glasniku objavili kako niti jedan kršćanin, osobito katolik, ne može biti članom sokolskoga društva. Još je 1910. godine jedan od pokretača sokolstva u Češkoj, dr. Otakar Kunstovny, izjavio: *Ukratko jesmo i moramo biti protiv katolicizma, iako smo premnogi jošte prividno njegovi pripadnici, i nužno je, da to jednom otvoreno, glasno izrečemo i djelom posvjedočimo... Vjerujem još, da će zagrmjeti što prije sa sviju strana pravo, neokolišeno odista sokolsko geslo: Sokol ne može biti Rimljanin, Sokol uvijek naprijed, u svakom usavršavanju, u svakom napretku i zato dalje od Rima i u napredak.*[395] Takav stav primorao je katolike da se organiziraju u *Orlovski savez*. Zanimljiva je i činjenica da češki *Sokolski savez* nije pripustio na svesokolski slet 1920. češka sokolska društva iz Amerike jer se nisu htjela odreći svoga katoličkog identiteta.[396] Sokol će i dalje otvoreno pokazivati netrpeljivost prema katolicima zabranjujući članovima katoličkih organizacija da budu članovi *Sokolskog saveza,* promovirat će proslave Husova dana i javno propagirati Češku narodnu crkvu.[397] Obilježavanje Husovih dana bila je osobito prigoda za napade na Katoličku Crkvu, svi tiskani mediji liberalne orijentacije, sokolska i slična društva vodila su vrlo agresivnu javnu kampanju protiv katolicizma. Veličajući kult Jana Husa nastojali su umanjiti važnost tipično katoličkog kulta sv. Ivana Nepomuka, kojega su predstavljali kao *jezuitsku izmišljotinu*. Tom prigodom govore je držao i predsjednik Masaryk.[398] U više navrata Masaryk je izjavio kako će katolici u Čehoslovačkoj imati toliko prava koliko se za njih izbore.[399] Obilježavanje Husova dana 6. srpnja često je završavalo agresivnim istupima protiv katolika i katoličkih obilježja na javnim mjestima. Tako je u mjestu Schlamu srušen na glavnome trgu kip Presvetoga Trojstva iz 17. stoljeća i uništen kip Blažene Djevice Marije.[400] Srušen je i kip sv. Ivana Nepomuka u mjestu Dobroviczu, a sličnih slučajeva bilo je diljem Češke.[401]

3.3. Odnosi Češke narodne crkve sa Srpskom pravoslavnom Crkvom

Prvog biskupa Češke narodne crkve, Matiju Pavlika, zaredio je u Beogradu srpski patrijarh Dimitrije uz asistenciju kijevskog mitropolita Antonija, skopljanskog mitropolita

[395] Kulturna načela češkog sokolstva, u: *Katolički list,* 30. IX. 1920., br. 37–38., 288.
[396] Dvije slave u Čehoslovačkoj, u: *Narodna politika,* 9. VII. 1920., br. 113., 3.
[397] S. D. (Stanko DEŽELIĆ?), Kulturna borba u Čeho-Slovačkoj, u: *Narodna politika,* 18. VII. 1920., br. 120., 2–3.
[398] S. D., Kulturna borba u Čeho-Slovačkoj, 3.
[399] Čehoslovačka crkva, u: *Narodna politika,* 28. IX. 1920., br. 181., 2.
[400] Dvije slike iz crkvenog života, u: *Katolički list,* 29. VII. 1920., br. 27., 216.
[401] Crkvene prilike, u: *Katolički list,* 7. X. 1920., br. 39., 304.

Varnave, niškog episkopa Dositeja i bitoljskog episkopa Josifa.[402] Vrlo brzo nakon odcjepljenja od Rima u Češkoj crkvi su nastale dvije struje od kojih se jedna zalagala za potpuni prijelaz na pravoslavlje, a druga je tražila samo da im srpski episkopi zarede biskupe.[403] Dana 8. siječnja 1920. sazvana je prva glavna skupština Češke narodne crkve. Na njoj je radikalna struja iznjedrila bivšeg katoličkog svećenika Matiju Pavlika, koji je predlagao da se nova čehoslovačka crkva sjedini sa Srpskom pravoslavnom Crkvom na osnovi prvih sedam ekumenskih sabora. Memorandum koji je sastavljen tom prigodom vijeće je 3. rujna 1920. poslalo Srpskoj Crkvi.[404] Misao da se Čehoslovačka crkva sjedini s pravoslavljem nastala je polovicom 1920., kada su ovu ideju počeli promovirati vodeći ljudi narodne crkve Farsky i Zahradnik-Brodsky. Frasky je već 1920. susreo jugoslavenskog ministra Marinkovića, koji je boravio u nekom češkom kupalištu.[405] U Memorandumu od 3. rujna 1920. moli se da Čehoslovačka crkva bude primljena u Zajednicu Srpske pravoslavne Crkve uz sljedeće uvjete:

1. Čehoslovačka crkva prihvaća nauk Srpske pravoslavne Crkve, izražen u zaključcima sedam ekumenskih sabora s dodatkom "uz zajamčenje" slobode savjesti i slobodnog vjerskog razvoja.

2. Čehoslovačka crkva želi obavljati bogoslužje na živom jeziku češkom, ali nastojat će da mlađe svećenstvo, a naročito svećenički naraštaj malo po malo nauči staroslavenski jezik barem toliko, da se od vremena do vremena služi bogoslužje i staroslavenski.

3. Čehoslovačka crkva traži da se obredi obavljaju dosadanjim načinom, tj. zapadnim obredom, a tek će se tijekom vremena sastaviti potrebne obredne knjige, koje će se približiti istočnom obredu, ako to ne bude oprečno starim tradicijama i običajima češkoga naroda.

4. svećenici i biskupi imadu biti imenovani u suglasnosti s narodom.

5. svećenici koji prelaze iz Rimokatoličke Crkve, ne smiju biti iznova ređeni.

6. svećenicima se ima dopustiti brak ne samo prije posvećenja nego i poslije toga.

7. oženjenim kandidatima za biskupsku čast ima se dati dispenzija da mogu biti posvećeni za biskupe.

8. Srpska se Crkva umoljava, da u Čehoslovačku izašalje svoga biskupa i to episkopa niškoga Dositeja, koji bi bio prvim ordinarijem Čehoslovačke crkve, dok se za nju ne posvete drugi biskupi.

---

[402] Usp. K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 278.
[403] Čehoslovaci i mi, u: *Preporod,* 12. XI. 1921., br. 3., 1.
[404] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 270.
[405] *Isto.*

9. iza organizacije nove crkve imade Srpska Crkva posvetiti u najkračće doba češke biskupe.

10. dok Čehoslovačka crkva ne bude stvorila svoje bogoslovno sjemenište, ima Srpska Crkva primiti 15 čeških pitomaca u svoje bogoslovno sjemenište.

11. članovi župnih vijeća smiju biti i žene.

12. Čehoslovačka se crkva nema zvati "pravoslavna", jer to ime podsjeća na crkvene prilike u Rusiji prije rata, nego neka se naziva: "čehoslovenska pravdovjerna ili čehoslovenska Ćirilometodijska ili čehoslovačka crkva".[406]

Arhijerejski sinod Srpske pravoslavne Crkve (SPC) odgovorio je dosta brzo. U odgovoru na *Memorandum* SPC je odgovorila dosta mudro, dopuštajući nebitne stvari dok se u bitnima držala kanona. Odgovor je bio upućen središnjem odboru ili vrhovnom vijeću Češke crkve u Pragu. Najviše otpora izazvalo je nepristajanje SPC-a o nepripuštanju na biskupsku čast oženjenih svećenika, što je podijelilo članove središnjeg odbora. Nakon toga je nepotpuni središnji odbor nastavio vijećanje i poslao novi memorandum episkopu Dositeju i Arhijerejskom sinodu SPC-a. Na koncu se traži da Čehoslovačka crkva do posvećenja vlastitih biskupa i ustanove svoga vlastitog arhijerejskog sabora priznaje jurisdikciju episkopa Dositeja.[407]

Nakon tog memoranduma poslala je SPC kao svoga delegata u Češku episkopa Dositeja. On je obilazio crkvene općine, dijelio svetu potvrdu i redio svećenike. Dositej je izabran jer je već u kolovozu 1920. boravio u Češkoj i podržavao nastanak Češke narodne crkve. Čehoslovačko ministarstvo vanjskih poslova poslalo je službeni dopis Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevine SHS-a, u kojem se slaže da Dositej pomaže u organiziranju narodne crkve.[408] Pavlik je od svih nacionalnih pravoslavnih crkava izabrao srpsku jer je prema njegovim riječima ona zadržala najviše narodnoga slavenskog duha u liturgiji, dok je bugarska pod jačim tuđinskim, bizantskim, utjecajem.[409] Dositej je za svog boravka u Češkoj izjavio da se bori protiv protestantizacije Češke narodne crkve i da je privede pravoslavlju. Javno je istupao protiv Katoličke Crkve, što je ponukalo katoličke predstavnike u parlamentu da iznesu predstavku prema kojoj Dositej ruši vjerski mir u Republici.[410] Beogradska je vlada javno i novčano podupirala rad episkopa Dositeja, koji se nije zaustavio samo na radu u Češkoj narodnoj crkvi nego je proširio svoju djelatnosti i na privođenje potkarpatskih

[406] Memorandum čehoslovačke narodne crkve, u: *Narodna politika,* 23. I. 1921., br. 17., 3.; Memorandum čehoslovačke narodne crkve, u: *Katolički list,* 4. II. 1921., br. 5., 53–54.
[407] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 274.
[408] *Isto.*; Češka narodna i srpska pravoslavna crkva, u: *Obzor,* 26. I. 1921., br. 24., 1.
[409] Narodna crkva i pravoslavlje, u: *Katolički list,* 10. II. 1921., br. 6., 71.
[410] Iz Čehoslovačke, u: *Katolički list,* 28. VII. 1921., br. 30., 57.

grkokatolika u pravoslavlje.[411] Podrška koju je Dositej uživao u vladi Kraljevine SHS vidljiva je i u činjenici da je njezinim posredovanje rekvirirana katolička crkva Marije Snježne u Olomoucu kako bi u njoj episkop mogao održati pravoslavnu liturgiju. Taj je čin izazvao žestoke reakcije katolika koji su ga nastojali spriječiti u gradu u kojem uopće nije bilo pravoslavaca.[412] Za svoj rad Dositej je dobivao od vlade Kraljevine SHS-a i mjesečnu novčanu potporu.[413] *Katolički list* i *Narodna politika* komentirali su djelovanje episkopa Dositeja u Čehoslovačkoj ovim riječima: *episkop Dositej, ko što je poznato, boravio je duže vremena u Čehoslovačkoj republici za zadaćom da razvije najživlju propagandu protiv katoličke crkve. O njegovom djelovanju malo je što prodrlo u javnost. Zna se samo to da je on arhijerejskom saboru srpske pravoslavne crkve predložio jedna opsežan memorandum o svome radu. Dositej je najprije obilazio krajeve u potkarpatskoj Rusiji, u kojima živu grko-katolički Rusini. On se nadao, da će tamo imati najveće uspjehe... Dositejeva agitacija uspjela je samo ondje gdje je zavladao indiferentizam i potpuna religiozna zamrlost bez ikakovih osnova pozitivne religije. To je razlogom, što je Dositej izabrao kao glavno polje svoga rada velike gradove, u prvom redu Prag, gdje je dobio za pravoslavnu crkvu sto hiljada vjernika, kako se sam hvali u novinama... Uz Dositeja, dotično uz pravoslavnu crkvu, pristali su većinom ljudi, koji su odgojeni u političko-kulturnoj školi Masaryka, Klofača i drugih. Njihova religija graniči s ateizmom.*[414]

Potkraj kolovoza održan je sabor Češke narodne crkve kojemu je prisustvovao i episkop Dositej i ataše Kraljevine SHS-a u Pragu, pravoslavni svećenik Crvčanin. Osnovane su tri biskupije, za praškoga patrijarha izabran je dr. Frasky, za biskupa u Moravskoj Pavlik, a za istočnu Češku Rudolf Pařik. Dositej je izjavio kako je pravoslavna crkva spremna primiti članove Češke narodne crkve, ali uz uvjet da prihvate nauk i disciplinu pravoslavlja. Većina sudionika je to odbila, čime je propao pokušaj sjedinjenja Češke narodne crkve i SPC-a. Nakon toga Dositej je sastavio memorandum prema kojem bi članovi Češke crkve primili od SPC-a ređenje biskupa i autokefalnost.[415] Taj stav potakao je dr. Farskoga da u reformskom glasilu *Česky Zàpa* istakne kako je posjet episkopa Dositeja bio preuranjen i da se pregovori s SPC-om moraju nastaviti na novim osnovama. Češka crkva ne želi svoju sudbinu povezati s pravoslavljem i ne želi primiti ređenje biskupa i svećenika drukčije osim iz bratskog i kršćanskog prijateljstva. Ako SPC ne bude htjela rediti njihove biskupe, oni će se obratiti

[411] U jeku kulturne borbe, u: *Narodna politika*, 16. II. 1921., br. 37., 1.
[412] Episkop Dositej među Česima, u: *Obzor*, 25. V. 1921., br. 160., 1.
[413] Akcija episkopa Dositeja, u: *Narodna politika*, 17. V. 1921., br. 110., 2.; Janko ŠIMRAK, Protukatolička agitacija episkopa Dositeja, u: *Narodna politika*, 12. X. 1921., br. 230., 3.
[414] Srpska pravoslavna i čehoslovačka crkva, u: *Katolički list,* 29. IX. 1921., br. 39., 461.
[415] Čehoslovačka i pravoslavna crkva, u: *Katolički list,* 13. X. 1921., br. 41., 485–486.

drugim crkvama. Iako je narodna crkva nastojala od svojih početaka zadržati uređenje po uzoru na rimsku Crkvu, postojala je i struja koja se zalagala za napuštanje episkopalnog sustava i prijelaz na prezbiterijalni.[416]

Dana 18. rujna 1921. otputovala je delegacija Češke narodne crkve na čelu s Matijom Pavlikom u Srbiju kako bi provela ujedinjenje sa SPC-om. U Novom Sadu dočekali su ih episkop Dositej i mitropoliti Ilarijon Radonjić i otpratili ih do Sremskih Karlovaca. Arhijerejski sinod sastao se 20. rujna, a predsjedao mu je patrijarh Dimitrije. Dositej je na početku iznio svoj izvještaj. Predstavnici Češke crkve ispovjedili su vjeru pred patrijarhom i odrekli se *sviju novotarija koje je uvela rimokatolička crkva.* Pavlika je u manastiru Krušedol na Fruškoj Gori zamonašio epsikop Dositeja kao monaha Goraza, zatim je postavljen za igumana manastira Grgeteka, nakon toga za arhimandrita manastira Hopova da bi ga 25. rujna 1921. patrijarh Dimitrije zaredio za biskupa.[417] Episkop Gorazd vratio se u Češku u pratnji episkopa Dositeja. Očekivalo se da će Gorazd zarediti za biskupe Pařika i Farskoga, ali prvi se te časti odrekao, a Farsky je u svom radikalizmu otišao predaleko, a i sam nije bio sklon uniji s SPC-om.[418] Ubrzo je uslijedio i raskol u narodnoj crkvi. Farsky, koji je predvodio radikalno krilo, sve je otvorenije nastupao protiv pravoslavne orijentacije. Dok je Gorazd boravio u Americi, prevlast u narodnoj crkvi preuzelo je radikalno krilo koje nije bilo sklono pravoslavlju. Raskol s pravoslavljem još će dodatno produbiti izdavanje *Čehoslovačkog katekizma*, koji je SPC smatrala krivovjernim, a sastavio ga je vođa radikalne skupine Farsky.[419] Početkom 1922. u Češkoj narodnoj crkvi se počeo očitovati raskol koji je išao u dva smjera. Češki vođe počeli su se priklanjati protestantskom usmjerenju, dok su moravski težili pravoslavlju.[420] Jedan bivši katolički svećenik, član narodne crkve, odbacio je pravoslavnu orijentaciju i proglasio se biskupom u Šleziji.[421] Skupina oko Farskoga i Emila Dlouhoga-Pokornoga počela je sve očitije naginjati protestantskom modelu uređenja crkve te su istodobno započeli pregovore s nekim protestantskim crkvama.[422] Biskup Gorazd je zbog tih sukoba 12. ožujka 1923. napustio svoj položaj. Kako dijecezanski odbor nije primio Gorazdovu ostavku, sazvana je 28. ožujka 1923. dijecezanska skupština. Uz Gorazda su skupštini prisustvovali Farsky, Pařik i srpski svećenik Milivoje Cvrčanin. Žestoka rasprava koja se razvila između radikala predvođenih Farskym, nesklonom suradnji s SPC-om, i

[416] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* 275.
[417] *Isto,* 277–279.; Posveta prvog vladike Čehoslovačke narodne crkve, u: *Obzor,* 28. IX. 1921., br. 263., 3.
[418] *Isto,* 281.
[419] Iz narodne crkve, u: *Katolički list,* 30. XI. 1922., br. 48., 587.
[420] Crkvene političke vijesti, u: *Katolički list,* 26. I. 1922., br. 4. 48.
[421] Iz češke sekte, u: *Narodna politika,* 16. XI. 1922., br. 260., 3.
[422] Češka sekta ide protestantima, u: *Narodna politika,* 23. I. 1922., br. 17., 3–4.

pristalicama suradnje s SPC-om, osobito zastupnicima iz Moravske, dovela je do toga da je Gorazdu preporučeno da sa svojim istomišljenicima napusti Češku narodnu crkvu. Njemu je stalo da svoju moravsku dijecezu odvoji od radikala, ali ni to mu nije uspjelo jer su mu ostale odane samo dvije crkvene općine. Borbe između radikalne i pravoslavne strane vodile su se i tijekom 1923. i 1924. godine. Radikalni smjer gledao je u crkvi društvo kao svako drugo ljudsko društvo čiji članovi imaju pravo odlučivati o pitanjima vjere, discipline, morala i liturgije. Pravoslavni smjer naglašavao je autoritativnost crkve, slobodu članova dopuštao je samo u okviru autoriteta Svetog pisma, Krista i ekumenskih sabora. Gorazd je 21. srpnja 1924. istupio iz Češke narodne crkve, a 10. kolovoza osnovana je posebna pravoslavna crkva u Čehoslovačkoj.[423]

Vjerska statistika u Čehoslovačkoj iz 1922. pokazuje kako je te godine u Češkoj bilo 5 milijuna katolika, 390 000 članova narodne crkve, 195 000 protestanata i 65 000 židova te velik broj onih koji nisu pripadali niti jednoj vjerskoj zajednici, 585 000. U Slovačkoj je 75-80% stanovništva bilo katoličko dok je u Moravskoj od 2 662 884 stanovnika 2 421 209 katolika i 61 780 pripadnika narodne crkve.[424]

Češka narodna crkva nastala je iz kratkotrajnog reformnog pokreta dijela katoličkog nižeg klera Češke i Moravske. Pokret nije tražio uređenje odnosa nižeg klera u novoj državi, nego je nastao na ideološkim zasadima čeških preporoditelja 19. i 20. stoljeća, osobito Masaryka, kao odgovor na protuhabsburšku politiku koja je doslovce buknula izlaskom Češke iz zajednice s Austrijom. Propast Monarhije izbacila je na površinu dugo zatomljivane frustracije Čeha te je prekid s Austrijom povlačio i prekid s Rimom. Iako su pred Rim postavljeni reformni zahtjevi, radikalniji pripadnici reformnog pokreta otišli su vrlo brzo i korak dalje te osnovali Češku narodnu crkvu odvojenu od Rima. Crkva je u početku imala relativno dobar uspjeh jer ju je podržavao Masaryk i čehoslovačka vlada, osim u Slovačkoj gdje nije imala većeg uspjeha. No, već je nakon njezina osnivanja nastao lom između onih koji su naginjali protestantskom uređenju nove vjerske zajednice i onih koji su nastojali sudbinu nove crkvene zajednice vezati uz pravoslavlje. Češki reformni pokret i Češka narodna crkva nisu kao u Hrvatskoj plod dugotrajnih borbi za reformu, nego su u prvome redu bili izraz protuhabsurške, a time i proturimske politike čeških vlada i samoga Masaryka.

[423] K. DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu*, 288–293.
[424] Vjerska statistika, u: *Katolički list,* 19. X. 1922., br. 42., 519., Vjerska statistika, u: *Narodna politika,* 20. X. 1922., br. 238., 4.

4. Koprivnica – središte hrvatskog reformnog pokreta i slučaj Stjepana Zagorca (1920.)

Godina 1920. za reformni je pokret u Hrvatskoj predstavljala novu fazu djelovanja. Sve aktivnosti uglavnom su vezane uz Koprivnicu i njezina tadašnjeg župnika Stjepana Zagorca.[425] Zbog pritiska crkvene hijerarhije i polaganog osipanja reformaških redova sjedište reformnog pokreta preneseno je 1920. u Koprivnicu, gdje su tamošnji župnik Stjepan Zagorac i njegov kapelan dr. Stjepan Vidušić bili oduševljeni reformnim idejama, iako prije toga nisu imali važniju ulogu u pokretu. Oblikovanje dviju struja unutar reformnog pokreta, Cenkićeve i Petrićeve, stavilo je pred reformni pokret nove izazove koje je trebalo riješiti i iznova definirati postavljene ciljeve te usmjeriti rad pokreta. Zagorac, potpomognut svojim *glavnim štabom* u kojemu su Vidušić, Haberstock, Štemberger, Jiroušek i Žličar, preuzima vodstvo u reformnom pokretu nižeg katoličkog svećenstva.[426]

Prve korake koje je Zagorac poduzeo bili su 20. veljače 1920. pokretanje časopisa reformnog svećenstva *Preporod*, kao nastavljača dotadašnje *Nove Reforme* i sazivanje *Udruženja hrvatskog katoličkog klera* za Zagrebačku nadbiskupiju u Koprivnici 5. veljače.[427] Proglas *Udruženja* pretpostavljao je novo organiziranje reformnog pokreta: *kako smo u dubini duše uvjereni o potrebi reforme, nalaže nam naša savjest, da ju neumorno tražimo i oko nje nastojimo... Hoćemo li uspjeti u svojim zahtjevima? Bez organizacije sigurno ne, neradom,*

---

[425] Stjepan Zagorac rodio se u Karlovcu 12. prosinca 1868., a umro je na Sušaku 1. kolovoza 1936. Teološki studij završio je u Zagrebu. Godine 1892. zaređen je za svećenika Zagrebačke nadbiskupije. Župnikom je bio u Jakuševcu i Koprivnici (1905.–1920.). U Velikoj Gorici izabran je 1904. za saborskog zastupnika Hrvatske stranke prava. Od 1907. do 1918. godine bio je koprivnički narodni zastupnik. U Sisku je osnovao i izdavao listove *Radnički glas* i *Sisački glas*, a u Zagrebu *Glas naroda.* Tijekom boravka u Koprivnici osnovao je i izdavao list *Hrvatska podravska straža.* Godine 1920. osniva i izdaje kao glavni urednik reformno glasilo *Preporod.* Nakon što je bio prisiljen napustiti službu koprivničkoga župnika odlazi u Karlovac, gdje 1921. postaje gradonačelnikom i na toj službi ostaje do 1924. godine. Organizira hrvatske katoličke župe u Koprivnici i Karlovcu. Godine 1925. imenovan je tajnikom starokatoličkog biskupa Marka Kalogjere. Tijekom šestosječanjske diktature ponovno postaje gradonačelnik Karlovca, od 1932. do 1934., kao član Jugoslavenske nacionalne stranke. Napustivši svećeničku službu oženio se s Klotildom Reš, s kojom je imao dvoje djece. Nakon Karlovca djeluje na Sušaku. (Stjepan Zagorac, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti 925–1925,* Zagreb, 1925., 287.; Stjepan Zagorac, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1937., 70–72.; DRŽAVNI ARHIV U KARLOVCU (dalje: DAKA), *Poglavarstvo grada Karlovca, Sjednički zapisi;* Stjepan Zagorac, u: *Primorske novine,* 1936., br. 313., 6.; Stjepan Zagorac (IN MEMORIAM), u: *Primorske novine,* 1936., br. 322., 2.; Stjepan Zagorac, u: *Starokatolik,* 1936., br. 8., 8.: Zlatko MATIJEVIĆ, Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižeg rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.), u: *Podravina,* 4(2005.)7., 82.; Zlatko MATIJEVIĆ, *Između sna i jave,* Zagreb, 2016., 183-194.; ARHIV ŽUPE SV. NIKOLE KOPRIVNICA (dalje: AŽNKC), *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.,* str. 22.)

[426] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 49.; Dragutin TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke crkve u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 43.; Z. MATIJEVIĆ, Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižeg rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.), 83.; Z. MATIJEVIĆ, *Između sna i jave,* 185.

[427] V. NOVAK, *Magnum crimen,* 98.; Reformni pokret Hrvata-katolika, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1931., 60.

nehajem i strpljivim čekanjem sigurno ne... Organizirani moramo uspjeti, jer će napokon i oni gore uvidjeti da ispunjenje naših zahtjeva traži dobro crkve i vjernika... Uklonili smo sve ono što je iz početka mnoge odbijalo i što je našem pokretu dosta škodilo... Za bolje i brže širenje naših ideja izdavat ćemo svoje glasilo možda i dvaput mjesečno u manjem opsegu.[428] Na sastanku 5. veljače zaključeno je kako bez obzira na protureakciju nadbiskupa Bauera treba nastaviti s djelovanjem i postaviti jasne ciljeve.[429] To je učinjeno pokretanjem časopisa *Preporod* i spomenutim proglasom koji je u istome časopisu objavio Zagorac. Svećenici prisutni na sastanku zaključili su kako ne treba prekidati veze s crkvenim vrhom, nego treba novom predstavkom nadbiskupu pokušati temeljito objasniti postupke i ciljeve reformnog svećenstva i razložiti motive pokreta. Očekivalo se da će nadbiskup novu predstavku proslijediti u Rim, a oni će okupiti poslanstvo svećenika koje će poslati papi: *uvjereni smo naime, da će sv. Otac prije uslišati naše želje kada mu ih mi direktno i autentično saopćimo a ne budemo se ni mi ni glava kršćanstva oslanjali samo na izvještaje biskupske, kako je to u Rimu rečeno čehoslovačkom odaslanstvu.*[430] Neposredno prije nego li će objaviti *Spomenicu*, Zagorca je 20. veljače primio nadbiskup Bauer i objasnio mu sve što će se u spomenici tražiti.[431] *Spomenica* je tiskana u prvome broju *Preporoda* pod naslovom *Presvijetli gospodine nadbiskupe!* Potpisala su je 83 svećenika, članovi privremenog odbora *Udruženja hrvatskog katoličkog klera.*[432] U spomenici se na početku konstatira kako je žalosno što zahtjevi reformnih svećenika *nijesu našli razumijevanja i dobrohotnosti ondje, gdje smo to u prvom redu očekivali. Još nijesmo pravo istupili pred javnost sa svojim željama i prijedlozima, još nijesmo imali vremena, da ih u dogovoru s pristašama dodatno ispitamo i sredimo, već smo bili napadnuti kao rušitelji vjere i crkve Kristove.*[433] Zagorac ovdje očito

---

[428] Stjepan ZAGORAC, Privremeni odbor udruženja hrv. katoličkog klera za zagrebačku dijecezu izdao je sljedeći proglas, u: *Preporod,* 1920., sv. 1., 36.
[429] V. NOVAK, *Magnum crimen,* 98
[430] S. ZAGORAC, Privremeni odbor udruženja hrv. katoličkog klera za zagrebačku dijecezu izdao je sljedeći proglas, 36.
[431] Stjepan ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, u: *Preporod,*1920., sv. 1., 3–4.
[432] Karlo Andres, Fran Bahorić, Julije Bišćan, Ivan Bočkaj, Dragutin Boršić, Julije Bozeti, Franjo Bradarić, Tomo Capara, Tomo Carić, Juraj Cenkić, Nikola Cerjak, Stjepan Cerovac, Franjo Duh, Ferdo Echebreich, Ivan Erjavac, Julije Fabijan, Andrija Fischer, Mato Gaži, Ćiril Göszl, Antun Gold, Ivan Haban, Stjepan Haberstock, Gjuro Hanževački, Stjepan Horvat, Ivan Hrdjok, Karlo Josip Iskra, Davorin M. Ivanović, Karlo Ivšić, Ivan Jakopec, Franjo Jakupek, Gabriel Janković, Dragutin Juretić, Janko Kasunić, Mihovil Kedmenec, Alojzije Klobouček, Josip Kocković, Mihovil Kolarić, Jerko Kollay, Zlatko Kolander, Vlatko Kopun, Franjo Korenić, Josip Kovačić, Ivan Kuhar, Mijo Lamot, Juraj Lajtman, Karlo Legin, Hinko Lesić, Ignatije Lipnjak, Ivan Lovreček, Dragutin Matijašić, Franjo Milić, Josip Milunić, Josip Mihaljević, Ivan Miškulin, Stjepan Murk, Julije Nemec, Mijo Nejak, Josip Orlić, Aleksandar Petek, Franjo Resman, Lav Rubelli-Sturmfest, Ivan Sambolek, Stjepan Sanić, Karlo Sattler, Pero Svijanović, Nikola Skukan, Mihovil Skočen, Ivan Stanković, Andrija Stehno, Stjepan Strunjak, Fran Škrinjar, Josip Šmit, Mirko Tepeš, Mirko Veslaj, Stjepan Vodušić, Nikola Vučinovec, Dionizije Vukovarac, Mile Vučetić, Stjepan Zagorac, Vinko Žganec, Matija Žigrović. (S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 3–4.)
[433] S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 1.

aludira na događanja iz 1919. godine i reakciju crkvenoga vrha na pojavu reformnog pokreta. Zatim izvještava nadbiskupa Bauera da su u nadbiskupiji stvorili *Udruženje hrvatskog katoličkog klera*[434] koje bi trebalo biti početak organiziranja katoličkog svećenstva u cijeloj Kraljevini SHS.[435] Nadalje Zagorac kaže kako su *u skladu sa ovim općim programom i naše posebne želje i prijedlozi, za čije ostvarenje stvorismo ovu našu organizaciju.* zatim nabraja zahtjeve:

1. Sjedinjenje svih kršćanskih crkvi.

2. Samostalnu crkvenu pokrajinu sa primasom za Jugoslaviju na čelu.

3. Autonomiju crkve na demokratskim načelima, ali uz priuzdržanje monarhijsko-hijerarhične konstitucije.

4. Narodni živi jezik u sv. misi, sakramentima i svim obredima.

5. Fakultativno moljenje brevijara.

6. Reformu teoloških studija.

7. Ukinuće obvezatnog celibata.

8. Materijalno obezbjedjenje klera uredjenjem fonda za uzdržavanje istoga prodajom ili otkupom biskupskih, kaptolskih, župskih i crkvenih posjeda koji nadmašuju tzv. minimum gospodarstva, a uz doprinos države ili vjernika.[436]

Na sastanku s Bauerom 20. veljače Zagorac je objasnio *kategoričku nuždu, koju diktiraju izvanredne prilike* u Kraljevini SHS-u kako bi svi zahtjevi reformnog svećenstva bili ispunjeni.[437] Bauer je 9. veljače 1920. primljen u audijenciju kod pape Benedikta XVI., a 20. veljače susreo se sa Zagorcem kako bi mu priopćio papinu odluku.[438] Tom prigodom papa je rekao nadbiskupu kako za Katoličku Crkvu u Kraljevini SHS-u vrijedi isto ono što je sadržano u njegovim dvama pismima upućenima praškom nadbiskupu Kordaču.[439] To je

---

[434] Udruženje je osnovano kao protuteža *Svećeničkoj zajednici* koja je bila pod kontrolom crkvenog vrha i sve se brže širila u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini.

[435] S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 1.

[436] *Isto*, 2.

[437] *Isto*, 4.

[438] S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 4.; NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera*, sv. IV., 1920.

[439] S. ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, 4.; Tri su temeljne točke koje je Bauer izvukao iz pisma nadbiskupu Kordaču od 3. i 29. siječnja 1920. (vidi bilješke: 355. i 356.), odnosno iz okružnica i dekreta kongregacije sv. Oficija izdanih po nalogu pape Benedikta XV. Bauer navodi sljedeće: *1. Sv. je Otac sam i pred nadbiskupom praškim i pred izaslanstvom čehoslovačkog klera još mjeseca juna prošle godine najodlučnije osudio pokret protiv celibata, te izjavio "da se neće nikada dogoditi da ga apost. Stolica ukine ili ublaži", što opet izjavlja u ovim poslanicama; 2. Sv. Stolica izjavlja, kako je "suvišno isticati da neće nikada pristati na to da se crkva preustroji na pučku", tj. demokratskim načelima; 3. Sv. Stolica u velike hvali i odobrava, što je čehoslovački episkopat raspustio udruženje klera "Jednota", te dopušta osnutak udruženja klera samo u pojedinim biskupijama i to tek uz uvjet, da su u njima zajamčena prava biskupske vlasti. Sv. Otac izrijekom veli, "da kler, ma bio i udružen, za očuvanje crkvene discipline mora nužno ostati pod vlašću i nadzorom biskupa, koji mora s njima vladati i ravnati.* (Matija PAVIĆ, Okružnice, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, 30. IV. 1920., br. 7–8., 26.)

ukratko značilo da se o većini zahtjeva ne može raspravljati i da reformni pokret treba slomiti. Zagorac, nezadovoljan odgovorom, izjavio je kako su *naše jugoslavenske prilike daleko različne od onih u Češkoj, pa zato, da si naše udruženje pridržaje pravo podnijeti sv. Ocu (osobno) temeljito obrazloženu predstavku o našem pokretu i našim zahtjevima.*[440] Navodno je nadbiskup na to odgovorio da nije protivan tomu, ali da ne bi mogao odobriti i priznati organizaciju koja ide za ukidanjem celibata i brevijara, za provođenjem demokratizacije Crkve i da se u liturgiju uvede narodni jezik.[441] Pitanje celibata i dalje je bilo najspornije pitanje odnosa crkvenog vrha i reformnih svećenika, zato Zagorac nastoji ublažiti svoj stav prema celibatu i napominje: *mi ne tražimo posvemašnje odstranjenje celibata u katol. crkvi, već tražimo-kako je kod braće unijata-fakultativni brak.* Govoreći o demokratizaciji Crkve i ovdje ublažuje stav reformnih svećenika iz prijašnjeg razdoblja, svodeći ga na to da je jedni cilj demokratizacije samo da se poboljša materijalni status nižeg klera.[442]

Nadbiskup je nekoliko dana nakon toga, 26. veljače, pozvao reformnog svećenika Martina Ivanovića da se pred njim opravda.[443] Dana 30. svibnja nadbiskup je u Brezovici napisao okružnicu protiv reformnog pokreta, koja je tiskana već dan poslije, 31. svibnja 1920.[444] Okružnica je tiskana u *Službenom vjesniku nadbiskupije zagrebačke.* Na početku okružnice nadbiskup bez okolišanja kaže da je razlog pisanja *rad nekih reformnih svećenika, koji hoće da stvore "udruženje hrv. kat. klera", a glasilo bi im imalo biti "Preporod". U pismu što su ga na mene upravili s datumom "početkom veljače g. 1920". saopćuju mi svoje rezolucije u osam točaka. Neke su od njih bar na oko bezazlene, ali ako se uzme na um duh, kojim odiše čitav taj pokret, vodi on nužno do otpada od Crkve, do skizme.*[445] U nastavku okružnice teškim riječima se obara na neke od zahtjeva reformnog svećenstva: *oni stvaraju organizaciju "udruženje hrv. kat. klera" i članovi ove organizacije obvezuju se, da će se boriti za onih osam programskih točaka. Vele doduše, da ne misle raditi bez biskupa niti si prisvajati biskupsku vlast. Ističu, da žele samo legalno raditi. Vele poimence glede celibata, da će se pokoriti konačnoj odluci sv. Stolice. Sve je ovo samo opsjena i pretvaranje... To je očito duh sektarski, jer su tako radili svi otpadnici. nastojali su pridobiti za svoje zablude Crkvu i njezina vrhovnog poglavara, a kada to nije išlo okrenuli su Crkvi leđa.*[446] Dalje navodi kako su protivno njegovoj volji nakon osude *Reforme* počeli izdavati *Novu Reformu,* a

[440] *Isto.*
[441] *Isto.*
[442] *Isto.*
[443] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 1920.
[444] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 1920.
[445] Antun BAUER, Predraga u Kristu braćo i duhovni sinovi moji!, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke*, 31. V. 1920., br. 4., 29.
[446] A. BAUER, Predraga u Kristu braćo i duhovni sinovi moji!, 30–31.

sada *Preporod.* Kada su došli k njemu sa svojim zahtjevima, on nije imao ništa protiv toga da idu u Rim, ali oni *mjesto da su me poslušali, nastavili su svoju agitaciju i prenose je već u sam narod. Za svoju legalnu borbu traže zaštitu framasuna, židova i bezvjeraca protiv zakonskih poglavara svojih.*[447] Ovo će biti klasična optužba kojom će crkveni vrh i oni blisku njemu napadati reformno svećenstvo. Nadbiskup izražava nadu *da će već ovo mnogima zavedenima otvoriti oči, te će se odvratiti od "Udruženja" i "Preporoda," a prionuti uz svog zakonitog ordinarija.*[448] Nadbiskupovu okružnicu komentirao je dr. Andrija Spiletak, koji razrađuje dva pisma koja je Sveta Stolica uputila praškom nadbiskupu, a na koja se pozivao i nadbiskup Bauer, i zaključuje svoju raščlambu sljedećim riječima: *na temelju toga proglasuje i g. nadbiskup Bauer sadašnju organizaciju nižeg klera kao nedopuštenu i osudjenu od vrhovne crkvene vlasti i pozivlje svećenike, da u teške dane što ih proživljavamo, kad kat. crkva i domovina naša treba složno, jako i oduševljeno svećenstvo, i oni treba da budu prožeti duhom Kristovim, a ne duhom svijeta, duhom revolucije.*[449]

Ciljevi i smjer reformnog pokreta bili su pojašnjeni *Spomenicom.* Dr. Juraj Cekić odmah poslije tiskanja *Spomenice* detaljno razlaže u prvome broju *Preporoda* taktiku i program reformnog svećenstva: *našom spomenicom upravljenom nadbiskupu Zagrebačkom dolazi pokret katol. nižeg klera u državi SHS u novu fazu.* Cenkić, zastupnik umjerene struje u pokretu koja se zalagala za rješavanje reformnih pitanja u Crkvi, ograđuje se od prijašnjeg *agresivnog* nastupa, a osobito od Miloševića i njegova pokreta, naglašava kako se ne smije poistovjetiti hrvatski pokret s češkim koji je završio u raskolu. On navještava kako će se dok ne dođe odgovor iz Rima raditi na tome da se *skuplja, osvješćuje i prikuplja u stalešku organizaciju.*[450] Potom objašnjava temeljne zahtjeve koje je reformni pokret iznio pred nadbiskupa: *zar ne odgovara duhu vremena, da narod preko svoji crkvenih odbornika sam bira svoje župnike i to na prijedlog biskupa... Što je u tome protucrkvenog? Autonomija je crkvena u Jugoslaviji i te kako poželjna za katolike. Takovu autonomiju imadu pravoslavni, protestanti, na njoj rade muslimani, a zar da katolici budu izloženi milosti ministara, kao što je do sad bilo za pokojne Austro-Ugarske... Kraj toga dajemo lajikatu i podčinjenom svećenstvu veća prava u pogledu crkvene imovine i načinu uprave crkve... Zar se zahtjev za narodnim jezikom kosi sa crkvenim duhom? Tolike crkve katoličke na istoku hvale Boga u liturgiji narodnim jezikom...* Nakon govora o celibatu i brevijaru Cenkić zaključuje kako

[447] *Isto,* 31.
[448] *Isto,* 32.
[449] Andrija SPLIETAK, Sveta Stolica i reformno svećenstvo, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 30. IV. 1920., br. 7–8., 27.
[450] Juraj CENKIĆ, Naša taktika i naš program, u: *Preporod,* 1920., sv. 1., 6.

zahtjevi reformnih svećenika nisu ništa protucrkveno, već da se ide za rekristijanizacijom klera.[451]

Iz priloženog se vidi kako se reformni pokret nastavio kretati smjernicama zacrtanima u *Savremenim željama.* Na poziv Stjepana Zagorca u Koprivnici je 4. ožujka 1920. održan sastanak privremenog odbora *Udruženja hrvatskog katoličkog klera*, na kojemu je Zagorac izvijestio članove o rezultatima svoje audijencije kod nadbiskupa Bauera nakon njegova povratka iz Rima. Odbor je odlučio da se odmah sutra (5. ožujka) nadbiskupu pošalje memorandum s molbom da se proslijedi Svetoj Stolici (riječ je o *Spomenici* koja je 20. veljače 1920. tiskana u *Preporodu*). U izaslanstvu su se nalazila tri svećenika: Stjepan Zagorac, Stjepan Sanić i Nikola Cerjak.[452] Prema Zagorčevu izvještaju nadbiskup je delegaciju lijepo primio, preuzeo memorandum, koji je sada već imao 90 potpisa. Nadbiskup je pritom obrazložio svoje stajalište, ono isto koje je zauzeo kada se pozivao na pisma Svete Stolice praškom nadbiskupu, a koje nije išlo u prilog nastojanjima reformnog svećenstva. Nezadovoljni odgovorom članovi delegacije su izjavili da će osnovati izaslanstvo koje će otići u Rim pred papu te su zamolili *neka se ne bi kod podjeljivanja župa zapostavljalo ili šikaniralo pristaše našega pokreta.*[453] Na kraju razgovora nadbiskup je *savjetovao deputaciji, neka bi odbor prestao s daljnjim agitiranjem, jer već ima dovoljno potpisa, pa neka podje što prije u Rim.*[454] Nakon toga delegacija je posjetila podbana dr. Franka Potočnjaka i povjerenika za bogoštovlje i nastavu dr. Alberta Bazalu. Oba vladina dužnosnika pokazala su veliko zanimanje za pokret, osobito zbog njegove važnosti *za zbližavanje i ujedinjenje zapadne i istočne crkve, za vjersku snošljivost te po tome za pravu kršćansku ljubav i bratstvo sinova jednog naroda.*[455] Delegati su pritom izvijestili Potočnjaka i Bazalu kako namjeravaju ići u Rim i zamolili *neka bi joj hrvatska vlada isposlovala preko našeg zastupstva kod Vatikana audijenciju.*[456] Predstavnici vlade su im to obećali, ali su ih zamolili za strpljenje dok se ne urede trenutačno napeti odnosi između Italije i Kraljevine SHS-a.[457]

Prema zaključcima sastanka od 4. ožujka 1920. izrađen je nacrt pravila *Udruženja hrvatskog katoličkog klera* za Zagrebačku nadbiskupiju. Nacrt je poslan svećenicima

[451] J. CENKIĆ, Naša taktika i naš program, 7–8.
[452] Stjepan ZAGORAC, Iz našega pokreta, u: *Preporod,* 1920., sv. 2., 1.
[453] S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 1.; Stjepan ZAGORAC, *Narodna crkva i katolicizam,* Zagreb, 1925., 13.
[454] S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 1.
[455] *Isto.*
[456] *Isto.*
[457] *Isto.*

nadbiskupije i nadbiskupu *sa zamolbom da ih izvoli proučiti eventualno svoje opaske staviti i onda ih odobriti.*[458] Glavne uredbe nacrta pravila jesu sljedeće:

§ 1. Ime i sjedište društva

Ime društva jest: "Udruženje hrvatskog katoličkog klera". Sjedište društva je Zagreb. Raspravni jezik je hrvatski.

§ 2. Svrha društva

Svrha društva jest:

1. Raditi svim zakonitim sredstvima za provadjanje kršćanskih načela uopće, a napose onih katoličke crkve u javnom životu.

2. Braniti čast i prava crkve i svećenstva.

3. Raditi o poboljšanju materijalnih i pravnih prilika svećenstva.

4. Raditi napose za oživotvorenje onih osam točaka (u kraljevstvu SHS) navedenih u memorandumu od 20. II. 1920. u koliko to bude dozvoljeno po najvišoj crkvenoj vlasti (sv. Stolici) i biskupima.

§ 3. Sredstva

Za postignuće društvenoga cilja služiti će:

1. Skupštine, dogovori i sastanci svećenstva, a prigodice i katolika lajika u raznim mjestima.

2. Podnašanje peticija, adresa i pritužaba te izašiljanje deputacija na odnose oblasti duhovne i civilne.

3. Priredjivanje znanstvenih i pučkih predavanja prema §2.

4. Podupiranje katoličkog tiska izdavanjem i raširivanjem spisa, knjiga, letaka i časopisa prema §2.

5. Sabiranje i primanje novčanih doprinosa, zapisa, darova i slično.

6. Podavanje pravnih savjeta i zastupanje u parnicama pred oblastima duhovnim i svjetovnim po za to odredjenim juridički kvalificiranim osobama.

7. Brinuti se za osiguranje i potporu članova u bolesti i starosti.

8. Posredovati kod oblasti duhovnih i svjetovnih (ministarstava i vlada9 za rješenje raznim podnesaka, molbi i slično.[459]

Predviđeno je da članom društva može postati svaki aktivni ili umirovljeni svećenik Zagrebačke nadbiskupije ako ga primi upravni odbor. Nadalje, naglašavaju kako su pravila

[458] *Isto.*
[459] *Isto,* 1–2.

društva *skroz na legalnoj bazi i složena su u duhu nadbiskupove okružnice od 25. veljače o.g.*[460] U popratnici odaslanoj nadbiskupu Baueru između ostalog piše: *Mi stojimo na stanovištu, da s onom audijencijom Tvoje Preuzvišenosti u Rimu nije jošte sve učinjeno. Prema riječima Sv. Oca (u prvom pismu nadbiskupu Kordaču) veli on biskupima: "treba da sadanje stanje što brižnije i pozornije promotrite," i opet "vaš prvi posao ima biti, da ispitate djelovanje toga društva, te da odlučite, može li se društvo preudesiti tako, da ostane netaknuta crkvena disciplina etc". Naš episkopat nije učinio ništa od toga. Nadalje valjalo bi proučiti i prosuditi posebne prilike koje vladaju u našoj državi i na Balkanu uopće, gdje su katolici izmiješani s braćom grkokatolicima i pravoslavnima, koji svojim posebnim crkvenim odnošajima vrše već sada velik upliv na sve nas, a u budućnosti će još i više (jer će im se njihova staleška prava proširiti. Ako se iskreno želi sbliženje i sjedinjenje kršćanskih crkvi, onda se mora bezuvjetno na to i pomisliti. zato mi držimo da treba ponovno i po više puta podnijeti sv. Stolici izvješće i tek onda izreći konačni sud.*[461] *Molimo da nam prečasni episkopat jasno kaže, koje točke naših zahtijeva i u koliko prihvaća, a glede kojih nam se valja obratiti u Rim. Mi smo izričito spomenuli u memorandumu od 20. veljače o. g., da smo spremni i na postepeno oživotvorenje naših zahtjeva, jer znademo, da se ovakove važne stvari ne oživotovoruju preko noći. Neće li prečasni episkopat raditi prema gore istaknutim*

---

[460] *Isto*, 2.

[461] Reformno je svećenstvo na temeljima narodnog ujedinjenja ostvarenog 1918. bilo zaneseno idejom i zahtijevalo da se počne raditi na ujedinjenju Istočne i Zapadne Crkve, odnosno katolicizma i pravoslavlja. Njihov stav nije nailazio na odobravanje vrha Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Petar Grabić je u svojem članku u *Katoličkom listu* zapisao sljedeće: *reformno je svećenstvo još od početaka svoga pokreta rado naglasivalo potrebu jedinstva istočne i zapadne crkve. pače je i svoje reformističke zahtjeve opravdavalo nuždom zbliženja istočne crkve sa zapadnom. I nošenje brade; i fakultativno moljenje časoslova; i dokinuće celibata imalo je pomoći zavađenoj braći do vjerskog jedinstva. Ova želja za unijom opaža se u pojedinim brojevima njihova razno-imenog časopisa Preporod... Unionistička baza reformnog svećenstva može da se svidi i dopadne liberalnim bezvjerskim duhovima u Jugoslaviji; ali ona nikako i nikada ne može da bude osnovica vjerskom sporazumu naših Crkvi, jer su obje zagrijane za pravom vrhunaravnom objavom po Kristu, što reformiste s vida puštaju.* (Petar GRABIĆ, Unija crkvi i reformno svećenstvo, u: *Katolički list,* 26. VIII. 1920., br. 32., 245–246.). Autora je očito na članak potakao članak iz *Preporoda* u kojem se analiziraju uzroci raskola između Istočne i Zapadne Crkve, gdje autor S. Z. zaključuje kako je upravljanje Istočne Crkve demokratsko i autonomno, a Zapadne monarhističko i centralističko: *u toj točci čini se da je nemoguć svaki kompromis. Ipak se možemo nadati, da će vrijeme i prosvjeta puka naći načina kako će se svladati i ova zaprijeka. Bude li se pako Rim davao u službu politike, napose talijanskog imperijalizma i tvrdokorno odbijao svaku reformu – nije teško pogoditi kako će se i kada ova raspra svršiti. Ostale pako razlike u obredima, odijelu, kalendaru i običajima nebi po sebi mnogo smetale sjedinjenju kršćanstva.* (S. Z., Što dijeli istočnu crkvu od zapadne?, u: *Preporod,* 1920., sv. 3., 15–16.) Želeći pokazati kako pokret ima i nacionalno obilježje, Zagorac je odbijajući prigovore suprotne strane želio dokazati kako je uvođenje narodnog jezika u bogoslužje, demokratizacija Crkve i pitanje celibata od nacionalne važnosti: *da se unese u naš narod raznih vjeroispovijesti ona toliko nam potrebna i korisna vjerska snošljivost i ravnopravnost, koja će uroditi uzajamnom kršćanskom ljubavlju i bratstvom. Jedino tako doći ćemo do zbliženja kršćanskih crkvi a potom do željenog mira, sreće, napretka i blagostanja na čitavom našem Slavenskom Jugu. I mi napose idemo za sjedinjenjem istočne i zapadne crkve, za čim već preko tisuću godina trži cijelo kršćanstvo – a do toga puta može se doći jedino putem traženih reforma. Jasno je da u tom radu trebamo pomoć i suradnje i braće Srba tako da mi ostanemo što jesmo, Hrvati.* (Stjepan ZAGORAC, Pokret hrv. kat. reformnog svećenstva i Talijani, u: *Preporod,* 1920., sv. 3., 17–18.)

savjetima sv. Oca, već samo izdavati ukaze, naloge i osude, to mi odklanjamo od sebe svaku odgovornost za posljedice, koje će neminovno nastati... Boljega lijeka proti vjerskom indiferentizmu proti raznim komunističko-socijalističkim agitacijama proti crkvi i svećenstvu, negoli što su tražene reforme – danas nema.[462]

Iščekujući nadbiskupov odgovor u vezi s nacrtom *Pravila* društva *Udruženja hrvatskog katoličkog klera* i onoga što je bilo izloženo u popratnici, prošla su dva mjeseca. Bauer nije sazvao dijecezansku sinodu kako je obećao, ali je u Zagrebu od 12. do 20. travnja održana Treća konferencija jugoslavenskog katoličkog episkopata.[463] Konferenciji je prisustvovao Francesco Cherubini, papinski nuncij pri kraljevskom dvoru u Beogradu, koji je imao odlučujuću ulogu oko zahtjeva reformnog klera.[464] Uz moga pitanja o kojima je episkopat raspravljao govorilo se i o reformnom pokretu. Zaključak konferencije bio je sljedeći: *episkopat je konstatovao, da se svećenički reformni pokret, kako se on sada ispoljava u "Preporodu," protivi u jednome dijelu već poznatim odlukama sv. Stolice, te ga je otklonio i ne može ga pripustiti.*[465] Episkopat se pozvao na pisma Svete Stolice nadbiskupu Kordaču i uzeo ih kao polazište za svoj odnos prema reformnom svećenstvu. Taj odriješiti stav episkopata dovest će s vremenom do stvaranja ozračja u dijela reformnog svećenstva koje je sve više uviđalo kako je zacrtane reforme nemoguće provesti u krilu Katoličke Crkve. S druge strane, dio svećenika se nakon ove reakcije episkopata povukao iz reformnog pokreta, dok su preostali počeli sve više radikalizirati svoje stavove.[466] Zagorac je u travnju 1920. poslao nadbiskupu Baueru pismo u kojem mu ponovno izlaže osam zahtjeva *Udruženja hrv. kat. klera*, gdje otvoreno kaže kako je svjestan da Sveta Stolica nikad neće dopustiti raspravu o demokratizaciji Crkve, ukidanju celibata i fakultativnom moljenju brevijara.[467] Nadbiskup mu odgovara 28. travnja i kaže: *duh, koji bi imao da vlada u ovom udruženju, najjasnije se odrazuje riječima: "bio konačni odgovor iz Rima kako mu drago, mi već sada izjavljujemo, da ćemo – debita cum reverenita – nastaviti naš rad oko konačnog makar i postepenog oživotvorenja naših zahtjeva. S ovih razloga ne mogu predložena pravila potvrditi niti osnutak takvog Udruženja hrv. kat. klera dopustiti. Što se pak tiče "Preporoda" moram istaknuti da u njemu vlada isti duh kojim je disala Reforma i Nova Reforma, te ga poradi toga*

---

[462] S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 2.
[463] Zaključci biskupske konferencije, u: *Katolički list,* 22. IV. 1920., br. 12., 89.; Biskupska konferencija, u: *Narodna politika,* 19. IV. 1920., br. 46., 1–2.
[464] Zaključci biskupske konferencije, u: *Katolički list,* 22. IV. 1920., br. 12., 89.; V. NOVAK, *Magnum crimen,* 99.
[465] Zaključci biskupske konferencije, u: *Katolički list,* 22. IV. 1920., br. 12., 89.; Biskupska konferencija, u: *Narodna politika,* 19. IV. 1920., br. 46., 1–2.
[466] Usp. V. NOVAK, *Magnum crimen,* 99.
[467] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 16.

osudjujem i zabranjujem. Podjedno je biskupska konferencija jednodušno zaključila, da svi svećenici koji su potpisali memorandum datiran "početkom veljače 1920".imaju potpisati priloženu izjavu i potom je vratiti.[468] Izjava koju su trebali potpisati svi svećenici pristalice reformnog pokreta glasila je ovako: *ovime svečano izjavljujem, da ću biti u svemu poslušan Svetoj Stolici i mojem Ordinariju, kako sam to svečano obećao pred Bogom na dan moga redjenja. Isto tako svečano izjavljujem i obećajem pred Bogom sveznajućim, da neću sudjelovati ili biti članom nikakve svećeničke organizacije koja ne bi bila prije odobrena od Ordinarija; isto tako da neću držati niti podupirati niti čitati nikakvih svećeničkih listova koji ne bi bili odobreni od Ordinarija, a napose "Reformu", "Novu Reformu" i "Preporod". Osudjujem svaki pokret protiv onih crkvenih uredbi, glede kojih je od Svete Stolice već zabranjen svaki pokret, a napose onaj protiv celibata i za demokratizaciju crkve. Sve to potvrdjujem svojim svećeničkim poštenjem i potpisom svoga imena.*[469]

Na odluku episkopata reagirao je u *Preporodu* Stjepan Vidušić: *mjesto dijecezanske sinode za kojom vapi svećenstvo, da se porazgovori o premnogim važnim pitanjima i da se donesu shodni zaključci, sazvao je nadbiskup Bauer konferenciju episkopata države SHS... Kakvom se dobru moglo nadati svećenstvo znajući, da o njegovim interesima zaključuje čovjek poznat sa svog nelijepog postupka s duhovnim sinovima... Do te je osude moralo doći i ne čudi joj se nitko, tko pozna mentalitet naših poglavara. Ne smije se dirati u njihovu vlast ni džepove, ne smije se dirati u stare običaje... Odmah na početku htjelo nas se rastepsti pozivajući "vjerno" svećenstvo, da se vrsta u redove "Svećeničke Zajednice".... Sama osuda našeg pokreta skroz je nepravedna... Nije osuda nikako opravdana, ali je zato vrlo tragična. Zar nije tragika, kada tko uživa misleći da zabija nož u srce svog neprijatelja, a ne vidi da probada srce svog djeteta, ne ćuti da probija svoje vlastite grudi? To čine biskupi svojom osudom i postupkom... Uvaživši sve, naš je odbor zaključio, da "Udruženje" ima nastaviti svoj rad ne obazirući se na nepravednu i bezrazložnu osudu. Mi smo razvili zastavu svojih načela i ne polažemo je nikome pod noge znajući da su naša načela, načela Kristova. Nadbiskup nije Crkva... Svaka vlast, a prema tomu i dužnost poslušnosti imade svoje granice... Nastavljamo svoj rad. naši su redovi jako prorijedjeni...*[470] Vidušićeva reakcija pokazala je koliki je jaz nastao između episkopata i dijela reformnog svećenstva koje nije htjelo prihvatiti zaključak biskupske konferencije. Podjela koja se javljala već 1919. postajala je još radikalnija i vodila je ka neminovnu raskolu, koji će na kraju i uslijediti. Ovaj tekst pokazuje i to da je velik dio

[468] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 16.
[469] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.
[470] Stjepan VIDUŠIĆ, Nakon osude, u: *Preporod*, 1920., sv. 3., 1–3.

reformnog klera napustio pokret, pokorio se odluci biskupske konferencije, čime je sam pokret bio jako oslabljen. Očigledno je bilo na objema stranama da je nakon ove odluke biskupske konferencije nastao nepremostiv lom koji je vodio raskolu. Da bi što uspješnije ugušili reformni pokret, biskupi su, slično kao biskupi u Češkoj, zatražili od svih pripadnika pokreta da potpišu *Izjavu* kojom osuđuju svaki *pokret protiv crkvenih uredbi, glede kojih je od Svete Stolice već zabranjen svaki pokret, a napose onaj protiv celibata i za demokratizaciju crkve.*[471] Zagorac je odbio potpisati izjavu, odrekao se svoje župe i suspendiran je *ab officio et beneficio*, dok je njegov kapelan Stjepan Vidušić dobio premještaj u Slavoniju.[472] Po završetku konferencije u Rim je poslan izvještaj sa zaključcima. Nadbiskup Bauer dobio je potkraj svibnja odgovor državnoga tajnika kardinala Gasparrija o reformnom pokretu: *napose hvali Njegova Svetost čvrsto držanje, što su ga Vaše Gospodstvo i vrijedni Vaši drugovi zauzeli naprama neprihvatljivim prohtjevima jednoga dijela tamošnjeg klera. U toj je stvari sv. Otac svoje mišljenje izrazio u dva lista, što ih je udostojao upraviti na Monsignora Kordača, nadbiskupa praškog... Ponavljajući svoje izjave dane u tim listovima, sv. Otac podjedno odobrava zaključke zagrebačke konferencije Episkopata gledom na spomenuti pokret.*[473]

Jedno od glavnih prijepornih pitanja bit će i dalje pitanje celibata. *Preporod* će izdati niz članaka tijekom 1920. godine u kojima će se pisati protiv celibata.[474] Stjepan Bakšić u *Katoličkom listu* objavljuje članak protiv reformnog pokreta i njegovih zahtjeva. Osobito se pozabavio pitanjem celibata. Njegov članak pokazuje koliko su se zaoštrili odnosi između reformnog svećenstva i onoga koje je pristajalo uz crkveni vrh. Bakšić kaže *da znademo ocijeniti "žuti pokret", da se zamamnim njegovim idejama otmemo sami i da ga uzmognemo što uspješnije pobijati pred narodom – treba da znademo što danas "žuti pokret" znači, čime opravdava svoju organizaciju i koji im je psihološki izvor*.[475] On opisuje reformni pokret kao onaj koji se bori protiv crkvenih poglavara i za ukinuće celibata. Podržava ga slobodnozidarski tisak koji se koristi reformnim pokretom za rušenje morala, religije i crkve.

---

[471] Josip LONČARIĆ, Nova faza reformnog pokreta, u: *Katolički list,* 20. V. 1920., br. 16., 121.
[472] J. LONČARIĆ, Nova faza reformnog pokreta, 121–122.
[473] Pietro C. GASPARRI, Pismo sv. Stolice nadbiskupu zagrebačkom, u: *Katolički list,* 10. VI.1920., br. 19., 145.
[474] Nastavit će se niz članaka započet u *Novoj Reformi* koje je pisao Kosta Kulišić pod naslovom *Kratka povijest celibata (neženstva)*. (Kosta KULIŠIĆ, Kratka povijest celibata /neženstva/u: *Preporod,* 1920., sv. 1., 9–16.; Kosta KULIŠIĆ, Kratka povijest celibata /neženstva/, u: *Preporod,* 1920., sv. 2., 7– 12.; Kosta KULIŠIĆ, Kratka povijest celibata /neženstva/, u: *Preporod,* 1920., sv. 3., 7–11.). Tiskan je i članak o sv. Ulriku augsburškom biskupu i njegovo pismo papi Nikoli II. protiv celibata. (Biskup svetac–protiv celibata, u: *Preporod,* 1920., sv. 3., 11–14.) Pitanje druge ženidbe javilo se i među svećenstvom SPC-a. Tako dr. Vojislav Janjić s bogoslovije u Beogradu navodi kako i kod njih postoji pokret koji traži drugu i treću ženidbu svećenika i da episkopi budu oženjeni. (Korespondencija, u: *Preporod,* 1920., sv. 1., 30–31.)
[475] Stjepan BAKŠIĆ, Žuti pokret, u: *Katolički list,* 12. III. 1920., br. 4–5., 25.

Nadalje nastavlja: *i ako bi smo možda morali priznati, da oporba protiv crkvene vlasti nije bila u žutom pokretu izražena kao programatsko pitanje, nego da je kao faktički postulat nastala tek kao reakcija na crkveno stajalište prema zahtjevima "žutog klera," a ono ipak moramo reći ito, da ta oporba sada "de facto" postoji i da je ona danas karteristikon "žutog" pokreta.*[476] Bakšić smatra kako niti jedan od zahtjeva reformnog pokreta – crkvena autonomija, slavenski jezik u Crkvi, ukinuće celibata i poboljšanje materijalnog položaja –, nisu takvi da bi svojim sadržajem mogli biti uzrokom takva žestokog otpora reformnog svećenstva. Analizom navedenih zahtjeva Bakšić zaključuje kako je reformni pokret *bitno i isključivo anticelibatarski* i kako upravo u tome leže psihološki izvori svih njihovih zahtjeva.[477] Na kraju članka kaže *da je žuti pokret zli plod nezdravog društvenog millieua i odraz nezdrave duševnosti pojedinca... Nije potrebna temeljita rekonstrukcija Crkve, kao što hoće "žuti," nego je potrebna sanacija socijalnog reda i praktičnog života pojedinaca.*[478] Odgovor na navedenu analizu reformnog pokreta napisao je u *Preporodu* dr. Stjepan Vidušić, karakterizirajući članak kao *smiješan i ogavan.*[479] Još se jedan autor, pod pseudonimom *Zagrabiensis,* okomio u *Katoličkom listu* na reformni pokret. Međutim govori i kako u reformnom pokretu ima onih koji iskreno traže reformu crkve, ali da ih pojedinci zavode na krivi put. Zamjera reformnom pokretu što se počeo širiti i među laicima, gdje je postigao i nekih većih uspjeha. I on kaže da je glavna točka prijepora pitanje celibata. Zatim govori o riječkom slučaju i Jeronimu Tomcu te njegovu pokušaju reforme redovništva. Autor dosta trezveno analizira cijeli reformni pokret, svjestan da su Crkvi potrebne reforme, ali da se one ne provode na takav način, nego da Crkva sama mora preuzeti brigu o reformama i provoditi je, a reformni pokret potpuno ugušiti.[480] Josip Lončarić je, nakon suspenzije Stjepana Zagorca i nakon što je većina svećenika potpisala *Izjavu* koju je nametnula biskupska konferencija, komentirao to ovim riječima: *a prestat će i grozna sablazan, što je reformni svećenici uzročiše svojim pisanjem naročito protiv celibata, gdje su život svećenika nasploh prikazivali u najgnusnijim slikama.*[481]

Bez obzira na osudu episkopata i Svete Stolice dio hrvatske liberalno orijentirane inteligencije osnovao je 13. svibnja u Koprivnici *Udruženje hrvatskih katoličkih svjetovnjaka* s privremenim odborom na čelu. Predsjednik društva bio je Ivan Stemberger, ravnatelj

---

[476] S. BAKŠIĆ, Žuti pokret, 26.
[477] *Isto.*
[478] *Isto,* 27.
[479] Stjepan VIDUŠIĆ, "Žuti pokret", u: *Preporod,* 1920., sv. 2., 5.
[480] ZAGRABIENSIS, Reforma, u: *Katolički list,* 15. IV. 1920., br. 11. 81–82.; Reforma u Crkvi, u: *Narodna politika,* 14. IV. 1920., br. 46., 1–2.
[481] J. LONČARIĆ, Nova faza reformnog pokreta, 122.

gimnazije. Odbor je izdao okružnicu, kojom poziva sve katoličke svjetovnjake na upis u društv koje je imalo cilj: *poduprijeti borbu svećenstva za reforme,* a *proširit će svoje djelovanje na sve zemlje u Jugoslaviji i radit će sporazumno sa sličnim udruženjima u drugim državama.* Program rada bio je prikazan u brošuri koju je izdalo *Udruženje* pod naslovom *Što hoćemo?* Kao četiri najbitnije stvari iznijeli su: 1. samostalnost i nezavisnost Katoličke Crkve; 2. nova crkvena uprava koja će voditi brigu o postavljanju biskupa i župnika i o upravi crkvenom imovinom; 3. naš hrvatski jezik u svetoj misi i u svim ostalim svetim obredima;[482] 4. uređenje pravog kršćanskog obiteljskog života kod svećenika.[483] Osnivanje takvog pokreta najavio je Stjepan Zagorac u svojoj predstavci nadbiskupu Baueru: *upozorujemo već sad na ovu činjenicu: naš odbor obaviješten je, da se sprema velike zasnovana akcija hrvatske katoličke inteligencije sa svrhom, da podupre naš pokret. Stvoren je privremeni odbor, štampan i potpisan (po profesorima, učiteljima, liječnicima, činovnicima itd.) proglas, a izradjuju se i pravila. Bude li prečasni episkopat htio, da se uzme nama iz ruku vodstvo pokreta i ono tako predje u druge ruke, nestati će i baze na kojoj on danas još stoji, pa bi mogao rositi sasma drugim, neočekivanim posljedicama – jer za inteligencijom poći će neminovno i narod.*[484] Iako je prema najavi program rada bio zasnovan dosta široko – vođe su namjeravali su obuhvatiti cijelu državu – on se sveo uglavnom na grad Koprivnicu. Razloge tomu valja tražiti u crkvenoj hijerarhiji i njezinoj osudi reformnog pokreta, u osipanju svećenika pristalica reformnog pokreta te nedovoljnom zanimanju inteligencije da se aktivnije uključi u pokret.[485] Nije se ostvarila niti prognoza da će stanovništvo slijediti svoju inteligenciju jer je prema Tomčevu pisanju većina seljaka i nižih slojeva građanstva bila rezervirana prema pokretu i namjerama župnika Zagorca. Tomac navodi kako je seljaštvo

[482] Pitanje narodnog jezika u liturgiji i drugim obredima u sukobima reformnog pokreta s crkvenom hijerarhijom ostajalo je u sjeni pitanja celibata iako se i o njemu često raspravljalo jer se smatrao svojevrsnim mostom prema pravoslavlju, ali i to je shvaćanje bilo na tragu liberalnih ideja s početka 20. stoljeća. Tako je u *Preporodu* tijekom 1920. izdano nekoliko članaka koji su se bavili temom staroslavenskog bogoslužja: Staroslavensko bogoslužje, u: *Preporod,* 1920., sv. 2., 15–16.; Staroslavensko bogoslužje, u: *Preporod,* 1920., sv. 3., 3–7.; Latinski, glagolski ili hrvatski, u: *Preporod,* 1. X. 1921., br. 2. 1.). Katolički je episkopat Države SHS na svojem prvom zasjedanju od 27. do 29. studenog 1918. zatražio od Svete Stolice da se pravo staroslavenske službe Božje protegne na područje čitave države, da se transkribiraju glagoljska slova u latinska i da Sveta Stolica dopusti uporabu hrvatskog, odnosno slovenskog jezika u obredima na području čitave države. (J. GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji, 29.). Reformni svećenici išli su korak dalje i tražili da se u obrede uvede narodni, hrvatski jezik jer su staroslavenski jezik i glagoljica nepraktični i nerazumljivi. (Abbé Stambulow: Pokret nižeg klera za reformu i jedinstvo crkava u Jugoslaviji, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2., 1–7.)

[483] Dragutin TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 58.; Skupština katolika svjetovnjaka, u: *Demokrat,* 29. VI. 1920., br. 25., 5.

[484] S. ZAGORAC, Iz našega pokreta, 2.

[485] Usp. Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 246.; Prema knjizi prijelaza na starokatolicizam u Koprivnici može se vidjeti kako su prijelaznici tijekom 1924. bili uglavnom iz redova bolje stojećeg građanstva, inteligencija i obrtnici (DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED (DUKKŽ–MU): "Knjiga prelaza u starokatoličku Crkvu u Koprivnici").

uglavnom odobravalo ono što je odobrio Radić. Glavni tajnik stranke bio je tada dr. Kežman,[486] koji je imao dosta jak utjecaj na Radića, a taj je utjecaj bio nepovoljan za reformni pokret, tako da Zagorac nije mogao računati na većinu svojih župljana, nego samo na inteligenciju.[487] Ljudevit Kežman, svećenik i tajnik HRSS-a, u *Slobodnom domu* je osporio da reformni svećenici mogu biti radićevci jer su se obratili i središnjoj vladi u Beogradu, odnosno Pribićeviću.[488]

Reformni svećenik Nikola Cerjak izdao je programatsku knjižicu *Katolički svećenici svojemu narodu.* Cerjak u knjižici donosi zahtjeve *Udruženja hrvatskih katoličkih svjetovnjaka.* Prema tom programu oni traže: 1. samostalnost i nezavisnost Katoličke Crkve; 2. novu crkvenu upravu, koja će voditi brigu o postavljanu biskupa i župnika i upravljati crkvenim imetkom; 3. hrvatski jezik u liturgiji i drugim liturgijskim obredima; 4. uređenje pravog kršćanskog i obiteljskog života svećenika.[489] U zahtjevu o samostalnosti i nezavisnosti Katoličke Crkve u Hrvatskoj traže ponajprije da se sklopi ugovor između Crkve i države, kako Crkva ne bi bila *sluškinja države, kako je bila u prijašnjoj državi.*[490] Razlažući drugu točku autor se najviše usredotočio na upravljanje velikom crkvenom imovinom u Hrvatskoj pa zato predlaže da imovinom i zakladama ne upravljaju samo biskupi nego *crkveni sabor. U tome bi saboru bila polovina svećenika i polovina poštenih katolika svjetovnjaka... Pod upravom toga sabora ne bi crkveni novac odlazio onamo, kamo ne bi smio, u džepove razne rodbine i nerodbine, nego onamo kamo mora: Za uzdržavanje svećenstva i korist Crkve.*[491] Nadalje se predlaže uređenje župa prema demokratskom sustavu i osnivanje odbora koji bi upravljali župnom imovinom.[492] U zahtjevima o narodnom jeziku u bogoslužju zahtjeva se da to bude hrvatski jezik.[493] Posljednji zahtjev usmjeren je protiv svećeničkog celibata. Zato autor i piše kako je *ovo najteža stvar o kojoj Vam moramo progovoriti.*[494] Za njega celibat nije Božji zakon, već ljudska uredba koja se može i treba dokinuti, ako ne barem ublažiti. Obrušava se na protivnike koji brane celibat i kaže da njihov cilj nije motiviran pohotom prema ženama nego: *mi znamo, da Bog svojim svećenicima nigdje nije zabranio ženidbu.*

---

[486] Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, Radičevac iz "Esplanade". Prilog poznavanju političke biografije vlč. dr. Ljudevite Kežmana (1927./1928.), u: *PILAR–časopis za društvene i humanističke studije,* 2(2007.)4(2), 31–50.; Zlatko MATIJEVIĆ, Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana: od "Memoranduma" za Mirovnu konferenciju u Parizu do odlaska u Sjedinjene Američke Države (1919.–1922.), u: *Časopis za suvremenu povijest,* 38(2006.)3., 757–778.
[487] D. TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, 59.
[488] Usp. V. NOVAK, *Magnum crimen,* 100.
[489] Nikola CERJAK, *Katolički svećenici svojemu narodu*, Zagreb, 1920., 6.
[490] N. CERJAK, *Katolički svećenici svojemu narodu*, 8.
[491] *Isto*, 10.
[492] *Isto*, 11–14.
[493] *Isto*, 15–16.
[494] *Isto*, 16.

Znamo da čovjek, koji pošteno živi sa svojom zakonitom ženom, ne čini ni najmanjeg grijeha, da dakle bračni život ne bi priječio svećenika da u svetosti i pobožnosti vrši svoju službi... Mi hoćemo samo jednu i to zakonitu družicu po zakonu onoga Boga, čiji smo sluge.[495] Ponovno je tiskana *Predstavka svećenstva zagrebačkom nadbiskupu* iz veljače 1920. godine, koju je sada potpisalo blizu stotinu svećenika, njih 98.[496] Na kraju slijedi okružnica *Udruženja katoličkih svjetovnjaka u Koprivnici.* Oni na samom početku navode kako je jedino svećenički stalež ostao staležom kojim se *upravlja sredovječno i apsolutistički. Nema reda u podjeljivanju beneficija (kanonicija i župa, ni u pravnom odnošaju svećenstva u materijalnim životnim prilikama.*[497] Cilj je organizacije *izdašnije poduprijeti borbu svećenstva za reforme.*[498] Zamišljeno je da Koprivnica postane prva župa u kojoj će se provesti reforma, odnosno da župnik Zagorac uvede hrvatsko bogoslužje, župno Vijeće za upravu crkvenom imovinom i *uređenje pravog obiteljskog života* u župnom dvoru.[499]

Vrlo brzo uslijedio je odgovor druge strane na knjižicu Nikole Cerjaka, koju potpisuje *Svećenik nadbiskupije zagrebačke,* a koja je imala dozvolu cenzora Josipa Lončarića i imprimatur nadbiskupa Bauera. U uvodu kaže da je izlaskom knjižice prvo prekršen crkveni zakon jer za nju nije traženo dopuštenje biskupa, a katolički svećenik bi to morao znati. Ne štedeći riječi osude autor napada Cerjaka i sve reformne svećenike: *u spomenutoj knjižici iznesoše i nekoje svoje želje, kojima bi htjele tobože popraviti loše stanje vjere i Crkve u Hrvatskoj. Te svoje želje nastojali su lažima i klevetama tako izložiti, ne bi li kako zavarali tvoje hrvatsko katoličko srce. Ali sad, kada u svijetu vlada tolika smetnja, toliki metež, došao je njihov čas, da love u mutnome, da napadnu svoju Crkvu, da zavedu narod, da se dokopaju svega onoga za čim im već dugo srce čezne.*[500] Autor u nastavku teksta pobija njihove zahtjeve, a najžešće zahtjev o narodnom jeziku u liturgiji i drugim obredima te o celibatu. Zanimljivo je i stajalište autora o narodnom jeziku: *žuti tobože spominju, da bi pobožnost naroda bila veća, kada bi se sveta misa služila na narodnom jeziku. A oni se sami bore protiv svećeničke molitve, protiv brevira!... Farizeji!... Ne poričemo, da bi možda pojedincu bilo ugodno slušati sv. misu u hrvatskom jeziku, ali ističemo da ovdje nema odlučivati osjećaj pojedinca, nego potreba i korist čitave crkvene zajednice. A za čitavu bi katoličku crkvu bilo štetno, kada bi svaki narod imao misu u svom narodnom jeziku. Jedinstvu i općenitosti Isusove Crkve više odgovara kada se u službi Božjoj upotrebljava jezik, kojim se služi mnogo*

[495] *Isto*, 21.
[496] *Isto*, 24–31.
[497] *Isto*, 31.
[498] *Isto*, 34.
[499] D. TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, 59.
[500] *Reformni pokret u Hrvatskoj*, Zagreb, 1920., 3.

ili više naroda...[501] Najžešće se obrušio na njihov posljednji zahtjev o ukidanju ili ublažavanju celibata.[502] U tome dijelu autor je najoštriji u svojim napadima prema zahtjevima reformnog svećenstva: *žuti vele, da ne znaju kakove su obveze primili, kada su se dali zarediti. Farizeji! A znali bi i s 18 godina sve dužnosti braka, da su se ženili! Ali, ako im se više ne bi njihova žena svidjela, rekli bi opet, da nijesu znali, kakov su teret na se preuzeli ženidbom ili da nijesu nikako poznavali dotične ženske, i zato da im treba dopustiti drugu ženidbu. I tako bi kod mnogih to mijenjanje išlo i po više puta. Žuti vazda bi bili žuti! I u braku!*[503] Na kraju je tiskana poslanica nadbiskupa Bauera vjernicima usmjerena protiv članova reformnog pokreta. Poslanica govori o Crkvi i njezinu božanskom porijeklu da bi se nadbiskup na kraju obrušio na reformno svećenstvo sljedećim riječima: *za ovo naše zauzimanje dobro su znali i otpali svećenici, ali da prikriju svoj otpad od sv. Crkve katoličke, koji otpad ima sasvim druge razloge, uzeli su za spoljašnji cimer da se bore za narodni jezik, tobože za narodnu kat. crkvu, dok u istini navaljuju na sv. Oca Papu, na biskupe, kao najgori heretici svih vremena... Oni su u rukama framasuna i bezvjeraca... Oni pak idu za tim da obore i unište čitavo kršćanstvo, a osobito Crkvu katoličku....*[504] Ta knjižica i poslanica nadbiskupa Bauera pokazuju koliko se zaoštrio odnos između reformnog svećenstva i crkvenog vrha tijekom 1920. godine. Sam ton okružnice, ali i knjižice, pokazuju da je crkveni vrh i oni koji su uz njega pristajali zauzeo strog i nepomirljiv stav prema reformnom pokretu. Osjetivši kako čitav reformni pokret dolazi u pogibelj zbog povlačenja mnogih svećenika i djelovanja nadbiskupa Bauera, sastali su se u Koprivnici 17. svibnja 1920. Stjepan Zagorac, Niko Petrić, Stjepan Haberstock, Stjepan Vidušić, Nikola Cerjak i Davorin Ivanović te zaključili kako treba nastaviti daljnju borbu i izlaženje *Preporoda*. Za to je Petrić 30 000 dao kruna.[505]

Bez obzira na sukobe i zaoštravanje odnosa s crkvenim vrhom Zagorac je od Koprivnice učinio sjedište reformnog pokreta tijekom čitave 1920. godine. Crkveni vrh svoje je daljnje razračunavanje započeo micanjem Zagorca s mjesta župnika u Koprivnici i postavljanjem katehete Špoljara, neprijateljski raspoloženog prema reformnom pokretu.[506] Kroničar župe sv. Nikole u Koprivnici[507] opisuje Zagorca kao *čovjeka naobražena, krasnih sposobnosti, ljubazna ponašanja, ali i lakoumna, što je na svoju štetu dokazao.*[508] Zagorac,

---

[501] *Reformni pokret u Hrvatskoj*, 9.
[502] Prema stilu pisanja i velikoj sličnosti s člankom objavljenim u *Katoličkom listu* 12. III. 1920, pod naslovom *Žuti pokret,* autor te knjižice najvjerojatnije je Stjepan Bakšić. Neke rečenice su doslovce uzete iz toga članka.
[503] *Reformni pokret u Hrvatskoj*, 15.
[504] *Isto*, 22.
[505] Reformni pokret Hrvata-katolika, 60.
[506] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 6700.
[507] Najvjerojatnije je te bilješke unio kasniji župnik Stjepan Pavunić.
[508] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, str. 22.

međutim, nije prihvaćao nadbiskupovu odluku, nego je i dalje ostao u župnoj kući ne želeći se odreći svoje službe. Također je u srpnju 1920. angažirao dr. Stjepana Vidušića da ga zastupa kod Nadbiskupskog duhovnog stola.[509] Postupak smjenjivanja Stjepana Zagorca išao je ovim tijekom: dana 14. svibnja 1920. u Koprivnicu je nadbiskup Bauer poslao pomoćnog biskupa dr. Dominika Premuša. On je od Zagorca, u ime nadbiskupa, zatražio da potpiše izjavu kojom osuđuje pokret nižeg klera za demokratizaciju Crkve i za dokinuće obvezatnog celibata.[510] Franko Potočnjak na temelju izvornog zapisa donosi sljedeći tijek događaja: *nakon što je biskup dr. Dominik Premuš g. župniku Zagorcu saopćio, kakovu je odluku od preuzvišenog g. nadbiskupa donio, koju bi imao provesti, izjavljuje g. župnik Zagorac, da će rezignirati na župi Koprivnica, što ovime i čini u nazočnosti potpisanih svjedoka, koju rezignaciju g. dr. Premušu u ime preuzv. g. nadbiskupa prihvaća. Uslijed te izjave biskup Premuš odustaje od provedbe suspenisioni ab officiis naročito na daljnju izjavu g. Zagorca, da će na sastanku svećenika pristaša reformnog pokreta 17. o. m. položiti privremeno predsjedništvo Udruženja hrv. kat. klera koji je pristaša tog reformnog pokreta, da će istupiti iz odbora i samoga udruženja, da će obustaviti izdavanje koliko to o njemu ovisi i napustiti uredništvo "Preporoda".*[511] Poslijepodne toga istoga dana delegacija *udruženja hrvatskih katoličkih svjetovnjaka* pohodila je biskupa Premuša i izjavila kako se građanstvo Koprivnice solidarizira sa svojim župnikom i ne prihvaća nametnutog administratora župe g. Jurja Špoljara.[512] Zagorac je svega nekoliko dana poslije pisao nadbiskupu Baueru najavljujući pravni postupak protiv eventualne suspenzije, na što je nadbiskup okarakterizirao taj postupak kao čin neposluha. U nastavku pisma Zagorcu nadbiskup Bauer kaže kako su *Udruženje kat. klera i "Preporod" konspiracija protiv zakonitih glavara, a takvo što ne može trpjeti nikoje društvo. Za to ti nisam smio pripustiti osnutak takova društva – niti izdavanje takvog časopisa, te sam s punim pravom izdao protiv vas gornja dva naloga, a kad ih nećete da izvršite, morao sam vas udariti censurom suspenzije ad officio et beneficio et administratione et bonorum beneficii – to sve ostaje na snazi, dok Sveta Stolica ne reče svoju. Izvolite priposlati dakle svoj utok, da ga proslijedim na Sv. Stolicu.*[513] Na Duhovsku nedjelju 23.

[509] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920.
[510] Zapisnik koji je Zagorac trebao potpisati sastavljen je u Zagrebu 3. svibnja i glasio je ovako: *nadbiskup dr. Ante Bauer traži od vlč. g. Župnika Stjepana Zagorca izjavu slijedećeg sadržaja. Ovim svečano izjavljujem: 1. odlažem privremeno predsjedništvo udruženja hrv. kat. klera te istupam iz odbora i samog udruženja; 2. obustavljam izdava nje i napuštam uredništvo "Preporoda"; Podjedno mu nadbiskup nalaže, da ovu izjavu potpiše u roku od 8 dana pod prijetnjom , da će ga inače udariti cenzurom ab officio et beneficio.* na dnu izjave nalazi se Zagorčev potpis. (NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920.)
[511] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, str. 23.; Franko POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti,* Zagreb, 1921., 54.; Original zapisa čuva se u: NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920.
[512] Suspenzija koprivničkog župnika Zagorca, u: *Riječ SHS,* 15. V. 1920., br. 83., 2.
[513] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 4587.

svibnja održalo je koprivničko gradsko zastupstvo tematsku sjednicu *Zahvala župnika Zagorca na župi.* Gradonačelnik Kraljić pročitao je Zagorčevu izjavu prema kojoj je bio prisiljen odstupiti sa župničkog mjesta. Nakon toga je podnačelnik Žličar pročitao prijedlog koji je jednoglasno prihvatilo cijelo gradsko zastupstvo. Prema tom prijedlogu grad Koprivnica: *1. protestira proti postupku crkvenih oblasti prema župniku Stjepanu Zagorcu; 2. ono traži od župnika Stjepana Zagorca, kao patron župe, da povuče svoju zahvalu na župi; 3. izjavljuje se solidarnim sa čitavim reformnim pokretom hrvatskog nižeg klera jer ga smatra ne samo vjerskom nego i nacionalnom stvari*.[514] Na to je reagirao i Zagorac, koji je dotad tvrdio da se povukao sa službe jer mu nije bilo *poznato raspoloženje naroda*[515] te je poslao nadbiskupu poruku u kojoj *povlači svoju odreku i na želju župljana ostaje i dalje župnikom.*[516] Nadbiskup je odgovorio na taj Zagorčev potez suspenzijom *a divinis* i raspisao natječaj za koprivničku župu, a kapelana dr. Vidušića preselio u Novu Bukovicu. Kako Vidušić nije htio otići u novu župu niti napustiti reformni pokret, nadbiskup ga je suspendirao *a divinis.*[517] Sljedeći korak koji je Zagorac poduzeo bio je da je početkom srpnja došao u župni ured i rekao upravitelju Špoljaru kako je on ovdje župnik, a on mu može biti samo kapelanom. Od sada mora slušati samo njega, a ako to neće, mora otići jer župa ne može imati dva župnika. Zagorac je nasilu istjerao Špoljara iz župnog ureda, a ovaj je cijeli slučaj prijavio nadbiskupu. Bauer je pak cijeli slučaj dojavio vladi, na što je načelnik Koprivnice dobio od bana priopćenje kako Zagorca mora odstraniti iz župnog ureda. Zagorac je na to ostavio Koprivnicu i nakratko otišao u Karlovac. Punomoć je ostavio Vidušiću, koji je predao župu Špoljaru uz prisutnost načelnika Kraljića i umirovljenog župnika Levina Kollaya, kao predstavnika duhovne oblasti.[518] Kollay 6. kolovoza šalje Nadbiskupskom duhovnom stolu

---

[514] Odlučni istup grada Koprivnice za reformni pokret hrvatskog nižeg klera, u: *Demokrat,* 30. V. 1920., br. 22., 1.; NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 213.; Reformni pokret u Koprivnici, u: *Katolički list,* 27. V. 1920., br. 17., 135.

[515] Odlučni istup grada Koprivnice za reformni pokret hrvatskog nižeg klera, 1.

[516] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.,* str. 23.

[517] *Isto.; Kako u ovom dopisu od 24. svibnja t. g. br. 213., kojim odgovarate na moj dopis od 20. svibnja t. g. br. 4803., sami priznajete rezignirali ste na župi Koprivnica dne 14. svibnja i ovu je resignaciju u moje ime prihvatio moj generalni vikar presv, g. biskup Dr. Premuš, a ja sam vam to u svom dopidu od 20. svibnja potvrdio. Vaša je dakle resignacija prema c.186 valide factai prema c. 187 §1legitime acceptata, te je prema tomo po c. 190nadarbina župe Koprivničke upražnjena. C. 191 pak jasno kaže §1. Semel legitime facta renuntiatione, non datur amplius poenitentiae locus. Vaš dakle opoziv više nema mjesta, te sam prema tomu već i raspisao natječaj za župu Koprivničku, što je i patronu župe saopćeno. Vas poradi neposlušnosti i javnog istupanja protiv odredaba svoga ordinarija udaram censurom suspenzije a divinis. Ne ćete li pak predati župu imenovanom administratoru zatražiti ću po §5. interkonfesionalnog zakona brachium saeculare. Zagreb, dne 29. svibnja 1920.* (NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 5026.) Istoga dana nadbiskup je raspisao natječaj za popunjavanje upražnjene župe i zatražio da se sve molbe šalju na Nadbiskupski duhovni stol. (. (NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 9936.)

[518] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.,* str. 24.; NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920.

izvještaj o primopredaji župe Koprivnica.[519] Izvještava Nadbiskupski duhovni stol kako je primopredaja izvršena 2. kolovoza i kako je bila manjkava jer nije odmah popisan inventar u župnom uredu i župnoj kući.[520] Time nisu prestali problemi oko župe u Koprivnici jer 24. listopada upravitelj Špoljar javlja Nadbiskupskom duhovnom stolu kako je stanarski ured grada Koprivnice u župni dvor uselio nekoga dr. Cesarca. Dotično tijelo zbog toga protestira kod gradskog poglavarstva jer smatra čin protuzakonitim.[521] Upravitelj župe Špoljar 31. listopada ponovno piše nadbiskupu, žaleći se da ne zna kako bi riješio pitanje nasilno useljenog stanara, pogotovo što gradske vlasti čine sve protiv toga i otvoreno podržavaju reformni pokret u Koprivnici.[522] Nadbiskupski duhovni stol poslao je 5. studenog pismo dr. Stjepanu Markulinu, senioru i članu HPS-a, povjereniku za socijalnu skrb iz Zagreba, tražeći da vlada učini potrebne korake kako bi se neželjeni stanar u župnom dvoru u Koprivnici, koji je protuzakonito useljen, iselio odatle.[523] Špoljar 27. studenog javlja u Zagreb kako je stanar napustio župni dvor.[524]

Sredinom lipnja 1920. godine javlja upravitelj Špoljar nadbiskupu kako Stjepan Zagorac redovito služi misu i proglašava sebe jedinim pravim župnikom, dok dr. Vidušić više ne služi misu, ali odbija premještaj.[525] Još je početkom lipnja Špoljar morao vratiti dekret o suspenziji Nadbiskupskom duhovnom stolu jer ga Zagorac nije htio primiti.[526] Špoljar opet sredinom kolovoza piše nadbiskupu Baueru o problemima koje mu radi Zagorac i kako izjavljuje da nadbiskupov dekret za njega ne vrijedi.[527] Reformni svećenici u Koprivnici, potpomognuti gradskim poglavarstvom kao patronom župe zauzeli su krajem srpnja župni ured i crkvu. Tada su u crkvi služili misu Zagorac, Vidušić i Haberstock te najavili kako će se u župnoj crkvi služiti misa na hrvatskome. Upravitelj Špoljar morao se privremeno smjestiti u franjevački samostan. Ta akcija je izazvala velike podjele među vjernicima, od kojih su neki otvoreno nastupili protiv Zagorca i njegova reformnog kruga.[528] Nadbiskupski duhovni stol obratio se 20. srpnja i podbanu Potočnjaku, tražeći da vlada intervenira oko Zagorca, koji je uzurpirao župu i otamo otjerao zakonitog upravitelja.[529] Drugi dan, 21. srpnja, javljeno je upravitelju Špoljaru kako su kod državne vlade poduzeti koraci kako bi se Zagorac istjerao iz

[519] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 6700.
[520] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 309.
[521] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 8075.
[522] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 8913.
[523] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 8913.
[524] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 425.
[525] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 251.
[526] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 230.; NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 44.
[527] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920.
[528] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 1903.
[529] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1920., br. 236.

župnog ureda i vratilo zakonitog upravitelja.[530] Na gradskoj sjednici 19. rujna za župnika je izabran dr. Kežman,[531] koji nikad nije preuzeo tu službu. Nakon toga je za župnika izabran Milutin Fržić, dotada župnik u Gradecu, ali je njegov izbor izazvao proteste građana Koprivnice koji su na dan njegova dolaska zatvorili crkvu i nisu mu dali pristup u župni ured, na što je gradonačelnik Kraljić morao raspisati novi natječaj. [532] Početkom 1921. godine načelnik Kraljić šalje dopis nadbiskupu Baueru tražeći od njega da iz župe povuče Špoljara zbog nekih nekorektnih postupaka ili će u protivnom za župnika ponovno izabrati Zagorca ili bivšeg kapelana Vidušića.[533] Pitanje župnika u Koprivnici bit će riješeno tek 5. studenog 1923., kada će gradsko zastupstvo prihvatiti kandidaturu dotadašnjeg župnika u Vrbovcu Stjepana Pavunića.[534] Juraj Špoljar otići će u Zagreb za katehetu u samostanu sestara milosrdnica sv. Vinka.[535] Pavunić je kao istaknuti pravaš, što je bio i Zagorac, doveden u novu župu kako bi suzbijao ideje reformnog pokreta koji je već prešao u Hrvatsku starokatoličku crkvu.

Pošto su izgubili službe Zagorac i Vidušić odlaze u Beograd da upoznaju vladu s idejama reformnog pokreta. Tu su navodno dobili podršku Svetozara Pribićevića, predsjednika Samostalne demokratske stranke, čije su novine u Hrvatskoj u svojim izdanjima davale velik prostor reformnom pokretu. Nije poznato kakva su obećanja dobili, no činjenica je da su očito bili dovoljno ohrabreni da zaposjednu koprivničku župu i otjeraju Jurja Špoljara. Zagorac se poslije tužio kako ga je nuncij u Beogradu oklevetao kod ministra vjera Pavla Marinkovića da je plaćenik framasona.[536] *Katolički list* bilježi kako su jamstva koje je Zagorac dobio od Pribićevića bila poticaj za njegov siloviti čin u Koprivnici. Članak zaključuje sljedećim riječima: *dvije su stvari začudne. Prva je, da Zagorac, idejni pristaša Radićev, traži zaštitu kod centralističkog ministra demokrate, a druga je, da centralistički ministar obećaje pomoć sljedbeniku Radićevu.*[537]*Narodna politika* također pripisuje Zagorčev čin jamstvima koje mu je dao Svetozar Pribićević.[538] Da su Pribićevićeva jamstva djelovala na Zagorca svjedoči i činjenica da je Zagorac od šefa policije tražio pratnju kako bi oduzeo

[530] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920.
[531] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 4202.
[532] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 5492/2
[533] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1920., br. 12.
[534]Usp. NAZ, *Osobnik Stjepana Pavunića;* Milivoj KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić. Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik*, Koprivnica, 2001.
[535] Instalacija vel. župnika g. Pavunića za župu Koprivnica, u: *Koprivnički Hrvat,* 24. XII. 1924., 2.
[536] S. ZAGORAC, *Narodna crkva i katolicizam,* 14–15.; Koprivničko pitanje i vlada, u: *Katolički list,* 22. VII. 1920., br. 25., 195.; Siloviti čini "reformaša", u: *Narodna politika,* 20. VII. 1920., br. 121., 3.
[537] Koprivničko pitanje i vlada, 196.
[538] Siloviti čini "reformaša", 3.

ključeve crkve i župne kuće upravitelju Špoljaru.[539] Koliku je potporu Zagorac uživao kod Pribićevića svjedoči i to da se njegov pokret počeo nazivati *pokretom za Pribićevićevu crkvu.*[540] Glasilo Demokratske stranke *Demokrat,* koje se tiskalo u Koprivnici, otvoreno je iskazivalo simpatije za reformni pokret: *sa najvećom simpatijom pratimo ovaj pokret narodnih svećenika, pokret koji je radi svog velikog i kulturnog narodnog značenja svake potpore vrijedan.*[541] I kod suspenzije Zagorca *Demokrat* zauzima njegovu stranu: *naprotiv naš će župnik ostati pa ma se i cijeli Kaptol na glavu postavio.*[542] *Narodna politika* napada reformne svećenike kao Pribićevićeve eksponente i piše sljedeće: *nakon bivšeg franjevca Miloševića i bivšeg radićevca Zagorca dolazi na čelo žutog pokreta Danuncijev čestitar i bivši kapucin Dragutin Tomac. Kao što se Pribićevićava "Riječ" zauzimala prije za Miloševiće, tako se sada zauzima za Tomca. Stvar je ista, samo se firma promijenila. "Demokratima" je potrebna Pribićevićeva crkva, oni bi htjeli da se pomoću nje nametnu narodu koji ih je odbacio. Zato su poslali najprije u borbu Miloševića, kasnije Miloševića zamijenili sa Zagorcem, a sada misle da su našli svoga borca u signoru Tomcu. Ni on nema ni moralnih ni političkih za to da osnuje Pribićevićevu crkvu.*[543]

Nakon što je nasilno preuzeo župu, uz podršku gradskog zastupstva, Zagorac je odmah zatražio da mu se izruči 200 000 kruna crkvenog novca dobivenog od prodaje neke crkvene zemlje.[544] Pošto je bio prisiljen napustiti župne prostore, Zagorac je otvoreno počeo pokazivati znakove otpora koji su vodili raskolu. Tako je krajem srpnja izdao letak u kojem govori da mu nije cilj stvaranje *jugoslavenske crkve,* nego da se Crkva u Hrvatskoj treba nazivati *hrvatska katolička crkva.*[545] Vidušić drži javna predavanja, primjerice 29. kolovoza održao je predavanje o hrvatskoj Katoličkoj Crkvi i celibatu u dvorani društva *Domoljub.*[546]

Reformni svećenici otišli su u rujnu korak dalje. Kako se pokazalo nemogućim da pretvore rimokatoličku župu u hrvatsku katoličku župu na čelu sa Zagorcem, svećenici su, udruženi s laicima, osnovali u Koprivnici novu župu za pristalice reformnog pokreta i zatražili od vlasti da je prizna.[547] Uvod za takav čin bio je događaj od 15. kolovoza kad je pjevačko društvo *Domoljub*, u prisutnosti drugih pjevačkih društava iz Hrvatske, slavilo desetu obljetnicu postojanja. Članovi su blagoslov nove zgrade povjerili Zagorcu, iako je on već bio

[539] Iz glavnog stana "žutog pokreta", u: *Narodna politika,* 24. VII. 1920., br. 126., 3.
[540] Žuti osnivaju Pribićevićevu crkvu, u: *Narodna politika,* 18. VIII. 1920., br. 147., 2.
[541] Svećenički žuti pokret, u: *Demokrat,* 4. VII. 1920., br. 27., 2.
[542] Reformni pokret i natječaj za koprivničku župu, u: *Demokrat,* 18. VII. 1920., br. 29., 3.
[543] Osnivači Pribićevićeve crkve, u: *Narodna politika,* 22. VIII. 1920., br. 151., 3.
[544] Iz glavnog stana "žutog pokreta", u: *Narodna politika,* 27. VII. 1920., br. 128., 3.
[545] Borba g. Zagorca za svoju crkvu, u: *Narodna politika,* 29. VII. 1920., br. 130., 3.
[546] Javno predavanje o pokretu za reformu crkve, u: *Demokrat,* 29. VIII. 1920., br. 35., 3.
[547] Osnutak hrv. katoličke župe, u: *Demokrat,* 5. IX. 1920., br. 35., 4.

suspendiran. Pristalice reformnog pokreta su iskoristili tu prigodu i na javnom šetalištu održali misu na hrvatskome jeziku. Kako Zagorac nije mogao služiti misu jer je bio pod suspenzijom, našli su svećenika Andresa, učitelja pjevanja na preparandiji, koji još nije bio suspendiran. On je služio hrvatsku misu, dok su mu Zagorac i Vidušić asistirali. Prije mise govor je održao Dragutin Tomac, koji se reformatorima pridružio u Koprivnici, a nakon mise obratio im se Zagorac. Uglavnom su napadali Rim i govorili kako su oni nasljednici sv. Ćirila i Metoda.[548] Organizirao se upis članova nove župe i uredilo se pitanje doprinosa za uzdržavanje župe i župnika. Pristalice su uglavnom našli među inteligencijom i građanstvom, dok se seljaštvo vrlo neprijateljski postavilo prema cijelom pokretu. Reformni svećenici su se nadali da će izborom dr. Kežmana za župnika stvari za njih ići bolje, barem kod seljaštva, osobito kad ga nadbiskup nije htio potvrditi, nego je zahtijevao da se izabere jedan od njegovih kandidata. Kežman je povukao svoju kandidaturu, a time su se rasplinule i nade da bi iz eventualnog sukoba Kežmana i nadbiskupa ovaj mogao privući seljaštvo za reformni pokret.[549] S obzirom na to da je Kežman bio jedan od vodećih članova HRSS-a nadbiskup ga nije potvrdio bojeći se da pristaje uz reformni pokret.[550] Bogoslužje na hrvatskome jeziku vodio je do 1921. godine u sokolskoj dvorani Dragutin Tomac, a nakon njegova odlaska Stjepan Haberstock.[551] Zagorac, Anders, Tomac i Haberstock oženili su se krajem 1920. godine.[552] Zagorac ubrzo napušta Koprivnicu i seli se prvo na Sušak, a zatim odlazi u Karlovac, gdje radi na reformi Katoličke Crkve. Vodstvo pokreta u Koprivnici preuzima Vidušić, iako glavnu riječ ima bivši kapucin Dragutin Tomac.[553]

Tomac je stao na čelo organizacije za reformu Katoličke Crkve u Koprivnici. Pokret održava svoj prvi sastanak 21. listopada, a predsjeda mu Tomac. Na njemu je dogovoren daljnji rad na reformi u Koprivnici, usmjerenje djelovanja hrvatske katoličke župe i izabran je novi odbor.[554] Od gradskog poglavarstva je zatraženo da se za hrvatsko bogoslužje ustupi gradska vježbaona, odnosno sokolska dvorana.[555] Drugi dan, 22. listopada, povjereno je

[548] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, str. 24.
[549] D. TOMAC, *Staro-katolička župa u Koprivnici,* 63.
[550] ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA KOPRIVNICA (dalje: AFSKC): *Liber memoriallum conventus caprocensis 1778–1975.*
[551] D. TOMAC, *Staro-katolička župa u Koprivnici,* 64.
[552] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, str. 25.
[553] V. VUČIĆ, Reformni pokret (II.), 5.
[554] U uži odbor ušli su sljedeći članovi: Alojzije Ivanek, predsjednik, Dragutin Tomac, tajnik, Julije Jiroušek, blagajnik, Rudolf Žlićar, Josip Petrić i Nikola Ščetinec, odbornici, (MUZEJ GRADA KOPRIVNICE (dalje: MGKC), *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*, 1.; Organizacija reformnog pokreta, u: *Demokrat*, 31. X. 1920., br. 44., 2.)
[555] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*, 1.

Tomcu i Jiroušeku da organiziraju žensku sekciju reformnog pokreta.[556] Najveći problem društva bilo je pitanje prostora za bogoslužje.[557] Na sastanku održanom 4. studenog Tomac je naglasio kako je cilj odbora da organizira hrvatsko bogoslužje i usmjerava rad reformnog pokreta u Koprivnici.[558] Na istoj sjednici je za privremenog župnika izabran Tomac.[559] Ubrzo je osnovana i ženska sekcija reformnog pokreta, koja je potvrđena na istome sastanku.[560] Odbor je imao osnovni zadatak provesti reformu crkve u Koprivnici i brinuti se o uređenju života hrvatske katoličke župe, usmjeravati njezin rad i organizirati hrvatsko bogoslužje. Članovi tog odbora, osobito njegov predsjednik laik Ivanek, predvodili su akciju kojom je zapriječeno izabranom župniku Frižeku da uđe u posjed župe.[561] O cijelom slučaju zabilježio je *Katolički list* sljedeće: *Tomčevu akciju potpomažu nažalost prosvjetitelji naroda gotovo svi koprivnički učitelji, učiteljice i profesori. Pred svima se dakako ističe g. Žličar. Reformne gospođe marljivo kupe pristaše nove "hrvatsko-katoličke" crkve... Reformni odbor, koji se sastoji od muških i ženskih članova, vijeća svaki tjedan. Na jednoj sjednici izabraše koprivničkim župnikom g. Tomca...*[562]

Reformni su svećenici počeli širiti krug simpatizera i na laike. Najbolji način da privuku što veći broj pristalica među laicima bio je održavanje hrvatskih misa na javnim mjestima, što je pobuđivalo veliko zanimanje stanovništva. Prva hrvatska misa održana je u Koprivnici 15. kolovoza,[563] u Križevcima 8. rujna[564] te u Virju 12. rujna.[565] Nakon tog služena je hrvatska misa u Velikom Grđevcu 30. studenog i to na zahtjev lokalnih vođa HRSS-a.[566]

---

[556] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*, 3.
[557] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*, 4, 6., 7.
[558] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*, 11.
[559] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*, 12.
[560] U uži odbor ženske sekcije ušle su simpatizerke reformnog pokreta: Josipa Zlatar, predsjednica, Štefanija Ježek, tajnica, Ivana Grundner, blagajnica, Olja Smolković, Dragica Kovač i Anka Vragović, odbornice. (MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*, 13.)
[561] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, str. 26.
[562] Crkvene prilike, u: *Katolički list,* 25. XI. 1920., br. 47., 372.
[563] V. NOVAK, *Magnum crimen,* 102.; Veliko narodno slavlje u Koprivnici, u: *Riječ SHS,* 16. VIII. 1920., br. 158., 4.; AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, str. 24.; Svećenički pokret, u: *Riječ SHS,* 21. VIII. 1920., br. 163., 3–4.
[564] Slavlje reformnog pokreta u Križevcima, u: *Demokrat,* 12. IX. 1920., br. 37., 2.; Reformaška turneja u Križevcima, u: *Narodna politika,* 15. IX. 1920., br. 170., 3.; Hrvatska služba božja u Križevcima, u: *Riječ SHS,* 13. IX. 1920., br. 181., 3.
[565] Slavlje hrvatske mise u Virju, u: *Demokrat,* 19. IX. 1920., br. 38., 1., Hrvatska misa u Virju, u: *Riječ SHS,* 18. IX. 1920., br. 186., 3.
[566] Svečana hrvatska služba Božja u Velikom Grdjevcu, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1., 4.–5.; Iako su neki članovi HRSS-a na lokalnoj razini podržavali djelovanje reformnog pokreta, kao što je bilo u Velikom Grđevcu, tadašnji tajnik stranke Ljudevit Kežman poricao je ikakvu vezu reformnog pokreta sa Seljačkom strankom. Osobito stoga što su zagorac i Vidušić išli tražiti pomoć u Beograd Pribićeviću.(V. NOVAK, *Magnum crimen,* 100.). S druge strane, *Narodna politika* je uspješno predstavljala reformni pokret kao opasan za državu jer ga predvodi radićevac Zagorac, što je značilo implicite republikanac. Napadali su reformski pokret i da želi Hrvate privesti u pravoslavlje, a služili su se i već klasičnim optužbama da je reformni pokret povezan s masonerijom.

Na Božić Vidušić je služio hrvatsku misu u selu Ruševcu.[567] Slavljenje božićne hrvatske mise u Koprivnici Dragutina Tomca pokazalo je kako je pravni položaj svećenika reformista bio još poprilično labav i nesiguran. Kako bi spriječio hrvatsku misu upravitelj Špoljar se obratio državnim vlastima.[568] Još se u srpnju 1920. godine Nadbiskupski duhovni stol obratio hrvatskoj zemaljskoj vladi da u skladu s državnim zakonima[569] odstrani iz Koprivnice Stjepana Zagorca, odnosno prisili ga da napusti župu i župni stan. Podban Franko Potočnjak pružio je traženu asistenciju za koju je smatrao da je potpuno u skladu sa zakonom. Potočnjak je smatrao da pokret nije usko svećenički, nego da s obzirom na neke svoje zahtjeve ima i nacionalni značaj.[570] Nedugo prije toga upravitelj Špoljar je tražio od gradonačelnika Kraljića da protjera iz župe Zagorca, koji se neovlašteno uselio u župni dvor, a ovaj ga je uputio da se obrati vladi jer to ne želi učiniti.[571]

Time je reformni pokret počeo izlaziti izvan usko svećeničkog pokreta i u svoje redove počeo uključivati laike. Polako su počeli osnivati i prve župe, čime je pokret ušao u novu fazu. Zahvaljujući Tomcu, Vidušiću i Haberstocku reformni se pokret iz Koprivnice proširio i u neka druga mjesta: Virje, Andrijaševce, Malu Suboticu, Đelekovce, Breganu itd. Zato Tomac piše Petriću 20. rujna 1920. godine: *Privremeno smo suspendirali akciju oko organizacije klera, pak smo se bacili na organizaciju naroda, što je od najveće važnosti i pokazuje za sada lijepe uspjehe.*[572] Aktivno djelovanje reformnih svećenika i širenje njihova pokreta izvan granica Koprivnice ponukalo je nadbiskupa Bauera da izrekne kaznu suspenzije *a divinis.* Tako su 15. listopada suspendirani: S. Zagorac, S. Vidušić, S. Haberstock, J.

(Josip LONČARIĆ, Gosp. Zagorac u "Obzoru", u: *Katolički list,* 2. VI. 1920., br. 18., 137–138.; Ivan MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata. (Masoni i Jugoslavija),* Split, 1984., 322.;

[567] Slavlje hrvatskog bogoslužja u Ruševcu, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1., 4.; Kako je patron koprivničke župe bio grad Koprivnica time je imao na raspolaganju sve crkve i kapele na području grada. Za hrvatsko bogoslužje bila im je ponuđena crkva sv. Florijana ili bolnička kapela. To je izazvalo jake proteste katoličke strane, a sestre milosrdnice najavile se da će napustiti bolnicu ako se bolnička kapela ustupi reformašima. (Hrvatska misa na božićne blagdane, u: *Demokrat,* 5. XII. 1920., br. 49., 5.)

[568] Slavlje hrvatskog bogoslužja u Koprivnici, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1., 3.; Reformaško božićno "bogoslužje", u *Katolički list,* 23. XII. 1920., br. 51., 407.

[569] U razdoblju od ujedinjenja 1. prosinca 1918. do donošenja Vidovdanskog ustava 28. lipnja 1921. pravni položaj vjerskih zajednica u novoj državi bio je reguliran onim zakonima koji su na određenom teritoriju bili na snazi prije stvaranja nove države. Za Katoličku Crkvu u Hrvatskoj (bez Dalmacije, Rijeke i Istre) vrijedio je austrijski konkordat iz 1855. godine, koji je odlukom Hrvatskog sabora postao državni zakon. Taj zakon davao je mogućnost državnim vlastima da reagiraju na traženje crkvenih vlasti protiv nepokornih ili nesavjesnih svećenika. Na taj zakon pozivao se i Nadbiskupski duhovni stol u slučaju protiv Zagorca i upravitelj Špoljar protiv Tomca. (Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji. Politički i pravni aspekti konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije,* Split, 1978., 16.)

[570] F. POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti,* 53–54.

[571] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.,* str. 27.

[572] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 50.

Lajtman, bivši upravitelj župe Vratišinec, T. Carić, bivši kapelan u Žažini, N. Cerjak, K. Andres i J. Hitrec.[573]

Nezavidan položaj u kojem se našao reformni pokret nakon suspenzija *a divinis* ponukao je potkraj ljeta 1920. M. Kevića, člana društva *Reformator* sa Sušaka koje je bilo na putu da potpuno nestane, da pokuša stvoriti osnovu za povezivanje Miloševićeva pokreta i Tomčeva krila reformnog pokreta.[574]Potrebu za približavanjem tih dvaju krila uočio je i Niko Petrić.[575] O postojanju tih dvaju krila, *lijevom (Milošević)* i *desnom (Tomac),*[576] pisao je u *Katoličkom listu* Stjepan Bakšić: *kod nas su dvije "narodne crkve". Jedna je ona kojoj je duhovni vođa exkapucin Tomac, a druga ona, koju je zasnovao exfratar Milošević. Tomčeva "narodna crkva" hoće da sruši sadašnju crkvenu hijerarhiju i da u život privede onu crkvu, koja je živjela prije Konstantina Velikog. Ova crkva neće da izbriše baš svaku izvanju socijalnu vezu među svojim vjernicima. Što više i ona organizira župe i okuplja pristaše, koji će se vanjskim distinktivnim znakom lučiti od ostalih konfesija. Ova će se distinkcija najviše praktički zapažati prianjanjem uz liturgiju u narodnom hrvatskom jeziku... Posvema je druge naravi Miloševićeva "narodna crkva". Milošević hoće posvema unutarnju nevidljivu crkvu, kojoj ni izdaleka nije na misli "oživotvoriti neku novu autokratsku crkvu po tipu i po imitaciji bilo koje službene konfesije u našoj zemlji ili izvan nje". Miloševićeva je dakle crkva neki unikum, koga nema "ni u našoj zemlji, ni izvan nje", kao što je i sam MIlošević unikum, kakvoga po svoj prilici nema "ni u našoj zemlji, ni izvan nje".*[577]

Za nastavak provođenja reforme osnovan je krajem listopada u Zagrebu *Središnji odbor za reformu katoličke crkve u Jugoslaviji.* Za predsjednika je izabran Emilij pl. Laszowski[578], a za tajnika Dragutin Tomac.[579] Organiziranju *Središnjeg odbora* prethodio je sastanak od 30. rujna u Zagrebu koji je organizirao *Odbor za obnovu Hrv. kat. Crkve* u prostorijama gradske čitaonice u Kamenitim vratima. Predmet rasprave bio je rad za reformni pokret katoličkog svećenstva s osobitim naglaskom na hrvatskom bogoslužju.[580] *Središnji odbor* nije proveo svoj zadatak da usmjerava reformni pokret, nego je uza sve to došlo do

---

[573] Suspendirani svećenici, u: *Narodna politika,* 25. VII. 1920., br. 127., 3.; Reformni pokret Hrvata-katolika, 61.; Progon reformnih svećenika, u: *Riječ SHS,* 26. VII. 1920., br. 140., 3.
[574] HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca,* Korespondencija Tomac–Milošević, kut. 2., fasc. 5.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca,* Korespondencija Tomac–Petrić, kut. 1., fasc 4.
[575] HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca,* Korespondencija Tomac–Petrić, kut. 1., fasc 4.
[576] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 252.
[577] Stjepan BAKŠIĆ, Novi rod, u: *Katolički list,* 28. X. 1920., br. 42–43., 331.
[578] Usp. Milovan PETKOVIĆ, *Emilij Laszowski Szeliga 1868.–1949.,* Zagreb, 2000.
[579] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 6.; Laszowski se 30. rujna 1920. susreo sa Zagorcem, Tomcem i Vidušićem, dogovarali su održavanje hrvatske mise u Zagrebu, gdje prema Tomčevim riječima nije smjelo biti nikakva govora o mogućem odvajanju od Rima. Laszowski je predložio osnivanje *Središnjeg odbora* kako bi se lakše mogao kontrolirati rad reformnog pokreta. (HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 6.)
[580] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 6.

prvih oprečnosti među reformnim svećenstvom. Nakon Zagorčeva odlaska iz Koprivnice uredništvo *Preporoda* preuzeo je Vidušić, čije su ambicije nadilazile službu urednika. Vidušić je htio biti vlasnik i izdavač časopisa. Takav postupak izazivao je sumnjičavost i otpor drugih članova pokreta, a osobito Donkovića. Već je otprije postojao izvjestan rivalitet između Donkovića i Vidušića. Sukob koji je nastao rezultirao je neizlaskom *Preporoda* sedam mjeseci.[581] Bez obzira na unutarnje nesuglasice reformni svećenici su i dalje smatrali da se reforme moraju provesti, ali da pritom ne dođe do definitivnog raskida sa Svetom Stolicom, u prvome redu na dogmatskome planu.[582]

Nesuglasice među vodećim osobama reformnog pokreta očitovale su se u pitanju objavljivanja Zagorčeva teksta *O hrvatskoj katoličkoj crkvi.* Zagorac je u tekstu dodirnuo i neka dogmatska pitanja koja su mogla ozbiljno ugroziti reformni pokret i dovesti do raskola s Rimom. Tomac i Vidušić nisu bili skloni objaviti taj tekst jer je mogao dovesti do formalnog otpada od Rima, a njima je stalo da zadrže *jedinstvo katoličke Crkve pod nasljednikom sv. Petra*. Nadalje navode kako im nije cilj osnivati neku autokefalnu crkvu, nego da osnivanjem hrvatskih katoličkih župa *odozdo potiču izgradnju naše buduće autonomne hrvatske katoličke crkve po zahtjevima našeg reformnog pokreta.* Nadalje, ističu kako nisu sigurni hoće li papa priznati njihovu autonomiju, ali bez obzira na to ne idu za *otcjepom od Rima*, niti žele osnovati novu Crkvu: *naglasujemo da se ne radi smo o pitanju taktike, nego da su po srijedi i principi...*[583] Zagorac je Tomcu odgovorio pismom u kojem ističe kako ostaje pri svemu što je napisao i da je protivan dogmi o papinu primatu jer je to *sektarstvo a ne katolicizam*. U nastavku teksta piše sljedeće: *ja ne idem za osnivanjem nove, posebne crkve, ali hoću da se narod pripravi za emancipaciju od rimskog imperijalizma... Svaki drugi put ne vodi k cilju, jer je polovičan pa ga neće primiti inteligencija, a neće ga shvatiti ni narod. Oni naime, koji su za rimsku Crkvu, ti će ostati u njoj, oni pako, koji nisu za rimsko pašovanje u Crkvi – neće htjeti Vašeg polovičnog naziranja*.[584] To temeljno razmimoilaženje u stavovima vodstva reformnog pokreta upućivalo je na to kako pokret ulazi u novu fazu, odnosno kako se unutar pokreta javlja struja koja je bila spremna napustiti Katoličku Crkvu i osnovati novu vjersku zajednicu. Ipak većina vođa pokreta i dalje je inzistirala na nekom vidu autonomije unutar Katoličke Crkve i nije željela da dođe do potpunog raskida s Rimom.

Na sam Božić, 25. prosinca 1920., reformni pokret je doživio još jedan udarac. Gradsko poglavarstvo Koprivnice po nalogu vlade iz Zagreba zabranilo je služenje hrvatske

[581] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 50.
[582] Usp. Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 253.
[583] HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca,* Korespondencija Tomac–Zagorac, kut. 1. fasc. 4.
[584] HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca,* Korespondencija Zagorac–Tomac, kut. 1., fasc. 4.

mise u prostorijama koprivničke pučke škole.[585] Misa je odslužena u gradskoj vježbaoni i bila je to posljednja Tomčeva misa kao župnika hrvatske katoličke župe u Koprivnici.[586] Na mjestu župnika zamijenio ga je Stjepan Haberstock.[587] Tijekom sastanka *Središnjeg odbora* u Koprivnici 2. siječnja 1921. Tomac je najavio kako se djelovanje odbora seli u Zagreb i u Koprivnici se mora izabrati novi odbor.[588]

Odlukom o premještanju sjedišta djelovanja reformnog pokreta iz Koprivnice u Zagreb završila je koprivnička faza reformnog pokreta koja je obuhvatila čitavu 1920. godinu. Tijekom djelovanja pokreta u Koprivnici zaoštrili su se odnosi između episkopata i svećenstva koje je pristajalo uz crkveno vodstvo sa članovima reformnog pokreta. Nepopustljivost nadbiskupa Bauera s jedne strane i sve veće radikaliziranje reformnog svećenstva, osobito članova vodstva, s druge strane, doveli su do izricanja prvih crkvenih kazni suspenzija *a divinis.* Reformni pokret je u tome razdoblju usmjerio svoje djelovanje prema konkretnim ciljevima, ali konačna bilanca pokazala se krajem godine negativnom. Velik dio svećenika koji je su u početku podržavali pokret povukli su se iz pokreta zbog reakcija nadbiskupa Bauera. Laici koji su sa simpatijama te moralno i materijalno potpomagali pokret povukli su se nakon što je nadbiskup Bauer energično počeo primjenjivati crkvene kazne. S druge strane, dio laika se povukao jer su smatrali kako je pitanje reformnog pokreta svećeničko staleško pitanje i zanimljivo samo uskom svećeničkom krugu. Unutar pokreta javile su se i prve trzavice i neslaganja, osobito u pitanjima odnosa prema Svetoj Stolici i organiziranja narodne crkve na autonomnoj bazi. Koprivničko razdoblje reformnog pokreta pokazalo je njegova konkretna usmjerenja, ali istodobno i njegove slabosti. Nedostatak jedinstvene platforme djelovanja, koja se očitovala u različitom poimanju provođenja zacrtanih reformi, bila je pokazatelj kasnijih raskola koji će se događati u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi već od njezinih početaka.

---

[585] HDA, *Ostavština dr. Dragutina Tomca,* kut. 1., fasc. 4.
[586] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.,* 30. XII. 1920.
[587] D. TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, 60.; MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.,* 2. I. 1921.
[588] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.,* 2. I. 1921.

5. Reformni pokret – od pokušaja legalizacije do osnivanja Hrvatske starokatoličke crkve (1921.–1924.)

5.1. Razdoblje krize 1921. godine

Početak 1921. godine bio je nepovoljan za reformni pokret. Dragutin Tomac to opisuje ovim riječima: *bilo je to početkom g. 1921. Pošto su već ugasnuli prvi zanosi i stišali se valovi revolucionarnog raspoloženja, koje je u god. 1919. i 1920. obuzelo veliki broj svećenika i svjetovnjaka rimske crkve-počeo je mali broj onih koji su ustrajali kod ideje, da se ostvari narodna hrvatska Crkva gledati istini u oči. Stvarnost se nije ukazivala nimalo ružičastom. Od "prvoboraca" neki su nestali na poprištima (n. pr. Koritnik je umro, Cenkić se pokorio, a mnogi župnici na dobrim župama su se "pritajili" pa čekali što će biti dalje bojeći se previše izložiti.*[589] Vodstvo reformnog pokreta na čelu sa Zagorcem u siječnju 1921. preselilo je djelovanje pokreta iz Koprivnice u Zagreb. O tome je pisala i *Narodna politika: Sudbina bivšeg župnika Zagorca, prvog vođe reformnog pokreta, ubrzo je stigla i njegove vjerne nasljednike Tomca i Vidušića. Nakon žilave i bezuspješne agitacije ostavljaju vođe Koprivnicu i sele se u Zagreb, da ondje pokušaju bolju sreću. Konačno su uvidjeli da s onom stotinom što liberalne što bezvjerske gospode nije moći voditi pokret. Ogromna većina Koprivničana ostala je vjerna svojoj Crkvi i vjeri i odlučno odbila reformni pokret. Tako je Tomac prisiljen ostaviti Koprivnicu, zahvaliti se na "župi" i potražiti drugu unosniju službu... odlazak reformaškog centruma iz Koprivnice znači konac reformnog pokreta u Koprivnici.*[590] Prvenstveni cilj vodstva reformnog pokreta u Zagrebu bio je osnivanje hrvatske katoličke župe. Stoga se *Izvršni odbor* reformnog pokreta svakoga tjedna sastajao na sjednicama, a 26. siječnja održan je u Zagrebu sastanak građana. Na tome sastanku sporazumno je izabran privremeni odbor za organiziranje djelatnosti pokreta u Zagrebu. Odlučeno je kako će se organizirati predavanja o hrvatskoj katoličkoj crkvi, skupština svih pristaša pokreta i održati hrvatska služba Božja.[591] Prvom sastanku predsjedao je Stjepan Zagorac, a prisustvovali su mu Vidušić, Habrestock, Štemberger, Jiroušek i Žličar. Tomac navodi kako je teren za rad u Zagrebu *bio dosta nepovoljan za organizaciju pokreta. Bivši franjevac Božo Milošević bio je u Zagrebu počeo udarati u bubnjeve i talambase..., a napokon iz velike trešnje brda rodio se –*

[589] Dragutin TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 43.
[590] Neuspjeh reformnog pokreta, u: *Narodna politika*, 21. I. 1921., br. 15., 3.
[591] Iz prvih dana zagrebačke župe, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 54.; Iz naše organizacije, u: *Preporod*,1(1921.)1, 7.

miš. Mnogi odlični ljudi koji su prionuli uz njegov pokret, bili su razočarani, pa su na svaki novi pokušaj gledali s nepovjerenjem i pesimizmom. Mnogi naročito svjetovnjaci, videći, da je veliki broj svećenika ustuknuo, čim je Nadbiskup Bauer po uputi iz Rima počeo energično progoniti "reformaše" ili "žute svećenike"... i sami klonuše duhom te nijesu imali volje, da se mnogo zalažu za pokret, koji su pogrešno držali u prvom redu svećeničkim pokretom.[592] Na čelo pokreta stao je Dragutin Tomac, koji je sa sobom iz Koprivnice donio pravilnik organizacije hrvatske katoličke župe koji je odbor prihvatio.[593]

Dana 19. siječnja 1921. održan je u prostorijama Družbe "Braće hrvatskoga zmaja" (BHZ) u Kamenitim vratima sastanak na kojem su sudjelovali E. pl. Laszowski, A. Donković, N. Cerjak, S. Vidušić, D. Tomac i dr. Miho Đuranec.[594] Činjenica da je reformni pokret, barem privremeno, našao utočište kod prokatoličke organizacije kao što je Družba "Braće hrvatskoga zmaja" izazvala je negativnu reakciju predstavnika Katoličke Crkve, zato *Katolički list* piše: *Nas najviše boli, što je naša simpatična institucija Hrv. Zmaj sa svojim meštrom* (Emilij Laszowski nap. a.) *preuzela glavno vodstvo Nar. Crkve u Zagrebu. U Hrv. Zmaju imade ljudi, koji i drugačije misle njego njihov meštar... pak se nadamo da će oni uznastojati, da se djelovanje Hrv. Zmaja kreće u okviru onih idealnih težnji, za koje je to društvo radilo do sada. Ako pak stvar posmatramo i sa čisto nacionalnog stajališta, onda pogotovo držimo da je nova Zmajeva orientacija posve protiv duha i dojakošnjeg svoga programa. Držimo, naime, da je svako cijepanje kat. Hrvata pogubno, jer se time eo* ipso *cijepa i otporna, životna snaga samog hrvatstva, koje je prvi i glavni cilj Zmajevog rada. U interesu je dakle pravog Zmajevca, da propagande za Narodnu crkvu kao i kao i kulturpempferskog i protunarodnog djelovanja iz redova Zamajevaca "pod drevnim krovom Kamenitih vratiju" čim prije nestane.*[595] Da ovaj napad *Katoličkog lista* na Družbu "Braće hrvatskoga zmaja" nije bio bezazlen i neutemeljen svjedoči činjenica kako su neki od vodećih ljudi reformnog pokreta bili članovi Družbe. Među njima su veliki meštar Emilij Laszowski,[596] Ante Donković,[597] član utemeljitelj Stjepan Zagorac,[598] zatim Stjepan Vidušić,[599] Stjepan Haberstock[600] i Ivan pl. Cerovski.[601] Očito je da je dio članova Družbe

[592] D. TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, 43.
[593] *Isto*, 43–44.
[594] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 255.
[595] Hrvatski zmaj–stjecište "Narodne crkve", u: *Katolički list,* 14. IV. 1921., br. 15., 176.
[596] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* Popis članova 1905.–1940., kut 36., 1.
[597] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* Popis članova 1905.–1940., kut 36., 25–26.
[598] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* Popis članova 1905.–1940., kut 36., 33–34.
[599] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* Popis članova 1905.–1940., kut 36., br. 428.
[600] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",*Imenik zmajskih članova, kut 36.
[601] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",*Imenik zmajskih članova, kut 36.

“Braće hrvatskoga zmaja” pristajao sa svojim velikim meštrom uz reformni pokret. Izvori o povezanosti reformnog pokreta i BHZ su vrlo rijetki. Primjerice 29. ožujka 1923. BHZ ugostila su pristalice reformnog pokreta i delegate iz Karlovca i Koprivnice.[602] Laszowski s nekolicinom članova Družbe prisustvuje 1923. posveti oltara hrvatske katoličke župe u Koprivnici.[603] Protiv sastanka koji je održan 19. siječnja 1921. u prostorijama BHZ oštro je prosvjedovao posebnim pismom Velimir Deželić Stariji,[604] koji je 10. travnja istupio iz odbora BHZ zbog toga što je *uprava naše družbe dogovorila to bez znanja mojega, bez znanja mnogih odbornika i velike množine članova.*[605] Očito je unutar Družbe postojao sukob između pristalica reformnog pokreta na čelu s velikim meštrom Laszowskim i onih koji se bili protivnici pokreta, a predvodio ih je Deželić.[606]

Val negodovanja izazvao je članak Antonije K. Cvijić u *Jutarnjem listu* 10. travnja 1921. godine.[607] Autorica se osvrće na jedan od sastanaka reformnog pokreta održanog u prostorijama BHZ u Kamenitim vratima, gdje se govorilo o ujedinjenju kršćanskih crkava, uvođenju narodnog jezika u liturgiju i ukidanju celibata. Između ostalog piše i o trojici bivših svećenika, članova, kako ona to naziva, *Narodne crkve,* odnosno reformnog pokreta koji su se oženili, tj. stupili u građanski brak. Nadalje kaže: *medju braćom našeg društva nalazi se više takovih smjelih raspopa, koji su iz crkve istupili jedino zato da se slobodnijih ruku mogu za nju boriti.*[608] Na ovaj članak Antonije K. Cvijić obrušio se *Katolički list* u već spominjanom članku *Hrvatski zmaj-stjecište "Narodne crkve",* napadajući BHZ i autoricu da govorom o *svećeničkim dispenzama posvjedoćuje ili posvemašnju ignoranciju u tom pitanju ili veliku mržnju na kat. Crkvu. Ta ju tvrdnja tako kompromitira, da joj Jut. List kao nesolidnoj spisateljici ne bi smio ustupiti ni jednog više retka, a sigurno joj ne bi više smjelo biti mjesta ni u Hrv. Zmaju, kamo može da dođe, kako sama ona kaže "samo čestit čovjek”.*[609] Reagirao je i veliki meštar BHZ Emilij Laszowski pismom *Jutarnjem listu* od 14. travnja 1921. godine,

---

[602] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 64.
[603] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 64.
[604] Usp. Đuro DEŽELIĆ–Dora SEČIĆ–Milan PETKOVIĆ, *Dr. Velimir Deželić stariji (1864.–1941.),* Zagreb, 2002.
[605] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* 126/235
[606] Bez obzira na očitu prokatoličku orijentaciju Družbe BHZ Emilij Laszowski ostat će njezin veliki meštar i kao starokatolik sve do 8. kolovoza 1935. godine. Zanimljivo je kako će se u Družbi u isto vrijeme nalaziti članovi starokatolici zajedno sa članovima kao što su Stjepan Pavunić, župnik u Koprivnici i borac protiv starokatolika, ili franjevac Đuka Benecetić, koji će se sukobljavati sa starokatolicima u Karlovcu. Također je zanimljiva činjenica da niti jedan od članova BHZ koji će pristupiti Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi neće biti izbačen iz Družbe sve do odstupanja Laszovskog s mjesta velikog meštra. Tako će 1936. iz članstva biti izbrisani Ante Donković i Stjepan Zagorac, a 1937. Stjepan Vidušić. (HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* Popis članova 1905.–1940., kut 36.)
[607] Antonija K. CVIJIĆ, Svećenički brakovi, u: *Jutarnji list,* 10. IV. 1921., 6.
[608] A. K. CVIJIĆ, Svećenički brakovi, 6.
[609] Hrvatski zmaj–stjecište "Narodne crkve”, 176.

na članak Antonije K. Cvijić, govoreći kako Družba nije povezana s reformnim pokretom bez obzira na to što im je ustupila svoje prostorije.[610] Laszowski je 11. travnja 1921. kao veliki meštar BHZ uputio pismo i Antoniji K. Cvijić oko njezina članka. Laszowski navodi kako njezin članak može *imati ozbiljnih posljedica*. Zatim dodaje kako Družba neće pristupiti reformnom pokretu i da je svaki njegov angažman u njemu stvar njega kao privatne osobe, a ne stvar Družbe BHZ. Također kaže kako neki reformni svećenici jesu članovi Družbe, ali to je njihova privatna stvar, a ne stvar BHZ. Na kraju opominje autoricu da nastoji ispraviti pogrešku kojom je povezala BHZ s reformnim pokretom.[611] Oprez i uporno negiranje povezanosti BHZ s reformnim pokretom može se razumjeti s obzirom na okolnosti u kojima se pokret nalazio početkom 1921. godine. Stoga je bilo oportuno i poprilično rizično povezivati se s pokretom. No, to ne znači da dio članova BHZ nije bio povezan s reformnim pokretom, barem na osobno, kao što je to bio Laszowski. Kod Laszowskog je važna činjenica da je u to vrijeme bio veliki meštar Družbe, čime je u očima protivnika reformnog pokreta cijela Družba BHZ bila pod sumnjom za povezanost s reformnim svećenicima i simpatiziranje njihova pokreta. *Narodna politika* će u članku *Karjatide "Narodne crkve"* napasti BHZ da zajedno sa svojim velikim meštrom Laszowskim šire ideje reformnog pokreta: *zahvalni smo također za upozorenje na izjavu u "Kat. Listu". Ondje g. veliki meštar ni bijen ni umoljen priznaje na pô usta da ima članova u "Zmaju" koji su pristaše reformnog pokreta. Pravi reljef dao je toj izjavi "P. G." izlanuvši da su se BHZ agilno zauzela za šire nje sekte u Zagrebu i da je veliki meštar "Zmaja" ujedno predsjednik sektarskog udruženja.*[612] Na članak je reagirao Laszowski, koji u svome pismu navodi kako vjersko opredjeljenje članova Družbe nije presudno za članstvo, da je osobne naravi i stoga se ne može cijelu Družbu BHZ povezati s reformnim pokretom. Družba prema svome Statutu poštuje vjersko opredjeljenje svakog od svojih članova.[613] Očito je kako je u počecima Laszowski negirao povezanost Družbe s reformnim pokretom, no nešto poslije, 1923. godine kad je pokret ušao u drugu, povoljniju fazu svoga djelovanja, Laszowski okuplja velik broj članova 3. siječnja 1923. na sjednicu kojom obilježavaju *historijski dan praznovanjem u zmajskom domu na spomen dana, kada je "Zmaj" dr. Vidušić, Međimurski, ustoličen kao župnik hrvatske katoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu.* Istoga dana Družbi BHZ je sa svojom suprugom pristupio župnik hrvatske katoličke župe sv. Križa u Zagrebu Ivan pl. Cerovski.[614] Iz navedenog je očito kako

[610] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* 126/235
[611] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* 126/235
[612] Karjatide "Narodne crkve", u: *Narodna politika*, 20. I. 1922., br. 15., 3.
[613] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* 126/235
[614] HDA, *Družba "Braća hrvatskog zmaja",* 126/235

je veći dio članova Družbe podupirao reformni pokret, ali je i razvidno da je očito postojao unutarnji sukob između onih koji su bili ne samo podupiratelji nego i članovi pokreta, kao Laszowski, i onih koji su mu se protivili, kao što su Stjepan Pavunić i Svetozar Rittig. Zanimljivo je pismo Ante Zmajlovića od 5. svibnja 1922., *Zmaja Lasinjskog,* upućeno Laszowskom, u kojem progovara o ciljevima reformnog pokreta. Zmajlović kaže kako se *pokret za reformu katoličke crkve u Hrvatskoj svadja u glavnome na dvoje: na nacijonalizaciju i socijalizaciju crkve. Nacionalizacija ide za tim da se u bogoslužju zavede naš narodni tj. hrvatski jezik... Ta crkva postala bi sastavni dio hrvatskog javnog života i usjekla bi se duboko u našu svijest narodnu.*[615] Autor se nadalje osvrće na celibat: *tugaljivo pitanje celibata i suviše je raspravljano, a da bi ga trebalo još ovdje rasvijetliti. Tek valja pripomenuti da se zahtjev za njegovo ukinuće mimo sve ostale priznate i nepriznate razloge i poradi posebnih prilika koje ovdje vladaju. Svećenici baš svih kršćanskih i nekršćanskih vjera u državi S.H.S. žive bračnim životom, imadu svoje porodice i uživaju svako poštovanje. U narodu slavenskoga juga uopće, pa tako i u katolika vlada uvjerenje da je čitavi i potpuni čovjek samo otac obitelji.*[616] Iz pisama je očito kako su tijekom ovog razdoblja u reformnom pokretu bila istaknuta dva temeljna pitanja – ono vezano uz narodni jezik u liturgiji i već staro pitanje ukidanja celibata.

Početkom organiziranja i organiziranog djelovanja reformnog pokreta u Zagrebu može se smatrati sastanak vodstva reformnog pokreta 19. siječnja 1921. godine u prostorijama Družbe BHZ. Na tom su sastanku izabrani *Središnji odbor* i *Izvršni odbor*.[617] Osim toga zaključeno je kako se uredništvo *Preporoda* seli u Zagreb, zatim da se ishodi odobrenje Pravila za hrvatske katoličke župe i da se ide za tim da se u što više postojećih katoličkih župa provede reforma *per viam facti* (u prvome redu bogoslužje, ženidba svećenika, slobodan izbor župni i izbor crkvenog vijeća), a gdje to nije moguće provesti da se osnuju nove župe na programu reformnog pokreta.[618] Nova sjednica zakazana je za 26. siječnja 1921., a Tomac je zadužen za vođenje prepiske s pristašama pokreta izvan Zagreba.[619]

Na prvoj sjednici Izvršnog odbora 26. siječnja 1921. raspravljalo se o financiranju *Preproda* i propagiranju reformnog pokreta i njegovih ideja.[620] Još krajem 1920. godine

---

[615] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 64.
[616] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 64.
[617] Izvršni odbor činili su: Emilij Laszowski, predsjednik, Dragutin Tomac, tajnik, Vjekoslav Vudi, blagajnik i Stjepan Vidušić, urednik lista *Preporod*. (D. TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, 44.)
[618] D. TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, 44.
[619] D. TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, 44.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6.
[620] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 256.

otvorilo se pitanje financiranja reformaškog glasila. Petrić je u prosincu 1920. obavijestio Tomca da je od P. Ljubića, blagajnika raspuštenog društva *Reformator* sa Sušaka, primio svotu od 20 000 kruna. Svoj zahtjev temeljio je na pravilniku društva koji je predviđao da u slučaju raspuštanja *Reformatora* sva imovina pripada upravi *Reforme,* koje je sada zakoniti nasljednik *Preporod*.[621] Tomac je kao tajnik Izvršnog odbora zatražio od Ljubića novac, ali mu je ovaj odgovorio kako je veći dio sredstava bez Petrićeva znanja predan Boži Miloševiću za financiranje njegova pokreta za osnivanje *narodne crkve.*[622] Novac za izlaženje *Preporoda* osigurao je Niko Petrić.[623]

Na istoj sjednici od 26. siječnja 1921. godine govorilo se o promidžbi među katoličkim nižim klerom. Tomac je ustvrdio kako mnogi svećenici pristaše reformnog pokreta napuštaju svoju službu te bi ih trebalo zadržati na tim položajima radi lakšeg širenja reformnih ideja.[624] Kako bi se lakše provodile ideje reformnog pokreta, u Zagrebu je osnovan mjesni agitacijski odbor. Članovi odbora bili su: Ivan Novak, predsjednik, V. Vertačnik, tajnik i odbornici: A. Donković, N. Cerjak, S. Haberstock.[625] Odbor je izabran da *nastoji oko toga da skupi što više pristaša iz svih slojeva gradjanstva. Svaki će organizirani član dobiti iskaznicu. Iza toga nastojati će odbor da što prije priredi u Zagrebu predavanje o hrvatskoj katoličkoj crkvi, skupštinu svih pristaša pokreta i hrvatsku službu Božju.*[626] Da reformni svećenici i u ovoj fazi djelovanja pokreta nisu namjeravali napuštati Katoličku Crkvu svjedoči slučaj vezan uz krštenje djeteta čehoslovačkoga konzula. Naime, reformnim svećenicima upućena je zamolba za krštenje djeteta čehoslovačkoga konzula, očito pristalice Češke reformne crkve, tako da se na sjednici raspravljalo o mogućnosti da se u Zagrebu osnuje filijala *praške čehoslovačke reformne župe.* Konačan zaključak je bio kako je to nemoguće provesti.[627] Druga sjednica Izvršnog odbora održana je u Zagrebu 7. veljače 1921. godine. Odlučeno je da se posredovanjem ministra prosvjete S. Pribićevića, inače simpatizera pokreta, podnese osnova o uređenju crkvenih pitanja u Jugoslaviji. Za to su namjeravali urediti *Pravila*

---

[621] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Korespondencija Petrić–Tomac, kut. 1., fasc 4.
[622] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 49.
[623] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 257.
[624] U prilogu zapisnika Izvršnog odbora navedena su imena svećenika koji namjeravaju istupiti i onih koji su već istupili iz svoje službe. Svećenici koji će istupiti: Lovriček, dr. Legin (u originalu mu je precrtano ime), Žganec, Eiler, Vučinovec, Šmit, Selak, S. Radačić, Kedmenec, Baković, Blažinčić, Srša. Ivanović, Kežman, dr. Marić, Medven, Merćep i Sinovčić. Svećenici koji su istupili iz službe: Zagorac, dr. Vidušić, Haberstock, Donković, Petrić, Cerjak, Tomac, Lajtman, Andres, Hitrac, Carić, Hvala, Benko, Horvat, Bedenk, Samardžija (precrtano), Luketić, Vilović, Milošević, Ivelić, Bulat, Vučić, Škricvanić (Miroslav), Smerdl, čak Juraj, Vukić Alojzije, dr. Franjo Resman, Legin Karlo, de. Rajmund Sabljak. (HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Zapisnik prve sjednice Izvršnog odbora, kut. 2., fasc. 6.)
[625] D. TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, 45.; HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Zapisnik prve sjednice Izvršnog odbora, kut. 2., fasc. 6.
[626] Provadjanje organizacije u gradu Zagrebu, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1., 7.
[627] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Zapisnik prve sjednice Izvršnog odbora, kut. 2., fasc. 6.

o osnivanju hrvatskih katoličkih župa, koja je trebao pregledati M. Rojc, a zatim ih tiskati u *Preporodu* ili poslati svim narodnim zastupnicima Ustavotvorne skupštine Kraljevine SHS-a. Također je zamišljeno da se u ostvarenju te zamisli i akcije stupi u vezu s tiskom, osobito s beogradskim tiskom, pa je zato Donkoviću povjereno da razgovara s Eugenom Demetrovićem, novinarom *Jutarnjeg Lista* i *Epohe*.[628] Tijekom treće sjednice Izvršnog odbora održane 16. veljače 1921. raspravljalo se o održavanju mise na hrvatskom jeziku u Zagrebu.[629] Tako je Laszowski u ožujku 1921. zatražio od zagrebačkog Sokola ustupanje dvorane za bogoslužje na narodnom jeziku, što mu je uprava i odobrila.[630] Četvrta i ujedno i posljednja sjednica Izvršnog odbora održana je 23. veljače. Tema sjednice bila je odgovor M. Rojca na *Pravila o osnivanju hrvatskih katoličkih župa*. Tomac je izvijestio kako je Rojc pregledao *Pravila* te izjavio kako *vlada ne bi nikako mogla potvrditi ta pravila pa nema smisla da ih se podnosi vlasi na odobrenje, nego treba da se prije pre viam facti u nekoliko župa provede reforma, a onda zatraži... legalno priznanje.*[631] Rojčev savjet reformnom pokretu bio je odraz stajališta državnih vlasti u Hrvatskoj, koje nisu bile sklone zaoštravanju odnosa s Katoličkom Crkvom dok se u Ustavotvornoj skupštini vodila borba oko donošenja prvoga ustava Kraljevine SHS-a.[632]

Bez obzira na to što je tijekom 1921. pokret ozbiljno zapao u krizu, službeni i poluslužbeni organi Katoličke Crkve nastavili su pisati protiv reformnog pokreta, iako mnogo manje nego u prijašnjem razdoblju. Razlog tomu treba tražiti u slaboj aktivnosti pokreta. Jugoslavenski katolički episkopat u svojoj poslanici objavljenoj 5. svibnja 1921. jednim se dijelom osvrće i na reformni pokret kada kaže: *tako poučeni lako ćete moći prosuditi, što vam je činiti, ako dođu k vama učitelji, kojih nije poslao vaš biskup i koji niti su svećenici, i koji su otpali svećenici, i koji pogrdno govore proti Crkvi, proti biskupu i samomu Papi... i koji vas možda upravo bune protiv Crkve i njezinih zapovijedi... Bježite samo od njih, pa makar vam obećali sva dobra ovoga svijeta!*[633] U *Vrhbosni* je izašao članak protiv otpalih svećenika u kojemu autor poprilično teškim riječima piše o njima nazivajući ih *odvratnim beznačajnicima* koji su *pogazili sve ono najljepše, najidealnije, najuzvišenije.*[634] Isti autor dalje navodi kako: *Sve, što vi iznosite za svoje tobožnje opravdanje da opsjenite prostotu; služi samo da lažnim plaštem pokrijete pravi i jedini uzrok svome brodolomu. Vi nemate srca, da pravu istinu*

[628] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Zapisnik druge sjednice Izvršnog odbora, kut. 2., fasc. 6.
[629] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Zapisnik treće sjednice Izvršnog odbora, kut. 2., fasc. 6.
[630] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc 6.
[631] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Zapisnik četvrte sjednice Izvršnog odbora, kut. 2., fasc. 6.
[632] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 258.
[633] Jugoslavenski katolički episkopat svojim vjernicima, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 5. V. 1921., br. 2., 11.
[634] V. B. (Vladimir BAKOTIĆ?), Odmetnicima na dušu, u: *Vrhbosna*, 20. VI. 1921., br. 9–12., 116.

ispovjedite, iako je vama, i te kako vrlo dobro poznata. I ja ću vam je kazati. Vi ste se, od nekoliko već vremena, po grijehu udaljili od Boga. I Bog od vas milošću svojom odstupio. Ostadoste bez obrane i pomoći Božje. Navališe na vas demon oholosti, demon bluda i još drugih sedam demona, da s vama pustopašno gospodare... Propadanje vaše sve u dublje. Sa gubitkom straha božjega ode dakako i posljednji strah ljudskog stida. Ne žacate se odlaziti i prebivati ondje, gdje ste kao radnici u njivi Gospodnjoj djelovali, i to na golemu sablazan... Umišljate vi sebi, da ste počinili golemo junaštvo... a kad tamo počinili ste pred cijelim svijetom oralno samoubojstvo...[635] Krešimir Pećnjak, senior, u časopisu *Čas,* znanstvenoj reviji *Leonove družbe* u Ljubljani, piše o reformnom pokretu analizirajući njegove uzroke i posljedice. U uvodu kaže sljedeće: *već davno prije prevrata znala je katolička javnost, da u svećeničkim redovima u Banovini nije sve u redu. Bilo je sablazni dosta. Tko je imao oči da vidi, nije mogao to da pregleda. Ipak se znalo protestirati, kada bi se usudio tko upriti prstom u tu ranu. Dosta se nastojalo da se to prikrije. Tada je nadošlo poput silnog vihora revolucijonarno doba i povuklo je elementarnom snagom za sobom sve... Zato se u doba državne revolucije pojavila revolucija i u crkvi. Tako je nadošlo vrijeme, kada se više ništa ne može saktrivati. Trulež, koji je bio tu i tamo prikriven, izišao je pred oči sviju. Danas govori o reformnom pokretu (žutom pokretu) svećenstva i staro i mlado.*[636] Autor njihovo ponašanje, osobito vezano uz pitanje celibata, naziva sablazni za vjernike. Tvrdi kako su uz njih pristali uglavnom oni koji su odavno izgubili vjeru ili su indiferentni i mlaki prema Crkvi, tek pokoji pravi vjernik. Zatim ih naziva *pokvarenim i slabim svećenicima.*[637] Uzrok njihovu otpadu Pećnjak nalazi u bogoslovskom odgoju koji je bio prožet jozefinističkim duhom i jansenističkim idejama gdje se *jedva spomenuo celibat i brevijar.*[638] Također i drugi razlog autor vidi u nedostatnoj naobrazbi klera gdje se *imade takogjer tražiti uzrok mnogim zlima u svećenika.*[639] On zagovara reformu, ali ne onako kako je to činio reformni pokret, nego reformu koja bi poboljšala kvalitetu odgoja svećeničkog pomlatka i života zaređenih svećenika.

Kriza u koji je reformni pokret upao tijekom 1921. osjećala se i u relativno brojnoj i dobro organiziranoj *reformnoj župi Koprivnica.* Haberstock, koji se nalazio na čelu župe, počeo je dvojiti o uspješnom okončanju reformnih nastojanja i zato piše Tomcu pismo u

[635] V. B., Odmetnicima na dušu, 116–117.
[636] Krešimir PEĆNJAK, Uzroci reformnog pokreta u Hrvatskoj, u: *Čas,* 15(1921.)1–2., 32.
[637] K. PEĆNJAK, Uzroci reformnog pokreta u Hrvatskoj, 32–33.
[638] *Isto,* 34.
[639] *Isto,* 38.

kojem izražava svoje bojazni.[640] Tomac u opširnom pismu javlja Habesrstocku i pristašama reformnog pokreta u Koprivnici kako je cijeli pokret zapao u krizu.[641] Bez obzira na krizu pokret je u koprivničkom kraju imao još relativno velik broj pristalica i zadržao tenziju širenja. Primjerice seljaci iz Virja pobunili su se protiv svoga župnika koji je napadao reformni pokret i počeli tražiti bogoslužje na narodnom jeziku.[642] Isto se dogodilo i u Hlebinama, gdje su župljani tražili od župnika da im služi misu na narodnom jeziku.[643] Slavlje mise na narodnom jeziku održao je Stjepan Vidušić u selu Ruševac, u općini Sokolovac.[644] Stoga je *Podravski glasnik* mogao konstatirati kako *odlaskom svećenika gg. Tomca i dr. Vidušića nije taj pokret nimalo malaksao, dapače se vrlo marljivo radi...*[645] Početkom 1921. godine vodstvo reformnog pokreta objavljuje u *Podravskom glasniku* kako sjedište pokreta seli iz Koprivnice u Zagreb te konstatira kako se iz Koprivnice *raširio pokret i po drugim mjestima Podravine tako, te je osigurano, da će se množina podravskih župa pretvoriti u hrvatske katoličke župe na temelju našeg programa, čim samo to novo uređenje državno-crkvenih odnošaja dopusti.*[646] Bogoslužje na narodnom jeziku u Koprivnici održavalo se redovito tijekom svih većih crkvenih blagdana, a 15. kolovoza 1921. na novom oltaru svečanu sv. misu na hrvatskom jeziku služio je S. Vidušić uz asistenciju svećenika Josipa Luketića i A. Donkovića.[647]

Prvi broj *Preporoda* izašao je 1. ožujka 1921. Svega nekoliko dana nakon toga Vidušić je pismom obavijestio *Odbor za reformu katoličke Crkve* da istupa iz Izvršnog odbora i povlači se s mjesta glavnog urednika reformnog glasila.[648] Tomac to tumači ovako: *želim istaknuti samo to, da je cijelo trogodište 1921–1923 prošlo dijelom u nezgodnom rivalitetu i gloženju vođa pokreta koji su tada preuzeli vodstvo (Vidušić–Donković), na što su se mnogi povukli ili bolje reći bili "izgrizeni" (tako Haberštok i ja), – a dijelom u jalovom nastojanju, da se pokret stavi na kakvu takvu legalnu osnovicu.*[649] Tomčeve riječi potvrdio je u svojim uspomenama i Niko Petrić: *početkom godine 1921. Stjepan Zagorac bio je imenovan načelnikom u Karlovcu i zato uredništvo "Preporoda" preuzeo je Dr. Stjepan Vidušić. Iako je on samo iz početka bio odgovorni urednik, on je poslije dva mjeseca htio da bude i vlasnik i*

---

[640] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Korespondencija Tomac–Haberstock 13. III. 1921., kut. 2. fasc. 6.
[641] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* kut. 2. fasc. 6.
[642] Dopis iz Virja, u: *Podravski glasnik,* 1. I. 1921., br. 1., 4.
[643] Dopis iz Hlebina, u: *Podravski glasnik,,* 1. I. 1921., br. 1., 4.
[644] Slavlje hrvatskog bogoslužja u Ruševcu, u: *Podravski glasnik,* 9. I. 1921., br. 2., 4.
[645] Reformni pokret, u: *Podravski glasnik,* 23. I. 1921., br. 4., 2.
[646] Pristašama pokreta za reformu Crkve, *Podravski glasnik,* 30. I. 1921., br. 5., 2.
[647] Reformni pokret Hrvata-katolika, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 61.
[648] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* kut. 2. fasc. 6.
[649] D. TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, 46.

izdavač glasila. Kao takav u broju o 1. 3. 1921. počeo se potpisivati i uvađati apsolutizam. To je ozlovoljilo mnoge vođe i pristaše pokreta, a to je bilo i uzrokom da "Preporod" nije izašao za sedam mjeseci... Pokretu je pristupio i počeo aktivno sudjelovati Ante Donković. On i Dr. Vidušić nijesu se slagali, jer su se natjecali za prvenstvo, a to je pokretu mnogo škodilo.[650] Osim što je cijeli pokret tijekom 1921. zapao u krizu vidljivo je da su ga razdirali i unutarnji sukobi vodećih ljudi. Razloge krizi pokušao je u svome izvještaju od 14. ožujka 1921. analizirati Dragutin Tomac. U tom izvještaju o krizi u reformnom pokretu Tomac kaže kako legalni način provođenja reforme nije bio moguć zbog stava države jer *Pravila o osnivanju hrvatskih katoličkih župa* nisu mogla biti potvrđena. Nemoguće je bilo pokret i *revolucionarno* afirmirati jer osvajanje javnog mnijenja preko tiska nije išlo, a reformski tisak bio je preslab, dok druge tiskovine nisu davale dovoljan prostor pokretu. Pridobivanje narodnih masa išlo je također loše zbog toga što je presudan utjecaj na hrvatsko seljaštvo imala HRSS, koja nije bila naklonjena reformnom pokretu, kao i to što reformni pokret nije mogao zaći u mase. Problem je bio i sa stvaranjem župa za koje je nedostajalo svećenika i nije bilo nade da će ga i u buduće biti. Loše je išlo razvijanje promidžbe i stvaranje organizacija kao priprava za stvaranje župa jer pokret nije imao dovoljno ljudi koji bi to provodili.[651] Tomčev izvještaj oslikava žalosnu bilancu pokreta 1921. godine. Unutarnji sukobi i nemogućnost daljnjeg širenja pokreta iz navedenih razloga, osim Koprivnice, slika su krize u koju je reformni pokret zapao te godine. Ti su razlozi uzrok tomu što je pokret do kraja ljeta 1921. jedva pokazivao znakove života. Zabilježeno je jedino da je Niko Kalogjerá u Blatu na Korčuli služio misu na hrvatskom jeziku, za što je od dubrovačkoga biskupa dobio pismeni ukor.[652] Promjena će nastupiti kad je iz Splita 20. rujna došao Marko Kalogjerá. On je sve do 15. listopada dogovarao s vođama pokreta daljnju zajedničku akciju. Nakon toga je napustio Zagreb i od 15. studenog do 20. prosinca 1920. boravio u Beogradu *da kod nadležnih faktora zagovara reformni pokret Hrvata-katolika.*[653] Za Kalogjerina boravka u Beogradu pristalice reformnog pokreta odlučili su se za dugo planirani korak. Dana 8. prosinca 1921. u dvorani *Kola* u Zagrebu održali su misu na hrvatskom jeziku. Misu je služio Stjepan Vidušić uz asistenciju A. Donkovića i J. Luketića, a prisustvovalo joj je još deset reformiranih svećenika. Dvorana *Kola* izabrana je nakon što je djelovanjem nadbiskupa Bauera reformašima oduzet

[650] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 50.
[651] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Izvještaj o krizi reformnog pokreta, kut. 2., fasc. 6.
[652] Reformni pokret Hrvata-katolika, 62.
[653]*Isto.* Kalogjerá je već od prije bio poznat državno-vladinim ustanovama u Beogradu. Tijekom trajanja reformnog pokreta često je boravio u Pančevu kod Stjepana Mezingera, prvog svećenika koji je prešao na starokatolicizam, i zajedno s njime podnosio razne dopise i predstavke Ministarstvu vjera u *vezi neovisne crkve katolika Hrvata.* (*Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 30–31.)

drugi prostor.[654] Nakon mise Vidušić je okupljenim vjernicima održao govor: *Napokon se ispunila vruća želja svega hrvatskog reformnog svećenstva, da se i u bijelom Zagrebu odsluži služba božja na milom i lijepom materinskom jeziku... Odmah na početku mi je spomenuti, da naš pokret nema ništa zajedničkoga s pokretom Bože Miloševića... Ne smije nas se poistovjetiti s pokretom Čehoslovačke narodne crkve. Ona niječe katolicizam, a mi jesmo i ostajemo katolici. Naša su braća oni čehoslovački svećenici, koji su ujedinjeni u "Jednoti" i koji su nedavno (njih 1347) poslali u Rim memorandum, u kojem traže provodjenje reforme u crkvi, a koliko mogu veće je sami provod, uvodeći u službu božju češki jezik... Reformno katoličko svećenstvo u našoj domovini i ono koje se dalo udariti sramotom suspenzije za svoje uvjerenje, da može javno istupiti... traži isto, što traže pristaše reforme u Čehoslovačkoj, Poljskoj, Bavarskoj, Italiji i Mađarskoj... Hrvatsko reformno svećenstvo traži da se biskupi približe svećenstvu i narodu... Prava demokratizacija crkvene uprave zahtjeva, da vjernici imadu pravo da se obazire na njihove opravdane želje kod postavljanja župnika. Isto tako imadu vjernici pravo birati u zajednici sa svećenstvom svoje biskupe... Mi smo podnijeli svoje zahtjeve nadbiskupu. On ih je odbio, a nas suspendirao, kad nismo htjeli reći, da je bijelo crno, a crno bijelo. Sada idemo drugim putem.*[655] Nakon dužeg vremena ponovno se o reformnom pokretu oglasio i *Katolički list*, što je dokaz da je pokret ponovno počeo pobuđivati interes javnosti. Uredništvo *Katoličkog lista* se u opširnom članku osvrnulo na reformni pokret i Vidušićev govor: *reformni pokret svećenstva, koji je 1919. zacrtao široki program reorganizacije kat. crkve, počeo se, čini se, nanovo buditi... Mi smo se već u par navrata osvrnuli na reformni pokret jednog dijela našeg klera... Nema ponajprije nikoje sumnje, da se događa ono, što naši reformatori uporno niječu, naime, da njihovo djelovanje i organizovanje narodne crkve logički i nužno dovodi do preloma s Rimom te dosljedno do jedne nekatoličke i raskolničke crkve... Reformatori dakle spremaju našem narodu vjerski razdor... Pojava narodne crkve jest veoma važna. Hrvatski kat. kler mora da taj absces sa svoga tijela čim prije izreže. U tom radu treba da ga vodi duboka svijest i uvjerenje o nenadoknadivom blagu čiste religije, koju narodna crkva hoće da ugrabi... Mi znademo, da su zastupnici jednoga dijela hrvatske štampe veliki slobodarci i protivnici Rima, ali nijesmo znali, da će iz mržnje na Rim pomagati onaj pokret za koji znadu da hrvatstvo kida i slabi. Ili možda nijesu o tome osvjedočeni? Ako nijesu možda će ih uvjeriti to, da je narodna crkva veoma simpatična g. Pribićeviću i njegovoj svojti. U buduće dužnost je svakog Hrvata, da*

[654] Prva hrvatska misa u Zagrebu, u: *Preporod*, 2(1921.)4, 2.
[655] Govor dra. Stjepana Vidušića nakon prve službe božje na hrvatskom jeziku u Zagrebu, u: *Preporod*, 2(1921.)4, 2., 7–9.

narodnu crkvu svom energijom pobija.[656] Oglasila se i *Narodna politika*, optužujući reformaše za suradnju s liberalima i širenju razdora u Katoličkoj Crkvi.[657]

Misa na hrvatskom jeziku u Zagrebu bila je povod da na Božić 1921. nadbiskup Bauer ekskomunicira Vidušića, Donkovića i Luketića.[658] Tom prigodom nadbiskup je izjavio: *nije čudo, ali je neizmjerno žalosno, da u naše dane općenite pokvarenosti i otpada od Kristova duha i nekoliko kat. svećenika otpalo od Crkve kat. a tim i od Krista. Oni doduše, govore da jesu i da hoće ostati katolici. Ne vjerujte im. Oni vas, kad ovako govore, hotimice zavaravaju, jer i oni dobro znadu, da je član kat. Crkve samo onaj koji je sa svojim biskupom i sv. stolicom. Ovi pak svećenici od svojih su biskupa suspendirani t.j. dignuti sa svećeničke službe pa se ipak usudjuju svetogrdno vršiti javne bogoštovne čine i ostaju tvrdokorni u neposlušnosti. Time su se oni sami izopćili iz crkve katoličke, a to ja sad samo svečano izričem i proglašujem, za ravnanje vjernika.*[659] Odluku nadbiskupa Bauera objavio je *Preporod* u uvodniku *Izopćeni-prokleti* svojega prvoga broja 1922.: Izopćeni svećenici reagirali su na nadbiskupovu ekskomunikaciju tako da su tumačili kako ih to još vezuje uz crkvu u kojoj su primili svećeničko ređenje i kako se još uvijek osjećaju dijelom te crkve. Iako su veze pokidane, oni se još nadaju da bi se te veze mogle ponovno uspostaviti kad bi se Rim urazumio. Bez obzira na takav stav i sami su bili svjesni kako je pokidane veze nemoguće ponovno uspostaviti pa zato i kažu: *mi ćemo poći svojim putem, na koji nas sili savjest i naš Bog, ne mareći za izopćenje. Poći ćemo dalje svojim putem učeći narod, da čuva katoličku vjeru, ali da ne da gaziti svoja prava. Učit ćemo ga da razlikuje bitno od nebitnoga, pa da sam poradi na ukljonjenju onoga, što je u crkvi zlo, a da uvodi ono što je bolje, a kada to provedemo, onda ćemo tražiti da i Rim odobri ono, što uz pomoć božju i uz svijest hrvatskog katoličkog naroda učiniti. Pa kad je Rim priznao tolike nacionalne crkve na Istoku, kad je priznao i grčku katoličku crkvu, priznat će i hrvatsku katoličku crkvu. A mi želimo da to doživi i nadbiskup Bauer...*[660] Trojica ekskomuniciranih svećenika uputila su u ožujku 1922. nadbiskupu otvoreno pismo. Taj odgovor je nesumnjivo izvor koji osvjetljuje odnose i shvaćanja obiju strana. Izopćeni svećenici pravdaju se što se javno brane jer su javno i izopćeni. U formi pitanja i odgovora analiziraju nadbiskupove razloge zbog kojih su osuđeni tako teškom crkvenom kaznom te završavaju svoje pismo sljedećim riječima: *izazvali ste nas, gospodine nadbiskupe, i mi smo vam morali odgovoriti. Ne mareći za prokletstva, mi ćemo*

---

[656] Hrvatska narodna crkva, u: *Katolički list,* 15. XII. 1921., br. 50., 593–595.
[657] Liberalci o žutima, u: *Narodna politika*, 3. I. 1922., br. 2., 1.
[658] Stjepan BAKŠIĆ, U novoj godini..., u: *Katolički list,* 5. I. 1922., br. 1., 3.; V. NOVAK, *Magnum crimen*, 103., 179; *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 23.; Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 260.
[659] Propovijed preuzv. g. nadbiskupa na Božić o. g., u: *Katolički list,* 30. XII. 1921., br. 52., 614–615.
[660] Izopćeni–prokleti, u: *Preporod*, 3(1922.)1, 1–2.

poći dalje na svom putu, ne tražeći ništa osima pravednosti. A ne budete li dopustili, da naše pristaše ispovijedaju, pričešćuju i pokapaju rimokatolički svećenici, učinit će to hrvatsko-katolički i to hrvatskim jezikom.[661] Povod za reakciju izopćenih svećenika nije bilo samo nadbiskupovo izopćenje na Božić 1921. nego i poslanica koju je nadbiskup Bauer krajem ožujka 1922. uputio svećenicima i vjernicima svoje nadbiskupije.[662] Cilj poslanice bio je da vjernike odvrati od pristajanja uz reformni pokret i da ih upozori na *čisto nepoštenu varku, kojom se služe ti otpali svećenici.* Pri kraju poslanice, u točki 5., kaže da su svi svećenici za koje je prije ustvrdio da su šizmatici i raskolnici, a ne katolici izopćeni, ali ne samo oni nego i oni *koji svjesno uz njih pristaju, njihovo nastojanje podupiru, njihovoj misi prisustvuju, u njihovu se sljedbu upisuju, također iz crkve katoličke izopćeni i prema tomu od svih sakramenta i crkvenog pogreba isključeni.*[663] Nadbiskup završava poslanicu i političkim aluzijama: *ja vas pitam, dragi vjernici, Hrvati, katolici, zar ne vidite kuda vodi taj pokret? Vodi do nove smutnje u hrvatskom narodu, pak je tako čitav taj pokret nesvjesno, samo jedna karika u lancu raznih pothvata, koji idu za tim da oslabe hrvatski narod u današnjim teškim danima našeg narodnog bića i života.*[664] Ekskomunikacija je trebala poslužiti kao opomena svima koji su još uvijek otvoreno radili na propagiranju ideja reformnog pokreta, a u konačnici je dovela do početka raskola.[665]

Prva misa na hrvatskom jeziku u Zagrebu bila je dočekana s odobravanjem liberalnog tiska, što je ponovno reformni pokret dovelo na stranice dnevnih tiskovina, i onih liberalne orijentacije i onih prokatoličke. Sve do tada je liberalni tisak podržavao i pokazivao otvorene simpatije za reformni pokret, no nakon donošenja Vidovdanskog ustava stanje se iz temelja promijenilo. Donošenje Vidovdanskog ustava 28. lipnja 1921. godine, pri čemu su vodeću ulogu imali Pribićević i njegova Demokratska stranka, dovelo je do toga da se hrvatska liberalna javnost svrstala uz oporbeni blok predvođen Stjepanom Radićem. Zbog veza

---

[661] Odgovor na nadbiskupovo prokletstvo, u: *Preporod,* 3(1922.)3, 19.
[662] Okružnicu je napisao Stjepan Bakšić. (NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV.)
[663] Predragi vjernici, u: *Katolički list,* 30. III. 1922., br. 13., 149 –150.
[664] Predragi vjernici, 150.
[665] Vladimir Vučić u svojim sjećanjima na reformni pokret navodi sljedeće: *iza prvih hrvatskoh misa većina svećenika, pristaša reformnog pokreta, napustila je svećeničku službu. Svi su potražili namještenje u građanskoj službi. Tako je Dr. Vidušić kao npovinar u "Jugoslavenskom Llojdu" dobio namještenje posredovanjem Zagorca. Nikola Cerjak bio je namješten kao činovnik kod agrarne reforme u Zagrebu. Dragutin Andres bio je profesor u muškoj preparandiji i nastavnik u Glazbenom zavodu; Stjepan Haberštok bio je premješten iz koprivničke gimnazije u Zagreb Odjelu za bogoštovlje i nastavu tadašnje pokrajinske uprave. Upisao se je na filozofski fakultet i završio predmete povijest i zemljopis; Dragutin Tomac bio je namješten u sirotištu na Josipovcu i upisao se na pravni fakultet; Janko Hitrec bio je poštanski činovnik u Pošti 2 u Zagrebu; Nikola Vučinovec bio je isto tako službenik pošte u Zagrebu; Josip Luketić, bivši franjevac bio je namješten kao knjigovođa u Hrvatskom štamparskom zavodu. Ante Donković bio je sudionik u raznim tiskarama u Zagrebu, a ksnije je bio član redakcije lista "Slobodna tribuna". Davorin Ivanović upisao se na filozofski fakultet na matematiku i fiziku.* (Vladimir VUČIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, u: *Starokatolički glasnik,* (1962.)9–10, 16–17.)

reformnog pokreta sa zemaljskom vladom u Hrvatskoj i centralnom vladom u Beogradu, kao i zbog otvorene naklonosti Pribićevića i njegovih demokrata, liberalni je tisak počeo promatrati reformni pokret kao svojevrstan eksponent protuhrvatske politike.[666] Najzornije to svjedoči članak vodećeg liberalnog glasila *Obzor*, koje je sve do tada simpatiziralo pokret, a sada piše sljedeće: *Ovaj pokret podupiran je od prvog časa od demokrata i to naročito onih, kojima nije stalo do hrvatstva ni do hrvatskog bogoslužja, prvo zato jer su Jugoslaveni a ne više Hrvati, a drugo zato jer su antiklerikalci, pa im je posve svejedno da li se uopće čita kakova misa. Ti demokrati najjače podupiru taj pokret, jer misle da će tim pokretom oslabiti i Hrvatstvo i katolicizam, a tim ojačati indirekte pravoslavlje, protiv koga nemaju ništa, mada je pravoslavlje kud i kamo "klerikalnije" nego je katolicizam. Naravno ti demokrati i katolički antiklerikalci tvrde da smo svi mi Srbi i Hrvati jedan narod, ali da mi Hrvati imademo tuđu vjeru i Talijana za vjerskog poglavicu, a da je pravoslavna crkva skroz nacionalna "srpska"... Naročito su demokrati išli za tim da oslabe upliv katoličke crkve i njenu snagu podupirući svaki pokret protiv katoličke crkve... Zar ti reformisti ne vide za čim se ide? Zar ne vide da su samo orudje demokrata, koji hoće da i na taj način pospješe "asimilaciju" Hrvata. Mi smo zaista odlučni protivnici svakog ultramontanstva i klerikalizma... No kad vidimo da se vjera upotrebljuje u političke svrhe i da se navaljuje na katolicizam, jer ga ispovijedaju Hrvati i Slovenci, onda mi... branimo... instituciju. Dopuštamo, da ti reformni svećenici rade bona fide, no njihov je rad i logički i psihološki jedna zabluda... Nesumnjivo će Hrvati odbiti ovaj politički pokret, koji pod krinkom nacijonalnog hrvatstva, faktično slabi hrvatstvo. A onima koji to podupiru i inspiriraju preporučujemo, da je ovaj ref. pokret sasma loše sredstvo da se Hrvate prevede u pravoslavlje.*[667] Zaokret u stavu liberalnog tiska zapazila je i *Narodna politika: ovaj ponovni nastup žutih* (misa na hrvatskom jeziku u Zagrebu nap. a.) *izazvao je u jednom dijelu naše liberalne štampe komentare, iz kojih se vidi, da se naši liberalci ne slažu u smjeru kojim bi imala poći nova crkva naših reformaša, pa prema tomu ne pozdravljaju onako jednodušno reformni pokret kao što su to činili kada se kada se taj pokret prvi puta pojavio. Tada je sva liberalna štampa bez razlike političkog naziranja oduševljeno pozdravila reformatore nazrijevajući u njima jakog saveznika u borbi protiv katolicizma. Ona je bila puna sokoljenja i pohvala za pokretače reformnog pokreta kod nas i u Čehoslovačkoj. Sadašnji rascjep naše liberalne javnosti u promatranju reformnog pokreta prouzročila je razvitkom reformnog pokreta u Čehoslovačkoj... Čehoslovački reformatori s kojima su naši*

[666] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 261.
[667] Reformni kler, u: *Obzor*, 62(1921.)355, 3.

reformatori sklopili najuže bratstvo doveli su svoju narodnu crkvu u srpsko-pravoslavnu crkvu.[668]

Sukob s nadbiskupom Bauerom koji je de facto vodio k raskolu, bez obzira na to što su reformaši isticali svoj katolicizam, nije spriječio S. Vidušića da 31. prosinca 1921. u Dekanovcu u Međimurju obavi obred vjenčanja prema načelima reformnog pokreta.[669] Želeći iskoračiti iz potpune medijske anonimnosti, početkom prosinca 1921. Ante Donković i Stjepan Vidušić objavili su knjižicu *Katolički svećenici svojemu narodu o Hrvatskoj katoličkoj crkvi.* Knjižica je tijekom 1921. godine doživjela tri izdanja, što govori da je očito naišla na velik interes čitateljstva. Oni u uvodu objašnjavaju kako je njihovo ime *"Hrvatski reformni katolički svećenici". "Reformni" znači, da želimo nekoje "reforme", promjene ili obnove, a "hrvatski katolički" znači, da želimo da i naš hrvatski katolički narod dodje u crkvi do svojih prava.*[670] Svoje želje i ideje saželi su u nekoliko točaka. Prvo traže *samostalnost i nezavisnost katoličke crkve,* odnosno konkordat između Crkve i države jer ne žele da država namješta biskupe i župnike.[671] Zatim govore o *crkvenoj upravi* pod kojom pretpostavljaju demokratizaciju Crkve na načelima slobodnog izbora biskupa i župnika te zajedničko upravljanje crkvenom imovinom svećenika i vjernika.[672] U trećoj točki traže narodni jezik u liturgiji i drugim obredima: *Lijepa je misa na hrvatskom jeziku, ali nam Talijan ne da tog našeg prava, koje nam je sam bog dao. Ne dadu nam ni naši biskupi... A i što će nam staroslavenski? To je jezik kojim se davno govorilo, sličan onomu, koji je u porabi u srpsko-pravoslavnoj crkvi i koji se teško razumije. Mi hoćemo naš, hrvatski živi jezik.*[673] Sljedeća točka usmjerena je protiv celibata, odnosno za *kršćanski obiteljski život svećenika,* i ovdje zastupaju staru tezu kako *nije dakle zakon, koji zabranjuje svećenicima da saviju obiteljsko gnijezdo, zakon božji. Ljudi su to uveli u Crkvu i to dosta kasno.*[674] U tih nekoliko točaka Donković i Vidušić iznijeli su uglavnom već poznate ideje i zahtjeve reformnog pokreta pa je stoga knjižica očito bila pokušaj da se razbije medijska nezainteresiranost i javna informiranost za reformni pokret.

---

[668] Liberalci o žutima, 1.
[669] Reformni pokret Hrvata-katolika, 62.
[670] Ante DONKOVIĆ–Stjepan VIDUŠIĆ, *Katolički svećenici svojemu narodu o Hrvatskoj katoličkoj crkvi,* Zagreb, 1921., 4.
[671] A. DONKOVIĆ–S. VIDUŠIĆ, *Katolički svećenici svojemu narodu o Hrvatskoj katoličkoj crkvi,* 9.
[672] *Isto,* 12–14.
[673] *Isto,* 18.
[674] *Isto,* 22.

5.2. Borba za legalizaciju i osnivanje Hrvatske starokatoličke crkve

Početak 1922. godine obilježio je otvoreni sukob ekskomuniciranih svećenika i nadbiskupa Bauera, odnosno žestok sukob reformaša i crkvenog vrha. Nadbiskup se nije zadovoljio samo izrečenom kaznom i njezinim proglasom nego je učinio i korak dalje. Dan nakon što su mu trojica izopćenih svećenika uputila otvoreno pismo Bauer se 23. ožujka 1922. obratio tadašnjem ministru vjera dr. Ivanu Krstelju, zahtijevajući od njega izjašnjavanje o službenom stavu kraljevske vlade prema reformnom pokretu. Krstelj mu odgovara pismom od 29. ožujka sljedeće: ... *čast mi je uvjeriti Vašu Preuzvišenost, da nije apsolutno u skladu sa intencijama Kraljevske Vlade, da se od strane državnih vlasti bilo ma na koji način podupire agitacija protiv jednistvene organizacije katoličke crkve. Ako je dakle koji čin Hrv. Slav. Pokrajinske Uprave i izgledao možda, kao da vlast podupire reformni pokret katoličkog svećenstva, što meni nije poznato, moglo se kod toga raditi samo o nesporazumku od strane organa, koji nisu pravo poznavali stanovište Kraljevske Vlade u tom pogledu, ili od strane zainteresovanih faktora, koji su tomu činu pridavali značenje, kojega on nema...*[675] Istoga dana Krstelj je uputio pismo pokrajinskom namjesniku Jurici Demetroviću s detaljnim uputama kako se treba držati *Hrv. Slav. Zemaljska vlada spram reformnog pokreta katoličkog sveštenstva*, odnosno kako da *bude isključena mogućnost i najmanje opravdanje sumnje, kao da državne vlasti taj pokret bila ma u kojem pogledu podupiru.*[676] Iz pisma se razaznaje kako je Demetrović već prije tražio mišljenje Ministarstva vjera o reformnom pokretu. Stav centralne vlade u Beogradu prema reformnom pokretu, kako se vidi iz Krsteljeva pisma Demetroviću, bio je sljedeći: *Vidovdanski naš Ustav ne daje ustavnim načelima i propisima de lege lata nikakove veće formalne pravne snage nad običnim zakonima. On je postojeće zakone izmenio samo utoliko, ukoliko sadrži specijalne norme, protivne dodadanjim zak. propisima, dok općenita njegova načela ostavljaju i dalje na snazi i one specijalne zakone, koji se ne daju s njima u sklad da dovedu, jer leks posterior generalis non derogat legi priori speciali. Pa jer o verama i verskim udruženjima Vidovdanski naš Ustav sadrži sve samo sasvim općenita načela, kojima se hoće detaljne zakonske provedbe da budu u istinu u život privedene... Time je Gospodine Namesniče odgovoreno i na vaše pitanje o ustavno usvojenim Verama i o njihovu pravnom položaju u našoj Kraljevini. Po Ustavu se naime načelno usvojene sve one vere, koje su ma u kojem delu Kraljevine već dobile zakonsko priznanje. Ali jer sasvim općenite zasade našeg Ustava nisu ionako u stvari izmenile postojećeg pravnog*

[675] Naš pokret i Beogradska vlada, u: *Starokatolik*, 31. VIII. 1926., br. 8., 2.
[676] Naš pokret i Beogradska vlada, 2–3.

položaja pojedinih konfesija u raznim našim pravnim područjima, nije zapravo ni od kakova praktičnog interesa, da se rebus sic stantibus zvanično konstatuje, koje su to vere. A kako je uz to u teoriji izbila i kontroverza, jesu li ustavno usvojene sve one vere, koje su ma i u načelu samo bile u pojedinim delovima naše Kraljevine zakonito priznate, ili pak samo one od zakonito priznatih vera, koje u pojedinim našim pravnim područjima imaju i faktično svoje organizacije... Pogotovo se pak ne sme rečena naredba da primeni na pristaše t. zv. reformnog pokreta u katoličkoj crkvi, jer Vidovdanski Ustav dozvoljuje u čl. 14. udruživanje građanima samo u ciljeve, koji nisu po zakonu kažnjivi, a reformni pokret katoličkog sveštenstva sadrži sva kriterija objektivnog učina prestupka §§. 302., 303. i 304., a u mnogo slučajeva i zločinstva §122. d) krivičnog zakona od 27. maja 1852. god. Uz to reformni pokkret katoličkog sveštenstva znači bez sumnje otvoreni napadaj na jednu od najjačih naših ustavno usvojenih verskih organizacija, kojima i Vidovdanski Ustav, kao javnopravnim korporacijama, garantuje naročitu pomoć i zaštitu. Pogodovati dakle od strane Države ma u kojem pravcu taj pokret značilo bi postaviti se na protiustavno stanovište zvaničnog pobijanja katoličke crkve u našoj Kraljevini. Ali i kad svega toga ne bi bilo – kad postojeće ustavno i zakonito stanje ne bi izrekom branilo javnim organima i vlastima, da makar i indirektno samo podupiru reformni pokret katoličkog svećenstva barem danas, u ovoj fazi razvitka našeg državnog života, na ovome stepenu kulture našega naroda, ne bi bilo od nas ni državnički mudro, ni politički oportuno, da podupiranjem reformista žrtvujemo dobre odnose s jednom tako jakom verskom organizacijom kao što je katolička crkva, za volju jednog sasvim problematičkog pokreta kojemu još nismo na čistu gde mu je zapravo vrelo i koja mu je uistinu svrha.[677] Temeljito razložen stav ministra Krstelja dokaz je da centralna vlada nije ni u kojem trenutku željela narušiti dobre odnose s Katoličkom Crkvom, osobito ne podupirući reformni pokret. Time je jasno izrečeno da reformni pokret država smatra nelegalnim i da nema nikakve pravne mogućnost da se potvrdi *Statut hrvatsko-katoličke župe.* Tijekom 1922. godine ministar Krstelj traži od namjesnika Demetrovića da, koristeći se zakonskim sredstvima, zabrani reformni pokret. Tako 23. lipnja ponovno šalje pismo Demetroviću u kojem kaže: *razlozi koje ste izvolevali izneti u cenjenom svome pismu od 26. V. 1922. godine broj 18.380 Odelenja za prosvetu i Vere protiv moga stanovišta spram reformnog pokreta među katoličkim sveštenstvom nisu me mogli da uvere o potrebi da reviziji podvrgnem svoje nazore u tom pogledu. Vi ste naime Gospodine Namesniče u nastojanju da pobijete moje zakonsko stanovište po ovome pitanju pošli sa dve predpostavke, koje nisu tačne, pa Vam*

[677] *Isto.*

dakako ni svi na njima osnovani izvodi ne mogu da budu ispravni. Vi držite, da se moje stanovište spram reformnoga pokreta među katoličkim sveštenstvom osniva isključivo na pretpostavci, da je taj pokret kažnjiv po krivičnom zakonu, pa demonstrirate protiv tobožnjeg moga naređenja, da ga se po želji katoličkih crkvenih vlasti silom ugušuje. Međutim ja sam Vas, Gospodine Namesniče, pismom od 29. 3. 1922. godine V. K. 879 izrekom zamolio da izvolite čitavo držanje Hrv. Slav. Zemaljske Vlade spram reformnog pokreta katoličkog sveštenstva udesiti tako te će biti isključena mogućnost i najmanje sumnje, kao da državne vlasti taj pokret bilo ma u kojem pogledu podupiru, a u obrazloženju sam Vam odnosnoga moga uputstva samo in superfluum istaknu i kriminalitet reformaškog pokreta, da Vam po mogućnosti što bolje pokažem svu apsurdnost podupiranja toga pokreta od strane državnih vlasti. Ali uzevši, per inconcessum, nad svaku sumnju opravdanim stanovište tamošenjeg Državnog Nadodvjetništva o posvemašnjoj krivičnoj neodgovornosti promicatelja reformnog pokreta među katoličkim sveštenstvom, ostaju ipak nepokolebani zakonski te crkveno i državno politički razlozi, s kojih sam Vas zamolio, da se okanite podupiranja reformaša od strane državne vlasti. A onda napokon Vi treba da znate, Gospodine Namesniče, da upute što sam Vam ih u citovanome svome pismu dao s obzirom na Vaše držanje spram reformnog pokreta među katoličkom sveštenstvom, nisu samo izražaj mog ličnog mišljenja kao odgovornog vodioca državne konfesijske politike u našoj Kraljevini već je to oficijelno stanovište Kraljevske Vlade spram ovoga pokreta od prvog njegova početka... I kad dakle ne bi bilo svih ovih zakonskih te crkveno i državno političkih razloga, što sam Vam ih u svom obrazloženju izdatih uputa naveo, za vaše je držanje, kao Poverenika Kraljevske vlade, merodavno nadležnim putem saopšteno Vam zvanično njezino stanovište...[678] Iz pisma ministra Krstelja vidljivi su različiti pristup centralne i zemaljske vlade prema reformnom pokretu. Demetrović ostaje na pozicijama St. Germainskog ugovora o slobodi vjere i ne poduzima ništa protiv reformnog pokreta, dapače čak ga i podupire.[679]

Unatoč izričitoj zabrani ministra Krstelja da se *Statut* ne smije potvrditi, reformni svećenici objavljuju ga u travnju 1922. u *Preporodu.*[680] Za taj dosta riskantni potez reformni svećenici najvjerojatnije su dobili prešutnu potporu J. Demetrovića, koji im je uvijek izlazio u susret.[681] *Statut hrvatsko-katoličke župe* (VIDI PRILOG III.) sastojao se od 33 § kojima su definirane *dužnosti i prava članova, župno vijeće, župnik i hrvatsko-katolička župa.*[682]

[678] *Isto*, 3–4.
[679] Reformni pokret Hrvata-katolika, 64.
[680] Štatut hrvatsko-katoličke župe, u: *Preporod*, 3(1922.)4, 29–30.
[681] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 263.
[682] Štatut hrvatsko-katoličke župe, 29–30.

Zanimljivo je da u uvodu *Statuta* reformaši navode kako se u *dogmatskom pogledu pridržavaju sve vjerske istine katoličke crkve,*[683] što je očit znak da se nije htjelo stupiti u otvoren i definitivan raskol s Katoličkom Crkvom. Zaključeno je kako će se svi bogoslužni čini u hrvatskoj katoličkoj župi obavljati na hrvatskom jeziku, a vjernicima *"Hrvatsko-katoličke župe" smatraju se svi oni koji priznavši njezina vjerska načela potpisom pristupnice i ovoga Štatuta u nju pristupe i obvežu se na ispunjavanje svojih dužnosti, a župnik ih primi.*[684] Ostatak *Statuta* uređuje djelatnost župe i na demokratskoj osnovi zasniva njezin cjelokupan rad. Što se tiče svećeničkog celibata, on je za župnika stvar osobnog izbora: *svećenstvu se ostavlja na volju, hoće li se oženiti ili živjeti u neženstvu.*[685]

Krajem travnja 1922. godine, otprilike u isto vrijeme održana je u Zagrebu biskupska konferencija, gdje je između ostalog bilo govora i o reformnom pokretu. Jugoslavenski episkopat, okupljen u cijelosti, odlučio je poslati posebnu *Predstavku* kralju Aleksandru i ministru vjera Krstelju.[686] Bez obzira na to što je nedugo prije toga nadbiskup Bauer dobio od ministra Krstelja uvjerljivo pismo kako vladi nije u interesu podupirati reformni pokret, biskupi s područja Kraljevine SHS-a odlučili su se obratiti najvišoj državnoj instanci kako bi potpuno onemogućili potporu koju je Demetrović pružao reformnom pokretu i opirao se Bauerovim i Krsteljovim nastojanjima da se suzbije. Vezano uz reformni pokret biskupi u *Predstavci* navode sljedeće: *od kat. Crkve otpali svećenici, koji dižu formalnu bunu u kat. Crkvi, uživali su u Hrvatskoj sasvim očitu potporu pokrajinske vlade. To se može shvatiti samo tako, da vlada nalazi svoj interes u tome pokretu, a to opet znači, da vlada očekuje neke probitke za sebe, ako se u kat. Crkvi podupiru smutnje, ako se ona oslabi. Rado priznajemo istinu, da smo od centralne vlade u Beogradu već ponovno primili protivna uvjerenja, dapače i protivne odredbe osobito u najnovije vrijeme. Ali do danas se ne opaža u praksi ništa od toga i ako dalje tako ostane, moramo doći do uvjerenja, da nekome više vrijedi rovarenje desetak otpalih svećenika, bez ikakve religiozne ideje, nego li Crkva katolička.*[687] Demetrović nije samo tolerirao i podupirao rad reformnih svećenika i njihova pokreta, dapače, nastojao je uvjeriti ministra Krstelja kako je prema pravno-političkim argumentima njegovo shvaćanje članka 12. Vidovdanskog ustava prema reformnom pokretu pogrešno. U prilog tomu išao je i zaključak državnog Nadodvjetništva u Zagrebu koje je, kao nadležna institucija za tumačenje kaznenih djela i ogrješenja o državne zakone, zauzelo stav o posvemašnjoj kaznenoj

[683] *Isto,* 29.
[684] *Isto.*
[685] *Isto,* 30.
[686] Zaključci biskupske konference, u: *Katolički list,* 4. V. 1922., br. 18., 209.
[687] Predstavka jugosl. katoličkog episkopata o nepravdama protiv kat. Crkve u Jugoslaviji, u: *Katolički list, ,* 4. V. 1922., br. 18., 211.; Vlada prema katoličkoj crkvi, u: *Narodna politika,* 5. V. 1922., br. 101., 3.

neodgovornosti reformnog pokreta s obzirom na njihove pretenzije provođenja reforme u Katoličkoj Crkvi.[688] Demetroviću nije preostalo drugo do da se pokori višim organima vlasti. Ni sami pristaše reformnog pokreta, iako su nastojali naglašavati svoje katoličanstvo, nisu bili sasvim na čistu pripadaju li još Katoličkoj Crkvi ili su nova vjerska zajednica. Primjerice, u *Podravskom glasniku* pristalica reformnog pokreta piše kako: *pošto se pristaše danomice javljaju, to je središnja uprava u Zagrebu poslala pravila za hrv. kat. župe, na koje se imadu svi pristaše potpisati i obvezati, da možemo od vlasti tražiti priznanje i ravnopravnost sa ostalimi državnimi vjerami.*[689] Vidljivo je kako je očito postojao raskorak u mišljenju i stavu prema Katoličkoj Crkvi između vodstva reformnog pokreta, koje je uporno isticalo svoj katolicizam, i pristalica na terenu, koji su već počeli sebe promatrati kao zasebnu vjersku zajednicu.

Bez obzira na to što pokret nije uspio legalizirati svoje djelovanje reformaši počinju djelovati *per viam facti*, kako im je savjetovao Rojc. U Zagrebu su 20. srpnja 1922. održali skupštinu pristalica reformnog pokreta. Skupština je sazvana da se osnuje *hrvatsko-katolička župa* u Zagrebu. Osnivanje župe trebao je biti prvi korak prema provođenju ideja zacrtanih u *Statutu*. Izabrano je prvo župno vijeće, a za prvoga župnika izabran je Ivan Krstitelj pl. Cerovski.[690] Dana 23. srpnja u zgradi *Kola* Cerovski je služio prvu misu na hrvatskom jeziku kao župnik hrvatsko-katoličke župe sv. Križa u Zagrebu.[691] Župa je imala i svoj statut koji je uređivao službe i odnose u novoj župnoj zajednici.[692] I prije osnivanja župe u Zagrebu reformni svećenici su poduzeli neke korake koji su pripravljali put uspostavi hrvatsko-katoličkih župa. U Dalmaciji, selu Bogomolju na Hvaru, župnik je zatražio da se žurno uspostavi hrvatsko-katolička župa u njegovu selu. Nedaleko od Virovitice, u župi Špišić Bukovici, S. Vidušić je na trgu održao prvu misu na hrvatskom i obavio obred vjenčanja po načelima reformnog pokreta.[693] Misa na hrvatskom jeziku održana je 16. ožujka i u Kutini.[694] Vidušić je u Špišić Bukovicu došao početkom siječnja 1922. na poziv jednog dijela tamošnjih stanovnika, koji su bili u sukobu s mjesnim župnikom. Već tada je tražio od svojih pristalica se upišu u *hrvatsku katoličku crkvu.*[695] Naime, dio župljana u Špišić Bukovici se posvađao sa

---

[688] V. NOVAK, *Magnum crimen,* 184–185.
[689] Hrvatska katolička crkva, u: *Podravski glasnik,* 23. IV. 1922., br. 17., 2.
[690] Reformni pokret Hrvata-katolika, 62.; Iz prvih dana zagrebačke župe, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 54.; Hrvatsko-katolička župa sv. Križa u Zagrebu, u: *Preporod,* 2(1922.)8, 60.; V. NOVAK, *Magnum crimen,* 186.; *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 25.
[691] *Isto.*
[692]HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 64.
[693] Reformni pokret Hrvata-katolika, 62.
[694] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* 16. III. 1922.
[695] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1922., 462.

župnikom oko plaćanja lukna pa je to bio razlog pristajanja uz reformni pokret, uz koji je na početku 1923. godine pristalo 15 kuća u selu.[696] Isti župnik 10. svibnja 1922. piše u Zagreb kako Vidušić i njegovi pristalice šire svoju nauku u Špišić Bukovici i iskorištavaju neslaganje dijela župljana sa župnikom, kao i pitanje pripadnosti sela Lozana župi u Špišić Bukovici.[697] Dva mjeseca poslije župnik iz Starog Graca piše Nadbiskupskom duhovnom stolu: *rabota lozanskog učitelja Fontonija i njegovih pristaša ide za pripojenjem Šp. Bukovici, samo zato da bude onde jaka reformaška župa. Poznato je naslovu, da su nedavno i opet u Šp. Bukovici reformaški kaponje obavljali obrede i preotimlju sve više maha.*[698] Početkom 1923. godine župnik iz Starog Graca ponovno piše u Zagreb kako *reformaš Dr. Vidušić agitira za narodnu crkvu i smućuje moje župljane.*[699] Širenje reformnog pokreta izvan Zagreba i koprivničkog kraja izazivalo je kod župnika u pojedinim sredinama dosta nedoumica. Župnik Miroslav Bubanić iz Špišić Bukovice piše početkom kolovoza 1922. *Nadbiskupskom duhovnom stolu* u Zagreb da ne zna kako da se postavi prema pristalicama reformnog pokreta, osobito ako netko od njih zatraži od njega sprovod ili kakvu drugu vjersku službu. Iz njegova pisma je vidljivo kako je reformni pokret na terenu doživljavan ne kao nešto *katoličko*, do čega je njima jako stalo, nego kao *nova sekta.*[700] *Narodna politika* također će reformni pokret nazivati *"katoličkim" sektarcima.*[701] Misa na hrvatskome jeziku bit će održana i u Sisku u prostorima *Velikog kaptola* 29. listopada i to u organizaciji tamošnjih članova Demokratske stranke. To će potaknuti *Narodnu politiku* na sljedeći komentar: *već dulje vremena pripravljao im je teren ovdašnji listić, sada glasilo demokratske stranke, koji je pozvao otpadnike, da afirmiraju "hrvatsku" stvar... Misu je oglasio organ demokratske stranke... Čudno je, dok demokrati s jedne strane ukidaju hrvatske nazive, ovdje se sad najednom u demokratskom listiću agitira za "hrv. katolički pokret" i žarki hrvatski patriotizam.*[702] Prema pisanju *Narodne politike* upravo je uska povezanost reformaša i demokrata u Sisku dovela do toga da se pokret nije uspio nimalo proširiti među stanovništvom.[703] Bez obzira na činjenicu kako prva *hrvatsko-katolička župa* nije bila legalizirana, reformaši počinju osnivati i druge župe. Nove župe osnovane su u Koprivnici, Karlovcu i Bjelovaru. Osnovane su da se u budućnosti, kada ih

[696] Reformaši na selu, u: *Katolički list,* 8. III. 1923., br. 10., 119–120.
[697] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1922., 27.
[698] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1922., 66.
[699] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1923.
[700] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1922., 6333.
[701] Megalomanski zahtjevi reformaša, u: *Narodna politika,* 30. IX. 1922., br. 221., 2.
[702] Pribićevićeva crkva u Sisku, u: *Narodna politika,* 31. X. 1922., br. 247., 2.; Hrvatski katolički pokret, u: *Sisački glas,* 5. XI. 1922., br. 45., 2.
[703] Pribićevićeva crkva u Sisku, 2.; Hrvatska sv. služba Božja, u: *Sisački glas,* 19. XI. 1922., br. 47., 1–2.

bude dovoljan broj, spoje u Hrvatsko-katoličku biskupiju, odnosno Hrvatsko-katoličku narodnu crkvu.[704]

Boreći se za legalizaciju *hrvatsko-katoličkih župa* župno vijeće sv. Križa u Zagrebu uputilo je 9. kolovoza 1922. *Predstavku* Narodnoj skupštini Kraljevine SHS-a (VIDI PRILOG IV.). Vijeće je na temelju članka 12. Vidovdanskog ustava zatražilo legalizaciju župe, odnosno njezino unošenje u broj priznatih vjeroispovijesti: *potpisano župno vijeće "Hrvatsko-katoličke župe sv. Križa u Zagrebu" u ime tisuća katoličkih državljana Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca upravlja Narodnoj Skupštini prešnu molbu, da čim prije uzme u pretres osnutak hrvatsko-katoličkih župa u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca i da ih u smislu člana XII. Ustava unese u broj priznatih vjeroispovijesti.*[705] Kako je Ustav člankom 12. branio priznanje novih vjeroispovijesti, odnosno legalizaciju novih vjerskih zajednica koje prije 1918. nisu bile priznate na teritoriju koji je obuhvatila kraljevina SHS, reformaši su se pozivali na katolicizam, tj. katolicizam im je trebao poslužiti kao neka vrsta propusnice prema legalizaciji: *mi nismo nikakova nova vjeroispovijest, nego već priznata katolička sa istim vjerskim istinama i samo nekim nebitnim promjenama, koje iziskuje božje i naravno pravo i čast našeg naroda, a koje će itekako blagotvorno utjecati da se u katoličkom djelu našega naroda razvije pravi vjerski život... Naš pokret je boj unutar crkve, a ne proti crkve, a na samostalnu organizaciju sile nas prilike.*[706] Od liberalnog tiska osnutak župe sv. Križa jedino je podržalo glasilo *Slobodna Tribuna*, blisko demokratima i slobodnim zidarima: *pokret za hrvatsku katoličku crkvu donesao je pozitivne rezultate. To više nije pokret već jedan dovršeni čin u svojoj prvoj etapi. Trogodišnjom borbom sa svim poteškoćama, koje nisu bile malene, ako se uoče sredstva, kojima se služio klerikalizam da omete idealna nastojanja hrv. kat. svećenika i svjetovnjaka t. zv. reformaša, učvrstili su se pojedinci, prikupili su se pristaše iz svih društvenih slojeva i iz svih naših krajeva, a odredjene su i jasne smjernice vjerske i socijalne. Tako je pokret konačno okrunjen osnutkom hrv. kat. crkve u našoj državi.*[707]

Iako ponovni pokušaj legalizacije reformnog pokreta i župe nije uspio, osnivanje novih župa nastavilo se i dalje. Osnivanje novih župa i time tendencija širenja pokreta vodili su u sve očitiji raskol. To je ponukalo nuncija Hermenegilda Pelegrinettija da stupi u neposredan doticaj s reformnim svećenicima radi izmirenja.[708] Većina reformnih svećenika, okupljenih u Zagrebu, odlučili su poslati delegaciju nunciju da čuju što predlaže i što želi. U

[704] Predstavka Hrvatsko-katoličkog svećenstva Narodnoj Skupštini, u: *Preporod,* 2(1922.)9, 77.
[705] Predstavka Hrvatsko-katoličkog svećenstva Narodnoj Skupštini, 77.
[706] *Isto*, 78.
[707] Papinski nuncij i hrv. katolička crkva, u: *Slobodna Tribuna,* 29. IX. 1922., br. 297., 3.
[708] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 26. IX. 1922.

svećeničku delegaciju izabrani su: I. K. Cerovski, N. Cerjak, A. Donković i S. Vidušić.[709] Posrednik između nuncija i reformnih svećenika bio je dr. Josip Lončarić.[710] Tijekom sastanka koji je trajao dva sata nuncij Pelegrinetti je tražio *potpunu podložnost Rimu.*[711] Nuncijev stav potvrdili su i reformni svećenici u *Preporodu: nuncij nije dao da opravdamo svoj postupak, nije pustio da iznesemo svoje želje. Držao nam je dugi govor i tek se teško dao sklonuti, da od njega zastrani. O hrvatskom jeziku u službi božjoj nije htio ni čuti. Uvjeravao nas je, da Hrvati mogu biti sretni i presretni što im se dozvolila uporaba materinskog jezika u obredima (t. j. da su nam vratili maleni dio onoga što su nam oteli). On nije htio shvatiti, da mi uopće nismo došli moliti nego istaknuti i naglasiti svoje pravo, za njega prava naroda ne postoje nego samo volja Rima. Naglasili smo mu, da bez odobrenja hrvatskog jezika u službi božjoj ne može biti nikakovih pregovora.... Ponudio je, da će nam sve oprostiti, sve zaboravuiti, samo ako se pokorimo i napustimo svoje zahtjeve... Uzdignutim glasom govorio je o apsolutnoj pokornosti sv. Stolici, a bezuvjetnom slušanju Rima.*[712] Konačan rezultat razgovora s nuncijem bio je *pooštreni sukob.*[713]

Reformni pokret i dalje je nastavio sa svojim aktivnostima. Zagrebački župnik Cerovski 24. rujna služi misu na hrvatskome u Banovoj Jarugi, zatim je 8. listopada instaliran prvi hrvatski katolički župnik u Koprivnici, Josip Luketić, potom je 1. listopada održana hrvatska misa u Lipovljanima, a 29. listopada već spominjana u Sisku. Cerovski u studenome 1922. obavlja u Zagrebu obred vjenčanja po načelima reformnog pokreta.[714] Razgranata aktivnost reformnog pokreta i neuspjeli pregovori s nuncijem Pelegrinettijem doveli su do toga da je nadbiskup Bauer, po papinu nalogu, 25. studenog ekskomunicirao Cerovskog i potvrdio prethodno izrečene ekskomunikacije reformnim svećenicima Donkoviću i Vidušiću.[715]

Nov korak u djelovanju reformnog pokreta bio je pokušaj povezivanja s češkim reformnim pokretom. Stoga je od 1. do 7. prosinca u Pragu boravio Marko Kalogjerá. Poslan od vodstva hrvatskog reformnog pokreta Kalogjerá je imao zadaću proučiti odnose u *Jednoti,* udruženju češkog reformnog katoličkog svećenstva, i u Češkoj narodnoj crkvi, kao i dogovoriti užu suradnju hrvatskog i češkog reformnog pokreta. Tom prigodom se susreo s vodstvom *Jednote,* ali i s predstavnicima Češke narodne crkve. Opširan elaborat o prilikama u

[709] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 26. IX. 1922.; Prijetnje Rimljana, u: *Preporod,* 2(1922.)10., 85.
[710] V. NOVAK, *Magnum crimen,* 190.
[711] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 26. IX. 1922.
[712] Prijetnje Rimljana, 85.
[713] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 26. IX. 1922.
[714] Reformni pokret Hrvata-katolika, 62.
[715] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 30. XI.; Reformni pokret Hrvata-katolika, 62.; V. NOVAK, *Magnum crimen,* 181–182.

Češkoj Crkvi objavio je u 12. broju *Preporoda* pod nazivom *Crkveno-vjerske prilike u Čehoslovačkoj republici.*[716]

Tijekom 1922. većina liberalnih listova uglavnom je ignorirala djelovanje reformnog pokreta iz već spominjanih razloga, ili je iz istih razloga o njemu pisala nepovoljno. Katolički listovi i dalje su svom žestinom napadali reformni pokret. Primjerice *Katolički list* se u dva navrata na njih žestoko okomio. U prvome članku Stjepan Bakšić progovara o pozivanju reformaša na katolicizam i kaže: *g. nadbiskup je u svojoj okružnici optužio reformatore, da navaljuju na sv. stolicu mržnjom, svojstvenom svi najljućim neprijateljima crkve. Hoteći se opravdati, kažu da to ne čine iz mržnje, već je to vapaj za pravdom, o koju se Vatikan ogrješuje... Mi imademo međutim za "katoličko osjećanje" reformatora i druge dokaze. Rekao je bož. Spasitelj po plodovima ćete ih poznati. tako se i plodovi rada narodnih svećenika, na onima koje prosvjetljuju, već sada jasno vide. Imali smo prilike razgovarati se više prosvijetljenih članova narodne crkve. Zapitani, što im je jezgra vjerovanja, ne iznesoše ništa pozitivna, već svoje vjerovanje većim djelom formuliraše ovako: Hoćemo, da se svećenici žene, hoćemo hrvatski jezik i ne ćemo pape.*[717] Nepotpisani autor članka s kraja 1922. godine govori o reformnom pokretu ne birajući riječi: *doskora će biti četiri godine, što je zlo sjeme "narodne crkve" zasijano u redove našega naroda. Vrijedno je stoga, da nakon gotovo četirigodišnjeg života ove imbecilne izrasline, koja se ko zarazni bacil uvlači, da razori zdravu religioznu i moralnu svijest našega društva... U redove narodne crkve svrstaše se i najveći bezvjerci i najveći protivnici kršćanstva, a pogotovu katolicizma.*[718] Za očekivati je bilo da o reformnom pokretu negativno progovori i *Hrvatska straža: žutu crkvu sačinjavaju apostate svećenici, nekoji liberalci i nekoje žene. – Cijelo je pitanje žute crkve za sada u glavnome: ženidba apostata svećenika... Kako su bili svećenici Luter (začetnik protestantizma), Hus (otac husitizma) i Focij (početnik istočne skizme), tako i "žuti popovi" ocjepiše se od naše katol. Crkve, a sve poradi žene i ženidbe... Sada njoj za volju i socijalnog tobože ugleda kidaju veze s Crkvom pod plaštem prividne reforme. Grijeh je protiv šeste zapovijedi Božje zaveo i premudrog Salumuna... liberalci su (osobito oni iz demokratske stranke) odmah na početku pomagalo ovaj pokret "žutih popova" i pomažu ih i sada. jedna vrsta liberalaca ne vjeruje ni u Boga ni u dušu, pa ta želi da i kod nas vlada ateizma i*

[716] Reformni pokret Hrvata-katolika, 62.
[717] Stjepan BAKŠIĆ, Naša narodna crkva, u: *Katolički list*, 6. IV. 1922., br. 14., 166.
[718] "Narodna crkva" i režim, u: *Katolički list,* 30. XI. 1922., br. 48., 578–579.

raskršćanjenje...Ova vrst vidi, da je tome na putu samo katolička Crkva i zato pomaže i pomagat će svakoga, koji ruši tu Crkvu ili je barem uznemiruje.[719]

Kalogjerinom misijom u Češkoj završena su sva važnija događanja za reformni pokret u 1922. godini. To je ujedno bila i prva godina od pojave reformnog pokreta koja je bez obzira na sve završila s pozitivnom bilancom za pokret. Bez obzira na djelovanje nadbiskupa Bauera i ministra vjera Krstelja, reformni se pokret tijekom 1922. počeo značajnije širiti, ponajprije zahvaljujući potpori kraljevskoga namjesnika Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju Jurja Demetrovića i Demokratske stranke, koji su na pokret gledali s neskrivenom simpatijom i otvorenom podrškom. Osnivanje *hrvatsko-katoličke župe* u Zagrebu, prve takve institucije reformnog pokreta neovisne o Katoličkoj Crkvi, trenutak je razgraničenja u reformnom pokretu, svojevrstan međaš. Upravo je taj čin udario temelje organiziranja nove vjerske zajednice reformnih svećenika koja će 1923. prerasti u Hrvatsku starokatoličku crkvu i dobiti priznanje države. Neuspješna borba za legalizaciju reformnog pokreta tijekom 1922. godine svoje će ostvarenje dobiti u osnivanju Hrvatske starokatoličke crkve. Godina 1922. je razdjelnica u tijeku reformnog pokreta koji se sve više udaljava od Katoličke Crkve i postaje zasebna stvarnost koja se usmjerava prema definitivnom raskolu.

Pokret je i 1923. nastavljao svoj put za legalizaciju osnivanjem novih hrvatsko-katoličkih župa. Uz već postojeće u Zagrebu, Koprivnici i Bjelovaru, 11. ožujka 1923. osnovana je nova župa u Karlovcu. U Karlovcu su u gradskoj vijećnici predavanje održali Stjepan Zagorac i Stjepan Vidušić. Predavanje je bilo *O celibatu ili neženstvu*. U svom predavanju predavači su kritizirali praksu celibata koju je provodila Rimokatolička Crkva. Predavanju je prisustvovalo oko 150 osoba. Nakon predavanja je odlučeno da se odmah sljedeće nedjelje održi prva misa na hrvatskome jeziku u Karlovcu. Misa na hrvatskome jeziku održana je 11. ožujka 1923. g. u 10 h u *Zorinu domu*: *svetu je misu služio dugogodišnji župnik u Hrnetiću (gradska karlovačka župa), sada župnik hrvatsko katoličke župe sv. Križa u Zagrebu Ivan K. Cerovski sa asistencijom.*[720] Za vrijeme mise pjevao je zbor iz hrvatsko-katoličke župe sv. Križa u Zagrebu, a nakon mise Ante Donković je održao predavanje o razlici između rimokatolika i hrvatskih katolika. Poslije mise i predavanja odbor za osnutak hrvatsko-katoličke župe u Karlovcu priredio je svečani banket u svratištu Jadran, na kojem je sudjelovalo oko 50 osoba. Nakon što je Ministarstvo vjera u Beogradu 6. ožujka 1923. g. odbilo priznati Hrvatsko-katoličko reformnu crkvu, u Karlovcu je 8. travnja u velikoj dvorani

[719] Pokret otpadnika, u: *Hrvatska sloboda*, 4(1923.)2, 122–126.
[720] Hrvatska misa u Karlovcu, *Hrvatska sloboda*, 16. III. 1923., br. 11., 2.

Zorina doma održana protestna skupština pristaša Hrvatsko-katoličke reformne crkve.[721] Unatoč nepriznavanju državnih vlasti, bilo je odlučeno da se u Karlovcu osnuje hrvatsko-katolička župa. To je i ostvareno u nedjelju 3. lipnja 1923. godine. Izvještaj o tom događaju iz kojeg možemo doznati nešto više o situaciji hrvatsko-katoličkog reformnog pokreta u Karlovcu na dan osnivanja župe nalazimo u novinama *Hrvatska sloboda*: *hrvatsko-katolička župa u Karlovcu broji danas preko 500 duša što je za početak i za rad od samo 4 mjeseca vrlo lijepi uspjeh... ovaj pokret imade tri glavne oznake: on je vjerski, kulturni i nacijonalni (hrvatski). Tko prihvaća sve tri oznake može odmah biti njegovim pristašom, bez obzira na političko mišljenje. Odmah poslije skupštine konstituirao se odbor te izabrao župnik. Župnikom je izabran velečasni i veleučeni gospodin Dr. Stjepan Vidušić iz Zagreba, koji je ujedno služio svečanu svetu misu uz asistenciju preč. g. Cerovskia i g. A. Donkovića. Pod misom, poslije propovijedi, koju je držao g. Donković, pozdravio je predsjednik župnog vijeća gosp. Jakšić, novog župnika. Ovaj se biranim riječima zahvalio i položio prisegu vjernosti u ruke predsjednika, a vjeroispovijest u ruke preč. g. Cerovskia.*[722]

Tijekom 1923. godine cijeli pokret se našao u krizi koja ga je stavila pred dva moguća čina – ili da se pokret potpuno likvidira, odnosno da odustane od zahtjeva za reformom Katoličke Crkve, ili da se legalizira.[723] Cijela 1923. godina predstavljala je borbu reformaša s crkvenim i državnim vlastima koje su nastojale pokret potpuno ugušiti. Dotad poduzete mjere crkvenih vlasti i ministra Krstelja pokazale su se nedostatnima pa je stoga trebalo poduzeti nove mjere. Novi ministar vjera, radikal Ljuba (Ljubomir) Jovanović prisustvovao je u prosincu 1922. biskupskoj konferenciji u Zagrebu. Jovanović, navodno dobar prijatelj nuncija Pelegrinettija, prisustvovao je ponovno i početkom 1923. godine biskupskoj konferenciji u Zagrebu.[724] Biskupi predvođeni nadbiskupom Bauerom uspjeli su nagovoriti ministra Jovanovića da zabrani rad reformnih svećenika i njihove *hrvatsko-katoličke reformne crkve.* Ministar vjera Jovanović, potaknut djelovanjem jugoslavenskih biskupa, izdao je 6. ožujka 1923. naredbu kojom zabranjuje rad reformaške crkvene zajednice. Pokrajinska vlada objavila je zapovijed u *Narodnim Novinama,* 23. ožujka 1923. godine.[725] Iz naredbe izdvajamo sljedeće: *u posljednje se vrijeme dešava, da svećenici, pristaše takozvane reforme crkve, javno obavljaju bogoslužje, krste vjenčavaju i pokapaju na području ove pokrajinske uprave, te ove funkcije unose u svoje matične knjige. Tim se povodom prema naređenju Ministarstva*

[721] Prosvjedna skupština pristaša hrvatsko-katoličke reformne crkve u Karlovcu, u: *Preporod,* 4(1923.)7, 46–49.; Reformni pokret Hrvata-katolika, 64.
[722] Osnutak hrvatsko-katoličke župe u Karlovcu, *Hrvatska sloboda,* 8. VI. 1923., br. 23., 3.
[723] Usp. Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 266.
[724] V. NOVAK,. *Magnum crimen,* 191.; *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 26.
[725] V. NOVAK,. *Magnum crimen,* 191.

vjera od 6. o. mj. V. K. Br. 356. određuje ovo: S obzirom na propis čl. 12. ustava smatraju se usvojene samo one vjere koje su u Kraljevini Srba. Hrvata i Slovenaca već od prije dobile zakonsko priznanje. Samo pripadnici tih usvojenih vjera imadu pravo na javno ispovijedanje, dok pripadnici ostalih nepriznatih konfesija toga prava nemaju. Pripadnici ovakovih nepriznatih konfesija pripadaju prema propisima zakona od 17. januara 1906. pravno onoj priznatoj konfesiji koje su bili pripadnici prije nego su od nje otpali. Ta načela i propisi vrijede i za pripadnike hrvatske reformne crkve. Prema tome imadu se i pripadnici te crkve u smislu §§ 14. i 19. Zakona o vjeroispovjednim odnosima od 13. januara 1906. smatrati pravno i dalje pripadnicima rimokatoličke vjeroispovijesti, te ne mogu javno vršiti bogoslužje, već imadu pravo jedino na kućno bogoslužje, na ispovijedanje vjere u domu i u porodici. zato se imadu u pogledu sastajanja u svrhe bogoslužja pristaše te crkve primjenjivati slična načela, kakova su nardebom bivše hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu i odjela za unutarnje poslove od 12. studenoga 1895. br. 12.200 postavljena za postupak sa sektom nazarena i baptista, dočim za vjerozakonsku pripadnost i odgovj djece važe odnosne ustanove od 17. siječnja 1906. o vjeroispovjednim odnosima i provedbene od 15. travnja 1906. br. 6.889. S obzirom na zakonske propise, koji postoje na ovdašnjem području glede sklapanja ženidbe, ne može se pred reformskim svećenikom uopće sklopiti valjani brak, a djeca rođena u ovakovom braku jesu nezakonita, te ih stizavaju sve posljedice koje su propisane općim građanskim zakonikom za nezakonizu djecu. To naravski vrijedi i za brakove samih reformaških svećenika, koji su također ništetni, a djeca potekla iz takvih brakova, jesu danas nezakonita. Ni pokapanje mrtvaca uz asistenciju hrv. reformaškog svećenika nije dozvoljeno, jer bi to bio jedan čin javnog vršenja bogoslužja, na koji pristaše reformnog pokreta nemaju prava. Reformaški svećenici ne mogu voditi matice krštenih, vjenčanih i umrlih s dokaznom moći. Za vođenje takvih matica nadležni su jedino dušobrižnici i župski (parohijalni) uredi priznatih vjeroispovijesti. Lica, koja su po postojećim propisima obvezana na prijavu poroda i preminuća voditeljima matice, imadu to svaki put prijaviti voditeljima matice one zakonito priznate vjeroispovijesti, kojoj interesirane stranke prema postojećim zakonima pravno pripadaju.[726] Ta Jovanovićeva zabrana javnog bogoslužja, prava sklapanja brakova i pokapanja preminulih vjernika imala je u prvome redu namjeru da se nova crkvena zajednica odmah u svojim začecima uništi kao potpuno nelegalna. Pritom se mora uzeti da je vrijeme donošenja ove naredbe obilježeno pitanjem konkordata između Kraljevine SHS-a i Svete Stolice, stoga je i ministrovo popuštanje vodstvu Katoličke Crkve u

[726] Vladine odredbe o t. zv. hrv. reformnoj crkvi, u: *Narodne Novine,* 31. III. 1923., br. 76.

Hrvatskoj išlo u prilog ublažavanju krize u odnosima države i Crkve nastale oko pitanja konkordata.

Koliko je dubok bio jaz između Katoličke Crkve i reformaša najbolje svjedoči reakcija u *Preporodu* protiv zakonske odredbe ministra Jovanovića: *bič progonitelja uzdigao se nad nas. Rim, talijanski Rim, neprijatelj naroda našega, našao je saveznike u sinovima našeg naroda... Jedan Hrvat, nadbiskup Bauer, jedan Slovenac, dr. Korošec, i jedan Srbin, ministar vjera Jovanović, pružiše si ruke na zator hrvatsko-katoličke crkve. "Tri svjetla kad stadoše u jedan plamen sjat!" Nad tom krasnom, plemenitom slogom raširio je papinski nuncij svoje posvećene ruke i mrmljao: "Benedicat vas omnipotens Deus". Već tri godine alušamo i čitamo svjesno latinaške laži, kako naš pokret vodi u Beograd. Već se tri godine gnjušamo nad nepoštenjem latinaša, koji su kod beogradskih ministara iznudjivali odredbu za odredbom proti nama i u isto vrijeme propovijedali:"hrvatsko-katolički pokret naručen je iz Beograda". To su govorili i onda, kad je ministar Krstelj izdao naredbu, da nas se pobaca u tamnice, kada je državni odvjetnik dobio nalog, da se sruši na nas sa svim mogućim zakonima i kada su gospoda na Kaptolu s veseljem propovijedala, kako će Vidušić biti osudjen na tri godine, a Cerovski i Donković na jednu... Nasilje, kojim nas se progoni ne služi na čast ni ministru vjera ni latinašima... Državna vlast nas ne ima pravo progoniti, ako hoće poštivati svoje zakone. Poradi vjere nas ne može progoniti, jer smo katolici. Poradi hrvatskog jezika u bogoslužju nas ne bi smjela progoniti, jer ga državni zakon ne zabranjuje... Pod progonom smo. Narod bježi od latinaša i državna vlast treba da ga natjera na pokornost. Nas ne će slomiti ni taj progon...*[727]

Svega nekoliko dana od proglašenja ministrove uredbe u Karlovcu su, kako je spomenuto, pristaše reformne Hrvatsko-katoličke crkve održali u *Zorinu domu* protestnu skupštinu. Istoga dana, 8. travnja, u Zagrebu je u dvorani *Kola* održan sastanak s istom svrhom. Na objema skupštinama prihvaćene su rezolucije koje su upućene Ministarskom savjetu u Beogradu i Namjesništvu u Zagrebu.[728] Vjernici Hrvatsko-katoličke reformne crkve u Zagrebu upravili su Ministarskom Savjetu *Rezoluciju* prihvaćenu na protestnoj skupštini u Zagrebu: *na sastanku vjernika hrvatsko-katoličke župe u Zagrebu, održanom dne 8. t. mj. prihvaćena je ova rezolucija, koju po zaključku sastanka dostavljamo naslovu: Dubokim i opravdanim ogorčenjem otklanjamo naredbu, kojom se odredjuje progon hrvatsko-katoličke crkve, tim više što su njezini predstavnici poslali već dvije molbe za priznanje, a čudimo se što*

[727] Pod progonima, u: *Preporod*, 4(1923.)7., 45–46.
[728] Prosvjedna skupština pristaša hrvatsko-katoličke reformne crkve u Karlovcu, 46–49.; Prosvjedni sastanak u Zagrebu, u: *Preporod*, 4(1923.)7, 51–52.

to nije poznato u Ministarstvu Vjera nego ono ne čekajući konačno rješenje i ne dajući nikakva odgovora odredjuje progon. Potpisani se toj naredbi ne mogu pokoriti, a njezino nasilno provadjanje smatrati će najgrubljom povredom slobode vjeroispovijesti i savjesti zajamčene čl. XII. Ustava, jer ne ispovijedamo nikakovu drugu vjeru nego priznatu katoličku. Tražimo najodlučnije da se ta naredba opozove i da nas se mirno pusti služiti svome Bogu prema načelima hrvatsko-katoličke crkve. Ujedno najavljujemo spomenicu na Narodnu Skupštinu, koju će s brojnim potpisima ove rezolucije pridonijeti naročito izaslanstvo, a do rješenja spomenice tražimo potpunu slobodu širenja naših misli i obdržavanja bogoslužnih čina vjerujući, da ćemo u našoj slobodnoj državi uživati više vjerske slobode nego naša neoslobodjena braća u Italiji.[729] Napisano je i pismo ministru Jovanoviću datirano 10. travnja 1923., u kojem se objašnjava smisao cijelog pokreta. Ponovno se naglašava katolicizam reformnog pokreta: *mi želimo ostati katolici i smatramo se takovima, ali smo uvjereni, da su katoličkoj crkvi neophodno nužne neke reforme, hoćemo li da se postigne vjera i moral u narodu i da crkva ne bude na štetu nego na korist našeg naroda i države*.[730] Nadalje naglašava se kako ih je rimska Crkva izopćila kada su počeli služiti mise na hrvatskome jeziku i da je *nužna posljedica toga bila ili se potpuno pokoriti samovolji Rima ili provadjati vlastitu crkvenu organizaciju, jer kao izopćeni nismo spadali nikuda. Tako smo počeli osnivati župe i pripremati njihov osnutak... Uvodimo posvuda živi narodni jezik, dopuštamo svećenicima ženidbu, dozvoljavamo narodu izbor župnika i uvodimo stalnu plaću za svećenstvo ukidajući lukno*.[731] Potom se progovara o svrsi pokreta koja je *osnovati nekoliko župa, dobiti njihovo priznanje od države... Zatim bi za početak osnovali dvije biskupije, jednu u Hrvatskoj, drugu u Dalmaciji...*[732] Slijedi osvrt na naredbu ministra Jovanovića: *mi tu naredbu smatramo nepravednom. Rim nas je izopćio, ne smatra nas svojima, ne smatra nas rimokatolicima, a ministar vjera pobija to izopćenje, s kojim smo mi potpuno sporazumni i proglašuje, da se imademo smatrati rimljanima. Dok naša neosolobodjena braća sa strane Vatikana trpe najteže progone, ministar vjera naše države tjera nas, da se pokorimo latinašima, da time sankcioniramo nasilje i nepravdu Rima. Mi ne smijemo više javno služiti mise, niti ih oglašavati. To nam onemogućuje svaki rad. Ne smijemo držati skupština, ne smijemo pokapati svojih mrtvih, a latinaši ih neće i ne smiju jer smo izopćeni. Isto tako*

[729]HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.; Prosvjedni sastanak u Zagrebu, 52; Reformni pokret Hrvata-katolika, 64.
[730] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.
[731] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.
[732] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.

latinaši ne smiju naše pristaše ni vjenčati, jer su izopćeni.[733] Taj stav je bio sukladan stavu protestne skupštine iz Karlovca, gdje su reformaši izjavili *da se nećemo pokoriti rimskoj crkvi, doklegod ona ne usvoji opravdane zahtjeve katoličkog reformnog pokreta.*[734]

Naredbom ministra Jovanovića Hrvatsko-katolička crkva (HKC) i cijeli pokret našli su se izvan zakona. Kako bi pronašli izlaz Marko Kalogjerá i Stjepan Vidušić borave u Beogradu od 19. do 27. travnja i pregovaraju s ministrom Jovanovićem.[735] Rezultati tih pregovora nisu poznati, no zamjetno je kako je već 15. svibnja održan *sabor* vođa reformnog pokreta na kojemu je ime HKC izmijenjeno u *Hrvatsko-katolička Prvodobna Crkva*.[736] Na tome je saboru donesen *Ustav Hrvatsko-katoličke Pravodobne Crkve* (VIDI PRILOG V.), koji se sastojao od 46 članaka i detaljno uređivao novu crkvenu organizaciju.[737] Upravo je taj *Ustav* dokaz kako je došlo do definitivnog loma između Katoličke Crkve i reformaša. Iako su reformaši isticali svoju pripadnost katolicizmu kako bi dobili zakonsko priznanje, stanje stvari bilo je sasvim drukčije. Bili su izvan zakona, izopćeni s crkvene strane, pa je njihovo pozivanje na katolicizam bila samo izlika za legalizaciju pokreta. Ustvari, posrijedi je već 1923. godine bio definitivan raskol koji je samo tražio svoju zakonsku sankciju.

Promjena imena, barem što se ticalo vjerske strane problema, nije za reformne svećenike predstavljala ništa bitno što bi ih prema njihovu mišljenju moglo eventualno odvojiti od Katoličke Crkve.[738] Zato su i poručili s toga sastanka: *kako hrvatsko-katolička crkva priznaje sve vjerske istine katoličke crkve, neće se one više mijenjati, pa se hrvatsko-katolički sabor ne će baviti njihovim proglašivanjem. Dogodi li se, da koji svećenik javno zaniječe koju vjersku istinu, tumači ju u krivom smislu ili počne naučavati novu, postupa proti njemu njegov biskup sa biskupskim vijećem, a kao sud druge molbe hrv.-katol. patrijarha s patrijaršijskim vijećem (br.9.)... Hrvatsko-katolička crkva stoji na stanovištu priznanja svih vjerskih istina katoličke Crkve. Od rimsko-katoličke crkve ne odvaja ju dakle nikakova vjerska nauka. jednako priznaje i zadržaje svećeničko uređenje crkve s biskupima i svećenicima. Razlikuje se pako u tomu, što se u nekim stvarima vraća kršćanskoj starini i što mjesto imena rimsko-katolička crkva uzima hrvatsko-katolička, kojom se naš narod ima ponositi... Katolici udruženi u Prvodobnoj Crkvi prihvaćaju svu nauku, Svetotajstva i hijerarhičku uredbu*

[733] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.
[734] Novi protestanti i skizmatici-starokatolici, u: *Obnovljeni život,* 5(1924.)4, 223.
[735] Reformni pokret Hrvata-katolika, 64.
[736] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.; Novi protestanti i skizmatici-starokatolici, 223.
[737] HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.
[738] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova*, 268.

katoličke crkve, i zato oni jesu i ostaju pravi katolici.[739] Promjenu imena svoje vjerske zajednice tumače sljedećim riječima: *naš pokret ne uvodi ni jedne novotarije, pa i ono što se danas u njemu pričinja novim, nije ništa drugo nego povratak kršćanskoj starini, onim prilikama, u kojima je u crkvi bilo više duha božjega, a manje ljudskoga nego danas*.[740] Prema tome zalažu se za ukidanje celibata jer *prvotna crkva ne poznaje prisilnog neženstva svećenika, niti ga je ikad učila,* na isti način tumače i uvođenje narodnog jezika u liturgiju jer *prva crkva ne poznaje nauke o "svetom latinskom jeziku".*[741] Sabor HKC-a zato progovara kako *ne idemo za novotarijama, nego nasuprot zabacujemo nekršćanske novotarije. A isto tako tražeći hrvatsko-katolički crkveni sabor, ne uvodimo ništa nova, postupamo potpuno prema nauci sv. pisma i običaju prvih vjekova mijenjajući samo ime.*[742] Stoga Crkvu, njezine institucije a posebno upravu treba demokratizirati uvođenjem svjetovnjaka u crkvene sfere vlasti: *posvuda u prvoj crkvi vidimo važan utjecaj vjernika na crkvene poslove. To se naročito ističe u izboru biskupa, koji se obavljao glasovanjem vjernika i svećenika na crkvenim saborima... Stojeći na stanovištu, da crkvu sačinjavaju svi vjernici, i svećenici i svjetovnjaci, povodeći se za načinom života crkve prvih vremena, hrvatsko-katolička crkva obavljati će mnoge poslove po crkvenom saboru... jer je on zakoniti predstavnik cijele crkve.*[743] Konačan cilj cijeloga pokreta jest organizirati HKC tako da vjernici udruženi *u svojim posebnim župama, privest će što prije u djelo posebnu crkvenu organizaciju, biskupiju, sa posvećenim biskupom na čelu, čije će sjedište biti u Zagrebu, i tu će održati svoj prvi crkveni sabor...*[744] Vodstvo reformnog pokreta, odnosno HKC-a, u načelu se zalagalo za ostanak u Katoličkoj Crkvi sa statusom sličnim grkokatolicima ili drugim Istočnim Crkvama kojima je Rim priznavao određenu autonomiju. Takav status predviđali su i za HKC pa su uporno i naglašavali svoje katoličanstvo, ali i zbog postizanja legalnosti. Na crkvenom saboru isticalo se zato pitanje demokratskog uređenja crkve, koja bi bila u zajedništvu s Rimom, ali s određenom autonomijom i organizirana po uzoru na ranu crkvu prvih stoljeća kršćanstva. Taj demokratizam u crkvi istican je na više mjesta, između ostalog kaže se kako se Katoličkoj Crkvi mora *povratiti praksa prvoga doba Hristove crkve, po kojoj disciplinske crkvene zakone odredjuje cijela crkva, naime kler i vjernici dogovoreno.*[745]

---

[739] Hrvatsko-katolički crkveni sabor, u: *Preporod,* 4(1923.)8–9, 53–54.; Novi protestanti i skizmatici-starokatolici, 223–224.
[740] Hrvatsko-katolički crkveni sabor, 53.
[741] *Isto.*
[742] *Isto.*
[743] *Isto,* 54.
[744] Katolička pravodobna crkva, u: *Preporod,* 4(1923.)8–9, 56.
[745] Katolička pravodobna crkva, 55.

Katolički tisak je neumoljivo napadao reformni pokret i HKC. Uredništvo *Katoličkog lista* piše: *ovi pisci i odmetnici sa svojim istomišljenicima, koji su nekoć kod svetog reda prezbiterata svečano pred svom Crkvom biskupu svome obećali poslušnost, te sada kao buntovnici u službi framasuna sablažnjavaju hrvatski narod, neka sami sebe pitaju: "Svetogrdni odmetniče, hoćeš li se ikada obratiti k Bogu?"*[746] Optužbe za suradnju s masonima i za modernizam bile su najčešći među optužbama koje je katolička strana pridijevala reformašima. Shvatljiv je taj stav prema modernizmu ako se uzme u obzir da je u Katoličkoj Crkvi na snazi još bio relativno svjež protumodernistički progon započet za Pia X.[747] Nadalje, osvrćući se na zahtjeve za autokefalnošću HKC-a uredništvo *Katoličkog lista* naglašava kako *organizacija reformne crkve ne teži za unutarnjim preporodom i obnovom kršćanskog duha nego u službi slobodnih mislilaca nastoji otrgnuti katoličku crkvu u Hrvatskoj od rimskog biskupa kao glave katolicizma. Mi smo svoju tvrdnju dokazivali onim diaboličkim nasrtajima i bljuvotinim ispadima na papu, kojih su puni stupci svakog broja Preporoda i bez kojih se ne može ni otvoriti ni završiti nijedan reformaški sastanak.*[748] Među mnogim mjerama koje je katolička strana poduzimala protiv reformaša bile su i pučke misije u Zagrebu koje su bile uperene protiv reformnog pokreta.[749]

Takve reakcije, pa i poluslužbenih katoličkih glasila kao što je *Katolički list*, prema reformnom pokretu su razumljive jer je pokret u Zagrebu i provinciji skupio već nekoliko stotina pristalica. Reformaši sami navode kako su imali 40 000 pristalica,[750] ali taj podatak treba uzeti s velikom rezervom jer se ipak radilo o broju od nekoliko stotina pristalica HKC-a. Bez obzira na to broj pristalica je tijekom 1923. narastao i zato vodstvo HKC-a odlučuje u Zagrebu sazvati Prvi hrvatski katolički crkveni sabor. Sabor je održan 9. rujna 1923. u dvorani *Kola* u Zagrebu. Na sabor su svoje izaslanike poslali predstavnici zagrebačke, koprivničke i karlovačke župe, kao i iz nekih drugih mjesta (Bjelovara, Čakovca, Križevaca i Špišić Bukovice). Bilo je četrdeset izaslanika svjetovnjaka, a deset svećenika. Predsjedao je I. K. pl. Cerovski, a prvi i drugi potpredsjednik bili su E. pl. Laszowski i Matija Jakšić. Zapisnik su vodili S. Haberstock i Vilko Đurin.[751] Kao prvi govornik nastupio je A. Donković, ističući u svom govoru misao vodilju Hrvatske katoličke crkve, na koju će se često poslije pozivati članovi Hrvatske starokatoličke crkve, da je zapravo ovaj sabor *nastavak prvog splitskog*

[746] Reformaši raskrinkani kao pristaše modernizma "skupa svih hereza", u: *Katolički list,* 5. IV. 1923., br. 14., 165.
[747] Više o antimodernizmu vidi u: Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/2, Zagreb, 1981., 399–445.
[748] Autokefalija "Reformne crkve", u: *Katolički list,* 4. X. 1923., br. 40., 477.
[749] Naš pokret, *Preporod,* 4(1923.)8–9, 59.
[750] Katolička pravodobna crkva, 56.
[751] Prvi hrvatsko-katolički crkveni sabor, u: *Preporod,* 4(1923.)15–16., 104–105.

crkvenog sabora i da naš rad nije ništa drugo nego nastavak rada ninskog biskupa Grgura Dobre, pa baš zato naš pokret nije vjerski niti nam je na pameti uvadjati novu vjeru ili staru ispravljati nego želimo preurediti crkvene prilike.[752] Sabor je jednoglasno prihvatio *Ustav hrvatsko-katoličke crkve*, što je značilo da se ponovno preuzima naziv Hrvatska katolička crkva, a odbacuje umetnuta riječ *prvodobna.*[753] Nakon usvojenja *Ustava* prihvaćena je rezolucija u kojoj je navedeno zašto su se pripadnici reformnog pokreta odlučili za osnivanje HKC-a: *pošto nisu uspjele molbe, da se našemu narodu povrati oteto pravo na živi narodni jezik u bogoslužju; pošto se u hrvatskim i slovenskim krajevima, koji su potpali pod vlast Italije, sve više i više sa strane rimske crkve zaoštrava borba proti našemu narodu, da ga se odnarodi, pa su rastjerani naši biskupi, svećenici i redovnici, zabranjene svete mise na staroslavenskom jeziku, pa i na najveće blagdane, a nametnuti svećenici Talijani sve bahatije postupaju s našim narodom, pošto rimska crkva ne pokazuje ni najmanje volje da vjernicima dade učešće u izboru dušobrižnika, nego to pravo još i skučuje, niti svećenstvu i vjernicima daje udjela u vođenju crkvene imovine, pa se ta uništava i upotrebljava u svrhe, za koje nije određena; pošto rimska gospoda, premda su im dobro poznate žalosne posljedice svećeničkog celibata po cijelom katoličkom svijetu, ne miču ni prstom, da tom svećenstvu silom nametnuti nenarodni zakon ublaže; pošto rimska crkva kroz vjekove zauzima neprijateljsko stanovište prema Hrvatima i Slavenima uopće, zaključuje: da se osnuje hrvatsko-katolička crkva, koja će bez ikakve promjene potpuno čistu čuvati i ispovijedati katoličku vjeru i sve vjerske istine... Da ta hrvatska katolička crkva ostane potpuno samostalna pod predstavništvom hrvatskog katoličkog metropolite i hrvatskog katoličkog sabora...*[754] Na saboru je izabrano i Vrhovno vijeće HKC-a kojemu je dan zadatak da vodi crkvene poslove do ustoličenja novoga biskupa, da provede organizaciju i spremi građu za narodni crkveni sabor.[755] U *Vrhovno vijeće HKC-a* izabrani su: I. K. Cerovski, A. Donković, J. Luketić i S. Vidušić (svećenici) te M. Jakšić, A. Lajer i E. pl. Laszowski (svjetovnjaci). Kao zamjenici članova-svjetovnjaka izabrani su Milan Neferović i dr. Adolf Sajvert (Seiwerth). Konstituirano je i *Vrhovno vijeće*: I. K. Cerovski, predsjednik, E. pl. Laszowski, potpredsjednik, S. Vidušić, tajnik i J. Luketić, bilježnik.[756] HKC u svojem *Ustavu* izričito kaže: *Hrvatsko-katoličku crkvu sačinjavaju oni kršćani, koji najvišom glavom kršćanske crkve smatraju Isusa Krista i ispovijedaju bez ikakve promjene NJegovu nauku sadržanu u sv. pismu i katoličkoj usmenoj predaji te proglašenu na sveopćim*

[752] Prvi hrvatsko-katolički crkveni sabor, 105.
[753] Ustav hrvatsko-katoličke crkve, u: *Preporod,* 4(1923.)15–16., 93–103.
[754] Prvi hrvatsko-katolički crkveni sabor, 105.
[755] V. NOVAK, *Magnum crimen,* 195.
[756] Prvi hrvatsko-katolički crkveni sabor, 105.

saborima katoličke crkve, kojih se auktoritetu pokoravaju. Hrvatsko-katolička crkva je samostalan dio jedne, svete i apoštolske crkve sa vlastitim na kršćanskim načelima izgrađenim ustavom i samostalnom upravom, a njezin najviši predstavnik jest hrvatsko-katolički metropolita. Bogoslužni se čini u hrv. katoličkoj crkvi obavljaju prema obredima zapadne (rimo-katoličke) crkve na živom narodnom jeziku... Više vjerskih općina na točno ograničenom prostoru sačinjava hrvatsko-katoličku biskupiju, a sve biskupije zajedno hrvatsko-katoličku crkvu... Duhovna uprava hrvatsko-katoličke crkve vodi metropolita sa biskupskim saborom, a izvršuju ju biskupi u svojim biskupijama, te župnici i upravitelji župa u pojedinim vjerskim općinama, prema svojoj duhovnoj vlasti i u svojem djelokrugu. U neduhovnim stvarima upravljaju pojedinim vjerski općinama hrvatsko-katoličko župno vijeće, pojedinim biskupijama upravno biskupijsko vijeće, a cijelom crkvom hrvatsko-katolički crkveni sabor prema odredbama Ustava.[757] Takva definicija HKC-a značila je zapravo definitivan raskid s rimskim biskupom, tj. papom, i proglašena je autokefalnost HKC-a. Katolička Crkva u Hrvatskoj označila je taj sabor kao *sudbonosan za katolicizam reformaša i time za njihov opstanak. Oni se odrekavši Rima svrstaše u red nacional. crkvi. Pak kao što su sve nacionalne crkve izgubile svaku snagu, evanđeoski duh slobode i priljubiše se direktivi državne sile, tako će se dogoditi i s našim reformašima... Crkve pak, koje su robinje države ili rascjepkane u sebi ne mogu donijeti nikakvih koristonosnih ni socijalnih ni vjerskih reformi. Mi se stoga čvrsto nadamo, da nije daleko vrijeme, kada će i naša "hrv. kat. crkva" doći do toga stadija, da će u našem društvenom životu biti spominjana sa smiješkom na ustima kao neuspjeli pokušaj nekih svećenika, da za pokriće svoji mana zainteresiraju cijeli hrvatski narod.*[758]

Bez obzira na sabor i njegove zaključke HKC-u je trebalo još i državno priznanje jer bez legalnog zakonskog priznanja nova vjerska zajednica nije mogla nastaviti svoj rad i život. Nekoliko dana nakon sabora Petrić piše Tomcu: *...moje je uvjerenje, da bez priznanja države naš će pokret samo životariti i zato cijeli rad treba na to koncentrirati i svaku političku kombinaciju u tu svrhu izrabiti.*[759] Brzo je na sve reagirala i katolička strana, koja nije bila zadovoljna provedbom ranijih naredaba vlade, a osobito pokrajinske uprave: *pokrajinska dakle uprava izdaje naredbe, da ih se ne drži. Trebalo je baciti pjesak u oči katoličkoj javnosti i to je učinjeno s onim službenim saopćenjem, a inače je ostalo sve po starom. "Reformaše" grije ozgo i dalje blago sunce, a prema dolje mogu oni da se prikazuju*

[757] Ustav Hrvatsko-katoličke crkve, u: *Preporod*, 4(1923.)15–16., 93.
[758] Autokefalija "Reformne crkve", 479.
[759] HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Korespondencija Petrić–Tomac, kut. 2., fasc. 7.

progonjeni i kao mučenici zato, jer su tobože hrvatska katolička crkva.– Toliko smo eto htjeli konstatirati... da se zna kako vođe "reformnog" pokreta uživaju i dalje nesmanjene simpatije najviših državnih oblasti, te kako je i naređenje ministarstva vjera i naredba pokrajinske uprave u Zagrebu bilo puno zavaravanje hrvatske katoličke javnosti.[760] Reakcija državnih vlasti, očito potpomognuta intervencijom katoličkog episkopata, uslijedila je već 30. listopada 1923. godine. Vlada u Beogradu preko Pokrajinske uprave u Zagrebu nalaže da se reformni pokret hrvatsko-katoličke crkve mora spriječiti i ugušiti. Naredba, pod rednim brojem 45 037, sadrži sljedeći tekst: *već više puta izdalo je Ministarstvo nalog, da se zapreči rad t. zv. hrvatsko-katoličke crkve. Unatoč tomu vrše prema novinskim vijestima svećenici pristaše reformnog pokreta na raznim mjestima ovdašnjeg područja javno razne bogoslužne čine, obdržavaju javno t. zv. "hrvatske sv. mise", osnivaju t. zv. "hrvatske katoličke župe", dapače je zasjedao i "hrv. kat. crkveni sabor", sve to protiv odredaba državnog našeg ustava, usprkos zabrana postojećih državnih zakona te naredjenja ministarstva i ove pokrajinske uprave, a da pozvane upravne oblasti protiv prekršitelja ovih zabrana nisu propisno postupile. Zato se prema naredjenju ministarstva vjera u Beogradu od 12. oktobra 1923. V. K. br. 2570. sve podredjene oblasti ponovno upozoravaju na gore navedena naredjenja te pozivlju, da bez odlaganja i energično poduzmu sve potrebite mjere, da se t. zv. reformni pokret otpalih katoličkih svećenika u ovdašnjem području svede u granice, koje su mu odredjene državnim ustavom i postojećim zakonima. Prema samoj navedenoj naredbi ministarstva vjera, pristaše t. zv. reformnog katoličkog pokreta kao ustavno neusvojene i zakonito nepriznate konfesije ograničeni su po ustavu na ispovijedanje vjere u domu i porodici, i na t. zv. kućno bogoslužje (exercitum privatum), a nisu nipošto ovlašteni na javne sastanke u bogoslužne svrhe ni onda, ako bi se ti sastanci imali da drže u privatnim zgradama i ako bi bili ograničeni samo na "pozvane", jer i privatni se sastanci smiju da obdržavaju samo u zakonom dopuštene svrhe, a skupno bogoslužje pristaša zakonito nepriznatih sekti nije po ustavu dozvoljeno. Poziva se naslov, da o tome smjesta obavijesti sve podredjene oblasti, te da ih pozove na strogo obdržavanje ove naredbe kao i na to, da protiv onih koji se ogriješe po ova naredjenja, smjesta povede kazneni postupak...*[761] Tom zakonskom naredbom ponovno je potvrđeno kako su HKC i cijeli reformni pokret izvan zakona, čime je cjelokupan rad reformaša ponovno doveden na mrtvu točku. O težini situacije za cijeli pokret svjedoče pisma S. Vidušića upućena N. Petriću 17. listopada i 23. studenog 1923.: *Beogradska nas je vlada sasvim*

[760] Vlada i "reformna crkva", u: *Katolički list,* 11. X. 1923., br. 41., 490.
[761] Marko KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* Zagreb, 1924., 30–31.; V. NOVAK,. *Magnum crimen,* 195–196.; Naredba, u: *Preporod,* 4(1923.)19, 121.

smlavila. Ni u privatnoj kući ne smijemo više vršiti bogoslužje, a vlasti su upućene da nas imadu čim jače goniti i najstrože kazniti. I list nam je obustavljen... Naša stvar sada ovdje slabo stoji.[762] Početkom studenog Stjepan Vidušić i dr. Ferdo Šišić borave u Beogradu i nastoje ublažiti vladine zakonske odredbe protiv HKC-a.[763] Možda su Vidušić i Šišić pripremali teren kod vlade za novi smjer u kojemu će istog toga mjeseca krenuti cijeli reformni pokret i HKC – prema starokatolicizmu.

Nemogućnost da se HKC legalizira i nova ministrova naredba prisilili su vođe reformnog pokreta da pronađu rješenje kojim bi dobili dugo traženu legalizaciju. Na čelo pokreta stao je tada Marko Kalogjerá, koji je predložio da HKC prijeđe na starokatolicizam.[764] Istom idejom bavio se u to vrijeme i S. Vidušić, koji se upravo vratio iz Moravske gdje je s time upoznao čehoslovačkoga starokatoličkog biskupa Pašeka. Zagorac je zagovarao da se prijeđe u metodiste.[765] Niko Petrić u svojim uspomenama tvrdi kako je stanje u pokretu bilo toliko depresivno da je su oni odlučniji jedini spas vidjeli u *potpunom prekidu s Rimom, te ustavno usvojenoj i zakonsko priznatoj starokatoličkoj crkvi.*[766] Nakon provedenih konzultacija s vijećima pojedinih *hrvatsko-katoličkih župa* odlučeno je da se poduzmu koraci i poveže s predstavnicima Starokatoličke crkve u Austriji.[767] Kako je Ustav Kraljevine SHS-a priznavao samo one vjerske zajednice koje su do 1918. bile priznate na teritoriju te države, reformaši su se odlučili povezati sa Starokatoličkom crkvom u Austriji, koja je bila priznata posebnim zakonom 1877, te je kao takva bila dopuštena na području bivših austrijskih zemalja, odnosno u Dalmaciji i slovenskim zemljama, što je, s druge strane, reformašima bio dovoljan povod da njihov pokret bude legaliziran. Kao izaslanici Vrhovnoga vijeća HKC-a u Beč odlaze M. Kalogjerá i S. Vidušić. U Beču stupaju u pregovore s tamošnjim upraviteljem biskupije Starokatoličke crkve Austrije Adalbertom Schindelarom i sa Sinodalnim vijećem iste Crkve. Dana 28. studenog dogovoreno je da se osnuje Hrvatska starokatolička crkva u Kraljevini SHS-u.[768] O uspješnom završetku pregovora svjedoči *Izjava* A. Schindelara, upravitelja biskupije i predsjednika Sinodalnog vijeća Starokatoličke crkve u Beču, izdana 29. studenog, o priznanju potpune autonomije Hrvatske starokatoličke crkve u Kraljevini SHS: *pošto je vrhovno vijeće Hrvatsko-katoličke crkve u Zagrebu, koje je bilo izabrano po*

---

[762] N. PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, 50–51.
[763] Iz "Hrvatske narodne crkve", u: *Katolički list,* 15. XI. 1923., br. 46., 559.
[764] Milivoj BARBARIĆ, U povodu desetogodišnjice smrti prvog biskupa Hrvatske starokatoličke crkve Marka Kalogjera, u: *Glasnik Hrvatske starokatoličke crkve,* 19(1966.)9, 10.
[765] Stjepan VIDUŠIĆ, Razdor u našoj crkvi i Marko Kalogjera, u: *Preporod,* 6(1925.)5–6., 2.
[766] N. PETRIĆ, Moje uspomene, 50.
[767] V. NOVAK,. *Magnum crimen,* 196.; *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 28.; Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 271.
[768] Reformni pokret Hrvata-katolika, 65–66.; J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 649.

postojećim župnim uredima, a zastupano je ovdje po ovjerovljenim izaslanicima, izjavilo da gore spomenuta crkva uzimlje ime "Hrvatska Starokatolička Crkva", (da se u svojem vjerovanju slaže s vjerskom naukom i crkvenim zasadama u Utrehtskoj Uniji sjedinjenih Starokatoličkih crkava) i da se uređuje prema sinodalnom i općinskom redu Starokatoličke crkve odobrenom po Ministarstvu za bogoštovlje i nastavu u Beču 18. oktobra 1877. RGB. Nr. 99., (a isto tako da preuzima i Starokatolički katekizam izdan u Warnsdorfu, koji je odobren po istom Ministarstvu), Sinodalno Vijeće Starokatoličke crkve u Austriji, kao vrhovna autonomna crkvena vlast u Beču, ne ustručava se ni najmanje ovim ovjeroviti, da spomenuta crkvena organizacija sa svim svojim svećenicima, vjernicima kao i svim svojim župama pripada starokatoličkoj crkvi priznatoj ministarskom naredbom od 18. oktobra 1877. RGB. br. 99., i da uslijed toga postaje dionikom svih prava i povlastica, koje uživa Starokatolička crkva kao crkva državno priznata. Ujedno se potvrđuje, da spomenuta crkvena organizacija u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca prema općim načelima Starokatoličke crkve kao narodna crkva posjeduje potpunu upravnu autonomiju i neovisnost.[769] O rezultatima pregovora u Beču Kalogjerá je upoznao Vrhovno vijeće HKC-a, odnosno sada već Hrvatske starokatoličke crkve (HSC), koje je 7. prosinca 1923. Ministarstvu vjera uputilo predstavku u kojoj se traži zakonsko priznanje HSC-a. Predstavka glasi ovako: *uslijed strogog provodenja naredbe Ministarstva Vera od 12. oktobra 1923. V. K.: br. 2570., kojom se ima "najoštrije spriječiti i kazniti" svaki rad Hrvatsko-katoličke crkve i koja zapravo znači njezino potpuno uništenje, saopćilo je Vrhovno Vijeće Hrvatsko-katoličke crkve u Zagrebu preko župnih vijeća svima vjernicima, da se nemaju nadati ne samo zakonskom priznanju svoje crkvene organizacije, nego niti bilo kakvoj toleranciji iste u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Vjernici Hrvatsko-katoličke crkve odgovorili su putem svojih župnih vijeća, da sasvim i potpuno usvajaju ime, nauku i ustav Starokatoličke crkve i žele, da njihove crkvene općine sačinjavaju "Hrvatsku Starokatoličku Crkvu u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca". Na temelju te izjave stupilo je Vrhovno Vijeće u pregovore sa Starokatoličkom crkvom u Njemačkoj Austriji, pod koje jurisdikciju potpadaju starokatolici naše države. Predstavnici Starokatoličke crkve u Beču službeno su priznali dosadašnju Hrvatsko-katoličku crkvu sa svim njezinim vjernicima, svećenicima i župama sastavnim dijelom Starokatoličke crkve pod imenom: "Hrvatska Starokatolička crkva" priznavši ujedno istoj prema općim načelima Starokatoličke crkve crkvenu autonomiju. Tu službenu izjavu prilažemo u uvjerovljenom prepisu i prevodu, a tako i*

[769] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* 31.; M. BARBARIĆ, U povodu desetogodišnjice smrti prvog biskupa Hrvatske starokatoličke crkve Marka Kalogjera, 10–11.; Reformni pokret Hrvata-katolika, 66.; Izjava, u: *Preporod,* 4(1923.)19, 123.

ustav Starokatoličke crkve u njemačkom izvorniku i hrvatskom prevodu. Prema tomu ne postoji više dosadanja Hrvatsko-katolička crkva u državi Srba, Hrvata i Slovenaca, pošto njezini pristaše prelaze u Starokatoličku crkvu pod imenom "Hrvatska Starokatolička crkva", koja usvaja nauku Starokatoličke crkve prema zakonski odobrenom warnsdorfskom katekizmu, a tako i njezin Ustav zakonski odobren za države bivše austrijske države. Sve to ovim javljamo Ministarstvu vera, dotično po njemu Kraljevskoj Vladi u Beogradu, dok prepis dostavljamo Kraljevskom Povjereništvu za prosvjetu i vjere u zagrebu, te ujedno primjećujemo, da je Starokatolička crkva bila zakonom priznata vjeroispovijest u bivšoj austrijskoj državi za sve zemlje zastupane u Carevinskom Vijeću, prema tomu i onima našima pokrajinama, koje su prije ujedinjenja potpadale pod Austriju, dakle Dalmaciji, Istri (Krk), Kranjskoj i Štajerskoj (Lavant) i to dekretom Ministarstva unutrašnjih djela, te Ministarstva bogoštovlja i nastave u Beču od 18. oktobra 1877., koji dekret takodjer prilažemo. Ista je vjeroispovijest priznata i u našoj državi Ustavom od 28. juna 1921. Čl. XII., koji izričito usvaja sve one vere, koje su u ma kojem delu Kraljevine već dobile zakonsko priznanje pa prema tomu i almanah Kraljevine SHS, izdanje 1921/2 II-2-51 i 55, navodi starokatoličku vjeroispovijest kao priznatu. Što se tiče samoga stupanja u "Starokatoličku crkvu" naši će vjernici ispuniti sve propise odnosnih interkonfesionalnih zakona, a ujedno će sve postojeće državne propise kao i one što ih odredjuje Ustav Starokatoličke crkve ispuniti sve naše organizacije, te isto priopćiti Ministarstvu vera. Molimo gosp. Ministra Vera, da ovo uzme na znanje i naloži podredjenim organima, da sa pristašama Hrv. Starokatoličke Crkve imadu postupati kao sa pripadnicima zakonom priznate vjeroispovijesti. Potpuno smo uvjereni, da će gosp. Ministar Vera odbiti svaki pokušaj, došao on ma s koje strane, koji bi potlačivanjem Starokatoličke crkve značio gaženje državnog Ustava.[770] Prelazak na starokatolicizam i odvajanje od Katoličke Crkve bili su nužni koraci, a po svemu sudeći i jedini izbor reformašima da legaliziraju svoj pokret. No, i taj korak nisu prihvatili jednodušno svi članovi reformnog pokreta. Sami reformaši, odnosno starokatolici, priznat će da su od svih svećenika koji su se na *Boljševičkoj sinodi* 10. veljače 1919. izjasnili za reformu Katoličke Crkve, samo trojica prešla u starokatolike.[771] Postavivši temelje za zakonsko priznavanje HSC-a, reformašima je uspjelo na temelju ustavnih prava dobiti 18. prosinca 1923. i zakonsko priznanje svoje crkve. Ministarstvo vjera potvrdilo je navode predstavke od 7. prosinca i priznalo HSC. Beogradske *Službene Novine* objavile su taj ukaz Ministarstva vjera 24.

[770] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* 31–33.; V. NOVAK,. *Magnum crimen,* 197–198.; Hrvatski katolički narode, u: *Preporod,* 4(1923.)19, 123–124.
[771] Budimo na čistu, u: *Starokatolik,* 7(1931.)1, 8.

prosinca 1923., a zagrebačke *Narodne Novine* 11. siječnja 1924. godine.[772] Zakonsko priznanje HSC-a poslano je Pokrajinskoj upravi za Hrvatsku i Slavoniju, Odjeljenju za prosvjetu i vjere. U cijelosti ono glasi: *U povodu nastalog pitanja o zakonskom priznanju Starokatoličke Crkve u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, izdao je gospodin Ministar Vera na osnovu člana 142. državnog Ustava danas pod gornjim brojem ovo objašnjenje: Članom 12. ustava usvojene su za čitavo područje Srba, Hrvata i Slovenaca sve one vjere, koje su u ma kojem delu njezinu već dobile zakonsko priznanje. Starokatolička Crkva je na osnovu §§ 1. i 2. austrisjkog zakona od 20. maja 1874. god. o zakonskom priznanju verskih udruženja (Drž. Zak. L. broj 68) još naredbom bivšeg Ces. Kralj. Ministra Bogoštovlja i Nastave u Beču 18. oktobra 1877. (Drž. Zak. L. broj 99) zakonito priznata za čitavo tadanje područje Kraljevina i Zemalja zastupanih u Carevinskom Veću (za t. zv. austrijsku polu bivše Monarhije, Cislitaviju), od kojega je područja našoj Kraljevini pripala Dalmacija i Slovenačka. Kada je dakle Starokatolička Crkva u doba donošenja državnog našeg Ustava bila zakonito priznata u jednom delu naše Kraljevine, usvojena je ona citovanim njegovim članom i za čitavo naše državno područje, pa se kao takova imade u svima našim oblastima priznavati sa svima onim pravima i povlasticama što ih Državni Ustav i zemaljski Zakoni daju ustavno usvojenim i zakonito priznatim verama.*[773]

Ovaj uspjeh reformnog pokreta treba promatrati samo kao djelomičan uspjeh jer su reformaši dobili legalizaciju svoga pokreta, ali u biti nisu uspjeli u svojim nastojanjima oko reforme Katoličke Crkve. Pokret koji je nastao s ciljem reforme Katoličke Crkve i razvijao se s vremenom prema određenoj autonomiji unutar nje, na kraju je završio u raskolu, odnosno nastala je zasebna vjerska zajednica, Hrvatska starokatolička crkva. Prihvaćanje starokatolicizma značio je i odbacivanje nekih vjerskih dogmi, koje za trajanja reformnog pokreta uopće nisu bile upitne. U prvome redu riječ je o dogmi o nepogrešivosti pape, o čemu će više biti govora u poglavlju o starokatolicizmu, dakle o dogmi na kojoj se temelji jedinstvo Katoličke Crkve s rimskim biskupom, a koja niti u jednom trenutku trajanja reformnog pokreta nije bila upitna.

Vrlo brzo reagirao je i katolički tisak. Katolički kanonisti nastojali su osporiti legalnost nove vjerske zajednice, također se pozivajući na članak 12. Ustava. U *Katoličkom listu* objavljen je članak, očito iz pera nekog kanonista, u kojem se nastoji osporiti legalnost HSC-a, ali se istodobno napadaju i određeni politički čimbenici koji su, prema pisanju autora, pogodovali širenju reformnog pokreta: *tako zvana "hrvatska katolička crkva" propagirala je*

[772] Reformni pokret Hrvata-katolika, 66.
[773] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* 33–34.; Naše priznanje, u: *Preporod,* 4(1923.)20–21., 1.

svoje ideje ponajviše među liberalnom i bezvjerskom inteligencijom... U političkom pogledu oslonila se ona na demokratsku stranku i dok je ta u Hrvatskoj vladala, mogle su vođe ovoga žalosnoga pokreta gaziti ne samo crkvene nego i državne zakone... Reformaška crkva bila je na štetu katoličke crkve svuda protežirana i tako se nešto čudna događalo, da je nekoliko otpalih svećenika i nekoliko vjernika pod vodstvom zagrebačkih liberala više vrijedilo u očima države, nego katolička crkva.[774] Nadalje, autor se poziva na §3 12. članka Ustava, na koji se pozivao kod priznanja HSC-a i ministar Vojislav Janjić[775]: ... *da li je ovim korakom "hrvatska katolička crkva" zakonom priznata u našoj državi, da li je ona stekla legalnost. U citovanom stavku ustava* (misli se na §3 čl. 12. nap. a.) *jasno se veli, da se usvajaju samo one vjeroispovijesti, koje su u ma kojem dijelu kraljevine već dobile zakonsko priznanje. Da netko dobije zakonsko priznanje, potrebito je na svaki način da egzistira. Ustavotvorac mogao je imati pred očima samo one konfesije, koje su organizirane na našem teritoriju, koje imadu makar kakvu crkvenu organizaciju na našem zemljištu, koje dakle tu žive, a nije mogao imati pred očima crkvene organizacije, koje se nalaze izvan našega teritorija, koje na njemu nemaju ni jedne organizirane općine, koje prema tomu uopće ne postoje za ustavotvorca i ne mogu biti zakonom priznate. Svako drugo tumačenje dovelo bi do pravnih apsurda.*[776] Nadalje autor tvrdi kako je to jedna anomalija *da nekakvo nepoznato sinodalno vijeće starokatoličke crkve iz Beča proglašuje "hrvatsku katoličku crkvu" zakonitom! Ti su se ljudi poigrali našega parlamenta, koji jedini po parlamentarnom načelu može da donese zakon o njezinom priznanju.*[777] Stav Katoličke Crkve bio je da je priznavanje HSC-a politički čin, ali ne više Demokratske stranke, nego sada srpske Narodne radikalne stranke: *i to je crkva, koju nose na rukama najprije demokrati (u početku), a onda radikali.*[778] Smatrali su kako je HSC priznata protuustavno i kako je to posljedica političkog čina: *to je razlog, što su u početku starokatolike podupirali demokrati (Pribićević) a poslije i sada radikali. Slično je kao s Orjunom, jer je i nova crkvica neka Orjuna na crkvenom polju.*[779] Krajem godine u *Katoličkom listu* izašao je još jedan članak, u kojem se na isti način insinuira povezanost legalizacije HSC-a s radikalima. Autor prvo napada reformaške svećenike koji su od *vjere otpali svećenici... koji su u službu tatskog, protukatoličkog, protukršćanskog, da i bezbožnog liberalizma... pa su te svrzimantije bacile u blato svoj katolički, hrvatski i svećenički značaj.*

---

[774] "Hrvatska starokatolička crkva" i vidovdanski ustav, u: *Katolički list,* 20. XII. 1923., br. 51., 613.
[775] Taj paragraf glasi: *usvajaju se one vere, koje su u ma kojem delu već dobile zakonsko priznajje. Druge vere mogu biti priznate samo zakonom....* (*Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb, 1921., 6–7.)
[776]"Hrvatska starokatolička crkva" i vidovdanski ustav, 613.
[777] *Isto*, 614.
[778] Novi protestanti i skizmatici-starokatolici, 225.
[779] *Isto*, 227.

Oni su puko svjesno oružje u rukama naših narodnih neprijatelja.[780] U nastavku teksta autor precizira svoje optužbe o povezanosti HSC-a i radikala kada kaže: *"reformaški svećenici" postali su puko orudje u rukama onih naših narodnih i vjerskih neprijatelja, koji nastoje hrvatski narod prevesti na pravoslavlje, a u nas je pravoslavlje istovjetno sa srpstvom. Da je dosita tako, s pravom zaključujemo odatle: 1. što je vlada svim tim "reformaškim" svrzimantijama odma podijelila lijepe službe; 2. što je podupirala usprkos prosvjeda katoličkog hrvatskog episkopata i protuustavno taj "reformaški" pokret; 3. što im je dozvolila da protuzakonito kao otpadnici javno služe sv. misu; 4. što ih dandanas, ako i potajice, podupire i zaštićuje; 5. što su u Češkoj isto takovi "reformaši" i istoga programa prešli javno i formalno na pravoslavlje i to uz javnu agitaciju srpskog pravoslavnog episkopa Dositeja.*[781] Na istom tragu pisala je i sarajevsko katoličko glasilo *Nedjelja: i premda nije bilo do danas u Hrvatskoj ni jednoga jedincatog "staro-katolika", požurio se ministar vjera, te izdao očitovanje svećeničkim konkubinarcima, da je njihova nova vjera "staro-katolička" u Jugoslaviji priznata. Ministar se u svojoj odluci poziva na to, da je pred 15 godina ova vjera dobila zakonito priznanje u Dalmaciji. Kada bi ministar vjera tako brzo rješavao predstavke katoličkog episkopata u mnogo važnijim pitanjima nego što je ženidba nekolicine otpalih svećenika! Vidi se da ima u Beogradu mnogo razumijevanja za svećeničke brakove.*[782]

Bivši reformni svećenici, sada članovi HSC-a, stekavši državno priznanje krenuli su u organizaciju svoje crkve te 21. i 22. siječnja 1924. održali svoj Prvi hrvatski starokatolički crkveni sabor u Zagrebu. Radu sabora prisustvovalo je dvanaest svećenika i šesnaest izaslanika starokatoličkih župa u Hrvatskoj. Izabrano je Sinodalno vijeće od četiri svećenika i pet svjetovnjaka, a za prvoga biskupa izabran je jednoglasno Marko Kalogjerá, kanonik i bivši splitski župnik.[783] Dan prije sinode Niko Kalogjerá je splitskom gradskom poglavarstvu

---

[780] Osvrt, u: *Katolički list,* 27. XII. 1923., br. 52., 642.
[781] Osvrt, 643.
[782] Starokatolička sekta priznata, u: *Nedjelja,* 13. I. 1924., br. 2., 5.
[783] Reformni pokret Hrvata-katolika, 67.; Marko Kalogjerá rodio se 20 rujna 1877. u Blatu na otoku Korčuli, a umro 15. prosinca 1956. u Zagrebu. Gimnazijsko školovanje započeo je 1887. u Dubrovniku, a 1895. maturirao u Splitu. U to vrijeme splitski biskup bio je Marko Kalogjerá (1866.–1888.), stric budućeg biskupa HSC-a. Teologiju je studirao u Zadru da bi nakon toga preuzeo službu starijeg prefekta i ekonoma u Centralnom bogoslovnom sjemeništu u Zadru. Na prijelazu 1899./1900. Kalogjerá je imenovan starijim prefektom i duhovnikom biskupskog sjemeništa u Splitu. Godine 1902., 12. rujna, imenovan je tajnikom biskupske kancelarije u Splitu u vrijeme biskupa Filipa Frana Nakića (1889.–1910.). Nakon toga, 1. studenog 1906., postaje župnikom župe sv. Križa u Splitu, tada najveće župe u Splitu i jedne od najvećih u Dalmaciji. Tu je proveo jedanaest godina. Od 1911. do 1921. vijećnik je grada Splita. Godine 1918. predložen je od dalmatinskih biskupa i austrijskog namjesnika u Dalmaciji, grofa Attemsa, za splitskog biskupa. Do imenovanja nije došlo iz političkih obzira i navodno zbog isusovačkih spletki. Biskup Carić (1918.–1921.) imenovao ga je 20. siječnja kanonikom bogoslovnog stolnog kaptola u Splitu i župnikom stolne crkve grada Splita, 26. ožujka 1920. godine. Nakon što je prešao u HSC biskup Kvirin Klement Bonefačić izopćio ga je iz Katoličke Crkve. (M. BARBARIĆ, U povodu desetogodišnjice smrti prvog biskupa Hrvatske starokatoličke crkve Marka Kalogjera,, 3–7.; Dragutin TOMAC, *Sud rimokatoličke crkve o hrvatskom starokatoličkom biskupu Marku Kalogjera,*

dostavio dopis o istupu svoga brata Marka Kalogjere iz Katoličke Crkve i prijelaz u HSC.[784] Splitsko-makarski biskup Kvirin Klement Bonefačić, koji je također bio senior, izopćio je M. Kalogjeru iz Katoličke Crkve 25. siječnja 1924. i tom je prigodom izrekao sljedeće: *ovakovi svećenici u drzovitosti svojoj, da bi pred neupućenim svijetom sakrili svoju pravu nakanu i opravdali svoja nedjela i svoje mane, te prikazali sebe kao pobornike svake kreposti i istine, počmu klevetat svetu Crkvu i ružiti Sv. Oca... To je put kojim su išli svi odmetnici i krivovjerci od apostolskih vremena do danas, ap drugačije nisu znali i ne mogu ići ni pripadnici t. zv. hrvatske starokatoličke crkve... Ja ne ću da se ovdje dugo bavim osobom bivšeg kanonika-župnika... Bila mi je teška dužnost i po mome zvanju i po savjetu mojih poglavara, a i na molbe i zahtjeve mnogih Vas, da u interesu općeg dobra protiv njega postupam.*[785] Predsjedništvo Sinodalnog vijeća HSC-a 23. siječnja 1924. notificira odluke sinode i šalje ih Ministarstvu vjera u Beograd. Predstavku u Beograd nosio je osobno Marko Kalogjerá.[786] Zaključke sinode i njegov izbor za starokatoličkog biskupa potvrdit će ministar vjera dr. Vojislav Janjić 24. siječnja 1924. godine. Službena potvrda glasi: *Predsjedništvu sinodalnog veća Hrvatske starokatoličke crkve Zagreb. Potvrdjujući prijem predstavke Sinodalnog Vijeća Hrvatske Starokatoličke Crkve od 23. januara 1924. godine Br. 2/24., kojom su notificirane odluke donete na prvoj Sinodi te crkve održanoj 21. i 22. o. mj. u Zagrebu. izvještavam ujedno to Predsjedništvo, da sam saglasan sa spomenutom odlukom i da primam k znanju izvršenje izbora Sinodalnoga Veća i biskupa te Crkve.*[787]

Za obavljanje biskupske službe sad je bilo nužno posvećenje za biskupa. Stoga Vidušić i Kalogjerá u veljači 1924. obilaze Austriju, Švicarsku, Njemačku, Nizozemsku, odande odlaze na rusko područje i ponovno dolaze u Nizozemsku. Posvećenje za biskupa nije išlo nimalo lako. Vidušić svjedoči kako *oprezni Holandezi poučeni jednim slučajem nisu htjeli ni čuti o brzom posvećenju i navodili su razloge, s kojima sam se ja na užas biskupov složio. No on je izjavio, da nipošto ne ide kući bez posvećenja, pa da ćemo čekati makar i dva*

Zagreb, 1926., 3, 25–26.; Don Marko Kalogjera. Kanonik i župnik grada Splita, u: *Preporod,* 5(1924.)1–3, 1.; Novi protestanti i skizmatici-starokatolici, 227–229.; Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 274.)

[784] S. VIDUŠIĆ, Razdor u našoj crkvi i Marko Kalogjera, 2.; Novi protestanti i skizmatici-starokatolici, 227.

[785] Kvirin Klement BONEFAČIĆ, Poštovanim diec. svećenicima i ljubljenim vjernicima, u: *List biskupije splitske i makarske,* (1924.)1–2., 4.; Ovaj Kalogjerin čin osudili su predstavnici mnogih crkvenih institucija biskupije splitsko-makarske, tako je svećenstvo grada Splita osudilo *ovaj sablažnjivi korak*. Isto je učinio i provincijal dominikanaca Ante Cikojević, zatim svećenstvo Makarske, franjevačko Bogoslovno učilište u Makarskoj, franjevački samostan u Makarskoj i sinjski franjevci. (*List biskupije splitske i makarske,* (1924.)1–2., 5.). Kongregacija sv. Oficija poslala je dopis o ekskomunikaciji Marka Kalogjere 2. ožujka 1924. godine. (Izopćenje Marka Kalođera, u: *Vrhbosna,* 20. VII. 1924., br. 13–14., 108.)

[786] Osim potvrde Kalogjerina izbora za biskupa ministarstvu će biti poslano na notifikaciju da potvrdi postojanje župa u Zagrebu, Karlovcu i Koprivnici. (Reformni pokret Hrvata-katolika, 67.)

[787] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* 34.; *Isprave o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi,* Zagreb, 1940., 5.

mjeseca.[788] Zahvaljujući navodnim Vidušićevim vezama u Švicarskoj, Kalogjerá je 25. veljače svečano posvećen u Utrechtu (Nizozemska) od nadbiskupa Franje Kennincka i biskupa haarlemskog J. van Vlijmena u metropolitanskoj crkvi sv. Getrude u prisutnosti osmorice svećenika.[789]

Pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju posredovala je 29. travnja 1924. ukaz Ministarstva vjera, kojim je HSC zakonski priznata vjerska zajednica, i uredilo pitanje vjerskih prijelaza: *Gospodin Ministar Vera donio je 4. ovoga mjeseca pod. br. V. M. 1081 slijedeće riješenje: U povodu nastalih pitanja o zakonskom priznavanju i organizaciji Hrvatske Starokatoličke Crkve, te o verskim prelazima u njezino članstvo, i dajem na osnovu člana 4. Uzakonjene Uredbe o privremenom Ustrojstvu Ministarstva Vera, ovo objašnjenje: Kako sam već rješenjem od 18. decembra 1923. godine V. K. br. 3.389 imao prilike objasniti, Starokatolička Crkva, spada u red kod nas ustavno usvojenih vera. A kod ustavnog je osvajanja i zakonskog priznanja vjeroispovijesti odlučeno pitanje nauke, bogoslužja i unutarnjeg ustrojstva konfesijske organizacije, dočim što se tiče naziva njezina dosta je, da ovaj ne sadrži ništa, što bi bilo protivno zakonu ili moralno zazorno. Zato nema zapreke, di usvojene i zakonito priznate konfesije unutar ovih općenitih granica po volji odabiru nazive, ukoliko se dakako pri tome ne ogrešuje o pravo ime, spram, koje od postojećih vera u državi. Naročito pak nema zapreke, da si pojedine konfesije, kojima nauka dopušta nacionalnu organizaciju, u naslovu uzimlju narodna imena. Tim razlozima vođen ja sam rešenjem od 25. januara 1924. godine V. broj 1.603 primio na znanje i saglasio se sa zaključcima prve sinode "Hrvatske Starokatoličke Crkve" održane u Zagrebu dne. 21. i 22. januara ove godine, koja je: a) izabrala Sinodalno Veće sastavljeno iz ovih članova: Ivan K. Cerovski, svećenik u Zagrebu, Mate Jakšić, industrijalac u Karlovcu, Aleksandar Lajer, nadsavjetnik u Zagrebu, Josip Luketić, svećenik u Zagrebu, dr. Adolf Sajfert* (Seiwerth, nap. a.), *univerzitetski profesor u Zagrebu, dr. Alfons Šemper, ljekar u Zagrebu, dr. Zvonimir Vargović, sudija u Koprivnici i dr. Stjepan Vidušić, svećenik u Zagrebu; b) izabrala Biskupa, Marka Kalogjeru, bivšeg kanonika Stolnog Kaptola u Splitu; c) potvrdila opstojnost triju svojih župa: Zagreb, Karlovac i Koprivnica – narodne izbore njihovih župnika i to: Ivana K. Cerovskog za Zagreb, dra Stjepana Vidušića za Karlovac i Josipa Luketića za Koprivnicu; d) uoblastila Sinodalno Veće, da uredi odnose između Hrvatske Starokatoličke Crkve i državne vlasti u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Međutim ustavnim usvajanjem Starokatoličke Crkve i nadležnim*

[788] S. VIDUŠIĆ, Razdor u našoj crkvi i Marko Kalogjera, 2.
[789] S. VIDUŠIĆ, Razdor u našoj crkvi i Marko Kalogjera, 2.; Reformni pokret Hrvata-katolika, 67.; V. NOVAK,. *Magnum crimen,* 199.; Stjepan VIDUŠIĆ, Posveta našega biskupa, u: *Preporod,* 5(1924.)1–3, 6.

odobrenjem njezine organizacije u našoj Kraljevini pod nazivom "Hrvatske Starokatoličke Crkve" nisu ni u kojem pogledu izmenjeni postojeći međuverski zakoni, kojima je u pojedinim oblastima uređeno istupanje iz vere i verski prelaz. O tome se sve područne vlasti obavešćuju putem "Narodnih Novina" mjesto svake potrebne intimacije.[790] Kalogjerá je odlukom (ukazom) kralja Aleksandra od 10. lipnja 1924. postavljen za biskupa Hrvatske starokatoličke crkve.[791]

Katolička strana reagirala je s velikim ogorčenjem na novu vjersku zajednicu. različita glasila negativno su gledala na državno priznanje HSC-a i nastojala ga potpuno osporiti kao protuustavno i nelegalno. *Katolički list* je već početkom 1924. godine pisao o priznanju HSC-a sljedeće: *zagrebačke framazunske novine donijele su s osobitim ushitom vijest, da je ministar vjera proglasio "hrvatsku starokatoličku crkvu" priznatom crkvom u našoj državi. I dosita par dana iza toga čitali smo u novinama odluku ministra vjera dr. Janjića, da se starokatolička crkva imade u našoj državi priznati sa svima onima pravima i beneficijama, koje njoj daju ustav i zakoni. Ne upuštamo se ponovno u raspravu, da li se članak 12. ustava, koji govori o priznavanju vjera u našoj državi, može protegnuti i na starokatoličku crkvu... Kada bi se kako i dalo protegnuti članak 12. ustava, tada bi se odluka ministra vjera dr. Janjića odnosila na onu starokatoličku crkvenu organizaciju, koja ima svoje sjedište u Beču. Može se dakle govoriti o priznanju starokatoličke crkve, a nikako o priznanju hrvatske starokatoličke crkve. Priznanje hrvatske starokatoličke crkve bilo bi protuustavno i protuzakonito jer takve crkve nije poznavao zakon od g. 1877...*[792] Isto se glasilo nekoliko brojeva kasnije osvrće ponovno na HSC i komentira njezina biskupa: *donosimo ovu vijest, kako smo primili, sa žaljenjem, jer smatramo da je na visku čast biskupa hrvatske starokatoličke crkve izabrana najnepodesnija osoba... Mi smo već više puta spomenuli, da se po našem mišljenju priznate zakonske ravnopravnosti za starokatolike nipošto ne bi bilo smjelo označiti kao posvema očito iz uzakonjenih članaka Ustava. Ali kad je već to učinjeno, država treba veoma dobro da pazi kakvo će stanovište u najkraćoj budućnosti zauzeti prema organiziranoj starokatoličkoj crkvi. Ovom prilikom treba da snažno podcrtamo i naglasimo, da je starokatolička crkva tako brojem malena, da je zacijelo manja nego ikoja priznata*

---

[790] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* 34–35.; *Isprave o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi,* 5–7.

[791] *Njegovo Veličanstvo Aleksandar I. po milosti Božjoj i volji narodnoj Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca, na predlog moj izvoleo je, Ukazom Svojim od 10. juna 1924. god. rešiti, da se za Biskupa Hrvatske Starokatoličke Crkve postavi Marko Kalogjerá, sa godišnjom platom od deset hiljada dinara.*

Ministar vera
Dr. Voj. Janjić

Ka V. K. Broj 2.287/1924. 21. juna 1924. god. u Beogradu
(M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* 36.; *Isprave o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi,* 7.)

[792] Zar priznanje "hrvatske starokatoličke crkve", u : *Katolički list,* 10. I. 1924., br. 2., 19.

sekta.[793] U veljači 1924. okružnicom se oglasio i nadbiskup Bauer. Govoreći o Katoličkoj Crkvi nadbiskup se osvrnuo i na postojanje HSC-a, tako između ostaloga kaže: *ta samozvana hrv. kat. crkva nije mogla po postojećim zakonima sebi ishoditi odobrenja državne vlasti, niti je država mogla priznati valjanim brakove otpalih svećenika, a to je bila njihova najpreča potreba, zato odlučiše učiniti još jedan daljnji korak na putu zablude: oni otvoreno pristupiše u heretičku i opet samozvanu starokatoličku crkvu, a zapravo sljedbu... Ovi nesretnici ne srame se, da se nazivlju katolici, pače starokatolici: dok svojim naukom, svojim novotarijama i svojim kukavnim brojem daleko odbacuju od sebe obe oznake: starost i katoličku općenitost. I sva potpora državne vlasti i neprijatelja sv. Crkve nije im pomogla: oni tako malobrojni, da se za njih jedva i zna na svijetu, još samo hire i životare kao odsječena grana, a mislili su s početka da će sva katolička Crkva za njima.*[794] Stjepan Bakšić, koji je s nadbiskupom usko surađivao u pitanjima reformnog pokreta i očito bio začetnik mnogih nadbiskupovih inicijativa protiv reformnog svećenstva, napisao je 1924. knjižicu protiv reformnog pokreta i starokatolika – *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Staro-katolici.* Bakšić u prvome dijelu knjižice daje povijesni pregled razvoja reformnog pokreta da bi na kraju zaključio kako *jest upravo prelaz u starokatolicizam potpuno osvjetljuje ovu borbu reformaša i podaje joj pravu moralnu vrijednost – vrijednost, koja pokretače čitavog reformnog pokreta kvalificira ne kao borce za vjerska načela, nego kao ženoborce, kojima nije sveta ni jedna vjerska istina.*[795] Na isti način Bakšić piše i o starokatolicima – prvo daje povijesni pregled njihova nastanka, a zatim zaključuje kako se starokatolici hvale *da se prekidajući s Rimom vraćaju starodrevnoj crkvi. Kako vidjesmo, to je golema neistina. Sva kršćanska starina jednodušno upućuje na Rim kao izvor, središte i temelj crkvenog jedinstva, gdje stoluje zamjenik Isusa Krista... Onaj dakle, tko je svjesno ostavio rimokatoličku crkvu i prešao u starokatolicizam ili bilo koju drugu sektu, nalazi se u zabludi i nema prva na Kristove milosti, čiju je crkvu ostavio.*[796] Iste godine kad i Bakšićeva, u Zagrebu je izašla još jedna knjižica usmjerena protiv starokatolika u kojoj nepoznati autor piše: *naši bivši reformaški svećenici, koji se već dugo bore ne bi li osim svoje upropastili što više drugih duša, ne mogoše se nikako ni prema dolje ni prema gore proturati sa svojim reformama, pa se utekoše u zadnje vrijeme pod okrilje ove podrte natrule kolibe, koja se zove starokatolička*

[793] Naši starokatolici i njihov biskup, u: *Katolički list,* 31. I. 1924., br. 5., 53–54.
[794] Antun po milosti Boga i Sv. Stolice nadbiskup Zagrebački svim svećenicima i vjernicima nadbiskupije zagrebačke, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 26. II. 1924., 2–3.; Antun po milosti Boga i Sv. Stolice nadbiskup Zagrebački svim svećenicima i vjernicima nadbiskupije zagrebačke, u: *Katolički list,* 28. II. 1924., br. 9. 98–99.
[795] Stjepan BAKŠIĆ, *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Starokatolici,* Zagreb, 1924., 8.
[796] S. BAKŠIĆ, *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Starokatolici,* 16.

crkva, a sva vonja po protestantizmu... Upozorujemo dakle vjernike, da se čuvaju te zaraze. Neka se ne daju ničim zavesti... Zar ćemo sada povjerovati nauci nekih novajlija koji nemaju ništa osim sebičnosti i mržnje, a koji ni od jučer nijesu?[797] Oglasila se i sarajevska *Nedjelja*, koja nastanak HSC-a dovodi u vezu s radikalima: *otkako je naša radikalska beogradska vlada našim žutim svrzimantijama odobrila pangermasnku vjersku sljedbu "staro-katolika" traže ovi glasnici na sve strane pristaše da im da im omoguće osnutak barem jedne "staro-katoličke" crkvene općine. Oblijeću naročito oko javnih konkubinaraca i obećaju im da će im pozakoniti konkubinate... I radi ove nekolicine skrhanih tipova išla se državna vlast ponizivati pa izdavati odluku o priznanju jedne sekte, u našem narodu dosada sasvim nepoznate.*[798] Već u sljedećem broju progovara i o biskupu Kalogjeri: *"Birali su sebi biskupa". I izabrali su zaista najprikladnijeg predstavnika ove odmetničke družbe da bude šefom njihove "crkve". To vam je glavom famozni splitski don Marko Kalođera, najizrazitiji tip pokvarenog svećenika. Taj se je čovjek već nekoliko puta na najnedostojniji način otimao za biskupsku stolicu. Spletkario je na svoj rafinirani način i u crkvi i u politici i u katoličkoj akciji... I toga junaka izabrali su zagrebački svrzimantije svojim biskupom! Sav taj žuti smrad zaista nije mogao dobiti prikladnijeg poklopca.*[799] Dok se katolički tisak svim silama, često ne birajući riječi, obrušavao na Hrvatsku starokatoličku crkvu, liberalni tisak nije poklonio veću pozornost novoj vjerskoj zajednici. Spominjana je samo usputno i kao nešto nebitno.

Bez obzira na snažan otpor i osporavanje katoličke strane, HSC je nakon izdavanja službenih dokumenata postala pravno priznata i ozakonjena vjerska zajednica u Kraljevini SHS-u. Od toga trenutka život te vjerske zajednice krenuo je vlastitim putem – putem koji je obilovao nesuglasicama i sporovima koji su često ugrožavali njezinu stabilnost i egzistenciju.[800] Pred novom crkvenom zajednicom našli su se sada izazovi organizacije i uređenja crkvene strukture.

[797] Dolijao Kalogjerá Marko, Zagreb, 1924., 6–7.
[798] Uspjesi pangermanske "staro-katoličke" sljedbe, u: *Nedjelja,* 3. II. 1924., br. 5., 6.
[799] "Staro-katolička" vreća našla zakrpu, u: *Nedjelja,* 10. II. 1924., br. 6., 5.
[800] Z. MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* 276.

HRVATSKA STAROKATOLIČKA CRKVA (1924.–1929.)

6. Starokatolicizam – nastanak i razvoj do prve polovice 20. stoljeća

Starokatolicima se označavaju kršćanske Crkve u Europi koje su se odvojile od Rimokatoličke Crkve, ali koje same sebe ne smatraju dijelom protestantske tradicije. Početke starokatolicizma treba tražiti u godini 1724. nakon što se skupina katolika u Utrechtu na čelu s trojicom biskupa zbog potpore francuskim jansenistima odvojila od Rima. Neovisno o njima, potkraj 19. stoljeća od Katoličke Crkve odvojila se manja skupina njemačkih katolika nakon što su odbacili definiciju o papinoj nezabludivosti i primatu proglašenu na Prvom vatikanskom saboru 1870. godine. Postojale su i druge srodne skupine u Švicarskoj i Austriji koje su zbog tih, ali i nekih drugih razloga, bile nezadovoljne Rimom. Budući da nisu uspjele privući ni jednog katoličkog biskupa, te skupine su potražile apostolsko nasljeđe u nešto starijoj Utrechtskoj Crkvi. One su se 1899. udružile i stvorile Utrechtsku uniju, formuliravši zajedničku doktrinarnu izjavu. U Sjedinjenim Američkim Državama skupina poljskih katolika također se odvojila od Rima zbog pitanja poljskog nacionalizma i 1897. osnovala Poljsku nacionalnu Katoličku Crkvu. Oni su kasnije formalno prihvatili nauk Utrechtske unije i primili apostolsko nasljeđe od starokatoličkih biskupa.[801]

6.1. Prvi vatikanski sabor i nastanak starokatolicizma

Odluka Pia IX. da sazove sabor mora se shvatiti u pastoralnoj perspektivi reakcije protiv naturalizma i racionalizma koju je slijedio od početka svojega pontifikata i koja je u biti, koliko god bili kadikad mučni i natražni njezini modaliteti, smjerala prema tomu da katoličkom životu ponovno pruži središnju točku u temeljnim datostima objave. Tim nastojanjima pridružila se nakana da se provede krajnje nužna prilagodba crkvenog zakonodavstva dalekosežnim promjenama koje su se dogodile tri stoljeća od posljednjeg sveopćeg koncila.[802]

Promjene započete Francuskom revolucijom otvorile su niz revolucionarnih promjena tijekom čitavog 19. stoljeća, koje su se snažno odrazile na crkvenom području. Nestale su njemačke kneževske biskupije, francuski dvorski biskupi i tisućljetni samostani, a prije svega

[801] Usp. C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* Berkeley, 2005.; Robert W. CARUSO, *The Old catholic Church,* Berkeley, 2009.; Victor James HORTON, *The Old Catholic Church,* Saint Gabriel, 2010.
[802] Usp. Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., Zagreb, 1987., 751.

toga već je 1773. ukinut isusovački red kao žrtva prosvjetiteljskog apsolutizma.[803] Nakon pada Napoleona 1814. godine Katolička je Crkva ponovno počela stjecati svoj poljuljani ugled polagano kročeći put u javnom životu. Oslobođena zastarjelih oblika feudalnog poretka Crkva je počela razvijati nov odnos prema svijetu. Na osobit način pokazalo se to rasterećenje od feudalnih beneficija i staleških razlika u približavanju klera i svjetovnjaka, odnosno, s druge strane, visokog i nižeg klera. Probudila se svijest katoličke zajednice, a katolici su uvidjeli da se treba snažnije okupljati i društveno-politički aktivirati u novim okolnostima 19. stoljeća.[804]

Na toj podlozi počela je sazrijevati ideja o sazivanju sabora e da bi se Crkva jasnije postavila prema izazovima koje je pred nju donijelo novo doba sa svojim novim društveno-političkim i ekonomskim izazovima. Ideja o sazivu novog crkvenog sabora, kako bi se nadvladala kriza i dali odgovori na strujanja 19. stoljeća, predložena je papi Piju IX. već 1849. te je dozrijevala polagano.[805] Svoj pontifikat Pio IX. započeo je kao relativno *liberalan* papa, otvoren novim izazovima i zadaćama koje su se nalazile pred Crkvom. Revolucija iz 1848., pred kojom je morao bježati iz Rima i vratio se tek uz pomoć francuske vojske, iz temelja je promijenila njegova shvaćanja i papa postaje duboko uvjeren kako treba spriječiti prodor modernih filozofskih i političkih ideja u Crkvu.

Pretpovijest Prvog vatikanskog sabora puna je napetosti. Papa Pio IX. proglasio je 8. prosinca 1854. dogmom staro vjerovanje u Katoličkoj Crkvi da je Marija začeta bez istočnog grijeha. Sam članak vjere nije bio nov niti je bio upitan, nov je bio način na koji je proglašen. Sve do toga trenutka članci vjere bili su proglašavani na crkvenim saborima, a ovo je prvi put da je papa *ex cathedra* proglasio jedan članak vjere obvezatan za cijelu Crkvu. Time je otvorena velika tema Prvoga vatikanskog sabora koja će naposljetku uroditi definicijom o papinoj nezabludivosti u pitanjima vjere i morala, ali dovesti i do novoga raskola. Taj papin potez stavio je na dnevni red pitanje *u kojoj je mjeri papa sam, bez sabora, ovlašten da odlučuje o nepogrešivim vjerski istinama i da ih proglašava.*[806] Prije proglašenja dogme papa je doduše pismenim putem pitao sve biskupe svijeta za njihovo mišljenje, od kojih je velika većina potvrdila papino stajalište, ali su smatrali da nije prikladno vrijeme za proglašenje

[803] Usp. Sabina PAVONE, Družba Isusova u burnom vremenu od 1740. do ukinuća 1773., u: *Jubilej Družbe Isusove. 200 godina od ponovne uspostave (1814.–2014.),* Marijan STEINER–Ivan ŠESTAK (ur.), Zagreb, 2014., 11–15.; Martin MORALES, Ukinuće: povijesni izazov, u: *Jubilej Družbe Isusove. 200 godina od ponovne uspostave (1814.–2014.),* Marijan STEINER–Ivan ŠESTAK (ur.), Zagreb, 2014., 16–20.
[804] Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 641.
[805] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 751.
[806] August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve,* Zagreb, 1988., 280–281.; Hubert JEDIN, *Crkveni sabori,* Zagreb, 1997., 131–142.

dogme. Papa je sam odlučio proglasiti dogmu, a u cijeloj Crkvi nitko nije prigovorio na taj postupak.

Deset godina poslije, također 8. prosinca 1864., Pio X. uputio je svim biskupima svijeta encikliku *Quanta cura* i pridodao zbirci 80 tvrdnji, koje je već prije toga osudio u različitim dokumentima koje je izdao. Određene tvrdnje pravne ili crkveno-političke naravi bile su povezane s prilikama 19. stoljeća. *Syllabus* je izradilo povjerenstvo kardinala na temelju pastoralne instrukcije biskupa Gerberta von Parpignana, čijih se 85 tvrdnji, sažetih u 61, uvrstilo u *Syllabus*. Još je prije toga papa Pio IX. na poticaj kardinala Gioacchina Peccisa (poslije pape Lava XIII.) kanio izdati takav popis zajedno s definicijom o Bezgrešnom začeću, ali popis do tada nije bio završen.[807] *Syllabus* je osudio filozofske sustave, racionalizam i panteizam, ali i društvena shvaćanja kao komunizam i zablude u kršćanskom moralu, napose braku, ali prije svega ona društvena i filozofska *zastranjenja* koja su se odnosila na Crkvu i njezin odnos prema državi. Mnogi su u tom dokumentu gledali napad Crkve na liberalizam i na vjeru u neograničen napredak čovječanstva, pa su je optuživali da je neprijatelj kulture i napretka te da je reakcionarna. Među nekim katolicima pojavila se bojazan da bi papa *Syllabus* mogao proglasiti dogmom, kao što je to učinio s dogmom o Bezgrešnom začeću. Strah koji se uvukao u dio vjernika i klera bio je pojačan kad je papa prigodom proslave 1800. godišnjice smrti Petra i Pavla pred više od 500 okupljenih biskupa, 29. lipnja 1869., objavio bulu o sazivu općeg crkvenog sabora, koji je trebao započeti s radom u Rimu 8. prosinca 1869. godine.[808] Razne vlade pribojavale su se koncilskih odluka o građanskom braku, o državnoj školi ili o ustavnim slobodama.[809] Pitanje definicije o papinoj nezabludivosti bilo je u središtu interesa katoličke i nekatoličke javnosti. Nitko od katolika nije dovodio u pitanje papin primat i njegovu posebnu vlast naučavanja, ali se postavljalo pitanje ima li rimski biskup tu vlast u Crkvi koju obnaša neovisno o saboru i kolegiju biskupa.

U nemirnom vremenu Francuske revolucije i poslije njega francuski su ultramontanisti slavili papinstvo kao jedino utočište reda, mira i morala, smatrajući da jedino katolički kler vođen nepogrešivim papom može spasiti duhovnu slobodu čovjeka pred bezobzirnom tiranijom političke vlasti. S druge strane, u Njemačkoj javila se suprotna struja koju su zastupali neki njemački teolozi koji su tvrdili kako je papa središte i glava episkopata u Crkvi, ali je i on sam biskup, tako da su primat i pripadnost kolegiju biskupa u određenom

[807] Usp. John Henry NEWMAN, *Il Papa, il Sillabo e L'Infallibilita papale,* Torino, 1909.; H. JEDIN, *Crkveni sabori,* 132–133.; Josip GUNČEVIĆ, *Silab i moderne zablude,* Mostar, 1921.
[808] J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 643.
[809] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 754.

međusobnom odnosu.[810] Tako su se u vrijeme prije saziva sabora razvile dvije suprotstavljene struje koje su zastupale dvije krajnosti: jedna, koja je njegovala kult papinstva i njegove nepogrešivosti na svim područjima djelovanja Crkve, i druga, koja je tvrdila kako su i pape kroz povijest bili u zabludi i upadali u krivovjerja, te kako takve nepogrešivosti u Crkvi kroz povijest nikad nije bilo. Na čelu te druge skupine nalazio se njemački teolog i povjesničar Ignaz von Döllinger (1799.–1890.),[811] koji je 1869. objavio pod pseudonimom knjigu *Papa i sabor*.[812] Protestanti su pozdravili izlazak te knjige, dok su je katolici smatrali pamfletom protiv papinstva.[813] Ta strujanja na crkveno-političkom polju odrazila su se i na društveno-političkom polju, što je dovelo do toga da se europska javnost podijelila u dva tabora, a tu podjelu slijedile su i pojedine europske vlade. Opravdani su bili razlozi strahovanja protivnika papinske nepogrešivosti jer je više poznatih pristalica definicije zahtijevalo da se u područje nepogrešivosti pape uvrsti niz *katoličkih istina* koje nisu pripadale depositum fidei ili su s njime bile samo posredno povezane. Ta strahovanja bila su vezana i uz to što su zagovornici papine nepogrešivosti tražili da se na koncilu pojača značenje bula *Unam sanctam* pape Siksta V. o pravu pape da skida vladare, i *Syllabus*, čije su osude posebno opterećivale sabor.[814] Osim toga postojalo je još jedno temeljno pitanje koje je uznemirivalo one koji su smatrali kako budućnost pripada liberalnim institucijama, a to je da će Crkva izgubiti sve ako se pokaže pobornicom autokratskih režima.[815] To je dodatno moglo ugroziti ekumenska nastojanja liberalnih katoličkih krugova jer bi proglašenje definicije svakako radikaliziralo protestante i otežalo približavanje kršćanima s Istoka.

Budući da su se u zapadnoeuropskim zemljama pojavile snažne suprotnosti između onih koji su bili za papinu nepogrešivost i onih koji su protiv nje, a oko čega su se podijelile i njihove vlade, Pio IX. skinuo je s dnevnog reda sabora raspravu o nepogrešivosti. No revni pobornici nepogrešivosti uspjeli su to pitanje naknadno uvrstiti u dnevni red sabora 25. prosinca 1869. Tu inicijativu nadbiskupa Malinesa Dechampsa potpisom je podržalo 400

---

[810] Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 643.

[811] Ignaz von Döllinger rodio se 28. II. 1799. u Bambergu, a umro 10. I. 1890. u Münchenu. Otac mu je bio poznati anatom i liječnik. Za svećenika je zaređen 1822. godine, a vrlo brzo nakon toga imenovan je profesorom teologije. Godine 1870. kao protivnik dogme o papinoj nepogrešivosti primoran je napustiti službu predavača. Nadbiskup Münchena Scherr zbog njegovih tvrdokornih stavova izopćuje ga iz Crkve. Döllinger je od 1848. bio član frankfurtskog parlamenta, od 1843. redoviti član Bavarske akademije i kasnije njezin predsjednik. (Döllinger, u: *Narodne Novine,* 13. I. 1890., br. 9. 4.)

[812] Ova knjiga Ignaza von Döllingera bila je reakcija na članak izašao 6. veljače 1869. u isusovačkom časopisu *Civiltá Catolica* pod naslovom *Pariška korespondencija*, u kojem se od budućeg sabora očekivalo da donese definicije na tragu *Syllabusa* i proglasi nepogrešivost pape. Članak je sastavljen na temelju uputa francuskog ultramontanističkog klera u pariškoj nuncijaturi. (H. JEDIN, *Crkveni sabori,* 140.; A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve,* 293–294.)

[813] Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 643.

[814] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve, VI/1.,* 757.

[815] *Isto,* 758.

biskupa.[816] U napetom ozračju započelo je 9. svibnja 1870. vijećanje o papinoj nepogrešivosti. Održano je 37 sjednica i izgovoreno 140 dugih govora za i protiv nepogrešivosti. Diskusije su odjeka imale i izvan saborskih sjednica, a posebno ih je poticao Döllinger svojim člancima protiv nepogrešivosti. Najviše su se donošenju definicije o proglašenju papine nepogrešivosti protivili biskup Rottenburga Hefele i đakovački biskup Strossmayer. Iako su biskupi njemačkoga govornog područja činili najveći dio opozicije, većina ih je prihvaćala definiciju, ali je smatrala kako još nije vrijeme da se proglasi dogmom.[817]

Hrvatski biskupi koji su sudjelovali na saboru također su se podijelili u dvije suparničke strane. Oni iz Dalmacije i Bosne i Hercegovine bili su na strani pristalica papine nepogrešivosti, dok su biskupi iz središnje Hrvatske i Slavonije, predvođeni Strossmayerom, bili njezini protivnici. Uglavnom su protivnici papinske nepogrešivosti bili biskupi s područja Austro-Ugarske, Francuske i djelom iz Sjedinjenih Država. Strossmayer je na saboru održao pet impresivnih govora. Zagovarajući europsko jedinstvo Strossmayer ne zaboravlja ni njegove protestantske korijene. Dok ne niječe problematičnost protestantskog negiranja autoriteta Katoličke Crkve, kao i raznih pokreta koji su iz njega iznikli, smatra da im se ne mogu pripisati sve zablude suvremenog društva. Stoga odlučno ustaje protiv nacrta dokumenta *O katoličkoj vjeri* Prvoga vatikanskog sabora.[818] Kod glasanja 13. srpnja 1870. glasao je 451 saborski otac za definiciju o nepogrešivosti, dok ih je 88 glasovalo protiv, a 62 su glasala uvjetno *za*. Glasanje je bilo završeno 18. srpnja 1870. Pokazalo se da su protivnici uglavnom glasali protiv zato što su stvar smatrali neoportunom. Prije konačnog glasanja, uz papinu dozvolu, 55 biskupa otputovalo je iz Rima.[819] Na IV. saborskoj sjednici prihvaćena je konstitucija *Pastor Aeternus,* o Kristovoj crkvi, koja je sadržavala nauk o primatu i papinoj nepogrešivosti. Konstitucija to definira ovim riječima: *i tako Mi, vjerno se držeći predaje katoličke vjere prihvaćene od početaka, na slavu Boga našega Spasitelja, na uzvišenje katoličke religije i na spsa kršćanskih naroda, uz suglasnost svetog sabora, naučavamo i definiramo da je od Boga objavljena dogma: da se rimski prvosvećenik, kada govori sa Stolice (ex cathedra), to jest, kada vrši službu pastira i učitelja svih kršćana, i kada svojim vrhovnim apostolskim autoritetom definira učenje o vjeri i ćudoređu koje treba držati čitava*

[816] A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve,* 295.
[817] *Isto,* 295.
[818] Usp. Slavko SLIŠKOVIĆ, Strossmayer promicatelj europskog jedinstva, u: *Croatica Christiana Periodica,* 29(2005.)56, 215.; *Govori Strossmayera biskupa đakovačkog na vatikanskom saboru,* Janko OBREŠKI (ur.), Zagreb, 1929.; Janko OBREŠKI, *Hrvati prema nepogrešivosti papinoj prigodom Vatikanskog sabora 1869/70.,* Križevci, 1921., Ante ALFIREVIĆ, *Starokatolici i Strossmayer,* Zagreb, 1924.; Andrija SPILETAK, *Strossmayer i pape,* Đakovo, 1934.
[819] Usp. A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve,* 296.

Crkva, odlikuje onom nezabludivošću, koja mu je obećana u blaženom Petru, i kojom je božanski Otkupitelj želio da bude opremljen a njegova Crkva kod definiranja učenja o vjeri i ćudoređu; zbog toga su takve definicije rimskog prvosvećenika nepromjenjive po sebi, a ne po suglasnosti Crkve.[820]

Prihvaćanje saborske odluke o papinoj nepogrešivosti imalo je negativnog odjeka na njemačkom govornom području. Njemački su biskupi 30. kolovoza 1870. izjavili u zajedničkoj pastirskoj poslanici: *nepogrešiva učiteljska služba Crkve je odlučila, Duh Sveti je govorio po namjesniku Kristovu i episkopatu s njime sjedinjenim te stoga moraju svi biskupi, svećenici i vjernici prihvatiti ovu odluku čvrstom vjerom kao božansku objavljenu istinu.*[821] Većina je prihvatila taj stav, no jedan dio intelektualaca, predvođen Döllingerom, nije. Ovdje je već nastupio početak raskola. Primjerice, kad se nadbiskup Scherr iz Münchena vratio kući, rekao je prigodom povratka Döllingeru: *Idemo na posao!*, na što mu je ovaj uzvratio: *za staru Crkvu.* Nadbiskup je izjavio da postoji samo jedna Crkva, na što mu je ovaj rekao da je *stvorena nova.*[822] Unutarnji katolički pokret protesta protiv dogme proširio se od ljeta 1870. u Njemačkoj i Švicarskoj. Razvoj od pokreta do zasebne Crkve odvijao se u nekoliko etapa. Jezgru su tvorili svećenici sveučilišni profesori teoloških fakulteta u Bonnu, Breslauu (Wrocławu), Pragu, Luzernu i Münchenu, koji su se odlučili boriti za *starokatoličku Crkvu.*[823] Agitacija oko koncila i dogme, uz svesrdnu podršku liberalnog tiska protivnicima dogme, trajno se pooštrila. Više biskupa je tijekom 1870. počelo uskraćivati kanonske misije, dijeliti suspenzije, ekskomunikacije ili uskraćivati sakramente. Protivnici dogme uživali su potporu zemaljskih vlada u Njemačkoj, koje su im jamčile državne i crkvene službe. Ti sporovi biskupa i njemačkih vlada bili su uvod u *kulturkampf*.[824] Protivnici saborske odluke o nepogrešivosti pape održali su od 22. do 24. rujna 1871. u Münchenu prvi kongres starokatolika, kojemu je prisustvovalo 300 delegata iz Njemačke, Švicarske i Austrije.[825] Prisutnost gostiju iz pravoslavne, anglikanske i Utrechtske Crkve svjedočila je ne samo da je zbog Vatikanskog sabora poraslo zajedničko neprijateljstvo prema Rimu nego i nov ekumenski zadatak što su ga Döllinger i njegovi istomišljenici povratkom ka zajedničkoj starokršćanskoj tradiciji svjesno poticali. Program koji je formulirao Döllinger naglasio je

---

[820] Heinrich DENZINGER–Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu,* 565.
[821] H. JEDIN, *Crkveni sabori,* 158.; C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* 229.
[822] *Isto.*
[823] Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 645.
[824] Usp. H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 768.; C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* 235.
[825] Usp. C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* 230.; H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 769.; S. BAKŠIĆ, *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Starokatolici,* 9.

konzervativnu temeljnu crkvu protestnog pokreta te zahtijevao za nj daljnje punopravno članstvo u Katoličkoj Crkvi. Sam je odvraćao od raskola, te dosljedno nikada nije pristupio Starokatoličkoj crkvi. U programu koji je sastavio između ostalog kaže sljedeće: *sviestni svojih vjerskih dužnostih, držimo se čvrsto stare katoličke vjere, kako je u pismu i tradiciji, kano i staroga katoličkoga bogoštovlja. Smatramo se s toga punopravnimi članovi katoličke crkve, te se ne damo iztisnuti niti iz crkvenoga zajedništva niti iz pravnih crkvenih i gradjanskih što jih po tom zajedništvu imamo. Očitujemo crkvene cenzure, koje su nam radi naše čvrstoče u vjeri nametnute, bezpredmetnim i samovoljnim, te nas iste nesmetaju i ne prieče u izvršavanju našega crkvenog zajedništva i naše savjesti.* [826] Schulte, Friedrich, Michelis i Reinkens zahtijevali su, naprotiv, izgradnju provizorne crkvene zajednice, u čemu su imali potporu većine.[827] Kongres je izdao *Starokatolički manifest,* koji je sastavio Döllinger, a koji je sadržavao sljedeće: *čvrsto držanje starokatoličkog naučavanja; odbacivanje papinih dogmi kao novotarija; reformu u duhu stare Crkve; nastojanje oko ponovnog crkvenog jedinstva; ići u susret modernoj znanosti i kulturi; zalaganje za građansku slobodu i humanu kulturu; zahtijevanje i vršenje svih crkvenih prava kao i do sada,i to kao ravnopravni članovi opstojeće Katoličke Crkve.*[828] Nakon kongresa u Münchenu starokatolici zapravo više nisu bili dio Katoličke Crkve.

Sljedećih nekoliko mjeseci osnivala su se starokatolička društva ne samo u Njemačkoj već i u Austriji. Prije kraja 1871. bila su dvadeset tri društva na spomenutom području. Prvu starokatoličku misu održao je profesor Friedrich početkom listopada 1871. u Münchenu. Nakon toga održana je i u Kölnu. Munich je održavao u Njemačkoj i Austriji predavanja o Starokatoličkoj crkvi, a slično je činio i Reinkens u Njemačkoj.[829] Drugi starokatolički kongres u Kölnu održan je od 22. do 24. rujna 1872. i samo je potvrdio već postojeći raskol. Na njemu je zaključeno da se organizira redovita pastva te je ustanovljena komisija za pripremu izbora jednog biskupa. Dana 14. lipnja 1873. izabran je breslauski profesor Joseph Hubert Reinkens.[830] Na Drugom starokatoličkom kongresu u Kölnu sudjelovalo je 400 starokatoličkih delegata, 4 ruska pravoslavna teologa, 29 anglikanskih teologa, tri biskupa, 22

---

[826] Program njemačkih starokatolika, u: *Obzor,* 29. IX. 1871., br. 50., 3.
[827] Usp. C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* 231–232.; H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 769.
[828] Döllinger kao starokatolik, u: *Starokatolik. Glasilo Hrvatske starokatoličke crkve,* 6(1969.), 15.
[829] C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* 237.
[830] Kanonskom sankcijom jansenističkog utrechtskog nadbiskupa i metropolita Nizozemske jansenističke crkve 11. kolovoza 1873. u Rotterdamu posvećen je za biskupa Reinkens. Posvećen je od biskupa Deventera Hermana Heykampa. U većem dijelu njemačkog državnog teritorija Reinkens je dobio državno crkveno-pravno priznanje kao katolički biskup u granicama povijesno postojeće Katoličke Crkve i bio izjednačen s rimokatoličkim biskupima. (C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* 238.; H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 769.; Döllinger kao starokatolik, 18.)

protestantska duhovnika i jansenistički[831] nadbiskup Utrechta s nizozemskom svećeničkom delegacijom. Zaključeno je kako Starokatolička crkva prihvaća Sveto pismo kao temelj vjere, zaključke prvih sedam crkvenih sabora i učenje svetih otaca.[832] Između ostaloga kongres je zatražio *da se imaju pozvati vlade, neka smatraju one biskupe, koje će starokatolici izabrati po izbornom redu izradjenom na kongresu, nakon njihova posvećenja za biskupe katoličke crkve; nek jim podjele sve povlastice nad strarokatoličkimi občinami, koje po obstojećem pravu pripadaju katoličkim biskupom, neka jim daju državnu dotaciju i neka priznaju, da su starokatolički svećenici sposobni za svako mjesto na državnih i savjetničkih župah... Prethodno se ima priznati pravo vršenja jurisdikcije i onim starokatoličkim biskupom, koji borave u drugih državah...*[833]

Tako je nastala nova vjerska zajednica *Starokatolička crkva*, koja se prema 1. članku Starokatoličkog ustava, što ga je sastavio dr. Johann Fr. Schulte, definira ovim riječima: *katolici, koji zabacuju novo postavljene nauke na tako zvanom Vatikanskom saboru (u Rimu 1870. godine) – Sjedn. IV. u papinskoj buli "Pastor aeternus") – o nepogrešivosti pape i o njegovoj svevlasti nad cijelom Crkvom, sačinjavaju vjersku zajednicu pod nazivom "Starokatolička Crkva".*[834] Ustav koji je prema starokatoličkim načelima izradio Schulte priznavao je sinodu sastavljenu od klerika i laika kao zakonodavno tijelo kompetentno za izbor biskupa. Ustav je prihvatio Treći kongres u Konstanzi 1873., a odobrila prva sinoda u Bonnu 1874. godine.[835] Godine 1887. brojala je Starokatolička crkva u Europi 140 000 vjernika.[836] U pojedinim državama Njemačkoga Carstva položaj starokatolika uređen je dosta kasno. Bavarska vlada je tek 1890. u dogovoru s katoličkim biskupima priznala

---

[831] Jansenizam je strog pokret koji proizlazi iz pet postavki koje je oblikovao Cornelius Jansen (1585.–1638.) u svom djelu *Augustinus* tiskanom 1640. godine. Jansen je zastupao mišljenje da je ljudska narav potpuno iskvarena istočnim grijehom i da je bez posebne milosti nemoguće nasljedovati Isusa Krista. Ta je milost neodoljiva, stoga je izvjestan determinizam. Ograničen je jedino njegovom neprinudnom naravi, bitan u ljudskom odnosu prema Bogu koji samo neke izabire za spasenje. U svojoj osnovi jansenističko učenje je bilo slično Calvinovu nauku o predestinaciji. U početku je pokret vodio Jansenov prijatelj Saint-Cyran, a središte mu je bilo u samostanu Port-Royal, jugozapadno od Pariza. Papa Inocent X. osudio je 1653. Jansenovih pet postavki. Nakon njega Aleksandar VII. objavio je 1656. drugu osudu. Bula *Unigenitus* koju je 1713. objavio Klement XI. označila je konačnu osudu jansenizma. (Joseph QUINN, Jansenizam, u: *Katolička enciklopedija,* Split, 2005., 183.). Dio jansenista u Nizozemskoj osnovao je 1702. zasebnu crkvu, nakon što je nadbiskup Utrechta Petrus Codde optužen da potupire i simpatizira jansenizam. Oni nizozemski svećenici koji su ostali vjerni Coddeu napustili su Katoličku Crkvu, a pridružila im se i nekolicina francuskih jansenista koji su se preselili u Nizozemsku. Godine 1723. nova crkvena zajednica izabrala je za biskupa Corneliusa Steenhovena, koji je posvećen od biskupa Dominique- Marie Varleta, čime je očuvano apostolsko nasljeđe u jansenističkoj crkvi. (Predrag RAKIĆ, *Starokatolička crkva,* Beograd, 2008., 18–19.; V. J. HORTON, *The Old Catholic Church,* 17–18.)

[832] Döllinger kao starokatolik, 16.

[833] U kongresu starokatolikah, u: *Narodne Novine,* 25. IX. 1872., br. 220., 2.

[834] *Isprave o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi,* 3.

[835] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve, VI/1.*, 769–770.

[836] Stanovništvo zemlje po vjeri, u: *Sriemski Hrvat,* 19. I. 1887., br. 6., 2.

Starokatoličku crkvu kao zasebnu vjersku zajednicu, različitu od rimokatolika.[837] Odmah nakon svojega ustanovljenja započela je Starokatolička crkva s reformama. Katoličko poimanje ispovijedi, posta i nemrsa preinačeni su; ukinuti su nerazrješivost braka i svećenički celibat; ukinute su još neke katoličke ustanove i učenja.[838] Godine 1880 uveden je u liturgiju narodni jezik.[839] Međutim, već na početku pokreta propale su nade da će nova vjerska zajednica privući veći broj katolika. Nije im pomogla ni otvorena potpora državnih vlasti u Pruskoj, Bavarskoj, Badenu, Hessenu i protestantskim kantonima u Švicarskoj. Njemački kancelar Bismarck vidio je u starokatolicizmu pomagača u otvorenoj borbi protiv Katoličke Crkve znanoj kao *kulturkampf*. Bismarck se nadao da će uz pomoć starokatolika ostvariti svoju ideju o nacionalnoj Katoličkoj Crkvi odvojenoj od Rima pa su zbog toga starokatolici u samim počecima uživali veliku potporu državnih vlasti. U Pruskoj im je već 1872. zajamčena ravnopravnost s rimokatolicima.[840] Godine 1875. dobili su i državno priznanje te im je dopuštena upotreba katoličkih crkava i groblja. Starokatolička crkva u Njemačkoj brojala je krajem 19. stoljeća 70 000 članova podijeljenih u dvanaest župa.[841] Iako su starokatolici za sebe tvrdili da su izvorna katolička Crkva i da joj time pripada dio katoličke crkvene imovine i pravo na katoličke crkve, papa je 12. ožujka 1873. isključio sve starokatolike iz Crkve.[842] Prestankom *kulturkampfa* u Njemačkoj nestalo je i potpore starokatolicima. S prestankom državne potpore unutar redova Starokatoličke crkve počeli su se javljati i prvi lomovi. Crkveni nauk, pod protestantskim utjecajem, izložen je velikom subjektivizmu. No, veći raskol uslijedio je na Petoj sinodi iz godine 1878. kad je ukinut svećenički celibat.[843] Reinkens, Reusch i neki od prvih pristaša starokatolicizma otvoreno su se suprotstavili i pružili otpor ukidanju celibata.[844] Time je Starokatolička crkva postala utočište za katoličke svećenike koji nisu mogli obdržavati celibat.

6.2. Starokatolički nauk

Starokatoličko glasilo *Preporod* sredinom ožujka 1924. donijelo je glavne razlike između starokatolika i rimokatolika. Naglašeno je kako *u vjerskim istinama izmedjeu*

---

[837] Bavarska vlada, u: *Narodne Novine,* 17. III. 1890., br. 63., 5.
[838] J. KOLARIĆ, Ekumenska trilogija, 646.
[839] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 770.
[840] U pogledu starokatolikah, u: *Narodne Novine,* 20. IV. 1872., br. 91., 2.
[841] *Isto.*
[842] S. BAKŠIĆ, *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Starokatolici,* 10.
[843] *Isto.*
[844] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve, VI/1.,* 770.

Starokatolika i Rimokatolika nema nikakove razlike, osim one o "nepogrešivosti rimskog biskupa" i njegove potpune vlasti nad cijelom katoličkom crkvom... U crkvenim zakonima i uredbama izmedju Starokatolika i Rimokatolika ima velikih razlika, a to stoga, što su se Starokatolci povratili na zakone i uredbe prvih vremena Kristove crkve odbacivši uredbe i zakone što su ih tijekom vjekova izdali i širili rimski biskupi svojom svjetovnom moću.[845]

Tablica 1. Glavne razlike između katolika i starokatolika prema starokatolicima[846]

Starokatolici	**Rimokatolici**
Sve ljudske zakone u Crkvi donosi cjelokupna Crkva, to znači biskup, svećenici i vjernici zajedno, skupljeni na svom saboru (sinodi).	Sve zakone u Crkvi donosi sam rimski biskup (papa).
Služba Božja (misa, sakramenti i obredi) obavlja se isključivo na živom narodnom jeziku, koji svi vjernici razumiju.	Služba Božja, osobito misa, obavlja se na latinskom jeziku.
Biskupa i župnike biraju vjernici, niti im ga itko može da nametne.	Rimski papa imenuje biskupe, a biskupi župnike.
Crkvenim imetkom upravljaju i raspolažu vjernici, skupljeni na župskim skupštinama ili na crkvenom saboru.	Crkvenim imetkom upravljaju papa i biskupi, rimski je papa vrhovni gospodar i raspolaže neprizvano imetkom svih crkava po cijelom svijetu.
Svećenici se mogu po volji ženiti ili ne ženiti, ali u svakom slučaju moraju da živjeti čistim, poštenim, neporočnim životom.	Svećenicima je isključivo zabranjena ženidba.
Vjernicima se vruće preporuča sv. misa, sakramenti, molitva, post, milostinja i druga dobra djela, ali to nigda u stalne dane pod smrtni grijeh.	Vjernicima je naredjena sv. misa, sakramenti, post i slično u stalne dane i pod smrtni grijeh.
Vjernici nijesu nigda i nigdje dužni da doprinose "lukno ili redovinu" za svećenike, "milostinje" za sv. mise, ni "štolarine" za sakramente i druge bogoštovne čine.	Vjernici moraju u mnogim mjestima prinositi lukno ili redovinu, plaćati milostinje za sv. mise i razne štolarinske doprinose za vjenčanja, krštenja, sprovode, ispovijed, pričest i sl.

[845] Hrvatska starokatolička crkva, u: *Preporod,* 5(1924.)1–3, 11.
[846] Prema: Hrvatska starokatolička crkva, 11.

Tablica 2. Glavne razlike u nauku i disciplini prema Stjepanu Bakšiću[847]

1. Niječu zakonodavnu, upravnu i učiteljsku vlast rimskog pape nad cijelom crkvom
2. Poriču nepogrešivost sv. oca pape u pitanjima vjere i ćudoređa
3. Niječu dogmu bezgrešnog začeća B. Dj. Marije
4. Tvrde da se dogme definirane na crkvenim saborima mogu mijenjati
5. Priznaju samo 7 općenitih crkvenih sabora
6. Niječu nerazrješivost braka
7. Odalečuju od naučavanja kat. crkve s obzirom na uporabu sakramenta, molitve, posta, milostinje i dobrih djela, za koja uče da ih crkva nikad ne može vjernicima nalagati pod smrtni grijeh, već samo preporučivati
8. Krivo naučavaju da biskupa i crkvene službe mora birati puk; kod uprave crkvenim imetkom moraju sudjelovati i svjetovnjaci i da svećenici ne smiju od vjernika primati nikakovih podavanja
9. Ruše svećenički celibat

Glavne razlike između rimokatolika i starokatolika naglasio je biskup Kalogjerá u svome govoru u Beogradu 14. studenog 1930. godine. On naglašava kako su starokatolici *doista postali otpadnici od rimskoga pape, ali samo zato, da ostanu pripadnici Isusa Krista.*[848] Nadalje Kalogjerá se osvrće na nauk Starokatoličke crkve: *staro-katolici uče i čuvaju nepovređenu nauku stare, nerazdeljene Hristove Crkve prvih vekova, kakovu je naučavao i nama predao Isus Hrist i njegovi sveti Apostoli. Novije pak nauke rimske crkve, što ih je ona naučavala posle velikog rascepa Hristove crkve u Istočnu i Zapadnu, Staro-*

[847] S. BAKŠIĆ, *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Starokatolici,* 11.
[848] Marko KALOGJERÁ, *Staro-katolici. Ko smo-i-zašto smo,* Zagreb, 1930., 5.

katolici prihvaćaju samo utoliko, ukoliko se te nauke slažu sa naukom stare katoličke crkve prvih vekova.[849] Bogoslužje u Starokatoličkoj crkvi jest prema obredu zapadne, Katoličke Crkve i cjelokupno se obavlja na narodnom jeziku. Starokatolici prihvaćaju i katolički nauk o anđelima, svecima i Blaženoj Djevici Mariji.[850] Starokatolička crkva je prema vanjskim karakteristikama slična Katoličkoj Crkvi. No, ono što starokatolike u prvome redu dijeli od rimokatolika jest što ne priznaju papin primat i nepogrešivost, dopuštaju svojim svećenicima da se žene, a postoji i razlika u osnovnom nauku Crkve. Starokatolici tvrde da se Crkva ne zasniva na sv. Petru *kao stijeni*, već je izgrađena na živoj stijeni, živom uskrslom Isusu Kristu.[851] Ne prihvaćaju katoličko tumačenje Filioque, već naučavaju da Duh Sveti proizlazi od Oca preko Sina.[852] Namjesnik Božji na zemlji ne može biti rimski biskup, nego Duh Sveti.[853] Prihvaćaju i učenje o Mariji, ali odbacuju dogmu o Bezgrešnom začeću.[854]

Po uvjerenju starokatolika i prema Utrechtskoj izjavi od 24. rujna 1889. naučavanje starokatoličkih crkava može se sažeti u nekoliko sljedećih misli:

Kršćanske dogme imaju samo vremensku, a ne trajnu vrijednost. Odbačene su deuterokanonske knjige koje Katolička Crkva ubraja u kanon Svetog pisma. Učenje o tradiciji je dosta nejasno, osobito u odnosu prema Bibliji. Manjkavo je i tumačenje odnosa između crkvenog učiteljstva, Biblije i predaje. Također je manjkavo i učenje o Filioque, često se daje prednost formuli da Duh Sveti *proizlazi od Oca preko Sina.*[855] Starokatolici štuju Mariju, ali odbacuju dogme o Bezgrešnom začeću i Uznesenju na nebo. Ljudi se spašavaju samo vjerom, koja ih potiče na djelotvornu ljubav. Odbačeno je katoličko naučavanje o prenosivosti zasluge svetaca (oprosti), ali se sveci časte zbog njihova dobrog primjera i zagovora za nas.[856] Potpuno je odbačen papin primat, ali se priznaje sakramentalni značaj svećeništva, biskupskoga reda i apostolskoga nasljeđa ili sukcesije. Biskupsko posvećenje i svećenički red može podjeljivati samo valjano zaređeni biskup.[857] Sakramenti se tumače u katoličkom smislu.[858] Osim što se sakrament ispovijedi prakticira drukčije nego u Katoličkoj Crkvi, pojedinac se ispovijeda pred crkvenom općinom ili rjeđe pred svećenikom, ali nije tajna

[849] M. KALOGJERÁ, *Staro-katolici. Ko smo-i-zašto smo,* 5–6.
[850] Marko KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva. Glavne upute,* Zagreb, 1935., 13.
[851] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva. Glavne upute,* 33–34.
[852] *Mali katekizam nauke Isusa Hrista,* Zagreb, 1934., 6.
[853] *Mali katekizam nauke Isusa Hrista,* 30.
[854] J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 652.
[855] *Isto,* 653.
[856] *Isto.*
[857] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva. Glavne upute,* 36–42.
[858] Usp. *Mali katekizam nauke Isusa Hrista,* 13.

ispovijed.[859] Svećenik nema sudsku vlast, nego samo najavljuje oproštenje grijeha koje se zbilo na temelju molitve vjernika. Tako tajna ispovijed i zajednička pokornička pobožnost jednako vrijede.[860] Sveta misa je pomirbena žrtva u kojoj je Krist realno nazočan, ali se odbacuje transupstancijacija ili pretvorba u katoličkom smislu. Pričest se dijeli pod jednom ili objema prilikama.[861]

Najznačajnija točka razlikovanja starokatolika od rimokatolika odnosi se na prvenstvo rimskog biskupa. Starokatolički katekizam naučava kako je *Krist glava crkve* i kako nije slobodno ikoga na zemlji smatrati poglavarom Crkve *jer je Isus izričito rekao svojim učenicima, da nikoga na zemlji ne smatraju svojim (općenitim) ocem ili svojim vrhovnim učiteljem i meštrom, jer im je Bog otac, a Krist njihov učitelj i meštar.*[862] Nadalje isti katekizam naučava kako su svi apostoli bili jednaki i da Petru nije dao prvenstvo, nego je izrazom: *Ti si Petar i na toj stijeni sagradit ću svoju crkvu*, samo potvrdio Petrovu vjeroispovjest koju je ovaj izgovorio u ime svih apostola, a ta će *vjeroispovijest sjediniti njegove vjernike u nerazorivoj zajednici, t. j. crkvi.*[863] Zatim katekizam tumači i Isusov govor o ključevima kraljevstva nebeskog tako da se *kraljevstvom nebeskim ima smatrati kršćanska crkva; ključevi su spoznaja, da je Isus Krist Sin Božji, i sposobnost propovijedati ljudima nauku spasenja; te ključeve primio je Petar, kad je na Duhove smio početi da propovijeda evanđelje; te iste ključeve primili su i ostali apostoli.*[864] Cijeli govor u katekizmu o papinu primatu, vezanom uz sv. Petra, završava konstatacijom kako je *rimski biskup postigao svoj ugled zbog toga što je Rim bio glavni grad cijeloga svijeta i jer su tamo, tako barem kaže predaja, umrli mučeničkom smrći u apoštoli Petar i Pavao.* Tekst završava izričitom tvrdnjom kako se rimskom biskupu ne može pripisivati nepogrešivost u naučavanju i neograničena vlast

---

[859] U brošuri o ispovijedi *Vjerujem u oproštenje grijeha po nauci Isusa Hrista* Kalogjerá progovara protiv tajne, nasušne ispovijedi kako to prakticira rimska Crkva i zato izričito kaže: *Je li dakle Isus Hrist naredio obvezu tajne, nasušne ispovijedi svećeniku svih pojedinih grijeha po broju i vrsti? Na ovo ima samo jedan odlučan odgovor: Ne! Nigdje u evanđeljima nema niti jedne same riječi o takozvanoj naredbi Isusa Hrista, a još manje o jasnoj i izričitoj. Na svakoj skoro stranici evanđelje govori o oproštenju grijeha; ali ni jednom riječi ne spominje, da bi u tu svrhu Isus naredio ili zahtjevao kakovo tajno ispovijedanje svećeniku pojedinih grijeha... Ne spominje dkle nikakovu obvezu kakove tajne, nasušne, pojedinačne ispovijedi svećeniku, već samo obvezu ispovijedi općenito i javno, kako je to učio Isus Hrist.* (Marko KALOGJERÁ, *Vjerujem u oproštenje grijeha po nauci Isusa Hrista*, Zagreb, 1934., 18–19.). Isti govor imamo i u još jednom tekstu o ispovijedi Nikole Krpana: *Sve što u prilog toga može da navede rim. crkva iz sv. Pisma jesu riječi sv. Jakova: "Ispovijedajte jedan drugome grijehe vaše". Da je on ovdje mislio nasušnu ispovijed, bio bi sigurno rekao : ispovijedite ispovjedniku (svećeniku) gr. v., jer je poslanica upućena na sve kršćane... Pitaće me se, kako je dakle došlo do ušne ispovijedi. Odgovaram: sasvim lako. Kao i u drugim zabludama, pogodovala je i tome sredovječna glupost, a s druge strane izrabljivanje.* (Nikola KRPAN, O ispovijedi, u: *Hrvatski katolički kalendar Gargur Ninski,* Zagreb, 1937., 40.)

[860] *Isto*, 14.

[861] J. KOLARIĆ, Ekumenska trilogija, 653.

[862] *Kršćansko-katolički katekizam po nauci starokatoličke crkve,* Zagreb, 1924., 21.

[863] *Kršćansko-katolički katekizam po nauci starokatoličke crkve,* 21.

[864] *Isto*, 21–22.

nad svim kršćanskim crkvama jer je to *u protuslovlju s kršćanskom objavom i nije katolička nauka vjere.*[865] Glasilo HSC-a *Starokatolik* piše sljedeće o papinom primatu: *rimokatolička crkva priznaje kao od Boga objavljenu nauku, da je rimski biskup po Božjoj odrredbi jedi ni vrhovni poglavar i nepogrešivi naučitelj cjelokupne Kristove Crkve. Starokatolička crkva naprotiv priznaje rimskom biskupu prvenstvo (primat), ali ne kao nauku od Boga objavljenu, niti kao odredbu Božju; ne dakle prvenstvo božanskog izvora, božanske vlasti, već samo prvenstvo historično, koje se naime u crkvi razvilo tekom vremena, voljom crkve... Starokatolička crkva nikako pak ne priznaje rimskom biskupu božanskog svojstva i dara nepogrešivosti, jer je to u Kristovoj crkvi nova nauka, nepoznata staroj kršćanskoj crkvi; to je stoga kriva nauka, krivovjerje.*[866]

6.3. Širenje starokatolicizma i Utrechtska unija

Pogodan teren za širenje starokatoličkih ideja bila je Švicarska. Reinkens i Michelis su se posebno angažirali upravo ovdje i njihovim je nastojanjem sazvana u Oltenu prva sinoda koja je osnovala *Kršćanskokatoličku crkvu Švicarske.* Nastanak crkve povezan je sa sukobima u doba *kulturkampfa*, objavom novih dogmi u doba razvoja nacionalnih država, što je sve imalo i političku dimenziju. Prva sinoda u Oltenu iz 1875. donosi crkveni Ustav, pravilnik o djelovanju Sinode i Sionodalnog savjeta, kao i propis o izboru biskupa.[867]Godine 1876. za biskupa je izabran teolog Eduard Herzog, koji se zakleo na Ustav u prisutnosti predstavnika vlasti nekih švicarskih kantona.[868] U nauku je slijedila njemački uzor, ali je Ustav bio demokratskiji.[869] Stvaranjem samostalnog crkvenog ustrojstva odmah su se počele provoditi reforme. Ispovijed je prepuštena slobodnom izboru vjernika i umjesto nje uvedeno je zajedničko ispovijedanje grijeha na početku bogoslužja. U liturgiju je uveden narodni jezik i pričest pod objema prilikama. Ukinut je i celibat svećenika, štoviše dopušteno je da i biskup može biti oženjen. Svećenik se mogao oženiti i nakon ređenja.[870] Fakultet u Bernu, koji je radi *kulturkampfa* osnovala država, postao je uz Herzogovu suradnju važnim duhovnim središtem starokatolicizma, koji je s vremenom prešao granice Švicarske.[871]

---

[865] *Isto*, 22.
[866] Starokatolička crkva, u: *Starokatolik*, 28. II. 1926., br.. 2., 2.
[867] P. RAKIĆ, *Starokatolička crkva,* 25.
[868] *Isto*, 26–27.
[869] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/1., 770.
[870] P. RAKIĆ, *Starokatolička crkva*, 28–29.
[871] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, VI/1., 770.

Njemačko vodstvo u pokretu odrazilo se u tome što je pokret u počecima najveći uspjeh imao na područjima s njemačkim govornim jezikom. U Austriji, gdje su i vlada i biskupi ostali pasivni te uz to bili krajnje blagi prema protivnicima sabora, izbjegavajući konfrontacije, protestni pokret se razvijao dosta sporo.[872] Prve starokatoličke crkvene općine pojavile su se u Beču i Warnsdorfu (sjeverna Češka). Starokatolički pokret u Austriji započeo je 27. srpnja 1871. kada se u Beču sastao *Starokatolički komitet,* kojemu je liberalna gradska uprava stavila na raspolaganje crkvu Svetog Spasa u staroj gradskoj vijećnici. Već 18. lipnja 1871. u Beču je obavljena prva starokatolička služba božja, a u Warnsdorfu 16. lipnja iste godine.[873] Sve do državnog priznanja Starokatoličke crkve u Austriji bilo je starokatolicima zabranjeno voditi matice i izdavati službene dokumente jer nisu bili priznata vjeroispovijest.[874] Državno priznanje Starokatoličke crkve u Austriji uslijedilo je 18. listopada 1877. godine.[875] Starokatoličke crkvene općine pojavile su se u Češkoj, Moravskoj i Šleziji, Grazu, Klagenfurtu, Linzu i Salzburgu.[876] Veći priljev donio je tek više nacionalno nego religiozno motiviran pokret *los von Rom* devedesetih godina. Godine 1879. zasjedala je prva sinoda, koja je preuzela njemačke zaključke. Na čelu te male crkvene zajednice, čiji je Ustav također sastavio Schulte, stajao je od 1881. upravitelj biskupije.[877] Starokatolička crkva u Austriji brojala je 1908. oko 10 000 vjernika.[878]

Slabiji uspjeh pokret je polučio u romanskim zemljama. U Francuskoj je pokušao osnovati nacionalnu crkvu bivši karmelićanin Hyacint Loyson. On je 1879. godine nastupio u Parizu kao *Recteur d l'eglise catholique gallicane.* Ta je vjerska zajednica već 1884. ušla u uniju sa jansenističkom crkvom u Nizozemskoj.[879] U Italiji je središte protivnika sabora i organiziranja nacionalne crkve bio Napulj. Pod protektoratom masonske lože osnovao je Dominico Panelli *Talijansku katoličku nacionalnu crkvu.* Kad je 1875. Panelli ekskomuniciran, propao je i njegov pokušaj osnivanja nacionalne crkve. [880] Starokatolički

---

[872] *Isto.*
[873] Starokatolička crkva u Austriji prije i poslije sloma Monarhije, u: *Starokatolik. Glasilo Hrvatske starokatoličke crkve,* (1969.)1, 8.
[874] Austrijski ministar bogoštovlja prema "starim katolikom", u: *Narodne Novine,* 5, III. 1872., br. 53., 2.
[875] *Naredba Ministarstva za bogoštovlje i nastavu u Beču od 18. X. 1877. kojom se izriče priznaja staro-katoličke vjerozakonske družbe. Prema prošnji, koju su sljedbenici staro-katoličkog vjerozakonskog ispovijedanja podastrli u podnescih, de praes. 13. X. 1877., brbr. 16875–16877, izriče se ovim, – poklie je prinešenemi iskazi zadovoljeno zahtjevom §a 1 Zakona od 20. V. 1874. (D. Z. L. br. 68.) u pogledu priznjanja vjerozakonskih društvah – na temelju §a2. istoga toga zakona priznaja starokatoličke vjerozakonske družbe pod imenom: "Crkva Starokatolička". Ova naredba dolazi odmah u krepost.* (*Isprave o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi,* 3.); Političke viesti, u: *Primorac,* 11. XI. 1877., br. 135., 3.
[876] Starokatolička crkva u Austriji prije i poslije sloma Monarhije, 8.
[877] H. JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., 770.
[878] Širom svijeta, u: *Banovac,* 25. VII. 1908., br. 30., 3.
[879] S. BAKŠIĆ, *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Starokatolici,* 10.
[880] *Isto,* 9–10.

pokret u Engleskoj pojavio se početkom 20. stoljeća,[881] kad je 1908. svećenik Arnold Harris Mathew[882] napustio Katoličku Crkvu i dao se posvetiti za biskupa od utrechtskoga nadbiskupa u katedrali sv. Gertrude. Godine 1911. Mathew je izabran za nadbiskupa i metropolita Velike Britanije.[883] Novoj vjerskoj zajednici pristupili su vjernici katolici i anglikanci, ali i neki kongregacionalisti. Bez obzira na to Crkva je slabo pridobivala vjernike, imala je tek nekoliko manjih župa u nekim engleskim gradovima. Crkva je u kratkom vremenu više puta mijenjala naziv od Starokatoličke crkve u Engleskoj, preko Stare rimske katoličke crkve do Engleske katoličke crkve. Neki članovi te crkve bili su i članovi teozofskog društva. Kad je biskup Mathew 1915. osudio članstvo u teozofskom društvu, dio vjernika je napustio Starokatoličku crkvu Engleske i osnovao Liberalnu katoličku crkvu.[884]

Starokatolicizam u Americi javlja se potkraj 19. stoljeća. Skupine nezadovoljnih katolika, uglavnom crkvenom administracijom i crkvenim poglavarima, počele su se povezivati sa starokatolicizmom, ali na nacionalnoj osnovi. Belgijci vođeni bivšim katoličkim svećenikom Pierom Josephom Rene Vilattom organizirali su nekoliko starokatoličkih župa u Wisconsinu. Česi se pod vodstvom mons. Jana Francisa Tichyja i nekoliko svećenika organiziraju u Clevelandu. Najveća skupina starokatolika bila je ona američkih Poljaka.[885] Skupina američkih Poljaka obratila se starokatoličkom biskupu Vilattu s molbom da im pomogne osnovati slobodnu Katoličku crkvu u Americi. Razlozi prekida američkih Poljaka s Rimom bili su različiti. Najviše su bili vezani uz pitanje vlasništva nad imovinom, ali i sukobi s drugim etničkim zajednicama katoličke vjere u Americi, kao što su Francuzi i Irci. Sukob se osobito osjećao među klerom. Godine 1897. osnovana je Poljska nacionalna katolička crkva u Americi. Svoju prvu sinodu održala je ta vjerska zajednica u Scrantonu (Pennsylvania) i tu je izabran prvi biskup, Francis Hodur. Među pripadnicima Poljske nacionalne katoličke crkve uskoro je došlo do razmimoilaženja. Dok su jedni zagovarali da se organiziraju nezavisne župe i da crkva sačuva svoju autonomiju, drugi su se zalagali za identificiranje sa Starokatoličkom crkvom. Jedna skupina je organizirala u Chicagu starokatoličku župu 1895.

---

[881] Iako su neki skupovi održani još 1872. godine, do 1908. nije bilo organiziranog okupljanja vjernika u Starokatoličku crkvu. (U Englezkoj se širi starokatolicizam, u: *Narodne Novine,* 6. V. 1872., br. 104., 2.)

[882] Arnold Harris Mathew rođen je kao anglikanac i studirao je za anglikanskog svećenika. Nakon toga napušta Anglikansku Crkvu i prelazi na katolicizam. Studira u Glasgowu i biva zaređen za katoličkog svećenika. Godine 1889. napušta katolicizam i prelazi u Unitarističku crkvu. Tu djeluje neko vrijeme i ponovno se vraća u Anglikansku C/crkvu. U tom razdoblju se i oženio. Ponovno napušta Anglikansku C/crkvu i prelazi u svjetovnjake, nastojeći ponovno bezuspješno zadobiti svoj položaj u Katoličkoj Crkvi. Godine 1907. povezuje se sa starokatoličkim biskupom u Švicarskoj Edwardom Herzogom. (Carl PRÜTER, *Old Catholic Church,* Holicong, 2006., 43–44.)

[883] V. J. HORTON, *The Old Catholic Church,* 32.

[884] C. PRÜTER, *Old Catholic Church,* 46–47.

[885] V. J. HORTON, *The Old Catholic Church,* 44.

godine i za biskupa dala posvetiti bivšeg katoličkog svećenika Kozlowskog. Uskoro su osnovali župe u Clevelandu, Ohiu, Buffalu i New Yorku. Ta skupina se ponovno 1912. ujedinila s Poljskom nacionalnom katoličkom crkvom.[886]

Na inicijativu nizozemskog starokatoličkog biskupa Heykampa sazvana je 24. rujna 1889. konferencija starokatoličkih crkava u Utrechtu. Prisustvovalo joj je pet starokatoličkih biskupa iz Europe: Johannes Heykamp, nadbiskup Utrechta, Gasparus Johannes Rinkel, biskup Harlema, Cornelius Diependaal, biskup Deventera, Joseph Hubert Reinkens, biskup Starokatoličke crkve Njemačke i Eduard Herzog, biskup Kristove katoličke crkve Švicarske, zajedno s teolozima iz Njemačke, Nizozemske i Švicarske. Austrijski biskup Bistumsverweser kasnije će prihvatiti *Utrechtsku izjavu.* Na konferenciji je odlučeno kako će se poduzeti tri koraka kako bi se Crkve ujedinile. Prvo su biskupi zaključili da će se organizirati biskupska konferencija radi usuglašavanja stavova, ali niti jedna crkva neće imati primat nad drugom i neće posvećivati druge biskupe bez suglasnosti svih starokatoličkih biskupa. Zaključeno je da se svake druge godine organizira starokatolički kongres, a zatim su petorica biskupa donijela deklaraciju (izjavu) o doktrinarnim i disciplinskim pitanjima koje se moraju pridržavati svi starokatolički biskupi i svećenici.[887] Ta *Utrechtska izjava,* koja će do danas ostati temeljni dokument starokatolicizma, u cijelosti glasi:

Biskupi: Johannes Heykamp, nadbiskup Utrechta, Gasparus Johannes Rinkel, biskup Harlema, Cornelius Diependaal, biskup Deventera, Joseph Hubert Reinkens, biskup Starokatoličke crkve Njemačke i Eduard Herzog, biskup Kristova katoličke crkve Švicarske, dana 24. rujna 1889., sabrani u nadbiskupskom dvoru, zazvavši Duha Svetoga, daju sljedeću Izjavu o Katoličkoj crkvi. Sabrani zbog poziva supotpisnika nadbiskupa Utrechta na dogovor, zaključili smo da ćemo se ubuduće od vremena do vremena sastajati, da bismo, uz suradnju naših pomoćnikam, savjetnika i teologa, raspravljali o zajedničkim stvarima. Smatramo prikladnim da prigodom ovog našeg prvog sastanka u zajedničkoj izjavi sažeto izložimo crkvena načela prema kojima smo se do sada u našoj biskupskoj službi ravnali i prema kojima ćemo se u buduće ravnati, i o kojima smo imali prilike u pojedinačnim tumačenjima češće se izjasniti.

1. *Čvrsto se držimo starocrkvenog načela koje je Vincencije Lerinski izrekao rečenicom: "Id teneamus, quod ubique semper, quod ab omnibus creditum est, hoc est etenim vere proprieque catholicum". Stoga se čvrsto držimo vjere stare Crkve, kako je ona*

[886] C. PRÜTER, *Old Catholic Church*, 76–77.
[887] C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History*, 279–289.

izrečena u ekumenskim simbolima i uopće priznata dogmatskim odlukama ekumenskih sinoda nepodijeljene Crkve prvog tisućljeća.

2. *Kao vjeri stare Crkve protivno i kao ono što razara starocrkveni ustav, odbacujemo vatikanski dekret od 18. srpnja 1870. o neprevarljivosti i o sveopćem episkopatu ili crkvenoj svemoći rimskog pape. Ali to nas ne priječi da priznamo povijesni primat na način kako su rimskom biskupu, kao "primus inter pares", sa slaganjem cijele Crkve prvog tisućljeća, dodijelili mnogi ekumenski sabori i oci stare Crkve.*
3. *Zabacujemo također izjavu Pia IX. iz 1854. godine o Bezgrešnom začeću Marijinu, koja nema temelja ni u Svetom pismu, niti u predaji prvih stoljeća.*
4. *Što se tiče drugih od rimskog biskupa u posljednjim stoljećima izdanih dogmatskih dekreta, bula "Unigenitus", "Auctorem fidei", "Syllabus" od 1864. godine itd. mi ih zabacujemo ukoliko su u suprotnosti s naučavanjem stare Crkve i ne priznajemo ih mjerodavnima. K tome ponovno iznosimo sve prosvjede koje je Stara katolička crkva Nizozemske već prije iznijela protiv Rima.*
5. *Ne prihvaćamo Tridentski sabor s njegovim odlukama koje se odnose na disciplinu, a njegove dogmatske odluke prihvaćamo samo ukoliko se slažu s naučavanjem stare Crkve.*
6. *Ocijenivši da je sveta euharistija u Katoličkoj crkvi odvajkada istinsko središte službe Božje, smatramo svojom dužnošću također izjaviti da ostajemo potpuno vjerni neokrnjenoj starokatoličkoj vjeri o svetom oltarskom sakramentu, dok vjerujemo da pod prilikama kruha i vina primamo samo tijelo našega Gospodina Isusa Krista. Euharistijska svečanost u Crkvi nije trajno ponavljanje ili obnavljanje pomirbene žrtve koju je Krist jednom zauvijek na križu prinio. Njezin se žrtveni karakter sastoji u tome da je ona trajna uspomena Krista i na zemlji održavano stvarno ponazočenje onoga jednog prinosa za spasenje otkupljenog čovječanstva, koji prema Heb 9, 11-12. u nebu trajno vrši Krist, budući da se on sada u Božjoj nazočnosti za nas pojavljuje (Heb 9,24). Budući da se u tome sastoji karakter euharistije u odnosu na Kristovu žrtvu, ona je ujedno posvećena žrtvena gozba u kojoj vjernici koji primaju tijelo i krv Gospodina čine međusobno zajedništvo (1Kor 10,17).*
7. *Nadamo se da će teolozi uspjeti u svojem nastojanju, držeći se vjere nedjeljive Crkve, postići razumijevanje o razlikama koje su nastale nakon crkvenog raskola. Opominjemo svećenike podređene našoj upravi da prije svega u propovijedi i prilikom pouke naglašuju one bitne kršćanske vjerske istine koje zajednički ispovijedaju crkveno odvojene konfesije, a da u raspravama o još postojećim suprotnostima*

brižljivo izbjegavaju svaku povredu istine i ljubavi i da članove naših zajednica riječju i primjerom takom vode da se prema onima koji drugačije vjeruju vladaju onako kako to dolikuje duhu Isusa Krista koji je naš Spasitelj.

Vjernim držanjem nauka Isusa Krista i odbacivanjem svih zabluda koje su nastale ljudskom krivnjom, svih crkvenih zloporaba i hijerarhijskih težnji, vjerujemo da se najuspješnije možemo suprotstaviti nevjeri i vjerskom nehaju, tom najvećem zlu našega vremena.[888]

Godine 1926. Starokatoličkoj crkvi pripadale su sljedeće autonomne starokatoličke crkvene zajednice:

1) Nizozemska starokatolička crkva; sjedište nadbiskupa u Utrechtu; dva biskupa u Haarlemu i Deventeru;
2) Njemačka starokatolička crkva; sjedište biskupa u Bonnu;
3) Švicarska kršćanska katolička narodna crkva; sjedište biskupa u Bernu
4) Austrijska starokatolička crkva; sjedište biskupa u Beču;
5) Čehoslovačka starokatolička crkva; sjedište biskupa u Varnovu (Warnsdorf);
6) Poljska narodna starokatolička crkva; sjedište biskupa u Krakovu;
7) Hrvatska starokatolička crkva; sjedište biskupa u Zagrebu;
8) Francuska starokatolička crkva (*Eglise Gallicane*); sjedište u Parizu;
9) Španjolska starokatolička crkva (*Iglesia Espanola*); sjedište biskupa u Madridu;
10) Portugalska starokatolička crkva (*Eglesia Luzitania*); sjedište u Lisabonu;
11) *Iglesia Filippina Indipendente*; ima oko 20 bisupa, 4000 svećenika i 3 milijuna vjernika;
12) Poljska narodna starokatolička crkva u SAD-u; ima 5 biskupa.[889]

Sve autonomne starokatoličke crkve zajedno čine opću Starokatoličku crkvu. Svake druge godine sastaju se biskupi i poslanici svih starokatoličkih zajednica *na dogovor u svrhu jedinstvenog rada i postupanja*. Sastanke saziva i predsjeda im nadbiskup Utrechta *jer je Holandeška crkva po vremenu prva i najstarija starokatolička crkva.*[890]

[888] J. KOLARIĆ, Ekumenska trilogija, 657–659.; C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History*, 281–282.
[889] Starokatolička crkva, 3.
[890] Usp. *Isto*, 2.

Prihvaćanjem u Starokatoličku crkvu Hrvatska starokatolička crkva postala je dio Utrechteske unije i prihvatila njezinu deklaraciju. Time je svrstana u red međunarodno priznatih starokatoličkih vjerskih zajednica. Kao najmlađa među tim zajednicama HSC je tek trebala urediti svoju organizaciju, ali i opravdati svoje postojanje, što je činila s određenih ideoloških temelja, pozivajući se na početke kršćanstva među Hrvatima, osobito na Grgura Ninskoga, ali i ističući važnost biskupa Strossmayera. Nakon definitivnog raskida s Rimom HSC se našla pred teškim izazovom uređenja vlastite organizacije, ali i pridobivanja članstva. U razdoblju koje slijedi, do 1929. godine, ona je u tome i uspjela, iako je ostala minorna vjerska zajednica u Kraljevini SHS-u, bez jače potpore važnijih društveno-političkih snaga u državi.

7. Organizacija i uređenje Hrvatske starokatoličke crkve

7.1. Pravno ustrojstvo i naziv

Hrvatska starokatolička crkva je državnim priznanjem legalizirala svoj položaj u Kraljevini SHS, a pristupanjem Utrechtskoj uniji preuzela je obveze i organizaciju starokatoličkih crkvi koje su bile potpisnice *Izjave.* Prema tim odrednicama HSC je organizirana kao autonomna i samoupravna jedinica, odnosno vjerska zajednica, što znači da ima potpunu upravnu autonomiju i neovisnost. Kako se navodi u Ustavu, koji je dopunjen zaključcima sabora HSC-a, Starokatolička crkva u Kraljevini SHS-u ne priznaje nikakve upravne vlasti izvan granica države: *nijedna dakle druga Crkva, niti ma koji bilo savez ili unija Crkava nema nikakove upravne vlasti nad Starokatoličkom crkvom u Jugoslaviji, bilo nad njezinim biskupom, bilo nad njezinim ustanovama, bilo nad njezinim disciplinskim zakonima.*[891] Tako Ustav Starokatoličke crkve kao temeljno načelo postavlja demokratski sustav u upravi Crkve. Vrhovna i cjelokupna vlast u Crkvi, nalazi se u rukama Crkve, odnosno zajednici svih vjernika. Prema tome svaki vjernik je nositelj i vršitelj upravne vlasti u Crkvi, bilo na župskoj skupštini, bilo na crkvenom saboru. Svi vjernici HSC-a imaju upravnu vlast u Crkvi (VIDI PRILOG VI.).[892] Duhovna vlast u Crkvi koja se odnosi na propovijedanje evanđelja, dijeljenje sakramenta i služenje bogoslužnih čina pripada biskupima. Oni tu vlast obavljaju sami i po svećenicima koji od biskupa dobivaju kanonsko poslanje, odnosno dozvolu. Crkvena upravna vlast pripada cjelini Crkve, a to su biskupi i vjernici zajedno, dakle biskupi je obavljaju sa svom vjerničkom zajednicom i to na području:

a) vrhovne i zakonodavne vlasti koju vodi biskup zajedno s Crkvom, okupljenom na crkvenom saboru (sinodi), koji se saziva svake godine i predsjeda mu biskup, a sudjeluju svećenici i vjernici preko svojih delegata,
b) redovite uprave koju vodi biskup zajedno sa sinodalnim vijećem sastavljenim od svećenika i vjernika, a bira ih crkveni sabor (sinoda); vijeće saziva biskup i predsjeda mu.[893]

Svaka župa je kao crkvena općina samoupravna sa svim svojim crkvenim poslovima, osim u dušobrižništvu, gdje ovisi o župniku i biskupu. Postoji i Duhovni sud koji je nadležan

[891] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva. Glavne upute,* 11.
[892] Usp. Marko KALOGJERÁ, *Ustav Starokatoličke crkve. Nadopunjen zaključcima Hrvatske starokatoličke crkve,* Zagreb, 1928., 4.
[893] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva. Glavne upute,* 15.

za bračne sporove po propisima koje je odobrila sinoda.[894] U konstituiranju svoje crkvene uprave HSC se držala Ustava Starokatoličke crkve s dopunama svojih sinoda. Prvo temeljno načelo Ustava spomenuti je demokratski sustav upravljanja, koji je HSC provela u svojoj organizaciji. Drugo načelo jest samostalnost i samouprava crkvenih općina, tj. župa. Svaka je župa prema Ustavu samostalna i samoupravna jedinica, prema tome: *svaka župa stoji u pogledu dušobrižništva pod vodstvom župnika i biskupa; u ostalim župskim poslovima zastupa ju župno vijeće i župna skupština.*[895] Nad župom upravu ima jedino Crkveni sabor. Model prema kojem su starokatolici organizirali svoje župno ustrojstvo najviše odgovara uređenju crkvenih općina u ranom kršćanstvu koje su po uzoru na židovske sinagogalne zajednice bile autonomne.[896]

Prema načelima Starokatoličkog ustava Crkveni sabor je vrhovna upravna vlast Crkve, on je *pravi i stvarni predstavnik Crkve.* Na njemu uz biskupa i Upravno vijeće mora biti zastupljena svaka župa po svom župniku i izabranim predstavnicima: *zato su zaključci Crkvenog Sabora u punom smislu riječi zaključci cjelokupne Crkve. Zato se Crkveni Sabor u Starokatoličkoj Crkvo sakuplja svake godine, da se može neprekidno pratiti rad cijele Crkve i donositi shodne odredbe i zakone.*[897] Prema istom Ustavu biskup ima netaknutu duhovnu vlast prema apostolskom nasljeđu što ga je *Krist povjerio apostolima i biskupima.*[898] Duhovnu vlast u Crkvi obnašaju dakle biskupi pomoću svećenika pa se zato biskup mora skrbiti za svećenstvo i nadzirati ga. No, prema Ustavu svećenici su zaštićeni od biskupove samovolje vlašću župnih vijeća, Upravnog vijeća i Crkvenog sabora.[899] Upravno vijeće u Starokatoličkoj crkvi je ravnopravno s biskupom kao izvršna vlast crkve. Bira ga Crkveni sabor. Upravno vijeće vodi brigu o financijama Crkve, osobito za uzdržavanje i opskrbu svećenstva, ali i za uzdržavanje središnje uprave Crkve. Upravnom vijeću spada i disciplinski postupak protiv pojedinih crkvenih službenika, a u određenim slučajevima vodi ga zajedno s Duhovnim sudom. Ono ima pravo nadzora nad svim župama, ima pravo tražiti prijepise svih zapisnika župskih vijeća i župnih skupština. Priređuje materijale za Crkveni sabor i provodi zaključke.[900] Kalogjerá tu upravnu strukturu tumači sljedećim riječima: *naš Ustav ima i tu prednost, da u Starokatoličkoj Crkvi onemogući svaku vrst klerikalizma, kao i svaku vrst diktature, ili papizma, te anarhije. To jamči samostalnost i samouprava naših župa, to jamči*

---

[894] *Isto.*
[895] M. KALOGJERÁ, *Ustav Starokatoličke crkve. Nadopunjen zaključcima Hrvatske starokatoličke crkve,* 5.
[896] Usp. *Isto.*
[897] *Isto.*
[898] *Isto.*
[899] *Isto,* 6.
[900] *Isto.*

vrhovna vlast Crkvenog Sabora, to jamči neotudjivo pravo pojedinih župa da same izabiru svoje župnike i svoju upravu,, i slične uredbe. Prava svih naših vjernika u Crkvi po našem su Ustavu potpuno zaštićena i onemogućeno je, da se iko može Crkvi nametnuti.[901]

Starokatolička crkva u svojoj vjerskoj nauci ispovijeda da je ženidba *sakramenat, kojim se zaručnici doživotno združuju, da žive u kršćanskom braku i za to dobivaju od Boga potrebite milosti.*[902] Dakle ženidba za starokatolike nije građanski ugovor nego sakrament, ali Starokatolička crkva ima *pravo i dužnost, da ispita u pojedinim slučajevima, jesu li nastupili takvi razlozi, koji u duhu Kristove nauke opravdavaju poništenje ili razrješenje ženidbenog veza kao sakramenta.*[903] U tom je slučaju za pripadnike HSC-a nadležan Duhovni sud. Tako je već na prvoj sinodi održanoj u Zagrebu 29. lipnja 1924. ustanovljen i organiziran Duhovni sud te donesena načela prema kojima će raditi. Kasnije je provedena reorganizacija Duhovnog suda tako da je uz Duhovni sud za prve molbe osnovan i prizivni Veliki duhovni sud, dok je funkcija kasacije povjerena Sinodalnom vijeću kao trećoj instanci za molbe. Sinoda iz 1932. godine osnovala je poseban Duhovni sud za područje bivše Kraljevine Srbije. Glavna načela prema kojima Duhovni sud treba suditi u ženidbenim parnicama postavila je sinoda iz 1924., dok je sinoda od 9. svibnja 1927. pobliže uredila cijeli postupak razrješenja braka pred Duhovnim sudom. Sinodalno vijeće je na sjednici od 7. rujna 1927. odobrilo propise *O organizaciji sudskih vlasti Hrvatske starokatoličke crkve* i propise *O postupku pred Duhovnim sudovima.* Prema tim odredbama duhovni sudovi su imali trostruku funkciju:

a) u disciplinskim stvarima,
b) u bračnim sporovima,
c) u raznim ugovorima između pojedinih crkvenih tijela ili lica ako je od interesnih strana zatražen pravorijek suda.[904]

Ministarstvo vjera Kraljevine SHS-a donijelo je 10. travnja 1926. godine sljedeću zakonsku odredbu o starokatoličkom Duhovnom sudu za bračne sporove: *gospodin Ministar Vera doneo je danas pod gornjim brojem ovo rešenje: U povodu mog objašnjenja od 13. januara 1926. g. V. K. Br. 181., kojim sam na osnovu postojećih zakonskih propisa izjavio, da Duhovni sud Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu nema za državno područje zakonskog temelja svomu opstanku i da su njegove presude za državno područje bez ikakova pravnog dejstva, obratio mi se Gospodin Biskup Hrvatske Starokatoličke Crkve predstavkom od 15.*

[901] *Isto*, 6–7.
[902] *Kršćansko-katolički katekizam po nauci starokatoličke crkve,* 46.
[903] Duhovni sudovi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 51.
[904] Duhovni sudovi, 51–52.

marta 1926. god. k broju 78. kojom traži, da se objavi zakoniti opstanak ženidbenog suda Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu za područje Crkve i savesti, u koliko je brak po nauci Crkve (i rimokatoličke i starokatoličke) sv. tajna (sakramenat). Rešavajući odnosnu predstavku ponavljam, da se citovano moje objašnjenje tiče opstanka i delovanja duhovnog suda Hrv. Starokatoličke Crkve u Zagrebu isključivo samo za izvanjsko državno područje; dočiim za unutrašnje crkveno područje vere i savesti nema zakonskih zapreka njegovu opstanku i delovanju, i to tim manje, pošto prema članu 12. državnog Ustava, usvojene vere samostalno uređuju svoje unutrašnje verske poslove. Ali jer je duhovni sud Hrv. Starokatoličke Crkve u zagrebu do nedavno tako postupao, kao da mu po zakonu pripada sudbenost i za državno područje, potrebno će biti, da u buduće po povedenju svakog postupka stranke naročito upozorava na isključivo svoju nadležnost samo za crkveno područje vere i savesti, kako interesenti ne bi njegovim sudovanjem bili dovođeni u zabludu, kao da njegove presude imaju pravnoga dejstva i za državno područje...[905] Naknadno je Ministarstvo vjera, 18. svibnja 1927., a zatim i Ministarstvo pravde, 1. lipnja 1929., izdalo rješenje prema kojem se HSC daju *prava i povlastice što ih Državni zakoni u pitanjima braka i bračnog suđenja daju rimokatoličkoj crkvi...*[906] Na ovo rješenje reagirao je nadbiskup Bauer u svojoj poslanici: *lakoumnost, taština, želja za uživanjem, rasipnost obladat će u takvovim brakovima, a onda nastaju svadje, ogorčenja, mržnje, dok sve to ne dovede do rastave ženidbenih drugova, a ne rijetko i do raskidanja same nerazrješive ženidbe. Da se to poluči ostavlja se katolička vjera i prelazi se u drugu sljedbu, koja kao da je zato i nastala, da razrješuje brakove.*[907] Sabor HSC-a održan u Zagrebu 27. svibnja 1926. odlučio je da Duhovni sud čini sedam sudaca koje izabire Sinoda HSC-a. U djelokrug Duhovnih sudova prema tome ulazi:

1. rješavanje sukoba oko nadležnosti između pojedinih crkvenih vlasti ako i jedna i druga vlast sporazumno rješenje toga spora povjere Sudu;
2. provođenje istrage i suđenje u disciplinskim stvarima protiv svećenika;
3. provođenje istrage i suđenje u svim ostalim disciplinskim stvarima i imovinsko-pravnim sporovima koji su po Sinodi ili po Sinodalnom vijeću povjerene Duhovnom sudu;
4. presude u bračnim sporovima.[908]

[905] *Isprave o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi,* 8–9.
[906] *Isto*, 9.
[907] Poslanica nadbiskupa Antuna Bauera, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 4. II. 1929., br. 1., 3.
[908] Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu dne 27. svibnja 1926., u: *Starokatolik,* 31. V. 1926., br. 5., 5.

Ukratko, prema uredbama i Ustavu Starokatoličke crkve uprava je zasnovana demokratski. Biskup je duhovni poglavar i predstavnik crkve. Vrhovna vlast u crkvi je Crkveni sabor (Sinod), koji se sastaje svake godine i predsjeda mu biskup, a na njemu sudjeluju predstavnici svećenstva i vjernika. Uz biskupa je kao izvršna vlast na čelu crkve Sinodalno vijeće. Župa je glede dušobrižništva pod vodstvom župnika, a u svim ostalim poslovima zastupaju je župno vijeće i župna skupština.[909]

HSC je za sebe tvrdila da je *prava narodna hrvatska crkva.*[910] Hrvatska je po svome imenu jer je njezin službeni naziv Hrvatska starokatolička crkva. Zatim je hrvatska i po jeziku u bogoslužju jer se služi narodnim hrvatskim jezikom. Nadalje, hrvatska je i po upravi jer svu vlast, duhovnu i crkvenu, obnašaju Hrvati izabrani od Hrvata. Hrvatska je i po predaji jer nastavlja djelo sv. Ćirila i Metoda, Grgura Ninskoga i Markantuna de Dominisa (Gospodnetića).[911] Već se ovdje može uočiti ideologija HSC-a, o kojoj će biti više riječi poslije, a koja je opravdanje za svoj nastanak vezivala uz spomenute povijesne osobe, želeći tako pokazati i dokazati svoje utemeljenje u hrvatskoj povijesti.

Tumačeći naziv starokatolička Kalogjerá kaže kako je ona *u imenu katolička; a pošto se još druge nazivlju tim imenom (grko-katolička, rimo-katolička, anglo-katolička itd.) ona je za razliku od tih, uzela kao svoj pridjev staro-katolička, baš zato da označi već u svome imenu, da se ona drži prakse, zakona i nauke katoličke crkve starih vremena.*[912] Nadalje navodi kako je u HSC-u sva crkvena vlast u rukama njezinih članova – biskupa, svećenstva i naroda sabranih u Hrvatskom crkvenom saboru (sinodi). Oni sami upravljaju i raspolažu crkvenim dobrima: *to su hrvatska dobra, pa je pravo da samo Hrvati s njima raspolažu, a nikakav stranac, ni tudjinac.*[913]

Kalogjerá u knjižici *O Hrvatskoj Crkvi* tumači kako je HSC *uistinu i u punom smislu riječi naša narodna Hrvatska crkva, jer ima sva tri bitna uslova i obilježja narodne crkve.*[914] Ta tri obilježja koja navodi jesu što ona nosi hrvatsko ime – *ime dakle svoga vlastitoga naroda* – što se u bogoslužju služi narodnim jezikom i kao treće obilježje navodi *što je najvažnije, cijela je crkvena uprava i vlast u Hrvatskim rukama. U narodnoj Hrvatskoj crkvi crkvena je vlast samo u rukama Hrvata i Crkvom upravljaju samo Hrvati; i to što više:*

---

[909] Usp. Starokatolička crkva, 2.
[910] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva. Glavne upute,* 29.
[911] *Isto.*
[912] Marko KALOGJERÁ, *Hrvatska crkva,* Zagreb, 1932., 5.
[913] M. KALOGJERÁ, *Hrvatska crkva,* 5.
[914] Marko KALOGJERÁ, *O Hrvatskoj Crkvi u petnajestoj godini njezina obnovljenja,* Zagreb, 1939., 3.

Hrvati, – od Hrvata vjernika izabrani, – koji za svoj crkveni rad odgovaraju samo Hrvatima vjernicima sabranim na Hrvatskom crkvenom saboru (sinodi).[915]

HSC se nalazila u zajednici sa svim starokatoličkim crkvama Utrechtske unije: Nizozemskom, Njemačkom, Švicarskom, Austrijskom, Čehoslovačkom, Poljskom u Europi i SAD-u.

7.2. Starokatoličke župe i župske organizacije

Broj vjernika novoosnovane Crkve stalno se povećavao, i to ne samo u Hrvatskoj nego i u Sloveniji, Srbiji i Bosni. HSC je tijekom prvog desetljeća svoga postojanja osnivala nove župe i župske organizacije. U sredinama gdje su nastajale veće zajednice HSC je osnivala župe i postavljala župnike, dok je u mjestima s manjim brojem vjernika osnivala crkvene općine. Sljedeća tablica pokazuje župe i crkvene općine koje je HSC osnovala u prvih deset godina svoga postojanja.

Tablica 3. Župe i župske organizacije HSC-a[916]

Mjesto	**Status**	**Župnik/upravitelj**
Andrijaševci	župa	Davorin M. Ivanović
Babino Polje – Mijet	crkvena općina	
Beljevina	crkvena općina	
Beograd	župa sv. Ćirila i Metoda	Niko Kalogjerá
Bijela Stijena	crkvena općina	

[915] M. KALOGJERÁ, *O Hrvatskoj Crkvi u petnajestoj godini njezina obnovljenja*, 4.
[916] Tablica je napravljena prema: Starokatoličke župe i župske organizacije, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1932., 35–39.

Bjelovar	crkvena općina	
Bogomolje – Hvar	župa	Juraj Ivo Barbarić
Čurug	crkvena općina	
Dubrave	župa Majke Božje	Grgur Škarica
Habjanovci	župa sv. Filipa i Jakova	Grgur Čengić
Imbriovci	crkvena općina	
Mali Iž	crkvena općina	
Ježevo	crkvena općina	
Karlovac	župa sv. Ćirila i Metoda	Ljubo Satler
Koprivnica	župa sv. Ćirila i Metoda	
Kraljeva Velika	crkvena općina	
Krapanj	crkvena općina	Nikola Krpan
Ljubija	crkvena općina	
Ljubljana	župa	Ferdo Lavrinc
Lokvičić	crkvena općina	
Mali Idjoš	crkvena općina	Gustav Čerček

Mikleuš	crkvena općina	
Mostar	crkvena općina	
Novi Sad	crkvena općina	
Osijek	crkvena općina	
Petrinja	župa	Luka Biskupović
Pleternica – Gradec	crkvena općina	
Pločice	crkvena općina	
Sarajevo	župa sv. Ćirila i Metoda	Josip Jukić
Split	župa Grgura Ninskog	Niko Petrić
Strižirep	crkvena općina	
Subotica	crkvena općina	Gustav Čerček
Sušak	župa sv. Ćirila i Metoda	Stjepan Zagorac
Srbobran	crkvena općina	
Stenjevec	župa sv. Antuna	Vladimir Horvat
Šaptinovci	župa sv. Vida	Mijo Dubravčić

Šatrinci	crkvena općina	
Šibenik	crkvena općina	
Špišić Bukovica	crkvena općina	
Tuzla – Kreka	župa	Grgur Škarica
Vinkovci	crkvena općina	
Zagreb	župa sv. Križa	Stjepan Haberstock
Zamlaća – Dvor	crkvena općina	
Zemun	crkvena općina	

Prema Ustavu Starokatoličke crkve svaka župa je u pogledu dušobrižništva pod vodstvom župnika i biskupa, dok je u svemu drugome zastupaju župno vijeće i župna skupština. Župno vijeće se sastoji od župnika i najmanje šest, a najviše osamnaest župnih vijećnika. Župni vijećnici se izabiru na župnoj skupštini apsolutnom većinom između članova župe. Izabiru se na tri godine. Djelovanje župnog vijeća odnosi se na:

a) sastavljanje proračuna,
b) ispisuje račune blagajnika.
c) upravlja imetkom župe i uporabljuje ga u granicama proračuna,
d) namješta crkvene službe,
e) brine se za red kod službe Božje,
f) brine se za siromahe u župi ili crkvenoj općini,
g) saziva župnu skupštinu i vodi je po predsjedniku kojega je izabralo,

h) dopisuje se s ostalim župama, s biskupom u stvarima koje se tiču dušobrižništva i svjetovnih pitanja.[917]

U radu župne skupštine sudjeluju svi punoljetni muški članovi. Župna skupština odlučuje o sljedećim predmetima:

a) bira župnika i stalne pomoćne svećenike, župne vijećnike i izaslanike,
b) prihvaća proračun, uključivo normiranje plaće župnika i pomoćnih svećenika,
c) ustanovljuje porezni iznos za pokriće župnih potreba.
d) odobrava otuđivanje nekretnina,
e) ovlašćuje župno vijeće da vodi parničke poslove.[918]

Župnika biraju župljani, a biskup ga u skladu s državnim zakonima potvrđuje i postavlja. Ako biskup neopravdano uskrati nekome potvrdu, ovaj se uvijek može pozvati na sinodu. Župnici se postavljaju doživotno, a otpustiti ih protiv njihove volje može samo sinoda ako postoji opravdani zakonski razlog. Ispražnjena župnička mjesta popunjava biskup u dogovoru sa župnim vijećem.[919] Dakle, svaka župa je samoupravna (autonomna). Sama upravlja svojom imovinom preko svojega župnog vijeća, koje sama bira na svojoj župnoj skupštini i koje je toj istoj skupštini odgovorno. Na toj skupštini bira se i župnik, kojeg potvrđuje biskup i postavlja na to mjesto. Pitanje uzdržavanja župnika sporazumno s njime uređuje župa. Sve hrvatske starokatoličke župe zajedno čine Hrvatsku starokatoličku crkvu ili biskupiju, na čelu koje stoji biskup kojemu pripada duhovna vlast, tj. propovijedanje evanđelja, dijeljenje sakramenata i obavljanje vjerskih obreda.[920]

Podaci i izvori o životu i radu pojedinih župa vrlo su oskudni stoga će u ovome radu biti obrađene samo one župe i župske zajednice o kojima postoji više izvora.

7.2.1. Starokatolička župa u Karlovcu

Početak Starokatoličke crkve u Karlovcu možemo smjestiti u 1921. godinu. Te je godine u Karlovcu o reformnom pokretu predavanje održao Stjepan Vidušić. Nakon predavanja u Karlovcu se pojavilo zanimanje za reformni pokret, tako da su neki Karlovčani počeli odlaziti u Zagreb na mise na hrvatskome jeziku. Ponovno oživljavanje pokreta u

[917] *Ustav starokatoličke crkve,* Zagreb, 1930., 11–12.
[918] *Ustav starokatoličke crkve,* 12.
[919] *Isto,* 13–15.
[920] O Hrvatskoj Staro-katoličkoj Crkvi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1932., 32–33.

Karlovcu dogodilo se ponovno tek nakon dvije godine. 4. ožujka 1923. u Karlovcu su u gradskoj vijećnici predavanje održali Stjepan Zagorac (rođeni Karlovčanin) i Stjepan Vidušić. Predavanje je bilo naslovljeno *O celibatu ili neženstvu*. U svojem predavanju predavači su kritizirali praksu celibata koju je provodila Rimokatolička Crkva. Predavanju je prisustvovalo oko 150 osoba. Nakon predavanja odlučeno je da se odmah sljedeće nedjelje održi prva misa na hrvatskome jeziku u Karlovcu. Misa na hrvatskome jeziku održana je 11. ožujka 1923. g. u 10 h u *Zorinu domu*. *„Svetu je misu služio dugogodišnji župnik u Hrnetiću (gradska karlovačka župa), sada župnik hrvatsko katoličke župe sv. Križa u Zagrebu Ivan K. Cerovski sa asistencijom.*[921] Za vrijeme mise pjevao je zbor iz hrvatsko-katoličke župe sv. Križa u Zagrebu, a nakon mise je Ante Donković održao predavanje o razlici između rimokatolika i hrvatskih katolika. Poslije mise i predavanja odbor za osnutak hrvatsko-katoličke župe u Karlovcu priredio je svečani banket u svratištu Jadran, na kojem je sudjelovalo oko 50 osoba. Nakon što je Ministarstvo vjera u Beogradu 6. ožujka 1923. g. odbilo priznati Hrvatsko-katoličku reformnu crkvu, u Karlovcu je 8. travnja u velikoj dvorani *Zorina doma* održana protestna skupština pristaša Hrvatsko-katoličke reformne crkve. Unatoč nepriznavanju državnih vlasti bilo je odlučeno da se u Karlovcu osnuje Hrvatsko-katolička župa. To je i ostvareno u nedjelju 3. lipnja 1923. godine. Kroničar franjevačkog samostana zapisao je 1923. godine sljedeće: *već prošle godine počele su se po gradu širiti glasine o osnutku hrvatske starokatoličke župe u Karlovcu. Ideja ova naišla je među građanstvom na prilične simpatije. U crkvi se upozoravalo vjernike, neka paze na vukove u ovčijem odijelu. Uspjeh protucrkvene agitacije nije bio malen*.[922] Isti kroničar bilježi kako su se u *Zorinu domu* redovito održavale reformaške mise na hrvatskom jeziku i kako *je interes za tu novotariju bio popriličan* tako da je odlučeno da će se *prilikom svibanjskih pobožnosti govoriti o potrebi vjere kao daru Božjem i katoličkoj crkvi te njenim biljezima*.[923] U međuvremenu je za gradonačelnika Karlovca izabran Stjepan Zagorac, kojega franjevački kroničar naziva *papom hrvatskih reformaša* i koji je odmah pokrenuo izbor Stjepana Vidušića, kojega isti kroničar naziva *kapelanskim pustolovom,* za župnika karlovačke reformaške župe.[924]

Hrvatsko-katolička župa u Karlovcu je svoja bogoslužja do izgradnje crkve obavljala u tzv. *Maloj dvorani Zorina doma*. Pošto Hrvatsko-katolička reformna crkva nije dobila priznanje državnih vlasti, reformaši/reformisti su odlučili pristupiti Starokatoličkoj crkvi. 8.

[921] Hrvatska misa u Karlovcu, u: *Hrvatska sloboda,* 16. III. 1923., br. 11, 2.
[922] ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA KARLOVAC (dalje: AFSK), *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[923]AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[924] AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*

prosinca 1923. državne vlasti su odobrile rad Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, a 4. travnja 1924. godine Ministarstvo vjera u Beogradu službeno je priznalo i Hrvatsku starokatoličku župu u Karlovcu. Nakon tog priznanja došlo je do prvih sukoba unutar župe. Župa se podijelila u dva tabora: tzv. klerikalno kurijalan i tzv. liberalan. Liberalna struja je u siječnju 1925. godine optužila župno vijeće da su odmah nakon što je Hrvatsko-katolička župa u Karlovcu postala Hrvatska starokatolička župa trebali sazvati župnu skupštinu kako bi se izabralo novo župno vijeće.[925] *Liberalci* su smatrali da su župni vijećnici nelegalno ostali vijećnici u starokatoličkom župnom vijeću. Osim tih optužbi iznijeli su optužbe i protiv nekih svećenika zbog klerikalizma te su tvrdili kako su neki svećenici prešli u Hrvatsku starokatoličku C/crkvu samo kako bi ozakonili svoje nelegalne bračne veze, a ne zbog uvjerenja. 25. siječnja 1925. godine održala se u Karlovcu prva skupština Hrvatske starokatoličke župe. Na skupštini su sudjelovali samo vjernici koji su prema crkvenom ustavu imali pravo glasa, a bio ih je 63. Na skupštini se tzv. klerikalno kurijalni tabor pokazao kao većina te je odbacio optužbe tzv. liberalnog tabora.[926] *Katolički list* navodi kako su se starokatolici u Karlovcu razdijelili u dvije stranke: *liberalce i klerikalce, i to zbog toga, što njihova klerikalna stranka nije respektirala propise statuta njihove sekte, po kojem imadu lajici odlučnu riječ kod postavljanja svojih dušobrižnika.*[927] Na spomenutoj skupštini donesen je i proračun župe za 1925. godinu. Potrebe župe u 1925. bile su 52 220 dinara.[928] Ta svota se planirala namiriti dobrovoljnim doprinosima, u koje su spadali doprinos države od 10 000 dinara, milodari kod misa u iznosu od 3 050 dinara te mjesečni doprinosi vjernika u iznosu od 5 do 100 dinara po osobi (ovisno o mogućnostima svakog pojedinog vjernika). Na skupštini je bilo izabrano i novo župno vijeće, izaslanici za Sinodu i *revizijski odbor*. Župno vijeće činili su: Mirko Malović, Vojtjeh Paulić, Ivan Gurski, Aladar Lukšić, Antun Kmetić, N. Passek, Milan Bajić i Zvonimir Hrabrić.[929] Kao izaslanici za sinodu izabrani su bili: Mirko Malović, N. Passek i M. Jakšić.[930] U *revizijski odbor* bili su izabrani Vilim Dincer i Ivan Rukavina.[931] Još jedan važan događaj za Hrvatsku starokatoličku župu u Karlovcu zbio se 1925. godine. Bila je to posveta starokatoličke župne crkve Sv. Ćirila i Metoda. Crkva je posvećena 8.

[925] Usp. Uoči prve hrvatske staro-katoličke župske skupštine u Karlovcu, u: *Hrvatska sloboda*, 23. I. 1925., br. 4., 5.–6.
[926] Usp.Vjerski pokret, u: *Hrvatska sloboda*, 30. I. 1925., br. 5., 3.
[927] Raskol među starokatolicima u Karlovcu, u: *Katolički list*, 5. II. 1925., br. 5., 55.
[928] Usp.Vjerski pokret, 3.
[929] *Isto.*
[930] *Isto.*
[931] *Isto.*

studenog 1925., a posvetu je obavio biskup Marko Kalogjerá.[932] Kateheta iz Karlovca Josip Rožman javlja 3. ožujka 1924. kako veći broj vjernika pristupa starokatolicima i kako se taj pokret širi u Karlovcu.[933] Franjevački kroničar bilježi kako je tijekom ožujka 1924. sedamnaest vjernika prešlo u Starokatoličku crkvu i da se taj proces i dalje nastavlja. Prema njegovu pisanju riječ je uglavnom o onima koji s vjerom i Crkvom nisu imali mnogo posla.[934] Broj prelazaka u starokatolicizam navodi i župnik o. Anaklet Zadravec u svojem pismu Nadbiskupskom duhovnom stolu od 1. ožujka 1924. godine.[935] Župnik iz Dubovca 5. ožujka javlja kako je na području njegove župe na starokatolicizam prešlo 33 vjernika.[936] Također i župnik iz Hrnetića javlja kako je iz njegove župe istupilo 23 vjernika i prešlo na starokatolicizam.[937] Otac Anaklet Zadravec, župnik Presvetog Trojstva, piše u Zagreb kako je do sredine svibnja još šestero vjernika njegove župe zatražilo napuštanje Rimokatoličke Crkve radi pristupanja Starokatoličkoj.[938] Prema dopisu iz Karlovca *Katoličkom listu* do početka 1925. na starokatolicizam su u sve tri karlovačke župe prešle 162 osobe, a ako se tome pribroje i djeca, riječ je, prema pisanju autora, o oko 200 osoba.[939] Međutim, bilo je i obrnutih procesa. Početkom 1925. dvije obitelji su napustile Starokatoličku crkvu i vratile se u Rimokatoličku.[940] Zatim početkom veljače 1925. šestero vjernika ponovno se vratilo u Rimokatoličku Crkvu.[941] U mjesecu ožujku 1925. devetorica bivših starokatolika vratila su se u Katoličku Crkvu.[942] Franjevci u Karlovcu organiziraju u ožujku 1926. i pučke misije koje vode isusovci, a bile su usmjerene protiv starokatolika.[943] Zbog širenja starokatolicizma Karlovac 6. studenog 1924. pohodi nadbiskup Bauer, koji drži propovijed o odanosti papi i Crkvi te zaključuje *kako je Karlovac još uvijek katolički grad.*[944] Broj prijelaza iz Starokatoličke u Rimokatoličku Crkvu povećat će se krajem 30-ih godina, o čemu svjedoče brojni akti sačuvani u arhivu župe Presvetog Trojstva u Karlovcu.[945] Najpoznatiji takav slučaj je prijelaz Ivana Šubašića i njegove supruge Vlaste 27. kolovoza 1939. sa starokatolicizma u

---

[932] Usp. Posveta Hrvatske starokatoličke crkve sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu, u: *Hrvatska sloboda,* 13. XI. 1925, br. 46., 4.
[933] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 3. III. 1924.
[934] AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[935] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924., 61.
[936]NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924.
[937] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924., 2834.
[938] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924.
[939] Starokatolici u Karlovcu, u: *Katolički list,* 12. II. 1925., br. 6., 69.
[940] AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[941] Starokatolici u Karlovcu, 69.
[942]AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[943] AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[944] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV., 6. XI. 1924.
[945] ARHIV ŽUPE PRESVETOG TROJSTVA KARLOVAC (dalje: AŽPTK), *Miscelanea IX, A–9, 666., 1916–1937.;* AŽPTK, *Miscelanea, X, A–10, 495., 1938–1950.*

Katoličku Crkvu.[946] Šubašić je konverziju učinio neposredno prije negoli što će postati banom Banovine Hrvatske. Očito je da je taj korak poduzeo ne iz vjerskih uvjerenja, nego iz političkog oportunizma. Župnik o. Đuro Bencetić javlja krajem 1924. godine kako je u Starokatoličkoj crkvi u Karlovcu nastao raskol i kako se dio starokatolika želi povratiti u Rimokatoličku Crkvu.[947] O. Anaklet Zadravec, upravitelj župe u Karlovcu, početkom 1924. izvješćuje Nadbiskupski duhovni stol kako se poduzimaju široke mjere protiv starokatolika i kako katolička društva i intelektualci provode protiv njih veliku akciju. U crkvama se propovijeda o katoličkoj vjeri i papinu primatu.[948] Župnik iz Dubovca početkom ožujka 1924. šalje u nadbiskupiju popis onih koji su istupili iz Katoličke Crkve i prešli u Starokatoličku. Razvidno je iz popisa kako je riječ o pojedincima koji se uglavnom bave građanskim zanimanjima kao što su trgovci, časnici, industrijalci ili različiti obrtnici, a seljaka na toj listi gotovo i nema.[949] Isti župnik javlja nekoliko dana poslije u Zagreb kako su iz Crkve istupila 32 župljana i prešla u *starokatoličku sektu*.[950] *Katolički list* 1924. ovako opisuje vjerske prilike u Karlovcu: *moramo i to spomenuti, da se je u Karlovcu nastanio i načelničku stolicu zasjeo g. Stjepan Zagorac, jedan od glavnih pokretača "narodne", "hrvatske", "starokatoličke crkve". Dođoše dakle u Karlovac apostoli ove nove za Hrvate "jedino spasavajuće crkve" i dadoše se na posao. Nijesu birali sredstva za postignuće svoga cilja, da što veći dio karlovačkih katolika privuku u novu vjeru... Prvi među prvima jesu konkubinarci. Drugi su po redu bili ljudi interesa – Da to nije samo pripovijetka svjedoči činjenica, što su u gradskoj štedionici namješteni samo starokatolici! Iz obzira prema načelniku starokatoliku, prigrliše ovu vjeru i neki gradski namještenici... Uspjeh njihova rada bio je ovaj: Iz župe sv. Trojice dobiše 32, iz župe na Dubovcu 74, iz župe Hrnetić 36, ukupno 142. Pribrojimo li ovom broju najviše 30 djece otpalih roditelja, to ih sve skupa imade 172.*[951]

Novi problemi za Hrvatsku starokatoličku crkvu javili su se 1936. godine. Opozicija biskupa Marka Kalogjere pod vodstvom Ante Donkovića i Alfonsa Schempera osnovala je tzv. *Hrvatsku starokatoličku crkvu Utrechtske unije,* a za upravitelja te Crkve izabrali su 80-godišnjeg svećenika Ivana Krstitelja Cerovskog. Sukob se još više zaoštrio kad je opozicija na saboru u Karlovcu 12. srpnja 1936. g. za svog biskupa izabrala Antu Donkovića, a Marka Kalogjeru ekskomunicirala.[952] Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi Utrechtske unije pripale su

[946] AŽPTK, *Miscelanea, X, A–10, 495., 1938–1950.*
[947] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924., 568.
[948] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924.
[949] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924.
[950] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1924., 145.
[951] Crkvene prilike u Karlovcu, u: *Katolički list,* 30. X. 1924., br. 44., 545–546.
[952] Usp. *Hrvatska starokatolička crkva*, Šaptinovci , 2007., 20.

župe Karlovac i Koprivnica. Osnivanjem Nezavisne Države Hrvatske u Hrvatskoj stupa na snagu zakon o zabrani rada Hrvatske starokatoličke crkve.[953] Ratno doba i taj zakon znatno oslabljuju i Hrvatsku starokatoličku župu Sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu. Prestankom rata i dolaskom komunista na vlast starokatolici u Karlovcu ostaju i bez crkve 1948. godine. Župa je još neko vrijeme djelovala, ali je zbog nedostatka svećenika u pedesetim godinama 20. st. prestala s radom.

Od prve starokatoličke mise u Karlovcu do prve mise u novoj crkvi prošlo je oko dvije i pol godine. Nova crkva Sv. Ćirila i Metoda bila je svečano posvećena 8. studenog 1925. Nalazila se u karlovačkoj *Zvijezdi* između zgrade današnjeg Veleučilišta i bivše Vojarne br. 2., točnije u neposrednoj blizini ulaza koji vodi prema Vojarni br. 2., kod starog Doma JNA (križanje Banjavčićeve ulice i ulice Franca Prešerna). O toj crkvi Zlatko Gursky u svojoj knjizi donosi sljedeće podatke: *od god. 1923. u njoj su starokatolici obavljali svoje bogoslužje, dok nisu zalaganjem Aladara Lukšića god. 1925. od divizijske oblasti dobili kapelu kadetske škole za svoju crkvu.*[954] U zgradi današnjeg Veleučilišta u to je vrijeme bila kadetska škola. Autor je očito smatrao da je u sklopu kadetske škole postojala i kapela, koju su 1925. vojne vlasti dale na uporabu starokatolicima. Slične podatke u svojoj knjizi donosi i Dubravko Vinković: *točnije rečeno, ta crkva nalazila se na mjestu bivšeg, starog Doma JNA, a vjerojatno je i bila izgrađena kao vojna kapela ondašnje kadetske škole. Zalaganjem Aladara Lukšića 1925. godine tu crkvu tadašnja Karlovačka divizijska oblast daje na uporabu grkokatolicima, koji su od 1923. godine do tada svoje bogoslužje obavljali u ´Maloj dvorani´ Zorina doma".*[955] Jedina razlika između tih dvaju autora je to što Vinković za razliku od Gurskoga kaže da crkva Sv. Ćirila i Metoda nije starokatolička nego grkokatolička. Međutim, dokumenti pronađeni u Hrvatskom državnom arhivu Karlovac otkrivaju pravu istinu o podrijetlu crkve Sv. Ćirila i Metoda. Iz građevne dozvole br. 11.850/1925. vidljivo je da su starokatolici na uporabu dobili erarsku zgradu na *Bastionu*, koju je trebalo adaptirati u crkvu sv. Ćirila i Metoda. Iz nacrta je očito da su augmentacijski magazin (skladište) i zgrada koja je dana starokatolicima za adaptaciju ista građevina.[956] U *Kronici* franjevačkog samostana zabilježeno je da su 8. studenog starokatolici posvetili svoju crkvu u Karlovcu, odnosno da su *adaptirali zgradu vojničke puškarne blizu bivše kadetske škole. Na svečanost došao je i njihov biskup Marko Kalogjerá, bivši kanonik splitski, sa cijelim svojim generalnim*

[953] Usp. *Isto*, 21.
[954] Zlatko GURSKY, *Karlovac. Panorama jednog vremena*, Zagreb, 1991., 38.
[955] Dubravko VINKOVIĆ, *Sjećanje na nestale crkve karlovačke*, Karlovac, 2006., 48.
[956] DRŽAVNI ARHIV U KARLOVCU (dalje DAKA), *Zbirka građevinske dokumentacije grad Karlovac*, Vjerske zajednice, građevinska dozvola br. 11.850/1925

štabom iz Zagreba. Pozvaše na svoju svečanost sve predstavnike oblasti i društva građanstva Karlovačkog, koje je djelomično za ovu sektu ludovalo. Poslije svečanosti prirediše naši starokatolici u hotelu Central veliki banket za 120 osoba. Ova je svečanost imala i tu svrhu učvrstiti uzdrmane redova starokatolika, koji su do sada izgubili kojih 40 vjernika. Ovi su naime uočivši činjenicu da su prevareni, povratiše crkvi rimokatoličkoj, koju tako ludo zavedeni ostaviše, dok i mnogi drugi nalaze se na putu povratka.[957] Ista kronika bilježi sljedeće o starokatoličkoj crkvi u Karlovcu: *starokatolici za taj dan pozvaše u Karlovac svoga biskupa Marka Kalogjeru. Njihova je crkva naime posvećena sv. Ćirilu i Metodu, a došli su do nje tako, što im je vojni erar ustupio jednu svoju zgradu koju su adaptirali u župnu crkvu. Nalazi se ta crkva uz bivšu kadetsku školu, gdje je sad primorko-krajiška oblast. I tu se pokazalo, kako im država ide na ruku, kako bi samo i u vjerskom pogledu Hrvate razdvojila. Iako se nalazi starokatolička crkva u Karlovcu u gotovo potpunom rasulu, ipak na ovu svečanost pozva preostala mala grupa naših starokatolika svoga biskupa u Karlovac da valjda digne klonule duhove svoga malobrojnog stada. Iza svršenog njegovog pontifikala, kada je počeo držati govor i po običaju napadati kat. crkvu i sv. Oca Papu, prisutni katolički omladinac Rahelić u sav glas uskliknu: "Živio Papa!" Osupnjen biskup ovim poklikom reče: "Da, živio papa al' neće dugo!" Na samoj toj njihovoj svečanosti bilo je najmanje sto starokatolika jer ih više ni nema. A što ih ima ti su rastavljeni u dva tabora, pristaše Kalogjere i pristaše Vidušića, kojega je Kalogjera premda je bio tobožnji njegov generalni vikar, radi nepokornosti ove časti lišio i iz crkve izopčio.*[958] O tom slučaju piše i *Starokatolik.* Mladi Rahelić, član orlovskog društva, bio je uhićen zbog provokacije, ali je zalaganjem franjevca o. Šimunovića pušten na slobodu.[959] Spomenuti franjevac Šimunović, školski kateheta, otvoreno je napadao starokatolike koji su ga optuživali da je *huškač koji u školi sije mržnju protiv starokatolika i pravoslavnih, jer ne vjeruju u "svetoga" "oca" "našega" u Rimu...* Šimunović je zbog toga bio prijavljen sudu u Zagrebu.[960] Najžešći otpor starokatolicima u Karlovcu pružao je župnik župe Presvetog Trojstva i gvardijan franjevačkog samostana o. Đuro (Đuka) Bencetić. Osim što je odbijao priznati prijelaze na starokatolicizam i izdavati potrebne potvrde u župi, Bencetić je jednom prigodom izopćio iz Katoličke Crkve karlovačko-obrtničko pjevačko društvo *Nada* jer su članovi društva pjevali u starokatoličkoj crkvi na misi prigodom proslave blagdana sv. Ćirila i Metoda.[961]

---

[957] AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[958] AFSK, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
[959] Proslava Sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7., 7.
[960] Fratar Šimunović utvrđeni huškač, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7., 7.
[961] Ofenziva klerikalizma u Karlovcu, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7., 6.

Građevinska dozvola i nacrti pobijaju tvrdnju Gurskoga i Vinkovića da je starokatolička crkva sv. Ćirila i Metoda bivša kapela kadetske škole. Nekoliko mjeseci prije nego što je odlučeno da se augmentacijski magazin da na uporabu starokatolicima, vojne vlasti su u gradu Karlovcu popisale sve vojne objekte i njihovu imovinu. U tom popisu se ne nalazi ni jedna kapela. Osim toga, u neposrednoj blizini kadetske škole (današnjeg Veleučilišta) nalazi se i franjevačka crkva Presvetog Trojstva, u kojoj su vojnici mogli zadovoljiti svoje duhovne potrebe. Zgrada koja je adaptirana u crkvu sv. Ćirila i Metoda, neposredno prije adaptacije služila je kao magazin (skladište). Prije skladišta u zgradi je bila barutana. Dokumentacija spominje kako je zgrada već 1779. godine bila magazin (skladište). U dokumentaciji pronalazimo kako je starost zgrade 1925. godine bila procijenjena na oko 260. godina.[962] Gradsko poglavarstvo je građevinskom dozvolom obvezalo Župno vijeće na ispunjenje triju uvjeta:

1) da se zgrada adaptira prema odobrenim nacrtima,

2) da se toranj prekrije pobakrenim limom, te da se zidovi crkve oblože eternitom,

3) da se pročelje odmah izvede prema nacrtu, a pobočne strane najdulje za tri godine.[963]

Jedan od uvjeta za adaptaciju zgrade bilo je izvođenje građevinskih radova prema odobrenim nacrtima iz građevinske dozvole. No ako promotrimo fotografije crkve i nacrt pročelja, vidjet ćemo da se graditelji nisu pridržavali uvjeta zadanih građevinskom dozvolom. Možemo pretpostaviti da je pročelje izvedeno nešto jednostavnije od predviđenog zbog teških poratnih vremena nakon Prvoga svjetskog rata. Prema nacrtu iz građevinske dozvole visina crkve do križa na tornju trebala je biti 18,20 metara. Crkva je bila duga 27,5 metara, a široka 13,1 metar. Zgrada koja je adaptirana u crkvu bila je zidana iz opeke. Unutrašnjost crkve bila jednobrodna i nadsvođena s tri križna svoda.[964] Kao što se može vidjeti na fotografiji, strop crkve bio je oslikan. Na glavnom oltaru stajala je slika sv. Ćirila i Metoda, a na pobočnom oltaru drveni kip sv. Ivana Nepomuka. *Taj kip nekada je stajao na sredini prvog nepomičnog drvenog mosta preko Kupe koji je povezivao Baniju s Karlovcem (taj prvi pravi most preko Kupe dala je izgraditi kraljica Marija Terezija 1754. godine, umjesto dotadašnjeg pontonskog mosta, a u sklopu razvoja tadašnjih prometnica). Kada je umjesto tog mosta 130 godina kasnije, tj. 1885. godine, firma Gehring & Seitz iz Andritza kraj Graza izgradila željezni most s dva rešetkasta luka, kip Sv. Ivana Nepomuka maknut je, a otkupljuje ga i daruje crkvi*

[962] DAKA, *Zbirka građevinske dokumentacije grad Karlovac*, Vjerske zajednice
[963] DAKA, *Zbirka građevinske dokumentacije grad Karlovac*, Vjerske zajednice
[964] DAKA, *Zbirka građevinske dokumentacije grad Karlovac*, Vjerske zajednice

građanin Aladar Lukšić.[965] Zlatko Gursky o posveti crkve u svojoj knjizi navodi: *Posvećena je Ćirilu i Metodu, a posvetu i blagoslov obavio je starokatolički biskup Ivan K. Cerovski.*[966] Njegovu tvrdnju ponavlja i Dubravko Vinković.[967] Novinski članak iz novina *Hrvatska sloboda* koji donosi izvještaj o tom događaju, iznosi nešto drukčije podatke: *u nedjelju dne. 8. o. mj. posvećena je ovdje Hrvatska starokatolička crkva sv. Ćirila i Metoda. Posvetu obavio je sam brat biskup g. Marko Kalogjera, uz asistenciju ostalog svećenstva. Propovijedao je brat Donković te je njegova propovijed izazvala kod svih prisutnih, kojih je bio velik broj, dubok dojam. Hrvatsku misu pjevao je starokatolički pjevački crkveni zbor iz Zagreba vrlo i skladno.*[968] O posveti nove crkve u Karlovcu pisao je i *Starokatolik: dana 8. studena t. g. obavit će se u Karlovcu svečana posveta nove crkve i zvonova. Naši vrijedni Karlovčani došli su u kratko vrijeme do svoje vlastite crkve tako da su zgradu, koju su dobili od vojnog erara – velikim trudom i još većom požrtvovnošću preudesili u krasnu crkvicu. Ova crkvica (30 metara duga i 10 široka) svojom ukusnom vanjštinom i uredjenom unutrašnjošću spada danas medju najsimpatičnije crkve u Karlovcu.*[969]

Postavlja se pitanje zašto su vojne vlasti dale starokatolicima zgradu koja se nalazila unutar vojnog kompleksa? Odgovor na to pitanje nalazi se u elaboratu o vojnim zgradama iz 1925. godine[970] Vojne vlasti su 1925. popisale sve vojne objekte i imovinu te procijenile njihovu vrijednost. Bilo je u planu da se veći dio vojske premjesti iz samog središta grada, tj. iz vojnih objekata u karlovačkoj *Zvijezdi* na periferiju grada. Objekti u *Zvijezdi* planirali su se adaptirati i prenamijeniti u civilne svrhe. Tako se dio vojarne „vojvode Mišića“ trebao adaptirati u županijsku oblast, a dio u stanove. Vojarne *Jelačić*, *Zrinski* i *Kralja Aleksandra* trebale su biti adaptirane u stanove. Vojni kompleks unutar kojega se nalazila starokatolička crkva, kao što vidimo, trebao je biti prenamijenjen u stambeni kompleks, pa se adaptacija vojnog skladišta u starokatoličku crkvu uklopila u novu namjenu tog kompleksa. Starokatolička crkva sv. Ćirila i Metoda na tom se mjestu nalazila sve do 1948. godine. Dolaskom komunista na vlast JNA je uselila u vojne objekte u *Zvijezdi,* koje je vojska Kraljevine Jugoslavije odlučila napustiti i prenamijeniti u civilne svrhe. Crkva je srušena

[965] D. VINKOVIĆ, *Sjećanje na nestale crkve karlovačke*, 50.

[966] Z. GURSKY, *Karlovac. Panorama jednog vremena*, 38.
[967] D. VINKOVIĆ, *Sjećanje na nestale crkve karlovačke*, 49.
[968] Posveta Hrvatske starokatoličke crkve sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu, u: *Hrvatska sloboda*, 13. XI. 1925., br. 46, 4.
[969] Posveta starokatoličke crkve u Karlovcu, u: *Starokatolik*, 31. X. 1925., br. 10., 8.; Posveta hrvatske starokatoličke crkve u Karlovcu, u: *Starokatolik*, 20. XI. 1925., br. 11., 7.
[970] HDA, KLC, ZGD, JI, 1. 3. VO 1. 3. 1. V. 1925.

miniranjem u rujnu 1948. godine. Taj podatak se može iščitati iz rješenja o utvrđivanju štete nanijete miniranjem kućama u blizini starokatoličke crkve.[971]

7.2.2. Starokatolička župa u Koprivnici

O organiziranju radu i djelovanju Hrvatske starokatoličke crkve u Koprivnici u ovome je radu već bilo riječi u dijelu o reformnom pokretu, osobito kad je 1920. Koprivnica bila središte samoga pokreta. Župnik te župe bio je Josip Luketić. Za razliku od svih ostalih starokatoličkih župa o Koprivničkoj župi imamo dosta podataka o kretanju broja vjernika zahvaljujući sačuvanim matičnim knjigama. Župa je osnovana 18. rujna 1922. godine. Župnik je bio Josip Luketić, tajnik Vinko Gjurin i predsjednik župnog vijeća Stjepan Haberstock.[972] Koprivnički župnik Pavunić bilježi kako su se do 27. ožujka 1924. godine 83 osobe prijavile za prelazak u HSC i da su to uglavnom bili građani, među kojima je samo jedan seljak.[973] Župni kroničar bilježi u prosincu 1923. kako *ovi sad dolaze u grupama u župski ured sa izjavama, da ostavljaju i istupaju iz rimokatoličke crkve.*[974] Isti početkom 1924. bilježi kako je broj starokatolika porastao jer i svoju djecu *upisuju u tu družbu.*[975] Najbolji izvor za proučavanje kretanja broja vjernika koji su prešli u Hrvatsku starokatoličku crkvu jesu knjige koje je koprivnička župa sv. Ćirila i Metoda vodila tijekom svoga postojanja. Prema prvoj *Knjizi prelaza u starokatoličku crkvu u Koprivnici,* koja obuhvaća razdoblje od 1923. do 11. svibnja 1924., na starokatolicizam je prešlo 127 osoba, i to 1923. godine 42 osobe, a 1925. godine 75.[976] Najvećim djelom su to bili građani Koprivnice boljeg imovinskog statusa kao što su gostioničari, pekari, trgovci, tipografi i velik broj žena (kućanica). Druga *Knjiga prijelaza u Hrvatsku starokatoličku crkvu župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici* obuhvaća razdoblje od 1924. do 14. travnja 1944. Na popisu se nalazi 510 članova. Nakon 10. travnja 1941. u knjizi se nalaze 34 osobe, najvećim djelom srpskog ili židovskog porijekla.[977]

---

[971] DAKA, *Zbirka građevinske dokumentacije grad Karlovac,* Vjerske zajednice
[972] DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED (dalje: DUKKŽ-MU), *Matica krštenih Hrvatsko-katoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*
[973] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.,* 34.
[974] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.,* 38.
[975] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.,* 39.
[976] DUKKŽ–MU, *Knjiga prelaza u starokatoličku Crkvu u Koprivnici*
[977] DUKKŽ–MU, *Knjiga prijelaza u Hrvatsku starokatoličku župu sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*

Tablica 4. Prijelazi na starokatolicizam u Koprivnici od 1924. do 1944.[978]

Godina	Prešlo na starokatolicizam	Istupili iz Starokatoličke crkve
1924.	140	23
1925.	19	3
1926.	11	0
1927.	23	1
1928.	11	1
1929.	9	3
1930.	138	0
1931.	69	0

[978] DUKKŽ–MU, *Knjiga prijelaza u Hrvatsku starokatoličku župu sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*

1932.	3	0
1933.	10	0
1934.	6	0
1935.	2	0
1936.	3	0
1937.	9	0
1938.	2	0
1939.	4	1
1940.	11	0
1941.	35	0
1944.	1	

Tablica 5. Kršteni u starokatoličkoj župi od 1923. do 1946.[979]

Godina	Kršteno
1923.	2
1924.	4
1925.	4
1926.	1
1927.	1
1928.	2
1929.	0
1930.	6
1931.	6

[979] DUKKŽ–MU, *Matica krštenih Hrvatske starokatoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici od januara 1924.*; Do 1926. krstio je župnik Josip Luketić, a od tada do 1946. spominje se samo Rafael (Rafo) Sirotković, župnik. Popis spominje samo troje koji su istupili iz Starokatoličke crkve.

1932.	6
1933.	2
1934.	1
1935.	1
1936.	0
1937.	8
1938.	13
1939.	5
1940.	9
1941.	13 (uglavnom Židovi)
1942.	12
1943.	3
1944.	2

1945.	4
1946.	1

Tablica 6. Vjenčani u starokatoličkoj župi u Koprivnici od 1924. – 1945.[980]

Godina	Broj vjenčanih parova
1924.	2
1925.	4
1926.	3
1927.	8
1928.	3
1929.	3
1930.	2

[980] DUKKŽ–MU, *Matica vjenčanih u Hrvatskoj starokatoličkoj župi u Koprivnici od 1924. do 1945.*; Spominje se da 1926. župom privremeno upravlja Stjepan Haberstock. Nadalje se još spominje i nakon 1926. ime župnika Luketića, a od 1935. spominje se samo Rafael Sirotković. Stjepan Haberstock spominje se kao upravitelj župe u Zagrebu (str. 11.)

1931.	2
1932.	2
1933.	2
1934.	1
1935.	0
1936.	0
1937.	3
1938.	5
1939.	5
1940.	7
1941.	3
1942.	1
1945.	2

Starokatolicizam se iz Koprivnice proširio i u neka okolna sela. Za sela Kutnjak i Antolovec sačuvane su matične knjige koje je vodila koprivnička starokatolička župa, stoga su nam dostupni podaci o kretanju starokatoličkih vjernika u tim dvjema filijalama. Župnik koprivnički Pavunić navodi kako su tijekom 1929. stanovnici filijala Kutnjak i Antolovec zbog sukoba s tamošnjim župnikom počeli prelaziti na starokatolicizam i da ih je prešlo 88.[981] Sljedeće tablice pokazuju brojčani status starokatolika u tim filijalama.

Tablica 7. Kršteni u starokatoličkim općinama Kutnjak i Antolovec[982]

Godina	Broj krštenja
1932.	3
1933.	4
1934.	6
1935.	4
1936.	2
1937.	6
1938.	7

[981] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, 218.
[982] DUKKŽ–MU, *Matica rođenih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec;* Tajnik je Stjepan Gecy. Krštenja je obavljao župnik iz Koprivnice.

1939.	1
1940.	4
1941.	5
1942.	2

Tablica 8. Umrli u starokatoličkim općinama Kutnjak i Antolovec[983]

Godina	Broj sprovoda
1932.	2
1933.	2
1934.	1
1935.	0
1936.	3
1937.	0

[983] DUKKŽ–MU, *Matica umrlih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*

1938.	1
1939.	0
1940.	2
1941.	0
1942.	1
1943.	1

Tablica 9. Vjenčani u starokatoličkim općinama Kutnjak i Antolovec[984]

Godina	Broj vjenčanja
1933.	2
1934.	1
1935.	1
1936.	5

[984] DUKKŽ–MU, *Matica vjenčanih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*

1937.	2
1938.	0
1939.	1

Iz navedenih podataka se može zaključiti kako se starokatolicizam uglavnom proširio među građanstvom Koprivnice, dok je u selima oko grada ima slabijeg odjeka.[985] Uglavnom se radilo o vrlo malom broju seljaka koji su pristajali uz starokatolicizam. O širenju starokatolicizma među koprivničkim građanstvom svjedoči velik broj spisa o prijelazu koji se čuvaju u Državnom arhivu u Varaždinu.[986] Zanimljivo je kod tih spisa da svi završavaju istom rečenicom: *nadležni dušobrižnik je doduše saslušao, ali nije htio izdati svjedočbu o učinjenim očitovanjima,*[987] što pokazuje kako rimokatolički župnik, tada Stjepan Pavunić,[988] nije želio izdavati nikakve potvrde niti priznati prijelaze u Hrvatsku starokatoličku crkvu. Osim u selima Kutnjaku i Antolovcu starokatolicizam je imao pristaša i u selima Subotici i Cvetkovcu, gdje je koprivnički starokatolički župnik služio hrvatske mise.[989] Starokatolici su svoju agitaciju krajem 1929. proširili i na selo Imbriovec, gdje su u seoskoj gostionici održali misu na hrvatskome jeziku.[990] Pavunić u kronici bilježi sljedeće: *u ovu župu* (Imbriovec, nap. a.) *kao i u Kuzminečku uvukao se duh krivovjerja reformaškog – starokatoličkog.*[991] Razlog prelaska na starokatolicizam u Imbriovcu i Kutnjaku bio je sukob sa župnikom oko podavanja lukna: *čemu još da napominjemo razne naše patnje kroz koje smo prolazili u tim omraženim luknarskim pitanjima, kako je ono u Imbriovcu 1929. zabubao dražbovni bubanj i vuklo se iz*

[985] Usp. Dijana SABOLOVIĆ-KRAJINA, Vjerske zajednice i vjeroispovijesti na koprivničkom području, u: *Podravski zbornik,* (1991.)1, 157.
[986] DRŽAVNI ARHIV U VARAŽDINU (dalje: DAVŽ), *Gradsko poglavarstvo Koprivnica 1918.–1941.*, vidi spise pod sljedećim brojevima: 36, 159, 297, 664, 730, 752, 1029, 1357, 2026, 2124, 2218, 2545, 3045, 4147, 4288, 4299, 5991, 6427, 6731, 6809, 8697
[987] *Isto.*
[988] Pavunić je kao istaknuti član Stranke prava i njezin zastupnik u Saboru bio politički aktivan u Saboru sve do 1920. godine, dok Sabor nije raspušten pred izbore za Ustvavotvornu skupštinu. Pavunić je politički bio aktivan i poslije 1918. godine. S obzirom na svoju pravašku prošlost Pavunić je namješten u Koprivnici, gdje je prije njega djelovao Zagorac, također pravaš po svom političkom opredjeljenju, kako bi suzbio reformski pokret i daljnje širenje HSC-a. (M. KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić. Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik,* 39.)
[989] Iz Hrv. starokat. župe, u: *Koprivničke novine,* 2. XI. 1924., br. 3., 3.
[990] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, 176.
[991] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1934.–1938.*, 37.

seljačkog dvorišta svako dobro, samo da se nasiti rimski luknarski moloh. Kod nas u Kutnjaku opet učestali su zahtjevi luknarskog podavanja u novcu i ta žica udešavala se na taj način.[992] Sukobi između starokatolika i rimokatolika u Imbriovcu nastavili su se tijekom 30-ih godina oko prava pokapanja starokatolika na seoskom groblju. Slučaj je riješen odlukom oblasnog ureda prema kojem se za starokatolike ima urediti poseban dio na groblju.[993] Prva misa na hrvatskome jeziku u Koprivnici održana je na Božić 1921. Kroničar župe sv. Nikole zapisao je o tome sljedeće: *na Božić i Stjepanje održali su i popovi odmetnici svoju službu u gombaoni gradske pučke škole, i to na božić polnoćku i poldanicu, a na Stjepanje poldanicu. Ovaca imadu dosta iz svih vjera. Katolika, pravoslavnih i židova. – Na staru godinu imat će večernju, a na novu poldanicu. I blagoslov kuća svojih pristaša obavit će na staro ljeto po podne. Međutim nagrada za trud nema se staviti na stol nego "sub couvert" poslati predsjedniku, nadšumaru Fuksi. Mise služio je oženjeni Haberštok, dočim je jezikom zabavljao pobožno društvo oženjeni ex kapucin Tomac.*[994] Misna slavlja uglavnom su se održavala u gimnastičkoj dvorani pučke škole[995] ili u dvorani *Sokola*.[996] Mise su se održavale redovito, nedjeljom i blagdanima.[997] Kako bi suzbio starokatolicizam u Koprivnici Pavunić organizira pučke misije od 14. do 21. prosinca 1924. godine koje vode isusovci Ilija Gavrić, senior, Teofil Strižić i Tomo Jagić.[998]

Sukobi koji su potresali HSC 1925. godine, spor između Kalogjere i Vidušića, o čemu će biti riječi u narednom dijelu, odrazili su se i u Koprivnici. Župnik Luketić, Vidušićev pristalica, početkom ožujka 1926. daje ostavku na svoju službu i napušta svećenički stalež.[999] Izvori spominju kako je te godine župom privremeno upravljao Stjepan Haberstock.[1000] O tome piše i *Starokatolik: pošto se ja brat Luketić zahvalio na službi župnika, župna skupština održana dne 21. o. m. uzela je to na znanje, te mu izrazila priznanje za njegov rad u župi, i zamolili su, da im privremeno vrši vjerske čine brat Stjepan Haberštok, što je i učinjeno po njihovoj želji. Izabrano je i novo župno vijeće sa predsjednikom na čelu zaslužnim bratom Stjepanom Jambrek...*[1001] Luketića više ne nalazimo niti na popisu svećenstva HSC-a iz 1931.

---

[992] Imbriovec-Kutnjak, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934., 71.
[993] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1935., 1092.
[994] AŽNKC, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*, 30.
[995] Iz hrvatske starokatoličke crkve, u: *Koprivničke novine,* 29. XI. 1925., br. 7., 3.
[996] MGKC, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*
[997] ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA KOPRIVNICA (dalje: AFSKC), *Liber mamoriallum conventus caprocensis 1778–1975*
[998] NAZ, *Dnevnici nadbiskupa Bauera*, sv. IV., 20. XII. 1924.
[999] Trzavice u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Koprivničke novine,* 14. III. 1926., br. 11., 2–3.
[1000] Usp. DUKKŽ–MU, *Matica vjenčanih u Hrvatskoj starokatoličkoj župi u Koprivnici od 1924. do 1945.*; Iz Hrv. starokatoličke crkve, u: *Koprivničke novine,* 21. III. 1926., br. 12., 3.
[1001] Župa Koprivnička, u: *Starokatolik*, 30. III. 1926., br. 3., 6.

godine,[1002] što je očiti znak kako je Luketić nakon prvoga raskola u HSC-u napustio svoju službu, iako *Koprivničke novine* iz te godine kažu kako nije napustio HSC, nego samo svoju svećeničku i župničku službu.[1003] Bez obzira na to Luketić je i dalje ostao u Koprivnici i nastavio obavljati svećeničke funkcije. Zato se 1933. Biskupska kancelarija HSC-a u Zagrebu obraća upravi Savske banovine s molbom: *Luketić Josip bivši svećenik Hrvatske Staro-katoličke Crkve brisan je još otrag četiri godine iz klera Hrvatske Starokatoličke Crkve pravomoćnom osudom vrhovne nadležne upravne crkvene vlasti. Usprkos toga on i dalje vrši službu svećenika Hrvatske Staro-katoličke Crkve u Koprivnici i time u redove naše uvađa zabunu i anarhiju. Čast mi je zamoliti Ugl. naslov, da bi blagohotno izvolio hitnom naredbom raspoložiti prema podredjenim vlastima, kako Luketić Josip u Koprivnici ne bi dalje vršio crkvene službe pod imenom starokatoličke crkve kao njezin svećenik.*[1004] Sukobi unutar HSC –a doveli su i do promjene cjelokupnog sastava župnog odbora u Koprivnici. Sastanku je predsjedao privremeni upravitelj župe Stjepan Haberstock, a u novo vijeće izabrani su: Ivan Flatz, Viktor Reš, Josip Čelansky, Oto Seivetth i Matija Jagar, a od starih članova su ostali Stjepan Jembrek, Vilko Gjurin i Mihovil Tomac.[1005] Nakon raskola u HSC-u koji će protiv Kalogjere predvoditi Donković i Alfonz Šemper, novoj Crkvi, *Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi Utrechtske unije,* čijim će biskupom 1936. postati Donković, pripast će župe Karlovac i Koprivnica.[1006] O tome će Tomac zapisati sljedeće: *uopće koprivnička župa – nazvana "kolijevkom" pokreta – lijepo se razvijala i zauzimala časno i odlično mjesto među svojim mlađim sestrama, starokatoličkim župama u Jugoslaviji, sve dok nije uspjelo nekim smutljivcima da tu župu izrabe za svoja rovarenja proti zakonitoj starokatoličkoj crkvenoj upravi i zavedu je na nelegalan put borbe.*[1007] Nakon Drugoga svjetskog rata starokatolicizam će u Koprivnici potpuno nestati, održat će se svega u nekoliko starijih domaćinstava u selu Kutnjaku.[1008]

[1002] Svećenici Hrvatske starokatoličke crkve u aktivnoj službi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 36–37.
[1003] Trzavice u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, 3.
[1004] MGKC, *Arhivska zbirka,* Dopis od 7. XI. 1933.
[1005] Godišnja skupština Hrv. starokat. župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici, u: *Koprivničke novine,* 28. III. 1926., br. 13., 4.
[1006] Usp. J. KOLARIĆ, Ekumenska trilogija, 650.
[1007] Dragutin TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 46.
[1008] Usp. D. SABOLOVIĆ-KRAJINA, Vjerske zajednice i vjeroispovijesti na koprivničkom području, 157.

7.2.3. Starokatolička župa u Šaptinovcima

Starokatolička župa u Šaptinovcima osnovana je 1927. godine i do danas je jedina Starokatolička crkva u Slavoniji koja je preživjela Drugi svjetski rat. O starokatolicizmu u Šaptinovcima, s etnološkog vida, napisala je rad Tihana Petrović.[1009] Autorica navodi kako kazivači iz tog sela spominju da su starokatolicizam u Šaptinovcima pokrenuli laici, *ljudi koji su bili zanatlije, hodali pa dospjeli.*[1010] No, najiscrpniji prikaz starokatolicizma u Šaptinovcima donosi kroničar franjevačkog samostana u Našicama. Zbog njegove važnosti za cijeli pokret u tom selu našičkoga kraja donosimo ga u ovom radu u cijelosti: *već par godina nastoje neprijatelji kat. Crkve da se sjeme vjerskog razdora bačeno u svijet 1870. godine, što više raširi i da što više vjernika otpadne od jedne spasonosne vjere. Sredstva da svoj cilj postignu ne biraju. Glavno sredstvo im jest: udri po manama kat. svećenika i na taj način uzdrmaj povjerenje vjernika u svećenike. Već od godine 1922. pripravljan je teren za starokatolički sektu u ovim krajevima. God. 1926. 15 oktobra izdao je nadb. duhovni Stol odluku, kojom se osniva i proglašuje otvoreno župa u Bokšiću,*[1011] *do sada filijala župe Feričanci. Pod župu Bokšić spadalo je selo Šaptinovci, koje si je svojatalo pravo da kao veće i bogatije ono dobije župu. Duhovna oblast je stala na stanovište da sjedište župe ima po mogućnosti biti u centrumu, a ne na periferiji župe. Kad je 1. XII. došao novi župnik, dođoše k njemu žitelji sela Šaptinovci sa zahtjevom, da im svake druge nedjelje čita ondje sv. Misu. On je taj zahtjev otklonio s motivacijom da su Šaptinovci udaljeni od Bokšića tek 2 km pak će oni moći da dolaze u župnu crkvu. Nadalje javiše župniku, da oni neće doprinašati za podignuće gospodarskih zgrada; uopće da ne preuzimaju nikakvih tereta za uzdržavanje župe. Župnik im reče da su se oni na to po svojim opunomoćenim zastupnicima god. 1925. 8. jula obvezali i da će on preko oblasti tražiti da se te obveze izvrše. Ovo je bio povod, da je 12. XII. došao u Šaptinovce glavni agitator starokatoličke vjere g. Antun Donković, bivši svećenik biskupije đakovačke, nekoć najzagriženiji protivnik liberalaca i jedan od vođa kat. pokreta. (Corruptio optimi pessima!) On je taj narod tako zagrijao da je već treći dan došlo više ljudi župniku u Bokšić i najavilo svoj istup iz kat. Crkve. Agitacija za otpad od Rima vodi se upravo bjesomučno. Vodi ju otpali franjevac bosanske provincije Grga Čengić, sada starokatolički*

[1009] Tihana PETROVIĆ, Starokatolicizam u Šaptinovcima, u: *Etnološka tribina,* (1994.)17, 53–73.
[1010] T. PETROVIĆ, Starokatolicizam u Šaptinovcima, 58.
[1011] Župa u Bokšiću, do tada filijala župe Feričanci, osnovana je dekretom generalnog vikara i pomoćnog biskupa zagrebačkog Dominika Premuša 15. listopada 1926. godine. Nova župa trebala je obuhvatiti sela Bokšić, Šaptinovce, Bokšićlug, Beljevinu i Zokov Gaj. Župa je osnovana dogovorom Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu i velikog župana u Osijeku, a njezino proglašenje bilo je predviđeno za 1. prosinca 1926. godine. (Osnutak nove župe u Bokšiću, u: *Katolički list,* 22. X. 1926., br. 42., 577.)

župnik u Habjanovcima. Broj otpadnika iz dana u dan raste i Bog zna, kada će se zaustaviti. Državne vlasti se ne miču, nego se čini da taj pokret potpomažu u nadi da će preko starokatolicizma Hrvate prevesti u pravoslavlje. Katolici su kao bezpravna raja, koja trpi zbog terora sa strane starokatoličke. U našu župu (Našice, nap. a.) *dosada nije uspjelo stvoriti da se zasije sjeme tog razdora, premda se oko toga puno nastoji. Dao dragi Bog, da se skrate dani kušnje.*[1012] To potvrđuje i župnik iz Bokšića Stjepan Šmit kada piše Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagreb 15. ožujka 1927. kako je skupina vjernika iz Šaptinovaca došla istupiti iz Rimokatoličke Crkve: *Dne 14. III. 1927. bila je komisija od županijske oblasti, te gradjevna sekcija, da se ustanovi 10% doprinosa Šaptinovčana za župni stan. Dne 15. III. 1927. dodjoše oko 200 Šaptinovčana i to muškaraca, žena i djece, koji ne htjedoše saslušati podpisanoga, nego je Stjepan Dubičanac upitao da li primam do znanja njihov odstup iz rimokatoličke vjere. Kada sam ja rekao da ne primam zavika mi David Abičić: "Braćo da li se odričete Rima! i oni odgovoriše "Odričemo!" i počeše se razilaziti.* U nastavku teksta župnik Šmit tvrdi kako je sve to priredio agitator Ante Donković.[1013] *Katolički list* također navodi kako je oko 200 Šaptinovčana došlo u župni ured i zatražilo istup iz Katoličke Crkve, a u tome im na ruku ide sreski poglavar dr. Đuro Ćeš, *koji na prijave župskog ureda u Bokšiću ne odgovara, već ide starokatolicima u svemu na ruku i on bi ovih dana imao sam doći u Šaptinovce, te primiti njihov prelaz...*[1014] Isti župnik piše 24. ožujka 1927. godine Nadbiskupskom duhovnom stolu kako mu je došla još jedna skupina Šaptinovčana koji su najavili da prelaze na starokatolicizam, kako im mise na hrvatskome služi starokatolički župnik iz Habjanovaca Čengić i da prijete kako će prisvojiti seosku kapelu sv. Vida za svoje potrebe. Župnik navodi kako je petnaestak kuća u selu ostalo katoličko dok su drugi prihvatili starokatolicizam.[1015] U drugom pismu, od 19. srpnja 1927., spomenutoj instanci bokšički župnik piše kako je u Šaptinovce za starokatoličkog župnika došao *neki otpali dalmatinski svećenik Miho Dubravčić, koji se u Zagrebu pred jedno mjesec dana vjenčao s nekom učiteljicom.*[1016] Nekoliko dana kasnije, 29. srpnja, župnik traži od Nadbiskupskog duhovnog stola da spriječi postavljanje starokatoličkog učitelja u Šaptinovce.[1017] Početkom studenog započeli su i prvi sukobi u selu, tako da župnik ponovno piše u Zagreb kako su starokatolici zapriječili rimokatoličkom zvonaru da prilazi katoličkoj

[1012] ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA, *Protocollum conventus Našice,* tom II., svežanj B–I–2, godina 1864.–1956., br. spisa 410., str. 245.
[1013] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 54.
[1014] Josip HOHNJEC, Proselitska propaganda M. Kalođere i drugova, u: *Katolički list,* 14. IV. 1927., br. 15., 198.
[1015] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 58.
[1016] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 140.
[1017] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 4752.

kapeli i izvrnuli zvono, a u ključanicu ulaznih vrata pribili su klin tako da župnik nije mogao ući i služiti misu. Nadalje župnik se tuži i oblasnim vlastima koje idu na ruku starokatolicima i ništa ne poduzimaju da spriječe ove napade na katoličku imovinu u Šaptinovcima.[1018]

Imenovana je tročlana delegacija koja je potražila upute i savjet za osnivanje nove župe kod starokatoličkog biskupa Marka Kalogjere u Zagrebu. Trebalo je osnovati odbor od dvanaest članova, dati tzv. *otkaz* Rimokatoličkoj Crkvi i u sjedištu kotara u Našicama. Osnivači Hrvatske starokatoličke župe u Šaptinovcima, a ujedno i članovi prvog crkvenog odbora, bili su Stjepan Dubičanac, Ilija Andrić (Benin), Ilija Abičić (Mandićev), David Abičić, Eduard Sokolić, Ivan Glasovac (Moganov), Ferdo Aščeк, Đuro Crnčan (Šokin), Imra Abičić (Taletin), Vendel Njerš i Mijo Abičić (Kovačev). Za potrebe svoje župe starokatolici su na upotrebu dobili seosku kuću, tzv. *Stražu*.[1019] Netrpeljivosti između starokatolika i rimokatolika bile su otvorene i očite. Primjerice, prilikom prijelaza Kate Abičić sa starokatolicizma na katolicizam starokatolički župnik u Šaptinovcima odbio joj je izdati potvrdu o prijelazu i uputio je na oblasno nečelništvo u Našicama.[1020] Sličan je bio slučaj i sa Stjepanom Abičićem i njegovom suprugom.[1021] Optužbu franjevačkog kroničara kako državne i oblasne vlasti idu na ruku starokatolicima potkrepljuje i izvještaj skupine vjernika iz Šaptinovaca koji su poslali Nadbiskupskom duhovnm stolu 14. travnja 1932. godine. U njemu se žale kako je šaptinovački starokatolički župnik Dubravčić nastojao svim silama spriječiti kod oblasnih vlasti u Našicama njihov prijelaz sa starokatolicizma na rimokatolicizam te kako su mu oblasne vlasti u tome izlazile u susret.[1022] U drugom jednom pismu bokšički župnik Josip Škoda obraća se banskoj upravi da mu pomogne kod prijelaza skupine starokatolika na rimokatoličku vjeru jer im starokatolički župnik *nije htio dati nikakove isprave*.[1023] Župnik Škoda piše Nadbiskupskom duhovnom stolu kako je u prosincu 1931. godine 220 starokatolika iz Šaptinovaca ponovno prešlo na katoličku vjeru.[1024] Prema državnom popisu iz 1931. godine u Šaptinovcima je bilo 545 muškaraca i 574 žene. Od toga broja starokatolika je

---

[1018] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927. , 201.
[1019] Kazimir TOPOLSKI, Šaptinovci i starokatolički pokret, u: *Hrvatska starokatolička crkva Sv. Vida,* Šaptinovic, 1990.
[1020] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1932., 3269.
[1021] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1932., 49.; U Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu sačuvan je određeni broj slučajeva napuštanja starokatolicizma i prelaska na rimokatoličku vjeru. Takvi slučajevi prijalaza iz jedne vjeroispovijesti u drugu bili su normalni u Šaptinovcima, osobito prilikom vjenčanja. (Usp. T. PETROVIĆ, Starokatolicizam u Šaptinovcima)
[1022] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1932.
[1023] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1932., 2337.
[1024] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1932., 08.

bilo muškaraca 384 i žena 394, rimokatolika muškaraca 161 i žena 177, tako da je broj starokatolika u Šaptinovcima 1931. iznosio 815 vjernika.[1025]

Prema pismu župnika iz Bokšića starokatolici su namjeravali preuzeti u svoje vlasništvo filijalnu kapelu sv. Vida i za to su bili spremni otići i u Beograd.[1026] Vjernici starokatolici otkupili su dio seoskog zemljišta za izgradnju župnog stana i crkve. Potkraj ljeta 1927. započela je izgradnja župnog stana, koja se završava krajem 1927. godine.[1027] Izgradnja crkve bila je zahtjevan pothvat za malu seosku zajednicu pa im je prvu veću svotu novca odobrilo Sinodalno vijeće iz Zagreba. Riječ je bila o svoti od 20 000 dinara. Ostali radovi na gradnji crkve financirali su se dobrovoljnim prilozima, a radove su besplatno izvodili sami vjernici. Nacrt i glavne zidarske radove izveo je našički graditelj Lang. M. Vidaković nabavio je potrebno vapno, vratnice i teške grede za zvonik poklonila je *Našička d.d.*[1028] Crkva je građena tijekom 1935. godine, a posvetio ju je biskup i generalni vikar Vladimir Kos 4. listopada 1936. godine.[1029] Dok u selu nije još bilo starokatoličke crkve, vjernici su napravili drveni zvonik, a rimokatolici su im se rugali pjevajući: *Oj žuti jel' to vama dika što imate drvena zvonika.*[1030] Starokatolička zajednica u Šaptinovcima nastala je kao odraz socijalnih i političkih prilika u Hrvatskoj 20. stoljeća. Tihana Petrović navodi kako su kazivači kao razlog prijelaza na starokatolicizam navodili *inat.* Ona taj inat traži u starijoj povijesti sela i okolice koja se odražavala u pripadnosti susjednim vlastelinstvima dulje vrijeme te smatra kako se tu može pronaći indicija za antagonizme između Bokšića i Šaptinovaca. Tako su prema popisu stanovništva 1698. Šaptinovci i Bokšić spadali u distrikt Orahovica. Šaptinovci su tada bili naseljeni, a Bokšić napušten. Prema popisu iz 1736. Bokšić se nalazio u sastavu vlastelinstva Orahovica–Feričanci, a Šaptinovci su bili dio Valpovačkog vlastelinstva.[1031]

7.2.4. Starokatolička župa u Stenjevcu

Slučaj prijelaza na starokatolicizam u Stenjevcu, slično kao i u Šaptinovcima, oslikava način i najčešće uzroke koji su pogodovali širenju nove vjerske zajednice u Hrvatskoj. Tijekom cijele druge polovice 1926. *slučaj Stenjevec* bio je jedan od zapaženijih u različitim

---

[1025] Miho DUBRAVČIĆ, Hrvatska starokatolička crkva u Šaptinovcima, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937., 59.
[1026] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 66.
[1027] U Šaptinovce, nek se vidi, nek se čuje!, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 43.
[1028] M. DUBRAVČIĆ, Hrvatska starokatolička crkva u Šaptinovcima, 61–62.
[1029] *Isto,* 61.
[1030] T. PETROVIĆ, Starokatolicizam u Šaptinovcima, 62.
[1031] *Isto,* 71–72.; Ivo MAŽURAN, Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine, u: *JAZU – Radovi zavoda za znanstveni rad,* (1988.)2, 410–413., 382, 446.

hrvatskim glasilima. Problemi u Stenjevcu započeli su u drugoj polovici 1926. godine kad je za novog župnika poslan vlč. Josip Mokrović. Taj čin je izazvao pobunu seljaka u Stenjevcu, tada selu nadomak Zagreba, koji su željeli dotadašnjeg kapelana vlč. Ivana Gršković a.[1032] Župni odbor poslao je pismo Nadbiskupiji 10. listopada 1926. kojim traži da župnikom postane kapelan Gršković.[1033] Nadbiskup Bauer nije udovoljio zahtjevima stenjevačkih seljaka tako da su neki počeli prijetiti da će prijeći na starokatolicizam.[1034] O tome piše i *Starokatolik: kad je imao, dakle, da u Stenjevac dodje novi župnik, nadbiskup im imenuje nepoćudnog i nevoljenog župnika Mokrovića. Seljaci su dugo molili i na mirni način prosili, da se to zlo od njih ukloni, ali nadbiskup ostao je tvrd u svojoj odluci, pa i onda kad su seljaci svečano izjavili, da svi izlaze iz rimokatoličke i prelaze u starokatoličku crkvu.*[1035] *Katolički list* navodi kako su stenjevačke seljake nahuškali starokatolici *da vode borbu protiv zakonitog župnika.*[1036] Isto glasilo piše kako su cijeli slučaj iskoristili starokatolici koji su delegaciju stenjevačkih seljaka dočekali ispred nadbiskupskog dvora, gdje su išli protestirati, i odveli ih biskupu Kalogjeri u Ilicu 10, koji im je obećao da će ih primiti u Starokatoličku crkvu. Drugoga dana, 7. studenog 1926., u Stenjevac dolazi Donković, koji propovijeda protiv Katoličke Crkve i upoznaje Stenjevčane sa starokatoličkim naukom. Novine dalje kažu kako je tom prigodom na starokatolicizam prešlo oko 200 župljana.[1037] Starokatolička strana tvrdila je da inicijativa u Stenjevcu nije bila njezina, nego su 7. studenog 1926. Stenjevčani sami pozvali Donkovića da *ih govorom utvrdi u starokatoličkoj ideji.*[1038] Župnik Mokrović u svome pismu Nadbiskupskom duhovnom stolu početkom ožujka 1927. kaže da su starokatolici u čitavoj župi prikupili 3 000 potpisa za *starokatoličku sektu*.[1039] I *Katolički list* govori kako su već u studenome starokatolici počeli obilaziti selom i prikupljati potpise za prijelaz na starokatolicizam.[1040] Župa Stenjevec brojila je tada 4796 vjernika.[1041] Organiziranje

---

[1032] Župa u Stenjevcu imala je svoga privatnog patrona (zaštitnika), koji je posjedovao vlastelinstva Stenjevec i Podsused. Ti patroni ili patron imali su pravo prijedloga (ius praesentationis) kada se župna nadarbina isprazni. Oni su mogli u zakonom određenom roku predložiti ordinariju svećenika, kojemu je zatim biskup podjeljivao ispražnjenu crkvenu nadarbinu, u ovom slučaju župu. Za takve slučajeve nije se raspisivao natječaj, kao što je to bilo u Koprivnici. Patroni imaju pravo predlaganja svoga kandidata u roku od četiri mjeseca ili gube pravo predlaganja. Osoba koju predlažu mora biti svećenik i mora imati sve prerogative koje zahtjeva kanonsko (crkveno) pravo. Na ordinariju je zatim da prosudi je li predloženi kandidat sposoban za službu. Župnik Josip Mokrović bio je predložen od patrona i nadbiskup je prihvatio taj prijedlog. (Usp. Antun BAUER, Stenjevačka afaira u svjetlu istine, u: *Katolički list,* 25. XI. 1926., br. 47., 640.)
[1033] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1926.
[1034] Starokatolici i Stenjeavačka župa, u: *Katolički list,* 11. XI. 1926., br. 45., 620.
[1035] Starokatolički pokret u Stenjevcu, u: *Starokatolik,* 20. XII. 1926., br. 12., 7.
[1036] Starokatolici i Stenjavačka župa, 620.
[1037] *Isto.*
[1038] Starokatolička župa u Stenjevcu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 56.
[1039] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 81.
[1040] Starokatolici i Stenjavačka župa, 620.
[1041] *Vjerski škandali u Stenjevcu*, Zagreb, 1926., 3.

Starokatoličke crkve u Stenjevcu preuzelo je vodstvo HSC-a, koje je 14. studenog 1926. održalo javnu službu Božju u Stenjevcu kao prvi korak prema organiziranju crkvene općine.[1042] Tom prigodom Donković i njegovi pristalice provalili su u župnu crkvu i ondje održali službu Božju.[1043] Prema pisanju nepoznatog autora brošure *Vjerski škandali u Stenjevcu* Donković je sa svojim pristašama provalio u župnu crkvu, dok ga je župnik Mokrović upozoravao da će za to odgovarati jer je to Rimokatolička Crkva, na što je Donković odgovorio da je to *volja naroda*.[1044] Nadbiskup je o tom nasilnom činu obavijestio velikog župana zagrebačkog i Državno odvjetništvo.[1045]

Krajem studenog posebnom izjavom o *Stenjevačkoj aferi* oglasio se i nadbiskup Bauer. Nadbiskup je u uvodu objasnio pravo patronata i naglasio: *ja nisam imao razloga da nadarbine ne podijelim bivšem upravitelju g. Ivanu Gršković u. To sam i izjavio župljanima, kada su bili prije podijeljenja kod mene. Dapače ja bih je bio rado podijelio g. Gršković u, da ga je patron predložio. Ali kada je g. Mokrović bio predložen, vezalo me njegovo pravo, što ga je akceptiranim prijedlogom stekao, da mu nadarbinu i podijelim. Zato, kraj najbolje pripravnosti da budem na ruku župljanima nisam mogao, da im ugodim, kad su me poslije prijedloga patronova molili, neka bih župu podijelio g. Gršković u.*[1046] Nadalje, nadbiskup se u svojoj izjavi osvrnuo i na nasilan ulazak Donkovića i njegovih pristalica u župnu crkvu, smatrajući kako povod tomu nije *uredovanje crkvene vlasti, već nesavjesno uplitanje nepozvanih faktora, koji su iskoristili časovitu zlovolju i zabunu župljana, da izazovu nerede i demagoškim gestama privuku sebi župljane stenjevačke.*[1047] Dopisom se oglasio i biskup Kalogjerá 20. studenog 1926., u kojem između ostalog piše: *osobito pak to vrijedi u pitanju suuporabe vaše crkve. Po nauci rimokatoličke crkve vrhovni gospodar svih imanja i crkava bio bi rimski papa; a po nauku naše crkve vlasnik i gospodar vlasnik tih crkava je narod i dotična mjesna zajednica, koja je te crkve sagradila... Ali ono što mi tvrdimo i od čega nećemo nikada odustati, to je da na uporabu vaše crkve imate pravo i vi kao i oni, koji i dalje ostaju u rimokatoličkoj crkvi, jer je vaša crkva sagrađena od vaših otaca i djedova daleko prije Vatikanskog sabora, kada su se katolici razdijelili na dva ogranka, rimokatolički i starokatolički. Zato i jedan i drugi ogranak, naime i rimokatolici i starokatolici, imate na crkvu jednaka prava...*[1048]

[1042] Događaji u Stenjevačkoj župi, u: *Katolički list,* 18. XI. 1926., br. 46., 630.
[1043] Događaji u Stenjevačkoj župi, 630.; *Vjerski škandali u Stenjevcu*, 5.
[1044] *Vjerski škandali u Stenjevcu*, 5.
[1045] Događaji u Stenjevačkoj župi, 631.
[1046] A. BAUER, Stenjevačka afaira u svjetlu istine, 640.
[1047] *Isto.*
[1048] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1926., Vjernicima i pristašama Hrvatske Starokatoličke Crkve u Stenjevcu

Starokatolici su nastavili širiti svoju promidžbu u Stenjevcu održavajući misu svake nedjelje.[1049] Tako su 21. studenog Donković i Djačić ponovno pokušali provaliti u župnu crkvu kako bi tamo održali misu, ali su ih u tome spriječili članovi katoličkih društava pa su misu održali u gostionici Švarić, gdje su poslije mise održali i skupštinu.[1050] Starokatolici su još jednom prigodom prijetili da će provaliti u župnu crkvu kako bi ondje održali bogoslužje, međutim ponovno su ih u tome spriječili članovi katoličkih društava koji su se skupili iz cijeloga Zagreba. Niko Kalogjerá tom je prigodom održao misu u pučkoj školi, a nakon nje održao govor u kojem je napao papu i katoličko svećenstvo.[1051] Starokatolici su u svojim nastojanjima imali i potporu nekih tiskovina, tako *Narodna politika* piše: *kada čitate štampu Tipografije, a naročito "Jutarnji list" i Večer", onda bi neupućen čitalac morao povjerovati, da je sav Stenjevac uz Marka Kalođeru i da sav Zagreb odobrava starokatoličko nasilje u Stenjevcu. Tipografijina štampa huška dan na dan stenjevačko pučanstvo protiv rimokatoličke Crkve. U njenim listovima vidimo i slike, koje imadu bombastične naslove, kao da hiljade ljudi pristaju na javnim zborovima uz starokatolike...*[1052]

Nadbiskupija zagrebačka povela je sudski proces protiv Ante Donkovića, Stjepana Zagorca, Luke Biskupovića, Hinka Topića i Nike Kalogjere, koji su sudjelovali u provali u stenjevačku župnu crkvu 14. studenog 1926. godine. Sudski proces vodio se pred zagrebačkim kotarskim sudom. Predstojnik kraljevskog kotarskog suda Mirko Baglama donio je presudu prema kojoj *su svi tuženici, naime Ante Donković, Luka Biskupović, Stjepan zagorac i Nikola Kalođera, te Hinko Topić smetali tužiteljicu Rimokatoličku župnu crkvu bl. Djevice Marije u Stenjevcu dolnjem, zastupanu po župnom crkvenom odboru, župniku kao predsjedniku i dvim crkvenim starješinama, jer su 14. studenog o. god. protiv zabrane župnika u tu crkvu donijeli svoje ruho i posuđe, te po svojem obredu služili misu i kod iste orguljali, pa su dužni kaniti se svakog dalnjega takvoga i sličnoga čina pod prijetnjom globe od Din. 100 – za svakoga, koja se za slučaj neutjerivosti pretvara u zatvor od 10 dana za svakoga i da su dužni 8 dana pod prijetnjom ovrhe platiti parbene troškove od Din. 1.800.*[1053] No, ova osuda nije ostala samo na tome već je tužba podnesena i kotarskom poglavarstvu, gdje je kotarski predstojnik dr. Rajković 10. veljače 1927. osudio Donkovića, Zagorca i

[1049] Starokatolički pokret u Stenjevcu, 7.
[1050] Pred svršetkom starokatolicizma u Stenjevcu, u: *Katolički list,* 25. XI. 1926., br. 47., 641.
[1051] Starokatolicizam u Stenjevcu, u: *Katolički list,* 2. XII. 1926., br. 48., 652.
[1052] Sijači vjerskog razdora, u: *Narodna politika,* 3. XII. 1926., br. 49., 2.
[1053] Osuđeni staokatolici zbog provale u stenjevačku crkvu, u: *Katolički list,* 23. XII. 1926., br. 51., poseban prilog; Veritas Vincit, u: *Narodna politika,* 24. XII. 1926., br. 52., 2–4.

Biškupovića na 1 000 dinara globe ili 40 dana zatvora.[1054] Osuđeni su se na tu odluku tužili zagrebačkom Sudbenom stolu, ali je i on odbacio tužbu.[1055]

Bez obzira na cijeli stenjevački slučaj starokatolicizam je uhvatio korijena u Stenjevcu. Rimokatolička je strana nastojala prikazati djelovanje starokatolika kao periferno i broj njihovih pristaša vrlo malenim, dok je starokatolička strana taj broj uveličavala. *Katolički list* izvještava početkom ožujka da su Donković, Niko Kalogjerá i Marko Lončarić ponovno počeli agitaciju u Stenjevcu i da *govore ljudima da će postati vlasnici crkve i nadarbine, no jedino u slučaju, ako na starokatolicizam prijeđe barem polovina župe. Oni koji prijeđu neće snositi nikakvih tereta ni za župnu zgradu ni za crkvu, a ni za oblasnog činovnika...*[1056] Župnik Mokrović javlja u ožujku 1927. u nadbiskupiju kako je Niko Kalogjerá u gostionici kod Švarića okupio svoje pristaše i počeo raditi na tome da više od polovice župe prijeđe na starokatolicizam kako bi tako preuzeli župnu crkvu i nadarbinu. Nakon toga, izvještava župnik, skupina Kalogjerinih pristaša došla je pred župni dvor i tražili da im se omogući prijelaz na starokatolicizam. Dana 11. ožujka u Stenjevec je došao starokatolički svećenik Marko Lončarić i on se, prema pisanju župnika Mokrovića, zadržao u gostionici kod Švarića te agitirao za prijelaz na starokatolicizam. Župnik zatim izvještava kako je dan poslije 220 osoba došlo kod njega u župni ured i tražilo istupanje iz Katoličke Crkve i prijelaz na starokatolicizam. Mokrović kaže da je glavni razlog većine prijelaza bilo obećanje starokatolika da će seljaci dobiti zemlju ako nadarbina prijeđe u njihove ruke te da će ionako sve u župi biti zajedničko. Ponovno 13. ožujka u Stenjevec dolazi Antun Donković i služi misu za starokatolike. Tom prigodom je organizirao svoje pristaše u Stenjevcu koji su potpisali zahtjev da imaju pravo suvlasništva nad župnom crkvom kako bi u njoj mogli služiti misu i taj su zahtjev poslali u Beograd.[1057] Župnik Mokrović ponovno piše Nadbiskupskom duhovnom stolu 21. ožujka 1927. i u svome pismu kaže sljedeće: *starokatolički agitatori obilaze kućama i sile ljude na prelaz obećavanjem nadarbinske zemlje i govoreći im, da neće imati nikakvih troškova ni plaćanja – budu li prešli. Kad dođu u kuću govore: "još samo fali ova kuća pa je polovica župe" ili "još samo ti fališ pa smo u polovici" i time vlasnici crkve i nadarbine.*[1058] Dva dana poslije, 23. ožujka 1927., Mokrović ponovno piše Nadbiskupskom duhovnom stolu kako je starokatolički biskup Kalogjerá poslao u Beograd molbu u kojoj traži da bude poslan jedan oblasni činovnik u Stenjevec kako bi popisao sve koji žele prijeći na

[1054] Osuđeni starokatolički svećenici, u: *Katolički list,* 17. II. 1927., br. 7., 89.
[1055] Potvrđena konačna odluka proti starokatolicima zbog provale u stenjevačku crkvu, u: *Katolički list,* 26. V. 1927., br. 21., 297.
[1056] Starokatolici u Stenjevcu opet rovare, u: *Katolički list,* 17. III. 1927., br. 11., 142.
[1057] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 2194.
[1058] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 17.

starokatolicizam. To je nekoliko dana prije svojim pristašama objavio i Niko Kalogjerá, dajući im precizne upute što moraju tom prigodom činiti. Župnik moli Nadbiskupski duhovni stol da poduzme određene mjere *kako ne bi došlo do takove zlouporabe zakona, jer će to njima izvrsno poslužiti za proselitsku agitaciju.*[1059] Starokatolici su svoja bogoslužja nastavili obavljati i dalje u dvorani u vrtu gostioničara Ivana Švarića. Kako bi onemogućili da oblasne vlasti ometaju vjernike u bogoslužju, na dvoranu su stavili natpis *Hrvatska katolička čitaonica.*[1060] Naime, župnik Mokrović prijavio je cijeli slučaj sreskom poglavarstvu.[1061] Iz dopisa župnika Mokrovića sreskom poglavarstvu u Zagrebu razvidno je da su se državni organi upleli u cijeli slučaj i kako je Niko Kalogjerá morao pred poglavarstvom izjaviti da neće ometati katoličku procesiju na Veliku subotu.[1062] Do toga očito nije došlo jer Mokrović piše sreskom poglavarstvu kako su starokatolici svojom procesijom na Veliku subotu omeli katoličku procesiju i kako je Niko Kalogjerá prekršio obećanje koje je dao pred sreskim poglavarstvom da to neće učiniti.[1063] Starokatolici su tijekom Velikog tjedna usporedno održavali obrede u dvorani pokraj Švarićeve gostionice, o čemu izvještava *Starokatolik: uskrsne smo blagdane proslavili najsvečanije. U Veliki Četvrtak večer u 7 sati bila je svečana sv. misa na uspomenu ustanovljenja sv. pričesti na zadnjoj večeri. Crkvica i dvorište bili su dubkom puni naših vjernika. U Veliki Petak i Subotu obavili smo obične obrede. U V. Subotu na večer u 6 sati proslavili smo na najsvečaniji način Uskrsnuće. Svirala je i glazba. Prisutno je bilo do 2000 vjernika. Uskrs je također bio svečano proslavljen. U uskrsni ponedjeljak bila je konstituirajuća župska skupština, koja je izabrala redovito župsko vijeće i izaslanike za hrvatski crkveni sabor...*[1064] *Katolički list* je za sve optužio *prononsirane Radićeve agitatore* koji su *nosioci ne samo njegove politike nego i propagatori sviju onih protucrkvenih načela, koja zastupa Radić. I ti sada postadoše "apostoli" proselitisma u Stenjevcu.*[1065]

Teško je točno reći koliko je stenjevačkih župljana prešlo na starokatolicizam, ali očito je to bio veći broj jer se u svibnju 1927. godine krenulo za tim da se sagradi nova starokatolička crkva. Župnik Mokrović 3. svibnja piše Nadbiskupskom duhovnom stolu kako *starokatolička sekta ozbiljno na tome radi, da uredi jednu malu kućicu trgovca Gjure Dukanovića u Stenjevcu za svoju – bogomolju. Ta kućica dotiče se posve, zidane ograde*

[1059] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 95.
[1060] Staro-katolička župa u Stenjevcu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 44.
[1061] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 2316.
[1062] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 130.
[1063] *Isto.*
[1064] Iz župe Stenjevačke, u: *Starokatolik,* 30. IV. 1927., br. 4., 7.
[1065] Proselitizam starokatolika, u: *Katolički list,* 24. III. 1924., br. 12., 153–154.

župne crkve, tj. tzv. cintora.[1066] Mokrović u tome pismu moli Nadbiskupski duhovni stol da odmah poduzme potrebne mjere *da se to sprieči s razloga, što bi to bilo tik naše župne crkve i tako na veliku smetnju bogoslužja, nadalje je veliki razlog što bi to vodilo vječnim smutnjama jednih i drugih pristaša te zadjevicama, izazivanjima, a i da ne govorim o pogrdama budući da je isti prolaz i put – cesta do te bogomolje i naše župne crkve. Najviše smetalo bi bogoslužju i crkvenim funkcijama jer bi se čulo svako pjevanje, propovijedanje te bi bilo na veliku sablazan vjernika rimokatoličkih i uvelike vrijeđalo bi religiozno njihovo ćuvstvo kada bi odmah pokraj našega "cintora" bila njihova bogomolja.*[1067] Nadbiskupski duhovni stol proslijedio je taj zahtjev za sprečavanje izgradnje starokatoličke kapele blizu župne crkve u Stenjevcu velikom županu zagrebačke oblasti 6. svibnja 1927. godine.[1068] Novo područje sukoba bilo je privremena uporaba školske zgrade za bogoslužne potrebe starokatolika. Na temelju molbe nekih članova školskog odbora koji su pristajali uz starokatolicizam Ministarstvo prosvjete dopustilo je da se školska zgrada koristi za starokatoličko bogoslužje. Na to je župnik Mokrović uputio pismo Nadbiskupskom duhovnom stolu i u njemu istaknuo: *kako se ovdje iz obrazloženog vidi starokatolici neprestano rovare i narod uzbunjuju pa stoga ovime izvješćujem preč. naslov o tom znanju i daljnjega uredovanja radi. Smatram za shodno da upozorim, da bi moguće bilo svrsi shodno, da ovo se moje izvješće zajedno sa izvješćem preč. naslova odašalje na Ministarstvo prosvjete u Beogradu... kako bi se upozorilo na sve makinacije starokatolika... U protivnom slučaju radi uporaba škole u svrhu starokatoličkog bogoslužja – doći će i do uzbune jednih i drugih vjernika.*[1069] Ministarstvo prosvjete odgovara 6. lipnja 1927. Nadbiskupskom duhovnom stolu kako je na temelju odredbe istoga ministarstva od 4. prosinca 1926. starokatolicima dopušteno obavljati bogoslužje u zgradi pučke škole.[1070] No, nekoliko dana poslije isto ministarstvo šalje sreskom poglavarstvu odluku kojom se zabranjuje upotrebljavati školsku zgradu za starokatoličko bogoslužje i poništava naredbu od 4. prosinca 1926. godine. Odluka je dostavljena i Nadbiskupskom duhovnom stolu.[1071]

Početkom lipnja ponovno se aktualiziralo pitanje izgradnje starokatoličke župne crkve. Ovoga puta bilo je za izgradnju te crkve predviđeno zemljište nedaleko od katoličke župne crkve na posjedu Oskara Horvatića, urara iz Zagreba. Mokrović u svome izvještaju Nadbiskupskom duhovnom stolu naglašava kako je to zemljište *samo 110 koraka udaljeno od*

[1066] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 146.
[1067] *Isto.*
[1068] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 3231
[1069] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 3435
[1070] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927.
[1071] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927.

naše župne crkve, a još se tome samo 10 koraka bilo bi daleko od naše kapleice Žalosne Majke Božje.[1072] U svojem pismu župnik nastavlja dalje: *pokraj te kapelice i njihovog sastajališta prolazili bi uvijek naši vjernici i tako bi ovo bilo uvijek povod nemiru vjerskom, bunama i pogrđivanju vjere. Preko puta kapelice starokatoličke sakupljaju se opet svake nedjelje i blagdana naše vjeroispovjesti i tako bi djeca bila izvržena uvijek tim nemirima što bi nedvojbeno najgore djelovalo na školsku omladinu u svakom pogledu. Ozbiljno prijeti bojazan odnosno činjenica bude li oblast njima dozvolila gradnju kapelice na tome mjestu da će doći do uzbune i nemira...*[1073] Nadbiskupski duhovni stol odgovara župniku Mokroviću kako je veliki župan zagrebačke oblasti odlučio dopustiti izgradnju starokatoličke kapele i stoga mu preporuča *da zajedno sa svojim župljanima iznese svoje prigovore protiv gradnje starokatoličke kapele u blizini kapelice Žalosne Majke Božje.*[1074] Mokrović je to i učinio i već 24. lipnja 1927. šalje sreskom poglavarstvu protestno pismo protiv izgradnje starokatoličke kapele u blizini župne crkve i kapelice Majke Božje Žalosne. Dopis su zajedno sa župnikom potpisali i župni odbornici.[1075] U prilogu pisma dodan je i protest načelnika općine Stenjevec Janka Jagića, koji se također protivi izgradnji starokatoličke kapele na predviđenome mjestu, navodeći uglavnom razloge koje je navodio i župnik Mokrović, te zaključuje: *ako se hoće imati reda i mira u općini Stenjevec, koji je već i onako uslijed vjerskog pokreta silno poremećen, tada se gradnja zamoljene kapele ne bi smjela dozvoliti na zamoljenom mjestu, jer u protivnom – odklanjam svaku odgovornost za predvidjene nemire i izgrede, a naročito za to jer opažam, da starokatolici radi toga i hoće, da se na takvom mjestu gradi kapela, da budu nemiri jer ih drugi razlozi ne bi na to vodili, buduć baš u samom mjestu Stenjevcu osim jedne kuće (Švarićeve) nemaju u opće vjernika, dok u svakom drugom selu imadu više, a konačno niti im je mjesto Stenjevec središte.*[1076] Istoga dana, 24. lipnja 1927., na teren je izašla komisija koju je vodio dr. Zdenko Trnski, kraljevski vladin tajnik, da izvidi teren predviđen za gradnju starokatoličke kapele u Stenjevcu. Župnik Mokrović mu je predao protestno pismo koje su napisali on, župni odbor i načelnik općine, u kojemu traže od velikog župana zagrebačke oblasti da se spriječi izgradnja starokatoličke kapele na predviđenome mjestu.[1077] Tom protestnom pismu pridružio se i Nadbiskupski duhovni stol pismom od 1. srpnja 1927., koji *podupire sa svoje strane utok župnog ureda u Stenjevcu te se časti zamoliti vaše gospodstvo* (velikog župana, nap. a.) *da u interesu vjerskog mira i poretka u Stenjevcu ne*

[1072] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1927., 185.
[1073] *Isto.*
[1074] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1927.
[1075] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1927.
[1076] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1927., 4079.
[1077] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1927., 193.

dozvoli izgradnju staromkat. kapele na zamoljenom gradilištu kraj gostione Ivana Švarića.[1078] No, bez obzira na djelovanje katoličke strane kod državnih i općinskih vlasti, župnik Mokrović 12. srpnja piše Nadbiskupskom duhovnom stolu da su starokatolici počeli s izgradnjom svoje crkve na predviđenom zemljištu i dodaje: *ja sam u ime crkve na raspravi, koja se obdržala na licu mjesta dne 24. 6. 1927. pismeno dignuo protest, a učinila je to i općina. Oblasni izaslanik dr. Zdenko Trnski odredio je usmenim putem, da se sa gradnjom neima početi dokle neće biti izdana pismena odluka i dok neće biti ista pravomoćna. Međutim ovaj ured nije primio nikakve odluke o dozvoljenoj ili nedozvoljenoj gradnji, a starokatolici otpočeli su sa gradnjom. Povodom toga odmah sam danas to javio sreskom poglavarstvu i velikom županu i zamolio, da se učini odredba te se smjesta gradnja obustavi do pravomoćnosti odluke.* Mokrović u istome pismu traži da i Nadbiskupski duhovni stol reagira kod nadležnih državnih vlasti.[1079] Ovaj je to i učinio 15. srpnja pismom velikom županu zagrebačke oblasti tražeći da se obustavi gradnja starokatoličke kapele u Stenjevcu.[1080]

Starokatolici su otišli i korak dalje te su početkom kolovoza podigli tužbu protiv rimokatoličke župe u Stenjevcu *na priznanje prava vlasništva i uporabu zvonova.*[1081] Nadbiskup Bauer dopustio je 15. kolovoza župniku da se upusti u parnicu sa starokatolicima.[1082] Parnica je riješena pred kotarskim sudom u prosincu 1927. godine i presuđeno je, prema riječima župnika Mokrovića, da su tužitelji dužni *rimokatoličkoj župnoj crkvi Blažene Djevice Marije u Stenjevcu platiti sudbene troškove u iznosu od D. 355 – u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.*[1083]

Sukobi oko izgradnje starokatoličke crkve u Stenjevcu završili su krajem studenog, kad je privedena kraju izgradnja kapele. Bez obzira na žestok otpor rimokatolika crkva je sagrađena u blizini rimokatoličke župne crkve u Stenjevcu. Betoniranje crkve započelo je srpnju, a već 15. kolovoza 1927. blagoslovio ju je biskup Kalogjerá i posvetio sv. Antunu. Sljedećih mjeseci bio je podignut i zvonik i nabavljeno novo zvono koje je Kalogjerá blagoslovio 20. studenog 1927. godine. Dana 8. prosinca 1927. Ministarstvo vjera priznalo je starokatoličku župu u Stenjevcu.[1084] Jedan od vjernika napisao je za *Starokatolik* svoje dojmove: *crkva je izrađena po nacrtu inžinira g. Albert-a i seljaka vrijednog zidara Stjepana Sokačića. Pokrio ju je g. inžinir Bauer, a zvono je kupljeno u Zagrebu u hrvatskoj tvornici*

[1078] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 5185.
[1079] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 200.
[1080] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 4185.
[1081] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 240.
[1082] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 5091.
[1083] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 360.
[1084] Staro-katolička župa u Stenjevcu, 46.

zvonova g. Blazine. Trošak oko crkve iznosi preko 100.000 dinara. Većim smo se dijelom za to udužili, a drugo sami sakupili. Kako je čitav narod oduševljen, to ćemo brzo isplatiti i riješiti se duga. Blagoslov crkve obavio je na Veliku Gospu brat Biskup uz asistenciju svećenstva i veliko nebrojeno mnoštvo naših vjernika iz drugih župa... Dne 20. studenoga dovršen je zvonik i nabavljeno novo zvono. Opet je tog dana blagoslov obavio brat Biskup... Kumovali su gđa. Vilma Lončar i njezin suprug g. Ljudevit Lončar iz Zagreba... Tu je brat Donković konsultor crkve održao ganutljiv i krasan govor...[1085] Ministarstvo vjera priznalo je 9. rujna 1927. osnutak starokatoličke župe u Stenjevcu. Za župnika je izabran Dinko Vranican, a za njegova zamjenika Niko Kalogjera.[1086]

Katolički župnik Mokrović organizirao je pučke misije koje su trebale učvrstiti katolike u Stenjevcu i pridonijeti suzbijanju starokatolicizma. Misije su povjerene dominikancima iz Zagreba koji su ih održali od 2. do 9. prosinca 1928. godine.[1087] Na to su reagirali stenjevački starokatolici koji su izdali letak protiv dominikanaca, u kojem, između ostalog, stoji otisnuto: *ovih dana drže Vam propovijedi i tako zvana poslanstva bijeli fratri, dominikanci, i mjesto da Vam govore o Bogu i o Isusu Kristu i o ljubavi prema bližnjemu, oni su se razgovorili o papi, paklu i o novim vragovima... starokatolicima! Oni umišljaju da smo mi starokatolici neznalice, i da ne znamo, tko su i što su bili u povijesti Crkve ti bijeli fratri dominikanci. Da na to podsjetimo, mi ih pozivamo, da nam odgovore:*

1. Nijesu li bijeli fratri dominikanci kao glavni vodje krvoločne crkvene inkvizicije na hiljade i hiljade nevinih djevojaka i žena proglašavali vješticama i spaljivali?

2. Nijesu li bijeli fratri dominikanci usijanim gvoždjem, užarenim iglama i drugim najstrašnijim mučilima mučili i ubijali stotine hiljada kršćana, tobože zbog krivovjerja, zbog obrane Krista i njegova evangjelja?...[1088]

Posljednje što iz izvora doznajemo o starokatoličkoj župi u Stenjevcu u tome razdoblju jest iz jednog dopisa biskupa Kalogjere velikom županu zagrebačke oblasti 17. siječnja 1929. godine. Iz njega je vidljivo kako su odnosi između starokatolika i rimokatolika u Stenjevcu i dalje vrlo napeti, a biskup se tuži kako sreski poglavar dr. Ivan Jagić i njegov pristav Kraus pokazuju prema starokatoličkom pokretu *osobitu protivnost i neprijateljsko raspoloženje... Isto takovu protivnost i neprijateljsko raspoloženje protiv starokatoličke Crkve pokazivao je i pokazuje i g. Janko Jagić, komesar i bilježnik općine u Stenjevcu.* Biskup zato traži *da se ove*

[1085] Dopis iz Stenjevca, u: *Starokatolik*, 31. XII. 1927., br. 12., 8.
[1086] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1927.
[1087] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1928., 261.
[1088] Letak je u privatnom vlasništvu akademika Franje Šanjeka.

tri osobe izmjene sa svojih položaja, a na ta mjesta postave osobe nepristrane, koje će paziti na vršenje zakona bez predrasuda prema ma kojoj bilo priznatoj Crkvi.[1089]

7.2.5. Starokatolička župa u Zagrebu

Zagrebačka gradska župa sv. Križa jedna je od najstarijih starokatoličkih župa. O njezinu osnivanju bilo je riječi u prethodnim poglavljima zato ćemo ovdje donijeti samo neke podatke vezane uz njezin rad nakon 1924. godine. Župno vijeće starokatoličke župe sv. Križa izabrano je 29. travnja 1924. godine i činili su ga sljedeći članovi: župnik Ivan Krstitelj Cerovski, predsjednik Š. Lajer, potpredsjednik Milan Neferović, tajnik Ivo Vlahović, blagajnik Pero Vuković te članovi Đuro Bornemisa, Stjepan Cilinger, Slavin Cindrić, August Cvrtila, Aleksandar Hruby, Vladimir Kos, Ivan Opava, Oto Schibl i Dragutin Varga.[1090] Zagrebačka župa sv. Križa bila je najveća starokatolička župa u Hrvatskoj. Početkom 30-ih godina 20. stoljeća brojala je, prema starokatoličkim izvorima, oko 4 000 vjernika.[1091] Sljedeće tablice prikazuju brojčano stanje starokatoličke župe u Zagrebu, odnosno kretanje vjernika od osnutka do 1930. godine.

Tablica 10. Brojčano stanje prijelaza u starokatoličkoj župi u Zagrebu[1092]

Godina	Pristupili	Istupili	Ukupan broj
1923.	17		17

[1089] HDA, *Grupa XXI.*
[1090] Iz prvih dana zagrebačke župe, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 47.
[1091] Starokatolici u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932., 63.
[1092] Brojčano stanje punoljetnih prelaznika u Hrv. Starokatoličkoj župi sv. Križa u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 58. U ovaj tablični prikaz nisu uneseni maloljetnici i starokatolici doseljeni u Zagreb od 1923. do 1930. godine. Prema podacima starokatoličke župe sv. Križa u Zagrebu djece je oko 300, došljaka u Zagreb koji su prijelaz na starokatolicizam obavili izvan Zagreba a zatim se prijavili u Zagrebu oko 700 te oko nekoliko stotina onih koji su prijelaz obavili izvan Zagreba, a još se nisu prijavili u župu. (Starokatolici u Zagrebu, 62.)

1924.	403	18	385
1925.	361	23	338
1926.	239	11	228
1927.	229	9	220
1928.	208	10	198
1929.	225	5	220
1930.	274	4	270
Ukupno 31. XII. 1930.	1956	80	1876

O istupanju iz Katoličke Crkve i prijelazu na starokatolicizam Nadbiskupski duhovni stol su početkom 1924. godine izvijestili svi zagrebački župnici. Tako župnik Alojzije Hegedić župe sv. Ivana u Novoj Vesi javlja kako iz njegove župe nije istupio nitko,[1093] isti je slučaj i sa župom sv. Marije na Dolcu. Upravitelj župe mons. dr. Milan Beluhan javlja kako iz te župe nitko nije pristupio starokatolicizmu.[1094] Župnik Josip Pazman župe sv. Petra javlja

[1093] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 29.
[1094] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 16.

kako je istupilo 13 osoba, ali da ima i onih koji se još nisu javili u župni ured a odlaze starokatolicima.[1095] Kapelan župe sv. Blaža, na poziv Nadbiskupskog duhovnog stola,[1096] izvještava kako je na području te župe na starokatolicizam prešlo preko 50 osoba.[1097] Krajem istoga mjeseca, veljače 1924., župnik sv. Blaža Vladimir Kerdić javlja da je na području njegove župe na starokatolicizam prešlo 59 njegovih dotadašnjih župljana i šalje popis imena.[1098] Župnik sv. Marka s Gornjega grada mons. Svetozar Rittig piše spomenutom naslovu kako je u razdoblju od 15. prosinca 1923. do 15. prosinca 1924. na području njegove župe na starokatolicizam prešlo 68 njegovih bivših župljana.[1099] Dopis župnika sv. Marka mons. Rittiga zanimljiv je i po tome što župnik detaljnije analizira društveni status prijelaznika za koje kaže: *u kojim društvenim krugovima imaju najviše uspjeha starokatolici. Sva ta imena jesu činovnička, jedan je liječnik, jedan sudbeni savjetnik, netom umirovljen u Sarajevu (Neferović). Obično prelaze čitave familije. Obrtnika zapravo i nema. Sitničar je jedan (Novak u Mesničkoj ulici). Neobično mnogo ima umirovljenika, oko 50%. Žena nešto manje nego muškaraca. Velika većina prelaznika do skrajnosti je fanatična...*[1100] Isti župnik navodi i razloge koje prijelaznici navode kod istupanja u župnom uredu: *svi otpadnici motiviraju svoj otpad istim razlozima što ih donaša njihov Preporod. 1) da je Sveta Stolici prema Hrvatima i Jugoslavenima nepravedna; Sv. Otac je nama očuh, a ne otac; krive ga za postupak talijanskih oblasti u Istri prema našem puku, našim franjevcima; 2) da je protivnik nazadnog bogoslužja i za živi narodni jezik u crkvi. Vele da se oni hoće moliti Bogu na jeziku što ga razumiju. Apostoli su širili Hristovu nauku u živom jeziku dotičnog kraja i u tom jeziku obavljali bogoslužje. Ako to ne čini sv. Otac papa danas, i ne dozvoljava svojim biskupima i svećenicima, očito mu je na srcu interes ne Kristove, nego Rimske crkve; 3) Velika je spačka celibat katoličkog svećenstva, to je ljudska ustanova. Bog to ne traži od klera, to traži Sveta Stolica; 4) žale se i prigovaraju da laikat nema riječi pri izboru svojih biskupa i župnika. To je isto usurpacija Sv. Stolice i biskupa, prvobitno i u apostolsko vrijeme da nije tako bilo. Laici moraju slušati; eventualno i plaćati, a drugih prava da nemaju...*[1101] Mons. Rittig ponovno piše Nadbiskupskom duhovnom stolu 27. veljače 1924. i navodi kako je do sada 70 njegovih župljana prešlo starokatolicima.[1102]

[1095] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 128.
[1096] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 40.
[1097] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 336.
[1098] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 367.
[1099] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 174.
[1100] *Isto.*
[1101] *Isto.*
[1102] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 217.

Na sjednici župnog vijeća 4. lipnja 1924. biskup Kalogjerá izvijestio je kako je HSC-u u Zagrebu dodijeljena u najam za bogoštovlje kapela bivše mađarske škole u Branimirovoj ulici koja je do tada služila kao skladište državnih željeznica.[1103] Kapela je vrlo brzo ispražnjena i uređena tako da ju je već 15. lipnja biskup blagoslovio, a propovijed je održao Ante Donković. Nova crkva opisana je i u *Preporodu: crkva stoji sama za sebe u prostranom dvorištu, duga je 18, a široka 9 metara, te imade osam dosta velikih prozora. Na blagdane je uvijek prepuna, pa već moramo misliti na dalje. Trebat će još mnogo toga urediti, mnogo poljepšati, a i to će ići. Shvaćanje i požrtvovnost braće i sestara i rad našeg župnog vijeća pospješit će taj rad.*[1104]

7.2.6. Starokatolička župa na Sušaku

Starokatolički pokret na Sušaku započeo je sredinom 1924. godine. Župnik Andrija Rački bilježi u župnoj *Kronici* kako su starokatolici održali misu na hrvatskome jeziku i kako je započelo upisivanje u HSC.[1105] Rački bilježi na istome mjestu kako su 1926. starokatolici otvorili ispostavu župnog ureda na Sušaku.[1106] Prema popisu župe sv. Jurja na Trsatu 1932. je na Sušaku bilo 56 starokatolika.[1107] *Katolički list* o starokatolicizmu piše: *jadno je bilo doista predavanje dr. Vidušića slično plaćenome deranju cirkuskog vikača. Klevetama na crkvu, davno već opovrgnutim objedama, iskrivljavanjem činjenica i ulagivanjem bezvjercima i indiferentistima, a napose napadima na "talijanskog papu" i sporazumni rad Mussolinija i pape, da zatru naš narod, nastojao je dr. Vidušić steći sebi pristaše... Međutim iako su starokatolici polagali velike nade u Sušak, nijesu im se te nade ni izdaleka dosad ispunile. Unatoč posebnih prilika na Sušaku, koje u svemu idu u prilog starokatoličkoj agitaciji, nijesu dosad prešla na starokatolicizam nego samo neka sedamdesetorica. To je i odviše malo, kad znamo, da imade na Sušaku 5–6 apostata svećenika, a među njima i bivši dalmatinski župnik i aprovizioner Petrić...*[1108] O djelovanju starokatolika na Sušaku i početku pokreta izvještavao je *Primorski novi list* u broju od 6. travnja 1924.: *kako je našoj javnosti poznato, utemeljena je nedavno i u našoj državi hrvatska starokatolička crkva sa sjedištem u Zagrebu. Pokret oko osnivanja ove religijozne zajednice bio je u svoje vrijeme i kod nas na Sušaku veoma živ, pa*

[1103] Iz prvih dana zagrebačke župe, 49.
[1104] Naša prva crkva u Zagrebu, u: *Preporod,* 15. VIII. 1924., br. 9–10., 11.
[1105] AŽJT, *Spomen knjiga župe na Trsatu*
[1106] AŽJT, *Spomen knjiga župe na Trsatu*
[1107] AŽJT, *Spomen knjiga župe na Trsatu*
[1108] J. K., Starokatolici na Sušaku, u: *Katolički list,* 8. V. 1924., br. 19., 225–226.

ima mnogo sugradjana, koji su u njem živo sudjelovali. Da bi obnovio ovaj pokret i objasnio osnovna načela ovog vjerskog reformnog pokreta i obavijestio našu javnost o utmeljeljnju hrvatske starokatoličke crkve u državi SHS doputovao je u Sušak karlovački župnik dr. Stjepan Vidušić...[1109] Vidušić je svoje predavanje održao 6. travnja u dvorani *Balkan-kina*. *Primorski novi list* izvještava kako je nakon predavanja nekoliko građana odlučilo pristupiti novoj Crkvi.[1110] Svega nekoliko dana poslije, 20. travnja, održan je sastanak pristaša starokatolicizma u dvorani gombaone više djevojačke škole na Sušaku. Cilj sastanka bio je uputiti sve one koji žele prijeći u HSC kako to mogu učiniti i da se pripremi teren za osnivanje župe na Sušaku.[1111] Krajem travnja iste godine osnovan je privremeni upravni odbor starokatoličke crkvene općine na Sušaku.[1112] U svibnju 1924. osnovana je i hrvatska starokatolička župa na Sušaku.[1113] Svećenici bakarskog kotara održali su 19. svibnja 1924. sastanak na kojem su raspravljali o starokatoličkoj propagandi i njezinu suzbijanju. Sastanak je sazvao dekan Matija Rihtarić, a glavnu riječ vodio je dr. Andrija Rački, trsatski župnik.[1114] Isti svećenici izdali su u svibnju proglas protiv Starokatoličke crkve i njezine agitacije u Primorju i na Sušaku. Proglas su potpisali: dekan Ignacio Rastić, trsatski župnik Andrija Rački, gimnazijski katehete Mate Pacher i Augustin Gecan, kateheta na Sušaku Vjekoslav Volarić i župnik draški Vencel Potočnjak.[1115] Širenju starokatolicizma na Sušaku pogodovala je i blizina talijanske granice kao i napetosti koje su novine stvarale uz progon hrvatskih svećenika u Istri koje je, prema njihovu pisanju, podupirao i Vatikan. Svjedočanstvo tomu je i reagiranje u *Preporodu*, u kojem autor članka povezuje fašizam i papu kao glavne progonitelje hrvatskoga naroda u Istri. On kaže: *stojimo na straži. Pokraj nas prolaze stotine svećenika naše krvi, protjerane izsred svoga stada, da Talijani lakše uspiju u odnarodjivanju našega puka. Do nas dolaze tužni glasovi, kako i rimska država i rimska crkva zatiru naš puk... Krivi su nam: i talijanska država i talijanska crkva. Otimaju nam slobodu i vjeru našu. Dok mi izbliza gledamo, kako Mussolini i papa zajedno rade na propast našeg naroda, dotle se od nas traži, da s dubokim počitanjem hvalimo taj rad sv. oca, da zatvorimo oči i zatisnemo uši, da prigušimo bolan krik našeg srca, koje teži za pravdom. Traže od nas da budemo dobri rimokatolici, jer to da je spas hrvatstva, a ta rimska crkva sjela je sa svom svojom težinom na prsa naše zarobljene braće, da ju Mussolinijevi fašisti mogu mirnije gušiti. U to se i kod nas*

[1109] Predavanje o hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Primorski novi list,* 6. IV. 1924., br. 82., 3.
[1110] Predavanje o hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Primorski novi list,* 9. IV. 1924., br. 84., 3.
[1111] Hrvatska starokatolička crkva, u: *Primorski novi list,* 17. IV. 1924., br. 91., 3.
[1112] Hrvatska starokatolička crkva, u: *Primorski novi list,* 30. IV. 1924., br. 101., 3.
[1113] Kroz rešeto, u: *Primorski novi list,* 8. V. 1924., br. 107., 3.
[1114] Sastanak svećenstva kotara bakarskog, u: *Katolički list,* 15. V. 1924., br. 20., 242.
[1115] Ustuk proti "Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi na Sušaku", u: *Katolički list,* 26. VI. 1924., br. 26., 309–310.

javio pokret za hrvatsku starokatoličku crkvu. Iza jednog predavanja i svečane službe božje naša su srca prionula uz tu crkvu, koja nam nosi novi život, novi, pravi kristov duh, i slobodu.[1116] Autor dalje navodi kako su rimokatolici počeli *izdavati pamflete i letke, počeli su grmjeti s propovjedaonica.*[1117] Ta njegova tvrdnja poklapa se s bilješkom u *Kronici* franjevačkog samostana na Trsatu, gdje kroničar navodi kako je samostan *preuzeo i razpačavanje letaka (700) i brošura (500)izdanih na ustuk lažima starokatolika.*[1118] U crkvi svetišta franjevci su organizirali i prigodne propovijedi, o čemu piše kroničar trsatskog samostana 13. svibnja 1924. godine: *kako se je već prošloga mjeseca počeo širiti po Sušaku pokret za staro-katoličku heretičku sektu, to je tečajem svibnja po nedjeljama i blagdanima držao o. Aleksije Benigar vatrenim žarom svrsishodne propovijedi, te uspjelo odbiti sve njihove podvale rimokatoličkoj crkvi i njenom učiteljstvu.*[1119] Sam Benigar 20. lipnja u pismu svojoj majci piše o tome: *došli su ovamo starokatolici širiti svoju novu vjeru – ili bolje reći – svoju sramotu. Mene je odredio vlč. P. Gvardijan, da propovijedam protiv njih... Razložio sam vjernicima, da prava Crkva Isusova mora trpjeti i biti progonjena, t.j. da je ona vojujuća Crkva; i napokon, da se izvan Crkve ne može nitko spasiti. Slušali su me rado i napeto premda sam dugo govorio. Bilo je to kroz sve nedjelje svibnja i na Spasovo. Kako čujem propaganda starokatolička ne uspijeva ovdje, premda im je tlo samo po sebi zgodno... Rastumačio sam također, kako lažu na Sv. Oca, kako ga kleveću, i dokazao sam im*.[1120] Protiv starokatolika propovijedao je na Trsatu i gimnazijski kateheta Gecan, koji se prema riječima kroničara *u svom jakom govoru osvrnuo i na staro-katolike i njihovu propagandu po Primorju.*[1121] Samostanski kroničar osvrnuo se i na pisanje glasila *Naša Sloga* koje je izlazilo na Sušaku, za koje kaže: *Naša Sloga je najvažnije sredstvo u rukama starokatoličkog svećenika Zagorca i njegovih pristaša za širenje starokatoličkih zabluda. Sve poduzimaju ovi plaćeni ecsponenti da priprave jedan otpad od katoličke Crkve, jer Sušak – vele oni – ima da postane kula starokatolicizma.*[1122] Da samostanski kroničar nije bio daleko od istine svjedoči i niz članaka koje je Stjepan Zagorac, sada starokatolički župnik na Sušaku, objavljivao u spomenutu glasilu.[1123] Na prijedlog starokatolika na Sušaku će jedna ulica dobiti ime po

---

[1116] Iz našeg pokreta, u: *Preporod*, 15. VIII. 1924., br. 9–10., 11.
[1117] *Isto.*
[1118] AFST, *Kronika*, 1924.
[1119] AFST, *Kronika*, 1924.
[1120] ARHIV VICEPOSTULATURE SLUGE BOŽJEGA ALEKSE BENIGARA (dalje: AVAB), *Korespondencija*, Pismo od 20. VI. 1924.
[1121] AFST, *Kronika*, 1924.
[1122] AFST, *Kronika*, 1929.
[1123] Zagorac je u glasilu *Naša Sloga* objavio sljedeće članke: Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Naša Sloga,* 22. III. 1929., br. 202., 3.; Stjepan ZAGORAC, O Zrinskim i Frankopanima, u: *Naša Sloga,* 19. V. 1929., 3–4., 15.; Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Naša Sloga,* 24. V. 1931., br. 119., 3–4.; Stjepan ZAGORAC, Kako je

Grguru Ninskom.[1124] Zagorac je na mjestu sušačkog starokatoličkog župnika ostao do svoje smrti 1936., kad ga je na toj službi naslijedio Ivan Variola.[1125] Župa je priznata i potvrđena 1927. godine. Obredi su se obavljali u građanskoj školi, a 1938. godine imala je 200 vjernika.[1126]

Zanimljiv je članak o agitacijskim metodama starokatolika koji je napisao nepoznat autor u *Katoličkom listu*. Bez obzira na to što je članak objavljen u poluslužbenim katoličkim novinama, sadrži neke elemente koji govore o agitacijskim metodama starokatolika i koje su dobrim dijelom istinite: *računajući s političkim raspoloženjem naroda, a u nestašici drugih argumenata dokazuju starokatolički agitatori da je starokatolička crkva hrvatska crkva, da ona ima hrvatstvu biti ono, što je pravoslavlje srpstvu. Oni ne će da budu sluge Beograda, kao što su to rimokatolički biskupi. Ovako nastupaju u krajevima koji su zaraženi radićevštinom. U Karlovcu, Bjelovaru, Koprivnici i Petrinji napadaju na rimokatolicizam, koji da sprječava razmah hrvatske nacijonalne svijesti i koji slabi otpor hrvatstva protiv njegovih neprijatelja... Posve je druga metoda agitacije u krajevima koji su, da tako rečemo, jugoslavenski orijentirani. Na Sušaku dokazuju starokatolici potrebu otcijepljenja od Rima, zato što taj Rim zabranjuje, da se mi molimo i misu služimo za našeg kralja koji je pravoslavne vjere. U tom gradu, gdje nema do sad radićevaca, i gdje ideja narodnog jedinstva Hrvata, Srba i Slovenaca ima najviše pristaša, dokazuju, kako rimokatolicizam sprječava proces ujedinjenja triju plemena, kako je taj rimokatolicizam u službi talijanstva kojemu nije u interesu da se Hrvati izmire sa Srbima...*[1127]

7.2.7. Ostale starokatoličke župe i crkvene općine u Hrvatskoj

Tijekom 1924. godine mise starokatolika redovito su se služile u Bjelovaru, Daruvaru i Satnici, a pokret se počeo širiti na Sušaku, dok se u Bogomolji na otoku Hvaru radilo na osnivanju župe.[1128]

---

nastala obvezatna tajna ispovijed?, u: *Naša Sloga,* 3. XI. 1931., br. 253., 1–3.; Stjepan ZAGORAC, Problem sjedinjenja kršćanskih crkava, u: *Naša Sloga,* 10. XI. 1931., br. 267.; Stjepan ZAGORAC, Osvrt na jednu 1500 godišnjicu, Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Naša Sloga,* 17. I. 1932., br. 13., 3–4.; Stjepan ZAGORAC, Jezuitska poslušnost, Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Naša Sloga,* 7. II. 1932., br. 31., 3.; Između ostalog objavljeni su i neki Zagorčevi govori: Govor g. Stjepana Zagorca povodom osnutka "Jugoslavenske akcije" u Sušaku, u: *Naša Sloga,* 20. I. 1931., br. 15., 1.; Govor g. Stjepana Zagorca, u: *Naša Sloga,* 5. IV. 1931., br. 80., 12–14.

[1124] Ulica Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7., 8.

[1125] Župe i organizacije, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1936., 37.

[1126] *Almanah grada Sušaka,* Sušak, 1938., 65.

[1127] Agitacijske metode starokatolika, u: *Katolički list,* 28. VI. 1924., br. 26., 307–308.

[1128] Kratke vijesti iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 7. VI. 1924., br. 7–8., 16.

Starokatolicizam je osim u Šaptinovcima imao uspjeha i u nekim drugim slavonskim mjestima. O širenju reformnih ideja u Špišić Bukovici već je bilo riječi. Župnik toga mjesta u blizini Virovitice javlja 25. siječnja 1924. Nadbiskupskom duhovnom stolu kako je 19 osoba iz osam obitelji već prešlo u HSC, a ima još onih koji će to učiniti.[1129] U Sisku je svega nekoliko vjernika 1924. prešlo na starokatolicizam, župnik sv. Križa spominje da je svega njih troje zatražilo prijelaz.[1130] Tijekom 1925. godine starokatolici su pokušali osnovati svoju crkvenu općinu u Lipovljanima. Prema pisanju *Katoličkog lista* tamo je došao Donković, koji je služio slabo posjećenu misu i držao propovijed, a u tome su mu pomagali *radićevski agitatori*. Isto glasilo navodi kako nekog većeg uspjeha starokatolici ovdje nisu imali, ali također piše kako je župnik Tadić pozvao na blagdan Srca Isusova Stjepana Bakšića, poznatog po svojim brošurama i tekstovima protiv reformnog pokreta i starokatolika, da propovijeda protiv starokatolicizma. Također je navedeno kako su neki seljani prešli na starokatolicizam, a sada traže da se vrate u Katoličku Crkvu.[1131] Isto potvrđuje i sarajevski *Katolički tjednik*, u kojem piše kako je oko stotinu vjernika u Krivaju i Kraljevoj Velikoj prešlo na starokatolicizam, od kojih se neki sada žele vratiti u Katoličku Crkvu.[1132] Prema dopisu u *Katoličkom listu* doznaje se kako je za agitaciju starokatolika u Lipovljanima bilo ključno pitanje podavanja lukna župniku. Pobunili su se župljani dviju filijala, Krivaje i Kraljeve Velike i pozvali u svoja sela predstavnike Starokatoličke crkve. Iako autor navodi podavanje lukna kao povod, on uzrok vidi u tome što su vođe pobune bili pristaše Radićeve stranke za koje kaže da su *areligiozni* i *pasionirani Radićevi agitatori, nosioci ne samo njegove političke ideologije, nego propagatori sviju protucrkvenih načela, koje zastupa Radić. Oni su bili protivnici Rima već i prije spora o luknu i poznato je, da su prema duhu Radićevih kulturnih načela već dulje vrijeme stajali u duševnoj vezi sa starokatoličkim vođama...*[1133] Nadalje, u istom je dopisu navedeno kako je u spomenute filijale prvo došao Donković i održao ondje nagovor protiv Katoličke Crkve i pape. Zatim navodi kako su starokatolici u početku svoje susrete održavali pred školom i u školi da bi na blagdan Svih svetih provalili u filijalnu kapelu u Kraljevoj Velikoj i tu održali svoju misu. Ponovno su to učinili 15. studenog kad je u Kraljevu Veliku iz Zagreba došao Satler. U dopisu se nadalje navodi kako sresko poglavarstvo nije uopće reagiralo kad je župnik prijavio provale u filijalnu kapelu. Donković je sa svojim pristašama provalio 30. studenog u kapelu u Krivaju na što je sresko poglavarstvo

[1129] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 25.
[1130] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1924., 110.
[1131] Starokatolicizam u Lipovljanima, u: *Katolički list,* 6. I. 1927., br. 1., 13–14.
[1132] Lipovljani: Izdajnički rad, u: *Katolički tjednik,* 30. I. 1927., br. 5., 7.
[1133] Nasilja starokatolika, u: *Katolički list,* 31. XII. 1925., br. 52., 689.

tek reagiralo poslavši oružnike, da bi na kraju krivce pritvorilo, ali i odmah pustilo na slobodu.[1134] Tijekom 1927. i 1928. godine neki prijelaznici na starokatolicizam odlučili su se vratiti u Rimokatoličku Crkvu tako da župnik moli Nadbiskupski duhovni stol da mu da ovlast odriješiti od izopćenja i primati u Katoličku Crkvu starokatolike koji se žele povratiti.[1135]

Narodni poslanik Josip Hohnjec u svojoj predstavci u Narodnoj skupštini spominje kako su u filijalama pleterničke župe Kraljeva Velika[1136] i Krivaj starokatolici provalili u rimokatoličke crkve. I to 24. prosinca 1925. starokatolički svećenik Vilim Huzjak, a 30. XI. 1925. Antun Donković, koji su tamo služili mise. Hohnjec protestira što oba slučaja, koja su bila prijavljena državnim vlastima dosad još nisu riješena niti su krivci za provale sankcionirani.[1137] Nakon toga isti list navodi kako su početkom 1927. starokatolici iskoristili nesuglasice župnika Golleka i nekih župljana u Pleternici i tu započeli svoju agitaciju. Navodi se kako je nekoliko desetaka župljana napustilo Katoličku Crkvu i pristupilo HSC-u. I ovdje je pozvan Stjepan Bakšić da propovijeda protiv starokatolika.[1138] Prva starokatolička misa u Pletrnici održana je 22. kolovoza 1926. godine. Prema pisanju *Starokatolika* skupilo se oko 700 vjernika.[1139] *Katolički list* navodi kako je u Pleternici 40 obitelji prešlo na starokatoličku vjeru 1926. godine.[1140] Brigu za vjernike starokatolike u Pleternici preuzeo je župnik iz Šaptinovaca Miho Dubravčić.[1141] Krajem 1925. u Kraljevoj Velikoj osnovana je crkvena općina Starokatoličke crkve, koja je brojala 85 vjernika.[1142] U selu Gracu pokraj Pleternice, na poziv mještana, Donković i Čengić održali su 26. kolovoza u filijalnoj kapeli starokatoličku misu.[1143] Zastupnik Hohnjec navodi kako su starokatolici svoju prozelitsku agitaciju započeli i u župi Divuši, srezu Dvoru, gdje je 25. ožujka 1927. Donković održao skupštinu i pozvao prisutne da prijeđu na starokatolicizam.[1144] Krajem 1926. Donković je držao govore o starokatolicizmu u Novoj Kapeli i selima Batrini i Maglić maloj.[1145]

Provale starokatolika u katoličke crkve događale su se u većem ili manjem omjeru svugdje gdje bi se pokret pojavio. Starokatolici su smatrali da imaju pravo uporabe katoličkih

---

[1134] Nasilja starokatolika, 689–691.
[1135] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1928., 7266.
[1136] U ovoj filijali biti će osnovana starokatolička crkvena općina. (Vidi u. Starokatoličke župe i župske organizacije, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 56.)
[1137] Proselitska propaganda M. Kalođere i drugova, 198.
[1138] Starokatolicizam u Pleternici, u: *Katolički list,* 10. III. 1927., br. 10., 129.
[1139] Prva sv. Misa u Pleternici, u: *Starokatolik,* 31. VIII. 1926., br. 8., 7.
[1140] Starokatolici u Pleternici, u: *Katolički list,* 26. VIII. 1926., br. 34., 479.
[1141] Pleternica, u: *Starokatolik,* 25. III. 1928., br. 3., 34.
[1142] Naša organizacija u Kraljevoj Velikoj, u: *Starokatolik,* 31. X. 1925., br. 10., 8.
[1143] Sveta misa u Gracu kod Pleternice, u: *Starokatolik,* 30. X. 1926., br. 10., 7.
[1144] Proselitska propaganda M. Kalođere i drugova, 198.
[1145] Iz Slavonske granice, u: *Starokatolik,* 30. X. 1926., br. 10., 8.

crkava jednako kao i rimokatolici. Biskup Kalogjerá piše 1. listopada 1925. ministru vjera u Beograd: *zato svako osporavanje i uskraćivanje prava na suuporabu katoličkih crkava organizacijama Hrvatske Starokatoličke Crkve značilo bi, da Država osudjuje Hrvatsku Starokatoličku Crkvu, da ona više nije katolička, dotično da se je ona iznevjerila vjeri svojih djedova... Molim Vas zatim, gosp. Ministre, da blagohotno izvolite uvažiti ovaj opravdani zahtjev Hrvatske Starokatoličke Crkve, te pohvalnom pospješnošću shodno odrediti, kako će Hrvati katolici, okupljeni u svojoj Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi, moći nesmetano uživati pravo suuporabe svih katoličkih crkava, uvijek u dogovoru sa pretstavnicima rimokatoličke crkve, tako, da jedni drugima nikakove smetnje ne čine.*[1146] Istoga dana Kalogjerá je uputio predstavku ministru vjera o pitanju konkordata s Katoličkom Crkvom (VIDI PRILOG VII.), u kojem traži da *sve katoličke crkve u našoj zemlji imaju služiti na suuporabu katolicima i rimokatoličke i starokatoličke Crkve po dogovoru.*[1147] *Starokatolik* krajem 1925. u jednom članku to opisuje ovim riječima: *Hrvati katolici gradili su svoje crkve ne za rimskog biskupa, niti za latinski jezik, nego za svoju kršćansku katoličku službu božju. I kad danas hoće, da kao Hrvati i katolici tu svoju kršćansku katoličku službu božju vrše ne više na latinskom jeziku, nego u svojem živom narodnom jeziku, tada ih se danas, pod narodnom voljom i u narodnoj državi, tjera iz njihovih crkava. Tako de dogadja ovih dana u Kraljevi Velikoj, u Krivaju, a još prije u Petrinji, u Habjanovcima, u Bogomolju i drugdje. te su crkve sagradili naši vjernici i njihovi djedovi; to je dakle njihova svojina.*[1148] Snažan otpor rimokatolika toj praksi dovest će do toga da će starokatolici početi graditi svoje crkvene zgrade. Stoga će prve crkve biti sagrađene u Stenjevcu i Habjanovcima, a biskup Kalogjerá uputit će im tom prigodom pismo u kojemu između ostalog piše: *napokon Vaša crkva, što ste ju tolikim žrtvama sagradili, spomenik je osobito trajni i vidljivi Vaše bratske miroljubivosti. Vi, braćo i sestre, u Vašim mjestima imate svoju crkvu, na koju imate isto pravo kako i Vaši sumješćani rimokatolici. Tu su crkvu sagradili Vaši oci i djedovi; i Vi svoje vjere promijenili nijeste, i zato Vas iz te crkve nitko prognati ne može. Ali današnje prilike još su takove, da ste u te crkve mogli ulaziti samo borbom protiv Vaših sumješčana, zavedenih i nahuškanih od svećenika protivničke crkve. A Vi za ljubav bratskoga mira u Vašem mjestu odlučili ste se, da,*

[1146] Marko KALOGJERÁ, Biskup Hrvatske Starokatoličke Crkve Gosp. Ministru vera, u: *Starokatolik,* 31. X. 1925., br. 10., 4.
[1147] M. KALOGJERÁ, Biskup Hrvatske Starokatoličke Crkve Gosp. Ministru vera, 2.
[1148] Borba za naše crkve, u: *Starokatolik,* 21. XII. 1925., br. 12., 7.

pridržavajuć uvijek svoje pravo na Vašu glavnu crkvu, sagradite novu područnu crkvu, vlastitu, koja će biti samo Božja i Vaša.[1149]

Pokret starokatolika proširio se i u druge hrvatske gradove. *Katolički list* piše kako se *u novije vrijeme zalijeću u neka slavonska i srijemska sela, da nagovaraju seljake na otpad od katoličke crkve.*[1150] Tako je u Petrinji 29. srpnja 1924. održano predavanje dr. Karla Legina i dr. Stjepana Vidušića o HSC-u u *Hrvatskom domu.* Istoga dana održana je i misa na Žitnom trgu koju je predvodio Vidušić uz asistenciju Ante Donkovića i Grgura Čengića. Prema pisanju *Preporoda* odmah se 56 osoba prijavilo za pristup u Starokatoličku crkvu.[1151] Starokatolici su prvu misu održali 20. srpnja i u Velikom Grđevcu, predslavio je Vidušić, uz asistenciju S. K. Satlera i A. Donkovića.[1152] Sukobi s katolicima bili su neminovni. Tako je u Daruvaru župnik učinio sve kako bi Vidušiću zabranio održati misu. *Preporod* to opisuje ovim riječima: *na dan Svih svetih zakazana je bila sveta misa i propovijed u 10 sati. Kad je dr. Vidušić pošao prema Sokolani, da služi misu, dobio je obavijest, da je kotarska oblast misu zabranila. U pismenoj odluci bilo je istaknuto, da u Daruvaru nema starokatolika. Kotarskoj je oblasti jako dobro poznato da u Daruvaru ima starokatolika, pa komu za ljubav to taji? Kad je dr. Vidušić to razložio i izjavio, da će služiti misu, odgovoreno mu je da će ga zatvoriti. Medjutim su žandari s bajunetama na puškama već stajali pred Sokolanom i svijet se počeo razilaziti. Kada se je dr. Vidušić telefonski pritužio u Zagreb, dignuta je ta neopravdana i neosnovana zabrana, oružnici su se povukli i misa je odslužena.*[1153] U prilog Vidušiću i njegovoj tvrdnji kako u Daruvaru ima starokatolika ide i činjenica koju navodi *Katolički list* kako se u Dežanovcu i ostalim selima u okolici Daruvara prijavilo 500 vjernika za prijelaz na starokatolicizam.[1154] Isto potvrđuje i *Preporod*, iako on donosi brojku od 600 osoba koji su prihvatili starokatoličku vjeru.[1155]

Novo žarište starokatoicizma u Hrvatskoj bit će Habjanovci. Ovdje će 21. siječnja 1925. biti osnovana prva starokatolička župa u Slavoniji.[1156] Starokatolički pokret u Habjanovcima započeo je krajem 1924. godine. Prema pisanju *Preporoda* u to vrijeme su tamo počeli zalaziti Stjepan Vidušić i Ante Donković. Prema kazivanju toga glasila oko 270

[1149] Marko KALOGJERÁ, Vjernicima Hrvatske Starokatoličke Crkve u Stenjevcu kod Zagreba i u Habjanovcima kod Osijeka, u: *Starokatolik,* 30. VII. 1927., br. 7., 2.
[1150] Reklama osječkih zajedničara starokatolicima, u: *Katolički list,* 2. X. 1924., br. 40., 496.
[1151] Iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 15. VIII. 1924., br. 9–10., 12.
[1152] *Isto.*
[1153] Iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 15. XI. 1924., br. 11., 8.
[1154] Starokatolički pokret u okolici Daruvara, u: *Katolički list,* 11. XII. 1924., br. 50., 631.
[1155] Iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 15. XI. 1924., br. 11., 8.
[1156] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 66.

seljana prihvatilo je starokatolicizam i time omogućilo osnivanje župe. Za privremenog župnika izabran je Grgur Čengić, bivši bosanski franjevac. Odmah je izbio sukob s petrijevačkim župnikom Charvatom, koji je starokatolicima zakonskim putem zabranio upotrebu seoskog groblja.[1157] O starokatoličkom pokretu u Habjanovcima pisao je i *Katolički list*. koji navodi Donkovićeve riječi: *braćo Habjanovčani, kao što je rimska crkva postala poznata po Rimu, tako će naša postati poznata po Habjanovcima.*[1158] Autor članka navodi kako je 17. rujna u selo došao Vidušić i počeo buniti seljake protiv župnika i agitirati za starokatolicizam. Vidušić je ponovno došao u selo 28. rujna, kad je na otvorenom služio misu na hrvatskom jeziku.[1159] Da se radilo o velikom prijelazu na starokatolicizam priznaje i župnik iz Brođanaca Ante Milfajt u *Katoličkom listu* kad pokušava analizirati uzroke prijelaza: *Teško bi bilo reći, što je uzrokom ovako velikom otpadu. Duhovna je oblast izaslala bila povjerenstvo koje će ispitati motive tome pokretu. Osoba župnikova nije, a nije ni lukno glavno vele žuti... Ja mislim da će uzrok tome vjerskom pokretu biti potpuno izvanvjerski: veliki antagonizam između sela Brođanci (župa) i Habjanovci.*[1160] Biskup Kalogjerá posjetio je Habjanovce prvi put 22. siječnja 1925. godine.[1161] Mjesec dana poslije, 22. veljače 1925., održana je i prva župna skupština.[1162] Veći sukob između starokatolika i rimokatolika izbio je kada su starokatolici na Badnjak 1924. zapriječili župniku Milfajtu održati polnoćku u filijalnoj kapeli.[1163] Sukobi između starokatolika i rimokatolika u Habjanovcima će se zaoštriti kada sresko poglavarstvo u Valpovu bude odredilo kako se filijalnom crkvom sv. Filipa i Jakova u Habjanovcima mogu zajednički koristiti starokatolici i rimokatolici.[1164] Očito je da se takvo stanje nije dugo održalo jer su starokatolici počeli graditi vlastitu crkvu. Starokatolička župna crkva u Habjanovcima posvećena je 24. kolovoza 1927. godine i posvećena sv. Filipu i Jakovu. Posvetio ju je biskup Marko Kalogjerá.[1165] Državno priznanje župa je dobila 1. studenog 1930. godine.[1166]

Starokatoličke organizacije (crkvene općine) osnovane su u Bjelovaru, gdje su izabrani i delegati za sinodalno vijeće 1926. godine,[1167] i u Petrinji, gdje je izabrano župno

---

[1157] Iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 15. XI. 1924., br. 11., 8.
[1158] Habjanovački starokatolici, u: *Katolički list,* 24. XII. 1924., br. 52., 655.
[1159] Habjanovački starokatolici, 655.
[1160] Ante MILFAJT, Habjanovački starokatolici, u: *Katolički list,* 31. XII. 1924., br. 53., 664–666.
[1161] Dopis, u: *Starokatolik,* 2. II. 1925., br. 2., 7.
[1162] Župna skupština u Habjanovcima, u. *Starokatolik,* 1. III. 1925., br. 3., 8.
[1163] Ante MILFAJT, Habjanovački starokatolici, u: *Katolički list,* 8. I. 1925., br. 1., 12.
[1164] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 68.; Iz Habjanovaca, u: *Starokatolik,* 1. IV. 1925., br. 4., 7.
[1165]Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 70.
[1166] Hrv. Staro-katolička župa u Habjanovcima, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 71.
[1167] Bjelovarska organizacija, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3., 6.

vijeće iste godine.[1168] Župu u Petrinji priznat će Ministarstvo vjera 6. ožujka 1928. godine.[1169] Prvi župnik bit će Slavoljub Satler, kojega će nakon premještaja u Karlovac zamijeniti Vlado Horvat. Njega će 1928. zamijeniti Luka Biskupović, koji će 1931. na glavnoj skupštini biti izabran za župnika.[1170] Početkom 1928. starokatolici su se pojavili u Ježevu, gdje su župljani ušli u sukob sa župnikom. Nekoliko obitelji prešlo je na starokatolicizam, a Donković je provalio u filijalnu kapelu i ondje dva puta služio misu.[1171] O tome progovara i župnik iz Dugog Sela, koji se tuži sreskom poglavarstvu kako su starokatolici provalili u filijalnu kapelu Svetog Duha u Ježevu i tamo služili misu.[1172] Isti župnik ponovno se tuži sreskom poglavarstvu kako je 12. veljače Donković sa svojim pristašama ponovno provalio u kapelu u Ježevu i tamo služio misu.[1173] Ubrzo, tijekom veljače, započeli su starokatolici akciju za prijelaz na starokatolicizam u Ježevu, na što se u dopisu Nadbiskupskom duhovnom stolu tuži župnik iz Dugog Sela.[1174] Župnik je provale u filijalnu kapelu prijavio sreskom poglavarstvu, a preko pomoćnog biskupa Premuša o cijeloj je stvari bio obaviješten veliki župan, koje je reagirao tako da se cijela stvar provede po zakonu, odnosno da se starokatolicima zapriječi ulazak u kapelu.[1175] Nadbiskupski duhovni stol ovlastio ja župnika Horvata da započne parnicu protiv starokatolika zbog ometanja posjeda u Ježevu.[1176] Nova starokatolička crkvena općina osnovana je 1929. u Andrijaševcima. Prema pisanju *Starokatolika* pristupilo im je oko 600 mještana, koji su odmah izabrali svoje župno vijeće.[1177] Starokatolička crkvena općina osnovana je u Osijeku u ožujku 1926. godine. Dana 21. ožujka misu je služio Ante Donković.[1178]

Teško je odrediti točan trenutak pojave starokatoličkog vjerskog pokreta u zabačenom zapadnoslavonskome mjestu Bijeloj Stijeni, smještenom na jugu župe Čaglić.[1179] Prethodnik župnika Josipa Buturca, župnik Ivanko Vlašićak, izvijestio je nadređene u Zagrebu kako su se starokatolici u njegovoj župi počeli organizirati u godini velikog političkog zaokreta Stjepana Radića, tj. 1925. Vlašićak je dodao kako je u biti riječ o zajedničkoj radićevsko-komunističkoj akciji koja je naišla na podršku skupine seljaka koja je imala isključivo osobne razloge za

---

[1168] Petrinjska organizacija, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3., 6.
[1169] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 72.
[1170] Hrv. Staro-katolička župa u Petrinji, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 76.
[1171] Kalođeraši-provalnici, u: *Katolički list,* , 16. II. 1928., br. 7., 91.
[1172] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1928., 19.
[1173] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1928., 28.
[1174] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1928., 33.
[1175] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1928., 1247.
[1176] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1928., 2002.
[1177] Andrijaševci – naša nova župa, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1929., br. 7., 8.
[1178] Iz naše crkve, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3., 7.
[1179] Usp. Ivica MIŠKULIN, Čaglićka epizoda – prilog životopisu Josipa Buturca, u: *Croatica Christiana Periodica,* 66(2010.), 87–113.

sukob s čaglićkim župnikom. U izvještaju o prilikama u župi iz studenog 1925. godine naveo je kako su *radićevski vođe: Mato Mijačević i Miško Marošević, komunisti: Marko Šimić i Marko Kljakić te par konkubinaraca išli... ovdje od kuće do kuće zbog prijelaza na starokatolički vjeru. nagovaranjem i prijetnjom skupiše doduše nešto ološa...*[1180] Ni starokatolički izvori ne otkrivaju previše. Prvi podatak o starokatolicima u Bijeloj Stijeni imamo iz 1931. godine, ali tek je općenito navedeno kako se nakon *narodnog oslobodjenja od tuđinske vlasti Nijemaca i Mađara počeo je naš narod da se oslobadja i u duševnom pogledu.*[1181] Drugi izvori napominju kako je tada samo najavljen pristup starokatolicizmu nekih mještana Bijele Stijene, a konkretizirano je tek nakon Butorčeva preuzimanja župe 1931. godine.[1182] Starokatolički pokret zadobio je nešto pristaša u Bijeloj Stijeni, nepoznatog stupnja organiziranosti, i prije Butorčeva dolaska u župu Čaglić.

Na području Dalmacije starokatolicizam nije uhvatio jačeg korijena. U Bogomolju na otoku Hvaru osnovana je 3. svibnja 1925. starokatolička župa, prva u Dalmaciji. Dana 10. svibnja izabrano je i župno vijeće.[1183] Godine 1928. u Dalmaciji, osim Bogomolje, nije bilo niti jedne starokatoličke župe ili crkvene općine. U Bogomolju je 1928. postojala crkvena općina koju je vodio bivši franjevac Ivan Barbarić. *Katolički list* navodi kako u Splitu za starokatolike radi Niko Petrić, koji *se ubraja u vodstvo radićeve stranke u Dalmaciji. Gradski anagrafski ured saopćuje, da je Niko Petrić pomoću vjenčanja okupio oko sebe 15 osoba starokatoličkih.*[1184] Odlukom Sinodalnog vijeća HSC-a 9. lipnja 1926. konzulzorom crkve za Dalmaciju imenovan je Niko Petrić, koji početkom kolovoza iste godine dolazi u Split. Sam Petrić svjedoči kako je broj vjernika do polovice 1927. narastao na oko stotinu, što je bio povod Sinodalnom vijeću da u Splitu 1. travnja 1927. osnuje župu Grgura Ninskoga. Splitska župa postala je središnja župa za Dalmaciju i imala je osam filijala: Krapanj, Šibenik, Bogomolje, Babino Polje, Zavelin, Mali Iž, Lokvičići i Strižirep. Na Uskrs, 20. travnja 1930., otvorena je javna starokatolička bogomolja. Župa je, prema Petriću, 1934., zajedno s filijalama brojala oko 1500 vjernika.[1185] Jedno od jačih uporišta starokatolicizma u Dalmaciji bit će na otoku Krapnju. Tamo će 11. svibnja 1930. novu crkvu posvetiti biskup Kalogjerá.[1186] Također, 31. ožujka 1930. bit će osnovana starokatolička crkvena općina na otoku Malom

[1180] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1925., 7121.
[1181] Naš pregled – Primamo iz Bijele Stijene, u: *Starokatolik,* 7(1931.)2, 7.
[1182] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1933., 8025.
[1183] Hrvatska Starokatolička župa u Bogomolju, u: *Starokatolik,* 30. Lipnja 1925., br. 6., 7.
[1184] Broj starokatoličkih vjernika, u: *Katolički list,* 12. I. 1928., br. 2., 15.
[1185] Niko PETRIĆ, Župa Grgura Ninskog u Splitu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934. , 56–57.
[1186] Proslava posvete prve staro-katoličke crkve na našem Jadranu, u: *Starokatolik,* 31. V. 1930., br. 5., 7.; Svečana posveta staro-katoličke crkve u Krapnju, u: *Nova Zora,* 13. VI. 1930., br. 2., 1–2.

Ižu.[1187] Crkvena općina bit će osnovana, 8. rujna 1930., i u Lokvičiću kraj Imotskoga.[1188] U Lokvičiće je 1. i 8. rujna došao Niko Petrić i održao niz predavanja te služio misu s propovijedi. Prema pisanju *Nove Zore* 40 vjernika prijavilo se sreskom načelništvu za istup iz Katoličke Crkve i prijelaz u HSC. Odmah je bilo izabrano i župno vijeće.[1189] Prvu starokatoličku misu služio je u Šibeniku 24. lipnja 1930. Marko Sinovčić, koji je nekoliko dana prije održao niz predavanja u prostorijama starokatoličke crkvene općine.[1190] U Šibeniku je pokrenuto i starokatoličko glasilo *Nova Zora* koje je izlazilo 1930. i 1931. godine.

Početkom 1928. *Katolički list* donio je zanimljive brojčane podatke o starokatolicima na području Zagrebačke nadbiskupije. Poziva se na izjavu ministra vjera Dragiše S. Obradovića kako u Kraljevini SHS-u ima 41 466 starokatolika. On opovrgava tu brojku tumačeći da su to starokatolički izvori koji ne odgovaraju stvarnom stanju boja starokatolika u Kraljevini SHS-u.[1191] Pozivajući se na župne statistike Zagrebačke nadbiskupije *Katolički list* donosi sljedeće podatke o službenim prijelazima na starokatolicizam

[1187]Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 75.
[1188] *Isto,* 78.
[1189] Lokvičići kod Imotskog, u: *Nova Zora,* 15. XI. 1930., br. 5., 7.
[1190] Agilan rad staro-katoličke župe u Šibeniku, u: *Nova Zora,* 13. VI. 1930., br. 2., 2.
[1191] Usp. Broj starokatoličkih vjernika, 13.; Vjerozakonski prijelaz obavljao se tako da su se prijelaznici morali prijaviti u rimokatoličkom župnom uredu i potom u sreskom poglavarstvu, koje je zatim dostavljalo župnom uredu rješenje o vjerozakonskom prijelazu da bi na kraju procesa starokatolički župni ured dostavljao rimokatoličkom kako je određenog prijelaznika primio u svoju vjersku zajednicu. To je bio službeni način promjene vjeroispovijesti. Očito je da se kod velikog broja starokatolika radilo samo o davanju iskaza pred rimokatoličkim župnikom bez prijave u sreskom poglavarstvu pa su stoga podaci o stvarnom broju starokatolika poprilično manjkavi. Primjerice prema pisanju *Katoličkog lista* u Koprivnici je bilo 156 prijelaza a da niti jedan nije prijavljen rimokatoličkom župnom uredu. (Broj starokatoličkih vjernika 14.) Tako će vjernici HSC-a župe Šibenik–Krapanj biti pozvani da se kod prijelaza istodobno jave u rimokatolički župni ured i u sresko načelništvo kako bi se mogao točno evidentirati broj vjernika. (Iz župe H.S.C. Šibenik–Krapanj, u: *Nova Zora,* 31. VIII. 1930., br. 4., 7.) Isto glasilo upozorava svoje vjernike da svaka osoba koja je navršila 14 godina ima pravo izabrati vjeroispovijest. Za to je potrebna pismena ili zapisnička izjava kod nadležnog sreskog načelništva. Potrebno je donijeti krštenicu. U nedostatku krštenice mogu poslužiti domovnica, školska svjedodžba i druge javne isprave iz kojih se vidi mjesto i dan rođenja. (Prelaz u starokatolicizam, u: *Nova Zora,* 20. XII. 1930., br. 6., 8.) Nadbiskupski duhovni stol u svome dopisu lipovljanskom župniku Franji Žavetu Tadiću naglašava kako prema interkonfesionalnom zakonu prijelaznici (u ovom slučaju je bio prijelaz starokatolika na rimokatoličku vjeru) moraju u prisutnostiu dvaju svjedoka dati izjavu pred nadležnim dušobrižnikom, a zatim na sreskom poglavarstvu koje donosi odluku i proslijeđuje je dušobrižniku vjerske zajednice kojoj su do tada pripadali. (NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 2758.)

Tablica 11. Službeni prijelazi u Zagrebačkoj nadbiskupiji[1192]

Župa	Broj prijelaza
Sveti Križ Začretje	3
Kamensko	2
Koprivnica	156
Špišić Bukovica	25
Đurđevac	4
Pregrada	7
Bokšić	652
Stenjevac	677
Zagreb	551
Bregi kod Koprivnice	5
Martinska Ves	2
Ivanec	1
Gornja Stubica	1
Leskovac	2

[1192]Broj starokatoličkih vjernika, 13–15.

Pitomača	3
Nova Kapela	5
Kašina	1
Kostajnica	3
Sisak	11
Karlovac (Sv. Trojica)	44
Daruvar	1 obitelj
Lipovljani	221
Kutjevo	1
Preloščica	1
Crkvena	1
Karlovac (sv. Ćiril i Metod)	82
Pakrac	2
Zagorska Sela	0
Velika Gorica	2
Stupnik	1

Samobor	5
Divuša	25 obitelji
Bjelovar	12
Zlatar	1
Dugo Selo	2
Krapinske Toplice	2
Nova Gradiška	2
Virje	1
Petrovsko	1
Pleternica	200
Petrinja	50

Prijelazi nisu uvijek bili masovni, odnosno veći broj župljana nije prelazio na starokatolicizam. Župnik iz Zlatara javlja Nadbiskupskom duhovnom stolu 18. veljače 1927. kako je pet osoba iz njegove župe prešlo na starokatolicizam.[1193] Tijekom travnja 1928. starokatolici su pokušali organizirati svoju vjersku zajednicu i u Siraču, filijali župe Badljevina, čak su i organizirali poseban odbor za Starokatoličku crkvu u Siraču. Sam župnik u svome dopisu nadbiskupiji tomu se čudi jer u tome kraju nema starokatolika.[1194] Bilo je i nesnalaženja među župnicima u različitim situacijama. Tako župnik iz Šestina Matija Miletić pita Nadbiskupski duhovni stol što mu je činiti jer mu je došao krstiti dijete otac rimokatolik vjenčan u starokatoličkoj crkvi.[1195] Pleternički župnik Franjo Radović 5. rujna 1927. piše isto

[1193] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1927., 1138.
[1194] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1928., 53.
[1195] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol*, 1926., 8653.

naslovu kako je kod njega u župi kao svjedok na vjenčanje došao jedan starokatolik, a on mu je kao uvjet postavio da napusti starokatolicizam ili ne može biti svjedokom te pita što mu je dalje činiti.[1196] Župnik iz Bjelovara traži od Nadbiskupskog duhovnog stola savjet kako da se ponese prema nezakonitom vjerozakonskom prijelazu jedne svoje župljanke.[1197] Nadalje, župnik iz Pitomače traži savjet od nadbiskupije kako da se ponese u slučaju gdje bračni par vjenčan u starokatoličkoj crkvi želi krstiti dijete u rimokatoličkoj.[1198] U Špišić Bukovici dio starokatoličkih vjernika se u rujnu 1929. želio vratiti ponovno u Katoličku Crkvu pa župnik piše Nadbiskupskom duhovnom stolu i pita što mu je činiti. Pita mora li primijeniti svečani obred primanja ili prijelaznike samo upisati u matičnu knjigu.[1199]

Iz navedenog je vidljivo kako se starokatolicizam proširio na području uže Hrvatske i Slavonije, manje u Dalmaciji, često iskorištsvsjući sukobe župnika i župljana ili neke lokalne animozitete za širenje svoje promidžbe. Masovni prijelazi na starokatolicizam bili su rijetki i događali su se izvanredno, uglavnom su to bili pojedinačni prijelazi koji nisu uvijek bili motivirani uvjerenjem, nego nasušnom potrebom, najčešće drugim brakom, odnosno ozakonjenjem drugoga braka. Ne bez obzira na motivaciju starokatolicizam se relativno brzo proširio u mnogim župama na području Hrvatske gdje je HSC osnivala svoje župe i crkvene općine. Sami župnici često se nisu snalazili u datim situacijama, o čemu svjedoči velik broj dopisa koje su slali Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagreb tražeći pravne i moralne savjete kako se snaći u takvoj situaciji. Brojevi prijelaza koje su donosile obje strane vrlo su upitni. Dok su starokatolici nastojali prikazati masovno pristajanje uza svoj pokret u pojedinim gradovima i selima, rimokatolici su taj broj uvijek nastojali minorizirati prikazujući time neuspjeh starokatolicizma u pojedinoj župi. Na ruku rimokatoličkoj promdžbi išli su nezakoniti prijelazi na starokatolicizam, koji su često bili obavljeni bez potrebne zakonske regulative. U biti je broj starokatolika bio svakako veći od onoga koji je prikazivala rimokatolička strana, ali daleko od napuhanih brojeva kojima se hvalila starokatolička promidžba. Hrvatska starokatolička crkva uspjela je do kraja 1929. godine izgraditi čvrstu mrežu župa i crkvenih općina u cijeloj Hrvatskoj, s tendencijom daljnjeg širenja. Sam pokret prešao je granice Hrvatske i započeo svoju promidžbu i organiziranje u Bosni i Hercegovini te u Vojvodini, što dovoljno govori o agilnosti kojom su starokatolici nastojali provećati svoj

[1196] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1927., 87.
[1197] NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1929., 4957.
[1198]NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1929., 571.
[1199]NAZ, *Nadbiskupski duhovni stol,* 1929., 105.

broj i urediti organizaciju na području cijele Kraljevine SHS-a. Godine 1931. imala je HSC u Kraljevini SHS-u 37 svećenika[1200] i 56 župa i crkvenih općina.[1201]

7.2.8. Starokatolicizam izvan Hrvatske

Nakon 1925. godine bilježimo prve pojave starokatolicizma izvan granica Hrvatske i Slavonije. Osim što se pojavio u Dalmaciji, starokatolicizam je do 1929. godine organizirao župe i crkvene općine HSC-a u Vojvodini i Bosni i Hercegovini.

O širenju starokatolicizma u Vojvodini ima vrlo malo izvora. Konzultor HSC-a za to područje bio je Gustav Čerček, koji je u Novom Sadu izdavao *Starokatolički glasnik.* To glasilo pokazuje kako je 1930. postojala starokatolička župa u Malom Iđošu.[1202] Također je vidljivo kako je postojala i crkvena općina u Subotici, koja nije bila čisto hrvatska jer je među vjernicima bilo i Mađara.[1203] Starokatoličke crkvene općine osnovane su u Malom Iđošu, Subotici, Srbobranu, Čurugu, Novom Sadu, Petrovaradinu, Pličici, Šatrincima i Maradiku.[1204]

Starokatolička crkvena općina osnovana je i u Beogradu. U prvome redu tomu je pridonio Kalogjerin čest boravak u Beogradu, još od vremena reformnog pokreta, gdje je neke osobe uspio pridobiti za starokatolicizam. Prvi koji je pristupio u redove HSC-a bio je činovnik bavarskog Lloyda Dragutin Ber 1925. godine. Godine 1926. pristupaju pokretu trgovac Hugo Vajman, svećenik Ivan Orlić, Milan Dasović i odvjetnik Mijo Obuljen. Po odobrenju biskupa Kalogjere svećenik Orlić obavlja liturgijske obrede sve do studenog 1928. Sastanci su se održavali u kući Dragutina Bera i kod Huge Vajmana. Pokret je dobio nov zamah u rujnu 1928., kad je u Beograd premješten Niko Kalogjera, koji je dobio profesorsko mjesto u Prvoj muškoj gimnaziji. On odmah preuzima dušobrižničku službu i započinje

---

[1200] Svećenici Hrvatske starokatoličke crkve u aktivnoj službi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 36–37.; Svećenici su bili: Juraj Ivo Barbarić (Bogomolje), Luka Biškupović (Petrinja), Grgur Čengić (Habjanovci), Gustav Čerček (Subotica, Mali Iđoš), Milan Dobrovoljac (dijaspora), Mihovil Dubravčić (Šaptinovci), Stjepan Gluhak (dijaspora), Stjepan Haberstock (Zagreb), Janko Hitrec, Franjo Horvat (Diaspora), Vladimir Horvat (Stenjevec), Josip Ivančić (Diaspora), Davorin Ivanović (Andrijaševci), Josip Jukić (Sarajevo), Niko Kalogjera (Split), Vladimir Kos, Nikola Krpan (Krapanj), Vjekoslav Kružičević (Šibenik), Mirko Kutuzović (dijaspora), Ferod Lavrinec (Ljubljana), Marko P. Lončarić, Belizar Mandić (Zagreb), Stjepan Mentzinger (Pančevo), Rikard Merćep (Diaspora), Jaroslav Mezera, Ivan Orlić (Zemun), Niko Petrić (Split), Marko Samardžija (kateheta u Zagrebu, Koprivnici i Bjelovaru), Dragan Starčević (dijaspora), Marko Sinovčić, Ljubomir V. Satler (Karlovac), Grgur Škarica (Dubrave–Tuzla), Dragutin Tomac, Franjo Uzun (Diaspora), Ivan Variola (Diaspora), Preben Wenck, Stjepan Zagorac (Sušak)

[1201] Starokatoličke župe i župske orgnaizacije, 52–54.; *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* 42.

[1202] Usp. Novo župno vijeće u Malom Idjošu, u: *Starokatolički glasnik,* 15. III. 1930., br. 1., 3.

[1203] Usp. Prva skupština starokatolika u Subotici, u: *Starokatolički glasnik,* 15. III. 1930., br. 1., 3.; Spisak prelaznika iz Subotice, u: *Starokatolički glasnik,* 15. III. 1930., br. 1., 3.

[1204] Gustav ČERČEK, Staro-katolička misao u Dunavskoj Banovini, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.,80–81.

pripreme za osnutak župe u Beogradu. Gradsko poglavarstvo 1929. ustupa starokatolicima kapelu uz Dunav, iz koje je prije toga iselila pravoslavna parohija u novu crkvu. Krajem rujna 1929. na poziv beogradskih vjernika dolazi biskup Kalogjerá i 1. listopada organizira konstituirajuću skupštinu beogradskih starokatolika. Osnovana je župa, a upraviteljem župe imenovan je Niko Kalogjerá. U travnju 1930. osnovan je u Zemunu pobočni lokalni odbor. Župi Beograd pripalo je područje Zemuna i Pančeva. Tijekom veljače 1931. bit će u Beogradu osnovan Duhovni sud kao ispostava zagrebačkoga. Istodobno je u Beogradu osnovan i biskupski vikarijat. Godine 1932. Duhovni sud u Beogradu postao je samostalan, a vikarijat se pretvorio u biskupsku kancelariju.[1205] Prva misa u novoj bogomolji održana je 14. studenog 1930. Bogoslužje je vodio Niko Kalogjerá uz asistenciju biskupskog delegata Gustava Čerčeka. Prisustvovao je i biskup Marko Kalogjerá, koji je održao propovijed o starokatoličkoj vjeri.[1206] Godine 1930., prema starokatoličkim izvorima, imala je ta župa oko 300 vjernika.[1207]

Na području Bosne i Hercegovine starokatolicizam je počeo širiti prijašnji pristaša reformnog pokreta Božo Petrović. Područje njegova djelovanja bilo je njegovo rodno selu Dubrave kraj Tuzle. Petrović je vješto iskoristio sukob seljana sa župnikom oko lukna i počeo širiti starokatoličke ideje. Na njegov poziv 1926. dolaze iz Zagreba predstavnici HSC-a koji slave prvu misu na hrvatskome jeziku. Dana 23. svibnja 1926. osnivaju hrvatsku starokatoličku župu. Organiziranje župe povjereno je Ljubi Satleru. Kako nisu uspjeli u pokušaju da zauzmu crkvu u Moravčanima, seljani Dubrave, Parsela i Pasca sagradili su svoju crkvicu koju je 10. listopada 1926. posvetio biskup Kalogjerá te pritom podijelio krizmu za 200 djece. Nakon odlaska Ljube Satlera za vojnog kapelana upraviteljem župe imenovan je Paško Škarica. On je sa svojim bratićem svećenikom Grguron Škaricom počeo graditi župnu kuću i organizirati starokatolicizam u Tuzli–Kreki. U sukobu oko groblja, gdje su starokatolici izgubili pravo na pokapanje svojih mrtvih, mnogi su vjernici otpali od starokatolicizma i vratili se rimokatoličkoj vjeri. Župu Dubrave priznalo je Ministarstvo vjera 29. rujna 1926. godine. Odredbom istog ministarstva priznata je 29. studenog 1926. i župa u Tuzli. Osnivanjem župe u Dubravi osnovano je 1928. starokatoličko groblje sv. Ilije, na kojem je sagrađena grobna kapela. Župni stan dovršen je 1933. godine, kad je župa brojala 719 vjernika, dok je župa sv. Ivana Krstitelja u Tuzli–Kreka brojala oko 80 vjernika. Njoj je

[1205] Crtice o starokatoličkoj crkvi u Beogradu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 87.
[1206] Prva starokatolička crkva u Beogradu, u: *Nova Zora,* 20. XII. 1930., br. 6., 7.
[1207] Naša crkva u Beogradu, u: *Starokatolik,* 31. XII. 1930., br. 12., 8.

zemljište za groblje darovala tuzlanska općina.[1208] *Katolički tjednik* navodi kako je starokatolička župa Tuzla–Kreka imala oko 500 vjernika.[1209] Prvo predavanje o starokatolicizmu u Tuzli imao je 1926. Ante Donković, nakon njega Ljubo Satler i na kraju Grgur Čengić. Poslan od nadbiskupa Šarića, kanonik Hadrović smijenio je župnika i nastojao smiriti sukobe kako bi spriječio starokatolički pokret u Tuzli.[1210] Neuspjeli pokušaj širenja starokatolicizma dogodio se u župi Morančani kraj Tuzle. Ondje su zbog nekog sukoba s župnikom Pezerom bili pozvani Satler i Donković, koji su održali predavanje o starokatolicizmu. Već je bio imenovan i upravitelj župe Marko Čengić. Brzo je reagirala nadbiskupija u Sarajevu, zamijenila župnika i time dovela do neuspjeha starokatolicizma u Morančanima.[1211] U susjednim Dubravama učiteljem je bio imenovan starokatolik Škarica, koji je organizirao napad na župnika iz Morančana Antu Dujmušića dok je išao držati vjeronauk katoličkoj djeci u školi u Dubravama. Na učiteljev poticaj skupina starokatolika napala je župnika i pretukla ga.[1212] Prema pisanju sarajevskog *Katoličkog tjednika* starokatolici u Dubravama imali su potporu lokalnih vođa HSS-a. Navodi se kako je na službenoj Radićevoj izbornoj listi na drugome mjestu Ivo Tomić, predsjednik starokatoličkog crkvenog odbora i njihov glavni agitator.[1213] Isto prenosi i *Katolički list*. On navodi kako je 1926. u župu Morančane u tuzlanskom kraju dolazio Ante Donković na poziv Bože Petrovića, glasovitog starokatoličkog agitatora u Bosni. U selima Morančani i Živinice, gdje je starokatolicizam imao nekog uspjeha, svi su se vjernici vratili u Katoličku Crkvu i protjerali starokatoličke svećenike. Nešto pristaša imali su u selima Husini, Dubravama i Par selu. Privremenim starokatoličkim župnikom imenovan je Satler, *koji je na posebnu intervenciju podsekretara u Ministarstvu financija Neudorfera, pristaše Radićeve stranke, postavljen za ravnatelja biskupske kancelarije starokatoličke crkve u Zagrebu.* Isto glasilo navodi kako starokatolički agitatori u tuzlanskom kraju imaju potporu vodstva lokalnog HSS-a, osobito njegova predsjednika koji otvoreno agitira za prelazak na starokatolicizam.[1214]

Drugo žarište starokatolicizma u Bosni bilo je na području Ljubije i Šurkovca. Stalni sukobi župljana sa župnikom doveli su do toga da su seljani 1926. pisali vodstvu HSC-a u Zagrebu da pošalje svojega svećenika. Godine 1928. prešlo je na starokatolicizam 50 osoba čime su udareni temelji organizacije HSC-a u Ljubiji i Šurkovcu. Prva starokatolička

[1208] Naše župe Dubrava i Tuzla, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 74–75.
[1209] Tuzla: Starokatoličke novosti, u: *Starokatolik,* 24. X. 1926., br. 42., 4.
[1210] Naša Crkva u Bosni, u: *Starokatolik*, 30. IV. 1926., br. 4., 7.
[1211] Starokatolički pokret u Bosni, u: *Katolički tjednik,* 20. VI. 1926., br. 25., 2–3.
[1212] Morančani: Još o starokatolicima, u: *Katolički tjednik,* 31. X. 1926., br. 43., 4.
[1213] Morančani: Starokatolici, u: *Katolički tjednik,* 23. I. 1927., br. 4., 7.
[1214] Starokatolici u Bosni, u: *Katolički list,* 3. VI. 1926., br. 22., 313.

misa održana je 9. studenog 1928., a služio ju je banjalučki profesor Marko Sinovčić. Starokatolici iz Ljubije i Šurkovca započeli su s izgradnjom svoje crkve, koju je 8. rujna 1929. posvetio biskup Kalogjerá. Organizirano je župno vijeće, koje je 1933. osnovalo groblje za starokatolike Ljubije i Šurkovca.[1215]

Starokatolički pokret pojavio se i u drugim bosanskim selima i gardovima. Najjači je bio na području Tuzle, odatle se proširio na Prijedor, Ljubiju, Volare, Srškovac i okolicu. Osim toga osnovani su odbori u Jajcu i Bihaću,a počela se organizirati i starokatolička župa u Sarajevu. Ondje je 1926. osnovan župni odbor čiji je predsjednik bio Božo Petrović, a tajnik bivši franjevac Josip Jukić, koji je iste godine imenovan župnikom u Sarajevu.[1216] Zagorac je 22. lipnja održao u Sarajevu predavanje o starokatolicizmu, koje su spriječili katolici.[1217] U lipnju 1926. Stjepan Zagorac vjenčao je u Sarajevu župnika Jukića.[1218] Krajem 1926. župa u Sarajevu brojala je oko 50 starokatoličkih obitelji, prema starokatoličkim izvorima.[1219] Prva starokatolička misa održana je u travnju 1927. na igralištu sportskog društva *Slavija.* Osim toga starokatolici su u Sarajevu otvorili knjižaru *Napred,* gdje je katolicima izričito bilo zabranjeno kupovati.[1220]

Starokatolicizam se 1931. godine među katolicima južnog Uskoplja pojavio nenadano i neočekivano kao protest protiv osnutka nove župe u Bistrici. Dekretom vrhbosanskog nadbiskupa Šarića 6. siječnja 1931. za katolike sela Bistrice, Krupe, Saraj Vilića, Vilić Polja, Grnice i Rasnice u južnom Uskoplju utemeljena je nova župa sa sjedištem u Bistrici. Uspostavi nove župe nije bio naklonjen dio franjevaca Bosne Srebrene kao ni njezin tadašnji provincijalat. Najžešći protivnici osnutka bističke župe bili su gornjovakufski župnici fra Paškal Dumančić i fra Silvije Franković te pojedini franjevci iz samostana u Fojnici na čelu s fra Viktorom Baltićem.[1221] Opasnost od izbijanja crkvenog raskola postala je stvarnost kad je glavnina nezadovoljnika pristupila starokatolicizmu. Vrhbosanska nadbiskupija našla se u situaciji da izgubi novoosnovanu bističku župu i dio župljana župe Gornji Vakuf, kao što je 1926. u cijelosti izgubila župu Donju Dubravu kraj Tuzle.[1222] Tijekom proljeća 1932. starokatolička se promidžba na području bističke i gornjovakufske župe intenzivirala. U nju su bili uključeni i najviši predstavnici vlasti u Kraljevini Jugoslaviji,

---

[1215] Josip IVELIĆ, Ljubija–Šurkovac, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 76–78.
[1216] Naš pokret u Bosni, u: *Starokatolik,* 31. V. 1926., br. 5., 8.
[1217] Donkihotski juriš starokatolika na Sarajevo, u: *Katolički tjednik,* 4. VII. 1926., br. 27., 2.
[1218] Prvo zakonito vjenčanje katoličkog svećenika u Sarajevu, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7., 8.
[1219] Naša nova župa u Sarajevu, u: *Starokatolik,* 20. XII. 1926., br. 12., 11.
[1220] Sarajevo: Prva svetogrdna misa nove "starokatoličke" vjere među nama, u: *Katolički tjednik,* 8. V. 1927., br. 19., 8.
[1221] Usp. A. ŠKEGRO, Nadbiskup Ivan Šarić i starokatolicizam u južnom Uskoplju, 323.
[1222] Usp. A. ŠKEGRO, Nadbiskup Ivan Šarić i starokatolicizam u južnom Uskoplju, 324.

koja je, kako bi oslabila utjecaj Katoličke Crkve i razjedinila hrvatski nacionalni korpus, pomagala starokatolicizam.[1223] Starokatolicizam je zaštitnike i pokrovitelje imao i u vodstvu Hrvatske seljačke stranke, čiji je vođa Vladko Maček i sam pristupio starokatolicizmu. Starokatolik je bio i Josip Predavec, suosnivač i potpredsjednik HSS-a te zamjenik predsjednika stranke u vrijeme njegova robijanja 1933. godine. Uspostavljene su čvrste veze između starokatoličkog vodstva i nezadovoljnika bističke i gornjovakufske župe. Vodstvo starokatolika među njima je djelovalo preko povjerenika te putem brošura i letaka. Za starokatolicizam se zagrijalo 114 kućnih starješina Vilić Polja, Krupe i Hrasnice II. (koji su pripadali bističkoj župi) te Ploče, Podgrađa i Voljica (koji su pripadali gornjovakufskoj župi). Za župnika starokatoličke župe, koja se osnovala od navedenih sela, nudio se Niko Petrić.[1224] U proljeće 1933. na spomenutu području je počeo djelovati starokatolički župnik Jukić.[1225] Godina 1934. značila je slom starokatolicizma na području južnog Uskoplja. Razloge tomu najprije treba tražiti u odlučnoj akciji nadbiskupa Šarića kod mjerodavnih, ponajprije banovinskih vlasti u Splitu, nuncija Pellegrinettija i državnih vlasti u Beogradu. Svakako je tomu pridonijelo i taktično nastupanje bističkog župnika Zirduma među katolicima južnog Uskoplja.[1226]

Početkom 1927. starokatolicizam se pojavio i u Hercegovini. Na molbu dvadesetak građana Mostara 20. ožujka 1927. u Mostaru je predavanje o starokatoličkoj crkvi održao Stjepan Zagorac. Nekoliko dana poslije zakazan je prvi zbor starokatolika u hotelu *Neretva,* koji je otvorio Božo Petrović. No, zbog provokacija rimokatolika zbor je odgođen za drugi dan.[1227] Nekoliko dana prije zakazanog sastanka pristaše Starokatoličke crkve dijelili su letke i pozivali na *duhovno oslobođenje od Rimske Crkve.* Njihov je skup prvotno bio zakazan u dvorani *Hrvoja*, zgradi Bratovštine sv. Ante. No, kada se vidjelo da članovi Bratovštine namjeravaju silom prekinuti skup, premješten je u hotel *Neretva.*[1228] Na pojavu starokatolicizma u Hercegovini reagiralo je 80 najuglednijih ljudi iz hercegovačkih sela te katolički sveučilištarci iz Hercegovine koji su poslali biskupu Mišiću poruku u kojoj podržavaju rad katoličkog klera i njegovu organizaciju, te napali starokatolicizam.[1229]

[1223] Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, Otapali ili odbačeni anđeli? Nastanak Hrvatske starokatoličke crkve, u: *Hrvatska revija,* 1(2001), 64–73.
[1224] Usp. A. ŠKEGRO, Nadbiskup Ivan Šarić i starokatolicizam u južnom Uskoplju, 334.
[1225] *Isto,* 340.
[1226] *Isto,* 343.
[1227] Hrvatski starokatolički pokret u Hercegovini, u: *Starokatolik,* 30. IV. 1927., br. 4., 3.
[1228] Mostar: Neuspjeli pokušaj starokatoličkog prozelitizma u Hercegovini, u: *Katolički tjednik,* 17. IV. 1927., br. 16., 6–7.
[1229] Mostar: Vjernost hercegovačkih katolika Crkvi, u: *Katolički tjednik,* 20. III. 1927., br. 12., 7.

Godine 1928. starokatolicizam se pojavio i na području Livna. Naime, tri godine prije toga bila je odcjepljena od župe matice u Čuktiću filijala Bila s obližnjim selima. Neka sela nove filijale nisu bila zadovoljna mjestom župskog stana i buduće crkve i počeli su se buniti te uskraćivati novom župniku podavanja za izgradnju župskog stana. Taj sukob su iskoristili starokatolici koji su iz Splita odmah poslali svoje agitatore u selo Zabrišće. Vođa cijele akcije bio je Josko Dronjić, predsjednik organizacije HSS-a. Bio je delegiran da dogovori dolazak starokatolika u Zabrišće.[1230]

Upravno vijeće HSC-a 20. listopada 1927. osniva u Sarajevu *Pokrajinski odbor hrvatske starokatoličke crkve za Bosnu i Hercegovinu.*[1231] Do početka 30-ih godina 20. stoljeća starokatolicizam se proširio na područje Vojvodine i Bosne i Hercegovine. Iako tu nije imao tako snažan poticaj kao u Hrvatskoj, ipak je iskoristio nezadovoljstvo dijela vojvođanskih i bosanskohercegovačkih katolika zbog različitih crkvenih i društvenih okolnosti te utemeljio nekoliko stalnih župa u Bosni i Vojvodini. U Hercegovini starokatolicizam nije imao većeg uspjeha. Utemeljena je crkvena općina u Mostaru, ali je otpor katolika bio organiziran i jači nego u Bosni tako da starokatolicizam ovdje nije ozbiljnije ugrozio položaj Katoličke Crkve. Osnivanje starokatoličkih župa u Bosni i Vojvodini pokazatelj je određene dinamike, ako tomu pribrojimo i starokatoličke župe i crkvene općine u Hrvatskoj, koju je pokret pokazivao do početka 30-ih godina 20. stoljeća. Vješto koristeći nezadovoljstva katoličkih vjernika u pojedinim župana na širem području Kraljevine SHS-a/Jugoslavije, HSC je uspjela organizirati mrežu svojih župa i crkvenih općina na području cijele Kraljevine. Dinamizam koji je HSC pokazivala naglo će početi opadati krajem 20-ih godina, kada će unutarnji sukobi početi lomiti dinamizam te mlade crkvene zajednice.

8. Sukobi i raskoli u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi

[1230] Prilike u Livnu i okolici, u: *Narodna politika,* 10. II. 1928., br. 17., 4–5.
[1231] Hrvatska Staro-katolička Crkva, u: *Starokatolik,* 20. I. 1931., br. 1., 4.

Još tijekom reformnog pokreta izbijali su među reformašima različiti sukobi koji su u tom razdoblju uglavnom ostajali unutar pokreta i u sjeni zajedničkih ciljeva. No, nakon nastanka HSC-a i njezina potpunog ozakonjenja i državnog priznanja, kad je život te vjerske zajednice krenuo svojim vlastitim putem, počele su u prvi plan izbijati nesuglasice i sporovi koji su ugrožavali njezinu stabilnost i egzistenciju te doveli do opadanja prvotnog dinamizma koji je zajednica pokazivala od svoga nastanka do samog početka 30-ih godina 20. stoljeća.

8.1. Vidušićev raskol

Sinoda Hrvatske starokatoličke crkve iz svibnja 1925. godine spominje prvi put početak raskola koji je započeo Stjepan Vidušić. U 12. članku sinodalnih zaključaka spominje se kako je Ante Donković podnio referat u kojem se osvrnuo na rad Stjepana Vidušića *te konstatira, da su zapisnici Sinodalnog vijeća samo registar neposluha i opomena Dru Vidušiću; ne radi se dakle o sporu, nego o neposluhu Sin. Vijeću*.[1232] Prema Donkovićevu izvještaju spor je izbio oko izdavanja i vlasništva nad glasilom *Preporod*. Prema tome izvještaju Vidušiću je kao glavnom uredniku Sinodalno vijeće 1924. isplatilo dug prema tiskari *Preporoda*, glasila koje je tada trebalo prijeći u vlasništvo Sinodalnog vijeća, s čime se navodno usuglasio i Vidušić. Uz to mu je isplaćen predujam na plaću dok ne primi plaću u državnoj službi. No, prema izvještaju, Vidušić nije predao list Sinodalnom vijeću niti je vratio predujam. Vijeće ga je potom razriješilo službe generalnog vikara i ponudilo mu mjesto biskupova osobnog tajnika, što je Vidušić uz uvrede otklonio. Stoga je Sinoda 5. svibnja 1925. jednoglasno zaključila kako se *lišava Dr. Stjepan Vidušić svećeničke službe i svih dosadašnjih funkcija u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi...*[1233] Vidušiću se u tom sukobu pridružio i koprivnički župnik Josip Luketić, o kojemu je Sinoda zaključila da se *obveže na pokornost Biskupu i Sinodalnom Vijeću Crkve, kao i da prekine vezu sa Drom Stjepanom Vidušićem u razornom radu protiv Crkve. Ako to ne izvrši, ima ga se lišiti svećeničke službe i svih položaja u Hrv. Starokatoličkoj Crkvi.*[1234]

Na zaključke se dugim člankom oglasio i Vidušić u glasilu *Preporod,* kojemu je bio vlasnik i glavni urednik. Vidušić je za raskol u crkvi okrivio Marka Kalogjeru: *već davno, kratko vrijeme iza dolaska Marka Kalogjeré u našu sredinu, pojavio se medju nama crv razdora. Podgrizavao nas je, uništavao nas je... Bolnog smo srca gledali, kako se iznakažuje i*

[1232] Izvještaj Sinode Hrv. starokatoličke crkve u Zagrebu dana 5. svibnja 1925., u: *Starokatolik,* 30. V. 1925., br. 5., 3.
[1233]Izvještaj Sinode Hrv. starokatoličke crkve u Zagrebu dana 5. svibnja 1925., 3.
[1234] *Isto.*

razara naše djelo, pa smo i sami opet šutjeli. Šutjeli smo i onda kada je razdor već bio tu, ako još i tajan šutjeli smo i onda, kada su pristaše Marka Kalojeré počeli javno govoriti da će nas protjerati iz crkve. Napokon je progovorio Marko Kalogjerá. Sazvao je nekakvu smiješnu "sinodu", isključio iz broja svećenika Luketića i mene, podijelio ukor Cerovskom i Andresu i tu tešku osudu proglasio cijelom svijetu u svojem "Starokatoliku"... Radi se o sporu i o razdoru, o sporu potpuno oprečnih ideja.[1235] Iz nastavka Vidušićeva teksta očito je kako je riječ o sukobu koji je izbio zbog osobnog neslaganja i antipatije Vidušića prema Marku Kalogjeri. Vidušić mu u svom članku predbacuje kako je pristupio reformnom pokretu i bio jedan od osnivača HSC-a *jer je imao biti istjeran i lišen službe* (kao splitski kanonik i župnik, nap. a.). *Poslije sam čuo od mnogih ljudi, da su se odbili od nas zbog ličnosti Marka Kalogjeré. Ljudi koji poznaju prilike govorili su, da smo zbog njega izgubili Dalmaciju, a to je sasvim jasno izrekao pred više braće i jedan dalmatinski svećenik. Vjerujem da je tako.*[1236] Vidušić u daljnjem tekstu predbacuju Kalogjeri da je svugdje postavljao sebi podesne ljude kako bi lakše kontrolirao prilike u HSC-u.[1237] Nakon toga predbacuje mu i pitanje druge ženidbe. Vidušić navodi kako: *po mojem dubokom uvjerenju pitanje drugog braka najidelanije shvaća rimokatolička crkva, koja ga smatra nerazrješivom zajednicom muža i žene... Kad bi Krist potpuno jasno zabranio drugu ženidbu nakon razvoda prve imali bi kršćani šutjeti i pokoriti se, ali takova jasna zapovijed ne postoji. Ne poznaje ju ni crkvena starina... Popuštanje od najidealnijega ne smije nipošto ići predaleko, ne smije brak lišiti njegove uzvišene veličine, neosporive svetosti i načelne nerazrješivosti. Dozvola ponovnog braka može i smije u kršćanskoj crkvi biti samo iznimka, koja se dozvoljava uz sve nužne mjere opreza... Baš pitanje druge ženidbe u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi rodilo je najteže razmirice i baš je ono najglavniji razlog razdoru... Cijelu prvu polovinu prošle godine bavilo se sinodalno vijeće gotovo isključivo pitanjem drugog braka, redala se sjednica za sjednicom i već je izgledalo, da nas je samo to pitanje podiglo proti Rimu... Čim je ženidbeni sud počeo raditi, nastalo je po svim krajevima naše države silno zanimanje za našu crkvu. Kao što je rimska fukara dovikivala rimskim carevima: "kruha i igara", tako se našem ženidbenom sudu počelo dovikivati: "Ženidbu, udaju"... Iz dana u dan postajo sam sve nezadovoljniji radom ženidbenog suda, pa sam na sinodalnom vijeću iznio svoje mišljenje... jesmo li smjeli izvrći crkvu pogibelji da budemo osudjeni kao širitelji dvoženstva, jer dobar dio tih sklopljenih*

[1235] Stjepan VIDUŠIĆ, Razdor u našoj crkvi i Marko Kalogjera, u: *Preporod,* 18. VI. 1925., br. 5–6., 1.
[1236] S. VIDUŠIĆ, Razdor u našoj crkvi i Marko Kalogjera, 3–4.
[1237] *Isto,* 4.

ženidaba po državnom zakonu i nije drugo nego dvoženstvo.[1238] Vidušić za ovakvo stanje okrivljuje Kalogjeru i njegovu ženidbenu politiku koju je podmetnuo Sinodalnom vijeću. U pitanju politike Vidušić zamjera Kalogjeri što je se upustio u strančarenje i kad je u Dalmaciji počeo prevladavati HSS da je javno počeo podržavati Radića, unatoč tomu što se HSC nastojao držati podalje od stranačke politike. Potom mu predbacuje stranački oportunizam jer je od zagriženog radićevca prešao u radikale. U tom kontekstu promatra i Donkovićevu izjavu u Bjelovaru u kojoj ovaj kaže: *Mi se Vidušića ne bojimo, mi smo se u Beogradu potpuno osigurali.*[1239] Nakon toga Vidušić donosi niz laži koje je navodno izrekao Marko Kalogjerá. Optužuje ga za laž o priležništvu jer je vjenčan poslije izbora za biskupa, a ne prije kako je sam tvrdio. Zatim da je Starokatolička crkva nastala zahvaljujući njemu, što Vidušić odbacuje kao notornu laž. U cijelom nizu Kalogjerinih izjava i postupaka Vidušić nalazi laži, čime potkrepljuje svoj osobni animozitet prema biskupu Kalogjeri.[1240] Vidušić potom napada Kalogjeru da je bez ikakva ovlaštenja potpuno slobodno raspolagao crkvenim novcem koji je izdavao ne tražeći za to potvrdu te konstatira: *sve je to nužno vodilo do preloma, samo ga mi nismo htjeli izazvati i još uvijek u nadi, da će se prilike popraviti i bojeći se posljedica za našu mladu crkvu. Dok smo mi šutjeli, radilo se s druge strane.*[1241] Nakon toga Vidušić prelazi na govor o svom sukobu s Kalogjerom, iz čega je očito da je riječ o sukobu na osobnoj razini koji je doveo do prvog raskola u HSC-u. On navodi sljedeće: *i doista već od prosinca prošle godine šire se o meni najstrašnije vijesti. Proglasivalo me se pijanicom... govorilo se da sam prijetio samoubijstvom, ako mi se ne uspije protjerati iz Karlovca župnika Satlera i sebe onamo namjestiti... da kanim u Karlovac namjestiti brata Luketića; da težim za biskupskom časti pa zato pravim smutnje, da kanim biskupom učiniti zagrebačkog župnika Cerovskog, pripovijedalo se, da sam rekao: "Ja sam tu crkvu stvorio, ja ću je i uništiti"... prikazivalo me se Orjunašem, koji je u Zagrebu tukao Hrvate, govorilo se, da me plaća Beograd, da me plaćaju rimljani... S druge strane dizalo se biskupa Kalogjeru vrh zvijezda... A usporedo s tim glasinama pripovijedali su biskupovi uži prijatelji da će mene i župnika Luketiće maknuti iz crkve.*[1242] Vidušić navodi kako je njegov progon započeo 25. veljače 1925. kad je na Sinodalnom vijeću pozvan da napusti službu generalnog vikara te da ode u Daruvar i tu djeluje kao svećenik HSC-a.[1243] Slijedi osvrt na već spominjanu sinodu od 5. svibnja 1925. koju Vidušić naziva *smiješnom i grešnom* i koju je Kalogjerá sazvao kako bi

[1238] *Isto*, 4–7.
[1239] *Isto*, 7–8.
[1240] *Isto*, 8–10.
[1241] *Isto*, 10.
[1242] *Isto*, 10–11.
[1243] *Isto*, 11.

proveo *"čišćenje" crkve od onih koji su je osnovali.*[1244] Prvo navodi kako je sam tijek sinode bio nelegalan jer zagrebački župnik Cerovski, koprivnički Luketić i dr. Andres nisu bili obaviješteni o zaključcima koji će biti predloženi za raspravljanje i prihvaćanje jer *izaslanici ne glasuju u ime svoje nego u ime svojih organizacija, pa starokatolička crkva prije crkvenog sabora obavješćuje svoje organizacije o čemu će se raspravljat. Biskup nije nekim članovima sinode ni dnevnog reda poslao.*[1245] Spominje i sukob koji je izbio tijekom sinode kada su predstavnici Bjelovara, Daruvara, Dežanovca i Špišić Bukovice te koprivnički župnik Luketić protestno napustili rad sinode. Naposljetku su rad sinode napustili dr. Anders i sam Vidušić, koji je smatrao sinodu nezakonitom i zahtijevao da se sazove nova. Na toj sinodi, kako je navedeno već na početku, izbačeni su iz svećeničke službe Vidušić i Luketić, a ukoreni Cerovski i Anders. Vidušić govori i o poprilično mutnim izborima za predstavnike na sinodi koje je u pojedinim župama proveo Kalogjerá kako bi si osigurao dovoljnu većinu.[1246] On najviše zamjera sinodi što je dopustila da se odstrane članovi osnivači HSC-a i što je dala punu vlast ženidbenim sudovima da *razvjenčava i vjenčava ljude po svojoj volji.*[1247] Na kraju Vidušić zaključuje: *šutjeli smo, braćo i sestre, dugo smo gutali. Šutjeli smo onda, kada se biskup nije prao od teških objeda i još smo ga zaštićivali i branili. Šutjeli smo i onda kada je počeo uvoditi nove stvari, protivne reformnom programu. Koliko smo šutjeli, vidi se po tomu, što istom danas iznosimo, da biskup Marko Kalogjera po državnom i crkvenom zakonu još i sada živi u priležništvu. Jesmo li mogli i dalje šutjeti? Dok nas se naokolo podmuklo blatilo mi smo šutjeli, dok nas je biskup u svojem "Starokatoliku" prikriveno nazvao neprijateljima crkve i plaćenicima Rima, mi smo šutjeli. Ali sada, kad nas tjera iz crkve koju smo mi osnovali, ne možemo šutjeti, jer bi to značilo priznati se krivim svih onih objeda... on našu dragu crkvu pretvara u poduzeće za sklapanje novih brakova, onna svoju ruku troši crkveni novac, on uvodi ideje skroz protivne našem starom programu...*[1248]

Iste godine Vidušić je izdao brošuru protiv Marka Kalogjere *Dvoženstvo po receptu Marka Kalogjere.* On započinje svoj govor o nerazrješivosti braka i zaključku sinode od 29. lipnja 1924. prema kojoj je drugi brak samo onda moguć ako je prvi razriješen ili dokazanom smrću bračnog druga ili pravomoćnom presudom nadležnog suda, *pa je i sinoda Hrv. starokat. crkve dozvolila sklapanje novog braka samo onima svojim vjernicima, koji nisu skrivili raspad prvoga. Reformni pokret i Hrv. starokat. crkva nisu se htjeli okititi žalosnom*

[1244] *Isto.*
[1245] *Isto,* 11–12.
[1246] *Isto,* 14.
[1247] *Isto.*
[1248] *Isto,* 15.

slavom, da postanu utočište griješnika.[1249] Nadalje, napada ženidbeni sud HSC-a koji je, kako kaže, prekoračio svoje ovlasti pod vodstvom Marka Kalogjeré i *sve granice odredjene mu pozitivnim zakonom i zaključcima sinode. A nije ni čudo, kad jedan od prvih doglavnika Marka Kalogjere zastupa načelo, da bi sve prve brakove trebalo razvesti, jer nisu drugo nego pokus... Premda zakon jasno odredjuje, pred koji sud spadaju pojedinačni bračni sporovi i baš ni jedan ne pridjeljuje u nadležnosti Kalogjerinog ženidbenog suda, on si je ipak sve bez Narodne skupštine prisvojio...*[1250] Vidušić najviše zamjera tom Kalogjerinu postupku što je otvorio time vrata svakomue da razriješi svoje bračno pitanje te da ima i takvih *koji bi prešli i na muhamedanstvo, samo da se mogu riješiti prvog braka i sklopiti drugi, pa makar za to platili i više...*[1251] Vidušić zatim donosi pismo koje je Ministarstvo vjera, zbog učestalih razvoda brakova u HSC-u, donijelo protiv takve prakse. Prema toj odluci za starokatolike u Hrvatskoj i Slavoniji na snazi je bilo bračno pravo drugog poglavlja Općeg austrijskog građanskog zakonika, prema kojem su u bračnim sporovima za državno područje nadležni redoviti građanski sudovi, dok Duhovni sud HSC-a u Zagrebu nema nikakva zakonskog temelja za svoje djelovanje i njegove su presude za državno područje bez ikakva učinka. Zato Vidušić napominje kako je ministarstvo zaključilo da *Kalogjerin ženidbeni sud nema prava izricati rastava ni razvoda braka, a brakovi sklopljeni nakon takvog razvoda su nevaljani i nose obilježje objektivnog učina, zločina dvoženstva.*[1252] Na kraju brošure Vidušić u poglavlju *Zašto sam to napisao* napada Kalogjerin način razvrgavanja brakova jer izaziva ruganje HSC-u i baca na nju sramotu. Pogotovo ga je na to nagnala izjava zagrebačkog velikog župana koji je izjavio da će provesti kazneni postupak protiv svih onih koji su stupili u drugi brak u HSC-u i započeti postupak za proglašenje ništavosti takva braka. Vidušić kaže: *i tako s jedne strane izrugivanje, a s druge osuda i prijetnja onih, koji imadu paziti na zakon. Sve su to teški udarci za hrv. starokat. crkvu, sve to smućuje i odbija one, koji su u nju pristupili ne tražeći da se riješe prvog bračnog druga i dodju do drugog braka. Sve to odbija i one, koji bi htjeli pristupiti. A ipak starokatolička crkva nije tomu ništa kriva, veliki broj njezinih vjernika i ne zna, što se radi. Kriv je netko drugi: Marko Kalogjera i njegova "uža okolina", koja je danas na kormilu crkve. To treba znati i zbog toga je napisana ova raspravica.*[1253] Ne izostavlja ni napade na sebe i svoje pristaše kad na samom kraju brošure piše: *on napadaj na sebe prikazuje navalom na crkvu, a svoje protivnike i sam i po svojoj "užoj okolini" naziva*

[1249] Stjepan VIDUŠIĆ, *Dvoženstvo po receptu Marka Kalogjere,* Zagreb, 1925., 5.
[1250] S. VIDUŠIĆ, *Dvoženstvo po receptu Marka Kalogjere*, 7.
[1251] *Isto,* 8.
[1252] *Isto,* 11–13.
[1253] *Isto,* 26.

plaćenicima Rima, neznatnim žalosnim iznimkama i širi o njima najgluplje laži. Ne, mi nismo plaćenici, što više, mi preziremo one, koji za novac i službu pritajuju svoje uvjerenje. Mi nismo plaćenici, ali nismo ni Markovci. A jer nismo plaćenici, ne damo si to od nikoga govoriti, najmanje od Marka Kalogjere, pa zbog toga i zavlačenja sudbenog postupka, ima ova rasprava još jednu sporednu svrhu. Ima biti preteča druge, koja izlazi odmah poslije nje, a ima uglaviti, da li sam ja dosita klevetnik, kako me Marko Kalogjera naziva. Ima u pravom svjetlu prikazati čovjeka kojega su davno u Splitu nazivali "pop (don) Laža" i kojemu je pok. biskup Nakić, već davno, dok još nije bilo ni govora o reformi, rekao u lice: "Vi ćete svršiti na optuženičkoj klupi.[1254]

Krajem lipnja 1925. godine Sinodalno vijeće HSC-a, u sastavu: predsjednik dr. A. Šemper i članovi A. Seiwerth, Pero Vuković, Ante Donković, Ivan Franić, Stjepan Zagorac i Mate Jakšić, donijelo je proglas kojim osuđuje rovarenje Stjepana Vidušića. Prvo ga optužuju što je u *Preporodu na najnedostojniji način napao našu Crkvu, njezine ustanove i članove, a osobito našeg biskupa.*[1255] Na svojoj sjednici od 23. lipnja vijeće je zaključilo kao prvo: *g. Dr. Vidušić može samo najprostijom zloporabom da izdaje list Preporod i da se na njemu kao vlasnik i izdavač potpisuje i da ga nazivlje "vjesnikom Hrv. Starokat. Crkve". Sinodalno vijeće isplatilo je dug dra Vidušića za "Preporod" i list je time, a i u saglasnosti sa drom Vidušićem, prešao u vlasništvo Sinodalnog vijeća. Dr. Vidušić je i sam u broju mjeseca studena 1924., od svoje volje i bez pritiska sa strane Sinodlanog vijeća, oglasio da je list vlasništvo Sinodlanog vijeća Hrv. Starokat. Crkve...*[1256] Nakon toga, u drugoj točki proglasa, vijeće konstatira kako je Vidušićev članak u *Preporodu prosta izmišljotina ili zlonamjerno iskrivljavanje činjenica, nedostojno jednog poštenog čovjeka* da bi u sljedećoj točki prešlo u obranu biskupa Kalogjeré za kojega kažu da je *njegov rad za našu crkvu uzoran i uvijek u potpunom skladu s našim ustanovama i cjelokupnom crkvenom upravom...*[1257] Sinodalno vijeće osvrće se i na Vidušićev napad na ženidbeni sud HSC-a i na njegove ženidbene zakone, koji su prema njima jednoglasno doneseni na sinodama i da je rad suda zakonit i pravilan. Tekst proglasa završava konstatacijom kako u HSC-u nema razdora, nego je samo riječ o nezdravim elementima i njihovu razornom radu.[1258] Dan poslije donošenja proglasa, 24. lipnja, oglasili su se i svećenici HSC-a, među kojima i Cerovski, i objavili proglas vjernicima Starokatoličke crkve: *Duboko žaleći otpad dra Stjepana Vidušića, najoštrije osudjujemo njegovo rovarenje protiv*

[1254] *Isto,* 29–30.
[1255] Osudjeno rovarenje Dra S. Vidušića, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6., 1.
[1256] Osudjeno rovarenje Dra S. Vidušića, 1.
[1257] *Isto.*
[1258] *Isto.*

Hrvatske Starokatoličke Crkve, njezine Sinode, Sinodalnog Vijeća, Ženidbenog Suda i Brata Biskupa Marka Kalogjerà, a naročito osudjujemo nedostojne i lažne napadaje Dra Stjepana Vidušića u listu "Preporod". Upozoravamo vjernike, da se ne dadu niti na čas smutiti tim neosnovanim, lažnim i klevetničkim napadajima na Crkvu i njezino zakonito poglavarstvo, već nek čvrsto ostanu uz biskupa i Sinodalno vijeće, u radu za one idele, kojima se je Dr. Vidušić kukavno iznevjerio, te svojim sadanjim radom koristi samo neprijateljima naše Crkve.[1259] Sinodalno vijeće uputilo je 23. lipnja poziv svim starokatoličkim župnim vijećima da se čuvaju podmuklih napada i rovarenja u HSC-u i da odmah, osam dana po primitku te naredbe, sazovu sve članove župnih vijeća na sjednicu sa dnevnim redom: *Rovarenja protiv uprave i vlasti naše Crkve.* Na toj sjednici neka preispitaju postoje li u dotičnome mjestu takva rovarenja i ako postoje, neka budu zapisana i poslana Sinodalnom vijeću. Župna vijeća pozvana su tu naredbu pročitati svim vjernicima nakon svete mise kako bi bili upozoreni na bezdušne napade i da im ne bi nehotice nasjeli.[1260] Napadi vodstva HSC-a na Vidušića nisu se zadržali samo na njegovu isključenju iz crkve nego su isposlovali da se ukazom ministra vjera Vidušić otpusti i iz državne službe.[1261]

HSC je zbog Vidušićeva članka u *Preporodu* pokrenuo sudsku parnicu protiv njega zbog uvreda i kleveta što ih je iznio protiv Kalogjerè i HSC-a. Uza sve to Vidušić je nastupio kao glavni svjedok u parnici koju je pred kotarskim sudom vodio Kalogjerà protiv kanonika Stjepana Korenića. U parnici koju je Kalogjerà poveo protiv Vidušića najviše se govorilo o klevetama koje je Vidušić iznio protiv Kalogjerina rada dok je još bio splitski župnik i kanonik te posebno o njegovu napadu na Kalogjeru kao onoga koji još živi u priležništvu. Kalogjerà navodi da je Vidušić, kao generalni vikar, obavio obred vjenčanja njega i njegove supruge, a svjedoci tomu jesu Donković i Luketić.[1262]

Početkom ožujka 1926. ponovno se posebnom izjavom oglasilo Sinodalno vijeće HSC-a, koje je ponovno reagiralo na napade Stjepana Vidušića na biskupa Kalogjeru. Oni prvo odbacuju svaku mogućnost raskola u HSC-u jer Vidušića nitko nije slijedio u njegovu napadu na Kalogjeru i HSC, osim, kako kažu, *dvije tri neznatne i žalosne iznimke.*[1263] Sinodalno vijeće se ponovno osvrće na Vidušićev članak u *Preporodu* i njegove napade na biskupa Kalogjeru i kaže: *sve što je Dr. Vidušić u "preporodu" pa i pred Sudom-dijelom pod prisegom a dijelom nezaprisegnut, iznio o čisto unutarnjim poslovima i odnošajima u*

[1259] Izjava, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6., 2.
[1260] Svim hrvatskim starokatoličkim župnim vijećima, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6., 2.
[1261] Dr. Stjepan Vidušić otpušten iz državne službe, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6., 7.
[1262] Marko KALOGJERÀ, Borba protiv Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2., Prilog
[1263] Izjava, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3., 1.

Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi, a napose o njenom biskup Marku Kalogjera, kao i n. pr. o njegovom tobožnjem samovoljnom postupku u podjeljivanju crkvenih služba, o trošenju crkvenog novca, bez odobrenja, o samovoljnom i nekorektnom postupku u ženidbenim stvarima, o uskraćivanju Mise vjernicima zbog lične mržnje prema nekima od njih, o falsificiranju i iskrivljavanju zapisnika sjednica Sinodalnog Vijeća, o neopravdanom i nekorektnom postupku prema njemu (Dru S. Vidušiću), o tobožnjem biskupovu priležništvu itd. jest prosta izmišljotina i nečasna podvala, jedna skroz bez svake podloge izbačena svjesna neistina...[1264] Vijeće staje potpuno na biskupovu stranu i odbacuje Vidušićeve napade na biskupa, kao i one koji ga *neupućeni podržavaju*.[1265] Sabor HSC-a, održan u Zagrebu 27. svibnja 1926., ponovno se osvrnuo na "slučaj" Vidušić i ponovio izjavu od 2. ožujka iste godine.[1266]

Raskol u HSC-u pomno je pratio *Katolički list.* U prvom članku posvećenom raskolu među starokatolicima uredništvo glasila je likovalo nad sukobom među starokatolicima i napisalo sljedeće: *naše je starokatolike rodila laž. Zavaravali su svijet na sve moguće načine. Mi smo uvijek naglašavali da njima nije do reforme crkve nego do osobnih ciljeva. U svojem smo mišljenju još više bili potkrepljeni onda, dok su starokatolici izabrali za biskupa don Marka Kalogjeru, na koga je sva naš svijet ne samo katolički nego i najzadnji liberalci gledao s prezirom kao na čovjeka karijeristu bez čvrstih načela, bez velike moralne vrijednosti, koji će za svoj "ja" izdati i najsvetija načela. Sve ono, što smo mi pisali o starokatolicizmu, sav njihov unutarnji trulež, sva moralna bezvrijednost dolazi sada na površinu. naročito otkriva nam se sva moralna mizerija starokatoličkog biskupa don Marka Kalogjere. Pa odkle to znamo?! Ne iznose to "latinaš" ni "rimljani". Golotinju starokatoličke crkve iznosi njezin osnivač i apostol dr. Stjepan Vidušić. Cijeli dvobroj Preporoda ... posvetio je g. dr. Vidušić samo tome da raskrinka don Marka Kalogjeru i njegove pristaše.*[1267]*Katolički list* doslovce je prenio velik dio Vidušićeva članka u *Preporodu.* Krajem kolovoza 1925. mons. Stjepan Korenić, napisao je u *Katoličkom listu* veliki članak o raskolu u HSC-u. Svoju raspravu započinje sljedećim riječima: *kad bi protivnik starokatolika iznio na vidjelo sav onaj ološ, što ga je starokatolički organ Preporod od 18. VI. o. g. otkrio na svom prvom biskupu u Hrvatskoj, reklo bi se da to čini iz neke averzije spram zablude, u koju upadoše nekoji katolički svećenici sa svojim otpadom od crkve katoličke. Ili bi se reklo da to čini iz posebne kakve neprijatnosti spram ličnosti samoga biskupa g. Marka Kalogjere. U historiji crkvenoj,*

[1264] Izjava, 1.
[1265] *Isto.*
[1266] Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu dne 27. svibnja 1926., u: *Starokatolik*, 31. V. 1926., br. 5., 3.
[1267] Raskol u starokatoličkoj sekti, u: *Katolički list,* 25. VI. 1925., br. 25., 305.

kako znamo, bila je sva sila otpada i različitih sektra, a i danas ih ima. Ali nigdje ne čitamo, da bi jedna samo ta sekta u svom radjanju takvu moralnu gnjilež iznijela iz privatnog i javnog života prvoga svoga tako zvanoga biskupa vjernicima za gledalo, kakvu je moralnu gnjilež iznijela starokatolička sekta u Hrvatskoj iz života prvoga svoga biskupa Marka Kalogjere.[1268] Korenić u svome članku ne bira riječi kojima napada Kalogjeru, poprilično oštrim tonom okomio se na njega: *beskarakterna ličnost, lažac, karijerista, prevrtljivac... Za biskupsku mitru on bi postao i pravoslavnim vladikom i židovskim nadrabinom, i muslimanskim reis-ul-ulemom. On je prevejani lukavac... Za mladih dana su ga općenito zvali don Laža. Fabricirao je spise, koji su navodno stigli iz nuncijature. Iz kancelarije morao seliti radi neopravdanih računa. kad je nosio sveto otajstvo, jedna žena javno poviknula: O Isukrste u čije si ruke pao. Sadašnji splitski biskup odmah ga kod svog dolaska u Split protjerao nedostojnika iz službe...*[1269] Korenić se u svome članku opširno poziva na Vidušićev članak iz *Preporoda,* koji obilato citira u svojem napadu na Kalogjeru i HSC. Zbog svog članka Korenić će završiti na sudu. Biskup Kalogjerà podnijet će protiv njega tužbu oblasnom sudu. Dnevne tiskovine često će izvještavati o procesu i do utančine će ga pratiti. Proces je završio u siječnju 1926. godine, presudom u korist kanonika Korenića. Kalogjerà je morao platiti troškove procesa u iznosu od 4 000 dinara i bio je osuđen po članku 322 i 321 kaznenog zakona.[1270]

O daljnjem razvoju događaja u izvorima nema više ništa. Poznato je samo da je 1930. godine Stjepan Vidušić napustio Starokatoličku crkvu i pristupio u Evangeličku.[1271] Vidušićev istup nije doveo do većeg raskola u HSC-u, protiv Kalogjere i vodstva zajednice okrenuli su se otvoreno samo Vidušić i Luketić, koji su bili suspendirani. Težina tog slučaja je u činjenici da su vodstvo HSC-a napala dvojica utjecajnih članova i utemeljitelja crkve, kao i da su se HSC i biskup Kalogjerà našli pred otvorenim napadom dvojice svojih članova te da je taj raskol naišao na negativan odjek unutar redova HSC-a, što je upućivalo na postojeća neslaganja unutar Starokatoličke crkve koja su na kraju rezultirala Vidušićevim i Luketićevim istupom te Vidušićevim napuštanjem starokatolicizma. Raskol je pokazao da unutar redova HSC-a postoje jake nesuglasice, osobito u pitanju vodstva zajednice i njezina biskupa kao i to da unutar HSC-a postoji jaka oporba djelovanju biskupa Kalogjerè. Raskol koji će uslijediti 1928. godine bit će mnogo jači i snažnije će potresti HSC nego ovaj Vidušićev iz 1925. godine.

[1268] Stjepan KORENIĆ, Nekoliko aforizama u povodu raskola medju starokatolicima u Hrvatskoj, u: *Katolički list*, 27. VIII. 1925., br. 34., 421.
[1269] S. KORENIĆ, Nekoliko aforizama u povodu raskola medju starokatolicima u Hrvatskoj, 421.
[1270] Dr. Stjepan Korenić riješen od optužbe, u: *Obzor,* 12. I. 1926., br. 11., 3.; Marko Kalođera osuđen, u: *Narodna politika,* 15. I. 1926., br. 3., 3.
[1271] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 75.

8.2. Raskol iz 1928./29. godine

Početke novoga raskola u HSC-u možemo pratiti od početka listopada 1928. godine. Tada u *Starokatoliku* izlazi poziv za saziv Sabora Hrvatske starokatoličke crkve, u kojemu između ostalog piše sljedeće: *Upravno Vijeće žali, da se je prvi biskup Hrvatske Starokatoličke Crkve toliko zaboravio, da hoće poniziti autonomnu Hrvatsku Starokatoličku Crkvu na stepen jednog podređenog nadleštva Ministarstva Vjera, i da se je usudio, da protivno članu 18. Ustava on nelegalno i od nikoga neovlašten saziva nekakav Sabor u ime Hrvatske Starokatoličke Crkve. Crkveni Sabor može sazvati samo Upravno Vijeće, a biskup odnosno upravitelj biskupije treba da supotpiše. Kako se svojim postupkom samovoljnog i protuustavnog sazivanja Crkvenog Sabora Hrvatske Starokatoličke Crkve biskup Marko Kalogjera postavio izvan zakona i redova Hrvatske Starokatoličke Crkve, to ovog poziva nije mogao niti supotpisati. Taj Sabor Marka Kalogjere nije Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve, nego obična skupština pristalica Marka Kalogjera sazvana po želji g. MInistra Vjera...* Poziv je potpisao predsjednik Upravnog vijeća A. Šemper.[1272] Spor je prema pisanju Donkovićeve struje, koja je preuzela uredništvo *Starokatolika,* izbio kad je na crkvenom Saboru 31. svibnja 1928. godine *nakon uzbudljivih scena, došao je do zaključka, da se ne može radi kratkoće vremena meritorno riješiti ni pitanje krivnje biskupa ni donošenje novog Ustava, a ni pitanje Bože Petrovića. Zato je jednoglasno donesena odluka za saziv toga istoga sabora u roku od tri mjeseca, dok odbor obavi redukciju ustavnog nacrta i dok g. ministar vjera primi na znanje zaključke. A i je jednoglasno stvoren uvjet, da biskup mora dići suspenziju sa generalnog vikara Donkovića i Vučića.*[1273] Dogovoreno je da se o svemu šuti kako se ne bi uvela zabuna među vjernike, no zabranu govora prekinuo je biskup Kalogjerà, koji je počeo govoriti vjernicima da su oni iznad Sabora. Svoju agitaciju Kalogjerà je započeo u Stenjevcu i Zagrebu, a zatim je prenio u Bosnu. Upravno vijeće zamjerilo je Kalogjeri što je osnivanjem posebnog Duhovnog suda i delegata za Bosnu, zajedno s Božom Petrovićem, unio raskol u Crkvu i *tako u tamošnjim vjernicima pobudio provincijalni (regionalni) patriotizam i odvratio ih od zajednice s Upravnim Vijećem.*[1274] Nakon toga biskup je u Beogradu nastojao spriječiti potvrdu saborskog zapisnika u Ministarstvu vjera. Upravno vijeće pozvalo je biskupa da se opravda, no on je protestno napustio sjednicu iako ga je Donković u tome pokušavao

[1272] Saziv Sabora Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik*, 5. X. 1928., br. 9–10., 61–62.
[1273] Dokumenti o sporu u Crkvi, u: *Starokatolik*, 5. X. 1928., br. 9–10., 62.
[1274] Dokumenti o sporu u Crkvi, 62.

spriječiti: *sada smo znali, da taj njegov odlazak znači konačni prelom i da mu nije do zajedničkog rada za dobro Crkve, nego do apsolutističke vlasti i do diktature.*[1275] Upravno vijeće potom je, 9. srpnja 1928., izdalo izjavu kao *vrhovni i izvršni organ Crkve* prema kojoj je *dosadašnji biskup g. Marko Kalogjera izrabio u obilnoj mjeri izjave Upravnog Vijeća i svećenstva Hrvatske Starokatoličke Crkve, koje su bile učinjene u najkritičnijim danima po njegovu osobu, pa je postepeno kušao izgraditi svoju dikatataturu postupajući samovoljno ne samo na području svoje biskupske vlasti, nego i u samoj upravi Crkve.*[1276] Biskup je optužen da se u slučaju župe u Sarajevcu stavio na stranu onih koji su uzrokovali nerede i trzavice u toj župi i da je pritom pred vjernicima i državnim vlastima nastojao oblatiti Upravno vijeće te porekao nadležnost Duhovnog suda kao disciplinarnog suda HSC-a. Osobito mu zamjeraju što je kod vjernika nastojao umanjiti značenje Upravnog vijeća i degradirati ga na nekakav savjetodavni odbor, koji se ima brinuti samo za materijalnu stranu svećenstva i financije. Optužili su Kalogjeru da *preuzima poslove naše Crkve,* proglašava crkvene Sabore nezakonitima zatim da unosi pomutnju među vjernike jer iznosi u javnost stvari za koje je obećao da neće o njima govoriti javno. Kao najgori i najteži prekršaj zamjeraju mu što je doveo do *formalnog rascjepa u Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi, jer je, ne čekajući konačno i pravomoćno rješenje velikog Duhovnog Suda kao Disciplinarnog Suda – u slučaju naše župe u Sarajevu, osnovao: Upravno Vijeće i Duhovni Sud za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, i to pod upravom Bože Petrovića i drugova, koji su po prvostepenom Duhovnom Sudu naše Crkve presuđeni.*[1277] Uz to mu zamjeraju što je pokušao osnovati posebnu biskupiju za Bosnu i Hercegovinu. Upravno vijeće, ne čekajući Sabor HSC-a, odlučilo je predati cijeli slučaj Duhovnom sudu kao disciplinarnom sudu HSC-a, koji je trebao ispitati Kalogjerin postupak i ustanoviti njegovu subjektivnu i objektivnu krivnju, obavijestiti Ministarstvo vjera i Biskupsku konferenciju starokatoličkih crkava Utrechtske unije.[1278]

Kalogjerino shvaćanje biskupske vlasti bilo je nešto drukčije od onog Upravnog vijeća. U dopisu ministru vjera, od 5. kolovoza 1928., Kalogjerà je zastupao kako je biskup prvi i glavni zastupnik biskupije prema državi. Prema novom ustavu HSC-a iz 1926. uz biskupa prema državi nastupa i predsjednik Upravnog vijeća. Zato Kalogjerà traži od ministra da ne podrži ovaj zaključak crkvenog Sabora. Smatrajući tu promjenu smicalicom Upravnog vijeća,[1279] Upravno vijeće se također obratilo ministru vjera nešto prije od biskupa, 1.

[1275] *Isto.*
[1276] Izjava Upravnog Vijeće Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10., 62.
[1277] *Isto,* 62–63.
[1278] *Isto,* 63.
[1279] Kako misli biskup o duhu i autonomiji naše Crkve, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10., 63–64.

kolovoza 1928., izlažući svoj pogled na cijeli slučaj. Oni naglašavaju nacionalni i demokratski duh izmjena Ustava jer je HSC nacionalna crkva koja funkcionira u duhu prvih kršćana i gdje na svojim saborima jednako odlučuju biskup, svećenstvo i vjernici crkve. Prema Ustavu biskupu uz bok stoji Upravno vijeće kao izvršna vlast, dok je biskup tek duhovna vlast u crkvi. Prema tome u duhu Ustava *biskup imade čast, a Upravno Vijeće vlast.*[1280] Nadalje, Upravno vijeće navodi kako je biskup nastojao izbjeći provođenje zaključaka Ustava, počeo napuštati sjednice, a kako tim sjednicama ne bi mogao prisustvovati ni biskupski vikar Donković, on ga je smijenio i na taj položaj doveo svoga brata Niku. Prema Ustavu iz 1926. biskup ima jedino pravo počasnog predsjednika na crkvenom Saboru, a poziv na Sabor potpisuju zajedno biskup i predsjednik Upravnog vijeća. Prema tome *sav dakle rad u crkvi izuzev striktno duhovni rad crkve, pripada, kako se iz čitavog Ustava vidi, isključivo Upravnom Vijeću i u njemu je biskup jednostavni član s jednim glasom, a ne s 50% vlasti kako bi to on htio iskonstruisati.*[1281] Upravno vijeće osporava i biskupovu tvrdnju da je on prvi i glavni zastupatelj biskupije prema državi. To je Upravno vijeće, kako je to praksa u svim starokatoličkim crkvama. Članovi Upravnog vijeća konstatiraju kako se jasno vidi *duboki jaz u poimanju starokatolicizma između uvjerenih starokatolika u upravnom vijeću i njihovog biskupa, koji na žalost pod mitrom starokatoličkog biskupa nije ništa drugo nego rimski kanonik splitske rimokatoličke biskupije.*[1282] Osobito naglašavaju da biskup namjerno nastoji prikazati nevažnost crkvenog sabora pred državom te hotimice i zlonamjerno želi zavesti na bludnju ministra vjera. Zato je i *mnijenje biskupa Marka Kalogjera u njegovom dopisu Ministru Vera od 3. jula 1928 nije drugo nego sofitičko igranje riječi...*[1283]

Upravno vijeće šalje 15. rujna 1928. tužbu Državnom Savjetu protiv biskupa Kalogjerè i podiže je pred Glavnom kontrolom. U tužbi navode kako se već dvije godine po različitim novinama povlače različiti skandali protiv biskupa i da *na našu najveću žalost i razočaranje sve jedan po jedan od crkvenih funkcionara dolazimo do uvjerenja da su mnoge optužbe i previše opravdane.*[1284] Upravno vijeće ponovno naglašava kako je prema Ustavu HSC-a ono njezin vrhovni organ dok je biskup samo duhovni glavar te optužuje biskupa kako je prigrabio upravljanje financijama, osobito kreditima iz državnog budžeta. Tako navode kako je zbog Kalogjerina samovoljnog upravljanja novcem na sjednici Upravnog vijeća od 9. ožujka 1927. došlo do sukoba s biskupom. Prema njihovu pisanju Stjepan Zagorac, član

[1280] Kako shvaća Upravno vijeće duh i autonomiju naše Narodne Crkve, u: *Starokatolik*, 5. X. 1928., br. 9–10., 64–65.
[1281] Kako shvaća Upravno vijeće duh i autonomiju naše Narodne Crkve, 65.
[1282] *Isto*, 66.
[1283] *Isto.*
[1284] Tužba protiv biskupa Glavnoj Kontroli, u: *Starokatolik*, 5. X. 1928., br. 9–10., 69.

Upravnog vijeća, pisao je načelniku Ministarstva vjera, katoličkom odjeljenju koje je vodio dr. Mihajlo Lanović, da pozove biskupa na odgovornost, na što je ovaj izjavio da ne može učiniti ništa dok ne bude poslana formalna tužba. U daljnjem nastavku teksta članovi Upravnog vijeća navode niz novčanih malverzacija i samovoljnog upravljanja novcem biskupa Kalogjerè tijekom 1927. i 1928. godine. Na kraju tužbe traže da *Državni savjet izvoli provesti postupak proti g. Marku Kalogjeru i dalje po zakonu postupati, a ujedno molimo, da u interesu službe postupi po čl. 211. Zakona o činovnicima, udaljivši ga od dužnosti.*[1285]

Ministar vjera Vojislav Janjić uputio je 15. rujna 1928. pismo predsjedniku Upravnog vijeća u kojem od njega traži da u roku od šest tjedana sazove izvanredni crkveni Sabor kako bi se uspjela riješiti unutarnja kriza koja je nastala na posljednjem Saboru.[1286]Upravno vijeće optužilo ja Kalogjeru da je zbog nemogućnosti da se legalnim putem suprotstavi vijeću zatražio *pomoć od g. ministra vjera i njegova načelnika neka se oni umiješaju u našu crkvu i neka oni, pod njegovim blagoslovom, odlučuju tko ima pravo glasa na saboru i o čemu smije raspravljati taj sabor.*[1287] Vijeće se žalilo kako se to ne bi *nijedan ministar usudio učiniti ni s jednim pjevačkim društvom, a kamo li s kojom priznatom crkvom.*[1288] Članovi upravnog vijeća ističu kako su jednodušno došli do zaključka kako takav čovjek ne može više ostati na čelu crkve jer se koristi fašističkim metodama kako bi učvrstio svoju vlast i uveo cezaropapizam. Kao razloge navode da je osporio zaključe crkvenih Sabora od 1925. godine i htio umanjiti važnost Upravnog vijeća dovodeći u zabludu ministarstvo i Duhovni sud, zatim mu predbacuju da je srušio i Ustav HSC-a, osim toga *našao je taj čovjek još jedan novi i nečuveni put, da nas onemogući i osramoti pred čitavim prosvijetljenim svijetom.*[1289] Uočivši biskupove postupke Upravno vijeće je na svojoj plenarnoj sjednici zaključilo kako Marka Kalogjeru više ne smatra svojim biskupom.[1290] Dana 27. rujna 1928. Upravno vijeće održalo je plenarnu sjednicu u Zagrebu i donijelo sljedeće zaključke: *borba koju vodi Upravno Vijeće Hrvatske Starokatoličke Crkve proti biskupu Marku Kalogjeri dosegla je svoj vrhunac. U sjednici plenuma održanoj 27. rujna ove godine prihvaćen je jednoglasno slijedeći zaključak:*

[1285] Tužba protiv biskupa Glavnoj Kontroli, 70–71.
[1286] Biskupovo i ministrovo ubijanje crkvene nezavisnosti, u: *Starokatolik*, 5. X. 1928., br. 9–10., 71.
[1287] Obračun Upravnog vijeća s g. Markom Kalogjerom, u: *Starokatolik*, 5. X. 1928., br. 9–10., 73.; Ministar Janjić u svome je dopisu Upravnom vijeću točno odredio tko ima pravo glasa na saboru i o čemu treba raspravljati. Biskupovo i ministrovo ubijanje crkvene nezavisnosti, 71.
[1288] Obračun Upravnog vijeća s g. Markom Kalogjerom, 73.
[1289] *Isto.*
[1290] *Isto.*

1. *S razloga što je biskup Marko Kalogjera – kako se to razabire iz njegove okružnice – zaveo u bludnju g. Ministra Vjera i naveo ga na to da je izdao protuustavno "Rešenje" od 15. septembra 1928. V. Br. 11177., kojim se duboko vredja ustavom i zakonom zajamčena sloboda priznate Crkve i Ministarskim rješenjem od 18. XII. 1923. V. K. Br. 3389. i od 4. aprila 1924. V. K. Br. 15360. potvrdjena i priznata, a u našem crkvenom Saboru donesena i njim garantovana autonomija Hrvatske Starokatoličke Crkve. Gornjim rešenjem samovoljno se suspendiraju najvažnije odredbe crkvenog ustava, a stavljaju izvan snage već potvrdjeni i odobreni saborski zaključci te crkveni propisi, po kojima se do sada naša crkva upravljala – dočim se stavljaju zahtjevi i odredbe, koje su u direktnoj opreci sa ustrojstvom i duhom Starokatoličke crkve kao takve.*
2. *S razloga što je Upravno Vijeće bilo prisiljeno proti biskupu Marku Kalogjeri podnijeti obrazloženu tužbu na Državni savjet i Glavnu Kontrolu, koje dokumentirane tužbe same po sebi čine g. Marka Kalogjeru nemogućim, da dalje obnaša čast i službu biskupa u Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi.*
3. *S razloga što je g. Marko Kalogjera zaveo jedan sistem da suspendira sve svećenike, koji u zajednici sa Crkvenim Saborom i Upravnim Vijećem čuvaju duh i demokratske slobode naše crkve – po metodama apsolutističkim od služenja svete mise i propovijedi.*
4. *S razloga, što je Upravno Vijeće moralo o postupcima biskupa Marka Kalogjere obavijestiti "Utrechtsku Uniju" starokatoličkih crkava i ova očekuje konkretne zaključke i odluke Hrvatske Starokatoličke Crkve.*
5. *S razloga, što se biskup Marko Kalogjera osobno upustio u neke veze sa "Marijavitskom Crkvom" u Poljskoj, koja je god. 1924. osudjena i isključena iz Unije Starokatoličkih Crkava, čiji predstavnik stoji danas pred crkvenim sudištem, pod optužbom radi odvratnih nemoralnih čina.*
6. *S razloga, što je svaki napredak ove naše narodne crkve vanredno težak sve dotle dok je njezinim biskupom čovjek, koji je u hrvatskoj javnosti postao nemoguć zbog mnogih i teških optužaba protiv njega iznešenih pred zagrebačkim sudbenim stolom, a koje on nije ni do danas opovrgao, akoprem je to pred Upravom Crkve zajamčio, pod kojim je uvjetom jedino mogao ostati na svom položaju.*

S ovih razloga – nemoguće je trpjeti, da bude i jedan čas dulje duhovnim predstavnikom naše Crkve ovakav čovjek, a pošto postoji pogibao, da će i dalje kako je činio do sada,

danomice izmišljati nove intrige, poduzimati nove podvige, koji smjeraju na štetu i rasap naše narodne Crkve – zaključio je plenum Upravnog Vijeća da od danas ne priznaje g. Marka Kalogjeru svojim biskupom, niti smatra obvezatnim bilo kakve njegove odredbe za bilo kojeg našeg vjernika i svećenika. Stoga Upravno Vijeće poziva sva župna vijeće i sve vjernike, da sve dopise g. Marka Kalogjere i njegove (biskupske) kancelarije povrate istome natrag... Do sastanka Crkvenog Sabora povjerilo je Upravno Vijeće upravu biskupije Hrvatske Starokatoličke Crkve g. Stjepanu Zagorcu...[1291]

Svojim propagandnim letkom javilo se 29. rujna 1928. i župno vijeće crkve sv. Križa u Zagrebu, koje se time poslužilo jer kako kažu *pošto su sadanji članovi nazovi "Upravnog Vijeća" naše Crkve okupirali u svoje lične svrhe službeno glasilo "Starokatolik", to smo prisiljeni da ovim putem iznosimo naše mišljenje o trzavicama i sukobima u crkvenoj upravi...*[1292] Župno vijeće u Zagrebu, odano biskupu Kalogjeri, optužilo je Upravno vijeće da ruši autonomiju župa i krši demokratski ustroj HSC-a. Zatim su osudili nedavne promjene Ustava HSC-a jer su donesene bez konzultacija sa župama. Traže da se organizira posebni odbor koji će ispitati financijsko poslovanje Upravnog vijeća i da se upravljanje financijama strogo odvoji od administrativne vlasti Upravnog vijeća.[1293]

Oglasio se i Duhovni sud HSC-a 1. listopada 1928. godine. U ime Duhovnog suda predsjednik Dragutin Tomac izjasnio se o tužbi Upravnog vijeća od 14. srpnja 1928. protiv biskupa Marka Kalogjere. Zaključci koji su doneseni išli su u prilog biskupu a protiv Upravnog vijeća. Duhovni sud zaključuje kako je ovlašten u takvoj stvari presuđivati samo prema Ustavu HSC-a ili prema odluci crkvenog Sabora jer je prema njihovu tumačenju Ustava jedina vlast u crkvi koja je viša od biskupa crkveni Sabor. Prema tome je tužba Upravnog suda nevaljana jer se kosi s Ustavom HSC-a, a uz to Duhovni sud smatra kako je izbor članova Upravnog vijeća bio nevaljan, čime izravno diskreditira valjanost zaključaka. Sud odbacuje tužbu protiv biskupa Kalogjerè jer nema ovlasti izricanja kazne nad biskupom.[1294] Župno vijeće HSC-a u Sarajevu predvođeno predsjednikom Božom Petrovićem, Kalogjerinim pouzdanikom, oglasilo se već u svibnju 1928. godine i napalo Upravno vijeće. Petrović u svojem proglasu kaže kako je Upravno vijeće u Zagrebu *počinilo teški udar proti samostalnosti Hrv. starokatoličke župe u Sarajevu. Najveća dobrobit što je*

[1291] MGKC, *Arhivska zbirka*, Zaključak plenarne sjednice Upravnog Vijeća Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu; Letak su potpisali članovi Upravnog vijeća: Alfons Šemper, Ante Donković, Ivo Franić, Ante Malović, Stjepan Zagorac, Grgo Čengić, Vladimir Horvat, Stjepan Jembrek i Nikola Turković.
[1292] MGKC, *Arhivska zbirka*, Vjernicima hrv. staro-katoličke crkve!
[1293] MGKC, *Arhivska zbirka*, Vjernicima hrv. staro-katoličke crkve!
[1294] *Vjernicima Hrvatske Starokatoličke Crkve na znanje!,* Zagreb, 1928., 3.

imaju vjernici Hrv. Starokatoličke Crkve po svojem Ustavu je autonomija svake pojedine naše župe... Međutim Upravno Vijeće Hrv. Starokatoličke Crkve u Zagrebu protuustavnim činom raspustilo je naše Župno Vijeće, postavilo u župi svoj komesarijat i zabranilo istome održanje župne skupštine.[1295] Petrović odluku smatra nelegalnom jer izvršnu vlast nad župama ima crkveni Sabor, dok Upravno vijeće ima samo nadzornu vlast. On nadalje kaže kako je to početak diktature u HSC-u i optužuje Upravno vijeće da se *dobro uhlijebilo u Zagrebu.*[1296] Dalje, u nastavku teksta, Petrović progovara kako su se potkraj 1927. u župnom vijeću u Sarajevu pojavile određene trzavice te je pozvano Upravno vijeće da iz Zagreba pošalje delegata koji bi presudio u sporu. Poslan je bio Ivan Franić, član Upravnog vijeća i Kalogjerin protivnik, koji je raspustio župno vijeće, suspendirao župnika i *razjurio* pokrajinski odbor HSC-a za Bosnu i Hercegovinu. Na mjesto župnika uvedena je prinudna uprava. Upravno vijeće potom je zabranilo upravitelju župe da sazove župsku skupštinu i da se izabere novo vijeće i poslanici za crkveni Sabor. Kako bi spriječili taj protuustavni čin Upravnog vijeća Petrović i njegovi ljudi ponovno su preuzeli upravu župe i sazvali glavnu godišnju župsku skupštinu. Potom su zatražili od Upravnog vijeća da potvrdi njihov postupak i izabrane predstavnike za crkveni Sabor. Upravno vijeće je na to reagiralo kaznama i suspenzijama, oduzimajući sarajevskoj župi aktivno i pasivno pravo glasa. Petrović navodi kako je cijeli postupak Upravnog vijeća i presuda Duhovnog suda nezakonit i protuustavan te je tražio da se dostavi optužnica Ivana Franića jer se ne zna zbog čega ih je tužio, zatim da se razjasni kako je Duhovni sud protiv njih vodio postupak o kojem oni nisu ništa znali i da im se osigura da se brane i opravdaju pred Duhovnim sudom. Na taj Petrovićev protest predsjednik Upravnog vijeća Šemper odgovorio je tužbom državnim vlastima i prijavio Petrovića i njegove ljude kao protudržavne elemente koji vode komunističku propagandu u redovima HSC-a. Osim toga, Upravno vijeće je optužilo sarajevsko župno vijeće na čelu s Božom Petrovićem za novčane malverzacije i nerazborito trošenje financijskih sredstava.[1297] Sarajevski slučaj bio je početak velikog raskola u HSC-u. Na stranu biskupa Kalogjerè i sarajevske župe stali su delegati iz zagrebačke župe, iz Stenjevca, župe Dubrave u Bosni te iz Tuzle i Mostara. Oni su prisilno, u pratnji redarstva, napustili crkveni Sabor u svibnju 1928. godine. Ta skupina je protestirala protiv toga što su stenjevačkim delegatima oduzeli pravo glasa, suspendirali sarajevskog župnika Jukića i što legitimno izabranim sarajevskim delegatima Boži Petroviću i Ivanu Dragiću nije potvrđen mandat. Zato je cijela skupina protestirala ministru vjera protiv *ovog*

[1295] *Vjernicima Hrvatske Starokatoličke Crkve na znanje!,* 4.
[1296] *Isto.*
[1297] *Isto,* 4–5.

nezakonitog postupka Crkvenog sabora, odnosno Upravnog Vijeća.[1298] Početkom kolovoza 1928. ponovno se oglasilo župno vijeće iz Sarajeva, reagirajući na podizanje tužbe Upravnog vijeća protiv biskupa Kalogjerè pred Duhovnim sudom. Župno vijeće smatra kako je taj potez Upravnog vijeća protuzakonit i protuustavan jer spomenuto vijeće može svoje odluke donositi samo u prisutnosti biskupa. Stoga župno vijeće šalje dopis svim starokatoličkim župama i crkvenim općinama da ustanu u obranu biskupa Kalogjerè. Otvoreno brane autonomiju župa koju, smatraju, zastupa i biskup, a protiv diktature koju hoće uvesti Upravno vijeće. Za nastali raskol u HSC-u oni krive Upravno vijeće i njegove predstavnike Šempera, Donkovića i Franića. Zbog toga predstavnici sarajevske župe otkazuju poslušnost Upravnom vijeću.[1299] Dana 30. kolovoza oglasilo se i župno vijeće u Stenjevcu, koje je stalo u obranu biskupa protiv Upravnog vijeća. Ono je optužilo Upravno vijeće da uzurpiralo vlast u HSC-u, da kalkulira/ *špekulira* izbornim pravom župljana, vodi nekršćanske tajne sastanke i urote, denuncira vjernike vlastima, zaskače vjernike u donošenju novog Ustava, krši red crkvenog Sabora i kukavno izmišlja zakone te je izazvalo skandal uporabom oružane sile na zasjedanju crkvenog Sabora 31. svibnja 1928. godine. U svojoj izjavi stenjevačko župno vijeće je osobito napalo Antu Donkovića, koji je nepravedno optužio Kalogjeru da je odcijepio Bosnu od Hrvatske te da je zagrebačko Upravno vijeće krivo što je u Sarajevu osnovano novo Upravno vijeće. Osobito veliku pozornost Stenjevčani su poklonili kršenju autonomija župa Upravnog vijeća, koje je zbog toga donijelo novi *Poslovnik.* Na kraju napadaju Upravno vijeće za rasipanje crkvenog novca, spominju i da su protuustavno izabrani te da uzurpiraju vlast u crkvi. Zato župno vijeće Stenjevec *prekida s njima svaki službeni saobračaj.*[1300] Isto je vijeće već 1. srpnja iskazalo nepovjerenje cjelokupnom Upravnom vijeću osuđujući *lakomislenost njihovih postupaka.*[1301] Isto je 12. lipnja učinilo i župno vijeće u Sarajevu, koje je iskazalo nepovjerenje Upravnom vijeću i *potpuno povjerenje i zahvalnost Biskupu, a napose radi njegove borbe za autonomiju i samoupravu župa.*[1302] Dva dana prije župno vijeće u Mostaru učinilo je isto, iskazalo nepovjerenje Upravnom vijeću i dalo puno povjerenje biskupu.[1303] Dana 10. lipnja župno vijeće župa Dubrave i Tuzle učinilo je isto.[1304]

Do kraja kolovoza 1928. raskol u HSC-u bio je gotova stvar. Nova faza raskola uslijedila je sazivanjem Sabora HSC-a 23. listopada 1928. godine. Predsjedavajući Stjepan

---

[1298] *Isto,* 7.
[1299] *Isto,* 8.
[1300] *Isto,* 9–11.
[1301] *Isto,* 12.
[1302] *Isto.*
[1303] *Isto,* 12–13.
[1304] *Isto,* 13.

Zagorac je na početku rekao kako je Sabor pravovaljan jer je nastavak Sabora od 31. svibnja 1928. godine. Bile su zastupljene sve župe i crkvene općine osim Stenjevca, Krapnja i Bogomolja. Sabor je održan u dvorani *Kola.*[1305] Odmah je sastavljena izjava kojom se odobrava dosadašnji rad Upravnog vijeća i koju su morali potpisati svi delegati Sabora. Zatim je započelo čitanje optužnice protiv biskupa Marka Kalogjerè. Prvo su osporili legalnost njegova izbora za biskupa. Nakon toga je delegat Malović iz Karlovca, član Upravnog vijeća, optužio biskupa da ne priznaje Ustav te da je javno iznosio sve što se raspravljalo na Saboru u svibnju te je time prekršio zadanu riječ. Osporili su i sve njegove suspenzije jer ih nije donio u dogovoru s Upravnim vijećem. Većina zastupnika na Saboru iznijela je svoje tužbe protiv biskupa[1306] te je jednoglasno svrgnut biskup Kalogjerà, a za upravitelja biskupije izabran je zagrebački župnik Ivan Kristitelj Cerovski.[1307] Istoga dana kad je bio održan crkveni Sabor koji sazvalo Upravno vijeće, Kalogjerà je sa svojim pristašama organizirao svoj crkveni sabor u crkvi sv. Križa u Zagrebu.[1308] Među njegovim pristašama nalazili su se Tomac i Haberstock.[1309] Što se na tom Saboru raspravljalo i tko je na njemu sudjelovao ne zna se jer je glasilo HSC-a *Starokatolik* u to vrijeme bilo u rukama pristaša Upravnog odbora te je donosilo samo članke protiv Kalogjerè i njegovih pristaša. Sukobi između pristaša Marka Kalogjerè i Upravnog vijeća trajali su do travnja 1929. godine. U travnju 1929. godine izdavanje *Starokatolika* preuzimaju Kalogjerini pristaše, što govori da se situacija okrenula u korist Kalogjerine stranke. Naime, na Kalogjerinu Saboru od 23. listopada bilo je prisutno 10 svećenika i 61 delegat. Sabor je iskazao potpuno povjerenje biskupu i svrgnuo dotadašnje Upravno vijeće. Dan poslije kralj Aleksandar je pozdravio zakoniti Sabor HSC-a, onaj Kalogjerin,[1310] što je bio očiti znak da je državna vlast naklonjena Kalogjeri i njegovoj stranci. Na poziv ministra vjera 19. veljače 1929. u Beogradu su se susreli Kalogjerà i Šemper kako bi izgladili spor i riješili raskol koji je nastao u HSC-u tijekom 1928. godine. Pomirenje nije urodilo uspjehom. Održano je još nekoliko konferencija kod zagrebačkog velikog župana između biskupa i Tomca s jedne strane, te Šempera i Donkovića s druge. No, niti te konferencije nisu donijele željenu pomirbu. Šemper saziva 5. ožujka 1929. izvanredni crkveni Sabor na kojem izjavljuje da ne može biti nikakva sporazuma između Upravnog vijeća i

[1305] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 72.
[1306] Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve, održan dne 23. oktobra 1928. god., u: *Starokatolik,* 15. XI. 1928., br. 12., 81–83.
[1307] Upravitelj Biskupije Hrv. Starokat. Crkve, u: *Starokatolik,* 15. XI. 1928., br. 12., 84.
[1308] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 72.
[1309] Marijavitski "sabor" pod patronatom gg. Kalogjere, Tomca i Haberštoka, u: *Starokatolik,* 15. XI. 1928., br. 12., 87–88.
[1310] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 72, 74.

Marka Kalogjerè.[1311] Ministar pravde M. Srškić poslao je 10. travnja 1929. dopis sljedećeg sadržaja: *po rasmotrenju celokupnog predmeta, koji se odnosi na Hrvatsku Starokatoličku Crkvu, našao sam: da su Sinod te crkve u 1925. god., a kasnije Sabori te crkve u 1926. god. i 1927. god, doneli izvesne izmene i dopune u Sinodalnom i Opštinskom Redu starokatolika, koji Red su 1923. god. podneli tadašnji vernici Hrvatske Starokatoličke Crkve kao svoj ustrojstveni statut, a koje je tadašnje Ministarstvo Vera kao nadzorna vlast odobrila. S ovim zaključcima vrhovnog zakonodavnog tela crkve Nije Sinodalno Veće odnosno kasnije prozvano Upravno Veće rečene crkve upoznalo i nadležnog Ministra Vera kao vrhovnu nadzornu vlast u versko-političkim poslovima originalnim ili overenim prepisom sinodlanih (saborskih) zapisnika, iznoseću u njima jasnim načinom kako predmete o kojima se raspravljalo, tako i razloge koji su diktovali donošenje tih zaključaka, niti tražilo odobrenje. Ovakva dužnost postojala je i postoji za Sinodalno (Upravno) Veće Hrvatske Starokatoličke Crkve kao što postoji i za druge autonomne crkve u našoj Kraljevini, a logična je posledica vrhovnog državnog nadzora u versko-političkim poslovima, koji bi bio iluzoran, ako se ne bi dala mogućnost državi, da posmotri sinodalne (saborske) zaključke u opšte i oceni ih, da li su doneseni u granicama autonomne crkvene sfere i pozitivnih državnih zakona i propisa, i da ih primi k znanju ili da obustavi njihovo stupanje na snagu ako prelaze autonomne granice i vredjaju postojeće državne zakone i propise. I sve do donošenja odluke nadležne državne vlasti po tim sinodalnim (saborskim) zaključcima oni ne mogu imati pravne važnosti ni za državno ni za crkveno područje, što je prirodna posljedica pravnih odnosa, koji postoje između države i crkve. Kako Sinodalno (Upravno) Veće nije sa sinodalnim (saborskim) zaključcima iz 1925., 1926. i 1927. god. postupalo u smislu napred izloženog jasno je, da ni ti zaključci nemaju i ne mogu imati svoje pravne važnosti ni za državno ni za crkveno područje, pa je prema tome i rad svih Sinoda odnosno sabora Hrvatske Starokatoličke Crkve, počevši od 1925. god. do danas pravno ništav. Sa ovih razloga i na osnovu čl. 3. tač. 2. zakona o uređenju Vrhovne Državne uprave, rešavam: Da se i nadalje ima i može smatrati važećim za državno tako i za crkveno područje crkveni štatut Starokatoličke Crkve, koji je bio na snazi od 1924. god., dok se radu i zaključcima Sinoda (Sabora) održanih posle 1924. god. do danas ne može priznati nikakova važnost. Prema tome stavlja se u dužnost g. Marku Kalogjera, Biskupu Hrvatske Starokatoličke Crkve kao ovlašćenom u smislu §2. i 18. crkvenog štatuta, da sazove u određenom roku Sinodu, koja će izabrati redovito Sinodalno Veće... Sve crkvene organe, koji su konstituisani iza god. 1924., a nisu osnovani na osnovu odredaba crkvenog*

[1311] *Isto*, 74.

štatuta iz 1924. god., sem onih izričito odobrenih od Ministarstva Vera imaju razrešiti, a svaki pokušaj nepozvanih da smetaju delovanje i život crkve, kakav je u ustrojstvenom štatutu od 1924. god. predviđen, sprečiti. Svu arhivu crkve predati Biskupskoj kancelariji u Zagrebu.[1312]

Narodna politika izvijestila je o ovome kako je *državni savjet odbio tužbu dra Andrije Šempera i drugoga. Glavna kontrola našla njihove pritužbe proti biskupu g. Marku Kalođeri u pogledu rukovanja predmetima za starokatoličku crkvu neosnovanima, izdao je g. ministar pravde rješenjem od 10. travnja 1929. broj 8934, kojim je spor u crkvi konačno riješen. U izvršenju naređenja g. ministra pravde g. veliki župan zagrebačke oblasti raspustio je oba upravna vijeća crkve kao protuustavna te naložio, da arhiv crkve imadu predati biskupu. Pošto raspušteno vijeće g. dra Andrije Šempera nije tome udovoljilo, to je intervencijom redarstva arhiv crkve od njih oduzet i izručen biskupu. Biskupu je naloženo da u smislu crkvenog statuta sazove crkvenu sinodu, na kojoj se ima izabrati novo redovito sinodalno vijeće. Sinoda je sazvana za 20. svibnja 1929. Na toj novoj sinodi, koja će pod nadzorom državnih organa rješavati o sporu u starokatoličkoj crkvi vidjet će se tko ima većinu, te se stoga obje stranke spremaju za tu sinodu i korteširaju među pripadnicima starokatoličke crkve za svoje delegate.*[1313] Nadalje, *Narodna politika* izvještava kako je izbor delegata u zagrebačkoj župi sv. Križa prošao u napetom raspoloženju te ja na kraju jedino intervencija državnih vlasti spriječila sukob koji je mogao izbiti među suprotstavljenim stranama, iako su već počeli napadi jednih na druge.[1314] Kalogjerini pristaše odnijeli su prevagu u župi sv. Križa. Župno vijeće sa svoje skupštine od 5. svibnja 1929. godine navodi kako je odlučno odbilo da se *našu župu učini logorištem članova bivšeg Upravnog Vijeća u borbi s biskupom.* Zatim se navodi kako je župnik Cerovski izazvao javnu sablazan upustivši se u borbu s biskupom i kada su tražili od njega da se odrekne upravljanja biskupijom, on je to odbio te su zatražili njegovu suspenziju.[1315]

Crkveni sabor održan je 20. svibnja 1929. godine. Predsjedao mu je biskup Kalogjerà, a Saboru je prisustvovao 21 svećenik i 21 delegat župa. Sabor je izabrao novo Upravno (sinodalno) vijeće.[1316] Stjepan Zagorac, kao član sada već bivšeg Upravnog vijeća, nastojao je u *Starokatoliku* osporiti valjanost toga Sabora. On navodi da jedan dio starokatolika tumači rješenje ministra pravde da od 10. travnja do 20. svibnja nije postojalo

[1312] Službeno, u: *Starokatolik,* 20. IV. 1929., br. 4., 1.
[1313] Sporovi među starokatolicima, u: *Narodna politika,* 1. V. 1929., br. 101., 1.
[1314] Burna skupština starokatoličke župe, u: *Narodna politika,* 7. V. 1929., br. 105., 2.
[1315] Izvještaj župnog vijeća, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6., 5.
[1316] Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), 74.

Upravno vijeće. Zatim navodi dio iz njegova dopisa u kojemu kaže da se svi crkveni organi konstituirani poslije 1924. prema odredbama crkvenog statuta moraju razriješiti službe, osim onih koje je izričito odobrilo ministarstvo. Zagorac kaže kako su na Saboru iz 1924. izabrani Upravno vijeće i biskup te je tako konstituirana crkva, koju je potvrdila i priznala država. Nije priznat samo biskup, jer sam biskup ne čini crkvu, nego su priznati Upravno vijeće i biskup. Jasno je, prema Zagorcu, da crkva bez Upravnog vijeća gubi svoj kontinuitet i nije više ona crkva koju je 1924. priznala i potvrdila država. Raspušteno Upravno vijeće nije imalo prilike svoju funkciju prenijeti na druge, osobito stoga što su svi zaključci i izbori nakon 1924. proglašeni nevaljanima. Prema tome, onda kad je rješenjem ministra pravde raspušteno Upravno vijeće, trebalo je stupiti na tu funkciju ono izabrano 1924. godine. Ako je tako, onda je trebalo izabrati novo Upravno vijeće i novoga biskupa i početi iznova. Zato je, smatra Zagorac, Sabor od 20. svibnja 1929. nevaljan, ništavan i protuustavan te ga ne može priznati Utrechtska unija, a ne bi trebala ni država.[1317] Sabor je održan u starokatoličkoj župnoj crkvi sv. Križa u Zagrebu i prema pisanju oporbenog *Starokatolika* predstavljao je *posljednji akt u raskolu starokatoličke crkve*.[1318] Verifikaciju mandata proveli su dr. Babić u ime zagrebačke policije i dr. Tomac u ime strane Marka Kalogjerè. Prema pisanju oporbenog *Starokatolika* već je na početku bilo vidljivo kako će doći do sukoba među suprotstavljenim stranama te je u pripravi bila i policija. Kalogjerinà oporba iznijela je u zasebnoj deklaraciji kako se pravom starokatoličkom crkvom Utrechtske unije mora smatrati ona koja je velikom većinom glasova za svojeg upravitelja izabrala Cerovskog. Ta skupina je i dalje ostajala pri tome da je Marko Kalogjerà svrgnut s mjesta biskupa i da se čeka rješenje predstavke Upravnog vijeća Ministarstvu vjera. U deklaraciji se navodi kako je Kalogjerà u nezakonitu braku jer je u njega stupio dok još nije bio starokatolik nego kao splitski kanonik i da nije obavio sve propise o prijelazu na starokatoličku vjeru. Zatim kažu kako uz Kalogjeru stoje samo župe u Zagrebu i Stenjevcu i nešto vjernika u Dalmaciji, kako uz njega nije pastoralno svećenstvo, nego ono koje je namješteno po raznim uredima i nije se posvetilo svećeničko radu. Zamjeraju mu što Starokatoličku crkvu želi proširiti i među Mađarima u Vojvodini dok je HSC hrvatska nacionalna crkva. Na kraju se u deklaraciji kaže kako će biti napravljen utok protiv zaključaka Sabora Državnom savjetu i Utrechtskoj uniji.[1319] Predstavnici nekih župa i crkvenih općina: Koprivnice, Karlovca, Petrinje, Zamlača, Bjelovara, Špišić Bukovice, Dežanocac, Daruvara, Kraljeve Velike, Lipovljana, Krivaja, Ježeva, Pleternice, Šaptinovaca Habjanovca, Osijeka,

[1317] Stjepan ZAGORAC, Je li sabor Hrv. Starokat. Crkve od 20. maja o. g. bio valjan i zakonit?, u: *Hrvatski Starokatolik,* 7. VII. 1929., br. 5., 22.
[1318] Izvještaj o saboru g. Kalogjere?, u: *Hrvatski Starokatolik,* 7. VII. 1929., br. 5., 23.
[1319] Izvještaj o saboru g. Kalogjere?, 23.

Andrijaševaca, Tuzle–Kreke i Sarajeva odbili su sudjelovati na Saboru jer ga je *sazvao svrgnuti biskup Marko Kalogjera* i jer na Saboru nema najvišeg predstavnika crkve *Upravnog vijeća, bez kojega po starokatoličkim Ustavima, ne može ni jedna starokatolička nacionalna crkva ni jednoga časa postojati*.[1320] Bez obzira na sukobe i napetosti kojih nije nedostajalo na Saboru, ministar pravde potvrdio je zaključke Sabora ovim riječima: *po razmotrenju Zapisnika Sinode Hrvatske Starokatoličke Crkve održane u Zagrebu na dan 20. maja 1929. god., i izveštaja Velikog Župana Zagrebačke Oblasti od 23. maja 1929. god. Broj 7158/1929., koji je rečenoj Sinodi prisustvovao kao ministarski izaslanik, na osnovu čl. 3. zak. o uređenju Vrhovne Državne uprave, odobravam i primam k znanju održanje rečene Sinode i njezin zaključak, koji se odnosi na izbor članova novog Sinodalnog Veća Hrvatske Starokatoličke Crkve.*[1321] Novo Sinodalno (Upravno) vijeće bilo je sastavljeno od Kalogjerinih pristaša: predsjednik vijeća bio je biskup Marko Kalogjerà, redoviti član predsjednik Ljudevit Lončar, zamjenik drugoga predsjednika Dragutin pl. Gevaj, redoviti članovi Josip Tomašević, Stjepan Haberstock i Marko Samardžija, izvanredni članovi bili su Franjo Šemper, Josip Domitrović, Niko Petrić i Miho Blažević.[1322] Sve od reda Kalogjerini ljudi.

Dio svećenika i predstavnika svjetovnjaka na Saboru 20. svibnja potpisali su izjavu prema kojoj oni ne priznaju ni taj Sabor niti izbor novog Upravnog (Sinodalnog) vijeća i odrekli su se svakog zajedništva s biskupom HSC-a Markom Kalogjerom te najavili osnivanje svoje biskupije. Novo Sinodalno vijeće je na svojoj je sjednici od 19. lipnja 1929. zatražilo od oporbenih svećenika i svjetovnjaka da se izjasne o svome postupku i podnijelo im je izvještaj ministra pravde kojim potvrđuje valjanost sabora. Oni su na to zatražili da ih se izbriše iz kataloga svećenika. Kalogjera je s novim Sinodalnim vijećem na sjednici od 3. srpnja 1929. donio zaključak prema kojem se njihova izjava uvažava i briše ih se iz redova starokatoličkog svećenstva. Među izbrisanim svećenicima nalazili su se: Ivan K. Cerovski, Ante Donković, Luka Biskupović, Vladimir Vučić, Vilko Huzjak, Mihovil Dubravčić, Grgur Čengić, Andrija Gjačić, Jospi Luketić i Josip Jukić.[1323]

Šemper, Donković i prstaše bivšeg Upravnog vijeća podigli su kod Državnog odvjetnika tužbu protiv Marka Kalogjerè da je pronevjerio crkveni novac. Državno odvjetništvo proslijedilo je tužbu Sudbenom stolu u Zagrebu, koji je trebao provesti istragu.

[1320] Izjava predstavnika Crkve, u: *Hrvatski Starokatolik,* 7. VII. 1929., br. 5., 24–25.
[1321] Gospodin Ministar Pravde odobrio Sinodu i izbor novog Sinodalnog Vijeća Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6., 1.
[1322] Sinodalno vijeće, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6., 1.
[1323] Svojevoljno brisani iz kataloga svećenika hrvatske starokatoličke crkve, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6., 2–3.

Nakon provedene istrage Sudbeni stol je odbacio tužbu dr. Šempera i njegovih pristaša.[1324] Osim toga ista skupina tužila je Marka Kalogjeru Državnom odvjetniku da se vjenčao u bigamiji i izdao krivotvoren vjenčani list. Državni odvjetnik je i tu tužbu proslijedio Sudbenom stolu u Zagrebu, koji ju je nakon provedene istrage odbacio.[1325] Također, isti su podigli tužbu protiv Kalogjerè kod Glavne kontrole u Beogradu, optužujući ga da je nekorektno rukovao novcem iz državnog budžeta i pronevjerio ga. Nakon provedene istrage Državna kontrola odbacila je tu tužbu na sjednici održanoj 20. ožujka 1929. godine.[1326] Slijedila je tužba kod Državnog savjeta u Beogradu protiv ministra vjera i Marka Kalogjerè zbog toga što su osporili zakonitost crkvenog Sabora od 23. listopada 1928. godine. Državni savjet odbacio je tu tužbu na sjednici od 23. ožujka 1929. u prisutnosti petero sudaca, biskupa Kalogjerè, dr. Tomca i dr. Šempera.[1327] Posljednja tužba koju su podigli Šemper i bivši članovi Upravnog vijeća bila je ona kod Velikog župana u Bosni i Hercegovini protiv članova župnog vijeća u Sarajevu, optužujući ih da su protudržavni element. I ta tužba je bila odbačena.[1328] Šemper, Cerovski i Vuković uputili su tužbu Ministarstvu pravde protiv Sabora od 20. svibnja 1929. tvrdeći da je on sazvan protuustavno i protuzakonito.[1329]

Djelovanje oporbe Šemper–Donković nastavilo se i poslije. Bivši članovi Upravnog vijeća nastojali su preko Utrechtske unije izvršiti pritisak na HSC. Godine 1933. oporba je na čelu s Tonkovićem uspjela ishoditi u Utrechtskoj uniji da Kalogjera i HSC budu isključeni iz Unije. Sukob se još više zaoštrio kad je oporba održala 12. srpnja 1936. Sabor u Karlovcu i za biskupa nove crkvene zajednice, Hrvatske starokatoličke crkve Utrechtske unije, izabrala Antu Donkovića, a Marka Kalogjeu ekskomunicirala. Uz novu crkvenu zajednicu pristale su župe Karlovac i Koprivnica.[1330]

8.2.1. Kako je Katolički list pisao o raskolu među starokatolicima

Događanja u HSC-u pratio je pomno i *Katolički list* kao poluslužbeno glasilo Katoličke Crkve, odnosno kao glasilo svećenstva Zagrebačke nadbiskupije. Za vrijeme sukoba s HSC-om uređivao ga je Stjepan Bakšić, senior, koji je uglavnom stajao iza tekstova i akcija uperenih protiv starokatolika. U prvome članku o raskolu u HSC-u navodi sljedeće: *u*

[1324] Kako su završile tužbe Dra Šempera i drugova, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1929., br. 7., 3.
[1325] Kako su završile tužbe Dra Šempera i drugova, 3.
[1326] *Isto,* 3–4.
[1327] *Isto,* 4.
[1328] *Isto.*
[1329] Tužba protiv naše Sinode od 20. V. 1929., u: *Starokatolik,* 31. VII. 1929., br. 7., 5.
[1330] Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 650.

posljednje doba došlo je u redovima predstavništva starokatoličke sekte u našim krajevima do veoma krupnih nesuglasica. Povoda tomu dalo je samovoljno i protuzakonito postupanje starokatoličkog biskupa Marka Kalogjere u pogledu manipuliranja i isplaćivanja prinadležnosti nekom njihovom svećeniku. Spor se zaoštrio tako daleko, da je Marko Kalogjerà suspendirao svoga generalnog vikara Donkovića, da na njegovo mjesto imenuje svoga brata Niku. No time ne bi stvar riješena, jer imale još i drugih nekih pitanja, zbog kojih postoje nesuglasice, tako da Marko Kalogjerà imade protiv sebe veoma brojnu opoziciju u kojoj se nalaze i najistaknutiji ljudi starokatoličke sekte Stjepan Zagorac i Dr Šemper. Najinteresantnije bilo je to, da je na ovogodišnjem internacijonalnom starokatoličkom kongresu u Utrechtu od 13.–15. augusta bio taj spor iznesen na javu, i da su protivnici Marka Kalogjere nastupili kao njegovi optužitelji. Prema izvještaju, što su ga objelodanili izaslanici opozionalaca hrvat. starokatoličke crkve: Stjepan Zagorac i Dr. Alfons Šemper, igrao je Marko Kalogjerà na pomenutom kongresu veoma bijednu figuru, te bio u sto neprilika, kako da se izvuče iz škripca i blamaže koju je doživio. Za nas ta vijest nije nikakva neobična novost, jer nam je već od prije dobro poznat karakter vođa starokatoličkog pokreta kod nas sa svim njihovim ličnim osobinama i interesima, pa je stvar prije ili kasnije logičkom nuždom morala doći do ove faze razvitka.[1331] Na članak su reagirali dopisom *Katoličkom listu* Šemper, Zagorac i Donković 10. rujna 1928. Njihovo reagiranje spomenuto glasilo je potpuno prenijelo. U svome dopisu oni prvo napadaju govor o *starokatoličkoj sekti* jer su oni zakonom priznata Hrvatska starokatolička crkva. Zatim govore kako u HSC-u ne postoji nikakav razdor *jer su svi vjernici i čitava crkvena uprava jednodušni u čuvanju i obrani starokatoličkih načela, dok je dosadanji biskup g. Marko Kalogjera osamljen sa svojom braćom. Zato se ne može govoriti o razdoru niti o sporu, jer je po Ustavu Hrv. Starokatoličke Crkve biskup nosioc duhovnog dostojanstva i duhovne vlasti, pa je kao takav samo izvršni organ vrhovne crkvene uprave i crkvenog sabora, kojima je on subordiniran, a ne kordiniran u upravnim stvarima.*[1332] Oni dalje navode kao razlog postupka Upravnog vijeća nije manipuliranje i isplaćivanje prinadležnosti, nego u Kalogjerinu pogrešnom shvaćanju i tumačenju osnovnih principa HSC-a. Također se osvrću i na izjavu da je *Katoličkom listu već od prije poznat karakter vođa starokatoličkog pokreta kod nas sa svim njihovim ličnim osobinama i interesima*, te navode kako je jedino Kalogjera imao osobne interese u pokretu i mole uredništvo da u buduće ne generalizira u ocjenjivanju.[1333] Bez obzira na tu reakciju vodstva

[1331] Razdor u hrv. starokatoličkoj sekti, u: *Katolički list,* 6. IX. 1928., br. 36., 465.
[1332] Ispravak starokatolika, u: *Katolički list,* 13. IX. 1928., br. 37., 478.
[1333] Ispravak starokatolika, 478.

Upravnog vijeća HSC-a, *Katolički list* je nastavio pisati o raskolu među starokatolicima. U istom broju navodi da bez obzira na ispravak starokatolika razdor u njihovoj crkvi postoji jer je Upravno vijeće ono koje želi srušiti Kalogjeru.[1334] Nakon toga izvještava o svrgnuću Upravnog vijeća Marka Kalogjerè i navodi: *razdor u starokatoličkoj crkvi zauzeo je široke dimenzije, a čini se da će najfatalnije završiti po biskupa Kalođeru, čija je obrana veoma bijedna protiv svih onih optužaba, koje se iznose proti njegovoj osobi. Što je pak najkarakterističnije, na najteže optužbe Marko Kalođera nema uopće što da odgovori... Tko je pratio sudbinu Marka Kalođere, mogao je razabrati, da se njegov položaj počeo ozbiljno drmati... i sada je stvar napokon dozrela, da ga i sama njegova crkva optužuje i skida, kao čovjeka nedostojna toga položaja na koji se on popeo. Tako se većma pred javnošću razotkriva, na kakvim se podvizima gradio starokatolički pokret, pa će jamačno barem trjezniji elementi moći doskora uvidjeti, da taj pokret nema u sebi ništa pozitivna i konstruktivna, nego da počiva na zabludama, što moraju prije ili kasnije nužno dovesti do ovakvih pojava, kakve doživljuje sada starokatolička crkva kod nas*.[1335] Pisci članaka u *Katoličkom listu* osobito su negativno pisali o Marku Kalogjeri, uglavnom su njegovim negativnim prikazivanjem nastojali ocrniti cijeli starokatolički pokret. Tako se sredinom listopada u jednom članku nepoznati autor ponovno osvrnuo na Marka Kalogjeru navodeći da se 1924., kad je postao biskupom, cijela javnost, pa čak i ona liberalna, zgrozila nad time da takav čovjek sjeda na biskupsku stolicu. Govori dalje o Marku Kalogjeri, koji je izabran za biskupa kao čovjek sumnjiva moralnog života, što je potvrdio i njegov nekadašnji suradnik Vidušić. Zatim ponovno progovara o starokatolicizmu nazivajući ga sektom koja je osnovana i razvijala se na posve nezdravim idejama i nastavlja: *one pak, koji su pristali uz starokatolicizam, koji se hvastao, da je on jedini čuvar Kristove istine, pitamo, gdje je sada ta čista Kristova istina i gdje je prava božanska vlast, koju je Krist dao svojoj Crkvi. Jeli u Marku Kalođeri, njegovoj rodbini ili na Donkoviću i njegovim drugovima... Ali ovom zgodom, kad je starokatolicizam pokazao svu svoju nutarnju prazninu, trebale bi državne vlasti, da uvide, kako je favoriziranje starokatoličke sekte uistinu bilo upereno protiv pravog narodnog interesa i napretka... Trebalo bi nadalje ispitati i ustanoviti točan broj starokatolika i onda u interesu narodnog dobra, u interesu mira s katolicima, u interesu istine i poštenja uskratiti svaku državnu pomoć sekti, koja to ne zaslužuje ni svojim minimalnim brojem od par hiljada ljudi, a još manje svojim destruktivnim radom i životom.*[1336] Uredništvo *Katoličkog lista*

[1334] Razdor među starokatolicima, *Katolički list,* 13. IX. 1928., br. 37., 478.
[1335] Starokatolički biskup Marko Kalogjera svrgnut, u: *Katolički list,* 4. X. 1928., br. 40., 514.
[1336] Prigodom raskola među starokatolicima, u: *Katolički list,* 11. X. 1928., br. 41., 521–523.

ponovno se sredinom listopada 1928. okomilo na Marka Kalogjeru, opisuje cijeli njegov slučaj i raskol koji se dogodio u HSC-u te ponovno iznosi argumente protiv starokatolicizma, nazivajući ga *bolesnom izraslinom na narodnom tijelu, da je to skup ljudi, koji se zbog svojih strasti usudiše pogubiti duše mnogih.*[1337] Iz broja u broj *Katolički list* je pratio sukob u HSC-u i iskoristio svaku prigodu kako bi negativno opisao lik Marka Kalogjerè i cijelog starokatoličkog pokreta. Uredništvo lista ponovno zaključuje kako je *bjelodana činjenica, da je nemoguće održati jedinstvo crkvene organizacije u hrv. starokat. crkvi, a to se opažalo već od njezinih početaka, kada su počeli izbijati na javu prvi sporovi. odbacili su ugaoni kamen crkvenog jedinstva, nezabludivost vrhovnog učitelja prave Crkve Kristove, a sada hoće svaki od njih da bude nepogrešiv... No čini se, da ipak nije daleko čas, kad će onaj, koji je u čitavom ovom metežu najveći krivac, biti doskora potpuno raskrinkan pred licem pravde i završiti svoju pustolovnu karijeru, na stolici na kojoj je već davno trebao da sjedi... Mi se nadamo, da će raskol u starokatoličkoj crkvi djelovati na sve razumnije onako, košto djeluje u Karlovcu, da se videći apsurdnost starokatolicizma vraćaju natrag u rimokatoličku Crkvu. Dao Bog, da to bude općenita pojava!*[1338]

I tijekom 1929. godine uredništvo je pomno pratilo događanja u HSC-u. Tako navodi kako ne miruju ni Donković ni Kalogjerà. Obojica nastoje učvrstiti svoje pozicije, Kalogjerà osobito radi toga da kod državnih vlasti ostavi što bolji dojam i pridobije ih za svoju stvar. Uredništvo ponovno piše o starokatolicizmu tako da se koristi raskolom kako bi prikazalo starokatolicizam u što gorem svjetlu i zato piše: *sad bi tek bilo vrijedno znati, gdje je prava Kristova Crkva, dali kod Kalogjere ili Donkovića... To pitanje međutim za nas nije tako važno. Na nj si neka odgovore oni koji su se dali zavesti i ušli u ovu sirotinjsku sektu. Oni neka ispitaju svoju savjest, pa si dakako prije svega neka odgovore, da li ih je uistinu kakav idealniji motiv doveo u starokatoličku sektu osim teženje za drugom ženom ili sloboda od luknarskog podavanja... Nikad se naime ne bi smjelo zaboraviti u Beogradu, da se starokatolicizam kod nas smatra prkos-religijom i provokacijom katolicizma i hrvatstva.*[1339] List je pomno pratio i sudski proces koji su Kalogjerà i njegov zastupnik Tomac poveli na sudu protiv Donkovića i Vukovića, a odnosio se na to da su oni i njihovi pristaše smetali posjed starokatoličke župe sv. Križa i nezakonito upotrebljavali crkvu i crkvene predmete. Pisac članka sarkastično napominje kako je Donković *dakle stao i protiv svojih nedavnih sumišljenika prakticirati ono, za što se izvještio, dok je obijao vrata i provaljivao u*

[1337] Crni dani Marka Kalogjere, u: *Katolički list,* 18. X. 1928., br. 42., 533–536.
[1338] Komešanje u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Katolički list,* 25. X. 1928., br. 43., 547–549.
[1339] Svađe među Starokatolicima, u: *Katolički list,* 28. III. 1929., br. 13., 164–165.

rimokatoličke crkve. I dalje dodaje: *hvala Bogu našim odmetnim svećenicima nije uspjelo da sa sobom povuku mnogo ljudi. Uza sve napore sakupiše ih tek 3 do 4 hiljade. No okupivši i ovo malo svijeta, nijesu znali, dakako nijesu ni mogli, da mu dušu zaokupe kakvim idealnim težnjama. Puni mržnje i nemira, unijeli su nemir i mržnju među svoje pristaše.*[1340]

Posljednji članak koji nalazimo uz ovaj raskol jest iz studenog 1929. godine. Očito je da je izašao iz pera uredništva. Članak je u prvome redu usmjeren na Marka Kalogjeru, ali žestoko napada strokatolicizam. Na samom početku piše kako je *otkako je Marko Kalođera u borbi protiv svoje opozicije dobio pravo u Beogradu, postao je u svome listu "Starokatolik" veoma bojovan. Šepiri se i udara laktima na sve strane. Ništa ga ne smetaju teške afaire, koje mu vječito vise nad glavom. Ništa se n. pr. ne crveni, što mu se na veliku sramotu moraju zbog dugova prodavati nekretnine, niti ga je stid zbog tolikih prljavština, koje su u javnost iznijeli njegovi do nedavna vjerni prijatelji.*[1341] Neskrivenom antipatijom dalje se progovara o starokatolicizmu: *mi bismo uostalom preporučili g. Kalođerašima, da ne govore o ničijim "divljim brakovima" jer su upravo u pogledu braka Kalođeraši najsramotnija izraslina na tijelu našega naroda. Nije uzalud u zagrebačkom društvu pronesena riječ "Kalođeraši – društvo za izmjenu žena".*[1342] Zatim se ponovno okreće Marku Kalogjeri: *što uopće o tom treba govoriti, kad su bivši drugovi M. Kalođere g. Vidušić i Donković, upravo na ovom području* (pitanje drugog braka, nap. a.) *očitali Marku takvu lekciju i nabrojili toliko prestupaka, da bi vodstvo starokatoličke crkve moralo već odavno biti pozvano na strogu odgovornost u interesu zaštite javnog morala.*[1343]

Katolički list kao neslužbeno katoličko glasilo od samih je svojih početak pokazivalo veliki antagonizam prema reformnom pokretu, a tu je praksu zadržalo i nakon osnivanja HSC-a. Neskrivene antipatije prema starokatolicizmu i često nebirane riječi kao i velik otpor koji je list pokazivao prema pokretu vidljivi su iz svakoga članka o starokatolicizmu. Uredništvo lista detaljno i pomno pratilo je sva događanja vezana uz starokatolicizam, osobito raskole unutar HSC-a te otvoreno i bez sustezanja negativno progovaralo o tom pokretu. Osobito su s velikim otporom pisali o Marku Kalogjeri, nastojeći ga prikazati u što negativnijem svijetu koristeći se pritom svim sukobima unutar HSC-a kako bi u očima javnosti diskreditirali Kalogjeru i cijeli pokret.

[1340] Što je novo među Kalođerašima, u: *Katolički list,* 18. IV. 1929., br. 16., 204–205.
[1341] Iz Kalođeraških redova, u: *Katolički list,* 21. XI. 1929., br. 47., 604.
[1342] Iz Kalođeraških redova, 604.
[1343] *Isto.*

9. Stjepan Radić prema katolicizmu i starokatolicizmu

Iz pojedinih dijelova ove radnje vidljivo je da su neki od vodećih ljudi HRSS/HSS-a pristajali uz starokatolicizam iz različitih pobuda. Primjerice, Vladko Maček zbog drugog braka, dok nije poznato zašto su izašli Josip Predavec i Ivan Šubašić. Jednako je očito kako su predstavnici Seljačke stranke u pojedinim župama poticali prelazak na starokatolicizam i bili vodeći starokatolici u njima. Iako se stranka nikad nije javno očitovala o pristajanju uz starokatolicizam, antiklerikalni naboj stranke, kojoj je usmjerenje davao Stjepan Radić, bilo je

očito i utjecalo je na starokatolicizam u pojedinim sredinama. Nemoguće je govoriti o odnosu HSS-a prema starokatolicizmu ako se ne analizira odnos Stjepana Radića prema katolicizmu uopće, odnosno njegov snažan protukatolički naboj. O odnosu Radića prema katolicizmu trebala bi cijela studija da bi se detaljno analizirao, stoga ću se u ovome dijelu zadržati samo na okviru koji pokazuje Radićev izraženi protukatolicizam kao osnovu za jačanje starokatolicizma. Njegov protukatolicizam nije bio plod tadašnjih sukobljavanja s klerikalizmom, nego je bio drugog porijekla. Kao Masarykov učenik Radić je svakako rastao pod utjecajem svoga učitelja, prihvaćajući i njegov protukatolicizam, koji je u domovini bio pretočen u sukob s klerikalnim strujanjima toga doba i ostao u njihovoj sjeni.

Biskup Antun Mahnić napisao je u *Hrvatskoj Straži* 1915. članak o Stjepanu Radiću, a 1924. prenijela ga je sarajevska *Nedjelja*. U njemu kaže sljedeće: *Masaryk je jedan od najodličnijih i najustrajnijih bojovnika proti katoličkoj vjeri. A isti Masaryk nastupa kao najodlučniji bojovnik proti bezvjerstvu i vjerskom indiferentizmu; bori se za vjerstvo i ćudoređe. Proti katoličkoj vjeri ne nastupa kao bezvjerac, već kao krivovjerac, kao fanatični sektant. Upravo zato ima u svojoj borbi još više uspjeha, dakako samo u negativnom pravcu... Masaryk je dokazivao, da je vjera potrebna za življenje i umiranje... da potrebujemo vjeru, a da je aktoličanstvo za nas nemoguće; potrebna je nova kršćanska sekta, nova vjera. – Hrvatski se Masaryk zove Stjepan Radić. U Masaryka se je Radić školovao. Kakav učitelj takav učenik. Tako biskup Mahnić o Stjepanu Radiću g. 1915. A da Radić nije promijenio danas svoje kulturno naziranje, dokazano je i predosta prošlih dana. Kao što je nekada skupa sa Svetozarom Pribićevićem i sa Lorkovićem vodio pokret naprednjačke omladine i bio preduzeo da uništi katoličanstvo u hrvatskom narodu, tako navješćuje i sada, da će sa liberalnim demokratskim ministrima voditi borbu proti kulturno konservativnim Slovencima i Muslimanima. To je u Lorkovićevu "Hrvatu" i u svome "Slobodnom Domu" navijestio ovim riječima: "Hrvatska republikanska seljačka stranka poslala je u ministarstvo takve ljude, koji će s naprednim srbijanskim ministrima dati jedan slobodnjačko-demokratski smjer prema Muslimanima i Slovencima, koji su zastupnici konzervativnog smjera..." Tako eto i Radić i Lorković i Pribićević. Proti katoličkoj Crkvi pravi trimurti! Ali će tih trimurta brzo nestati, a katolička će Crkva u vjekove živjeti.*[1344] Koliki je utjecaj na Radića imao njegov učitelj Masaryk može se iščitati iz Radićeve knjige *Češki narod na početku XX. stoljeća.* U knjizi Radić daje presjek povijesti Čeha do početka 20. stoljeća, zadržavajući se na nekim poglavljima iz povijesti češkoga naroda koja su za njega bila sudbonosna. Na tim mjestima

[1344] Biskup Mahnić o Stjepanu Radiću, u: *Nedjelja*, 26. X. 1924., br. 43., 2.

očit je Masarykov utjecaj. Kad Radić govori o husitizmu kaže da je *po današnjim našim pojmovima husitizam bio borba češkoga naroda za slobodu savjesti proti tadašnjoj katoličkoj hijerarhiji, koja je njemačkom željeznom rukom poslužila naročito da prignječi narod češki.*[1345] Radiću je u knjizi osobito stalo da prikaže husitizam, u skladu sa svojim ideološkim nazorima, blizak seljaštvu: *već Husovi preteče, a još više sam Husov život i pogotovo njegova mučenička smrt zadahnuše cijelu češku takovim vjerskim zanosom, s kojim se donekle može prispodobiti samo današnje narodno oduševljenje najprobudjenijih slavenskih naroda. Seljaci se u to doba sakupljaju na brežuljcima u tisućama da čuju riječ isitne i da se u svojoj čistoći pomole Bogu.*[1346] Idealizirajući husitizam i pokret Češke Braće kao seljačkog pokreta naspram katoličke hijerarhije i njemačkoga plemstva, Radić je na tragu svoje seljačke ideologije zapisao sljedeće: *medjutim su i političke i društvene prilike u Češkoj bile sve to gore. Plemićka oligarhija počinjala je sve to teže pogreške, dok nije posvema utonula u grijesima koji su bili uzrokom padu češke samostalnosti. Zajednica Češke Braće bijaše i u toj općoj razvratnosti i ravnodušnosti divna škola savršenosti i čistoće, a u pokoljenju do skrajnosti sebičnom njegovaše ideale odanosti i požrtvovnosti. Bijaše utočište svim plemenitim dušama, uvrijedjenim ili ogorčenim nepodopštinama svoga doba i utiskivaše neizbrisivi pečat svakomu, tko je odrastao pod njezinim uplivom.*[1347] Neuspjeh Češke Braće Radić vidi u njemačkoj i katoličkoj reakciji pod *jezuitskim vodstvom.*[1348] Analizirajući razloge gubitka samostalnosti Češke početkom 17. stoljeća, Radić ih vidi u češkom otporu njemstvu i Rimu, a glavne krivce nalazi u češkom plemstvu, *izuzevši čisto vjersku zajednicu Češke Braće, ne bijaše u Češkoj demokratske organizacije. Feudalni sistem je već nosio svoj otrovni rod: nepovjerenje i mržnju seljačkog puka i na domaću gospodu, koja su s njima postupala nepravedno i kruto kao i tudjinci. Tako je taj puk ujarmljen, da je jedina jača i općenitija misao u njem bila, kako bi se pobunio protiv svojih tlačitelja, koji su u to doba bili jedino vodstvo naroda.*[1349] Radić dalje govori o preziru i tlačenju koje su Slaveni trpjeli od Rima i Carigrada.[1350] Zatim cjelovito prenosi češki reformni program iz revolucionarne 1848. godine, u kojem između ostalog piše i ovo: *Katoličku crkvu smatramo za glavnu zemaljsku crkvu, ali tako, da i druge crkve u našoj zemlji imaju potpunu slobodu. Promjene u katoličkoj crkvi, koje smatramo potrebnima i za koje ćemo se vazda boriti jesu: da se ukine celibat (beženstvo), da svećenik bude pravim državljaninom i da se ne protivi prirodi; da se uredi više biskupija, da*

[1345] Stjepan RADIĆ, *Češki narod na početku XX. stoljeća,* Zagreb, 1910., 38.
[1346] S. RADIĆ, *Češki narod na početku XX. stoljeća,* 68.
[1347] *Isto,* 90.
[1348] *Isto,* 94.
[1349] *Isto,* 97–98.
[1350] *Isto,* 109.

biskupi opet budu samo stariji svećenici, a nipošto svjetski velikaši; da se mjesto latinskog uvede narodni jezik u crkvu, crkvene sinode, da se ukine patronat, da svećenici napreduju po zaslugama, da se ukine štola, desetina itd., a uvede stalna i pristojna plaća, da se učiteljski i svećenički stalež spoje u jedno.[1351] Mnoge od th zahtjeva koje je iznjedrio liberalizam 19. stoljeća nastojat će provesti i hrvatski starokatolici u svojoj organizaciji i programu, što uvelike govori kako je starokatolicizam u Hrvatskoj izrastao na liberalnim shvaćanjima oblikovanima u 19. stoljeću. Ta liberalna shvaćanja 19. stoljeća, pod Masarykovim utjecajem i povezujući ih sa svojom ideologijom, Radić je prenio u 20. stoljeće.

Radi bolje analize odnosa Stjepana Radića prema katolicizmu svakako treba predstaviti članak svećenika Matije Manjarića *Braća Radić i hrvatski katolici* tiskan 1910. u *Vrhbosni*. Manjarić piše članak kao odgovor na reakciju braće Radića na njegov rad *Braća Slovenci i braća Radić.* Prema njegovim riječima ta reakcija traži odgovor jer želi analizom nekih izjava braće Radića pokazati u kojem smjeru ide njihova Seljačka stranka i koliko je to važno za Hrvate katolike. Navodi kako je Stjepan Radić bio nezadovoljan njegovom metodom kojom je analizirao vjerske nazore njega i njegova brata. Manjarić predbacuje Radiću kako pomno prati njegov rad *i brata Vam dra Antuna od početka tog rada, nijesam u tim stvarima još naišao na kakvo protuslovlje, da bi ste se dakle Vi, jedan ili drugi, u vjerskim pitanjima načelno izrazili kao odlučni i uvjereni katolici. I jedan i drugi izbjegavate dosta oprezno svaku otvorenu i muževnu izjavu o tim pitanjima...*[1352] On navodi Radićevu izjavu u *Hrvatstvu*, gdje je izjavio kako nikad nikome nije mogao kazati da je katolik, nego da tek nastoji biti dobar kršćanin. Manjarić ga napada da *doklegod pred ljudima ne priznate Isusa i nauk njegov, katoličku vjeru i čuvaricu toga nauka – kat. crkvu, a napose poglavare i predstavnike njegove, namjesnike Isusove, Vi nipošto ne vršite volje Oca nebeskoga...* jer prema *isusovim riječima, da smo dužni pred svijetom ispovjediti i čast dati Isusu i nauku njegovu, kad god bi se propust te ispovijedi mogao tumačiti kao stid ili zatajenje vjere u Isusa i njegovu božansku riječ.*[1353] Nakon toga Manjarić zaključuje taj dio članka sljedećim zahtjevom: *...a nikako Vas ni solju ni vilama dovesti, da nam već jednom kažete: Jeste li vi katolik ili nijeste? I to, jeste li onaki, kakvim Vas hoće kat. crkva; ako takav pak nijeste, kakvi ste?... Vaš opće poznati postupak na Vašim stranačkim skupštinama, koje Vi redovito otvarate sa "Hvaljen Isus!", zatvarate sa "Tebe Boga hvalimo!" a kad zazvoni na pozdrav Gospin, onda pobožno kapu skidate i molite pred svijetom? Je li to iskreno?... Ili VI mislite, da je slobodno i lijepo javno moliti se, a ružno*

[1351] *Isto*, 163.
[1352] Matija MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, u: *Vrhbosna*, 20. X. 1910., br. 20., 315–317.
[1353] M. MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, 317–318.

i grješno istinu i božanstvenost nauka Kristova i njegove crkve priznati? Ako je tako, onda Vi nijeste katolik, nego možda kakav "Kršćanin" po kalupu tolikih američkih, engleskih i ruskih pietističkih sekata, koje rado i revno mole, ali za kakav dogmat ili crkvu neće ni da čuju.U istinu ne bi bilo nikakovo čudo, ako bi Vas tkogod takvim smatrao, jer bi to bio posve logičan zaključak Vašeg dosadašnjeg držanja u vjerskim stvarima.[1354] Autor zatim piše o članku koji je navodno Radić napisao u *Hrvatskoj Misli*, gdje je usporedio tolerantno rusko pravoslavlje s netolerantnim katolicizmom koje je obnovilo *grozote najtamnijeg srednjeg vijeka*, sve to zatim povezuje s hrvatskih seljakom preko čijih se leđa lome interesi politike Beča i Rima. Narod taj jaram treba zbaciti i probuditi se iz nijemog očaja protiv rimske politike. Manjarić naziva Radića kukavicom jer se krije pod pseudonimom ili ako nije autor članka, onda ga podržava u njegovim *infamnim napadima na kat. crkvu.* Kaže da je temeljno načelo i glavni cilj Seljačke stranke da u Hrvatskoj vodi borbu protiv katoličke propagande i rimske politike koja je naše seljake dovela u nemili očaj. Nadalje piše kako je Radić pred javnošću glavni krivac svih uvreda i kleveta protiv Katoličke Crkve i vjere koje su iznesene u *Hrvatskoj Misli*. Manjarić mu dalje predbacuje da u svom *Domu* izlijeva mržnju protiv pape, *latinskog Rima, rimskih kardinala, katoličkih misija, katoličkih popova* itd.[1355] Potom citira članak Antuna Radića izašao u *Domu* koji je bio izravan napad na Matiju Manjarića. U njemu je između ostalog pisalo sljedeće: *Sve je ovo, kao što i pisanje u "Vrhbosni", nesumnjivi znak pokvarenosti svećenstva. Farizeji će se dakako nad ovom tvrdnjom zgražati, ali uzalud, jer je toga u crkvi katoličkoj bilo više puta. To je dokazano, pa ni crkvena povijest toga ne taji. No mi sebi ne umišljamo, da ćemo mi svećenstvo popraviti. To nije naš posao. Pazimo samo, da ga naše uzmicanje pred njegovom pokvarenošću ne učini još gorim.*[1356] Manjarić govori kako HPSS na svojim skupštinama sa svim svojim pobožnim govorom nalikuje na vjersku sektu više nego na političku stranku. Prigovara im da njihovi govori (braće Radića) poprimaju *karakter sektarskog fanatizma i razvijaju se u idolopoklonstvo spram početnika toga sektarstva.* Zato on još ne tvrdi da je seljačka stranka već sada heretička sekta, a braća Radić tvrdokorni herezijarsi, *ali ostajem na temelju dugotrajnog i mirnog proučavanja rada i karaktera braće R. i svih simptomatičnih pojava kod njihovih pristaša, da su počeci toga zla tu, i da će se potpuno razviti, nastave li braća R. onakva nekatolička vjerska načela širiti među seljaštvom, kakva su dosle širili te odbijati to seljaštvo od crkve katoličke i mraziti ga sa*

[1354] *Isto*, 319.
[1355] Matija MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, u: *Vrhbosna*, 5. XI. 1910., br. 21., 329–330.
[1356] M. MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, 331.

svećenstvom...[1357] Kaže, u nastavku teksta, kako je jedini cilj braće Radić otrgnuti seljaštvo od Katoličke Crkve i svećenstva te svojim materijalističkim stavom potpuno dotući svaki vjerski osjećaj.[1358] U nastavku svoja razlaganja citira izjavu Stjepana Radića: *Mi stojimo i na religijskom stanovištu. Za to nam kažu da smo klerikalci, prem nas klerikalci najviše proganjaju, jer smo najpogibeljniji neprijatelji popova. Naša je deviza: Vjeruj u Boga, ali ne u popa.*[1359] Zatim ga poziva da se javno izjasni o svojim vjerskim uvjerenjima jer je sve drugo farizejstvo i potpuni ciganluk. Neka javno izreče svoj stav prema katoličanstvu jer je u svojoj praksi i u svojem govoru potpuno oprečan. Za braću Radiće, prema Manjariću, katolička vjera nema nikakvo božansko utemeljenje. Osvrće se i na izjavu Stjepana Radića kako se oni ne bore protiv katolika nego *katoličkih pokretaša* i to zato jer hrvatskog seljaka želi učiniti samostalnim stvorom koji služi samo Bogu. Optužuje Stjepana Radića da pod pobožnom krinkom širi materijalizam i panteizam.[1360]

Sljedeći tekst na koji se namjeravam osvrnuti u ovoj radnji jest nekrolog Stjepanu Radiću u *Katoličkom listu* iz 1928. godine. Iako je nekrolog nepotpisan, pretpostavlja se da je autor Stjepan Bakšić, tadašnji urednik *Katoličkog lista.* Nekrolog je izvrstan izvor u kojem je detaljno analiziran Radićev stav prema kršćanstvu, Crkvi i svećenstvu, ali i njegov odnos prema reformnom pokretu, kasnije prema HSC-u. Autor na početku članka konstatira kako *nema dvojbe, da je pokojni Stjepan Radić, najmarkantnija ličnost našega doba. Njegovo je ime poznato ne samo kod nas, nego i u stranom svijetu. Bio je čovjek velikih, upravo genijalnih ideja.*[1361] Kad govori o Radićevu odnosu prema kršćanstvu i Crkvi autor kaže da je njegova ideologija bila prožeta naravnom etikom i naravnom religijom, i to ne onakvom kakvu naučava kršćanska filozofija, nego modernim slobodoumnim nazorima na kojima se nadahnjivala Europa krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a kakvu je branio i naučavao Radićev učitelj Masaryk. Nadalje, kaže kako Bog prema tom nauku postoji, ali on ne može biti subjektom praktičnog života. Zato je Radić svojim organizacijama davao čisto naturalističko obilježje. Kako je u Radićevim govorima i cijelu njegovu pokretu živio naturalistički duh, očito je da nije imao mnogo veze s idejama o kršćanskom društvu koje je donijelo kršćanstvo. Zato Radić od početaka svoga djelovanja ustaje protiv kršćanstva, Crkve i svećenstva i citira njegovu izjavu iz 1904. godine: *Hrvati ne će biti tako dugo sretni dok ih Rim ne prokune.*[1362] Autor navodi kako je Radić ovomu ostao dosljedan do kraja, *a naročito mu je dao izražaja*

[1357] *Isto,* 331–332.
[1358] *Isto,* 332.
[1359] Matija MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, u: *Vrhbosna,* 5. XII. 1910., br. 23., 366.
[1360] M. MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, 368–369.
[1361] Stjepan Radić, u: *Katolički list,* 16. VIII. 1928., br. 33., 425.
[1362] Stjepan Radić, 427.

poslije rata, kada je pogodujući u propagandističke svrhe svim i najlošijim narodnim instinktima, tako reći dnevnice, udarao protiv klera i Crkve.[1363] Zatim citira neke njegove govore koji jasno izražavaju Radićev protukatolicizam i oštre napade na Crkvu i svećenstvo. Primjerice citira njegov govor u Ljubljani i Velikoj Loki iz 1925., gdje Radić kaže sljedeće: *vjera je osvjedočenje i savjest pojedinca, ona je njegova privatna stvar kao džepni rubac. U našoj je državi uvjerenje slobodno i zato to je konac vjerskih borbi. Vjera je odnošaj čovjeka s Bogom, a ne s popom. Molitva je razgovor s Bogom, a ne blebetanje po kruničnim zrncima.*[1364] Možda je u njegovu protukatolicizmu još znakovitija izjava koju je rekao u Tuzli 21. kolovoza 1926. godine: *Mi ne ćemo da se vjerom vežemo uz Rim, niti da se podvrgnemo papi.* Zato autor zaključuje: *na temelju ovakve ideologije posve je logički, da su i Radić i njegovi dublji pristaše bili skloni onoj propagandi, koja se kod nas stala vršiti za t. zv. starokatolicizam.*[1365] Tako autor citira i Radićevo pismo iz zatvora koje je 1925. poslao srpskim krugovima u kojemu tumači zašto je bio republikanac. U tom pismu navodi opasnost od klerikalizma, uzimajući za primjer Korošca, koji je slovenski domoljub, ali mu je *glava u Rimu.* Klerikalizam je opasnost i prepreka sjedinjenju Hrvata i Srba i to neće biti moguće dok se Hrvati ne oslobode Rima. Hrvati, smatra Radić, ne mogu prijeći na pravoslavlje i to nije potrebno, zato treba osnovati hrvatsku crkvu nezavisnu od Rima, nacionalnu, koja bi se s vremenom spojila s pravoslavljem. Za to će se s vremenom moći iskoristiti Starokatolička crkva. Dalje nastavlja kako nema potpunog narodnog ujedinjenja bez vjerskog i zato svaki narod treba stvoriti svoju crkvu te zaključuje: *naša bi generacija morala ispuniti barem jedan preduvjet, a to je da se Hrvati oslobode Rima. To će biti za par godina, ako mi, Hrvati i Srbi budemo složni, i ako sredimo državu, pa dobijemo vremena i mogućnosti da pripravimo široke hrvatske slojeve, pa makar i za hrvatsku starokatoličku crkvu.*[1366] Autor smatra kako su te riječi plod Radićeva uvjerenja i njegova nazora te ponovno citira njegov govor, održan u Vinkovcima 5. srpnja 1927. u kojem je rekao: *hrvatsko selo je bilo duboko vjersko, ali nije bilo popovsko. Premda smo se nalazili između Carigrada i Rima, mi smo Hrvati bili slobodni od bizantizma i od papizma. Dok su najveći narodi imali ultramontanske ili popovske stranke, mi smo imali svoju narodnu crkvu.*[1367] Nakon toga progovara o Radićevim napadima na svećenstvo citirajući neke njegove govore. Tako je na sprovodu pristaše reformnog pokreta Mirka Krpića-Močilara 1922. izjavio dosta pogrdno o svećenicima: *danas kod inteligencije*

[1363] *Isto.*
[1364] *Isto*, 427–428.
[1365] *Isto*, 428.
[1366] *Isto.*
[1367] *Isto.*

imade malo vjere, a najmanje je imade kod popova. Popovi se najmanje mole i onda, kad mole, misle na kuharicu.[1368] Zato je Radić morao nužno doći u sukob s klerom jer je u narod unosio animozitet prema kleru, teoretske zablude i praktični indiferentizam prema Crkvi i kršćanstvu. Autor žali što je Radić na smrtnoj postelji odbio primiti sakramente umirućih. Na kraju piše sljedeće: *na njegovu grobu tek žalimo, što je velike sposobnost svog talenta često upotrijebio protiv ideala i interesa kršćanstva i Crkve. I kad bi se tkogod posve suglasio s njegovim političkim idealima, a ono bi upravo ova okolnost njegova odnosa prema Crkvi priječila, da velika njegova pojava postane potpunim idealom svake duše iz redova nešeg naroda.*[1369]

Tijekom svoga političkog djelovanja 20-ih godina Radić je u svojim govorima često napadao katolicizam i njegove strukture. *Katolički list* se početkom veljače 1924. osvrće na jedan Radićev napad na papu, u kojem do izražaja dolazi njegov animozitet prema katolicizmu, osobito prema Rimu. Autor članka opisuje Radića kao dobro poznatog podmuklog napadača na Katoličku Crkvu i papu. On konstatira kako Radić poznaje dubok vjerski osjećaj hrvatskih katolika pa to ne čini otvoreno, *nego to čini na veoma osebujan, no podmukli i odvratan način. Na svojim političkim skupštinama započinje govor s "Hvaljen Isus i Marija" a nastavlja ne samo s najvećim pogrdama na katoličko svećenstvo nego često i na dogme kat. vjerovanja.*[1370] Zato ga autor naziva *kršćaninom novog kova Masarykova,* koji nema određenu religijsku formu i koji želi od hrvatskoga naroda učiniti isto to svodeći njegovu vjeru na subjektivno nutarnje raspoloženje. U svom *Slobodnom Domu* je napao papu da je blagoslovio Pašićevu i Ninčićevu predaju Rijeke Talijanima i zato se, smatra Radić, u hrvatskome narodu ne smije pojaviti *ni svećenik, ni svjetovnjak, da nas Hrvate uvjeri, da nam je rimski papa politički prijatelj i da mi Hrvati moramo voljeti katoličku politiku.*[1371] Najpoznatiji Radićev govor protiv Crkve i svećenstva jest onaj koji je 28. rujna 1924. održao u Krašiću i koji je već spomenut u ovome radu. *Katolički list* ga je prenio u cijelosti, kao i *Slobodni Dom.* U tome govoru Radić se osvrnuo na okružnicu jugoslavenskih biskupa povodom 1000. godišnjice hrvatskoga kraljevstva koju je žestoko napao. Njihovu okružnicu je nazvao *poganskim pismom* i zato kaže svojim slušateljima: *vi znate da je drugo Bog, drugo vera, a drugo pop.*[1372] Od važnijih dijelova toga govora ističe se Radićev naglasak na tome da je vjera od Boga darovana krepost, a ne od biskupa ili svećenika (popova). Svećenici i biskupi

[1368] *Isto,* 429.
[1369] *Isto.*
[1370] Radićev "Sl. Dom" napada Sv. Oca Papu, u: *Katolički list,* 14. II. 1924., br. 7., 80.
[1371] Radićev "Sl. Dom" napada Sv. Oca Papu, 80.
[1372] Govor g. Radića u Krašiću, u: *Katolički list,* 2. X. 1924., br. 40., 491.; Stjepan RADIĆ, Poganska politika 14 hrvatskih katoličkih biskupa, u: *Slobodni Dom,* 1924., br. 18., 2–3.

su ti koji su izdali Isusa, nastavlja Radić u svome govoru i zato ne bi trebali *čitavom kršćanskom mirotvornom narodu davati propise.* Biskupi su u svojoj okružnici, govori on dalje, zaboravili Isusov nauk ljubavi i mira. Pismo označuje kao puno *sotonske oholosti.* Cilj pisma je, nastavlja Radić, *da popovskoj stranci prokrči put za buduće izbore* i nastavlja dalje: *to se naravski ne će dogoditi, jer gdje su ti poganski lovci, koji bi svojim vražjim šapama mogli uloviti i jednu jedinu seljačku kršćansku dušu.*[1373] Da Radić u svojim govorima i člancima nije štedio katoličko svećenstvo primjer je i članak izašao u *Slobodnom Domu.* O svećenicima u njemu Radić piše sljedeće: *imade takovih gospodskih puzavaca i u svećeničkim redovima, koji se prikloniše vlastodržcima, da im pomognu u nasilnom i prljavnom poslu njhovom. Pljunuvši na vjeru, žele svoj vjerski položaj izgrabiti samo za sebe i straše seljačtvo onim, česa se sami ne boje i u što već davno ne vjeruju. Pogledajmo povijest, što tamo vidimo? Pape, biskupi, najveći crkveni dostojanstvenici često puta su prosti lupeži, krvnici, razbludnici, bezvjerci i tako dalje. To sve znači, da je katolička crkva već davno bolesna u svojoj nutrinji, znači, da se forma ili vanjština drži vrednijom od sadržaja, da je materija sve a duh ništa.*[1374] Krajem srpnja 1925. u *Katoličkom listu* je izašao članak o Radićevim vjerskim nazorima koji potpisuje određeni K. B. (možda je to bio Kosta Bohačevski, odnosno Janko Šimrak, senior i vodeća osoba HPS-a). On se prvo okomio na Radićevu promjenu politike njegove stranke. Što se tiče vjerskih pitanja on ponovno citira njegovu izjavu u kojoj kaže kako se *hrvatski narod neće nikada pravo sliti sa srpskim, dok se Hrvati ne oslobode Rima i to posvema... Ali ja sam uvijek o tom razmišljavao da bi trebalo stvoriti hrvatsku crkvu, nezavisnu od Rima, nacijonalnu, koja bi se lako, tokom vremena, spojila sa srpskom pravoslavnom...*[1375] Autor prenosi spomenute Radićeve izjave o borbi protiv klerikalizma u kojoj mu je poslužio njegov republikanizam i govori kako pravog narodnog ujedinjenja nema prije nego se ujedine crkve, a to se može samo ako bi svaki narod stvorio svoju nacionalnu crkvu. Kao pomoć u tome Radiću bi trebala pomoći HSC te kaže: *dakle odsada će izgubiti titulu "reformatora" vjere i morala Kalođera i njegova družina jer evo javlja se iza brda novi poglavica hrvatske crkve, neokrunjeni predsjednik republike. On će sada sam uzeti stvar u svoje ruke. Pribičević neće više trebati da podupire ono nekoliko desperatera u starokatoličkim redovima, jer evo zadobiše velikog zaštitnika u osobi predsjednika seljačke stranke, koji će sada zaigrati krvavo kolo odcjepljenja od Rima... Prenio je dakle svu svoju bijesnu mržnju na Rim... Pače mnogi "rimski" svećenici, koje on sada proklinje, bili su tako uz*

[1373] Govor g. Radića u Krašiću, 492–493.; S. RADIĆ, Poganska politika 14 hrvatskih katoličkih biskupa, 2–3.
[1374] Dolje krinku protuseljačka gospodo!, u: *Slobodni Dom,* 1923., br. 4., 2.
[1375] K. B., Novi vjerski poglavica, u: *Katolički list,* 23. VII. 1925., br. 29., 365.

njega, da su nas, za koje Radić ističe, da smo jedini njegovi protivnici, jedini rasadnici "klerikalizma", jedini Rimljani, da je nama vjera i crkva samo cimer... Radiću nije dakle dosta narodno jedinstvo u centralizmu nego on hoće i duševno jedinstvo u to tako, da se mi otrgnemo od Rima...[1376] K. B. zaključuje svoj članak kako je otcjepljenje Hrvata od Rima politički cilj HSS-a, koji je ponajprije usmjeren protiv klerikalizma Hrvatske pučke stranke, koja je nositelj ideja Rima i klerikalizma.[1377] Taj Radićev stav isto će glasilo potkrijepiti člankom o pojavi starokatolicizma u župi Raven, gdje će radićevci povezani sa starokatolicima raditi na prijelazu stanovništva na starokatolicizam.[1378]

Katolički list će u uvodniku iz prosinca 1926. progovoriti o odnosu Stjepana Radića prema Katoličkoj Crkvi. Članak prikazuje kako su u katoličkim krugovima doživljavali Radićev odnos prema Crkvi. Autor članka, moguće urednik Stjepan Bakšić, otvoreno progovara kako Radić i pristaše njegove stranke stalno napadaju Katoličku Crkvu i simpatiziraju starokatolicizam, kako to pokazuju slučajevi u Stenjevcu, Ravenu, Tuzli i drugim mjestima. Njegov govor u Krašiću povezuje s djelovanjem beogradskih slobodnih zidara kojima se Radić želio dodvoriti. Naime, autor članka kaže kako beogradska čaršija i slobodni zidari ne podnose Radića te da on napada Katoličku Crkvu kako bi im se dodvorio. Njegovi govori su puni mržnje prema Crkvi i katoličkom svećenstvu, nastavlja autor. On Radićeve govore protiv Crkve i naziva *kumovanjem zagrebačke organizacije starokatoličke crkve.*[1379]

I druga katolička, službena i poluslužbena, glasila pisala su o Radićevim napadima na Crkvu i svećenstvo. Tako sarajevska *Nedjelja* prenosi iz *Slobodnog Doma* kako je Radić u Zlataru svećenike nazvao *vražjim slugama.*[1380] Isti će list za Radićev već spominjani govor u Krašiću reći da otkriva Radića kao neprijatelja katolicizma i *vjerskog trovatelja hrvatskih katoličkih širih slojeva.* Radić je okarakteriziran kao onaj koji *časovito znade pritajiti svoju mržnju na katoličku Crkvu i njene predstavnike, ali samo s jednom jedinom namjerom, da se katolike razvodni, skrene ih na stramputicu, uspava ih, da onda u redovima katolika bude mogao što veći harač pokupiti za svoje svjetovno naziranje, koje je odlučno protukatoličko.*[1381] S druge strane sarajevski *Katolički tjednik* dovodi Radića u izravan odnos sa starokatolicima. U jednome članku se osvrće na spominjanu Radićevu izjavu o prijelazu Hrvata na starokatolicizam i spominje kako su neki članovi HSS-a postali otvoreni agitatori

[1376] K. B., Novi vjerski poglavica, 366.
[1377] *Isto,* 367.
[1378] Radićeva stranka i starokatolicizam, u: *Katolički list,* 2. XII. 1926., br. 48., 662.
[1379] Stjepan Radić prema katoličkoj crkvi, u: *Katolički list,* 16. XII. 1926., br. 50., 681–684.
[1380] Zagreb: Svećenici-vražji sluge, u: *Nedjelja,* 11. II. 1923., br. 6., 5.
[1381] Katolička javnost proti Stjepanu Radiću, u: *Nedjelja,* 26. X. 1924., br. 43., 3.

starokatolicizma, a neki viđeniji članovi stranke već su pristupili HSC-u. Također spominje kako Radić ima nakanu otvoriti katedru za starokatolicizam na zagrebačkom Bogoslovnom fakultetu koju bi preuzeo Dragutin Tomac. Sve mu je to dokaz Radićeva djelovanja protiv Katoličke Crkve i razlog zašto su brojni svećenici napustili njegovu stranku.[1382] *Narodna politika* isto piše o Radiću i njegovoj *staroj protukršćanskoj i protukatoličkoj politici... Rijetkom ustrajnošću bori se Radić protiv crkvene organizacije, protiv predstavnika Crkve i protiv nekih katoličkih dogma i nauka. Napada papu prikazujući ga kao Mussolinijeva ortaka, napada nuncija Pellegrinettija kao neprijatelja naše države. Klevetnički je izgrdio bosanske i hercegovačke franjevce nazivajući ih lašcima i varalicama; pogrdno se izjavljivao o ispravnim svećenicima i svjetovnjacima, govoreći da su robovi Rima.*[1383] List prenosi i Radićev govor u Tolisi, gdje je izjavio da svećenici služe Bogu, a misle na vraga. U istom članku govori kako članovi HSS-a agitiraju po selima za starokatolicizam potaknuti od samoga Stjepana Radića.[1384] Isto glasilo kaže u jednome članku kako Radić sustavno napada Katoličku Crkvu i svećenstvo, a štedi starokatolike.[1385] Pišući o *stenjevačkom slučaju* list citira *Slobodni Dom,* koji prikriveno podržava starokatoličku propagandu u Stenjevcu.[1386] *Narodna politika* u jednoe članku o odnosima Stjepana Radića prema starokatolicima, gdje citira Donkovićeve izjave iz *Starokatolika,* progovara i o njegovu vjerskom nazoru: *Radić nije samo političar nego je on zastupnik posebne svoje filozofske i teološke škole koja se u principima protivi katoličkom shvaćanju... Upravo radi toga mi se i nismo toliko borili protiv Radićevih političkih koncepcija i protiv njegove političke taktike, nego smo se mnogo više borili protiv njegovih kulturnih i socijalnih pogleda, koji stoje u kontradikciji s pogledima katoličke crkve i katoličke nauke.*[1387]

Naposljetku treba vidjeti što su starokatolički izvori govorili o Stjepanu Radiću. Ante Donković ga je u svojem nekrologu u *Starokatoliku* nazvao najvećim Hrvatom i najboljim našim čovjekom od Grgura Ninskoga. Donković ističe kako je Radić sustavno radio *na duhovnom i duševnom oslobadjanju naroda od kojekakvih sumnjivih auktoriteta u prvom redu od straha pred bahatim općinskim bilježnicima i pred samovoljnim seoskim popovima.*[1388] Dalje spominje kako je 1918. Radić sudjelovao na sastanku kojim su udareni počeci reformnog pokreta i starokatoličkog crkvenog pokreta. Spominje kako je na tome

[1382] Zagreb: Radićevska agitacija za staro-katoličku crkvu, u: *Katolički tjednik,* 2. V. 1926., br. 18., 3.
[1383] Ne možemo bez konkordata, u: *Narodna politika,* 16. IV. 1926., br. 16., 1.
[1384] Stjepan Radić prema vjeri i svećenicima, u: *Narodna politika,* 13. V. 1926., br. 20., 4.
[1385] Sistematski napadaj Radića na hrvatsko katoličko svećenstvo, u: *Narodna politika,* 3. IX. 1926., br. 36., 6.
[1386] Sijači vjerskog razdora, u: *Narodna politika,* 19. XI. 1926., br. 47., 1–2.
[1387] Otkrića veza Radića sa starokatolicima, u: *Narodna politika,* 2. X. 1928., br. 128., 2.
[1388] A. DONKOVIĆ, Stjepan Radić, 33.

sastanku uz njega bio njegov stranački kolega i idejni začetnik reformnog pokreta Rikard Korytnik, zatim Josip Predavec, Vladko Maček i on sam. Autor se sjeća Radićevih riječi kako reformni pokret u Češkoj neće uspjeti jer je tamo narod izgubio vjeru, *ali će kod nas uspjeti, jer je naš narod pobožan i dobar, pa će radosno zagaziti u borbu "za staru pravdu", to jest za svoju narodnu crkvu, koju su rimski pape oteli.*[1389] Sljedeći izvor koji govori o Radiću i starokatolicima jest knjižica Nike Petrića iz 1935. godine. Petrić u toj knjižici ubraja Radića među pristaše starokatolicizma. Spominje kako je imao priliku upoznati ga u siječnju 1927. godine u Splitu i da je jednu noć prenoćio u njegovu stanu. Tom prilikom, prema Petrićevim riječima, izjavio je kako je HSC korisna institucija za hrvatski narod i da sa simpatijama prati njezin razvoj, kao i to da im HSS namjerava pomoći u njihovu širenju.[1390] Petrić progovara i o Radićevu političkom, ali i vjerskom nazoru: *veliki je gubitak za Hrvatsku Starokatoličku Crkvu, da je Stjepan Radić onako nenadano i tragično poginuo, jer prije ili kašnje on bi bio konačno obračunao sa hrvatskim klerikalizmom za kojega je bio uvjeren, da je glavna zapreka sređivanju i napretku naših narodnih, te kulturno-vjerskih vjersko-filozofsko naziranje o svijetu, koje se baziralo na principima naravne etike i religije, a koje je bilo ojačano i usavršeno pravim i nepokvarenim načelima kršćanstva. On nije bio ateista, ali nije bio ni formalista. Bio je "naravni kršćanin" jer čovječnost i pravda to su bile glavne ideje vodilje u čitavom njegovom radu.*[1391] On i ovdje citira pismo Stjepana Radića Nikoli Pašiću od 22. travnja 1925., koje je u cijelosti objavio zagrebački *Hrvat* 18. srpnja iste godine. Toni Schlegel[1392] ostavio je dva pisma svojih razgovora sa Stjepanom Radićem tijekom njegova boravka u zatvoru 1925. godine. U drugome pismu donosi svoje razgovore s njime o klerikalizmu i starokatolicizmu. To je pismo identično onomu koje je tiskano u *Hrvatu*, a kojim su se tako obilato koristili katolički i starokatolički izvori. Ovdje donosimo djelove toga pisma o Radićevim vjersko-političkim nazorima: ...*Drugi je razlog bio, koji nije poznat i koji Vam sada kažem, opasnost od klerikalizma. To je velika opasnost. Evo, Korošec je tu, i on je patriota i nacijonalista, slovenački, ali glava – glava mu je u Rimu. Znate, po mom mišljenju je klerikalizam tolika opasnost da se naš hrvatski narod neće nikada pravo sliti sa srpskim, dok se Hrvati ne oslobode Rima, i to posvema. Ne mogu Hrvati preći u pravoslavlje – to nije ni potrebno, jer bi tu bilo odmah velike i jake kontraakcije. Ali ja sam uvijek o tom razmišljao da bi trebalo stvoriti hrvatsku crkvu, nezavisnu od Rima, nacijonalnu, koja bi se lako, tokom*

[1389] *Isto*, 34.
[1390] Niko PETRIĆ, *Hrvatska starokatolička crkva i Stjepan Radić*, Subotica, 1935., 3.
[1391] N. PETRIĆ, *Hrvatska starokatolička crkva i Stjepan Radić,* 3.
[1392] Jedan od utemeljitelja HPSS-a i otpali katolički svećenik. Vidi više u: Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Antun Schlegel vodeća ličnost u novinarstvu Hrvatske do 1929. godine, u: *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice,* (2001.), 91–114.

vremena, spojila sa srpskom pravoslavnom. Za to, naravno treba mnogo rada, jer nije dosta dobiti za to inteligenciju, već to moraju prihvatiti mase. A to je jako osjetljivo – seljaci i vjera, tu treba mnogo takta i mnogo obazrivosti, ako ne ćete da napravite džumbus. Možda će s vremenom biti moguće upotrebiti za to starokatoličku hrvatsku crkvu – to sada samo mislim, još ne znam da li je tako, ali možda. No svakako to može sprovesti samo tako široka i jaka organizacija kao što je n. pr. ova naša seljačka, HSS. Sve to treba dobro promisliti, a onda upotrebiti za to zgodni moment... Mene je to razlaganje g. Radića o klerikalizmu vanredno zainteresovalo, jer se u mnogom poklapa sa mojim mišljenjem i mi smo dalje razgovarali o hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, na što je Radić produžio: "Znate, ja mislim da nema potpunog narodnog ujedinjenja bez vjerskog. Zato si je svaki veliki narod stvorio svoju crkvu. Kod pravoslavlja je bilo lako. Tu nije bilo onoga što ima katolicizam, i pravoslavlje se lako decentraliziralo, separiralo i nacijonaliziralo. Alo kod katolicizma je to teško. Tu je Rim, papa, ogromna kultura i golema tradicija. Tu je borba teška, gotovo bezizgledna. Zbog Rima, katolicizam se sve više romanizirao, i zato je prirodna vjera za romanske narode. No za druge narode nije... Zato mi koji hoćemo da izgradimo ili barem stvorimo preduvjete za potpuno duhovno hrvatsko-srpsko jedinstvo, moramo stvoriti jednu svoju vjeru. Naravno to sad nije aktuelno, proći će tu generacije. No naša bi generacija morala ispuniti bar jedan preduvjet, a to je da se Hrvati oslobode Rima. To će biti za par godina, ako mi Hrvati i Srbi budemo složni i ako sredimo državu, pa dobijemo vremena i mogućnosti da dobro pripravimo široke hrvatske slojeve, pa makar i za hrvatsku starokatoličku crkvu.[1393]

Kad se govori o Stjepanu Radiću u odnosu prema katolicizmu, uvijek valja poći od činjenice da je bio Masarykov učenik. Masarykov protukatolicizam bio je otvoren i pod njegovim utjecajem došlo je do stvaranja Češke narodne crkve odvojene od Rima. Pod tim utjecajem djelovao je i Radić. Njegov protukatolicizam proizlazio je iz naravi njegove ideologije, ali i njegovih vjerskih nazora koji su nastali pod Masarykovim utjecajem. Iako se nikada javno nije odrekao svoje pripadnosti Katoličkoj Crkvi, njegovi stalni napadi na Crkvu i svećenstvo nisu samo bili dio njegove ideologije koja je trebala pokrenuti seljačke mase, nego su bili i dio njegova vjerskog svjetonazora, koji je bio protukatolički, a ne samo antiklerikalan. Radića se uglavnom promatralo kao antiklerikalca. U odnosu prema političkim strujanjima u Hrvatskoj toga doba, osobito u odnosu prema Hrvatskoj pučkoj stranci, Radić je svakako gajio i određene protukatoličke ideje koje počesto nije skrivao, iako ih nikad nije izravno javno iskazao. Njegov protukatolicizam se može vidjeti iz njegovih govora protiv

[1393]Bogdan KRIZMAN, Dva pisma T. Schlegela o razgovorima sa Stjepanom Radićem u zatvoru 1925. godine, u: *Časopis za suvremenu povijest,* 6(1974)2, 136–137.

Crkve i svećenstva, a koji nisu samo dio njegove ideologije usmjerene protiv svih onih koje je smatrao *gospodom,* među koje se ubrajalo i katoličko svećenstvo. Kao antiklerikalca, ali i protukatolika Radića je prepoznao i onodobni katolički tisak, koji ga je u više navrata takvim i okarakterizirao. Upravo u kontekstu Radićevog antiklerikalizma i protukatolicizma mogu se iščitati i izvjesne simpatije koje je Radić imao prema starokatolicizmu. Iako niti jednom nije javno podržao starokatolicizam, osim ovoga navedenog pisma Tonija Schlegela, ne smije se smetnuti kako je Radić 1918. zajedno s vodećim ljudima HRSS-a, Korytnikom, Predavcem i Mačekom vodio razgovore o počecima reformnog pokreta. Maček i Predavec su poslije prešli na starokatolicizam, kao i dio pristaša HSS-a, te su pod utjecajem vjerskih nazora i ideologije Stjepana Radića počeli podupirati njegovo širenje. U poglavlju o širenju starokatolicizma nakon osnivanja HSC-a bilo je očito da su mnogi HSS-ovski prvaci na lokalnoj razini uvelike pridonijeli širenju starokatolicizma i često ga i sami prihvaćali. Sve to ne bi bilo toliko očito da nije bilo snažnog protukatoličkog usmjerenja u politici Stjepana Radića koje je svakako utkao u svoju političku stranku i među svoje pristaše. Pitanje Radićeva protukatolicizma, za razliku od već znanog antiklerikalizma, svakako zahtjeva dublju i detaljniju studiju, no ovdje sam se zadržao na onim osnovnim podacima kojima sam nastojao potkrijepiti tvrdnju kako je Radićev protukatolicizam, nastao pod Masarykovim utjecajem, bio temelj za njegove simpatije prema HSC-u, ali i povod za pristajanje nekih članova HSS-a uz starokatolicizam.

10. Nauk i ideologija Hrvatske starokatoličke crkve

Rezultat reformnog pokreta nije bila samo provedba reformi disciplinskih uredbi Katoličke Crkve, nego je prijelaz u novu vjersku zajednicu značio i provođenje nekih dogmatskih izmjena. Pristajući uz starokatolicizam pristaše reformnog pokreta prihvatili su i doktrinarne promjene koje je on sa sobom donosio. U prvome redu to se odnosilo na pitanje papinskog primata, protiv kojega su članovi HSC-a izdali određeni broj brošura i članaka u *Starokatoliku.* Od svih doktrinarnih izmjena koje su prihvatili hrvatski starokatolici pisali su najviše o papinstvu. Nameće se dojam kako su time željeli pokazati kao prava starokatolička

zajednica i napraviti određenu distancu od reformnog pokreta koji je zagovarao samo disciplinske promjene. Pitanje celibata koje je dominiralo u vrijeme reformnog pokreta sad je palo u zaborav, a prvo mjesto zauzelo je pitanje papinstva i papina primata, odnosno njegove nepogrešivosti kako je to definirao Prvi vatikanski sabor. S druge strane, na ideološkom planu, iako ovdje nije riječ o ideologiji u punom smislu riječi kako sustavu ideja, predodžbi i pojmova u različitim oblicima društvene svijesti koju određuju uvjeti materijalnog života društva nego više o ideološkom pokušaju opravdanja vlastita postojanja. Dok je s jedne strane raspravama o papinstvu HSC dokazivala svoje potpuno prianjanje uza starokatolicizam i njegovu doktrinu, dotle je isticanjem Grgura Ninskoga, Strossmayera i Markantuna de Dominisa pokušavala u prošlosti naći opravdanje za svoju opstojnost. Pozivajući se na te povijesne osobe starokatolici su nastojali dati javnosti povijesnu utemeljenost svoje vjerske zajednice kao dijela hrvatske povijesne baštine. Osobito su se tu koristili isticanjem Grgura Ninskoga prikazujući ga kao preteču hrvatske narodne crkve koja je, smatrali su, bila HSC.

10.1. Papinstvo u izvorima hrvatskih starokatolika

Pitanje papinstva, osobito papine nepogrešivosti, bilo je vrlo zastupljena tema u starokatoličkim glasilima. To doktrinarno pitanje starokatolici su osobito naglašavali kako bi pokazali svoje istinsko prianjanje uza starokatolicizam, posebno u prvim godinama uspostave HSC-a. Upravo je pitanje papinstva bila najspornija točka u odnosima rimokatolika i starokatolika. Tako već u veljači 1925. nailazimo u *Preporodu* članak o papinstvu. Autor članka govori o povijesti papinstva u vrlo negativnom pogledu prikazujući ga u odnosu papinstva prema državnim vlastima, započevši od Henrika IV. i Canosse. Raspravljajući o tim odnosima kaže kako su *pape silom prilika promijenili samo dlaku, a ćud im je ostala ista. Glavno načelo rimskih papa, da je crkva nad državom, da se sve države moraju obazirati na volju crkve i to samo rimske crkve, to jest rimskog pape, postoji i danas. Rim se i danas bori za to načelo, ako i drugim sredstvima i nastoji da mu pribavi poštovanje. Danas, kada se papa proglasio namjesnikom božjim, a ne samo nasljednik Petrov, danas, kada si je prisvojio neograničenu vlast nad svim pripadnicima rimokatoličke crkve, pa bili oni gdje mu drago, danas, kada se proglasio nepogrešnim, imade papa još više razloga miješati se u najranije državne poslove.*[1394] Prema njegovu stavu papinska je država nastala na lažnoj darovnici, a rimski je biskup postao neograničenim gospodarom Zapadne Crkve na temelju lažnih

[1394] Konkordat s rimskim papom, u: *Preporod,* 20. II. 1925., br. 2., 1.

zaključaka crkvenih sabora i krivotvorenih odredaba. Danas u Crkvi više nema crkvenog prava nego samo papinsko pravo. Na kraju autor piše kako je papa vlasnik velikog imetka u našoj zemlji jer su njegova biskupska imanja, kanoničke kurije, župni stanovi i posjedi, crkve i kapelice. On je kao tuđinac najveći veleposjednik u našoj zemlji i pita se s kojim pravom? *Darovatelji nisu toga imetka dali rimskome papi, nego katoličkoj crkvi u našim stranama. Narod ne gradi crkve za rimskog papu, nego za sebe i svoje potomke,* zaključuje autor članka.[1395] U istom broju tiskan je još jedan članak protiv papinstva koje se ovaj put optužuje za progone vještica. Donesen je kratak pregled papinskih bula vezanih uz progone vještica da bi na kraju autor zaključio da je sve to bila izmišljotina dominikanaca u kojoj su stradale tisuće nevinih ljudi i pita se: *Gdje je, dakle, papina nepogrešivost?*[1396]

Starokatolički biskup Marko Kalogjerà se u svojoj poslanici u povodu tisućite obljetnice hrvatskog kraljevstva osvrnuo i na papinstvo. On govori o tisućljetnoj borbi Hrvata s papinstvom, spletkama rimskoga pape protiv Hrvata koji je time na hrvatsko prijestolje doveo tuđinca, nastavlja govorom o odnosu papa prema staroslavenskom bogoslužju i jeziku koji je za pape bio barbarski jezik te da su oni uvijek bili na strani naših narodnih neprijatelja. Kaže dalje da je *ovu borbu protiv našeg naroda i narodnog jezika u crkvi nije uvijek vodio osobno i neposredno rimski biskup, znao je on i drugim putem do istog cilja doći... usprkos svih zabrana i prokletstava rimskog Pape, naš narodni jezik ipak se je barem u nekim crkvama sačuvao i uzdržao, hvala jedino otporu i neposluhu hrvatskog naroda i hrvatskog svećenstva rimskom Papi!*[1397] Kalogjerà dalje kaže kako je tisućljetna borba Hrvata za svoj jezik u bogoslužju nepobitan dokaz kako *naši djedovi i oci nijesu vjerovali da je njegova vlast božanska, ni nepogrešiva, već da je to samo ljudska vlast, stečena u crkvi.*[1398] U tumačenju razlika između Starokatoličke i Rimokatoličke Crkve autor članka kaže kako je *nauka "da je Bog objavio, da nas je Krist učio, da je rimski biskup vrhovni i nepogrešivi poglavar cijele kršćanske crkve", ne nalazi se ni u sv. evangjeljima, ni u apoštolskim poslanicama, ni u predaju starokašćanske crkve; to je dakle jedna nova nauka; i zato nije katolička nauka.*[1399]

Primatom rimskog biskupa i njegovom nepogrešivošću osobito se bavio Stjepan Zagorac. Prvi svoj rad o toj temi Zagorac je objavio u *Starokatoliku* pod nazivom *Nešto o primatu rimskoga biskupa*, koji započinje citatom iz Matejeva evanđelja na kojem, kako kaže, rimokatolici temelje svoj nauk o papinom primatu, kao i na tome da je sv. Petar bio rimski

[1395] Konkordat s rimskim papom, 2–3.
[1396] Nepogrešivi papa i vještice, u: *Preporod,* 20. II. 1925., br. 2., 4–5.
[1397] Marko KALOGJERÀ, Svim Hrvatima katolicima prigodom tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva, u: *Starokatolik,* 1. I. 1925., br. 1., 3.
[1398] M. KALOGJERÀ, Svim Hrvatima katolicima prigodom tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva, 4.
[1399] Hrvatska Starokatolička Crkva, u: *Starokatolik,* 1. I. 1925., br. 1., 5.

biskup. On osporava taj nauk jer crkveni oci prvih stoljeća o papinskom primatu ne govore ništa. Za riječi iz Matejeva evanđelja kaže da su naknadno umetnute u evanđelje jer ih je *Rim trebao za svoje svrhe. Riječi nisu stvorile papinstvo, nego je papinstvo stvorilo njih.*[1400] Nakon toga upušta se u povijesnu raspravu o papinstvu u prvim stoljećima. Kaže kako iz apostolskog doba nema nikakvih izvora o Petrovu primatu. Petar nije bio nikakav nepogrešivi papa Crkve, nego jednak s ostalim apostolima. Smatra dasi niti jedan od apostola nije prisvajao ništa od onoga što si prisvaja rimski biskup. Kad govori o nauku Ireneja iz Lyona i Ignacija Antiohijskog o prvenstvu rimske Crkve, kaže da oni misle na rimsku općinu, a ne na rimskog biskupa. Na kraju dovodi u pitanje i Petrov boravak u Rimu jer se prema njemu tek za rimskoga biskupa Zefirina u 3. stoljeću počelo govoriti o Petrovu boravku u Rimu. Njegov nasljednik Kalist iz 3. stoljeća počeo se nazivati Petrovim nasljednikom. Zagorac kaže kako je predaja o Petrovu boravku u Rimu laž nastala u 3. stoljeću.[1401] Godine 1927. Zagorac je izdao dva, dosta slična spisa pod naslovom *O postanku papinstva* kao odgovor rimokatoličkim bogoslovima u Sarajevu I. Jablanoviću, fra M. Jakovljeviću i Čedomilu Čekadi. Zagorac je članke objavljivao u *Jugoslavenskom listu* od 7. do 10. srpnja 1926. i izazvao reakciju sarajevskih svećenika i teologa. Poslije je te članke objedinio u knjižicu. Na početku svog govora o papinstvu Zagorac odmah naglašava kako ne vjeruje u teoriju o božanskoj ustanovi papinstva, da on nije od Boga postavljen poglavar i nepogrešivi učitelj Crkve jer je taj nauk nepoznat Sv. pismu i staroj kršćanskoj predaji. Kaže kako su do 3. stoljeća sve kršćanske općine bile ravnopravne i da je tek tada započela izmišljena predaja o nasljedstvu sv. Petra kojim si je papinstvo nastojalo prigrabiti svu vlast nad crkvom. I ovdje ponavlja kako sumnja u to da je sv. Petar ikad bio u Rimu kao i da je mjesto u Matejevu evanđelju na koje se pozivaju rimokatolici kad govore o papinom primatu naknadno umetnuto.[1402] U nastavku spisa govori o odnosu prema papinskom primatu na Zapadu i na Istoku, odnosno kako je Istočna Crkva gledala na papinski primat u ranim stoljećima.[1403] Nakon toga kritički propituje tekstove Sv. pisma o primatu rimskoga biskupa i ponavlja svoju tezu kako je redak iz Matejeva evanđelje naknadno umetnut u 3. stoljeća kako bi poslužio papinstvu koje je tada počelo svojatati vlast nad cijelom Crkvom.[1404] Slijedi ponovno govor o Petrovu boravku i biskupovanju, što Zagorac smatra vrlo upitnim jer o tome ne postoje nikakvi izvori i za njega

[1400] Stjepan ZAGORAC, Nešto o primatu rimskoga biskupa, u: *Starokatolik,* 1. IV. 1925., br. 4., 5.
[1401] S. ZAGORAC, Nešto o primatu rimskoga biskupa, 5–6.
[1402] Stjepan ZAGORAC, *O postanku papinstva,* Sarajevo, 1927., 90–91.
[1403] Usp. S. ZAGORAC, *O postanku papinstva,* 92–103.
[1404] Usp. *Isto,* 103–124.

je to izmišljotina papa iz 3. stoljeća[1405] Na kraju Zagorac zaključuje: *time smo evo pružili dovoljno dokaza protiv tvrdnji, da primat rimskoga biskupa božanskoga karaktera. Ako netko misli da oni u Rimu (i drugdje) toga ne znadu, onda se vrlo vara; ali kako bi se inače moglo vladati nad narodima! Zato: tko hoće i dalje da vjeruje u rimsku teoriju- neka vjeruje! Mi starokatolici smatramo ovu teoriju krivovjerstvom.*[1406] Iste, 1927. godine, izdao je Zagorac još jednu knjižicu pod naslovom *O postanku papinstva* također kao odgovor sarajevskim svećenicima i teolozima. I ovdje Zagorac uglavnom donosi iste stavove kao i u prijašnjoj knjižici. Prvo raspravlja o predaji o boravku sv. Petra u Rimu, koju naravno osporava, i ističe kako se Petra u staroj crkvi nije smatralo biskupom ni jedne crkve, nego da se iz dogmatskih i osobnih interesa papinstvo tek kasnije počelo služiti tom predajom.[1407] On ističe kako je služba koju su sebi tijekom stoljeća prisvojili rimski biskupi u početku pripadala jeruzalemskom biskupu apostolu Jakovu.[1408] Potom ponovno kritizira evanđeoske tekstove na koje se rimokatolici pozivaju kad govore o papinu primatu i neke primjere iz ranog kršćanstva, koji prema njemu pobijaju papinski primat. Tekst zaključuje konstatacijom: *po ovoj nauci prestala je već odavna rimska crkva biti "crkvom" i pretvorila se u jednu političko-pravnu instituciju. Težnje poganskih rimskih cezara prešle su na pape. Krist je ovu nauku i ove težnje osudio riječima: Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta!"*[1409]

U *Starokatoliku* je bio objavljen članak koji raspravlja o odnosu pape i Nicejskog sabora. Članak upućuje kako je papa Liberije zapao u arijevsku herezu i kako bi arijevstvo dobro prošlo na Zapadu da protiv njega nije ustao Atanazije Aleksandrijski. Borba papinstva protiv arijevstva u kasnijim stoljećima bila je uvjetovana time što je ono postalo narodno, germansko, sa živim narodnim jezikom u crkvi i zato ga je trebalo uništiti jer je ono bilo obrana od latinštine i latinskog nacionalizma, a pape nikad nisu trpjele vjersko-nacionalni pokret i živ narodni jezik: *da su rimski pape postupali po nauci i uzoru Isusa Krista, ne bi razrušili i kršćanstvo i nacionalnost, a i sam opstanak arijanskih Germana, kako se je i doista dogodilo. Ali njima je već i tada bila glavna briga svjetovna njihova vlast i širenje "svetog" latinskog jezika u crkvi.*[1410] Isto glasilo se u drugome članku, krajem siječnja 1926., ponovno okomilo na papu. Autor članka glavnim krivcem za vjerski raskol vidi u oholosti i preuzetnosti rimskih biskupa, koji su se koristili svojom vlasti kako bi zagospodarili nad cijelom Crkvom. Prema njemu rimski su biskupi kroz cijelu povijest nastojali prigrabiti vlast i

[1405] Usp. *Isto,* 124–175.
[1406] Usp. *Isto,* 175.
[1407] Stjepan ZAGORAC, *O postanku papinstva,* Zagreb, 1927., 10–11.
[1408] Usp. S. ZAGORAC, *O postanku papinstva*, 11–15.
[1409] *Isto,* 46.
[1410] Rimski pape i nicejski sabor, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6., 5.

time razdirali jedinstvo Kristove Crkve. To su učinili i na Prvom vatikanskom saboru, zato je Rimska stolica bila uvijek *greben o koji se je razbijalo jedinstvo Hristove crkve.* U svim prilikama rimski su biskupi protiv svakoga otpora njihovoj svevlasti rabili oružje kleveta i laži.[1411] Ponovno, iste godine, u *Starokatoliku* je izišao članak protiv primata i nepogrešivosti rimskoga biskupa, koji je prema pisanju autora na Prvom vatikanskom saboru proglasio novu vjeru, da je on od Boga postavljeni vrhovni poglavar cjelokupne Kristove Crkve i njezin nepogrešivi naučitelj. Prema tomu Hrvatska starokatolička crkva je narodna crkva koja se opire novovjerskom naučavanju rimskih biskupa i zastupa čistu starokatoličku vjeru.[1412] Starokatolicima je svakako stalo da negativno pišu o papinstvu, želeći time opravdati svoj otpad od Katoličke Crkve. Tako ponovno u svome glasilu pišu kako je nauk o vrhovnom poglavaru i nepogrešivosti rimskoga biskupa neutemeljena neistina. Toga nema nigdje u Svetom pismu i svi apostoli bili su ravnopravni, nitko se među njima nije posebno isticao i nikomu Krist nije povjerio posebnu vlast. Ponovno se osvrću na predaju o boravku sv. Petra u Rimu i kažu kako nema nikakvs temelja da je ta predaja istinita, nego je to pobožno izmišljena povijest. Nauk o vrhovnom poglavarstvu rimskoga biskupa i njegovoj nepogrešivosti štetan je i sudbonosan za povijest Kristove Crkve, on je izvor svih raskola u Crkvi, izvor klerikalizma te iskrivljenog i palog morala.[1413] Idu toliko daleko u svojim napadima na papinstvo da ga optužuju da je preko isusovaca blagonaklono podupro smaknuće Zrinskog i Frankopana: *a rimski pape i Bečki carevi najlakše su se pogađali, kad se je radilo o hrvatskoj koži.*[1414] Zatim idu još dalje i uspoređuju papu s Luciferom koji je htio biti kao Bog, a danas to čine rimski biskupi.[1415] Marko Kalogjerà u svom pismu u povodu prve trogodišnjice postojanja HSC-a, početkom 1927. godine, progovara i o papinskom primatu. On kaže kako je odluka Vatikanskog sabora iz 1870. o papinoj nepogrešivosti težak duhovni jaram za ljudski um i ljudsku savjest. To je jaram koji nije od Boga jer nema svoga utemeljenja u evanđelju i nauku Isusa Krista. Nauk o prvenstvu rimskih biskupa nema svoga utemeljenja ni kod crkvenih otaca, a predaja o boravku sv. Petra u Rimu potječe iz kasnijih vremena. Kalogjerà zatim kaže kako je na *takovom nestalnom i dvojbenom temelju rimski biskup nametnuo kršćanima kao od Boga objavljenu nauku, da ga moraju priznati po božjoj objavi i naredbi svojim vrhovnim poglavarom i nepogrešivim učiteljem! To je dosita vrhunac*

[1411] U znaku morala Rimske Crkve, u: *Starokatolik,* 25. I. 1926., br. 1., 1.
[1412] Hrvatska Starokatolička Crkva, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2., 4.
[1413] Vatikansko krivovjerje, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2., 8.
[1414] Tko je pravi krivac mučeničke smrti Zrinskog i Frankopana, u: *Starokatolik,* 30. IV. 1926., br. 4., 5.
[1415] Rimski papa hoće da bude kao Bog, u: *Starokatolik,* 30. X. 1926., br. 10., 4.

ljudske preuzetnosti i smjelosti![1416] Dalje nastavlja prvenstvo rimskih biskupa u starini je bilo samo priznato po časti, dok su pape to prvenstvo pretvorili, pozivajući se na božansku objavu, u poglavarstvo, kojemu je pridodana božanska povlastica nepogrešivosti. Zato, prema Kalogjeri, HSC mora postići svoj cilj i duhovno osloboditi Hrvate tuđinskog jarma što ga nameće talijanski biskup u Rimu svojim krivovjernim naukom, koji je ništa drugo nego samo nova zabluda u Kristovoj Crkvi.[1417] Za starokatolike je nauk da je papa zamjenik i namjesnik Isusa Krista na zemlji najveće poniženje Sina Božjega. Najveća zabluda rimske Crkve jest što je za njih papa neko novo utjelovljenje Isusa Krista. Zato starokatolici jedinom glavom svoje crkve smatraju Isusa Krista jer sve drugo je poniženje njegove osobe.[1418] Niko Kalogjerà napisao je u *Starokatoliku* članak protiv papinstva. U njemu izvlači neke događaje iz povijesti papinstva i kaže kako je povijest neumoljiv neprijatelj nauka o papinskoj nepogrešivosti: *ona nam vjerno otkriva svu onu gnjiloću i golotinju, sav nemoral i zločine rimskih papa; ona nas kao učiteljica života uči i nepobitnim dokazima dokazuje, da rimski pape nisu ni sveti, ni oci, ni blaženi, nego da se svojim zlodjelima mogu takmiti s najpokvarenijim vlastodršcima.*[1419] Dragutin Tomac osvrnuo se na članak Ivana Angela Ruspinija, katoličkog pravnika, u kojem kaže kako je veza s papom bitna Katoličkoj Crkvi, na što Tomac dodaje kako se bitnost Katoličke Crkve nalazi u vjeri, a ne u papi, i zato je Starokatolička crkva zadržala i ispovijeda pravu katoličku vjeru odbacujući novotariju o nepogrešivosti pape. Govor zaključuje kako je *starokatolička Crkva dakle po svojoj vjeri i svome historijskom kontinuitetu prava i autentična Katolička Crkva.*[1420] Prema Tomcu starokatolička vjera je prava i izvorna vjera, koju je jedinstvena Katolička Crkva ispovijedala do 1870. godine, a dogma o nepogrešivosti pape je nedopustiva i nekatolička vjerska novotarija.[1421] Nepoznati autor u *Starokatoliku* kaže kako se papa udaljio od nauke Isusa Krista uvodeći u Evanđelja nove tekstove i nove dogme u Crkvu. Njegov nauk o nepogrešivosti prepreka je jedinstvu kršćanskih crkava jer je on *od vjekova hrid, o koju se razbijalo jedinstvo Kristove crkve*.[1422] Nakon raskola u HSC-u iz 1928/29. godine tekstovi protiv papinstva uvelike su se smanjili. No, i dalje se mogao pronaći pokoji tekst koji je bio usmjeren protiv papinstva i papinog primata. Krajem 1929. u *Starokatoliku* je nakon dužeg vremena izašao ponovno članak koji nauk o papinskoj nepogrešivosti uspoređuje s diktaturom s neograničenom vlašću i tu vlast povezuje s

[1416] Marko KALOGJERÀ, Hrvatima katolicima Hrvatske starokatoličke crkve, u: *Starokatolik,* 31. I. 1927., br. 1., 1–2.
[1417]Usp. M. KALOGJERÀ, Hrvatima katolicima Hrvatske starokatoličke crkve, 2–4.
[1418] Usp. Najveće poniženje Sina Božjega, u: *Startokatolik,* 31. III. 1927., br. 3., 1.
[1419] Niko KALOGJERÀ, Lješinarka ili mrtvačka sinoda, u: *Starokatolik,* 30. VII. 1927., br. 7., 4.
[1420] Dragutin TOMAC, Sudovanje Starokatoličkoga duhovnoga suda, u: *Starokatolik,* 30. XI. 1927., br. 11., 6.
[1421] D. TOMAC, Sudovanje Starokatoličkoga duhovnoga suda, 6.
[1422] Rimski papa protiv jedinstva Kristove Crkve, u: *Starokatolik,* 25. III. 1928., br. 3., 22.

talijanskim porijeklom papa, dovodeći ih u vezu s fašističkim režimom. Za autora toga članka Katolička Crkva je talijanska crkva i jedini izbor za sve ostale jest osnivanje nacionalnih crkava, kako što je Hrvatska starokatolička crkva.[1423]

Tijekom godina članci protiv pape postat će sve rjeđi i praktički nestati, što pokazuje da je starokatolicima u početku njihova postojanja bilo stalo dokazati ispravnost svoje nauke i potpunu odanost starokatoličkom pokretu. Kad je do jednom bilo dokazano, potreba za takvim člancima više se nije pokazivala. I druga starokatolička glasila pisala su o papinstvu. *Nova Zora* koja je izlazila u Šibeniku donosi članak nepoznatog autora koji tvrdi da će itko tko poznaje povijest Kristove Crkve na Zapadu znati kako su na papinskom prijestolju sjedili ljudi koji su bili očiti protivnici izvorna Kristova nauka.[1424] U istom je glasilu krajem 1930. izašao članak u kojem piše kako nigdje u nauci evanđelja i crkvenih otaca nema govora o papinu primatu i nepogrešivosti pape. Pape su u Crkvi, mimo božanskih zakona, prigrabile vlast i obmanjuju vjernike različitim pseudodekretima.[1425] I Donkovićevo glasilo *Narodna Crkva* donosi 1930. članak protiv papinstva. Donković kaže kako se nova dogma o papinstvu protivi Svetom pismu i apostolskoj predaji i ne može se smatrati vjerskom istinom jer nije donesena prema običaju sveopćih crkvenih sabora stare Crkve.[1426]

Katolička se strana nije previše obazirala na te tekstove starokatolika. U katoličkim tiskovinama toga vremena gotovo i nema članka koji bi bio adekvatan odgovor na starokatolički nauk o papinu primatu i njegovoj nepogrešivosti. Iz toga vremena postoji jedino brošura Stjepana Bakšića, već poznatog borca protiv reformnog pokreta, a zatim i starokatolicizma, koji je svojim djelovanjem uvelike radio na suzbijanju toga pokreta u svim njegovim fazama. Brošura je tiskana kao posljednje predavanje što ih je u *Hrvatskom katoličkom narodnom savezu*, organizaciji koju su u svojim rukama držali seniori, o papinstvu održao Stjepan Bakšić. Svrha predavanja bila je kako kaže autor: *da u kratko vrijeme razvije slušačima pojam i poda dokaze za dogmu nepogrešivosti.*[1427] Bakšić polazi od tvrdnje kako je nepogrešivost Crkve i njezine glave – pape utemeljena u Svetom pismu jer je papa apostolski zbor snabdio odlikom nepogrešivosti, a apostolski zbor činili su apostoli na čelu s Petrom. Nasljednici apostola jesu biskupi, na čelu s Petrom, tj. rimskim papom. Nepogrešivost koju su imali apostoli imaju biskupi samo dotle dok su u apostolskom zboru, odnosno dok su u tijelu kojemu je glava Petar, dok su u jedinstvu s rimskim papom. Odliku nepogrešivosti Petar je

[1423] Vrhovni crkveni poglavica Hrvata rimokatolika, u: *Starokatolik,* 31. X. 1929., br. 10., 3.
[1424] Tko je papa, u: *Nova Zora,* 15. XI. 1930., br. 5., 1–2.
[1425] Da nije zloba bila bi ludost, u: *Nova Zora,* 20. XII. 1930., br. 6., 3.
[1426] Ante DONKOVIĆ, Što vjerujemo i što ispovijedamo, u: *Narodna Crkva,* 1930., br. 5., 31.
[1427] Stjepan BAKŠIĆ, *Papina nepogrešivost,* Zagreb, 1925., 1.

dobio neovisno o apostolskom zboru i dosljedno tomu sada je ima njegov nasljednik rimski papa neovisno o ostalim biskupima.[1428] Na tome tragu Bakšić objašnjava nauk Prvog vatikanskog sabora o papinoj nepogrešivosti i potanko ga razlaže. Nakon toga prelazi na svetopisamsko utemeljenje papine nepogrešivosti. Sljedeći korak jest tumačenje nepogrešivosti u djelima crkvenih otaca i općih sabora prvog tisućljeća. Potom prelazi ponovno na pitanje papine nepogrešivosti kako je to definirao Prvi vatikanski sabor da bi zatim progovorio o prigovorima saborskih otaca, napose Strossmayera, pitanju papine nepogrešivosti na saboru. Na kraju brošure piše o Strossmayeru. On kaže kako je taj veliki biskup na saboru doduše govorio protiv papine nepogrešivosti, ali je kao pravi katolik taj nauk kasnije i prihvatio. Osvrće se i na starokatolike. Kaže da nema sumnje kako je Strossmayer vodio prepisku s vođama starokatolika, ali njegovo dopisivanje nije imalo svrhu da od njih nastane *heretička sekta, nego mu je, kad je vidio što protivnici vatikanskog spremaju, bio cilj, da ih pomiri s Crkvom.*[1429] Bakšić na kraju o biskupu Strossmayeru i njegovu djelovanju na Prvom vatikanskom saboru poručuje starokatolicima ovo: *ako se oni pozivlju na Strossmayera, dok je u dobroj vjerio govorio protiv papine nepogrešivosti, neka ga slijede i u njegovoj ispovijesti: "Ja vjerujem u jednu svetu katoličku i apostolsku Crkvu. Nezabludivost Crkve i nezabludivost pape jedna je te ista stvar, niti je ikome na svijetu dano razdvojiti u Crkvi Božjoj tijelo od glave, niti glavu od tijela". Neka ga slijede i u ovoj izjavi: "Ljubimo cijelom dušom i tijelom, privrženi i poslušni budimo svetoj rimskoj Stolici i Svetomu Ocu papi.. ".*[1430]

Starokatolička promidžba protiv papinstva i papine nepogrešivosti u počecima postojanja toga pokreta u Hrvatskoj bila je vrlo jaka jer se time željela dokazati privrženost hrvatskih starokatolika temeljnim postavkama starokatolicizma. S vremenom je ta promidžba jenjavala, što pokazuje da su se tijekom vremena starokatolici uspjeli konstituirati kao zasebna vjerska zajednica koja više nije trebala dodatnu afirmaciju svojih temeljnih postavki. Katolička strana uglavnom se nije obazirala na njihovo pisanje protiv papinstva, osim Stjepana Bakšića koji je ovakvo pisanje smatrao samo dijelom starokatoličke propagande.

10.2. Hrvatska starokatolička crkva jest narodna crkva

[1428] S. BAKŠIĆ, *Papina nepogrešivost*, 2–3.
[1429] *Isto*, 20.
[1430] *Isto*, 23.

Ta se izjava mogla stalno susretati u starokatoličkim izvorima. Starokatolička je crkva svoju ideologiju narodne crkve stalno naglašavala i isticala na svakome mjestu kako bi pokazala svoju razliku od Rimokatoličke i predstavila se kao istinska hrvatska narodna crkva. Tu tvrdnju svakako treba bolje promotriti i analizirati jer pokazuje na koji su način starokatolici shvaćali sami sebe.

Marko Kalogjerà izdao je 1927. brošuru u kojoj se osvrće na prvu trogodišnjicu postojanja HSC-a. Kalogjerà započinje svoju raspravu dubokim uvjerenjem kako je uspjeh Starokatoličke crkve među Hrvatima uvjet i temelj sreće naroda i potpune slobode.[1431] Kao cilj postavlja duhovno oslobođenje Hrvata katolika od robovanja rimskom jarmu kako bi narodu povratio onu slobodu koju mu je rimska Crkva oduzela pa zato na kraju brošure kaže kako se *u hrvatskom katoličkom narodu, danas vodi borba dvaju ideja: jedna je zastarjela, sredovječna, nenarodna i oslanja se na silu i pretvaranje; druga je naša, savremena, kršćanska, napredna i narodna, i oslanja se samo na istinu, pravdu i poštenje.*[1432] U svome proglasu izdanom u povodu tisućite godišnjice hrvatskoga kraljevstva Kalogjerà progovara i o narodnoj crkvi. Prema njemu su Hrvati nakon tisuću godine ljute borbe s narodnim neprijateljima postigli da u svojoj narodnoj crkvi imaju svoje ime, svoj jezik i narodnu svijest. HSC je jedina crkva koja se krsti izrazito hrvatskim imenom, ona u svojoj narodnoj organizaciji isključivo i vrhovno gospodstvo daje hrvatskomu jeziku i zakonima i ljudima koji *odgovaraju mislima i željama naše hrvatske duše.*[1433] Dalje tvrdi kako su Hrvati pristali uz Rim i papu ne iz vjerskih razloga nego iz narodnih i državno-političkih. Oni su se devet stotina godina od tada borili za svoj narodni jezik i narodnu crkvu koju su rimski biskupi nasilno ugasili na splitskim saborima 925. i 928. godine.[1434] U svojoj analizi povijesnih događaja vezanih uz narodni jezik u liturgiji Kalogjerà kaže kako su rimski biskupi uvijek djelovali protiv našeg narodnog jezika u crkvi i protiv hrvatskoga naroda uopće. Nakon te tisućljetne borbe Hrvati su okončali svoje veze s nepravednim Rimom i osnovali svoju narodnu Hrvatsku starokatoličku crkvu. Upravo su u HSC-u Hrvati ostvarili svoja tri narodna ideala: pravi Kristov nauk, svoje katoličko ime i potpunu slobodu svoga miloga hrvatskoga jezika. U njoj su zajamčena sva narodna prava hrvatskoga naroda. Zato HSC *odgovara potpuno kršćanskoj, katoličkoj i hrvatskoj duši našoj.*[1435] Biskup poziva hrvatski narod da ovom prigodom *okrunimo tisućljetnu borbu djedova i otaca naših sa Rimskim papom za*

[1431] Usp. Marko KALOGJERÀ, *Duhovno oslobodjenje Hrvata katolika,* Zagreb, 1927., 1.
[1432] M. KALOGJERÀ, *Duhovno oslobodjenje Hrvata katolika,* 18.
[1433] Marko KALOGJERÀ, *Tisućljetna borba i pobjeda Hrvata-katolika,* Zagreb, 1925., 3–4.
[1434] Usp. M. KALOGJERÀ, *Tisućljetna borba i pobjeda Hrvata-katolika,* 5–6.
[1435] *Isto,* 11–12.

obranu narodnog jezika našega u katoličkoj crkvi našoj.[1436] Na kraju poslanice poziva sve hrvatske katolike: *svi na okup u narodnu crkvu našu, u hrvatsku starokatoličku Crkvu; tu ćemo se bratski poznavati, tu ćemo se bratski ljubiti, tu ćemo se bratski pomagati, da kao pravi Hrvati katolici dižemo uvijek visoko duh slobodnog, naprednog, slavenskog hrvatstva, na dobro i sreću cjelokupnog ujedinjenig naroda našeg i slobodne velike domovine naše.*[1437] Prigodom petnaeste godine postojanja HSC-a, 1938. godine Kalogjerà je izdao još jednu brošuru u kojoj naglašava da je HSC narodna crkva naspram latinske rimske Crkve. Tako već na samome početku kaže kako je HSC u punome smislu riječi narodna, hrvatska crkva obnovljena prema *današnjim savremenim crkveno-narodnim prilikama u svijetu.*[1438] Kalogjera u nastavku teksta tumači kako su slavenski narodi krenuli putem oslobađanja od Rima i stvaranja svojih narodnih crkava tako su i Hrvati katolici osnovali HSC, *koja je uistinu i u punom smislu riječi naša prava narodna Hrvatska crkva.*[1439] Ona je uistinu narodna hrvatska crkva jer zadovoljava tri uvjeta da to bude: jer nosi najprije hrvatsko ime, dakle ime vlastita naroda, zatim jer se u bogoslužju služi hrvatskim narodnim jezikom i kao treće, što je sva crkvena i upravna vlast u hrvatskim rukama, odnosno samo u rukama Hrvata koji njome upravljaju, i to posebno naglašava riječima: *Hrvati – od Hrvata vjernika izabrani – koji za svoj crkveni rad odgovaraju samo Hrvatima vjernicima sabranim na Hrvatskom crkvenom saboru (sinodi). Tako uređena Crkva u punom je smislu riječi narodna crkva.*[1440] Nakon toga Kalogjerà naglašava kako hrvatska narodna crkva nije nikakva nova tvorevina već je postojala prije tisuću godina dok je nije podjarmila rimska Crkva, a duh narodne crkve kroz stoljeća su čuvali popovi glagoljaši njegujući u bogoslužju hrvatski narodni jezik. Nakon toga su Hrvati katolici osnovali poslije tisuću godina svoju narodnu crkvu, a to je Hrvatska starokatolička crkva, koja je obnovljena stara hrvatska crkva. Ona je osnovana za Hrvate katolike i je prava narodna crkva jer je osnovana bez ičijeg tuđeg utjecaja. Hrvatska crkva za Hrvate.[1441]

Niko Petrić u svojoj će brošuri o temeljnim načelima HSC-a istaknuti kako je ona vjerska zajednica katolika u Kraljevini SHS-u, ali kako zakoni i odredbe Isusa Krista i apostola ostaju u HSC-u nepromijenjeni, u tome je smislu ona univerzalna, a kako se zakoni i naredbe crkve mijenjaju prema duhu i zahtjevima vremena, u tome je smislu nacionalna

[1436] *Isto,* 13.
[1437] *Isto,* 16.
[1438] Marko KALOGJERÀ, *O Hrvatskoj crkvi*, Zagreb, 1938., 1.
[1439] M. KALOGJERÀ, *O Hrvatskoj crkvi,* 3.
[1440] *Isto,* 3–4.
[1441] *Isto,* 4–5.

crkva.[1442] Nakon toga ističe kako HSC kao neovisna nacionalna crkva ima svoje posebne zakone i uredbe koje ne moraju biti zajedničke drugim starokatoličkim crkvama.[1443] Na narodnu crkvu osvrnuo se u svojoj brošuri i Dragutin Tomac, govoreći o starokatolicizmu i socijalnoj pravdi Tomac je istaknuo sljedeće: *Hrvatska Starokatolička Crkva punim pravom prisvaja sebi naziv narodne crkve jer ona s veseljem pozdravlja, poštiva i podupire opravdane želje radnoga naroda.*[1444]

O narodnoj crkvi najviše je pisao Stjepan Zagorac. On on o njoj piše u nekoliko svojih knjižica. Prva knjižica koju je izdao o toj temi izašla je 1925. pod imenom *Narodna crkva i katolicizam.* U njoj je autor pet tema: pravo naroda na svoju narodnu crkvu, hrvatska narodna katolička crkva u prošlosti, rad za oživljavanje hrvatske narodne crkve, izjave Stjepana Radića i HSC, starokatolicizam i pravoslavlje. Zagorac polazi od teze kako je crkva koju je osnovao Krist sa svojim apostolima u svojoj biti i ustroju narodna crkva. Prema Svetom pismu ona je zajednica (općina) svih vjernika, koji biraju svoje svećenike i biskupe. Crkveni jezik je narodni jezik. Sve crkve kršćanske starine bile su narodne crkve, a one su svaka za sebe i sve zajedno bile katoličke. Kroz stoljeća papa je uspio pod svoju vlast podložiti mnoge narodne crkve i sebe proglasiti glavom univerzalne katoličke crkve. Na Istoku su se prema apostolskom uzoru održale mnoge narodne crkve do danas. Zato naglašava kako je bitnost Kristove vjere i crkve da svaki narod ima pravo na svoju narodnu crkvu, koja time nije ništa manje katolička.[1445] Predstavnici samostalne (autokefalne) hrvatske katoličke i narodne crkve bili su biskupi u Ninu, a kasnije u Kninu. Kako je rimskim biskupima smetala ta hrvatska katolička i narodna crkva, oni su je na saborima 925. i 928. u Splitu podvrgli svojoj vlasti.[1446] Nakon toga Zagorac govori kako je reformni pokret bio početak obnove nekadašnje hrvatske narodne crkve koja je napokon zaživjela u HSC-u.[1447] Konstatira kako je Starokatolička crkva *po svome crkvenom ustrojstvu nacijonalna, od Rima potpuno nezavisna... Uza sve ovo ona je i katolička, onako katolička, kako je bila crkva Kristova u staro doba, pa tko hoće biti i ostati katolik i Hrvat... treba u nju stupiti.*[1448] Iste godine, 1925., izdao je Zagorac još jednu knjižicu, u kojoj piše o starokatolicizmu općenito. Ovdje se dotiče i pojma narodne crkve i kaže kako su u 4. i 5. stoljeću postojale mnoge narodne crkve koje su bile katoličke, a nisu bile ni u kakvoj pravnoj vezi s drugim crkvama. Nastojanjem rimskih

[1442] Usp. Niko PETRIĆ, *Temeljna načela Hrvatske Starokatoličke Crkve,* Split, 1929., 2.
[1443] Usp. N. PETRIĆ, *Temeljna načela Hrvatske Starokatoličke Crkve,* 3.
[1444] Dragutin TOMAC, *Hrvatska Starokatolička Crkva i socijalna pravda,* Zagreb, 1936., 8.
[1445] Usp. Stjepan ZAGORAC, *Narodna crkva i katolicizam,* Zagreb, 1925., 4–8.
[1446] *Isto,* 9.
[1447] *Isto,* 15.
[1448] *Isto,* 20.

biskupa da zavladaju drugim crkvama došlo je do toga da se samo rimska Crkva počela nazivati katoličkom. Kao patrijarh Zapada rimski je biskup počeo narodne crkve stavljati pod svoju vlast. Hrvatska starokatolička **C**/crkva obnovljena je hrvatska narodna crkva koja je nestala u 10. stoljeću.[1449] Prema tome HSC je narodna crkva, kako to tvrdi Zagorac, jer utemeljenjem samostalne biskupije za svaki narod, postaje ta crkva njegovom narodnom crkvom. U nastavku teksta tvrdi kako *samo u narodnoj crkvi mogu doći do izražaja vlastitosti pojedinog naroda, što odgovara zakonima prirode i zakonima duha.*[1450] Smatra da takva Crkva mora voditi računa o svim opravdanim težnjama naroda, da potiče ljubav prema vlastitu narodu i domovini, poštovanje prema njegovim zakonima kao pravu kršćansku krijepost. Njezino svećenstvo mora služiti narodu s narodom, *da je odgojeno u čistom narodnom duhu. Crkva slobodna od svakog političkog strančarstva i neodvisna od svakog političkog upliva iz vana (Rima) može gojiti pravi i čisti patriotizam.*[1451] Narodni značaj Starokatoličke crkve vidi se već u tome što crkvene poglavare bira narod preko svojih predstavnika, što se u bogoslužju gaji narodni jezik, što u upravi imovine, u unutarnjoj organizaciji i njezinoj provedbi odlučuju vjernici. Na kraju toga poglavlja zaključuje kako je *načelo starokatolika, da sve vjernike veže samo ono, što donosi cijela crkva, a to znači ne samo biskupi i svećenici, nego i vjernici izaslanici naroda zajedno sa svojim biskupima sabranim na crkvenom saboru... Svaki svećenik vrijedi toliko koliko vrijedi njegov duhovni i vremeniti rad u korist naroda. U starokatoličkoj crkvi jest svaka crkvena općina pravi vlasnih svih posjeda i crkava u svojoj općini, kako je to bilo u drevnoj kršćanskoj crkvi, a nipošto netko treći, kako je to u rimskoj crkvi.*[1452] Dvije godine poslije, 1927., Zagorac ponovno izdaje knjižicu posvećenu narodnoj crkvi. Knjižica je plod njegova predavanja održanog na Sušaku 24. siječnja 1926. godine. Prvo progovara o značenju narodne crkve kod južnih Slavena osvrćući se na misiju svete braće Ćirila i Metoda, koji su narodnim crkvama južnih Slavena dali vjeru, kulturu i povijest.[1453] Zagorac potom donosi zanimljivo tumačenje postojanja narodne crkve u Hrvatskoj u doba narodnih vladara čiji su se ostaci održali sve do danas u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi.[1454] Na samom kraju konstatira kako: *borbu Grgura Ninskoga, borbu Stoosa, Pavlinovića, Jukića, borbu Štrosmajera za emancipaciju našega naroda od rimsko-vatikanskog carizma, od zemaljskog Boga – treba da povedemo dalje sve do pobjede,*

[1449] Stjepan ZAGORAC, *Starokatolička crkva. Njezino ustrojstvo i nauka,* Zagreb, 1925., 40–43.
[1450] S. ZAGORAC, *Starokatolička crkva. Njezino ustrojstvo i nauka,* 71.
[1451] *Isto.*
[1452] *Isto*, 73.
[1453] Stjepan ZAGORAC, *Narodna crkva kod južnih Slovena: Hrvata i Slovenaca, Srba i Bugara,* Sušak, 1927. 5.
[1454] S. ZAGORAC, *Narodna crkva kod južnih Slovena: Hrvata i Slovenaca, Srba i Bugara,* 20.

a u toj borbi poduprijet će nas naša braća na istoku i kulturni narodi Evrope. Danas je ta borba utjelovljena u "Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi".[1455]

O narodnoj crkvi dosta se pisalo i u starokatoličkim glasilima. Već u *Preporodu* s početka ožujka 1924. nalazimo izjave kako je HSC neovisna i narodna crkva, kao i sve druge starokatoličke crkve.[1456] U pismu biskupa Kalogjerè u povodu tisućite godišnjice hrvatskog kraljevstva kaže kako su Hrvati svoju tisuću godina veliku borbu s rimskim papom okončali stvaranjem svoje narodne Hrvatske starokatoličke crkve.[1457] Pred kraj svoga pisma Kalogjerà kaže kako se želi ostati Hrvat katolik to se može samo u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi jer je ona hrvatska crkva i dušom pripada hrvatskom narodu i hrvatskom jeziku.[1458] Na istom tragu napisan je i članak koji govori zašto je HSC narodna crkva. Nepoznati autor članka kaže kako za zadovoljenje uvjeta narodne crkve postoji pet uvjeta:

1. da se naziva imenom svog naroda;
2. da se u bogoslužju služi samo jezikom svoga naroda;
3. da njome upravljaju ljudi izabrani od naroda i iz naroda;
4. da disciplinarne zakone u crkvi stvara sam narod prema svojoj duši i osjećaju;
5. da dobrima crkve upravlja isti narod po svojim izaslanicima i pod svojim vrhovnim nadzorom;

Samo ona crkva koja zadovoljava i ove uvjete može se nazivati narodnom crkvom, a takva crkva je Hrvatska starokatolička crkva. Ona se naziva imenom svoga naroda i ona je prema tome narodna crkva. Svoje bogoštovne obrede obavlja na narodnome jeziku. Ima crkvene poglavare izabrane od naroda i iz naroda. Njezine disciplinske zakone donose vjernici na svojim sinodama. I naposljetku crkvenom imovinom upravlja sam narod. *Po tom je hrvatska starokatolička crkva u istinu naša narodna crkva.*[1459] Iste godine izlazi članak u kojem piše kako je HSC hrvatska narodna crkva, koja je za stare Hrvate bila svetinja jer su službu Božju obavljali na narodnom jeziku, birali svoje duhovne pastire i sami rješavali svoja crkvena pitanja. Sve je to trajalo dok rimska Crkva nije odlučila da pod svoju vlast podvrgne hrvatsku narodnu crkvu.[1460] U jednom drugom članku autor kaže kako je misija HSC-a da kršćanima katolicima povrati

[1455] *Isto,* 34.
[1456] Katolička i starokatolička crkva, u: *Preporod,* 15. III. 1924., br. 1–3., 12.
[1457] Marko KALOGJERÀ, Svim vjernicima katolicima prigodom tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva, u: *Starokatolik,* 1. I. 1925., br. 1., 3.
[1458] M. KALOGJERÀ, Svim vjernicima katolicima prigodom tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva, 3.
[1459] Hrvatska Starokatolička Crkva je narodna crkva, u: *Starokatolik,* 30. VII. 1925., br. 9., 1.
[1460] Grgur Ninski, u: *Starokatolik,* 20. XI: 1925., br. 11., 1.

njihovu narodnu slobodu i upravo to čini HSC Hrvatima katolicima: *slobodu njihovim dušama, njihovoj savjesti, njihovom razumu; slobodi njihovoj crkvi, njihovoj imovini; slobodu njihovom jeziku, njihovom narodu...*[1461] Početkom veljače 1926. izašao je članak u kojem se napada Katoličku Crkvu da je latinsko-talijanska crkva i kako Hrvatima katolicima nema mjesta u takvoj crkvi, osobito pod tuđincem koji je poglavar takve crkve. Prema pisanju autora Hrvatima je mjesto u njihovoj narodnoj Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi: *tu im je čista i uzvišena Kristova nauka; tu njihovo staro katoličko ime; tu osigurana narodna prava i narodna duša naša! To je crkva Ćirila i Metoda, i njihovih prvih učenika, crkva Grgura Ninskoga i popova glagolaša; to je crkva Strossmayera i naših narodnih starih boraca; to je crkva naših otaca i djedova; to je prva hrvatska, katolička, narodna crkva naša!*[1462] Nedugo zatim u istome broju kaže se kako su svjesni Hrvati katolici proveli svoju organizaciju narodne katoličke crkve pod imenom Hrvatska starokatolička crkva i kako Hrvati katolici u svojoj narodnoj Hrvatskoj katoličkoj crkvi pronalaze sačuvanu pravu Kristovu vjeru. [1463]

Donković je o narodnoj crkvi pisao i u svome listu *Narodna crkva*. Već u prvome broju progovara kako je narodna crkva obnova baštine narodne crkve u Hrvata. On nadalje povezuje katoličanstvo narodne crkve s hrvatstvom, katoličanstvo s kršćanstvom, a hrvatstvo sa slavenstvom, odnosno jugoslavenstvom. Kako bi narodna crkva bila uistinu narodna, glavnu riječ u njoj mora imati narod (to je djelomično upereno i protiv Kalogjere i sukoba iz 1928/29.), a to znači osloboditi se rimskoga silnika i duha farizejstva koji vlada u Katoličkoj Crkvi. Na kraju kaže kako želi narodnu crkvu *ne samo s narodnim jezikom, nego i s narodnom dušom narodnim poštenjem, hoćemo i moramo stvoriti za svoj narod.*[1464] U istom časopisu nepoznati autor navodi kako su ideali narodne crkve bili u prvom redu narodna crkva s narodnim duhom i jezikom, zatim narodna crkva s narodnom samoupravom i autonomijom te narodna crkva sa čestitim i čistim narodnim svećenstvom.[1465]

Uvodnik prvoga broja *Hrvatskog katoličkog kalendara Grgur Ninski* započinje svojevrsnim proglasom o tome što je HSC: *nakon hiljadu godina podiže se opet hrvatska narodna crkva pod imenom "Hrvatska staro-katolička crkva". Ona je samostalna i neodvisna; u njoj se sveto bogoslužje vrši isključivo na hrvatskom jeziku. Preko nje,*

[1461] Sloboda kojom nas je Krist oslobodio, u: *Starokatolik,* 21. XII. 1925., br. 12., 1.
[1462] Hrvati i latinsko-talijanska crkva, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2., 1.
[1463] Hrvatska Starokatolička Crkva, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2., 4.
[1464] Ante DONKOVIĆ, Narodna crkva, u: *Narodna crkva* (1930.)1, 2.
[1465] Ideali Narodne Crkve, u: *Narodna crkva,* (1930.)3, 19.

Hrvati – katolici nisu više članovi Latinske Crkve; oni su članovi svoje narodne Hrvatske Crkve, slobodne u krilu svoje narodne Države Jugoslavije, a u sklopu velike Hristove Slavenske Crkve.[1466] Odmah nakon toga slijedi članak o popovima glagoljašima koji su stoljećima čuvali ideale koje je sada ostvarila narodna Hrvatska starokatolička crkva u slobodnoj narodnoj Državi Jugoslaviji, *tada su opet proveli organizaciju svoje narodne crkve, – hrvatske staro-katoličke crkve, u kojoj se svete službe vrše na svom narodnom materinskom hrvatskom jeziku slobodni i neodvisni od svake tudjinske vlasti, pod jednim duhovnim poglavarom Isusom Hristom.*[1467] Na tome tragu ostaje i članak u istoj tiskovini iz 1932. godine. Nabrajajući temeljne postavke o tome što je HSC, rečeno je kako je *Hrvatska Staro-katolička crkva prava narodna crkva. Ona vrši cjelokupno bogoslužje u svom živom materinskom narodnom jeziku. Njome upravlja, i u njoj vrše duhovnu službu narodni ljudi, izabrani na hrvatskom crkvenom saboru i hrvatskim župskim skupštinama.*[1468] Svoj članak u tom kalendaru objavio je i Dragutin Tomac. Govoreći o duhovnom oslobođenje Hrvata od rimskog ropstva kaže kako je reformni pokret doveo do toga da *Hrvati dođu i do duhovnog oslobođenja – izgradnjom samostalne hrvatske narodne Crkve.*[1469] Zanimljiv je i članak Mihe Dubravčića, župnika iz Šaptinovaca. On kaže da je jedina hrvatska nezavisna crkva do danas jedino HSC. Ona hrvatstvom uvodi u integralno jugoslavenstvo, stoga treba omogućiti narodu da otrese ekskluzivizam Rimokatoličke Crkve kako bi se lakše približilo *ostaloj jugoslavenskoj braći.* Naposljetku kaže da *čitavo javno mišljenje treba da se zainteresuje pokretom hrvatske starokatoličke crkve i da ga podupre i pomogne mu do pobjede na korist velike Jugoslavije.* A to može samo narodna crkva.[1470] Niko Kalogjerà navodi kako u HSC prelaze oni koji smatraju da su svi narodi pred Bogom jednaki i da nijednom narodu Bog nije ostavio privilegij da on sam i jedini vodi i upravlja Crkvom. Zatim tu su i oni koji smatraju da su jezici svih naroda pred Bogom jednako sveti i dostojni da se u njima obavlja služba Božja, kao i oni koji smatraju da u svakom narodu organizacija Crkve Kristove mora biti nacionalna, kao što su to bile prve kršćanske crkve, nacionalne po jeziku, upravi i crkvenim zakonima. Potom spominje i da HSC-u pristupaju oni koji smatraju da Crkvu Kristovu u svakom narodu moraju voditi dostojni ljudi toga naroda i koji žele da njihovi svećenici budu ljudi

[1466] Naš prvoborac Grgur Ninski – biskup Hrvata, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 32.
[1467] Naši popovi glagoljaši, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 32.
[1468] O Hrvatskoj Staro-katoličkoj Crkvi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932., 32.
[1469] Dragutin TOMAC, Hrvati i njihovo duhovno oslobođenje, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1935., 45.
[1470] Miho DUBRAVČIĆ, Zašto ne napredujemo?, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1935., 55–60.

iz naroda, s narodom i za narod.[1471] Kalogjerà je objavio još jedan članak koji govori kako je HSC narodna crkva. U tom članku piše sljedeće: *poslije svjetskog rata prvi put je hrvatska duša nakon toliko vjekova dahnula dahom slobode i iz nje se izvili najtopliji, najiskreniji slavenski osjećaji, da je grlila i ljubila sve što je okružuje – meka i djetinjski plemenita, kako samo može da bude slavenska duša. Nacionalna sloboda bila je izvojevana. Trebalo je još izvojevati i duhovnu slobodu, da time hrvatski narod strese sa sebe i zadnji pritisak tuđinštine, omotane plaštem "svetosti". Po oslobođenju javila se odmah jaka i spontana, ne nova, nego nastavljena i obnovljena borba protiv tuđinštine u Crkvi i apsolutna želja da Crkva kod Hrvata poštuje njihove nacionalne osjećaje i tradicionalne težnje popova glagoljaša... Svoj pokret uzakoniše u priznatoj starokatoličkoj vjeri i Crkvi, opravdavši ga potpuno u starokatoličkoj ideji, koja je do u tančine odgovarala vjekovnim težnjama i borbama Hrvata za narodnu Crkvu.*[1472]

Govor o HSC-u kao narodnoj crkvi bio je dio ideološkog govora hrvatskih starokatolika kojim se nastojalo opravdati postojanje te vjerske zajednice, ali ujedno je i prikazati je kao vjekovnu težnju Hrvata da ostvare svoju crkvene samostalnost. Na valu nacionalnih ideja, bilo hrvatskih bilo jugoslavenskih koje su zahvatile poslijeratnu društvenu stvarnost i mentalitet samoga društva, članovi HSC-a nastojali su upravo govorom o narodnoj crkvi ostvariti stvaranje hrvatske nacionalne crkve nezavisne od Rima. Zato je HSC trebalo prikazati kao narodnu crkvu koja odgovara stoljetnim težnjama Hrvata katolika da napokon imaju svoju autonomnu i narodnu crkvu. Brošure i novinski članci bili su puni govora o HSC-u kao narodnoj crkvi, kao onoj crkvi kojoj bi se trebali prikloniti Hrvati jer ona nastavlja djelovanje popova glagoljaša i samostalne hrvatske crkve iz 10. stoljeća.

10.3. Grgur Ninski – biskup Hrvata

U ideologiji hrvatskih starokatolika središnje mjesto je zauzimala osoba Grgura Ninskoga, do te mjere da je u HSC-u štovan kao svetac. Grgur Ninski predstavljan je kao preteča i prvi borac za hrvatsku samostalnu crkvu, kao onaj koji je pružio otvoreni otpor Rimu i suprotstavio se latinizaciji hrvatske crkve. Kao takav bio je preteča HSC-a i zauzimao je veliku ulogu u ideologiji te vjerske zajednice. O njemu se pisalo u svim glasilima hrvatskih starokatolika, a izdano je i nekoliko brošura. Posvećivane su mu pjesme i pamfleti. Jednom

[1471] Niko KALOGJERÀ, Tko prelazi u Hrv. Starokatoličku Crkvu?, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1936., 51.
[1472] Niko KALOGJERÀ, Hrvatska duša po prirodi je starokatolička, ?, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937., 64.

riječju, stvoren je kult Grgura Ninskoga kao velikog borca za hrvatsku neovisnu crkvu i preteče HSC-a.

Niko Kalogjerà izdao je brošuru o Grguru Ninskom prigodom svečanog otkrivanja njegova spomenika u Splitu 1929. godine. U ideološki nabijenom povijesnom pregledu Crkve u Hrvatskoj u doba narodnih vladara autor predstavlja osobu Grgura Ninskoga kao borca za narodnu crkvu i kaže kako je Splitski sabor 925. godine bio usmjeren *protiv glave hrvat. narodne crkve, protiv Grgura Ninskog.*[1473] Idealizirajući Grgura Ninskoga Kalogjerà kaže kako se *Grgur do tada nije htio da pokori u velikoj i u pravednoj svojoj borbi za hrvatsku biskupiju i tim skopčanu slavensku liturgiju.*[1474] Grgur Ninski je za njega golem i veleban lik, najdalekovidniji Slaven svoga vremena: *veličina Grgura Ninskoga veličina je naše rase. Daleko prije svih naših narodnih boraca i prosvjetitelja, daleko prije drugih velikih reformatora, On – sveti vitez svoga naroda – bori se za njegovu kulturu i jezik. Grgur Ninski jest i ostaje prototip otporne snage našega naroda... Otpor Grgurov našao je u njima svoje zatočnike* (autor misli na popove glagoljaše, nap. a.) *i urotnike Velikog Zavjeta Slavenštine, da se nakon tolikih patnja, poniženja i prezira sa strane naših protivnika osobito Rimskih papa – danas u našoj oslobođenoj i ujedinjenoj domovini ispolji kao pobjednik u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u kojoj je Hrvat prekinuo tisućugodišnje ropske lance od Rima i uspostavio svečano svoj živi jezik – Grgurov amanet – na časni božji oltar, ne milošću čijom, nego voljom naroda i voljom Boga. Grgur Ninski je nakon hiljadu godina dočekao ono, što ga dolikuje. Njega njegov narod u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi slavi kao narodnog sveca i slikama njegovim kiti hramove svoje.*[1475] Kalogjerà je nakon ove brošure izdao još jednu povijesnu raspravu, također sa snažnim ideološkim nabojem, posvećenu crkvenim saborima iz 10. stoljeća. Preskačući veći dio rasprave koja se bavi poviješću Crkve u doba narodnih vladara, dolazimo do dijela u kojem Kalogjerà tvrdi kako je Grgur Ninski bio borac za neovisnost hrvatske narodne crkve *kao stup neodvisnosti hrvatske države, a da to postigne uslovi su bili: metropolitansko pravo i slovenski jezik u liturgiji.*[1476] Grgur je prema njemu vodio borbu za samostalnost hrvatske crkve, odnosno borbu za narodnu crkvu koja bi bila nezavisna *na bazi narodnog jezika i narodnog svećenstva.*[1477] Kalogjerà dalje kaže kako: *svesti borbu Grgurovu na obične intrige znači najdublje povrijediti historiju i časni lik najvećeg Hrvata svih vremena, znači prikazati Grgura, baš u času kada mu je narod podigao*

[1473] Niko KALOGJERÀ, *Grgur Ninski – biskup Hrvata*, Zagreb, 1929., 10.
[1474] N. KALOGJERÀ, *Grgur Ninski – biskup Hrvata*, 14.
[1475] *Isto*, 15.
[1476] Niko KALOGJERÀ, *Splitski sabori desetog vijeka*, Zagreb, 1930., 40.
[1477] Usp. N. KALOGJERÀ, *Splitski sabori desetog vijeka*, 42.

velebni vidljivi spomenik, običnim intrigantom, isto onako kao što su ga rimski pape i latinski biskupi prije i poslije prikazivali, čak i s imenom razbojnika i heretika. Nismo nikad pomislili da će se još i danas kao i onda prezirati historija, niti da će se pred onim divnim Likom naći zamračenih umova i naslijeđenog nemoćnog jeda latiniziranih duša.[1478] Na kraju autor zaključuje kako Grgur Ninski nije vodio borbu sa splitskim nadbiskupom oko jurisdikcije nad srednjovjekovnom Hrvatskom, nego s Rimom, koji je pod svaku cijenu htio srušiti hrvatsku nezavisnu crkvu i staroslavenski jezik.[1479]

Koliko je značenje Grgur Ninski imao za starokatolički pokret pokazuje i to da mu je dan prostor odmah na početku prvoga broja *Hrvatskog katoličkog kalendara Grgur Ninski*. Očito je koje mu je značenje pridavano kad je i kalendar nosio njegovo ime. U samom uvodniku navedeno je kako se Grgur borio za hrvatski jezik u liturgiji i da hrvatska crkva bude samostalna, osobito nezavisna od Rima i latinske hijerarhije, koje je smatrao najpogibljenijima za Hrvate. Zatim prelazi na govor o primatu pape koji je Grgur priznavao kako ga danas priznaju starokatolici i nije htio dopustiti da se crkveni primat pretvori u sredstvo izrabljivanja hrvatskoga naroda niti da hrvatska crkva postane dio latinske crkve. Naposljetku piše sljedeće: *i zato, kada je rimski papa htjeo, da hrvatska crkva potpadne pod vlast latinskog nadbiskupa u Splitu, i da se u njoj sveto bogoslužje vrši u latinskom jeziku, naš Grgur tomu se lavovski suprotstavio, na obranu svoje hrvatske crkve i njezinih neotudjivih prava. I u tomu je bio nepopustljiv, pa u borbi za te svete ideale naroda nije se obazirao niti na hrvatske velikaše, niti na držanje hrvatskoga kralja.*[1480] Autor koji se potpisao inicijalima I. B. (Ivan Bešker) u jednome članku u *Kalendaru* dovodi u vezu Grgura Ninskoga i Crkvu bosansku. On povlači paralelu prema kojoj su Grgur Ninski i bosanska Crkva bili protivni romanizaciji hrvatskoga naroda i borili se za očuvanje narodnog jezika i narodne slobode. Grgur se na splitskim saborima borio za očuvanje narodnog jezika jer to bila borba za očuvanje narodne crkve i narodnog imena. Tako je i bosanska Crkva bila *otporna moć odnarođivanju hrvatskog naroda i pobornik demokratskog uređenja Kristove Crkve.*[1481] Ono što je Grgur Ninski htio provesti na crkvenim saborima u Splitu provela je bosanska Crkva *unutarnjim nagonom narodne svijesti i naslućivanjem zle kobi za narodnu slobodu, ako se na vrijeme ne stavi ustuk širenju rimskog imperijalizma. Kao ustuk poslužila je narodna*

[1478] *Isto.*
[1479] Usp. *Isto,* 44.
[1480] Naš prvoborac Grgur Ninski – biskup Hrvata, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931., 30.
[1481] I. B., Grgur Ninski i "bosanska crkva", u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932., 41–42.

crkva.[1482] Dalje autor nastavlja kako je narodna crkva ona koja najbolje odgovara interesima i potrebama naroda, samo je ona u stanju položiti pravu osnovu slobodnoj narodnoj državi, a osim toga odgovara i demokratskom uređenju Kristove Crkve iz prvih stoljeća. Takva je bila i bosanska Crkva, takva je trebala biti i Crkva za koju se borio Grgur Ninski. Sudbina Grgura Ninskoga i bosanske Crkve tragedija je za hrvatski narod jer je latinska crkva *skučila sve narode pod svoju vlast* i vidila *da bi Grgur Ninski i "bosanska crkva" mogli očuvanjem narodnog jezika i probuđivanjem narodne svijesti smetati njezinim namjerama, odluči da pošto poto ukloni smetnju s puta. Kao sredstva za postignuće cilja poslužila su joj njezina moć, licemjerstvo, prokletstvo, tamnice i druga makiavelistička sredstva onoga vremena.*[1483] U *Kalendaru* je članak o Grguru Ninskom objavio i Stjepan Zagorac, a povod mu je što je sušačko gradsko poglavarstvo namjeravalo imenovati ulicu po Grguru Ninskom. Zagorac dalje u tekstu govori o borbi Grgura Ninskoga za narodnu ideju protiv romanstva (latinstva) jer je *borba Grgura Ninskoga išla u prvom redu za tim, da stvori samostalnu i neodvisnu hrvatsku narodnu crkvu, sa ninskim biskupom kao primasom, biskupom svih Hrvata, na čelu.*[1484] Grgurovi nastupi na crkvenim saborima u Splitu nisu bili samo poticani vjerskim razlozima, kako kaže Zagorac, nego su bili i narodno-političkih motiva jer je neovisna crkvena organizacija bila obrana za političku samostalnost hrvatskoga kraljevstva u budućnosti. Ono što nije uspjelo Grguru Ninskom u 10. stoljeću uspjelo je sv. Savi u 13. stoljeću, zato Zagorac kaže *da je kojom srećom uspio Grgur Ninski, tri stotine godina prije, bile bi i narodno-političke i državne posljedice za Hrvate sasma druge, nego što su uistinu bile. Hrvati sigurno ne bi preko 800 godina robovali tuđinu.*[1485] Autor pod imenom Sidraški pisao je u *Kalendaru* o Ninskoj biskupiji, u kojoj je u doba narodnih vladara stolovao hrvatski biskup. On je stvorio svoj vlastiti kler, uveo u hrvatsku crkvu hrvatski jezik i pismo kao baštinu slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda. Ninski je biskup imao jurisdikciju nad cijelim područjem hrvatskoga kraljevstva. Dalje govori o crkvenim saborima u Splitu, gdje je dokinuta Ninska biskupija i to tumači kao posezanje latinskoga klera iz primorskih gradova prema teritoriju hrvatske narodne crkve. Naravno, osvrće se i na Grgura Ninskoga čija je zasluga što su se u crkvi održali narodni jezik i glagoljsko pismo.[1486] Svoje viđenje Grgura Ninskoga u *Kalendaru* je iznio i biskup Kalogjerà. On govori o hrvatskoj crkvi koja je postojala do 10. stoljeća na čelu koje se nalazio biskup Hrvata. Ta je crkva sama birala svoje

[1482] I. B., Grgur Ninski i "bosanska crkva", 42.
[1483] *Isto,* 43.
[1484] Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932., 44.
[1485] Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, 46.
[1486] Usp. SIDRAŠKI, Ninska biskupija, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932., 47–51.

biskupe i svećenstvo, sama upravljala svojom imovinom i u liturgiji se služila narodnim jezikom: *živjela je dakle svojim vlastitim narodnim životom, jer je bila narodna crkva Hrvata.*[1487] Kalogjerà to naziva zlatnim dobom hrvatske crkve sve dok iz Rima nisu odlučili podjarmiti hrvatsku crkvu. I kako kaže, tu se izdigao Grgur Ninski, koji je kao *lav branio samostalnost svoje Hrvatske Crkve, i čast svoga hrvatskog jezika... Zamah Grgurev je takav da će kroz hiljadu godina davati otpornu snagu popovima glagoljašima protiv tuđinske vlasti i tuđinskog jezika u Hrvatskoj. A nakon hiljada godina, duh Grgura Ninskoga utjelovio se je u Hrvatskoj-starokatoličkoj crkvi, da on Prvoborac narodne Hrvatske Crkve, osigura Hrvatima za sve vjekove, prema nauci Isusa Hrista, samostalnost i neodvisnost njegove narodne Crkve, a čast i ravnopravnost hrvatskom jeziku i pred Bogom i pred ljudima.*[1488] Kalogjerà i u novom broju *Kalendara* piše o Grguru Ninskom, za kojega kaže da je bio biskup Hrvata i prvoborac hrvatske crkve koji je vodio žestoku borbu protiv latinske vlasti i latinskog jezika u hrvatskoj crkvi. Nakon tisuću godina ta je narodna hrvatska crkva za koju se borio Grgur uskrsnula zajedno s narodnom državom u Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi. Zato je i *prvi narodni čin Hrvatske Crkve, u narodnoj Državi Jugoslaviji, bio svečano podignuće najvećega i najsvetijega Hrvata svih vjekova, Grgura Prvoborca na oltar u Hrvatskoj crkvi, i u Zagrebu, matici Hrvata, jer je on požrtvovno i neustrašivo branio Božje pravo naroda i jezika svoga, protiv ohologa tuđinskog nadmetanja, i grešne zloupotrebe svete Isusove vjere u svrhe zemaljske vlasti i svjetovnog gospodstva.*[1489] Zatim piše kako latinaše hvata grgurofobija i kako su se sva rimokatolička glasila usprotivila postavljanju spomenika Grguru Ninskomu na splitskom Peristilu, a Kalogjerà to tumači time da ih *hvata groza, strah, bijes, jer uz Grgura vide njegovu i našu narodnu Hrvatsku Staro-katoličku Crkvu.*[1490] Kalogjerà je u svojim uvodnicima za *Kalendar* uglavnom pisao o Grguru Ninskom. Tako za broj iz 1936. piše kako je Grgur bio prvoborac hrvatske narodne crkve koji se borio za naš narodni jezik i za našu narodnu vlast u hrvatskoj crkvi. Potom kaže kako *sveti zavjet Grgura Ninskog bijaše da u "Crkvi Hrvata" nema mjesta ni latinskom jeziku ni latinskoj vlasti – već samo hrvatskom jeziku i hrvatskoj vlasti... Tako utjelovljeni Grgur postade neumrli genij naroda Hrvatskoga.*[1491] Isto će to Kalogjerà ponoviti i u broju iz 1937., govoreći o Grguru kao čelniku hrvatske narodne crkve koja je tada proživljavala svoje najteže dane jer je rimski

---

[1487] Marko KALOGJERÀ, Grgur–Prvoborac Hrvatske Crkve, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934., 39.
[1488] M. KALOGJERÀ, Grgur–Prvoborac Hrvatske Crkve, 39.
[1489] Marko KALOGJERÀ, Grgurofobija, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1935., 40.
[1490] M. KALOGJERÀ, Grgurofobija, 42.
[1491]Marko KALOGJERÀ, O smrti i o grobu Grgura Ninskoga, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1936., 38–39.

biskup naumio oduzeti hrvatskoj crkvi narodni jezik u bogoslužju i narodnu vlast u upravi. Grgur je taj, piše Kalogjerà, koji je na crkvenim saborima ustao protiv tuđeg latinskog jezika i tuđe latinske vlasti, zato glasi zavjet Grgura Niskoga: *u crkvi Hrvata nigda latinskoga jezika, nigda latinske vlasti.*[1492] Nakon tisuću godina Hrvati su uvidjeli veliki zavjet Grgura Ninskoga i proveli organizaciju svoje narodne Hrvatske starokatoličke crkve.[1493] U broju iz 1938. Kalogjerà piše kako je Grgur Ninski prvi biskup Hrvata koje se suprotstavio nadmoći Rima, a nije tražio pomoć Carigrada, nego se u toj borbi oslonio samo na svoj narod i svoju narodnu crkvu. Stoga je njegov sveti zavjet: *u Crkvi Hrvata ni tuđinskog jezika, ni tuđinske vlasti – bez zaštite i Rima i Carigrada.*[1494] Taj sveti zavjet pobijedio je u narodnoj crkvi Hrvata, a to je Hrvatska starokatolička crkva.[1495] I Dragutin Tomac u svome članku spominje Grgura Ninskoga, nazivajući ga velikanom i prorokom koji je uočio veliku *pogibao i još jednom doviknuo narodu svome riječi spasenja, veliku riječ oslobođenja od duhovnog ropstva, u koje je sve dublje padao.*[1496] Zato je HSC podigla prašinu koja je pala kroz stoljeća na toga velikana i *njegov divovski pokušaj, koji naš narod tada nije razumio i tek mi otkrivamo, kako je Grgur Ninski morao da pati i oplakuje svoj neuspjeh, da stvori veliku i snažnu narodnu crkvu*.[1497] Koliko je značenje Grgur Ninski imao za starokatolike svjedoči i činjenica da su ga proglasili svecem svoje crkve. Kalogjerà navodi kako je Grgura Ninskoga kanonizirala hrvatska narodna crkva: *zato je narodna Crkva Hrvata, obnovljena 1924. godine pod imenom Hrvatska starokatolička crkva odmah u svoje bogomolje uvela i u njima izložila na časno mjesto svetu sliku, Grgura Ninskoga, kao prvog kanoniziranog Sveca-Hrvata. A zašto je Grgur Ninski kanoniziran? Grgur Ninski ustao je kao heroj na obranu Isusa Krista, da se sveta njegova nauka ne zlorabi za oduzimanje svetih narodnih prava Crkvi Hrvata!*[1498]

Biskup Kalogjerà je 8. rujna 1925. godine u ime Sinodalnog vijeća donio odluku prema kojoj treba svečano proslaviti tisuću godina od Prvoga splitskog sabora, *na kojemu je Grgur Ninski, biskup hrvatske narodne crkve, apoštolskom odvažnošću branio protiv nadmećanja rimskog biskupa sveta prava naše hrvatske narodne crkve, a u prvom redu*

[1492] Marko KALOGJERÀ, Sveti zavjet Grgura Ninskoga, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937., 38–39.
[1493] M. KALOGJERÀ, Sveti zavjet Grgura Ninskoga, 39.
[1494] Marko KALOGJERÀ, Prvi je bio Grgur Ninski, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1938., 39
[1495]M. KALOGJERÀ, Prvi je bio Grgur Ninski, 39.
[1496] Dragutin TOMAC, Hrvati i njihovo duhovno oslobođenje, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1935., 48.
[1497] D. TOMAC, Hrvati i njihovo duhovno oslobođenje, 49.
[1498] Marko KALOGJERÀ, Grgur Ninski prvi kanonizirani Svetac–Hrvat, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1939., 39–40.

uporabu hrvatskog jezika u sv. Misi i našu crkvenu neodvisnost od latinskih biskupa.[1499] Zato se svim vjernicima HSC-a naređuje da održe živu uspomenu na Grgura Ninskoga, da mu Hrvati katolici iskažu dostojnu počast i da proslave tisućgodišnjicu narodne države i narodne crkve. Zato je Sinodalno vijeće odredilo da se nedjelja 6. prosinca 1925. proslavi u svim župama i crkvenim općinama HSC-a kao *"Nedjelja Grgura Ninskoga", svečano sv. Misom i shodnim govorima o Grguru Ninskom, kao prvom i najjačem poborniku hrvatske narodne crkve.*[1500] Od 1925. godine u *Starokatoliku* će se početi objavljivati sve više članaka o Grguru Ninskom kao borcu za hrvatsku narodnu crkvu i narodni jezik u bogoslužju. Jedan takav članak iz 1925. godine kaže kako je borba Grgura Ninskoga neizmjerno važna za naš narodni život. *Da nije bilo te borbe našega bi naroda bilo nestalo! Hrvatska se mladež polatinjavala, mnogi vlastiti sinovi naroda pomicali su latinsku pismenost i jezik. Borba za naš jezik i pismo (glagoljicu) stavila je temelje našoj posebnoj narodnoj kulturi i tako nas očuvalo od polatinjenja...*[1501] Sinodalno vijeće HSC-a na svojoj je sjednici od 11. prosinca 1925. sastavilo zaključak da se u Zagrebu jedan trg ili ulica imenuju po Grguru Ninskom i taj je svoj zaključak poslalo gradskom zastupstvu s obrazloženjem da se *ove godine navršuje tisućgodišnjica njegova herojskog istupa na obranu hrvatskoj jezika u službi božjoj i u opće hrvatskih narodnih prava u katoličkoj crkvi.*[1502] Na saboru HSC-a u Zagrebu od 27. svibnja 1926. godine zaključeno je kako bi se u Starokatoličkoj crkvi trebali svetkovati spomendan sv. Ćirila i Metoda, spomendan Grgura Ninskoga i spomendan duhovnog oslobođenja Hrvata katolika.[1503]Sredinom rujna 1926. biskup Kalogjerà je poslao vjernicima HSC-a pismo u povodu spomendana Grgura Ninskoga. U tom opširnom pismu Kalogjerà na početku kaže: *Medjutim, neto smo proveli organizaciju naše narodne hrvatske starokatoličke crkve, odmah nam se nametnula dužnost da iz zaboravi izvučemo i dostojnom časti nagradimo najzaslužnijeg hrvatskog muža, neumrloga Grgura Dobrića (po starom obliku "Dobre"), biskupa Ninskoga, prvoborca hrvatske narodne crkve.*[1504] Njegova je veličina u tome što se neustrašivo suprotstavio volji svemoćnih rimskih biskupa u obrani hrvatske narodne crkve i narodnog jezika: *zato je Grgur svim žarom svoje kršćanske duše branio živi naš narodni jezik u svetim obredima, uopće u crkvi, a protivio se je najžilavije, da se u hrvatsku crkvu, u svetu službu, uvede tudji, mrtvi latinski jezik... Iz tog se razloga najžilavije protivio tome, da se*

[1499] Marko KALOGJERÀ, Naredbe, u: *Starokatolik,* 20. XI. 1925., br. 11., 2.
[1500] M. KALOGJERÀ, Naredbe, 2.
[1501] O Grguru Ninskom i njegovu vremenu, u: *Starokatolik,* 20. XI. 1925., br. 11., 7.
[1502] Trg ili ulica imenom Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 21. XII. 1925., br. 12., 7.
[1503] Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu dne 27. svibnja 1926., u: *Starokatolik,* 31. V. 1926., br. 5., 3–4.
[1504] Marko KALOGJERÀ, Hrvatima katolicima prigodom spomendana časnog sluge Božjega Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 15. IX. 1926., br. 9., 2.

dotle samostalna hrvatska narodna crkva podvrgne pod vlast rimskih biskupa u Splitu, dobro znajuć, da je gubitak crkvene slobode samo prvi čin u tragediji gubitka opće narodne slobode...[1505] Svoju poslanicu završava riječima: *napokon, iza groznog svjetskog rata, pomoli se načelo slobode i samoopredjeljenja naroda. I Hrvati se nadju u svojoj narodnoj Državi u sklopu sa svojom jednokrvnom, jednojezičnom i jednovjernom braćom od kojih ih je samo kroz vjekove rimski zid razdvajao. Na glas tog historijskog događaja pade ploča sa Grgurova groba, a duh Grgurov oslobodjen tisućljetnih ograda rasprši pepel sa one žeravice, što pod njim tinjala, dune i rasplamti se plamen misli narodne hrvatske starokatoličke crkve... I sveto Grgurovo sjeme klija i daje plod svoj, plod narodne hrvatske starokatoličke crkve plod kršćanskog, slobodnog, slavenskog hrvatstva... Ono što je našoj braći pravoslavnim Srbima sveti Sava, to je nama katoličkim Hrvatima Grgur Ninski.*[1506] Svoj članak o Grguru Ninskom napisao je i Ante Donković. On piše o otporu protiv nezasitnosti latinske rase oličene u rimskim konzulima, Cezarima i Dioklecijanima, u papama i Mlečanima, u D'Annunziju i Mussoliniju. Grgurov otpor, koji su naslijedili popovi glagoljaši, bio je brana protiv odnarođivanja i talijanske kolonizacije na istočnoj obali Jadrana. Na kraju piše kako i danas *kada smo u svojoj narodnoj državi, ne trebamo očajavati, jer svi napori rimokatoličkog fašizma moraju se nemoćno razbiti o litice hrvatskog otpora, prodahnutog duhom Grgura Ninskog.*[1507] Donković je ponovno napisao članak o Grguru Ninskom, u kojem piše kako su Hrvati pod Tomislavom izgradili veliko i moćno kraljevstvo, a Grgur *dovršio izgradnju evangjeoskog kraljevstva duša.*[1508] I Zagorac se javio svojim člankom o Grguru Ninskom, gdje raspravlja o hrvatskoj crkvi u vrijeme kralja Tomislava i prijetnji latinaša potpomognutih papinskim legatima da bi zatim prešao na Grgurov otpor i njegovu zavjetnu misao *da narodni duh crkve prožme čitav javni i državni život Hrvatske...*[1509] Velik članak u *Starokatoliku* o Grguru Ninskom objavio je Niko Kalogjerà u povodu svečanog otkrivanja spomenika u Splitu 1929. godine. Kalogjerà prvo analizira crkvene prilike u Hrvatskoj i Dalmaciji i osnivanje biskupije u Ninu, gdje je stolovao *biskup Hrvata*. Nakon toga prelazi na govor o odnosu Hrvata s papama i Bizantom da bi zatim progovorio o Grguru Ninskom i njegovu otporu latinizaciji hrvatske narodne crkve. Svoj govor zaključuje veličanjem Grgura Ninskoga i njegova nasljeđa koje je zaživjelo u HSC-u: *veličina Grgura Ninskoga veličina je naše rase. Daleko prije svih naših narodnih boraca i prosvjetitelja, daleko prije drugih velikih*

[1505] M. KALOGJERÀ, Hrvatima katolicima prigodom spomendana časnog sluge Božjega Grgura Ninskoga, 3.
[1506] *Isto,* 4.
[1507] Ante DONKOVIĆ, Duša otporne snage hrvatskog naroda, u: *Starokatolik,* 15. IX. 1926., br. 9., 5.
[1508] Ante DONKOVIĆ, Iskrice o Grguru Ninskomu, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1927., br. 9., 2.
[1509] Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1927., br. 9., 2.

reformatora, On – sveti vitez svoga naroda – bori se za njegovu kulturu i jezik. Grgur Ninski jest i ostaje prototip otporne snage našeg naroda.[1510] Prigodom podizanja spomenika Grguru Ninskomu u Splitu u *Starokatoliku* su se zaredali članci koji su veličali njegov lik i djelo. Već u uvodniku časopisa iz rujna 1929. nalazimo svojevrstan pjesnički pamflet Grguru Ninskomu: *Pobijedio je Grgur Ninski!... Diže se tu sred starodrevnog Peristila, kip gorostas od kojih desetak metara visine. To je Grgur Ninski, biskup Hrvata!... To je najveća pobjeda grgura Ninskoga. I zato nam nije ni žao, da tu nije "službeno" prisustvovala Hrvatska Starokatolička Crkva, naša narodna crkva. Ona je to sa strane promatrala, tomu se divila, u tom uživala. Jer je i ona djelo Grgurovo i pobjeda Grgurova. Grgur je njezin prvoborac, njezin vođa, njezin ideal. Ista je ideja i njezina i Grgurova. Isti protivnik, koji je bio Grgurov, i njezin je protivnik. Zato je pobjeda Grgura Ninskoga simbol i zalog pobjede naše narodne, naše Hrvatske Starokatoličke Crkve. Pobijedio je Grgur Ninski, – pobijedit će i ona...*[1511] Tekstovi o Grguru Ninskom nastavili su se objavljivati i dalje u *Starokatoliku.* U rujnu 1930. u uvodniku časopisa piše sljedeće: *Hrvatska staro-katolička crkva provodi svoju organizaciju na tisućgodišnjicu prvoga Splitskoga Sabora, na kojem je Grgur ustao kao lav na obranu svoje narodne hrvatske crkve. I hrvatska staro-katolička crkva prekida tisuću-godišnju borbu Hrvata – katolika sa rimskim papom, uspostavljajući za Hrvate katolike njihovu hrvatsku narodnu crkvu kakovu su imali prije hiljadu i više godina. To je djelo, to je pobjeda našega Grgura Prvoborca... On je pravom zaslužio, da je hrvatska staro-katolička crkva njegov lik uvela u kršćanske crkve, kao lik narodnog Svetitelja, a njegov spomen-dan da slavi i štuje svečano svake godine u prvu nedjelju listopada mjeseca.*[1512] Niko Petrić, konzultor HSC-a za Dalmaciju, kaže kako je ona kolijevka starokatolicizma jer je dala Grgura Ninskoga koji se junački borio za *sveta narodna prava u Kristovoj Crkvi protiv presizanja rimskih papa.* Borio se za narodnu crkvu neovisnu o samovolji Rima. Hrvatski narod dostojno se odužio svome biskupu prvoborcu utemeljivši svoju narodnu Starokatoličku **C**/crkvu.[1513]

Svaki govor o Grguru Ninskomu za starokatolike je bio svojevrsno opravdanje postojanja Hrvatske starokatoličke crkve. U govorima o narodnoj crkvi Grgur Ninski je bio smatran njezinom pretečom, a konačno se ostvarila u HSC-u pa je Grgur Ninski bio zapravo dio ideološkog programa hrvatskih starokatolika koji su se nastojali prikazati autentičnim

[1510] Niko KALOGJERÀ, Grgur Ninski. Biskup Hrvata. Prigodom svečanog otkrivenja njegovog spomenika u Splitu 1929. godine, u: *Starokatolik,* 31. VIII. 1929., br. 8., 2–6.
[1511] Pobjeda Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1929., br. 9., 1.
[1512] Naš Prvoborac. Grgur Ninski – Biskup Hrvata, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1930., br. 9., 1.
[1513] Niko PETRIĆ, Preteče i pokretači, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1930., br. 9., 3.; Niko PETRIĆ, Preteče i pokretači starokatoličke crkve u Jugoslaviji, u: *Nova Zora,* 11. X. 1930., 2–3.

baštinicima hrvatske narodne crkve iz 10. stoljeća. Prauzor borbe za tu crkvu bio je upravo Grgur Ninski te je stoga apostrofiran u svakome govoru starokatolika o narodnoj crkvi.

10.4. Biskup Strossmayer u starokatoličkoj propagandi

Uz Grgura Ninskoga Starokatolička je crkva osobito isticala lik biskupa Strossmayera zbog njegova držanja na Prvom vatikanskom saboru. Dok je svaki govor o Grguru Ninskom bio vezan uz narodnu crkvu, govor o Strossmayeru više je bio vezan uz pitanje papinskog primata. Sva glasila HSC-a donosila su brojne članke o biskupu Strossmayeru i njegovu držanju na Prvom vatikanskom saboru, što je bilo iznimno važno za hrvatske starokatolike.

Već je 1925. Marko Kalogjerà izdao brošuru o biskupu Strossmayeru. Kaže za njega da je bio veliki hrvatski katolički biskup i da je prvi udario temelje Hrvatske starokatoličke crkve *svojim historičnim govorima i apoštolskom odvažnošću na Vatikanskom saboru u Rimu.*[1514] Njegovo najveće djelo je što je na Saboru istupio protiv papine nepogrešivosti i, kako kaže Kalogjerà, *protiv njegova božanskog vrhovnog poglavarstva nad cijelom crkvom.*[1515] Zanimljivo je kako Kalogjerà tumači biskupovo držanje na Saboru: *iza zlosretnog proglašenja nove nauke na Vatikanskom saboru o svemoći i nepogrešivosti rimskog biskupa, katolička crkva rascijepila se je u dvoje: u rimokatoličku, koja je tu novu nauku prihvatila, i u starokatoličku, koja je ostala uz staru nauku katoličke crkve. Iako se je veliki naš Strosmajer sa hrvatskim biskupima i sa hrvatskim narodom odmah na saboru vatikanskom opredjelio za starokatoličku nauku, a protiv rimokatoličke, ipak se nijesu mogli da odmah svrstaju u starokatoličku crkvu, a to jedino i samo pod pritiskom Bečke i Peštanske vlade.*[1516] Zatim navodi kako se Strossmayer dopisivao s vođama opozicije na Vatikanskome saboru kao što su Reinkens, tada profesor u Breslauu, a poslije starokatolički biskup, s Döllingerom, Schulteom, Friedrichom i lordom Actonom. I opet navodi kako su Strossmayera u priključenju starokatoličkom pokretu spriječile bečka i peštanska vlada i njihove prijetnje hrvatskom narodu.[1517] Svoju brošuru Kalogjerà završava pomalo poetski: *Kad je dakle Strosmajer govorio iz duše svoga Hrvatskog naroda, i kad je Hrvatski narod svom dušom bio uz svoga Strosmajera? Kad je Strosmajer proslavio svoju Hrvatsku, a kada je Hrvatska proslavila svoga Strosmajera? Da li onda, kad je Strosmajer grmio protiv Rima, ili onda kada su izlazila*

[1514] Marko KALOGJERÀ, Biskup Strosmajer i Hrvatska Starokatolička Crkva, Zagreb, 1925., 3.
[1515] M. KALOGJERÀ, Biskup Strosmajer i Hrvatska Starokatolička Crkva, 6.
[1516] M. KALOGJERÀ, Biskup Strosmajer i Hrvatska Starokatolička Crkva, 8–9.
[1517] Usp. *Isto,* 10.

ona pisma i poslanice pod imenom Strosmajera za Rim? Odgovor je samo jedan, a s tim odgovorom i jedan neka bude usklik: Slava velikom hrvatskom biskupu Josipu Jurju Strosmajeru prvom poborniku i zasadniku naše Hrvatske Starokatoličke Crkve![1518]

Dragutin Tomac u *Kalendaru* piše o mahnitanju latinske rimske Crkve koja je proglasila dogmu o nepogrešivosti pape da bi zatim zapisao sljedeće: *Ona dovodi do toga, da veliki dio našega naroda, koji je već preko šezdeset godina od rane djetinske dobe pa dalje intenzivno uzgaja u toj dogmi – poprima fanatizam, neograničeno povjerenje u rimskoga Papu, koji postaje personifikacija samoga kršćanstva i – što više – poprima oblike i "nimbus" nekog protektora Hrvata i njihovoga nastojanja za oslobođenje ispod "jarma" – vlastite nacijonalne države.*[1519] Tomac kaže kako je prvi koji je to uvidio bio biskup Strossmayer, koji se oštro i hrabro usprotivio takvoj dogmi. Smatrao je da je hrvatski narod propustio priliku da se odcijepi od Rima i stvori svoju narodnu crkvu te je Strossmayerov *veliki duh – vjerojatno trpio mnogo zbog poraza pravoga kršćanstva u Rimu te je ocjenjivao prilike u Hrvatskoj, da li su dozrele za jedna veliki lom sa Rimom. No došao je do zaključka da ga narod ne bi slijedio. Prije svega njegovi drugovi biskupi – koji su ga prije u borbi pomagali – nijesu pokazivali niti najmanje volje za lom s Rimom ili za daljnju opoziciju, pa se i on pobojao, da bi dalnjim otporom mogao nastati samo vjerski razdor u narodu, kojemu je trebalo sloge radi političke borbe.*[1520] Tako su, piše Tomac, Hrvati propustili veliku povijesnu priliku da se duhovno oslobode latinske crkve, koja nema ništa zajedničkog sa slavenskom dušom hrvatskog naroda. Tada su to mogli učiniti jer im je providnost poslala proroka kakav je bio Strossmayer.[1521]

I starokatolička su se glasila uključila u stvaranje kulta o Strossmayeru kao onomu koji je javno ustao protiv dogme o papinoj nepogrešivosti i time postao jednim od preteča HSC-a. *Preporod* 1924. donosi jedan od biskupovih govora protiv papine nepogrešivosti.[1522] Biskup Kalogjerà izdao početkom veljače 1925. poslanicu o biskupu Strossmayeru. Na početku ga naziva velikim katoličkim biskupom koji je udario temelje Hrvatske starokatoličke crkve. To je za njega ponosna činjenica za HSC, a porazna za latinsku, Rimokatoličku Crkvu. Nakon toga donosi dva zaključka vezana uz Strossmayera. Prvi je da je on bio apsolutni protivnik nauke o svemoći i nepogrešivosti rimskoga biskupa, i to je svoje uvjerenje branio na Vatikanskom saboru uz odobravanje svih Hrvata katolika. Drugi je neosporni zaključak za Kalogjeru da Strossmayer nakon sabora nije pristupio u starokatoličke redove zbog pritiska

[1518] *Isto,* 14.
[1519] D. TOMAC, Hrvati i njihovo duhovno oslobođenje, 51.
[1520] *Isto.*
[1521] Usp. *Isto.*
[1522] Usp. Govor biskupa Strossmayera protiv papinoj nepogrešivosti, u: *Preporod,* 1. IV. 1924., br. 4–6., 6–7.

Beča i Pešte. [1523] Početkom travnja 1925. u *Starokatoliku* je objavljena su Strossmayerova pisma starokatoličkom biskupu u Njemačkoj Reinkensu i Ignazu Döllingeru.[1524] U *Starokatoliku* je u rujnu 1925. objavljen odgovor kanoniku Koreniću povodom njegovih tekstova o starokatolicima u *Katoličkom listu*. Između ostalog u tome odgovoru stoji kako starokatolici žele *da Hrvati katolici ostanu Hrvati katolici, kakovi su bili naši djedovi i oci do god. 1870., kad su hrvatski biskupi, sa Strosmajerom na čelu, na kobnom vatikanskom saboru prosvjedovali protiv nove nekršćanske i nekatoličke nauke "nepogrešivoga" rimskoga pape, jer da te nauke Hrvati-katolici nigda nisu vjerovali.*[1525] I u daljnjim člancima koji su izlazili u *Starokatoliku* govori se o tome kako je na Prvom vatikanskom saboru proglašen novi nauk vjere kojem se većina hrvatskih biskupa predvođena Strossmayerom protivila. Strossmayerov nastup na Saboru podržao je cjelokupni hrvatski narod, ali on zbog pritiska kralja nikad nije pristupio starokatolicima i tako je *prigušen taj glas kršćanske savjesti Strosmajera, hrvatskih biskupa i hrvatskoga naroda.* Svjesni Hrvati katolici napokon su nakon svjetskoga rata raskrstili s rimskim papom i proveli organizaciju svoje narodne Hrvatske starokatoličke crkve.[1526] Kao što je razvidno iz tih tekstova Strossmayera se nazivalo pretečom starokatolicizma, tako ga nazivaju i u jednome članku: *naš uzor i predteča starokatolicizma u Hrvatskoj biskup Strossmayer...*[1527] Prigodom postavljanja spomenika biskupu Strossmayeru u Zagrebu javio se i *Starokatolik.* Autor članka se osvrće na Strossmayerov govor na Vatikanskom saboru protiv papine nepogrešivosti i u nastavku teksta piše: *pa zašto onda Strosmajer nije ostao dosljedan svomu govoru na saboru vatikanskom, te se svrstao u starokatoličke redove. Tko hoće, da u tom pogledu upozna nepatvoreno čuvstvo biskupa Strosmajera neka pročita njegova tajna pisma upravljena vođama starokatoličkog pokreta i uvjerit će se da je Strosmajer taj odlučni korak odgodio za bolji čas iz obzira prema dobru i sreći svoga naroda... Dok je Strosmajer grmio divne svoje govore protiv novog papinskog jarma, Hrvati su pismeno i brzojavno slali Strosmajeru pozdravne predstavke... To su neoborive činjenice karakteristične i za Strosmajera i Hrvatski narod; one nepobitno dokazuju da je Hrvatski narod u duši naš, da je Strosmajer naš.*[1528] Strossmayera se uglavnom povezivalo s njegovim govorima na Prvom vatikanskom saboru o papinoj nepogrešivosti. U tome kontekstu za svoje promidžbene svrhe iskoristili su ga i starokatolici. Biskup Kalogjerà

[1523] Usp. Marko KALOGJERÀ, Marko Kalogjerà biskup Hrvatske starokatoličke crkve Hrvatima katolicima, u: *Starokatolik,* 2. II. 1925., br. 2., 1.
[1524] Usp. Biskup Strosmajer i starokatolici, u: *Starokatolik,* 1. IV. 1925., br. 4., 3–4.
[1525] Nekoliko aforizama u povodu pisanja kanonika Korenića o starokatolicima u Hrvatskoj, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1925., br. 9., 3.
[1526] Hrvatska Starokatolička Crkva, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2., 4.
[1527] Biskup Štrosmajer ob odnosu svećenstva prema svome biskupu, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3., 3.
[1528] Naš Štrosmajer, u: *Starokatolik,* 30. X. 1926., br. 10., 8.

u svojoj poslanici iz siječnja 1927. piše kako je Strossmayer na saboru bio jedan od vođa oporbe i u više sjajnih govora dokazao *da ta nova papinska nauka nije ni kršćanska, ni katolička, ni hrvatska.*[1529]

Godine 1934. izdao je svećenik Andrija Spiletak knjigu spisa iz arhiva biskupske kancelarije u Đakovu, kojom je želio prikazati odnose Strossmayera i papa. Autor kaže kako je prvotna namjena knjige da pobije nauk Hrvatske starokatoličke crkve: *napokon je prošle godine tako zvana "hrvatska starokatolička crkva" udarila svoj monopol na Strossmayera i u raznim varijacijama nudi neprestano jednu te istu pjesmu, kako je "j. J. Strossmayer, veliki hrvatski katolički biskup, prvi zasadio temelje hrvatske starokatoličke crkve svojim historičkim govorima i apostolskom odvažnošću na vatikanskom saboru.*[1530] Iznoseći brojna pisma i dokumente iz biskupske kancelarije u Đakovu Spiletak je pobio starokatoličke tvrdnje o navodnu Strossmayerovom starokatoličkom usmjerenju, dokazujući kako je biskup bio, bez obzira na svoj nastup na Vatikanskom saboru, odan papama i Rimu. Dok pisanje starokatolika i njima naklonjenog liberalnog tiska *ima prozirnu nakanu, da Strossmayerovim ugledom opravda i zaštiti svaki napadaj, koji je uperen protiv auktoritetu Pape, vrhovnog poglavara u katoličkoj crkvi.*[1531] I *Katolički list* kaže kako starokatolici besramno tvrde da je Strossmayer njihov prvi osnivač i pobornik. Isto tako tvrde da on u svojoj biskupiji nije želio proglasiti dogmu o nepogrešivosti pape dok mu to nije naredio car i kralj Franjo Josip I. prijeteći mu svrgavanjem s biskupske stolice. Zatim piše kako je i sam Strossmayer 1872. javno ustao protiv onih koji su mu podmetali razne govore na Vatikanskom saboru, osobito starokatolici, i navodi Strossmayerov govor: *Ja sam svjestan, da nisam nikad ništa rekao što bi moglo ugled Svete Stolice u istinu oslabiti ili što bi moglo jedinstvu crkve u ičem naškoditi.*[1532] Nakon toga kaže kako hrvatski starokatolici prekidaju s Rimom, dok Strossmayer u okružnici o sjedinjenju Istočne i Zapadne Crkve piše ovo: *Ili nema nigdje na svijetu u crkvi božjoj pravoga i živoga jedinstva; ili ako ga ima, a po nauku Isusovu i po svetom vjerovanju, koje nam je svaki dan u ustima, biti ga mora, onda ga jedino biti može u Rimu i u onih crkvah, koje sa Rimom u nerazdvojenom savezu stoje.*[1533] Uredništvo lista ovaj pasus o Strossmayeru zaključuje: *tko se nakon ovakvih izjava velikog biskupa usuđuje kazati, da je Strossmayer pod pritiskom Franje J. I. priznao rimskog biskupa i njegovu nepogrešivost, taj mu nanosi najveću pogrdu, jer ga drži farizejem i lašcem, koji je u duši bio protiv Rima, a pred svijetom je tako*

[1529] Marko KALOGJERÀ, Hrvatima katolicima Hrvatske starokatoličke crkve, u: *Starokatolik,* 31. I. 1927., br. 1., 2.
[1530] Andrija SPILETAK, *Strossmayer i pape,* Đakovo, 1934., 3.
[1531] A. SPILETAK, *Strossmayer i pape*, 3.
[1532] Još o našim starokatolicima i njihovom biskupu, u: *Katolički list,* 6. III. 1924., br. 10., 108.
[1533] Još o našim starokatolicima i njihovom biskupu, 108.

divno govorio za nj i to samo zato, da ostane na biskupskoj časti. Dosita veće se pogrde i sramote ne može nanijeti ovom karakternom mužu...[1534] U istome listu članak o Strossmayeru i starokatolicima napisao je Janko Obreški. On svoj članak započinje poprilično teškim riječima za starokatolike: *prevrtljiva sekta reformaških svećenika apostata, štono je nekoliko puta iznijela svoj službeni cimer, prislonila se u posljednjoj svojoj dosadašnjoj fazi mijenjanja na raskolničku i konsekventno heretičku sektu "Starokatolika". Tvrdimo heretičku sektu jer se ovdje ne radi samo o uskraćenju pokornosti apostolskoj rimskoj Stolici, nego ta sekta otvoreno i uporno niječe od Crkve svečano definirani dogmat infabiliteta rimskog biskupa kao vrhovnog učitelja Crkve Hristove.*[1535] Obreški se dalje osvrće na starokatolički govor o Strossmayeru i njihovu tezu kako je HSC ostvarenje ideja i želja biskupa Strossmayera te da će ona nastaviti djelo *neumrlog narodnog vladike.*[1536] Za njega je takav govor o Strossmayeru *sramotna kleveta, infamna laž, kojom se hoće oblatiti slavno ime biskupa Strossmayera.*[1537] U nastavku teksta Obreški tumači Strossmayerov stav na Prvome vatikanskom saboru navodeći kako su njegovi govori protiv papine nepogrešivosti bili izazvani različitim nejasnoćama koje je tek trebalo razjasniti.[1538] Obreški završava svoj članak dokazima kako je Strossmayer bio vjeran katolik i odan Rimu i papinstvu, a za starokatoličke tvrdnje o njemu ne bira riječi nego iz obrazlaže ovako: *Strossmayer je čovjek značajan i ljubitelj čiste istine; reformatorski sektarci prevrtljivci, koji okreću kabanicu kako vjetar duva, te opsjenjuju neuke plitkim i drskim lažima; – Strossmayer vjerni sin sv. matere Crkve, pripravan za nju dati svoj život i proliti krv; oni nezahvalni vjerolomci i odmetnici, što ostaviše sv. materu Crkvu Hristovu, ostaviše djevičansku, neokaljanu mističku zaručnicu Hristovu, da blude po tamnim putovima obskurnih i zavodljivih sekta, slijedeći svaki čas drugu; – Strossmayer neustrašivi borac za evanđeosku slobodu Crkve protiv protuzakonitih cezaropapističkih nasilja, da se sa strane državne vlasti skuči slobodno djelovanje Crkve; sektarci reformaši podli puzavci, koji su po uzoru svojih osnivača Bismarkovih petolizaca dali u podlu službu metanisanja svakom režimu, kameleonski mijenjajući svoj politički cimer prema potrebi od koga se nadali naklonosti i milosti...*[1539] Obreški se ponovno u još jednom članku protiv starokatolika osvrnuo na biskupa Strossmayera, za kojega kaže: *ne može se Strossmayeru predbacivati ni to, da je sebi logički bio nedosljedan, kada se poklonio dekretima vatikanskog sabora, jer je kao vjerni sin katoličke Crkve dobro znao, da je njezin ugled u stvarima vjere i ćudoređa*

[1534] *Isto.*
[1535] Janko OBREŠKI, Strossmayer i "Starokatolici", u: *Katolički list,* 13. III. 1924., br. 11., 121.
[1536] J.OBREŠKI, Strossmayer i "Starokatolici", 121.
[1537] *Isto.*
[1538] Usp. *Isto*, 122–123.
[1539] Janko OBREŠKI, Strossmayer i "Starokatolici", u: *Katolički list,* 20. III. 1924., br. 12., 134–136.

neprevarljiv. On nije bio tvrdovrati oholica, koji ne bi htio popustiti od svog subjektivnog uvjerenja, kad je vidio, da protiv njega svjedoči daleko silniji ugled katoličke Crkve.[1540] Prema njemu Strossmayer se nikako ne može smatrati pretečom hrvatskih starokatolika jer on u načelu nije bio protiv dogme o papinoj nepogrešivosti, nego *samo protiv preuranjenosti definicije.*[1541]

Starokatoličko pozivanje na Strossmayera kao na preteču i začetnika Hrvatske starokatoličke crkve iskorišteno je u ideološke svrhe zbog popularnosti pokojnog biskupa, kako bi se pokazalo da je Strossmayer svojim govorima na Prvom vatikanskom saboru i dopisivanjem s nekim od viđenijih starokatolika zapravo zbog nepogodnosti trenutka i pritiska vladara odustao od pristupanja starokatolicizmu. S druge strane, katolički publicisti opovrgavali su tu tvrdnju, često ne birajući riječi, i prikazivali Strossmayera kao vjernog sina Crkve. Ta konfrontacija mišljenja bila je očita u tiskovinama onoga vremena i pokazivala je animozitet i otvorenu netrpeljivost između starokatolika i rimokatolika. Takva vrsta sukoba i netrpeljivosti bila je očita na svim razinama djelovanja – od onih na razini župa do onih na razini tiska, gdje se često nisu birale riječi kojima je jedna strana nastojala diskreditirati drugu.

[1540] Janko OBREŠKI, Kad se tikva pokondiri!, u: *Katolički list,* 4. III. 1925., br. 9., 102.
[1541] J. OBREŠKI, Kad se tikva pokondiri!, 103.

Epilog

Drugi svjetski rat Hrvatska starokatolička crkva dočekala je sa 24 župe, 42 svećenika i oko 70 000 registriranih vjernika.[1542] Prema popisu iz 1939. godine bila su to sljedeća naselja u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Sloveniji, Srbiji i Vojvodini: Andrijaševci, Babino Polje, Banja Luka, Beljevina, Beograd, Bijela Stijena, Bjelovar, Blato, Bogomolje, Celje, Čurug, Daruvar–Dežanovac, Dobrinče, Dubrave–Tuzla, Dubrovnik, Habjanovci, Imbriovac, Ježevo, Jazovo, Kambelovac, Karlovac, Koprivnica, Kraljeva Velika, Krapanj, Kutnjak, Ljubija–Šurkovac, Ljubljana, Mali Iđoš, Maradik, Maribor, Mikleuš, Mostar, Novi Sad–Petrovaradin, Novi Knjaževac, Osijek, Petrinja, Pleternica, Pločica, Sarajevo, Senta, Sisak, Slavonski Brod, Split, Srbobran, Stenjevac, Sušak, Šaptinovci, Šibenik, Špišić Bukovica, Tounj, Turanovac, Tuzla–Kreka, Vinkovci, Zagreb, Zabrišće, Zamlaća i Zemun.[1543]

Hrvatska starokatolička crkva izbačena je 14. ožujka 1933. godine iz Utrechtske unije, a dio svećenstva na čelu s Antom Donkovićem osnovao je Hrvatsku starokatoličku crkvu Utrechtske unije. Donković je 1936. izabran za biskupa te nove vjerske zajednice.[1544]

Odnos ustaškog režima prema HSC-u bio je neprijateljski. To neprijateljstvo bilo je osobito izraženo u prve dvije godine postojanja NDH-a, kad su zatvarane crkve i progonjeni vjernici, osobito u manjim sredinama. Bez obzira na to što je ustaški režim u posljednje tri godine postojanja NDH-a poboljšao svoj odnos prema starokatolicima, upravo su u to vrijeme zatvoreni i pogubljeni u Jasenovcu neki starokatolički svećenici, među kojima Davorin Ivanović, Josip Ivelić, Ivan Cigula i Ante Donković. Jedan od razloga njihova zatvaranja u Jasenovac nije bio samo taj što su bili starokatolički svećenici nego i to što su neki od njih aktivno surađivali s partizanskim pokretom. Broj onih koji su tijekom rata prelazili na starokatolicizam konstantno se smanjivao, a povećavao se broj onih koji su sa starokatoličke vjeroispovijesti prelazili na rimokatoličku, smatrajući da će se tako zaštititi od ustaških progona. Velik broj prelazaka na starokatolicizam zabilježen je 1941. godine, kada su pravoslavci i židovi masovno prelazili na starokatoličku vjeroispovijest, također se nastojeći zaštititi od ustaških progona.[1545] Stav vlasti Nezavisne Države Hrvatske prema Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi najbolje je pokazao ministar pravosuđa i bogoštovlja Mirko Puk na

---

[1542] J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 650.
[1543] Župe i organizacije, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1939., 35–38.
[1544] Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 650.
[1545] Usp. Filip ŠKILJAN, Starokatolička crkva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, u: *Historijski zbornik,* 67(2014.)1, 212–213.

sjednici Hrvatskoga državnog sabora 25. veljače 1942. godine. U uvodnome djelu svoga govora Puk je istaknuo kako do izglasavanja Vidovdanskog ustava u Hrvatskoj nije bilo starokatolika, pa prema tome oni ne mogu biti priznata religija. Zatim iznosi kako je Beograd preko starokatolika nastojao vjerski i nacionalno razjediniti Hrvate i uz pomoć Hrvatske starokatoličke C/crkve zavladati hrvatskim narodom. U završnici govora kaže da je *Hrvatska državna vlada među svojim prvim aktima, kad je preuzela punu vlast u svoje ruke, u prvom redu zabranila suđenje u ženidbenim stvarima duhovnom sudu starokatoličke crkve, jer postojanje vjere nije priznato, pa ne može postojati niti posebno sudovanje njezino. Nakon toga zabranila je vođenje njihovih matica, dalje zabranila daljnje uredovanje i na koncu zatvorila njihovu crkvu.*[1546]

Nakon Drugoga svjetskog rata starokatolika je na području novonastale FNRJ praktički nestalo. Na području današnje Republike Hrvatske ostale su tri starokatoličke župe: Zagreb, Stenjevec i Šaptinovci. Većina starokatoličkih vjernika prešla je tijekom rata na rimokatoličku vjeroispovijest. Iako je HSC nakon rata obnovila svoje djelovanje, bilo je to u mnogo nepovoljnijim uvjetima nego prije rata. Župne zajednice izgubile su svu imovinu, crkveni objekti u kojima se zbog nedostatka župnika nisu održavala bogoslužja konfiscirani su i pretvoreni u skladišta ili sličnu namjenu, dok je svećenstvo ostalo bez ikakve državne potpore. Odvojile su se starokatoličke župe u Bosni i Vojvodini, tako da su nastale Starokatolička Ccrkva Srbije i Starokatolička crkva BiH. Na prostoru Hrvatske postojale su dvije starokatoličke crkve: Hrvatska starokatolička crkva i Hrvatska narodna starokatolička crkva koju je priznavala Utrechtska unija. Te su se dvije crkve ujedinile 1974. u Hrvatsku katoličku crkvu s biskupom Vilimom Huzjakom. Na sinodi održanoj 15. listopada 2000. godine odlučeno je da se crkva ponovno nazove Hrvatska starokatolička crkva.[1547]

[1546] Zašto ne priznajemo starokatoličku sektu?, u: *Katolički list,* 2. III. 1942., br. 10., 113–114.
[1547] Usp. J. KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* 650–651.

Zaključak

Pojava reformnog pokreta u Hrvatskoj pokazala je pritajeno nezadovoljstvo dijela katoličkoga klera u Austro-Ugarskoj Monarhiji. U pet godina svoga trajanja reformni je pokret prošao nekoliko faza razvoja – od početnih individualnih početaka, preko *Boljševičke sinode* (1919.), osnivanja *Hrvatske katoličke crkve* do konačnog raskola s Katoličkom Crkvom i osnivanja Hrvatske starokatoličke crkve.

Prve naznake nastanka budućeg reformnog pokreta u Katoličkoj Crkvi možemo nazrijeti već u doba prije izbijanje Prvoga svjetskog rata. Tada su održavani tajni svećenički sastanci na kojima se raspravljalo o aktualnim crkvenim problemima, najčešće povezanima sa socijalnim statusom nižeg klera i disciplinom Katoličke Crkve, osobito pitanjem celibata. Početkom Prvoga svjetskog rata ti sastanci prestaju. Jedan od razloga je i pasivizacija zbog mogućeg slanja na frontu. No, već potkraj rata postaje sve očitije nezadovoljstvo nižeg klera disciplinom Katoličke Crkve, ali i društvenim i ekonomskim položajem. U to vrijeme, 1917. godine, prvi istupa u javnost solinski natpop Niko Petrić svojom brošurom *Rane u katoličkoj Crkvi*. Petrić navodi tri *rane* u tadašnjoj katoličkoj crkvenoj organizaciji: farizejstvo ili formalizam, klerikalizam i celibat. Iako je njegovo djelo pobudilo veliko zanimanje ne samo među svećenstvom nego i laicima, ostalo je usamljen pokušaj da se provede rasprava o reformama u Katoličkoj Crkvi. Lišen svake potpore, osim Marka Kalogjere, Petrić je nakon provedenog kanonskog procesa morao napustiti svećenički stalež. Otprilike u isto vrijeme pojavio se još jedan pokušaj koji je išao za reformom društvenog i ekonomskog statusa katoličkog nižeg klera. Dana 27. travnja 1917. svećenici bakarskog kotara predvođeni trsatskim župnikom Andrijom Račkim okupili su se u Sv. Kuzmu iznad Bakra i usvojili spomenicu, u kojoj je bio naglašen težak materijalni položaj katoličkog nižeg klera, a istodobno postavljen i zahtjev za većom demokratizacijom u Katoličkoj Crkvi. Za razliku od Petrićevih *Rana* zahtjevi *Svetokuzamske sinode* nisu zadirali u crkvenu disciplinu, ali su bez obzira na to naišli na brzu reakciju biskupa Marušića, tako da je i ta inicijativa u svom samom početku odmah ugušena. Obje inicijative bile su plod individualnih nastojanja pojedinaca da poprave materijalni i društveni položaj katoličkog nižeg klera u Hrvatskoj, no zbog nepovezanosti akcija crkvene su vlasti u samome početku relativno brzo suzbile svaku od započetih akcija i spriječile njihovo širenje u druge biskupije u Hrvatskoj. Novih pokušaja nije bilo sve do ljeta 1918. godine, kada su trojica svećenika, Vilović, Žganec i Tomac, počeli promicati ideje reforme Katoličke Crkve koristeći za to tisak, odnosno

Hrvatsku/Jugoslavensku Njivu. Oni su u središte svoga interesa stavili pitanje crkvene discipline, tj. pitanje celibata.

Propast Austro-Ugarske Monarhije, bastiona katolicizma, pokazala se povoljnom za organiziranje reformnih svećenika i ostvarenje njihovih ideja. Dok je u propaloj Monarhiji Katolička Crkva imala privilegirani status, u novonastaloj Kraljevini SHS-u ona je bila samo jedna od vjerskih zajednica, čime se smanjio eventualni utjecaj političkih vlasti na nepoćudni svećenički pokret. Iako će kasniji tijek događaja pokazati da i nije bilo tako, ako se uzme u obzir odnos katoličkog episkopata, Ministarstva vjera i Zemaljske vlade prema reformnom pokretu. Pokret je u samim svojim počecima bio zamišljen kao staleški pokret koji je težio reformama u Katoličkoj Crkvi, osobito poboljšanju položaja nižeg klera i crkvene discipline. No, iako tako zamišljen nije bio lišen i političke navezanosti. Najzornije o tome svjedoči susret Korytnika i Donkovića s predstavnicima HPSS/HRSS-a potkraj 1918. godine. Takav potez je značio i političku podršku koja je bila nužna za uspjeh reformnog pokreta, ali se u konačnici to političko povezivanje s HPSS/HRSS-om, a poslije i s Pribićevićevim demokratima, pokazalo dosta lošim za sam pokret jer je su ga protivnici diskreditirali i kompromitirali, osobito HKS i HPS. Dugoročno gledajući, politička podrška spomenutih stranaka bila je za reformni pokret dvosjekli mač. Političke stranke koje su ga podupirale uglavnom su ga iskoristile za svoje vlastite stranačke interese pa je takvo držanje političkih protagonista imalo samo kratkotrajan učinak na reformni pokret, nikako trajan.

Razdoblje od 1917. do kraja 1918. bilo je doba nagovještaja pokreta koji se tek trebao razviti. Prvi korak prema tomu bio je poduzet sazivanjem tzv. *Boljševičke sinode* 10. veljače 1919. godine. Nezadovoljno katoličko svećenstvo, predvođeno Korytnikom, Cenkićem, Mezingerom, Haberstockom i Horvatom, sastalo se toga dana u Zagrebu kako bi od viših crkvenih vlasti tražili *sanaciju socijalnih nepravdi.* Svoje zaključke izdat će u poznatoj brošuri *Savremene želje katoličkog nižeg klera države SHS*, koja će biti smjernica za daljnje djelovanje pokreta. Njome su dane temeljne upute u kojem će smjeru dalje ići reformni pokret. U to su vrijeme svi pripadnici pokreta tražili provođenje reformi unutar Katoličke Crkve, nitko nije niti pomišljao na raskol, iako je brošura već u sebi nosila klicu budućeg raskola. Crkveni vrh oštro se postavio prema zahtjevima reformaša i potpuno ih odbacio. Crkveni krugovi otišli su i korak dalje u svom suzbijanju reformnog pokreta osnivajući tzv. *Svećeničku zajednicu*, kao svojevrsnu protutežu reformnom pokretu, a u potpunoj povezanosti i ovisnosti o episkopatu. Bio je to pokušaj episkopata da tim staleškim društvom paralizira rad reformnog pokreta koji je dao skromne rezultate. Reformni pokret otišao je i korak dalje počevši objavljivati svoje glasilo *Reforma/Nova Reforma* za promidžbu

svojih ideja. Katolički je episkopat u svojim pokušajima suzbijanja reformnog pokreta uvelike pratio događanja u odnosu Svete Stolice prema sličnom pokretu čehoslovačkog svećenstva, okupljenog u društvo *Jednota*, koje je Rim osudio. Smjernice koje je Rim dao čehoslovačkom katoličkom episkopatu za suzbijanje reformnog pokreta u Čehoslovačkoj bile su polazišne i za katolički episkopat u Kraljevini SHS-u.

Usporedno s pokretom katoličkih svećenika Zagrebačke nadbiskupije, tzv. *žutim pokretom*, pojavili su se i pojedinačni pokušaji reforme. Pokret bivšeg franjevca Bože Miloševića i njegovih pristaša oko osnivanja *narodne crkve* bio je kratkoga vijeka. I sami svećenici okupljeni oko *Reforme/Nove Reforme*, kasnijeg *Preporoda*, ogradili su se od Miloševića i njegova pokreta. Drugi pokušaj bio je pokušaj kapucina Jeronima (Dragutina) Tomca. On je pokušao reformirati odnose u Katoličkoj Crkvi, ali je za svoje ideje nastojao pridobiti i HKS. Pokušaj pridobivanja Seniorata propao je zbog oštrog protivljenja Petra Rogulje, a sam Seniorat angažirao se oko suzbijanja reformnog pokreta. Propao je i Tomčev pokušaj da za svoja reformna nastojanja pridobije i samog papu Benedikta XV., zbog čega je otputovao i u Rim. Neuspjesi koje je doživio na osobnom planu doveli su ga 1920. u krilo reformnog svećenstva.

Crkvene vlasti oštro su reagirale na svećenički pokret, što je u konačnici dovelo do odustajanja velikog broja svećenika od zacrtanih reformi zbog straha od disciplinske kazne koja je za sobom povlačila i materijalne gubitke. Tu skupinu predvodio je J. Cenkić. Nakon povlačenja velike većine svećenika iz reformnog pokreta u njemu su ostali radikalniji dijelovi, koji su cijelu akciju počeli usmjeravati prema stvaranju neovisne vjerske zajednice. Najradikalniji među njima bio je Niko Petrić. Pokret se tijekom cijele 1919. godine kretao unutar okvira Katoličke Crkve, odnosno nije bilo elemenata radikalizacije koji bi nadbiskupa Bauera primorali da posegne za ekskomunikacijom kao najtežim oblikom crkvene kazne. Nova faza pokreta započinje 1920. godine kada se njegova djelatnost seli u Koprivnicu, a na čelo pokreta staje koprivnički župnik Stjepan Zagorac, koji je ujedno predvodio *Udruženje hrvatskog katoličkog klera* kao svojevrstan početak organiziranja katoličkog klera na području cijele Kraljevine SHS-a. U Koprivnici je tada održan sastanak na kojem je zaključeno da se ne raskida s Katoličkom Crkvom, nego da se nadbiskupu Baueru uputi spomenica od osam točaka u kojoj će biti detaljno predstavljeni zahtjevi reformnog svećenstva. Zagorac je bio primljen i u audijenciju kod nadbiskupa Bauera tražeći od njega da u Rimu obrazloži njihove zahtjeve i da se legalizira *Udruženje hrvatskog katoličkog klera.* Nadbiskup Bauer je po povratku iz Rima obavijestio Zagorca da papa Benedikt XV. osuđuje reformni pokret jednako kao što je osudio takav pokret u Čehoslovačkoj. Reformaši su na ovo reagirali spomenicom

koju su potpisala osamdesettri svećenika i tiskali je u *Preporodu.* Tom spomenicom napustio se pravac koji je bio zacrtan u *Savremenim željama* i odlučilo se pokret legalizirati. Biskupska konferencija iz travnja 1920. osudila je reformni pokret i njegove zahtjeve, pozivajući se na dva papina pisma praškom nadbiskupu Kordaču. Mnogi svećenici su nakon toga povukli svoje potpise sa spomenice i odustali od zahtjeva. Bio je to trenutak kada se u pokret uključuju i svjetovnjaci, koji, bez obzira na osudu, osnivaju u Koprivnici *Udruženje hrvatskih katoličkih svjetovnjaka* radi podupiranja reformnog svećenstva u nastojanju oko reforme Katoličke Crkve. Otišli se i korak dalje te se nastojali koprivničku župu organizirati kao prvu katoličku župu organiziranu prema načelima reformnog pokreta. Tu je akciju poduprla malobrojna koprivnička inteligencija, dok je među brojnim seljaštvom, koje je bilo pod utjecajem svećenika Lj. Kežmana, člana HPSS/HRSS-a, ta podrška potpuno izostala. Pokušaj osnivanja *hrvatsko-katoličke* župe u Koprivnici propao je kada su državne vlasti, osobito podban Potočnjak, bile prisiljene udaljiti Zagorca iz župe.

Od potpune propasti reformni pokret spasio je Dragutin Tomac, koji mu je dao novi smjer. Zbog osipanja svećenika Tomac je sada akciju usmjerio prema organiziranju vjernika, i to s određenim uspjehom. Tako je krajem listopada osnovan *Središnji odbor za reformu katoličke crkve u Jugoslaviji*, čiji je predsjednik bio E. pl. Laszowski. Crkveni vrh suspendirao je vođe pokreta dajući time do znanja da pokret smatra nelegalnim, iako su reformaši i dalje nastojali ostati unutar Katoličke Crkve. Razdoblje od početka 1919. do kraja 1920. označeno je kulminacijom, ali i naglim opadanjem pokreta, odnosno upadanjem u krizu koja ga je sve više slabila. Kako bi ojačali svoje pozicije reformaši svoje djelovanje početkom 1921. ponovno sele u Zagreb. Na opće iznenađenje, osobito katoličkih krugova, potporu su našli među članovima *Družbe braće hrvatskoga zmaja*, osobito velikoga meštra Emilija pl. Laszowskog, koji su im ustupili svoje prostorije. Reformaši su ponovno učinili novi korak prihvaćajući *Pravila o osnivanju hrvatskih katoličkih župa.* Nadležne državne vlasti nisu prihvatile njihov nacrt ne želeći ulaziti u sukob s Katoličkom Crkvom. Do kraja 1921. pokret je konstantno slabio, kad mu novi zamah daje dolazak Marka Kalogjere.

Veliko značenje za cijeli pokret imalo je služenje prve mise na hrvatskome jeziku u Zagrebu 8. prosinca 1921. godine. No, za razliku od prijašnjeg razdoblja kad je liberalni tisak mahom podržavao djelovanje reformnog pokreta, sad je došlo do naglog zaokreta. Demokratska glasila i dalje su podržavala pokret dok su liberalna glasila u skladu s novim zaokretom na političkoj sceni izazvanim Vidovdanskim ustavom i stvaranjem oporbenog Hrvatskog bloka sada počela gledati na reformni pokret kao onaj koji razbija nacionalno jedinstvo hrvatskoga naroda. To je vješto iskoristio nadbiskup Bauer ekskomunicirajući

Vidušića, Donkovića i Luketića. Otišao je i korak dalje te od Ministarstva vjera zatražio intervenciju. Državna vlada prebacila je cijeli slučaj pokrajinskim vlastima u Hrvatskoj i zahtijevala da se prestane potpomagati reformni pokret. Za službene državne organe reformni je pokret bio nelegalan jer im nije stalo do sukoba s Katoličkom Crkvom. Cijela 1922. godina proći će u nastojanju reformaša da legaliziraju svoj pokret dok će naredbe Ministarstva vjera nastojati, na temelju postojećih zakona, suzbiti pokret.

Iako im nije uspjelo legalizirati pokret, reformaši ponovno poduzimaju novi korak i osnivaju u Zagrebu *hrvatsko-katoličku župu.* Tim su korakom udareni temelji osnivanju Hrvatske starokatoličke crkve. Bez obzira na tu činjenicu ni osnivanje Hrvatske katoličke crkve nije uspjelo izvući reformni pokret iz duboke krize u koju je zapao 1923. godine. Naredbe Ministarstva vjera dovele su pokret do zamalo potpunog uništenja. Jedini izlaz iz krize reformaši su vidjeli u raskidu s Katoličkom Crkvom i prijelazu na starokatolicizam. Provedbu te ideje preuzeo je Marko Kalogjerà, koji je postao prvim biskupom Hrvatske starokatoličke crkve.

Na temeljua austrijskog zakona iz 1874. godine Starokatolička crkva bila je priznata vjerska zajednica. Kalogjerà nato odlazi u Beč, gdje od upravitelja biskupije Starokatoličke C/crkve Austrije, Adalberta Schindelara, dobiva *Izjavu* o priznanju i autonomiji Hrvatske starokatoličke crkve. Ministarstvo vjera u Beogradu priznalo je zatim HSC kao ustavom priznatu vjersku zajednicu u Kraljevini SHS-u 24. prosinca 1923. godine. U siječnju 1924. održan je prvi sabor HSC-a na kojem je proglašeno osnivanje HSC-a, a za prvoga biskupa jednoglasno je izabran Marko Kalogjerà, koji je zatim u Utrechtu posvećen za biskupa.

Odmah nakon osnivanja Hrvatska starokatolička crkva je počela snažnu agitaciju za pridobivanje vjernika, vješto iskorištavajući nezadovoljstvo vjernika svojim župnicima ili određenim situacijama. Broj vjernika novoosnovane crkve stalno se povećavao, i to ne samo u Hrvatskoj nego u Vojvodini, Srbiji i Bosni. Od triju župa – Zagreba, Koprivnice i Karlovca HSC je prije Drugoga svjetskog rata brojao 23 župe i crkvene organizacije s oko 70 000 vjernika i 42 svećenika. Rast novoosnovane vjerske zajednice nakratko su zaustavili raskoli unutar HSC-a. Prvi raskol, Vidušićev iz 1925. godine, bio je plod osobnog animoziteta prema biskupu Kalogjeri. Iako je taj raskol uzdrmao tek osnovanu vjersku zajednicu, nije se dublje odrazio na njezino funkcioniranje. Za razliku od raskola iz 1925. raskol iz 1928./29. bio je mnogo jači. Izbio je zbog nesuglasica oko vodstva HSC-a između biskupa Kalogjere i Upravnog/Sinodalnog vijeća. Ukratko rečeno, riječ je bila o pitanju vodstva crkve, odnosno kojoj od institucija pripada veća vlast unutar HSC-a i kakav je položaj biskupa unutar same crkve. Taj je raskol doveo nakratko do svrgavanja Marka Kalogjere, ali je intervencijom

Ministarstva vjera u korist biskupa i dokončan. Donković i njegova skupina napustili su HSC i osnovali poslije zasebnu starokatoličku crkvu. Širenju starokatolicizma pogodovalo je i držanje pojedinih predstavnika HSS-a na lokalnoj i državnoj razini. Iako se Radić nikad nije javno opredijelio za starokatolicizam, nedvojbeno je u svojem protuklerikalizmu i protukatolicizmu s njime simpatizirao. Pojedini predstavnici HSS-a na lokalnoj razini javno su podržavali širenje starokatolicizma i uspostavu župa HSC-a.

Aktivnost HSC-a bila je vrlo živa i plodonosna. Uz to što uspio proširiti na iznimno velikom području, izdao je 20-tak knjiga i brošura o starokatolicizmu, zatim je redovito izlazilo glasilo *Starokatolik*, a od 1931. i kalendar. HSC je razvio i snažnu promidžbu, prikazujući se kao prava narodna crkva i nasljednica hrvatske crkve iz vremena Grgura Ninskoga te sljednica ideja biskupa Strossmayera. Plodan razvoj te mlade vjerske zajednice prekinuo je Drugi svjetski rat. Ustaški režim pokazivao je otvoreno neprijateljstvo prema starokatolicizmu smatrajući ga plodom beogradske politike i sredstvom razbijanja hrvatskoga vjerskog i nacionalnog jedinstva. Velika većina vjernika napustila je HSC tijekom rata pa su nakon rata obnovljene samo tri župe: Zagreb, Stenjevac i Šaptinovci.

Povijest starokatolicizma, njegova geneza i razvoj, ostali su do sada slabo poznati i gotovo neistraženi segment povijesti kršćanstva u Hrvatskoj. Njegov nastanak, ali i praktički nestanak, sudbonosno su vezani uz politička i društvena događanja hrvatskoga naroda u prvoj polovici 20. stoljeća. Kao što je nastanak starokatolicizma bio uvjetovan novim društveno-političkim odnosima nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije, tako je i njegov praktički nestanak uzrokovan novonastalom društveno-političkom situacijom u doba Drugoga svjetskog rata.

PRILOZI

PRILOG I.

Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju (Svetokuzamska spomenica)

Uslijed prekomjerne skupoće, koja je svuda zavladala, palo je i svećenstvo našeg kraja u nevolju. Toga radi sastalo se je svećenstvo crkvenog kotara bakarskog i grada Bakra dne 27. travnja o. g. u Sv. Kuzmi kraj Bakra da se dogovori, što mu je činiti. Umolilo se je zemaljsku vladu u zagrebu, neka bi doznačila novčanu potporu, a u istom smislu poslala se je spomenica na biskupski ordinarijat u Senju. Ta spomenica glasi ovako:

Prečasni biskupski ordinarijate!

Svećenstvo kotara bakarskog i grada Bakra obratilo se je na zemaljsku vladu molbom, neka bi mu ista doznačila novčanu potporu. Pošto bi pak zemaljska vlada mogla zabaciti ovu zamolbu s običnom motivacijom da zemlja nema raspoloživa novca, primorano je napomenuto svećenstvo pozvati ovaj ordinarijat, neka se stavi u sporazum s episkopatom hrvatsko-slavonske pokrajine te s inim faktorima, koji su u tom kompetentni te neka kler sve biskupije isposluje tu neodgodivu povišicu iz onih pokretnih i nepokretnih dobara katoličke crkve, koja pripadaju pomenutoj crkvenoj pokrajini. Ta katolička je crkva u Hrvatskoj i Slavoniji veoma bogata, posjeduje mnogo milijona, te će lako smoći nešto malo novca da svećenstvu pomogne!

Na taj bi se način imalo urediti materijalno stanje cijeloga klera Hrvatske i Slavonije, te mi nimalo ne dvojimo, da je u tom pitanju najveća većina istoga klera s nama sporazumna, ta uz neke rijetke iznimke najveća većina klera nalazi se u mizernim prilikama.

Razlozi zašto mi to tražimo jesu ovi:

1. Prema nauci kanonista jest čitava katolička crkva subjekat cijelog pokretnog i nepokretnog imutka što ga posjeduju razne crkvene inštitucije, a bez dvojbe nije niti želja niti nakana te crkve koju ide časni naslov "optima mater" (veoma dobra mati) da neki članovi klera žive i slati i lasti, u bogatstvu i raskoši, u obilju i sjaju, a drugi, a tih je najveća većina, da trpe bijedu, nevolju i stradanja. A blago tih pojedinaca jest glavnim razlogom prezira i mržnje od strane svjetovnjaka na čitavi kler što uvelike škodi religioznoj stvari. To je i tim manja želja i nakana katoličke crkve jer je ona radi nagomilavanja blaga i bogatstva svojih prelata u više navrata teško stradavala te se je tako u prošlosti crkvenoj više puta ispunila ona sv. pisma "pecunia tua in perditionem" (tvoj novac neka je propast).

2. Obogaćivanje klera koji imade u nas masne nadarbine dolazi u opreku s onim krijepostima što ih crkveno pravo od svećenika traži, te bi se već s toga razloga morala tom prekomjernom obogaćivanju postaviti neke granice. Stari kanon zove nova izvorom svih zala i naročito nalaže kleru neka izbjegavaju novac kao izvor svih opačina jer Gospodin naš nije ništa posjedovao. Tako bi imalo biti, no biva posve drugačije. A to jer glavni razlog što mnogi svećenici trunu u moralu i grijehu, odnemaruju svoje zvanične dužnosti, služe protunarodnom osjećaju, bacaju pod noge svoju čast i poštenje. Kada ne bi bilo previše blaga, tada ne bi veoma mnogi svećenici imali prilike da radije služe Beliaru, nego Kristu!

3. Prekomjerni dohoci visokih nadarbenika nijesu u skladu s namjerom plemenitih darovatelja, koji ostaviše crkvi pokretni i nepokretni imutak. A i naravno crkveno pravo traži da se poštuje volja darovatelja. Čestiti zakladitelji ostaviše ona dobra za opće crkvene, kulturne i narodne svrhe, a nije im sigurno bilo ni na kraj pameti pojedincima puniti džepove. U starije doba ostavljalo se je takova dobra pod naslovom: "Deo, sanctis, Christo, ecclesiae", a tim je jasno istaknuto s kojom su nakanom ona dobra ostavljena. Crkveni imutak zovu kanoni: patrimonium pauperum (očinstvo siromaha) a taj izraz znači da na taj imutak ne bi smjeli isključiva prava nadarbenici – bogatuni – već da najveći dio istoga pripada sirotinji, među koju se broji gotovo cijelo niže svećenstvo. Ono je zapalo u skrajnji pauperizam te ima razloga, da s obzirom na imućstvene prilike zavidi zadnjem seljaku.

4. Prema crkvenim propisima idu nadarbenika od nadarbinskih dohodaka samo oni dohoci koji su mu nužni, da živi prema svojem položaju. Sve što si netko prisvaja preko toga, to si prisvaja nepovlasno i protuzakonito. Taj višak ne bi smio teći u kesu bogatog nadarbenika, već bi se imao upotrijebiti za siromahe i u druge dobre svrhe. Stari kanon veli o nadarbenicima: "quae possidemus non sunt nostra sed pauperum quorum curam quodammodo gerimus" (što posjedujemo ne pripada nama već sirotinji za koju mi skrbimo (c. 3, C 23 pu. 7). Dapače crkvene ustanove tako su stroge te ne dopuštaju da se taj višak dade niti najbližoj svojti, osim da se ista nalazi u najvećoj bijedi (c. 16 D. 86). Što se tiče oporučnog raspolaganja imutkom nadarbenika kanonsko pravo ne dopušta da nadarbenik slobodno raspolaže s dohotkom, koji je stekao na nadarbini, a to i opet dokazuje, kako prema duhu i smislu crkvenog prava ne može svećenik nadarbinskih pristojba smatrati svojim vlasništvom ništa više nego mu je nužno za život. U slučaju komulacije nadarbina crkveno pravo dopušta da se nadarbeniku u nadarbinu što je posjeduje podijeli još jedna nadarbina, no nikada u onom slučaju kad mu prva nadarbina daje ono što mu je za život nužno. Sve to svjedoči da crkveno pravo ne dopušta da svećenik kupi blago bez mjere i konca, da sa svojim imutkom neograničeno raspolaže, da si prisvaja ono što ga ne ide, što nije njegovo. Neka se svi

crkvenopravni propisi provedu, te će u nas nestati u kleru pauperizma, prigovaranja opravdanog ogorčenja.

5. Staro crkveno pravo propisalo je kao uvjet redjenja tzv "titulum ordinationis", a taj je i današnjim crkvenim pravom rigorozno propisan. Ovim titulom dobiva redjenik jamstvo na pristojno uzdržavanje. U našoj domovini gdje je na snazi "titulum ordinationis" pada još večma na episkopat da jamči svećenstvu da će mu materijalno pomoći, ne bi li i ukoliko ne bi svećenstvo imalo sredstava da dolično živi. A ipak sred današnjih prilika većina svećenstva ne može da živi prema svojem položaju, pada u sve to veće dugove, nalazi se tako situirano, te ga to stanje u očima svijeta do skrajnosti ponizuje. A ipak je episkopat preuzeo na sebe jamstvo, da će svećenik moći dolično živjeti. Biskupi su u savjesti dužni udovoljiti toj obvezi! Ne će li ili ne mogu neka to otvoreno kažu da si kler drugdje nadje sredstva za život! Neka ne rede mladih bogoslovaca već neka širom otvore vrata sjemeništima, da se mladi ljudi vrate u svijet gdje će naći egzistenciju pristojnu i takovu koja će odgovarati njihovim školama i obrazovanosti.

Bogatstvo velikih nadarbenika u Hrvatskoj i Slavoniji s jedne a skrajnji pauperizam najveće većine klera s druge strane jest doista sramota današnjeg vijeka! To se stanje protivi nauci Kristovoj! To se stanje protivi demokratskoj lozinci: jedinstvo, bratstvo i sloboda! A prema nauci božanskog utemeljitelja kršćanstvo je u svojoj biti demokratsko! A demokratska načela preotimaju sve to više maha! Takovo je stanje razlogom stotinama mana i opačina, razlogom mržnje i prezira klera od strane svjetovnjaka! Mi moramo takovo stanje svom gorčinom duše osuditi, jer se protivi duhu crkve, duhu Krista, duhu današnjeg vremena!

Neka episkopat Hrvatske i Slavonije učini svoju dužnost!

U Sv. Kuzmi kraj Bakra, dne 27. travnja 1917.

(*Primorske Novine*, 12. V. 1917., br. 111., 1.)

PRILOG II.

Javna ispovijed

Ozloglašeni i ocrnjeni do skrajnosti smatramo nužnim, da pred čitavom poštenom javnosti naglasimo naše stanovište:

I. Okrivljuju nas, da rušimo vjeru.

Ispovijedamo, da ne smatramo dobrim vjernicima i Kristovim učenicima one, koji idu svaki dan u crkvu, svakih osam dana ili češće na ispovijed, a svaki dan na pričest, i zadovoljavaju se time, dok naprotiv smatramo pravim Kristovim učenicima one koji po nauci Kristovoj žive, vrše svoje stališke dužnosti i djela kršćanske ljubavi.

II. Okrivljuju nas, da rušimo moral ili ćudorednost.

Ispovijedamo, da ne ćemo biti licemjerci i pokazivati se pred svijetom drukčije nego uistinu jesmo (kao naši protivnici) niti ćemo druge na to učiti. Ne ćemo tovariti na uboge ljude terete, koje nije Krist na njihova ledja natovario, a koje niti mi sami ne možemo podnositi. Ne ćemo se zgražati nad malim pogriješkama i običnim slabostima ljudi te im to predočavati kao velike grijehe i nalagati za to teške pokore, kako to čine naši protivnici, dok su slijepi za svoje teške prekršaje ili ih vješto zabašuruju pred svojom savjesti i pred drugima. S ljudima i napose s griješnicima ne ćemo biti stroži nego što je bio Krist kad je hodao po zemlji.

III. Okrivljuju nas, da smo učenici Luterovi, da odbijamo svijet od crkve i pobožnosti.

Ispovijedamo, da smo učenici Kristovi i zato uistinu ne volimo vidjeti u crkvi onakove osobe, koje su zapisane u razne bratovštine i svaki dan po nekoliko sati sprovedu u crkvi, pa ondje paze na druge, kako se vladaju i s kim govore, dok zanemaruju glavnu zapovijed kršćanske ljubavi i svoje obiteljske i kućne dužnosti, a izvan crkve druge bolje od sebe preziru, ogovaraju i kleveću. Osudjujemo i one, koji ih tako uče i takav odgoj njima podavaju. Pripravni smo takove "pobožne" osobe i bičem tjerati iz crkve, kao što je Krist tjerao nedostojne iz hrama. Na taj način povratiti će se u crkvu mnoge čestite osobe, koje su se udaljile.

IV. Okrivljuju, nas da se hoćemo ženiti i da nam je to glavni ideal.

Ispovijedamo, da poštenijim smatramo onoga koji se ženi, nego li su oni, koji potajno ne s jednom nego s više žena žive, a zgražaju se nad drugima. Ako se hoće tko ženiti mi mu to niti branimo niti zamjeramo jer je to Bog i Krit dopustio i posvetio. Oni pak koji tim klevetama vjeruju, zaboravljaju, da smo baš mi kad smo imali slobodne ruke tražili posvuda ne žene nego rad za ugled naše vjere i za dobro bolesnika, siromaha i napuštenih udova. Upregli smo sve sile da podignemo vjeru i pobožnost, da sagradimo crkvu, da širimo dobru štampu i društvo protiv pijanstva, da podignemo do većeg ugleda naša crkvena društva. Mi smo za sirote podigli "Hospicij sv. Franje" i "Hospicij sv. Ante" dok naši protivnici sada rade sve protivno i ruše plod našeg rada pa nas kleveću da tražimo samo ženidbu, dok oni samo ubožišta osnovana od nas izrabljuju u svoje osobne svrhe itd.

V. Okrivljuju nas, da javno podržavamo prijateljstvo sa ženskim osobama.

Ispovijedamo, da se ne nalazimo niti za nužno niti za shodno tajiti i sakrivati svoje prijateljske osjećaje i simpatije za osobe dostojne našega povjerenja i prijateljstva, bile one muškog ili ženskog spola, u starijoj ili mladjoj dobi, da se ne bojimo u njihovom društvu i razgovoru pokazivati na javnim i otvorenim mjestima, jer su to osobe vrijedne i čestite iz dobrih i čestitih obitelji. Znamo naime dobro, da se i Krist tako vladao i nije se bojao što će na to reći farizeji i licemjerci. Znamo takodjer, da nam to pošteni svijet ne zamjera nego nas gledaju krivim okom oni naši protivnici i klevetnici, koji spadaju u red starih i izmoždenih ženskara ili u broj starih usidjelica koje se izgrizaju od bijesa radi zaviti i nemoći, a to prikrivaju tobože svojom revnošću za vjeru i moral.

VI. Prijavili su nas dapače na policiju, da činimo "boljševičku propagandu na vjerskom polju"

i tražili su da budemo izagnani iz grada. Ali uzalud Bog im oprostio, jer ne znaju što čine!

VII. Jednog od nas optužili su dapače na policiji kao sumnjivoga radi pronevjerenja.

Ali i to uzalud! Mi sami tražili smo od policije da se stvar razbistri. I razbistrilo se. Naši su potajni klevetnici otkriveni i dovedeni na svjetlo sunčano te moradoše povući svoju optužbu.

Eto, to je naša javna ispovijed kao odgovor na sve klevete izbačene protiv nas medju gradjanstvo. Cijela jedna družba – muško i žensko – urotila se protiv nas. Ali mi vedra čela stupamo u javnost, djela su naša javna, dok se oni sakrivaju po kutovima bojeći se javnosti i svjetla sunčanoga. Bude li potrebno i nastave li svojim klevetanjem mi ćemo otkriti sva njihova tajna djela i njihove prljavštine.

Na Rijeci, dne 19. ožujka 1920.

P. Filip – P. Jeronim – P. Herman –P. Aleksandar
kapucini

(HDA, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca,* Aktivnosti u reformnom pokretu, kut. 2., fasc. 6.)

PRILOG III.

Štatut hrvatsko-katoličke župe

§ 1. Osniva se "Hrvatsko-katolička župa" u ..... u svrhu vjerskog odgoja vjernika.
§ 2. U dogmatskom pogledu pridržavaju se sve vjerske istine katoličke crkve.
§ 3. Svi bogoslužni čini obavljaju se na živom narodnom jeziku.
§ 4. Vjernicima "Hrvatsko-katoličke župe" smatraju se svi oni, koji priznavši njezina vjerska načela potpisom pristupnice i ovog "Štatuta" u nju pristupe i obvežu se na ispunjavanje svojih dužnosti, a župnik ih primi.
§ 5. Najkasnije mjesec dana nakon osnutka župe, a poslije prigodom upisa, dužni su vjernici doprinijeti obiteljsku iskaznicu (za cijelu obitelj njezina glava) u svrhu upisa u matične knjige.
§ 6. Članovima "Hrvatsko-katoličke župe" u ..... mogu na isti način postati i oni koji su daleko od ..... i ostaju takovima, dok se u njihovoj blizini ne osnuje posebna župa.

DUŽNOSTI I PRAVA ČLANOVA

§ 7. Članovi župe ovlašteni su tražiti, da im župnik, odnosno njegov zamjenik, u smislu ovoga štatuta bez nagrade vrši svu dušobrižničku službu. Imadu aktivno i pasivno izborno pravo za sve časti i službe, do kojih mogu doći vjernici župe.
Članovi, koji pol godine ne uplate prinos, a nisu obzirom na siromaštvo od tog po župnom vijeću oprošteni, nemaju prava zahtijevati od župnika da im bez nagrade obavlja župničke dužnosti – osim ispovijedi i pričesti, te providbe bolesnika. Jednako nemaju pravo glasa u župnom vijeću niti na glavnoj skupštini.

ŽUPNO VIJEĆE

§ 8. Predstavnik "Hrvatsko-katoličke župe" je župno vijeće.
§ 9. Članovi su župnog vijeća:
a) Dušobrižnici župe u vrijeme svog službovanja.
b) Vjernici župe izabrani u župno vijeće po glavnoj skupštini.
§ 10. Glavna skupština bira župno vijeće, predsjednika i 11 vijećnika, koji izmedju sebe biraju potpredsjednika, tajnika i blagajnika. Osim toga bira glavna skupština 8 vijećničkih zamjenika.

§ 11. Vijeće se bira na dvije godine.
§ 12. Svi vijećnici, osim župnika, potpisuju zavjernicu, da će ih u njihovom radu voditi samo nastojanje oko uspješnog rada, u korist "Hrvatsko-katoličke župe", a nipošto lični ili kakovi drugi motivi.
§ 13. Župno vijeće saziva svaka dva mjeseca na redovitu sjednicu, a kad to traži 5 vijećnika i na izvanrednu sjednicu, predsjednik ili ako je on zapriječen potpredsjednik, a ako su obojica zapriječena tajnik. Ti mu i predsjedaju.
Za valjanost zaključaka potrebna je prisutnost barem sedmorice vijećnika.
§ 14. redovite sjednice vijeća najavljuje predsjednik pismenim putem svim vijećnicima barem 8 dana prije, u prešnom slučaju okružnicom barem dva dana prije.
§ 15. O svim prijedlozima odlučuje se javnim glasovanjem, a ako to zatraže tri vijećnika, tajnim. Ako su glasovi raspolovljeni, odlučuje žrijeb.
§ 16. Vijeće bira župnika (u potrebi i njegovog zamjenika), upravitelja imetka župe, te ga u potrebi može i opteretiti.
Brine se za uzdržavanje bogoslužja i dušobrižnika, za podizanje vjerskog života vjernika, te predlaže glavnoj skupštini štatut o vjerskom prinosu, polaže godišnji račun i predlaže proračun, te ubire vjerski prinos, koji odredjuje glavna skupština prema nacrtu predloženo po vijeću.
§ 17. Tajnik vodi zapisnike sjednice, te uz predsjednika potpisuje sve spise. Ako su ovi zapriječeni, supotpisuje ih najstariji nezapriječeni član vijeća.
Tajnik podnosi nadalje glavnoj skupštini izvještaj o upravnom radu vijeća.
§ 18. Blagajnik vodi blagajnu, te uz supotpis predsjednika odnosno njegovog zamjenika vodi i vrši isplate, te podnosi glavnoj skupštini izvještaj o financijskom radu vijeća.
§ 19. Rukovanje sa blagajnom i župnim imetkom uopće nadziru dva blagajnička nadzornika, koji mogu u svako doba, a dužni su svaka tri mjeseca pregledati blagajnu, te glavnoj skupštini podnose izvještaj o vodjenju računa i predlažu apsolutorij. Eventualne nekorektnosti prijavljuju vijeću, pa ako se te dokažu, a važnije su naravi, dužno je vijeće u roku od 14 dana sazvati glavnu skupštinu.

GLAVNA SKUPŠTINA

§ 20. Redovita glavna skupština vjernika saziva se početkom svake godine, najkasnije koncem veljače. Saziva ju predsjednik župnog vijeća.

Dan, mjesto, sat i dnevni red glavne skupštine najavljuje predsjednik župnog vijeća u glasilu hrvatsko-katoličkog pokreta i putem drugih javnih glasila barem 14 dana prije.
§ 21. Za obdržavanje glavne skupštine mora biti prisutno barem 1/3 punoljetnih vjernika. Ponovna glavna skupština obdržava se nakon osam dana bez ponovnog poziva i bez obzira na broj prisutnih članova na istom mjestu i u isti sat. Pravo glasa i sastavljanja predloga imadu svi punoljetni vjernici, u koliko nisu isključeni § 7. al. 2.
§ 22. Glavnoj skupštini predsjeda predsjednik a zapisnik vodi tajnik župnog vijeća.
§ 23. Glavna skupština bira na dvije godine predsjednika i vijećnike župnog vijeća, njihove zamjenike i dva blagajnička nadzornika. Odlučuje o visini dušobrižničkih dohodaka, prima uredbu o crkvenom prinosu, te podjeljuje vijeću apsolutorij.
§ 24. Sve predloge vjernika, koji rade o koristi župe i nisu upereni protiv "Hrvatsko-katoličkoj župi" mora glavna skupština uzeti u raspravu, ako ih uz predlagača potpiše barem 20 vjernika s pravom glasa i ako se predsjedniku uruče barem tri dana prije obdržavanja glavne skupštine.
§ 25. Glavna skupština odlučuje o predlozima većinom glasova prisutnih članova, a ako su glasovi raspolovljeni, odlučuje žrijeb. na pismeni zahtjev tridesetorice prisutnih vijećnika mora biti glasovanje tajno.

ŽUPNIK

§ 26. Najkasnije osam dana poslije izbora polaže župnik pred župnim vijećem prisegu vjernosti načelima "Hrvatsko-katoličke župe" u prisutnosti još dvojice hrvatsko-katoličkih svećenika.
§ 27. Župnik zastupa župu u crkvenim stvarima.
§ 28. Župnika uzdržava crkvena općina. Posebnim štatutom urediti će se pitanje mirovine.
§ 29. Sve pastirske dužnosti obavlja dušobrižnik bez ikakove posebne naplate (prema § 7.) izuzevši možebitnu naknadu efektivnih troškova, kojih će naplatu regulisati župno vijeće.
§ 30. Svećenstvu se stavlja na volju, hoće li se oženiti ili će živjeti u neženstvu.
§ 31. Ogriješi li se župnik teško riječju, pismom ili životom o načela "Hrvatsko-katoličke župe" ili o svoju pastirsku dužnost, podnosi vijeće proti njemu prijavu središnjem odboru hrvatsko-katoličkog reformnog svećenstva, koje stvar rješava uz isključenje dotičnika, ako je i on član odbora.

HRVATSKO-KATOLIČKA ŽUPA

§ 32. "Hrvatsko-katolička župa" je moralna osoba, koja imade privatnopravna i procesualna prava, kao i svaka druga moralna osoba. Kao takovu zastupa ju predsjednik župnog vijeća ili u posebnom slučaju osoba, koju župno vijeće odabere.

§ 33. U slučaju prestanka župe pripada imovina župe hrvatsko-katoličkoj crkvi, a ako takova ne bi postojala, gradu Zagrebu, da ju upotrijebi u korist siromašne katoličke djece grada Zagreba.

(*Preporod*, 3(1922.)4, 1–2.)

PRILOG IV.

Predstavka Hrvatsko-katoličkog svećenstva Narodnoj Skupštini

Potpisano župno vijeće "Hrvatsko-katoličke župe sv. Križa u zagrebu" u ime tisuća katoličkih državljana Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca upravlja Narodnoj Skupštini prešnu molbu da čim prije uzme u pretres osnutak hrvatsko-katoličkih župa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i da ih u smislu člana XII. Ustava unese u broj priznatih vjeroispovjesti.

Na zahtjev brojnih pristaša u Zagrebu i pokrajini, Medjimurju, Vojvodini, Bosni i Dalmaciji osnovana je "Hrvatsko-katolička župa sv. Križa u zagrebu" prema priloženom Štatutu, a već se osnivaju i nove župe, koje će se spojiti u Hrvatsko-katoličku biskupiju, odnosno Hrvatsko-katoličku narodnu crkvu. Razlozi, koji dovode do tog osnutka tako su zamašiti, da ima Narodna Skupština mora priznati opravdanost, a u glavnom su sljedeći:

Ovi krajevi naše države, koji su do nedavna spadali pod vlast Habsburgovaca, bili su u političkom i vjerskom pogledu izvrgnuti krutom ropstvu. Da dostignu svoj cilj, ponijemčenje i pomadžarenje brojnih narodnosti monarhije, nisu se Nijemci i Mađari žacali ni zloporabe vjere i crkve. S teškom boli gledali su mnogi rodoljubi, a ujedno dobri katolici, i svećenici i svjetovnjaci, kako po zapovijedi bečkih birokrata i madžarskih oligarha i sama crkva i vjera mora služiti kao plaćeno služinče njihovim šovinističkim ciljevima i kako se na taj način uzvišena Kristova ideja vuče po blatu.

Kod postavljanja na crkvene službe, najviše i najniže, pazilo se samo na to, daju li osobe, koje su dolazile u obzir, potpuno jamstvo, da u svom položaju ne će ometati ciljeva austro-madžarske politike. Naše crkve imale su postati mjesta, s kojih će se širiti ljubav i poštovanje prema tudjoj dinastiji i tudjoj državi, u kojoj su trebale izginuti tolike narodnosti, pa i milijuni Srba, Hrvata i Slovenaca. Zato su uz njemačke činovnike i učitelje po slovenačkim krajevima postavljani i njemački svećenici, da narod i u crkvi zaboravi svoju riječ, da tudju smatra boljom i ljepšom od svoje materinske, da djeca ni u školi ni najobičnije molitve ne mogu moliti slovenački. Zato su Madžari osnovali "Madžarsku – unijatsku biskupiju" da po njoj stotine hiljada unijatskih Rusina odnarode i stvore od njih "čistokrvne" Madžare. Zato su tolikoputa tražili odcjepljenje Rijeke od senjske i Medjimurja od zagrebačke biskupije. Zato su stotine hiljada "Bunjevaca", "Šokaca" i "Vodenih Hrvata" dobivale madžarske svećenike, te mnoge župe kroz desetke godina nisu čule u crkvi svoje riječi, a svog biskupa nisu nikada razumjele.

Na zapovijed bečkih i peštanskih ministara moralo se i u crkvama poticati na rat i mnogi su slabići onima, koji u bratoubilačkom ratu budu pali za slavu monarhije, obećavali krunu Kristovih mučenika. U crkvama pozivani su vjernici na nalog ministara i biskupa na davanje ratnih zajmova, bez ijednog prosvjeda davali su biskupi u te zajmove milijune crkvenog novca i tako upropastili sve crkvene fondove, bez ijedne riječi puštali su, da se odnosu crkveno posudje i zvona.

Zaručnica Kristova, crkva, bila je zarobljena, pa mjesto da služi oplemenjivanju duša i srdaca, širenju mira i ljubavi, služila je cilju vrlo dalekom od nauke njezina božanskog osnovatelja. Taj nedostojni položaj bolipo je teško mnoge prave svećenike, odbijao od crkve i vjere rodoljubne svjetovnjake, ali se nije dalo pomoći. Crkveni poglavari, grijani na suncu bečke i peštanske milosti, nisu osjećali tog ropstva, nisu ni osjećali da su lanci teški, pa makar i od suhog zlata bili. A bili su doista zlatni, jer su naši lukavi neprijatelji, da po crkvenim poglavarima zarobe vjernike, one obasuli svim zemaljskim častima i dobrima, pa su tako crkva i tudjinska država stupale ruku pod ruku, da se provedu ciljevi onih, koji su radili složno na propast Slavenstva.

Svaki pokret, koji je težio za oslobodjenjem crkve od takove države ili za ukinućem mnogih nepravda u samoj crkvi bio je ugušen silom. Tek nakon propasti monarhije mogli su i katolički svećenici i svjetovnjaci podići svoj glas, a oni su to učinili po svim katoličkim zemljama, gdje su to političke prilike iole dopuštale, pa tako i kod nas. Stotina svećenika zagrebačke nadbiskupije predala je početkom 1920. svom nadbiskupu dr. Baueru memorandum s molbom, da ga uz preporuku pošalje Sv. Stolici u Rim. U tom memorandumu traži svećenstvo u glavnom:

Samostalnu crkvenu pokrajinu za našu državu sa živim narodnim jezikom u cijelom bogoslužju, a toj bi crkvenoj pokrajini imao biti na čelu zagrebački biksup kao primas ili patrijarha.

Potpunu rastavu crkve od države, odnosno crkvenu autonomiju, kako bi se crkva mogla nesmetano posvetiti svome cilju, moralnom uzgoju vjernika.

Demokratizaciju crkvene uprave, koja je sredovječna i skroz apsolutistička i u kojoj je svećenstvo podvrgnuto volji svog biskupa bez ikakove zaštite.

Reformu bogoslovskih nauka prema zahtjevima sadašnjosti i reformu svećeničkog odgoja.

Izjednačenje svećeničkih dohodaka prodajom velikih crkvenih imanja i osnutkom vjerozakonskog fonda za uzdržavanje svećenstva.

Ukinuće štolarine, lukna i rabote, tih ostataka sredovječnog kmetstva.

Sudjelovanje vjernika u postavljanju duhovnih pastira, te svećenstva i vjernika u upravi crkvenog imetka stvaranjem crkvenog katoličkog sabora.

Ukinuće prisilnog neženstva svećenstva, tog preteškog zla, koje tišti katoličku crkvu.

***

Taj memorandum nije zagrebački nadbiskup nikada predao Sv. Stolici, što više, on je na zahtjev nekih mladjih zanešenjaka iz klerikalnog tabora i jezuita počeo nemilice progoniti svako nastojanje oko tih potpuno opravdanih reforma, koje se posvema slažu s naukom Krista ni apoštola i koje su kroz stoljeća postojale u prvotnoj crkvi. Nadbiskup je vodje pokreta lišio službe i dohodaka, ali nije postigao cilja.

Uvjerenje o potrebi zatraženih reforma tako je jako u srcima vjernika i svećenika, da si je ono počelo sve jače probijati put. Želja za živim narodnim jezikom ne da se ugušiti, ona je u našem narodu stara već tisuću godina i mi smatramo zloporabom vlasti siliti naš narod, da u bogoslužju trpi tudji potpuno nerazumljivi jezik. U tom tudjem jeziku osjećamo kod najsvetijih čina i najuzvišenijih molitava prevlast tudjeg naroda i zapostavljanje našeg lijepog materinskog jezika pred Bogom. Ne možemo nikomu priznati prava, da nam brani moliti se Bogu u onom jeziku, koji otac svih ljudi i naroda jednako razumije kao i tobože "sveti" latinski.

Tužan život naših svećenika osudjenih na neprirodan zakon celibata, duboko je uzdrmao u našim vjernicima poštovanje prema svećenstvu, podrovao je vjeru i u mnogima ju je potpuno uništio. Svećenik redovno dijete nepokvarenog sela, pun najsvetijih ideala i domovinske ljubavi, prisiljen na grješan život, prestaje biti svijetlo svijeta i sol zemlje, pa onaj koji bi oženjen pružao najljepši primjer pravog obiteljskog života, našemu narodu baš danas tako potreban, daleko je od toga, da bude kome uzor. Prečesto je uzor zla.

Žalosna činjenica, previše poznata jer prečesto dokazana, da je vatikanska crkvena politika uperena na štetu našeg naroda, da bezobzirice gazi naše narodne svetinje, da je više talijanska nego kršćanska, urodila je željom, da se i crkvena uprava potpuno reorganizira, pa se u ime crkve na užas našeg naroda ne dogadja ono, što se dogodilo s odcjepljenjem Rijeke, skidanjem biskupa Karlina, progonom naših svećenika u Istri i t. d., pa je tako opravdana želja za čim većom crkvenom samostalnosti svih onih krajeva u kojima živi naš narod katoličke vjere.

Poradi tih razloga počeli su uz pokret pristajati u sve većem broju i svjetovnjaci i svećenici kojih je osobito velik broj tajnih pristaša, koji jedva čekaju legalizaciju hrvatsko-katoličkih župa sa strane države, pa pokret nije prestao ni onda, kada je zagrebački nadbiskup javno izopćio iz crkve katoličke sve pristaše i uskratio im sakramnete, pa i sam crkveni ukop.

Hiljade katolika ne mogu se uslijed toga ispovijedati, ne mogu primiti svete pričesti, ne mogu se vjenčati, ne smiju dobiti odrješenje u času smrti, ne smije ih svećenik mrtve sprovesti na groblje, ako nisu prije pogazili najuzvišenije ideale svoje duše. Ne spadaju u nijednu crkvu, ovce su bez pastira, lišeni su svake duhovne utjehe, nikad ne mogu sklopiti braka, nego su osudjeni da živu u konkubinatu, a to samo zato jer ljube svoju vjeru i svoj narod. Naravno posljedica toga stanja je pristup samostalnoj crkvenoj organizaciji, osnivanju hrvatsko-katoličkih župa, da se katolici, pristaše reformnih ideja, mogu moliti Bogu i vršiti svoje vjerske dužnosti po nauci Kristovog evandjelja. To je uostalom jedini put, da se uzdrži katolička crkva i da uzmogne vršiti svoju uzvišenu misiju.

Poradi toga molimo Narodnu Skupštinu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca:

Da prema članu XII. Ustava koji predvidja zakonsko priznanje i onih vjeroispovijesti koje još kod nas ne postoje, to priznanje proširi i na "Hrvatsko (slovensko) – katoličke župe na cijelom području Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Mi nismo nikakova nova vjeroispovijest, nego već priznata katolička sa istim vjerskim istinama i sam nekim nebitnim promjenama, koje iziskuje božje i naravno pravo i čast našeg naroda, a koje će i te kako blagotvorno utjecati, da se u katoličkom dijelu našeg naroda razvije pravi vjerski život, taj temelj za opći ćudoredni napredak. Naš pokret je boj unutar crkve, a ne proti crkve, a na samostalnu organizaciju sile nas prilike.

Stojeći na stanovištu, da se vjera ne smije miješati u političko-strančarske stvari, baš kao što ne smije služiti tudjinskim interesima, hrvatsko-katolička crkva poći će onim putem, koji joj je odredio Isus Krist, šireći ljubav prema Bogu i bližnjemu.

Ne sumnjamo ni najmanje, da će Narodna Skupština shvatiti veliki čas i odobriti ono, za što se katolički dio našega naroda bori još od vremena slavnog Grgura Ninskog i da se ne će dati nikakvim obzirima skloniti na uništenje pokreta, koji je po svojoj važnosti ravan najvećim pokretima u našem narodu.

U Zagrebu, dne 9. kolovoza 1922.

Župno vijeće "Hrvatsko-katoličke župe sv. Križa u Zagrebu".

Tajnik:

Dr. Stjepan Vidušić

Predsjednik:

Aleksandar pl. Lajer

Župnik "Hrvatsko-katoličke župe sv. Križa u Zagrebu":

Ivan Krst. pl. Cerovski

(*Preporod*, 2(1922.)9, 77–78.)

PRILOG V.

Ustav Hrvatsko-katoličke pravodobne crkve

DIO I.

Opće ustanove.

§ 1.

Hrvatsko-katoličku pravodobnu crkvu sačinjavaju oni kršćani koji najvišom glavom kršćanske crkve smatraju Isusa Krista i ispovijedaju bez ikakove promjene Njegovu nauku sadržanu u sv. pismu i katoličkoj crkvenoj predaji te proglašenu na sveopćim saborima katoličke crkve, kojih se auktoritetu pokoravaju.

Hrvatsko-katolička pravodobna crkva je samostalan dio jedne, svete, katoličke i apoštolske crkve sa vlastitim na kršćanskim načelima izgradjenim ustavom i samostalnom upravom, a njezin najviši predstavnik je hrvatsko-katolički metropolita. Bogoslužni čini u hrvatsko-katoličkoj pravodobnoj crkvi se obavljaju prema obredima zapadne (rimo-katoličke) crkve na živom narodnom jeziku.

§ 2.

Duhovna vlast hrvatsko-katoličke pravodobne crkve proteže se na sve njezine vjernike u granicama kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i izvan njezinih granica.

§ 3.

Više vjerskih općina na točno ograničenom prostoru sačinjava hrvatsko-katoličku biskupiju, a sve biskupije zajedno hrvatsko-katoličku crkvu.

§ 4.

Duhovu upravu hrvatsko-katoličke pravodobne crkve vodi metropolita sa biskupskim saborom, a izvršuju ju biskupi u svojim biskupijama, te župnici i upravitelji župa u pojedinim vjerskim općinama, prema svojoj duhovnoj vlasti i u svojem djelokrugu.

§ 5.

U neduhovnim stvarima upravlja pojedinim vjerskim općinama hrvatsko-katoličko župno vijeće, pojedinim biskupijama biskupijsko vijeće, a cijelom crkvom hrvatsko-katolički crkveni sabor prema odredbama ovoga Ustava.

DIO II.

Posebne ustanove.

§ 6.

Temeljna upravna jedinica hrvatsko-katoličke crkve je vjerska općina ili hrvatsko-katolička župa. Hrvatsko-katoličku župu sačinjavaju vjernici, koji stanuju na točno ograničenom prostoru, a ujedinjeni su pod jedinstvenom župnom upravom.

Oni vjernici, koji još nemaju vlastite župe, potpadaju pod najbližu župu (kao diaspora)

§ 7.

1. Za osnutak župe, odredjenje i promjenu njezinih granica potrebno je osim zaključaka ili privole vjernika stvorene na javnoj skupštini, odobrenje upravnog biskupijskog vijeća i državne vlasti.

2. Župa se ne može raspustiti bez privole upravnog biskupijskog vijeća.

§ 8.

Duhovnu upravu pojedinih župa vode pod nadzorom biskupa župnici i upravitelji župa. Za ostale poslove brine se glavna skupština župe i župno vijeće.

§ 9.

1. Članovi župe ovlašteni su tražiti da im župnik, odnosno njegov zamjenik, bez ikakove posebne naplate služi sv. misu u nedjelje i zapovijedane blagdane, dijeli svete sakramente i daje crkvene blagoslove (vjenčanja, blagoslov žena po vjenčanju i porodu, ukop mrtvaca) naplatu podvoza odredjuje župno vijeće, a potvrdjuje upravno biskupijsko vijeće. Župnik nije dužan obavljati krst i prisustvovati vjenčanju besplatno izvan crkve ili kapelice.

2. Svi punoljetni župljani imadu pravo glasa na glavnom skupštinama župe, a muškarci mogu postići sve časti i službe u upravi župe, do kojih vjernici mogu doći.

3. Svi su župljani dužni uplaćivati vjerski prinos.

4. Oni župljani, koji kroz pol godine ne uplate vjerskog prinosa, a nisu obzirom na siromaštvo od plaćanja po župnom vijeću oprošteni, nemaju ni za se ni za članove svoje obitelji pravo tražiti od dušobrižnika da im bez nagrade obavlja župničke dužnosti – osim upisa u matice, ispovijedi i pričesti, te providbe bolesnika. Visinu te nagrade odredjuje župno, a potvrdjuje upravno biskupijsko vijeće. Jednako ne mogu prisustvovati glavnoj skupštini ni biti članovi župnoga vijeća, upravnog biskupijskog vijeća ni zastupnici na crkvenom saboru.

5. Premda je u hrvatsko-katoličkoj pravodobnoj crkvi živi hrvatski jezik bogoslužni, ipak se imade uzeti najveći obzir na želje vjernika nehrvatske narodnosti, pa i znatnijih manjina, pa im u sporazumu s biskupskim saborom omogućiti bogoslužje, propovijedanje nauka božjega i vjersku obuku djece u njihovom narodnom jeziku.

Imetak crkve.

§ 10.

1. Hrvatsko-katolička crkva i kao cjelina i kao dijelovi (biskupija, župa, filijala) je moralna osoba, koja ima sva privatno-pravna i procesualna prava kao i svaka druga moralna osoba.

2. Crkveni imetak može se upotrijebiti samo u one svrhe, u koje je odredjen, a pobožne zaklade i zadužbine napose moraju se privesti svrsi odredjenoj po osnivaču zaklade ili zadužbine. Postane li to nemoguće, privest će se zaključkom hrvatsko-katoličkog crkvenog sabora svrsi, koja toj želji najviše odgovara.

3. Prema odredbama ovog ustava upravlja nepokretnim i pokretnim imetkom cijele crkve hrvatsko-katolički crkveni sabor, imetkom biskupije upravno biskupijsko vijeće, imetkom župe župno vijeće dotične župe.

Glavna skupština župe.

§ 11.

1. Glavna skupština župe je zbor vjernika, koji raspravlja i zaključuje o župnim potrebama, te je najviše upravno tijelo župe u stvarima, koje se ne tiču duhovne uprave niti su pridržane biskupijskom upravnom vijeću ili hrvatsko-katoličkom crkvenom saboru.

2. Glavna je skupština redovita i izvanredna.

3. Redovita glavna skupština obdržaje se najkasnije mjesec dana nakon osnutka župe i početkom svake godine, najkasnije u veljači.

4. Izvanredna glavna skupština sastaje se na poziv upravnog biskupijskog vijeća po zaključku župnog vijeća u važnim slučajevima ili na pismenu želju, četvrtine punoljetnih župljana.

5. Dan, mjesto, sat i dnevni red glavne skupštine najavljuje predsjednik župnog vijeća u glasilu hrvatsko-katoličke crkve barem 14 dana prije obdržavanja, a osim toga dužan je sve to objaviti dušobrižnik u nedjelju ili blagdan kod javne službe božje barem osam dana prije obdržavanja.

6. Za obdržavanje glavne skupštine mora biti prisutna barem trećina punoljetnih župljna s pravom glasa. Ne dodje li taj broj, ponovna glavna skupština obdržaje se nakon osam dana bez ponovnog poziva i bez obzira na prisutni broj župljana na istom mjestu i s istim dnevnim redom.

7. Prisustvovati, sastavljati predloge i glasovati na glavnoj skupštini mogu:

a) svi punoljetni župljani koji sudbenom odlukom nisu izgubili gradjansko poštenje i nisu zaostali s uplatom vjerskog prinosa za više od šest mjeseci.

b) Dušobrižnici i vjeroučitelji, koji djeluju na području župe.

8. Glavna skupština mora uzeti u raspravu sve predloge vjernika, koji rade o koristi župe, a nisu prema mnijenju župnog vijeća upereni proti hrvatsko-katoličkoj župi ili hrvatsko-katoličkoj crkvi, ako ih uz predlagača potpiše barem dvadeset na skupštini prisutnih vjernika s pravom glasa, a uruče se predsjedniku župnog vijeća barem tri dana prije obdržavanja glavne skuštine.

9. Glavnu skupštinu otvara predsjednik župnog vijeća ili njegov zamjenik, te joj i predsjeda.

10. Tajnik župnog vijeća vrši službu izvjestitelja.

11. Glavna skupština zaključuje većinom prisutnih glasova, a ako su ti raspolovljeni odlučuje žrijeb. Glasovanje može biti pismeno i usmeno. Na pismeni zahtjev tridesetorice prisutnih mora glasovanje biti tajno.

12. Prije prelaza na dnevni red bira skupština dva voditelja zapisnika i dva brojitelja glasova.

13. Redovita glavna skupština:

a) svake druge godine bira predsjednika i dvanaest vijećnika župnog vijeća, osam njihovih zamjenika, koliko ga pripada razmjerno prema broju duša. Sastoji li se župa iz više sela, ima svako selo pravo izabrati onoliko vijećnika i njihovih zamjenika, koliko ga pripada razmjerno prema broju duša. Novo vijeće preuzima svoju dužnost nakon primopredaje, koja mora uslijediti barem osam dana nakon izbora.

b) prema predlogu župnog vijeća stvara zaključak uz možebitne promjene o načinu ubiranja vjerskog prinosa prema odredbi crkvenog sabora odnosno upravnog biskupijskog vijeća,

c) odlučuje o kupnji, prodaji i upotrebi župnih nekretnina – ukoliko nisu odredjene za uporabu i uzdržavanje dušobrižnika. Zaključci pod b) i c) postaju pravomoćni nakon prihvata po upravnom biskupijskom vijeću.

d) odobrava proračun za tekuću godinu i daje blagajniku župnog vijeća za proračun prošle godine razriješnicu.

e) podijeljuje razrješnicu župnom vijeću nakon isteka službovnog roka i uopće nakon napuštanja službe.

f) odredjuje plaću orguljašu.

g) odredjuje dohodak zvonara i grobara.

14. Izvanredna glavna skupština raspravlja o predmetu, zbog kojega je sazvana i o propisno i pravovremeno predanim predlozima župljana.

Župno vijeće.

§ 12.

1. Predstavnik i izvršni organ vjernika hrvatsko-katoličke župe u neduhovnim stvarima je župno vijeće.

2. Članovi su župnog vijeća:

a) predsjednik i vijećnici, odnosno njihovi zamjenici izabrani na glavnoj skupštini.

b) dušobrižnici župe za vrijeme svoga službovanja.

3. Najkasnije tri dana nakon izbora po glavnoj skupštini sastaju se vijećnici na poziv predsjednika i biraju izmedju sebe pod njegovim predsjedanjem potpredsjednika, tajnika i blagajnika.

4. a) Još prije primopredaje saziva predsjednik na izvanrednu sjednicu cjelokupno vijeće, računske nadzornike i vijećničke zamjenike, te svi potpisuju zavjeru, da će ih u njihovom radu voditi samo nastojanje oko uspješnog rada u korist hrvatsko-katoličke župe i crkve, a nipošto lični ili kakovi drugi motivi.

b) Neprisutni vijećnici potpisuju zavjernicu prije prve sjednice, kod koje su prisutni, te prije potpisa zavjernice ne mogu prisustvovati sjednicama.

c) Zavjernica se čuva u arhivu župnog vijeća.

5. Župno vijeće saziva svaka dva mjeseca na redovitu, a prema potrebi (na pr. dva dana prije glavne skupštine u svrhu proučavanja predloga; na poziv upravnog biskupijskog vijeća) ili kada to zatraži pet vijećnika na izvanrednu sjednicu predsjednik, ako je on zapriječen, potpredsjednik, a ako su obojica zapriječena, najstariji nezapriječeni član vijeća. Jednak je potupak kod predsjedanja sjednicama vijeća.

6. Redovite sjenice najavljuje predsjednik ili njegov zamjenik pismenim putem svima vijećnicima barem osam dana prije održavanja, izvanredne barem dva dana prije.

7. Svaki je vijećnik dužan prisustvovati svim sjednicama vijeća, a ako je zapriječen, dužan je to uz istiniti razlog javiti predsjedniku ili njegovom zamjeniku, te će isto mjesto takovih vijećnika pozvati vijećničke zamjenike prema redu izbora.

8. Za valjanost zaključaka potrebna je prisutnost barem sedmorice vijećnika ili pozvanih zamjenika.

9. O svim prijedlozima odlučuje se javnim glasovanjem, a na zahtjev trojice vijećnika tajnim. Ako su glasovi raspolovljeni odlučuje žrijeb.

10. Župno vijeće:

a) izabire župnika,

b) izabire orguljaša,

c) postavlja zvonara i grobara,

d) vodi brigu nad nepokretnim i pokretnim crkvenim imetkom, te ovaj može uz pristanak upravnog biskupijskog vijeća koristonosno uložiti.

e) ubire župni i vjerski prinos i postupa s njima prema odredbama crkvenog sabora i upravnog biskupijskog vijeća.

f) ubire crkvenu milostinju te polovinu ostavlja u župnoj blagajni, a polovinu svaka tri mjeseca šalje prema "Ustavu" upravnom biskupijskom vijeću, ali samo u slučaju, ako su potrebe župe potpuno pokrivene.

g) po blagajniku vodi blagajnu i račune župe. Blagajna treba da ima tri ključa: po jedan čuva dušobrižnik, predsjednik i blagajnik.

h) predlaže župnom vijeću predlog o ubiranju vjerskog prinosa, godišnji proračun i polaže račun o svom cjelokupnom radu.

i) oprašta siromašne župljane od plaćanja vjerskog prinosa.

j) odredjuje podvoz dušobrižniku.

k) odredjuje, koliku nagradu za pojedine duhovne službe imadu dušobrižniku plaćati župljani koji već šest mjeseci nisu platili župnog ili crkvenog prinosa.

l) odredjuje nagradu za duhovnu službu, koju dušobrižnik nije dužan besplatno obavljati. Za ovo troje potreban je pristanak upravnog biskupijskog vijeća.

m) nabavlja za bogoslužje potrebite predmete.

n) sastavlja crkveni i župni našastar u četiri primjerka: jedan se čuva u blagajni, drugi u župnom arhivu, a po jedna se šalje kotarskom nadžupniku i upravnom biskupijskom vijeću, a na zahtjev i državnoj vlasti.

o) brine se, da od župnog imetka i našastara ništa ne propadne niti se otudji.

p) opaze li blagajnički nadzornici kakove neurednosti u upravi crkvene imovine, podnose o tomu smjesta prijavu župnom vijeću. Radi li se o važnijoj stvari, a za 14 dana ju ne uspiju mirnim putem izgladiti, dužno je vijeće u roku od osam dana javiti slučaj upravnom biskupijskom vijeću, te će se postupati prema njegovim uputama.

11. Služba župnih vijećnika je časna bez ikakove naplate i nagrade.

12. Članstvo župnog vijeća prestaje:

a) svojevoljno,

b) smrću,

a gubi se:

a) sudskom osudom koja povlači sa sobom gubitak gradjanskih prava,

b) zaključkom vijeća zbog nekršćanskog života ili rada vijećnika na štetu hrvatsko-katoličke župe ili crkve.

c) istupom iz hrvatsko-katoličke crkve. Proti tomu zaključku može se prizvati na upravno biskupijsko vijeće.

d) neuplatom župnog ili crkvenog prinosa kroz pol godine. Takovi ne mogu biti zastupnici na hrvatsko-katoličkom crkvenom saboru ni članovi upravnog biskupijskog vijeća.

12. Na ispražnjena mjesta vijećnika i računskih nadzornika dolaze zamjenici po redu izbora.

Župnik

§ 13.

1. U duhovnim stvarima stoji na čelu župe i njome upravlja župnik, odnosno upravitelj župe, pod nadzorom biskupa.

2. Župnik je dužan voditi vjernike prema načelima hrvatsko-katoličke crkve putem kršćanskog života do vječnog spasenja i voditi župni ured, te u tu svrhu:

a) služi javni svetu misu u nedjelje i zapovijedanje blagdane, te na te dane propovijeda,

b) dijeli vjernicima sakramente i blagoslove,

c) obavlja uobičajene pobožnosti,

d) poučava školsku mladež Kristovoj vjeri u školi, prema potrebi i izvan škole, a odrasliju mladež u crkvi,

e) vodi župne matice, te na zahtjev vjernika daje iz njih izvatke; vodi knjigu o stanju duša, knjigu prelaza i uručbeni zapisnik,

f) šalje statističkom uredu statističke podatke, a državnim vlastima na zahtjev matične izvatke,

g) brine za čim dostojnije bogoslužje i crkveno pjevanje,

h) čuva jedan ključ blagajne crkvene općine i jedan primjerak našastara crkve i kapelica i župnog imetka.

3. Župnik je dužan boraviti u župi, te ju bez privole nadžupnika ne može ostaviti na duže od šest dana. Za izbivanje preko deset dana potrebno mu je odobrenje biskupa. Župnik će se pobrinuti da ga za vrijeme izbivanja iz župe u dušobrižničkim poslovima zamjenjuje koji drugi svećenik.

4. Bez privole župnika ne smije ni jedan drugi svećenik u njegovoj župi vršiti nikakovu duhovnu službu.

5. Ako župnik ne vrši u redu svoje službe ili se ogriješio pismom, riječju ili životom o načela hrvatsko-katoličke crkve, odbija li svojim postupcima vjernike od sebe i od hrvatsko-katoličke crkve dužno je župno vijeće podnijeti o tom prijavu duhovnom vijeću, odnosno biskupu.

6. Ako župnik teško oboli, obavijestit će župno vijeće o tom nadžupnika, najkraćim putem.

7. Župnikova je služba doživotna, a prestaje premještanjem, umirovljenjem, odreknućem, svrgnućem ili smrću.

8. Ostavi li župnik zlobno svoju župu, smatra se da se je odrekao, te župno vijeće o tome obavješćuje nadžupnika i duhovno vijeće. Isto će župno vijeće učiniti u slučaju župnikove smrti.

Biskupija.

§ 14.

1. Župe na točno ograničenom prostoru sačinjavaju hrvatsko-katoličku biskupiju.

2. Više obližnjih župa zajedno sačinjava crkveni kotar.

Biskup.

§ 15.

1. Na čelu biskupije stoji biskup, koji kod izbora treba da imade barem 30 godina.

2. On je predstavnik biskupije prema duhovnim i svjetovnim vlastima.

3. Biskupa potpomaže u službi u duhovnim i čisto crkvenim poslovima duhovno vijeće i ženidbeni sud, a u upravi crkvene imovine upravno biskupijsko vijeće.

4. Za lakše obavljanje poslova, koji nisu spojeni s biskupskim radom ili za kraćeg izbivanja imenuje si biskup zamjenika.

§ 16.

1. Kao nasljednik apoštola i po biskupskom zaredjenju biskup:

a) dijeli sveta otajstva potvrde i reda,

b) posvećuje nove ili obnovljene crkve i oltare,

c) daje u potrebi svećenicima dozvolu za blagoslov crkava, kapelica, oltara groblja i predmeta potrebitih za službu božju,

d) naučava nauku Isusa Krista propovijedanjem i pastirskim poslanicama.

2. Kao glava biskupije biskup:

a) prisustvuje biskupskom i crkvenom saboru,

b) imenuje 2 člana malog i još 2 člana velikog duhovnog vijeća,

c) imenuje članove ženidbenog suda,

d) dijeli oproste od ženidbenih zapreka i navještaja,

e) potvrdjuje članove upravnog biskupijskog vijeća,

f) potvrdjuje izbor kotarskih nadžupnika,

g) potvrdjuje izbor župnika i upravitelja župe ili ga iz kanonskih razloga zabacuje,

h) potvrdjuje izbor župnih vijeća,

i) postavlja upravitelje župa i duhovne pomoćnike,

j) podijeljuje iz opravdanih razloga dopuste svećenicima, koji nisu u državnoj službi.

3. a) Biskup nadalje saziva dijecezanske sinode, sjednice duhovnog vijeća ii upravnog biskupijskog vijeća, te im predsjeda sam ili po svojem zamjeniku.

b) javlja svećenstvu i vjernicima zaključke biskupskog sabora, duhovnog vijeća i upravnog biskupijskog vijeća, dijecezanskih sinoda, te pazi na njihovo provadjanje.

4. Brine se za napredak hrvatsko-katoličke crkve.

U tu svrhu:

a) nadzire život i rad sveukupnog svećenstva svoje biskupije i to po mogućnosti sam ili po svojim odaslanicima, koje u tu svrhu od vremena do vremena šalje po biskupiji, te po kotarskim nadžupnicima,

b) brine se da svećenstvo crkvenih kotara obdržava svoje godišnje sastanke i javlja preko kotarskih nadžupnika o čemu želi da svećenstvo na sastancima raspravlja,

c) nadzire, da li se bogoslužje vrši redovito, dostojno i prema propisima biskupskog sabora, te da li svaka crkva ima sve potrebno za bogoslužje.

d) u potrebi daje dozvolu, da se bogoslužje može obavljati i izvan crkve ili kapelice,

e) brine se za svećenički pomladak,

f) nastoji, da se po cijeloj biskupiji uvede čim ljepše pjevanje u crkvenom duhu,

g) pazi da se vjeronauk predaje prema knjigama odobrenim po biskupu i uopće posvećuje osobitu pažnju svećenicima u školi,

h) vodi popis svih svećenika svoje biskupije uz točne oznake službe, godina službovanja i obiteljskih prilika,

i) prima izvještaje kotarskih nadžupnika o radu i životu kotarskih svećenika,

j) u potrebi provodi crkveni sudbeni postupak nad svećenstvom, te izriče kazne.

5. Vodi brigu o biskupijskom arhivu i kancelariji.

6. Šalje biskupskom saboru godišnji izvještaj o radu svojem i svoga svećenstva te o vjerskom i ćudorednom stanju svoje biskupije uopće.

7. Sličan izvještaj podastire crkvenom saboru kod njegovog zasjedanja.

8. Biskup gubi svoju službu osim u slučaju smrti:

a) odreknućem,

b) umirovljenjem zbog bolesti, slabosti ili starosti

c) svrgnućem po crkvenom saboru nakon provedenog kaznenog procesa.

Duhovno vijeće

§ 17.

1. Duhovno vijeće je stalan savjetujući organ biskupa, koji mu kao zastupnik svećenstva pomaže u upravi biskupije, te ga je biskup dužan pitati za savjet u svima stvarima duhovne uprave.

2. Duhovno je vijeće malo od četiri i veliko od osam članova.

3. Polovinu vijećnika imenuje biskup, a polovinu bira svećenstvo na dijecezanskoj sinodi, te služba ovih potonjih traje od sinode do sinode.

4. Po biskupu imenovani vijećnici gube svoju čast, kada novi biskup preuzme upravu biskupije.

5. Jedni i drugi mogu biti ponovno birani, odnosno imenovani.

6. Svećenstvo bira dva vijećnika i dva zamjenika za malo vijeće i povrh toga dva vijećnika i dva zamjenika za veliko vijeće, dok biskup zamjenika ne imenuje. Izabranima i imenovanima dostavlja biskup dekret.

7. Bilo kojimgod načinom ispražnjeno mjesto po sinodi izabranog vijećnika preuzimaju zamjenici po redu izbora. Biskup šalje dotičniku dekret i poziv na polazak sjednica vijeća.

8. Malo duhovno vijeće održaje svoje sjednice svakoga tjedna jedamput, u potrebi i više puta, pa uslijed toga treba izabrati one koji su bliže sijelu biskupije.

9. Na prvoj sjednici biraju vijećnici izmedju sebe tajnika, a biskup ga potvrdjuje.

10. Biskup će se naročito posavjetovati s duhovnim vijećem:

a) o stvarima koje će biskup predložiti biskupskom saboru,

b) o predmetima koji se imadu raspravljati na dijecezanskoj sinodi i kotarskim svećeničkim sastancima,

c) o nadzoru svećenstva,

d) o potvrdi izabranih župnika i upravitelja župe,

e) o namještanju upravitelja župe i kapelana,ž

f) o sporovima izmedju svećenstva i župljana,

g) o umirovljenju svećenika.

11. Duhovno vijeće s biskupom na čelu sačinjava crkveni sud kod crkvenog postupka proti svećeniku.

12. Ako se kojoj odluci biskupovoj protive trojica vijećnika, biskup ju neće provesti, nego saziva veliko vijeće. Ako se od velikog vijeća protive provedbi te odluke petorica vijećnika ili svi po svećenstvu birani vijećnici, biskup ju neće provesti.

13. Veliko duhovno vijeće sastaje se osim gornjeg slučaja:

a) na prvoj sjednici da položi prisegu,

b) prije sastanka biskupijskog i crkvenog sabora na savjetovanje o radu na tim saborima,

c) prije obdržavanja biskupske sinode, da ustanovi dnevni red i vrijeme obdržavanja,

d) početkom svake godine, da ustanovi ključ prema kojem će svećenstvo birati zastupnike za izbor biskupa,

e) najkasnije treći dan nakon ispražnjenja biskupije, da izabere upravitelja biskupije

Upravno biskupijsko vijeće.

§ 18.

1. U djelokrug upravnog biskupijskog vijeća spada:

a) vrhovna uprava svega nepokretnog i pokretnog imetka biskupije, župa, crkava i kapelica te zaklada,

b) briga za uzdržavanje biskupa i svećenika,

c) briga za uzdržavanje crkava i kapelica, biskupskog dvora, župnih domova i zgrada,

d) nadzor nad svom crkvenom imovinom,

e) briga za siromahe i uopće potrebne.

2. U tu svrhu.

a) vodi našastar biskupijskog imanja i našastar nekretnina i pokretnina predanih na uživanje biskupa,

b) čuva našastare pojedinih župa, crkava i kapelica priposlane po župnim vijećima,

c) izabire nakon natječaja raspisanog po biskupu upravitelja nepokretnog imetka biskupije i biskupijskog blagajnika,

d) članovi vijeća za pregled uprave nekretnina i dva nadzora blagajne,

e) može biskupijske nekretnine opteretiti, a novac koristonosno uložiti,

f) imade pravo kupnjom povećati biskupijski imetak,

g) dozvoljava župnim vijećima opterećenje župnog nepokretnog i koristonosno ulaganje pokretnog imetka,

h) ispituje i odobrava ili zabacuje račune i proračune župnih vijeća, koji mu se imadu poslati odmah nakon glavne skupštine.

3. Za pokriće potreba biskupije:

a) prema načelima prihvaćenima od crkvenog sabora raspisuje za pojedine župe vjerskog prinosa i način ubiranja,

b) u potrebi raspisuje posebni vjerski prinos,

c) odredjuje dane za sabiranje darova za siromahe javno po crkvama i privatno.

4. Brine se da se vjerski prinos potpuno uplati, te pošalje u blagajnu duhovnog vijeća, a tako i polovina milostinje i darovi za siromahe. Što se tiče prinosa može vijeće prema potrebi i prilikama učiniti iznimku.

5. Prema crkvenom štatutu prihvaćenom po hrvatsko-katoličko crkvenom saboru odredjuje dohodak biskupa i svećenstva i ovlašćuje blagajnika na isplatu.

6. Daje dozvole za gradnju i popravak crkava, kapelica, župnih domova i zgrada, te biskupijskog stana, ispituje te odobrava ili zabacuje odnosne nacrte i proračune, te odredjuje potporu u tu svrhu iz biskupijske blagajne.

7. Odobrava upotrebu crkvenog zemljišta za izgradnju crkava, kapelica ili groblja.

8. Ispituje i odlučuje o zaključku župnih vijeća glede naplate podvoza dušobrižniku, glede nagrade za duhovne čine, kojih dušobrižnik nije dužan vršiti i glede naplate sa strane onih vjernika, koji ne plaćaju vjerskog prinosa, a nisu od toga oprošteni, te glede plaće orguljaša i naplate zvonara i grobara.

9. Upravlja prema odredjenoj svrsi crkvenim zakladama.

10. Rješava prizive članova župnih vijeća u slučaju isključenja.

§ 20.

Upravno vijeće vodi brigu za mirovinu te potporu bolesnih i nemoćnih svećenika. U tu svrhu:

1. Osniva mirovinsku zakladu od stalnog mjesečnog oduzetka od dohodaka biskupa i svećenika, te od dobrovoljnih darova svećenstva i vjernika. Prvo će učiniti prema odredbama hrvatsko-katoličkog crkvenog sabora. Ogriješi li se svećenik ma kako o svoje dužnosti ili istupi li iz službe i bio udaren ma kojom crkvenom kaznom ne gubi pravo na mirovinu odnosno na uplaćeni novac ni on ni njegova obitelj. Do navršene desete godine službe isplaćuje mu se uložena glavnica zajedno s kamatama od kamata, nakon deset godina službe isplaćuje mu se pripadajuća mirovina kao i ostalom svećenstvu.

2. Da se svećenik u starosti ili njegova porodica poslije njegove smrti čim bolje obezbjedi, brine se upravno biskupijsko vijeće, da se svaki svećenik osigura. Osiguranje provadja upravno vijeće bez posrednika, a sve provedbe idu u korist nemoćničke i bolesničke zaklade.

3. Tu zakladu stvara upravno biskupijsko vijeće od:

a) stalnih mjesečnih prinosa svećenika, kojih visinu samo odredjuje,

b) spomenutih providaba,

c) darova vjernika,

d) godišnjeg doprinosa od dohodaka biskupijskog imanja prema zaključku upravnog vijeća.

4. Visinu pripomoći bolesnima i nemoćnima svećenicima odredjuje upravno biskupijsko vijeće.

5. Do slijedećeg sastanka ovlašćuje biskupijskog blagajnika na isplatu stanovite svote iz te zaklade za osobito prešne slučajeve. Tu potporu daje biskup po zaključku duhovnog vijeća i na prvom zasjedanju podnosi o tomu upravnom biskupijskom vijeću izvještaj.

§ 21.

Vjerno nauci Isusa Krista brine se upravno vijeće za pomaganje siromašne i bijedne braće i osniva sirotinjsku zakladu od:

a) četvrtine sveukupne milostinje župnih crkava i kapelica,

b) sabiranja u crkvama, koje se obavlja dvaput godišnje,

c) drugog javnog i privatnog sabiranja,

d) dobrovoljnih darova,

e) godišnjeg doprinosa iz dohodaka biskupijskog imetka.

§ 22.

Za upravu tih zaklada izabire vijeće poseban odbor i imenuje dva nadzornika.

§ 23.

Donosi ključ za biranje zastupnika sa strane vjernika za izbor biskupa i hrvatsko-katolički crkveni sabor.

§ 24.

Upravno vijeće donosi proračun biskupije za buduću godinu, te ga s računima za prošlu godinu objelodanjuje u službenom listu hrvatsko-katoličke crkve.

§ 25.

1. Upravno crkveno vijeće sastavlja našastar biskupijskog imetka i godišnji račun o stanju blagajne u tri primjerka: jedan čuva samo, drugi predaje biskupu, treći šalje metropoliti, a na zahtjev šalje točan prepis državnim vlastima.

2. Imenuje dva člana, koji na popis biskupske kancelarije preuzimaju našastar biskupskog dvora, imanja i crkve prigodom ispražnjenja biskupije.

3. Sastavlja točan izvještaj o imovinskom stanju biskupije prije zasjedanja hrvatsko-katoličkog crkvenog sabora, te mu ga dostavlja preko metropolite ili njegovog zamjenika.

4. Kod nastupa novoizabranog biskupa uvodi ga potpredsjednik upravnog biskupijskog vijeća u posjed i predaje mu našastar.

§ 26.

Bez odobrenja crkvenog sabora ne može upravno vijeće otudjiti crkveno imanje. Ako se radi o očitoj koristi po crkveni imetak, a stvar je prešna, potrebno je odobrenje biskupskog sabora.

§ 27.

Član upravnog vijeća gubi svoju službu iz istih razloga kao i član župnog vijeća (vidi § 11., 12.) o čemu odlučuje upravno vijeće tajnim glasovanjem, a ako je svećenik suspenzijom i izopćenjem.

Ženidbeni sud.

§ 28.

1. Ženidbeni sud raspravlja prema kanonskom pravu katoličke crkve o bračnim parnicama, te proglašuje privremenu ili doživotnu rastavu ili nepostojanost bračne veze.

2. Članove ženidbenog suda imenuje biskup.

3. Za prizive vrijedi crkveno pravo.

4. Svaka parnica treba da je gotova za godinu dana.

Crkveni kotar.

§ 29.

1. Više obližnjih župa prema zaključku biskupijske sinode sačinjava crkveni kotar.

2. Crkvenom kotaru na čelu je kotarski nadžupnik.

3. Kotarsko svećenstvo predlaže biskupu dvojicu župnika izmedju kotarskog svećenstva, a biskup jednoga od njih imenuje nadžupnikom, a drugoga kotarskim bilježnikom.

4. nadžupnik je posredni organ izmedju biskupa odnosno duhovnog vijeća i svećenstva, te nakon položene prisege pred biskupom, da će raditi na korist biskupije i svećenstva:

a) javlja svećenstvu odredbe, koje preko biskupske kancelarije šalje upravno i duhovno biskupijsko vijeće, te pazi na njihovo provadjanje.

b) pazi da život svećenstva ne bude na sablazan nego na duhovno podizanje vjernika i u saglasu s načelima hrvatsko-katoličke crkve, te da medju svećenstvom vlada uzajamna ljubav i sloga.

c) dodje li medju svećenicima do zadjevica, mržnje, neprijateljstva ili sporova, nastoji to mirno izgladiti, a ne uspije li, obavješćuje biksupa.

d) brine se, da svećenstvo vrši sve svoje dužnosti u crkvi, župnom uredu i u školi i to prema odredbama duhovnog vijeća, te u tu svrhu svake godine barem jedamput obilazi sve župe svojega kotara.

e) nadzire rad vjeroučitelja i svećenika u školi.

f) svake godine jedamput pregledava vodjenje župnog ureda, naročito uručbenog zapisnika, arhiva i matičnih knjiga, te u ovima pismeno potvrdjuje uspjeh pregledavanja.

g) o svemu tomu i uopće o životu i radu kotarskoga svećenstva i svojemu šalje duhovnom vijeću godišnji izvještaj.

5. U slučaju potrebe podjeljuje svećenstvu svojega kotara dopuste do deset dana i brine se, da se kroz to vrijeme ili u vrijeme kraće bolesti župnika duhovna služba u redu vrši, te u tu svrhu postavlja župniku zamjenika.

6. Isprazni li se župa kojimgod načinom, javlja to duhovnom vijeću, preuzima župni ured i inventar crkve i župnog dvora i postavlja privremenog upravitelja župe.

7. Uvodi u službu župnike i stalne upravitelje župa i predaje im spomenuti inventar.

8. Javlja smrt kotarskog svećenika kotarskom i obližnjem svećenstvu, te mu vodi sprovod.

9. Saziva svećenstvo na biranje zastupnika za izbor biskupa, te mu predsjeda.

10. Poziva župna vijeća na biranje zastupnika za izbor biskupa.

11. Saziva svećenstvo na kotarske sastanke i predsjeda im.

12. Kotarski sastanci svećenstva sastaju se svake godine jedamput, svaki puta u drugoj župi, te raspravljaju o stvarima predloženima po duhov. vijeću te o svemu što može svećenstvo duševno i materijalno podići i doprinijeti vjerskom i ćudorednom razvitku vjernika, te pripravlja materijal za biskupijsku sinodu. Zaključke svećenstva kao i želje svećenstva drugačije izražene javlja nadžupnik duhovnom vijeću i čuva knjigu zapisnika, koju bodi kotarski bilježnik.

Kotarski nadžupnik nadalje:

13. Rješava manje sporove izmedju župnika i župnog vijeća, a veće javlja duhovnom vijeću.

14. Javlja duhovnom vijeću svaku pojavu u kotaru, koja je opasna po napredak i rad hrvatsko-katoličke crkve.

15. Za izbivanja nadžupnika zamjenjuje ga kotarski bilježnik, koji nakon smrti nadžupnika ili naglog odlaska iz kotara preuzima njegov ured i vodjenje poslova, doklegod ne bude imenovan novi.

16. Vrši li nadžupnik nemarno svoju službu pozvati će biskup kotarsko svećenstvo na novi izbor. Dosadašnji nadžupnik ne može doći u dvojni prijedlog.

17. Na pismeni zahtjev dvije trećine kotarskog svećenstva raspisuje biskup u roku od mjesec dana izbor novog nadžupnika i bilježnika.

Biskupijska sinoda

§ 30.

1. Svake tri godine sastaje se na poziv biskupa svećenstvo na biskupijsku sinodu.

2. Sinoda ima pravo raspravljati i zaključivati o svim stvarima koje se odnose na vjerski život svećenstva i puka, a glavnu brigu posvećuje znanstvenom i ćudorednom odgoju samog svećenstva te uredjenju njegovih materijalnih prilika.

3. prisustvovati sinodi smije svaki pa i umirovljeni svećenik biskupije, ako nije suspendiran ili izopćen.

4. Tri mjeseca pred sastanak sinode poziva duhovno vijeće kotarske nadžupnike, da mu jave, o čemu svećenstvo želi da sinoda raspravlja, te iz toga i predloga biskupovih i svojih stvara dnevni red i javlja ga mjesec dana prije sinode svećenstvu.

5. Sinodu otvara nakon svečane službe božje biskup, koji joj sam ili po svom zamjeniku i predsjeda, te potvrdjuje i progašuje njezine zaključke. Izmedju svojih članova bira sinoda dva potpredsjednika, dva tajnika, koji su ujedno i bilježnici sinode, i dva skrutatora.

6. Zaključuje se većinom glasova, a u slučaju podvojenosti odlučuje žrijeb.

7. Za raspravu pojedinih pitanja bira sinoda odbore od pet članova, koji si sami biraju predsjednika, potpredsjednika i izvjestitelja.

8. Svoje elaborate predlaže odbor velikom duhovnom vijeću, kojega sjednicama prisustvuje i izvjestitelj bez prava glasa, odakle se opet vraćaju odboru i tek nakon toga podnose sinodi.

9. Zaključci sinode su obvezatni za sve svećenstvo pod kaznom suspenzije.

10. Sinoda bira članove duhovnih i članove svećenika upravnog biskupijskog vijeća, te sprema materijal, o kojem će raspravljati hrvatsko-katolički crkveni sabor, a tiče se svećenstva.

11. Isprazni li se kojimgod načinom biskupska stolica u vrijeme, kada bi se imala održati sinoda ili za njezinog zasjedanja, sazvat će se sinoda tri mjeseca nakon inštalacije novoga biskupa.

12. Ne sazove li biskup bez veoma važnog razloga biskupijsku sinodu u odredjeno vrijeme, pozvat će ga veliko duhovno vijeće, da ju bezodvlačno sazove, a ako toga ne učini u roku od mjesec dana, podnijet će tužbu biskupijskom saboru preko metropolite ili njegovog zamjenika.

Izbor župnika.

§ 31.

1. Kada se župa isprazni ili osnuje nova, biskup ili upravitelj biskupije najkasnije za 14 dana raspisuje natječaj za popunjenje župe.

2. Natjecati se mogu samo oni svećenici, koji su doktori bogoslovlja, profesori religije ili su položili župnički ispit.

3. Svećenik bez župničkog ispita može se natjecati uz obvezu, da će u roku od godinu dana postići potrebito osposobljenje, a bude li izabran, ostaje do osposobljenja

upraviteljem župe. Ne udovolji svojoj obvezi, raspisuje se novi natječaj, kod kojega njegova molba ne može doći u obzir.

4. Sve se molbe upravljaju na dotično župno vijeće, a šalju duhovnom vijeću. Mjesec dana nakon raspisa šalje ih duhovno vijeće župnom vijeću, koje je dužno obaviti izbor u roku od tri mjeseca nakon primitka molbi. Izravno župnom vijeću podnesene molbe ne mogu se uzeti u obzir.

5. Zatraži li župu svećenik nedostojan ili nesposoban, biskup ju može u sporazumu s duhovnim vijećem odbiti, te je dužan o tomu molitelja obavijestiti. Odbijeni ima pravo priziva na veliko duhovno vijeće, koje se ima sastati čim prije. Prije rješenja priziva ne smiju se molbe odaslati župnom vijeću.

6. Ne obavi li vijeće izbora u zakonitom roku, imenuje ga sam biskup izmedju natjecatelja.

7. Nije li izbor zakonito proveden, poziva biskup župno vijeće da provede ponovan izbor. Ne udovolji li župno vijeće tom pozivu ili ponovno provede izbor nezakonito, imenuje župnika biskup između natjecatelja.

8. Župno vijeće obavješćuje o izboru biskupa (ili upravitelja biskupije) koji prima od izabranog prisegu, da će ostati vjeran načelima hrvatsko-katoličke crkve i da će svoje pastirske dužnosti vršiti, te mu izdaje povelju o izboru i imenovanju.

9. Za polaganje župnih ispita imenuje biskup s duhovnim vijećem četiri ispitatelja.

Crkveni sudbeni postupak proti svećenstvu.

§ 32.

1. Biskupova je dužnost najzdušnije ispitati tužbe na svećenstvo, pa pokažu li se osnovanima imade proti okrivljenomu povesti postupak. Nepotpisane tužbe i prijave ne mogu se uzeti u obzir.

2. U manjim stvarima vodi istragu proti svećeniku kotarski nadžupnik s još jednim od biskupa imenovanim župnikom, a proti nadžupniku susjedni kotarski nadžupnik s jednim kotarskim svećenikom. rezultat istrage šalje se duhovnom vijeću.

3. Duhovno vijeće šalje optuženom optužnicu s navodima čina, zbog kojega je tužba podignuta i imena svjedoka, te naznakom dana sudbene rasprave i to na protuprimku.

4. Raspravu vodi duhovno vijeće i odlučuje o krivnji optuženog većinom glasova.

5. Optuženi se može braniti sam ili po branitelju kojega si uzme.

6. Rasprava je tajna.

7. Optuženi ima pravo tražiti, da se prisjednici duhovnog vijeća izmijene, ali samo sa prisjednicima velikog duhovnog vijeća.

8. Osudu javlja duhovno vijeće osudjenom na protuprimku, te isti može proti osudi prizvati u roku od osam dana nakon primitka osude.

9. Priziv se upravlja velikom duhovnom vijeću kao prvoj a biskupskom saboru kao drugoj instanciji. Priziv nema odgodne moći obzirom na nastup kazne, ako je to suspenzija ili izopćenje.

10. Prema težini počinjenoga djela nakon osude po duhovnom vijeću, biskup daje opomenu, ukor, pozivana duhovne vježbe, koje ne mogu trajati duže od mjesec dana, a u

osobito teškim slučajevima privremeno suspendira od službe ili od službe i dohodaka ili i isključuje iz redova svećenstva.

11. Bude li svećenik kažnjen po svjetovnom sudu, duhovno vijeće rješava ima li ga stići crkvena kazna.

Izbor biskupa.

§ 33.

1. Biskupa bira svećenstvo i vjernici.

2. Kada se biskupska stolica isprazni, javlja to biskupska kancelarija najkraćim putem metropoliti, državnoj vlasti i ostalim biskupima i članovima duhovnog i upravnog biskupijskog vijeća.

3. Članovi velikog duhovnog vijeća sastaju se najmanje treći dan nakon smrti biskupove, te biraju između sebe upravitelja biskupije, koji za vrijeme ispražnjenja biskupije zastupa biskupa u svim poslovima, koji nisu vezani s biskupskim redom.

4. Taj se izbor javlja metropoliti ili njegovom zamjeniku, koji ga potvrdjuje i ostalim dijecezanskim biskupima.

5. Upravitelj javlja u službenom listu hrvatsko-katoličke crkve svim vjernicima i svećenstvu ispražnjenje biskupije i svoj izbor, te ih poziva na izbor novog biskupa. Ujedno javlja dan izbora metropoliti ili njegovom zamjeniku uz molbu, da sam ili po drugom biskupu predsjeda.

6. Izbor se obavlja najkasnije tri mjeseca nakon ispražnjenja biskupije na dan odredjen po velikom duhovnom vijeću u sijelu biskupije.

7. Svećenstvo i vjernici biraju po 12 zastupnika kod svakog ispražnjenja biskupije ovim redom:

a) svećenstvo bira svoje poslanike na poziv kotarskog nadžupnika na svom izvanrednom sastanku na mjestu odredjenom po velikom duhovnom vijeću. Jedan ili više crkvenih kotara zajedno biraju onoliko poslanika, koliko ih prema ključu odredjenom od velikog duhovnog vijeća pripada,

b) izboru predsjeda kotarski nadžupnik, a bira li više kotara zajedno, po časti najstariji nadžupnik,

c) bira se većinom glasova, a u slučaju podvojenosti odlučuje žrijeb,

d) svećenik, koji je zapriječen prisustvovati izboru, može po punomoći ovlastiti drugoga da mjesto njega bira uz navod kandidata,

e) glasovanje je javno,

f) izabrani zastupnici dobivaju vjerodajnicu ovjerovljenu potpisom i pečatom kotarskog nadžupnika, odnosno kotarskih nadžupnika i barem jednog bilježnika.

8. Vjernici biraju zastupnika po župnim vijećima.

a) župna vijeća sazivaju na izbor kotarski nadžupnici u mjesto odredjeno po upravnom biskupskom vijeću.

b) župna vijeća crkvenog kotara ili više njih zajedno biraju onoliko zastupnika, koliko ih po ključu odredjenom po upravnom biskupijskom vijeću pripada,

c) izabrani treba da je navršio 30 godina ili da ima akademsku naobrazbu,

d) izboru predsjeda po godinama najstariji predsjednik župnog vijeća,

e) član vijeća, koji je zapriječen doći, može uz punomoć ovlastiti drugoga da mjesto njega bira uz navod imena kandidata,

f) glasovanje je javno, a bira se većinom glasova. U slučaju podvojenosti, odlučuje žrijeb.

g) izabrani dobiva vjerodajnicu ovjerovljenu potpisom predsjednika ili predsjednika župnih vijeća i pečatom župnih vijeća te barem jednog tajnika,

h) izbor najavljuje predsjedatelj upravnom biskupijskom vijeću, a ovo duhovnom vijeću.

8. Izbori se imadu obaviti barem mjesec dana prije sastanka izbornog sabora.

9. a) na dan izbora, odredjen po upravitelju biskupije, sastaju se izabrani zastupnici u devet sati u biskupskom dvoru, te biraju odbor za ispitivanje vjerodajnica,

b) u deset sati prisustvuju službi božjoj,

c) poslije službe božje otvara metropolita ili njegov zamjenik izborni sabor koji si bira potpredsjednika izmedju svjetovnjaka, dva tajnika kao voditelje zapisnika i dva skrutatora,

d) glasovanje je tajno, odlučuje se većinom glasova, a u slučaju podvojenosti odlučuje žrijeb,

e) pravo izbora imadu samo prisutni zastupnici i upravitelj biskupije, dok metropolita ili njegov zastupnik ne glasuje,

f) o izboru izdaje sabor izabranom povelju potpisanu po metropoliti ili njegovom zamjeniku, upravitelju biksupije, saborskom potpredsjedniku i saborskim tajnicima,

g) saborski zapisnik potpisan po prisutnim zastupnicima čuva se u arhivu upravnog biskupijskog vijeća,

h) izabrani podvrgava se kanonskom procesu, koji provodi i biskupski sabor,

i) izbor i provodjenje kanonskog procesa najavljuje metropolita državnoj vlasti,

j) ne pristane li državna vlast na izbor, poziva metropolita ili njegov zamjenik upravitelja biskupije, da za mjesec dana ponovno sazove izborni sabor,

k) nakon pristanka državne vlasti javlja metropolita vjernicima i svećenstvu izbor biskupa, te izabrani ima najkasnije za šest tjedana u sijelu svoje biskupije primiti posvećenje. Dan javlja metropolita u službenom listu hrvatsko-katoličke crkve,

l) odmah nakon posvećenja predaje metropolita biskupu duhovnu upravu biskupije a potpredsjednik upravnog biskupijskog vijeća uvodi ga u biskupijski posjed.

Metropolita.

§ 34.

1. Glava cijele hrvatsko-katoličke pravodobne crkve i njezin predstavnik prema vani je hrvatsko-katolički metropolita, koji je uvijek biskup zagrebački.

2. Bira ga hrvatsko-katolički crkveni sabor izmedju dijecezanskih i posvećenih biskupa ili običnih svećenika. Kada se metropolitanska stolica isprazni, javlja to po biskupskom redu najstariji biskup ili po svećeničkoj službi najstariji upravitelj biskupije u službenom listu hrvatsko-katoličke crkve svima vjernicima i svećenstvu, a posebnim dopisom državnoj vlasti, te najkasnije mjesec dana nakon ispražnjenja metropolitanske stolice saziva hrvatsko-katolički crkveni sabor za izbor novog metropolite. Taj se sabor imade sastati barem tri mjeseca nakon ispražnjenja metropolije, a izbor se obavlja kao i izbor biskupa.

3. Metropolita:

a) vrši potpunu biskupsku vlast u svojoj biskupiji,

b) posvećuje biskupe i uvodi ih u biskupsku čast, prava i dužnosti,

c) brine se, da se sveta vjera čista i nepomućena održi, te da biskupi provode zaključke hrvatsko-katoličkog crkvenog sabora i biskupskih sabora, koje im javlja,

d) saziva hrvatsko-katolički crkveni sabor, biskupski sabor i veliki crkveni sud te im predsjeda,

e) posebno se brine da biskupi vrše svoju službu.

4. Ako biskup teže oboli ili ako izbiva iz biskupije, zamjenjuje ga sam ili po drugom biskupu, kojega odredi u vršenju biskupskih čina.

5. Bez znanja metropolite ne smije se biskup udaljiti iz biskupije na duže od mjesec dana.

6. Metropolita smije izbivati izvan granica države duže od mjesec dana samo sa znanjem biskupskog sabora, a za to vrijeme zamjenjuje ga po službi najstariji biskup.

7. Ime se metropolite spominje kod svete mise u molitvi prije podizanja po cijeloj hrvatsko-katoličkoj crkvi,a umre li, spominje se kroz 14 dana u molitvi za mrtve.

§ 35.

1. Ogriješi li se biskup o svoju dužnost, dodje li u težak sukob sa svojim svećenstvom ili duhovnim vijećem, koji se ne može izgladiti medjusobnim sporazumom, i učini li štogod na sramotu biskupske časti i štetu hrvatsko-katoličke crkve, saziva metropolita ili njegov zamjenik veliko sudište.

2. Članovi su velikog sudišta: metropolita ili njegov zamjenik kao predsjednik, svi dijecezanski biskupi, po dva po svećenstvu izabrana prisjednika duhovnih vijeća pojedinih biskupija, ali ovi glasuju svaki samo polovinom glasa.

3. Veliko sudište odlučuje o krivnji natpolovičnom većinom glasova, a ako su glasovi raspolovljeni, odlučuje predsjednik, koji inače ne glasuje. Glasovanje je tajno uz dvostruke glasovnice, jedne za biskupe, druge za prisjednike duhovnih vijeća.

4. Raspravlja li se o sporu izmedju biskupa i njegovog svećenstva, odnosno duhovnog vijeća, prisjednici duhovnog vijeća njegove biskupije ne glasuju.

5. Kazni izriče biskupski sabor, te proti njoj nema priziva.

6. Vodi li se postupak proti metropoliti, saziva veliki sud i predsjeda mu po službi najstariji biskup.

§ 36.

Metropolita i biskupi ostaju u svojoj službi doživotno ili do stupanja u mir, koje može biti dobrovoljno ili po odluci biskupskog sabora. Starost i bolest, koja biskupa ili metropolitu trajno priječi u izvršavanju službe, dovoljan su razlog za umirovljenje.

Biskupski sabor.

§ 37.

1. Barem jedamput u godini a prema potrebi i češće sastaje se na poziv metropolite ili njegovoga zamjenika biskupski sabor.

2. Na pismeni zahtjev polovine dijecezanskih biskupa dužan je metropolita ili njegov zamjenik sazvati biskupski sabor na izvanredno zasjedanje.

3. Članovi su biskupskog sabora osim metropolite svi dijecezanski i posvećeni biskupi i upravitelji biskupije za vrijeme ispražnjenja biskupije ili dužeg izbivanja biskupa.

4. Sabor se sastaje u sijelu metropolite, koji mu odredjuje dnevni red i predsjeda mu, dok zapisnik vodi ravnatelj metropolitanskog ureda kao saborski tajnik, te ujedno vrši sve tajničke poslove.

5. Sve odluke sabora dolaze u zapisnik, koji potpisuju svi prisutni članovi sabora, a objavljuju se, u koliko se tiču cijele crkve, u službenom listu hrvatsko-katoličke crkve ili prema zaključku sabora dostavljaju svećenstvu pismeno iz biskupijskih ureda.

§ 38.

Biskupski sabor bdije nad čistoćom katoličke vjere, nastoji oko vjerskog i ćudorednog uzgoja svećenstva i vjernika te se brine za očuvanje i proširenje hrvatsko-katoličke crkve.

U tu svrhu:

a) u slučaju potrebe tumači katoličke vjerske istine,

b) u sporazumu s ministarstvom prosvjete ispituje i odobrava knjige za naobrazbu svećeničkog pomlatka, te vjersku pouku mladeži osnovnih i srednjih škola,

c) predlaže ministarstvu prosvjete na imenovanje profesore bogoslovnih učilišta i vjeroučitelje srednjih i osnovnih škola,

d) odobrava obrednike, molitvenike i crkvene pjesmarice,

e) kod izdavanja državnih zakona, koji se tiču hrvatsko-katoličke crkve i svećenstva podnosi ministarstvu prosvjete i vjera mnijenje o saglasnosti tih zakona s načelima hrvatsko-katoličke crkve, pa radi li se o donošenju zakona, koji bi bili na štetu hrvatsko-katoličke crkve, a njihovo se donošenje ne može odkloniti, saziva hrvatsko-katolički crkveni sabor,

f) rješava sporna pitanja izmedju pojedinih biskupa, te biskupa i metropolite,

g) u slučaju teške bolesti, dužeg izbivanja ili smrti metropolite odredjuje mu zamjenika.

Hrvatsko-katolički crkveni sabor.

§ 39.

1. Hrvatsko-katolički crkveni sabor vrhovna je zakonodavna crkvena vlast u donašanju disciplinarnih zakona i upravi crkvene imovine.

2. sastaje se na redovito zasjedanje na poziv metropolite ili njegovog zamjenika oglašen barem 14 dana prije otvorenja u službenom listu hrvatsko-katoličke crkve i dostavljen pismeno svima članovima uz prijavak državnoj vlasti svakih pet godina, a na izvanredno po odluci biskupskog sabora ili na pismeni zahtjev trećine saborskih zastupnika upravljen metropoliti odnosno njegovom zamjeniku.

3. Članovi su mu: a) svi dijecezanski i posvećeni biskupi; b) upravitelji biskupija; c) potpredsjednici (svjetovnjaci) upravnih biskupijskih vijeća; d) zastupnici svećenstva i vjernika kojih mandat traje pet godina.

4. Na prvi sabor odašilje svećenstvo i vjernici toliko zastupnika koliko ih šalje na sabor za izbor biskupa, te ih izabire jednakim načinom i uz iste uvjete.

5. Crkveni sabor zasjeda u sijelu metropolite, a samo vlastitim zaključkom može zasjedati i u drugom mjestu.

§ 40.

1. Na prvoj sjednici poslije svečane služne božje, koju služi metropolita ili njegov zamjenik, bira sabor dva potpredsjednika, prvog izmedju svjetovnjaka, drugog izmedju nižeg svećenstva, dva prema potrebi, četiri, saborska bilježnika, polovinu svjetovnjaka, polovinu svećenika i dva skrutora.

2. Nadalje bira po dva svjetovnjaka i dva svećenika, koji će s predsjedništvom kao poseban odbor donijeti dnevni red sabora.

3. Kod rasprave pitanja, koja se ne tiču duhovnih stvari, predsjeda saboru uvijek prvi potpredsjednik.

4. Glasovanje je javno, na pismeni zahtjev trećine prisutnih zastupnika tajno, a odlučuje se natpolovičnom većinom glasova. U slučaju podvojenosti glasova odlučuje žrijeb.

§ 41.

Hrvatsko-katolički crkveni sabor brine se za opstanak i napredak hrvatsko-katoličke crkve, te uz poštovanje vjerskih istina katoličke crkve o kojima sabor i ne raspravlja:

a) donosi promjene disciplinarnih crkvenih zakona za svećenstvo i vjernike u duhu Kristovog evangjelja i prema potrebama svećenstva i vjernika s obzirom na njihovo ćudoredno podizanje i vječni spas, te odlučuje o izmjeni pojedinih obreda u duhu katoličke crkve,

b) donosi odluku o odnosu hrvatsko-katoličke pravodobne crkve prema ostalim kršćanskim crkvama čuvajući uvijek njezinu samostalnost,

c) zaključuje o sudjelovanju ne sveopćim crkvenim saborima,

d) odlučuje o osnutku novih biskupija, o njihovom ograničenju i promjenama granica,

e) izabire metropolitu,

f) prima od biskupa izvještaje o stanju biskupija.

§ 42.

1. Posebnu brigu posvećuje crkveni sabor razvitku i napretku cijele hrvatsko-katoličke crkve te:

a) nastoji u sporazumu s državnom vlasti da se ne donesu zakoni, koji bi po hrvatsko-katoličku crkvu bili štetni, a uzakone takovi, koji će joj koristiti,

b) vrši vrhovni nadzor nad imovinom hrvatsko-katoličke crkve, te daje odobrenje za otudjenje biskupskih nekretnina,

c) odredjuje visinu vjerskog i župnog prinosa, te daje upravnim biskupijskim vijećima smjernice za njihovo ubiranje,

d) zaključuje o dohocima biskupa i svećenika te stvara odluke o osnutku i uzdržavanju mirovinske, nemoćničko-bolesničke i sirotinjske zaklade,

e) donosi pravilnik o umirovljenju biskupa i svećenika,

f) stvara odluke o podizanju crkvenih zgrada, vjerskih škola, bogoslovnog učilišta te zgrada odredjenih za karitativno djelovanje,

g) prima izvještaje o upravi imovine pojedinih biskupija.

§ 43.

1. sabor dovršuje ili odgadja zasjedanje vlastitim zaključkom dovršivši barem najglavnije poslove.

2. Prije zaključka izabire sabor poseban odbor, koji na poziv metropolite i pod njegovim predsjedanjem donosi konačan zaključak o sazivu novoga zasjedanja i dnevni red.

3. Biskupski sabor, duhovna i upravna biskupska vijeća te pojedini zastupnici šalju tomu saborskom odboru predloge za saborsku raspravu barem dva mjeseca prije redovitog a osam dana prije izvanrednog zasjedanja.

Dodatak.

§ 44.

Hrvatsko-katolička pravodobna crkva ne priznaje prisilnog neženstva svećenika.

§ 45.

Hrvatsko-katolički crkveni sabor, biskupski sabor, duhovna, upravna biskupijska vijeća, kotarske nadžupe i župni uredi te župna vijeća imadu svoje pečate s točnom oznakom.

§ 46.

Do uredjenja prve biskupije vodi vrhovnu upravu hrvatsko-katoličke pravodobne crkve vrhovno vijeće izabrano na crkveno m saboru, koje se sastoji od četiri svećenika i tri svjetovnjaka, a uz ove se biraju još dva zamjenika.

(HDA, *osobni fond Emilija Laszowskog,* kut. 64.)

PRILOG VI.

Ustav Starokatoličke crkve nadopunjen zaključcima sabora Hrvatske starokatoličke crkve

Prvi dio.

Opće uredbe.

§ 1. Katolici koji zabacuju nauku o nepogrešivosti pape i o njegovoj svevlasti nad cijelom crkvom prvi put iznesenu na t. zv. vatikanskom koncilu Sess. IV. i papinoj buli "Pastor aeternus", sačinjavaju vjersku zajednicu pod imenom "Starokatolička crkva".

Drugi dio.

Biskup.

§ 2. Biskup ima – prema načelima, kako su utvrdjena ovim odredbama – sva ona prava i dužnosti koje opće pravo daje episkopatu. On ima pravo potvrditi po općinama izabranog župnika i svećenika; on podjeljuje sakramenta reda i sakramenta krizme, pregledava pojedine crkve, crkvene knjige i drugo. Biskup saziva sinodu i predsjeda joj; ima pravo u svakoj crkvi (župi) služiti misu, propovijedati i. t. d. Biskup zastupa biskupiju prema vani. Tako dugo, dok nema biskupa, sva duhovna prava – osim podjeljivanja sakramenta reda i potvrde – vrši onaj svećenik kojega izabere sinodalno vijeće.

§ 3. Biskupa bira sinoda. Izborom ravna drugi predsjednik sinodalnog vijeća, a ako je zapriječen, onda jedan drugi svjetovnjak, izabran od sinodalnog vijeća.

§ 4. Sinodalno će vijeće na prikladan način ustanoviti, koji su svećenici vladi minus grati. Ti ne mogu biti izabrani.

§ 5. Izabrani odmah nakon primitka izbora polaže pred sinodom, eventualno pred sinodalnim izaslanicima prisegu, da će savjesno vršiti dužnost biskupa, a napose se držati odredaba sadržanih u ovim statutima.

§ 6. Tako dugo, dok nema osigurane dotacije prima biskup od sinodalnog vijeća dohodak koji mu odredi sinoda.

§ 7. Biskup može prenijeti službu generalnog vikara na jednog duhovnog člana sinodlanog vijeća ili u sporazumu s vijećem na kojeg drugog svećenika.

§ 8. Kod ispražnjenja biskupske stolice prenosi sinodalno vijeće na jednog od svojih duhovnih članova prava, koja po općem pravu pripadaju upravitelju biksupije.

§ 9. Obzirom na položaj biskupa prema vlastima pridržavaju se utanačenja izmedju crkvene i državne vlasti.

Treći dio.

Sinodalno vijeće.

§ 10. Na čelu starokatoličke crkvene zajednice stoji biskupu uz bok od sinode izabrano sinodalno vijeće kao izvršna vlast.

§ 11. Sinodalno vijeće sastoji se od četiri duhovnika i pet svjetovnjaka imadu se izabrati kao redoviti članovi sinodalnog vijeća od onih katolika koji stanuju u mjestu biskupa ili bar u nevelikoj udaljenosti, a ostala četvorica kao izvanredni članovi izmedju onih, koji dalje stanuju. Ti izvanredni članovi sinodalnog vijeća pozivaju se na lično sudjelovanje samo kod važnih predmeta ili ih se pismeno zapita za mišljenje. (Zaključkom Crkvenoga sabora od 5. V. 1925. pod IV "Upravno vijeće imati će 12 članova, od kojih 8 svjetovnjaka, a 4

svećenika". Razumije se, da su polovica ovih redoviti, a polovica vanredni članovi (Visi "Starokatolik" god.. 1925. br. 5, str. 2. stup 2.)

§ 12. Članove sinodalnog vijeća bira sinoda apsolutnom većinom glasovnica u tajnom glasanju. Izvanredni članovi biraju se svaku put na jednu godinu. Od redovitih članova istupa svake godine po jedan duhovnik i jedan svjetovnjak, koje prvi put odredjuje ždrijeb, a poslije prema trajanju službe. Oni koji istupe mogu biti ponovno birani.

§ 13. Ako u toku godine istupi koji član sinodalnog vijeća, imadu ostali članovi izabrati zamjenika do slijedeće sinode.

§ 14. Sjednicama sinodalnog vijeća predsjeda biskup. Drugi je predsjednik svjetovnjak, izabran od članova sinodalnog vijeća.

§ 15. Generalni vikar je ovlašten, ako nije član sinodalnog vijeća, da prisustvuje sjednicama savjetujućim glasom. U odsuću biskupa sa potpunim pravom glasa.

§ 16. Predsjednik ima da na sjednice sinodalnog vijeća pozove, uz navod dnevnog reda, sve članove (redovite) i generalnog vikara. Sjednica može stvarati zaključke, ako su pored biskupa, ili – u njegovoj odsutnosti – pored generalnog vikara, prisutna barem tri redovita člana. Kod raspolovljenih glasova odlučuje predsjednik.

§ 17. Sinodalno vijeće upravlja fondovima za opće svrhe i ima da pred sinodom polaže račune.

Četvrti dio.

Sinoda.

§ 18. Svake se godine održaje sinoda. Nju saziva biskup, a u slučaju upražnjenja biskupske stolice, sinodalno vijeće. Redovito se održaje sinoda u duhovskom tjednu. No biskup može u sporazumu sa sinodalnim vijećem odrediti održanje sinode i u drugom vremenu. Jednako može biskup u sporazumu sa sinodalnim vijećem sazvati izvanredne sinode. Saziv sinode imade se svaki puta javiti odjelu za bogoštovlje i nastavu.

§ 19. Djelokrug sinode:

a) Odredjivanje sviju normativnih odredaba u unutarnjim poslovima, ticale se one službe božje ili uredjenja crkvenih odnošaja i t. d.

b) Definitivna odluka u svim crkvenim disciplinarnim stvarima protiv svećenika i svjetovnjaka.

c) Oporezovanje u opće svrhe.

d) Izbor biskupa.

e) Primanje i utvrdjivanje predloga na vladu, koji se tiču stvari, koje nisu često socijalne naravi.

f) Odredjivanje dotacije biskupu.

§ 20. Članovi sinode su:

a) biskup i sinodalno vijeće;

b) svi starokatolički svećenici;

c) po jedan izaslanik za svaku župu (odnosno organizaciju), koja ne broji ni manje ni više od 100 samostalnih muževa. Manje župe ili podružnice mogu se tako sastaviti, da na 50 do 100 muževa dolazi jedan izaslanik. Veće župe biraju na 100 muževa po jednog izaslanika, a osim toga još jednog, ako je prostatak veći od 50. Sve župe i podružnice imadu godimice 1. maja priposlati popis samostalnih muških članova. Župe (filijale) mogu izabrati izaslanicima samo članove dotične župe (dotične filijale).

§ 21. Legitimacije izaslanika ispituje sinodalno vijeće. O prepornim legitimacijama odlučuje sinoda.

§ 22. Sinodlano vijeće izradjuje poslovnik, koji predlaže sinodi na raspravljanje i primitak.

§ 23. Predlozi i peticije kao i prizivi i tužbe , o kojima se zahtjeva odluka sinode, moraju biti poslani najkasnije 14 dana pred zasjedanje sinodlanom vijeću, koje ih sa svojim priklopljenim mnijenjem predlaže sinodi. Kod vijećanja može svaki član iznositi svoje predloge, ali se ti predlozi uzimaju u raspravu samo onda, ako ih podupre najmanje 12 članova.

§ 24. Posljednjih 8 dana pred sinodu ima sinodalno vijeće pozvati i izvanredne članove na sjednicu i utvrditi predloge za sinodu.

§ 25. Sinodlano vijeće može važna pitanja ili takova koja su se pojavila za vrijeme sinode, predati komisiji stručnjaka, ili od pojedinaca zatražiti mnijenje.

§ 26. Svi predmeti, koji dolaze na raspravu u sinodi, podvrgnuti su zajedničkom dogovoru svih članova.

§ 27. U svim pitanjima odlučuje se apsolutnom većinom svih prisutnih glasova. Ako se glasovi raspolove, odlučuje predsjednik. Stvori li se zaključak većom manjinom od dvije trećine glasova, to se mora, ako to zahtjeva manjina ili sinodalno vijeće jednoglasno, to pitanje uputiti na slijedeću sinodu, koja u tom pitanju donosi pravovaljani zaključak jednostavnom većinom.

§ 28. Sinoda izabire svake godine 6 sinodalnih ispitivača, dva teologa i dva kanonista.

§ 29. Izbori za sinodlano vijeće imadu se provesti na koncu zasjedanja sinode.

§ 30. Sinodalno vijeće ima sinodi predložiti proračuna za sveopće crkvene potrebe. Sinoda odlučuje o dozvoli pojedinih stavka proračuna sa jednostavnom većinom.

§ 31. U koliko se ne mogu pomiriti sveopće crkvene potrebe iz drugih sredstava, ima sinoda pravo da tu svotu raspodjeli na pojedine župe odnosno filijale, obazirući se na broj članova i na njihovu platežnu sposobnost.

Peti dio.

Župe.

§ 32. Svaka župa stoji u pogledu dušobrižništva pod vodstvom župnika i biskupa; u ostalim župskim poslovima zastupa je župno vijeće i župna skupština.

§ 33. Članovi su župe svi stanovnici župnog područja, koji priznaju starokatoličku ispovijest i koji su kod župnog vijeća prijavljeni. ta prijava ima se uputiti i političkoj oblasti. Prijavljeni članovi unose se, davši svoj krsni list, u knjigu članova i vode se u popisu župnog vijeća.

§ 34. Župno vijeće sastoji se od župnika i najmanje 6, najviše 8 župnih vijećnika, koji svoju službu kao časnu, vrše besplatno.

§ 35. Vijećnici župnog vijeća izabiru se na župnoj skupštini apsolutnom većinom izmedju članova župe, koji imadu izborno pravo.

§ 36. Župni vijećnici izabiru se na tri godine. Svake godine istupa iz župnog vijeća jedna trećina prema trajanju službe; prva dva puta odredjuje se ždrijebom. istupili članovi mogu biti ponovno birani. Za pojedine u toku godine istupile članove imaju se u roku od četiri nedjelje za ostatak izbornog razdoblja birati novi.

§ 37. Župno vijeće bira iz svoje sredine predsjednika, njegova zamjenika, tajnika i blagajnika. Blagajnički se poslovi mogu predati i župnom članu izvan župnog vijeća uz nagradu.

§ 38. Pozive na sjednice ima da pošalje predsjednik, izuzevši žurne slučajeve, najkasnije dva dana prije, uz navod dnevnog reda. Na zahtjev trećine članova mora predsjednik sazvati sjednicu u roku od 8 dana.

§ 39. Za zaključak je potrebno prisustvo dvije trećine članova. Nisu li dvije sjednice bile sposobne stvoriti zaključak, može treća u istom predmetu stvoriti zaključak jednostavno natpolovičnom većinom glasova.

§ 40. U svima pitanjima odlučuje jednostavna većina prisutnih. Ako su glasovi raspolovljeni, odlučuje predsjednik.

§ 41. Župno vijeće:

a) sastavlja proračun;

b) ispituje blagajničke račune i daje blagajniku odrješnicu;

c) upravlja crkvenim imetkom i upotrebljava ga u granicama proračuna;

d) namješta crkvene činovnike (crkvenjake, orguljaše);

e) brine za red kod bogoslužja;

f) stara se za potpomaganje siromaha u crkvi:

g) saziva župne skupštine, vodi ih po predsjedniku, kojega izabire župno vijeće;

h) dopisuje s ostalim općinama, s biskupom u stvarima, koje se ne tiču dušobrižništva, i sa svjetovnim oblastima.

§ 42. Na župnoj skupštini sudjeluju svi punoljetni muški članovi župe, koji uživaju gradjanska prava.

§ 43. Župna se skupština sazivlje toliko puta, koliko je to potrebno, no najmanje jedanput u godini. Poziv ima da uslijedi najkasnije tri dana prije, a osim toga se najavljuje kod službe božje u nedjelju, koja je prije skupštine i to načinom, koji je u dotičnom mjestu8 u običaju, a skupština se drži nedjeljom poslije službe božje.

§ 44. U svim pitanjima odlučuje jednostavna većina prisutnih, a ako su glasovi raspolovljeni, predsjednik.

§ 45. Župna skupština odlučuje u slijedećim stvarima:

a) bira župnika i stalnog pomoćnika svećenika za dotičnu župu, izabire vijećnike žup. vijeća i izaslanike za sinodu;

b) odobrava proračun i odredjuje plaću župniku i pomoćnom svećeniku;

c) ustanovljuje porezni iznos za župne potrebe;

d) odlučuje o zaključku župnog vijeće glede otudjivanja nekretnina;

e) ovlašćuje župno vijeće za vodjenje pravnih sporova.

§ 46. Svakoj je župi dozvoljeno, ako to iziskuju osobite prilike, da mjesto ovoga statuta o župama (§§ 33.–47.) primi koji drugi. No taj se ne smije da protivi §§ 33., 34., 35., 42. i 43. i mora se poslati na odobrenje sinodalnom vijeću. Ne primi li župa od sinodalnog vijeća predloženu promjenu, to se ima stvar predložiti slijedećoj sinodi, a do konačne odluke ostaju na snazi odredbe sinodalnog vijeća.

§ 47. Vjernicima župe, koji su rastepeni po udaljenim mjestima, vrši bogoslužje svećenik najbliže župe, gdje su i župljani.

Šesti dio.

Župnici i pomoćni svećenici.

§ 48. Nitko ne može biti imenovan župnikom ili pomoćnim svećenikom, tko pored zahtjeva sadržanih u općem crkvenom pravu, ne posjeduje svojstva, propisana državnim zakonima.

§ 49. Biskup ne će nikoga posvetiti za svećenika, tko osim svojstava, što ih traže opći crkveni zakoni i dostojanstvo duhovnog staleža, nema i onih uvjeta, koji se traže za namještanje, i tko nije položio bogoslovni ispit nakon svršenog akademskog trogodišta. (Popunjeno zaključkom Crkvenog Sabora od 9. VI. 1927. Vidi "Starokatolik" go. 1927. br. 6., str. 4., stup. 2. pod 2.)

§ 50. Teološki se ispit održava pod predsjedanjem biskupa ili po njemu imenovanog zamjenika, pred povjerenstvom trojice teologa i jednog kanoniste. Te članove odabire biskup od potrebe do potrebe izmedju ispitivača, koje je sinoda izabrala (§ 29).

§ 51. Župnike bira općina, postavlja i potvrdjuje biskup. Protiv neopravdanog uskraćenja potvrde, pristoji općini pravo pritužbe na sinodu.

§ 52. Župnici se izabiru doživotno, a protiv volje može ih otpustiti sinoda, samo iz kanonskog razloga, i to poslije formalnog postupka. Taj postupak sastoji se iz istrage po jednom od sinodalnog vijeća odredjenom članu, iz prava obrane, iz osude sinodalnog vijeća odnosno sinode. Disciplinarne su kazne:

a) ukor od sinodalnog vijeća ili od sinode;

b) suspenzija na odredjeno vrijeme;

c) otpust iz službe, sa čime je spojen gubitak dohodaka.

§ 53. Biskup je ovlašten, u sporazumu sa sinodalnim vijećem po saslušanju dotičnog župnog vijeća, da suspendira svećenika najdulje do slijedeće sinode. Protiv takove suspenzije pripada pravo svećeniku pritužbe na sinodu. Takva pritužba ne ima odgodne moći, ako je biskup izrekao suspenziju u sporazumu sa župnim vijećem. Ne pristane li župno vijeće, to ima biskup, ne odustane li od suspenzije, odmah da provede istragu s kojom je spojena suspenzija.

§ 54. Na predstavku župnoga vijeća i uz privolu župnika mogu u župi biti namješteni pomoćni svećenici; za njih vrijede §§ 52., 53. i 54. Svećenici, koje je na zahtjev župnika i župnog vijeća biskup postavio za privremenu službu u kojoj župi, mogu u sporazumu sa sinodalnim vijećem biti u svako vrijeme opozvani, ali moraju biti opozvani, ako to župna skupština izjavi potrebnim ili zatraži župno vijeće iz važnih razloga.

§ 55. Ispražnjena dušobrižnička mjesta popunjuje biskup u sporazumu sa župnim vijećem.

§ 56. Naplata za mise, štolarine, novac za molitve i slično ne ubire se.

Promjene u Ustavu Starokatoličke Crkve

(Zaključak Crkvenog sabora od 27. V. 1926.)

1. – Naziv "Sinoda" promjenjuje se u "Crkveni Sabor"; a "Sinodalno Vijeće" u "Upravno Vijeće".

2. – §2. mijenja se i glasi: Biskup ima – prema načelima, kako su utvrdjena ovim odredbama – sva ona prava i dužnosti, koje opće pravo daje episkopatu. On ima pravo potvrditi po općinama izabranog župnika i svećenika; on podjeljuje sakramenat reda i sakramenat krizme, pregledava pojedine crkve, crkv. knjige i drugo. Biskup ima pravo u

svakoj crkvi (župi) služiti misu, propovijedati i t. d. Biskup s predsjednikom uprav. vijeća Hrvatske starokatoličke crkve zastupa biskupiju prema vani.

3. – § 3. glasi. Biskupa bira Crkveni sabor. Izborom ravna predsjednik upravnog vijeća, a ako je on zapriječen, onda jedna drugi svjetovnjak, izabran od upravnog vijeća.

4. – § 12. popunjuje se i ima da glasi: Članove upravnog vijeća Hrvatske starokatoličke crkve i predsjednika upravnog vijeća Hrvatske starokatoličke crkve bira crkveni sabor apsolutnom većinom glasovnica svakiput na jednu godinu. od redovitih članova istupa svake godine po jedan duhovnik i jedna svjetovnjak, koje prvi put odredjuje ždrijeb, a poslije prema trajanju službe. Oni, koji istupe mogu biti ponovno birani.

5. – § 14. mijenja se i onda glasi: Sjednice uprav vijeća Hrvatske starokatoličke crkve saziva predsjednik, a ako je on zaprečen ili odsutan njegov zamjenik. O svakoj sjednici i odnosnom dnevnom redu dužan je predsjednik da pismeno obavijesti biskupa ili u njegovu odsustvu vikara u svrhu prisustvovanja.

6. – § 18. ima nakon promjena i nadopuna da glasi: Svake se godine održaje crkveni sabor. Crkveni sabor saziva upravno vijeće Hrvatske starokatoličke crkve apoziv na crkveni sabor potpisuje biskup i predsjednik upravnog vijeća. Crkveni se sabor redovito održava u duhovskom tjednu; no može se i u drugo doba godine. Većina svih članova (redovitih i vanrednih) upravnoga vijeća može da zahtjeva u svako doba saziv izvanrednog crkvenog sabora. Isto tako mora upravno vijeće da sazove crkveni sabor, ako to pismeno traži jedna trećina članova crkvenog sabora. Saziv crkvenog sabora ima se svaki puta javiti ministru vjera.

7. – § 20. Mijenja se i nadopunjuje ovako: Članovi sinode su: a) biskup i svi članovi upravnog vijeća Hrvatske starokatoličke crkve;

b) svi starokatolički svećenici, koji vrše u župama ili crkvenim organizacijama dušobrižničku, propovjedničku ili vjeroučiteljsku službu;

c) svi pravi članovi duhovnog suda i branitelj ženidbenog veza;

d) svaka župa ili crkv. organizacija, koja ima najmanje dvadeset i pet muških članova s pravom glasa šalje svoga izaslanika, a prema broju glasača više; taj ključ po kome se ima birati broj izaslanika prema broju glasača, odredjuje svake godine crkveni sabor.

8. – § 22. popunjuje se i onda glasi: Crkvenom saboru predsjeda biskup kao počasni predsjednik, a predsjednik upravnog vijeća kao poslovni predsjednik. Ako je predsjednik upravnog vijeća odsutan ili zaprečen, zamjenjuje ga potpredsjednik upravnog vijeća Hrvatske starokatoličke crkve.

(*Ustav starokatoličke crkve nadopunjen zaključcima sabora Hrvatske starokatoličke crkve*, Zagreb, 1928., 8–18.)

PRILOG VII.

Pismo biskupa Kalogjere ministru vjera od 1. listopada 1925.

Biskup Hrvatske Starokatoličke Crkve gosp. ministru vera Beograd.

Sinodalno Vijeće Hrvatske Starokatoličke Crkve, povodom sklapanja konkordata izmedju naše Države i Vatikana u svojoj sjednici od 16. X. 1925. temeljito i svestrano je pretresalo to pitanje, te je jednodušno usvojilo ovu Predstavku, koju se častim upraviti u ime Hrvatske Starokatoličke Crkve.

I. Hrvatska Starokatolička Crkva najprije prosvjeduje, da naša država sklapa konkordat ma s kojom bilo Crkvom i u kojem to bilo smislu. Država bez da povrijedi niti najmanje ma koju bilo Crkvu, može i mora da u svom djelokrugu uredi crkvena pitanja legislativnim putem u svojoj skupštini, i ti zakoni jednako vrijede za sve Crkve u državi priznate, i za sve gradjane bez razlike vjeroispovijesti.

II. Nu, ako Država već hoće da sklapa konkordat, Hrvatska Starokatolička Crkva, kao Ustavom priznata Crkva u Državi S. H. S., prosvjeduje da se istodobno to ne čini i sa ostalim priznatim, te potom ravnopravnim Crkvama u Državi.

III. Hrvatska Starokatolička Crkva prosvjeduje protiv tih pregovora i stoga , što je ona, kao starokatolička Crkva, isto tako katolička Crkva, kao i rimokatolička. God. 1870. Rimski Papa proglasio je na Vatikanskom Saboru dogmatsku nauku, da je on po objavi i odredbi Božjoj vrhovni poglavar i nepogrešivi učitelj svih kršćana. Tom prigodom Katolička Crkva razdvojila se u dva ogranka: rimokatolički, koji je te nauke prihvatio, i starokatolički, koji te nauke nije prihvatio. Jedan i drugi ogranak tvrdi, da je pravi nastavak katoličke Crkve. Država nije nit pozvana niti kompetentna, da u tom sporu sudi; zato ona mora da jedan i drugi ogranak prosudjuje ravnopravno, te da prema jednom i drugom sasvim jednako postupa. Ako dakle Država hoće da vodi pregovore za konkordat sa predstavnikom rimokatoličkog ogranka, mora da ih istodobno vodi i sa predstavnikom starokatoličkog ogranka. Tomu bi se moglo prigovoriti samo onda, kada bi se to razdvojenje bilo dogodilo hirovito, bez teških razloga. Ali to ne stoji. Osim dogmatskih razloga, tu je po srijedi i razlog nove uredbe Crkve; taj je razlog odmah uočio i ondašnji Ministar za bogoštovlje i nastavu Bečke Vlade gosp. Stermayer, te je u svojoj pretstavci na Cara Austrijskog od 25. VII. 1870. tražio da Car proglasi u Austriji konkordat s Rimskim Papom ukinut, "jer je Papa postao drugačijim, dobio je naime neograničenu vlast u Crkvi", i Car Franjo Josip s patentom od 30. VII. 1870. proglasi s toga razloga konkordat u Austriji ukinutim. Razdvojenje dakle Katoličke Crkve bila je nužno nametnuta posljedica nove dogmatske nauke proglašene na Saboru vatikanskom za sve one Katolike, koji su htjeli da ostanu uz staru nauku Katoličke crkve. I stoga kad Država vodi pregovore za konkordat s predstavnikom rimokatoličkog ogranka, zahtijevamo da ih vodi istodobno i s predstavnikom starokatoličkog ogranka, jer jedan i drugi jednako predstavljaju katoličku Crkvu.

IV. Nadalje Hrvatska Starokatolička Crkva prosvjeduje protiv pregovora s Vatikanom za konkordat s razloga, što se ti pregovori vode bez njezina sudjelovanja, te je temeljna pogibelj, da bi taj konkordat mogao biti sklopljen na štetu prava onoga dijela Hrvata katolika, koji je danas organiziran u Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi. Danas naime Hrvate-

katolike ne predstavlja samo rimo-katolička Crkva, nego takodjer i Hrvatska Starokatolička Crkva, pa zato je i Hrvatska Starokatolička Crkva pozvana, da štiti prava Hrvata-katolika, jer su to naša i narodna i vjerska prava. Na obranu i osjeguranje tih prava pri sklapanju konkordata s Rimskim Papom, Hrvatsko-Starokatolička Crkva zahtjeva:

a) Sve katoličke crkve u našoj zemlji imaju služiti za suuporabu katolicima i rimokatoličke i starokatoličke Crkve po dogovoru. Te su crkve sagradili i posjedovali Hrvati-katolici, pa zato Hrvati-katolici imaju na njih pravo, opredijelili se oni bilo za rimokatolički bilo za starokatolički ogranak Katoličke Crkve. I jednima i drugima ima da Država jednako štiti to sveto pravo. Takova suuporaba crkava uredjena je naredbom vlasti u Njemačkoj (Baden), u Švajcarskoj, u Čehoslovačkoj i t. d. pa se ima da državnom naredbom i kod nas uredi. Hrvatska Starokatolička Crkva pripravna je u mjestima gdje postoje dvije ili više katoličkih crkava, da dodje i do jedne provizorne nagodbe glede uporabe jedne ili druge crkve. Ovim se ne tiče pitanje vlasništva katoličkih crkava, jer će se to pitanje posebno urediti u našoj Državi. Hrvatska Starokatolička Crkva s načelnih razloga u ovoja tačci nikako i uz nikakove odštete ne može odustati od svog zahtjeba.

b) Katolička konfesionalna grobišta imaju da ostanu zajednička i nerazdijeljena za katolike rimokatoličke i starokatoličke Crkve, jer ne ćemo da se odijelimo od grobova naših otaca i djedova, kada se nijesmo odijelili od njihove katoličke vjere i Crkve.

c) U pogledu crkvenih katoličkih zgrada, što ih uživaju biksupi, kanonici, župnici i druge ustanove rimokatoličke Crkve, u mjestima gdje nas ima ili nas ubuduće bude, tražimo dio istih, prema pravednoj nagodbi;

d) Isto tako u pogledu zemljišta ma koje bilo vrsti; naša će Crkva svoj dio tih zemljišta povratiti zakonitim putem narodu, komu pripadaju, a narod će svoje župnike obezbjediti za život na drugi dolični način.

e) zaklade, zadužbine i nadarbine katoličke Crkve u našim zemljama imaju se pravično doznačiti i rimokatoličkoj i starokatoličkoj crkvi.

f) Pravo vrhovnog raspolaganja sa prihodima svih imanja Katoličke Crkve po cijelom svijetu, dakle i u našoj Državi, što si ga je prisvojio Rimski Papa u novom Kodeksu (Canon 1499. § 2. i 1518.) nikako ne priznajemo, barem ne za onaj dio tih imanja, što će prije ili kasnije, po njenom razvoju pripasti Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi.

g) Napokon prava i povlastice, što ih je uživala Katolička Crkva do god. 1870. ako ih se priznaje rimo-katoličkoj Crkvi, mora ih se priznati i našoj Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi. To vrijedi i onda ako se je u odnosnim starim poveljama Katolička Crkva nazivala rimokatoličkom, jer je onda naziv rimo-katolički imao drugi smisao, nego li ga ima danas poslije Vatikanskog Sabora; u onom smislu, što ga je naziv rimo-katolički imao do Vatikanskog Sabora, svi smo se katolici pravom mogli nazivati rimokatolici, u koliko smo svi katolici priznavali rimskom Papi prvenstvo primat, ali primat historični i crkveni, a ne primat božanski i nepogrešivi.

V. napokon zahtijevamo da u eventualni konkordat nikako ne smije doći štogod, što bi bilo protivno smislu i duhu Ustava, naročito čl. 12., al. 5. i čl. 28., po kojima Državi pripada pravo vrhovnog nadzora nad općenjem pojedinih crkava sa njihovim vrhovnim vjerskim poglavicama van granica Države i vrhovna zaštita braka.

ovi zahtjevi sveta su prava Hrvata-katolika okupljenih u svojoj narodnoj Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi.

Hrvati-katolici odmah na Saboru vatikanskom preko svojih biskupa, kojima je na čelu bio Strossmayer, – izjavili su se protiv dogmatske nauke o svemoći i nepogrešivosti Rimskoga pape. Hrvatski su biskupi bili na strani opozicije; dapače je Strossmayer bio jedan od vođa opozicije. Hrvati-katolici bez razlike sloja i staleža odobrili su i potvrdili otpornost Strossmayera i drugih svojih biskupa protiv nove nauke. Ako se hrvatski biskupi nijesu odmah svrstali u starokatoličke redove, to je bilo – u ropstvu – pod presijom Beča i Pešte, kako je to Strossmayer izričito izjavio u svom pismu na Biskupa Reineknsa i Prof. Döllingera, koje se u prevodu prilaže.

Danas u vrijeme slobode u svojoj narodnoj državi, Hrvati-katolici uredili su svoju Hrvatsku Starokatoličku Crkvu, ostajući vjerni katoličkoj vjeri i crkvi svojih djedova, pa su uvjereni, da će im njihova sveta i narodna prava biti u narodnoj Državi obranjena i zaštićena.

Niti se ima naša Hrvatska Starokatolička Crkva prosudjivati po današnjem broju još svojih vjernika i organizacija. Na hiljade pristaša još nijesu izvršili formalnost zakona o prelazu jer čekaju novi interkonfesionalni zakon, ili zbog drugih ličnih razloga, ali su dušom s nama, i danas sutra bit će i formalno naši. Premda smo tek prošle godine proveli organizaciju, naša se Crkva dnevno razvija i napreduje, a svaki će dan sve to više, čim je Hrvati-katolici budu bolje upoznali, kao svoju pravu narodnu katoličku crkvu.

Molim Vas, gosp. Ministre da blagohotno izvolite uvažiti ovu opravdanu predstavku Hrvatske Starokatoličke Crkve te je proslijediti preporukom i na uvažavanje i drugim nadležnim Faktorima u našoj Državi.

Izvolite primiti gosp. Ministre izražaj osobitog štovanja.

Marko Kalogjera, biskup

(*Starokatolik,* 31. X. 1925., br. 10., 2–3.)

PRILOG VIII.

D. NIKO PETRIĆ
ŽUPNIK-NADPOP SOLINA
RANE
U KATOLIČKOJ CRKVI.
SPLIT 1917.
Brzotisak „NARODNE TISKARE" Br. 1780.

PRILOG IX.

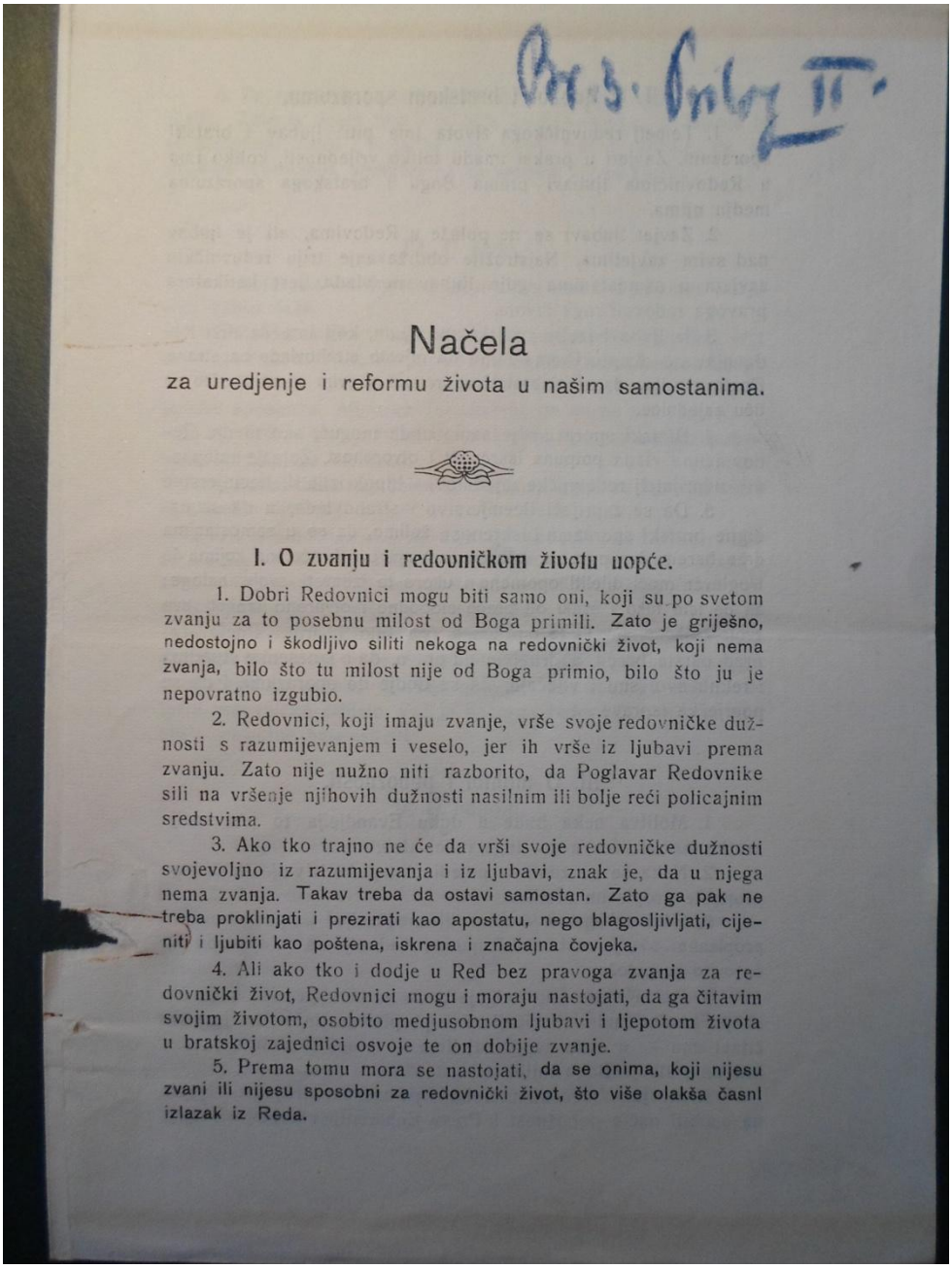

Br. 3. Prilog II.

Načela

za uredjenje i reformu života u našim samostanima.

I. O zvanju i redovničkom životu uopće.

1. Dobri Redovnici mogu biti samo oni, koji su po svetom zvanju za to posebnu milost od Boga primili. Zato je griješno, nedostojno i škodljivo siliti nekoga na redovnički život, koji nema zvanja, bilo što tu milost nije od Boga primio, bilo što ju je nepovratno izgubio.

2. Redovnici, koji imaju zvanje, vrše svoje redovničke dužnosti s razumijevanjem i veselo, jer ih vrše iz ljubavi prema zvanju. Zato nije nužno niti razborito, da Poglavar Redovnike sili na vršenje njihovih dužnosti nasilnim ili bolje reći policajnim sredstvima.

3. Ako tko trajno ne će da vrši svoje redovničke dužnosti svojevoljno iz razumijevanja i iz ljubavi, znak je, da u njega nema zvanja. Takav treba da ostavi samostan. Zato ga pak ne treba proklinjati i prezirati kao apostatu, nego blagosljivljati, cijeniti i ljubiti kao poštena, iskrena i značajna čovjeka.

4. Ali ako tko i dodje u Red bez pravoga zvanja za redovnički život, Redovnici mogu i moraju nastojati, da ga čitavim svojim životom, osobito medjusobnom ljubavi i ljepotom života u bratskoj zajednici osvoje te on dobije zvanje.

5. Prema tomu mora se nastojati, da se onima, koji nijesu zvani ili nijesu sposobni za redovnički život, što više olakša časni izlazak iz Reda.

Načela za uređenje i reformu života u našim samostanima (HDA, *Ostavština Dragutina (Jeronima) Tomca)*

PRILOG X.

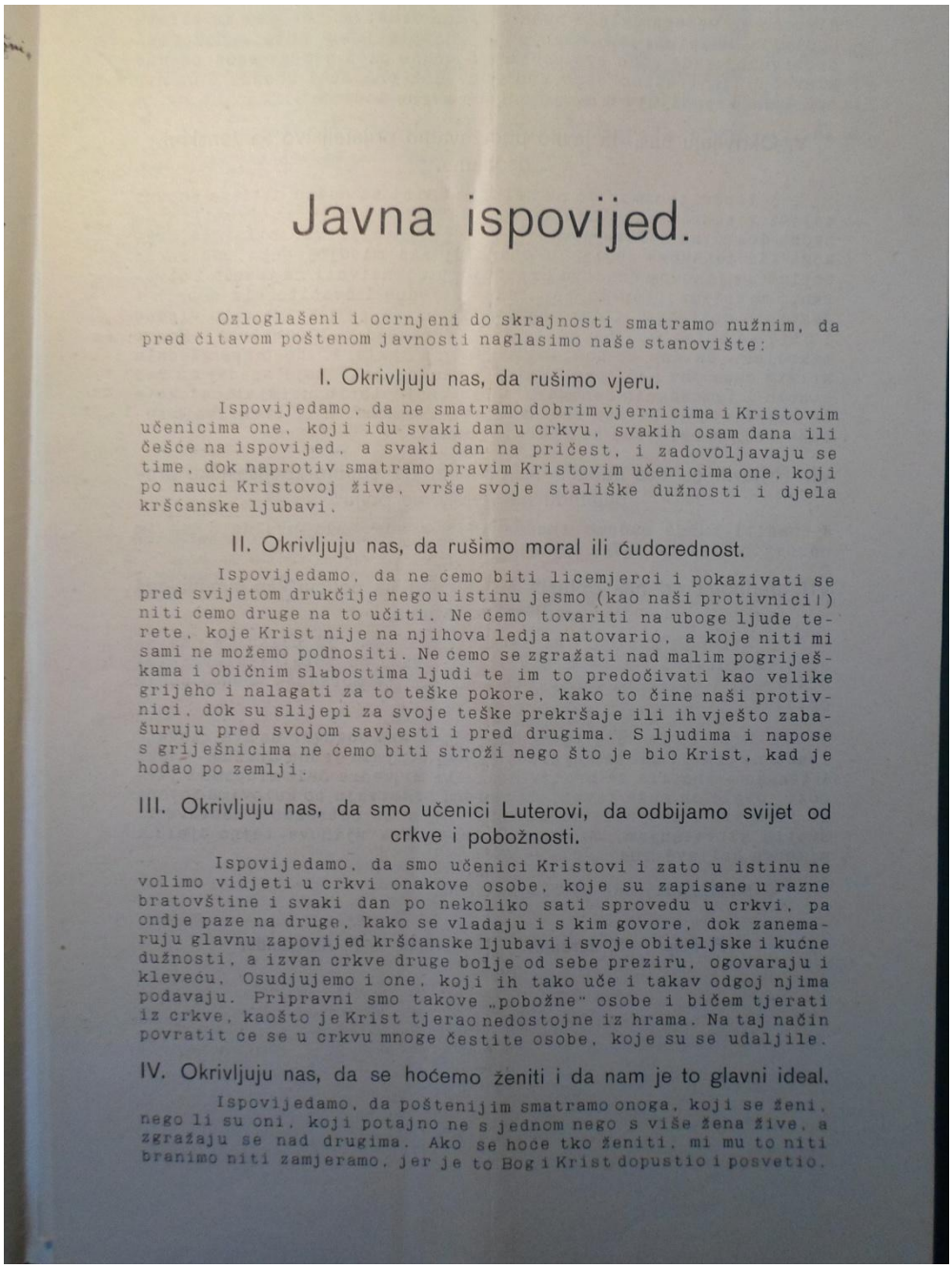

Javna ispovijed.

Ozloglašeni i ocrnjeni do skrajnosti smatramo nužnim, da pred čitavom poštenom javnosti naglasimo naše stanovište:

I. Okrivljuju nas, da rušimo vjeru.

Ispovijedamo, da ne smatramo dobrim vjernicima i Kristovim učenicima one, koji idu svaki dan u crkvu, svakih osam dana ili češce na ispovijed, a svaki dan na pričest, i zadovoljavaju se time, dok naprotiv smatramo pravim Kristovim učenicima one, koji po nauci Kristovoj žive, vrše svoje stališke dužnosti i djela kršćanske ljubavi.

II. Okrivljuju nas, da rušimo moral ili ćudorednost.

Ispovijedamo, da ne ćemo biti licemjerci i pokazivati se pred svijetom drukčije nego u istinu jesmo (kao naši protivnici!) niti ćemo druge na to učiti. Ne ćemo tovariti na uboge ljude terete, koje Krist nije na njihova ledja natovario, a koje niti mi sami ne možemo podnositi. Ne ćemo se zgražati nad malim pogriješkama i običnim slabostima ljudi te im to predočivati kao velike grijeho i nalagati za to teške pokore, kako to čine naši protivnici, dok su slijepi za svoje teške prekršaje ili ih vješto zabašuruju pred svojom savjesti i pred drugima. S ljudima i napose s griješnicima ne ćemo biti stroži nego što je bio Krist, kad je hodao po zemlji.

III. Okrivljuju nas, da smo učenici Luterovi, da odbijamo svijet od crkve i pobožnosti.

Ispovijedamo, da smo učenici Kristovi i zato u istinu ne volimo vidjeti u crkvi onakove osobe, koje su zapisane u razne bratovštine i svaki dan po nekoliko sati sprovedu u crkvi, pa ondje paze na druge, kako se vladaju i s kim govore, dok zanemaruju glavnu zapovijed kršćanske ljubavi i svoje obiteljske i kućne dužnosti, a izvan crkve druge bolje od sebe preziru, ogovaraju i klevecu. Osudjujemo i one, koji ih tako uče i takav odgoj njima podavaju. Pripravni smo takove „pobožne" osobe i bičem tjerati iz crkve, kaošto je Krist tjerao nedostojne iz hrama. Na taj način povratit ce se u crkvu mnoge čestite osobe, koje su se udaljile.

IV. Okrivljuju nas, da se hoćemo ženiti i da nam je to glavni ideal.

Ispovijedamo, da poštenijim smatramo onoga, koji se ženi, nego li su oni, koji potajno ne s jednom nego s više žena žive, a zgražaju se nad drugima. Ako se hoće tko ženiti, mi mu to niti branimo niti zamjeramo, jer je to Bog i Krist dopustio i posvetio.

Javna ispovijed ((HDA, *Ostavština Dragutina (Jeronima) Tomca)*

PRILOG XI.

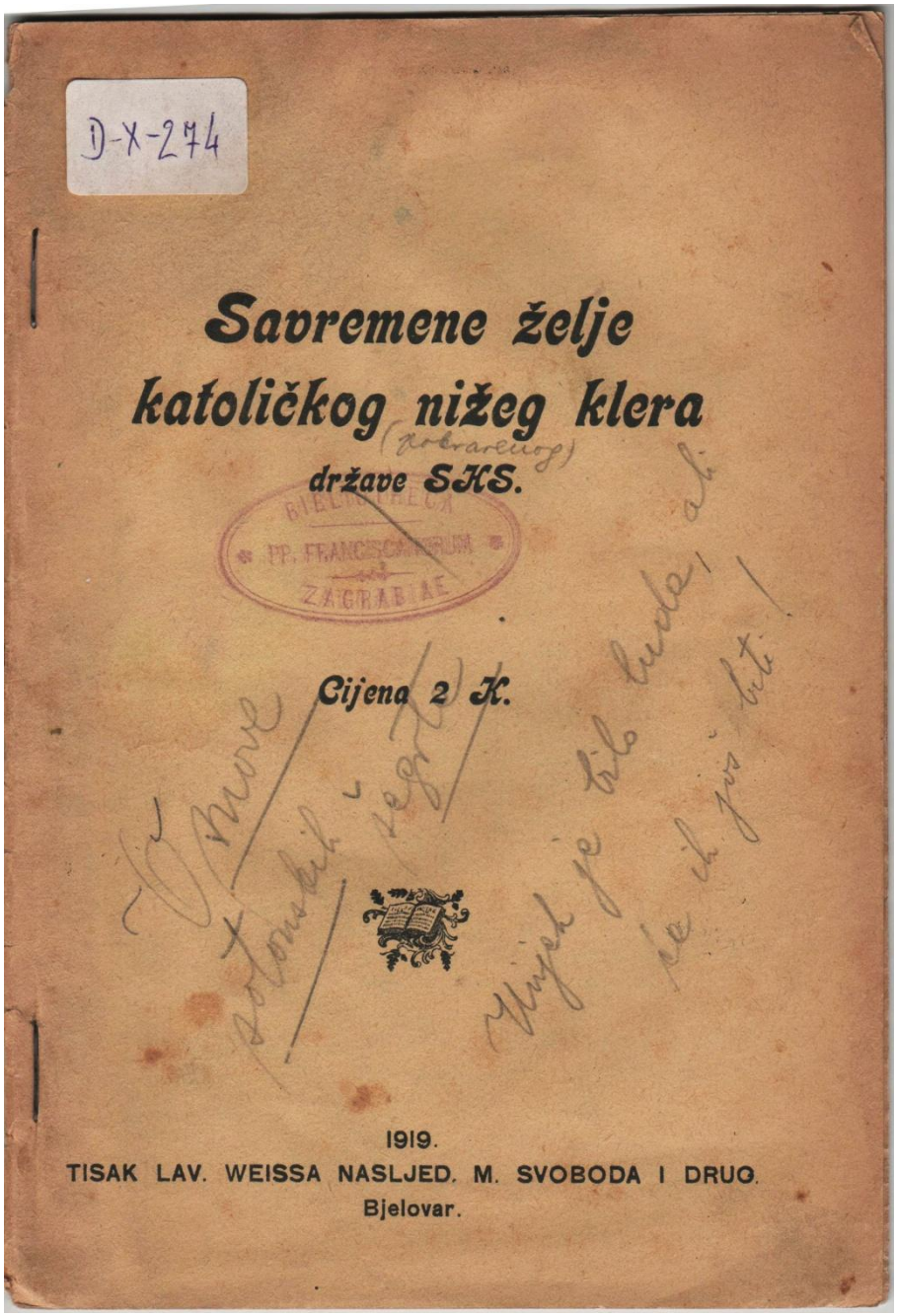

D-X-274

Savremene želje katoličkog nižeg klera

(pokrarenog)

države SKS.

BIBLIOTHECA PP. FRANCISCANORUM ZAGRABIAE

Cijena 2 K.

Vrove potonskih i šegrta

Unjek je bilo lude, ali ke ih još biti!

1919.
TISAK LAV. WEISSA NASLJED. M. SVOBODA I DRUG.
Bjelovar.

PRILOG XII.

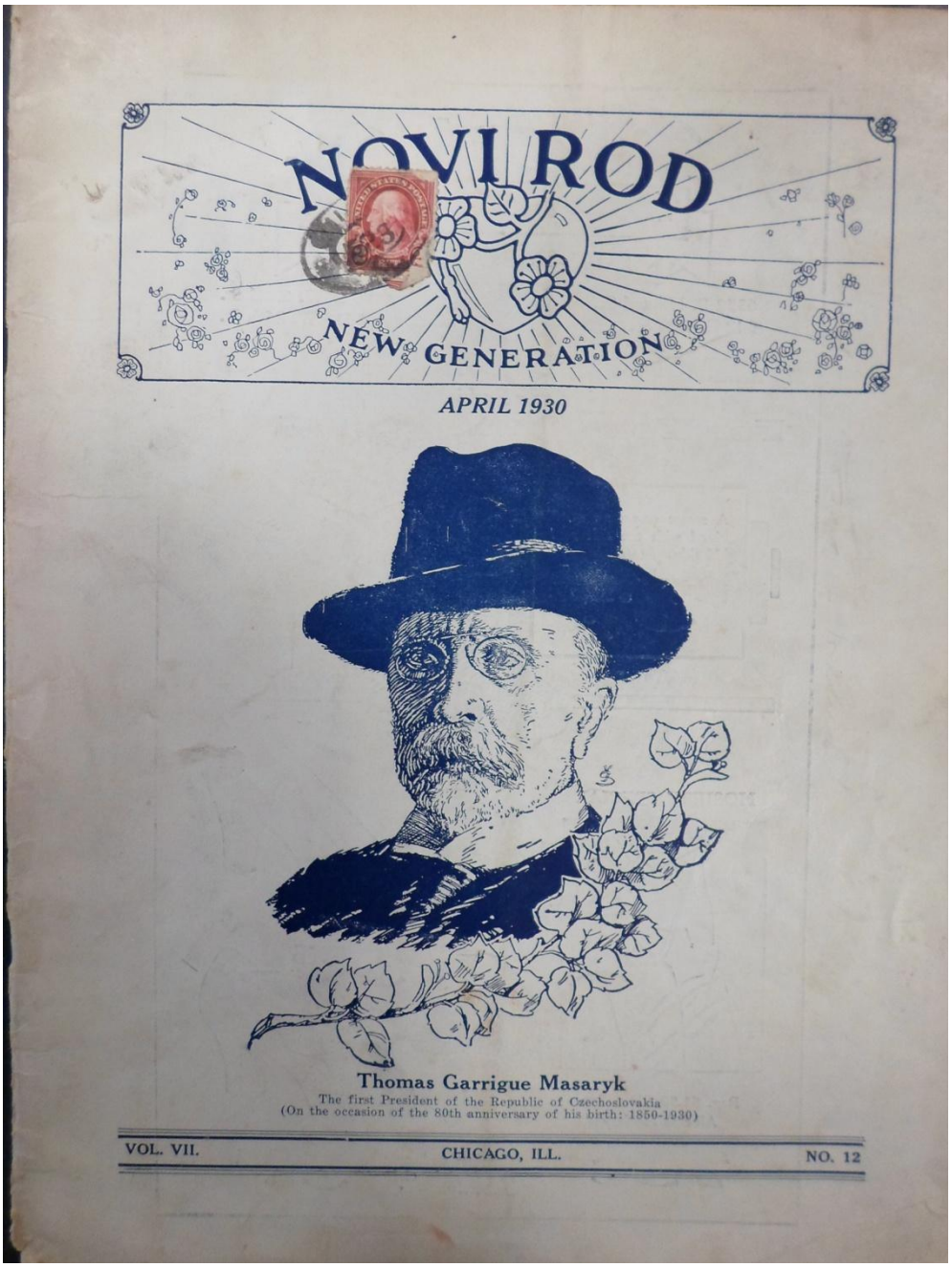
NOVI ROD
NEW GENERATION
APRIL 1930
Thomas Garrigue Masaryk
The first President of the Republic of Czechoslovakia
(On the occasion of the 80th anniversary of his birth: 1850-1930)
VOL. VII.
CHICAGO, ILL.
NO. 12

PRILOG XIII.

Marko Kalogjerà, prvi biskup Hrvatske starokatoličke crkve (1924.–1957.)

PRILOG XIV.

Posveta Marka Kalogjere za biskupa u Utrechtu 25. II. 1924. (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb 1931., 39.)

PRILOG XV.

BISKUP HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE U JUGOSLAVIJI
ZAGREB

PRILOG XVI.

Marko Kalogjerà i Sinodalno vijeće 1924 godine.

PRILOG XVII.

Starokatolička crkva u Stenjevcu (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb 1931., 63.)

PRILOG XVIII.

Zaključak plenarne sjednice Upravnog Vijeća Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu,

održane dne 27. rujna 1928.

Borba, koju već dugo vremena vodi Upravno Vijeće Hrvatske Starokatoličke Crkve proti biskupu **Marku Kalogjeri** dosegla je svoj vrhunac. U sjednici plenuma održanoj 27. rujna ove godine prihvaćen je jednoglasno slijedeći zaključak:

1. S razloga, što je biskup Marko Kalogjera — kako se to razabire iz njegove okružnice — zaveo u bludnju g. Ministra Vjera i naveo ga na to, da je izdao protuustavno »Rešenje« od 15. septembra 1928. V. Br. 11177., kojim se duboko vredja Ustavom i zakonom zajamčena sloboda priznate crkve i Ministarskim riješenjem od 18. XII. 1923. V. K. Br. 3389. i od 4. aprila 1924. V. K. Br. 15360 potvrdjena i priznata, a u našem crkvenom Saboru donesena i njim garantovana autonomija Hrvatske Starokatoličke Crkve. Gornjim rešenjem samovoljno se suspenduju najvažnije odredbe crkvenog ustava, a stavljaju izvan snage već potvrdjeni i odobreni saborski zaključci te crkveni propisi, po kojima se naša crkva do sada upravljala — dočim se stavljaju zahtjevi i odredbe, koje su u direktnoj opreci sa ustrojstvom i duhom Starokatoličke Crkve kao takove.

2. S razloga, što je Upravno Vijeće bilo prisiljeno proti biskupu Marku Kalogjeri podnijeti obrazloženu tužbu na Državni Savjet i Glavnu Kontrolu, koje dokumentirane tužbe same po sebi čine g. Marka Kalogjeru nemogućim, da dalje obnaša čast i službu biskupa u Hrvatskoj Starokatoličkoj Crkvi.

3. S razloga, što je g. Marko Kalogjera zaveo jedan sistem, da suspendira sve svećenike, koji u zajednici sa Crkvenim Saborom i Upravnim Vijećem čuvaju duh i demokratske slobode naše Crkve — po metodama apsolutističkim od služenja svete mise i propovijedi.

4. S razloga, što je Upravno Vijeće moralo o postupcima biskupa Marka Kalogjera obavijestiti »Utrechtsku Uniju« starokatoličkih Crkava i ova očekuje konkretne zaključke i odluke Hrvatske Starokatoličke Crkve.

5. S razloga, što se biskup Marko Kalogjera osobno upustio u neke veze sa »Marijavitskom Crkvom« u Poljskoj, koja je god. 1924. osudjena i isključena iz Unije Starokatoličkih Crkava, čiji predstavnik stoji danas pred državnim sudištem, pod optužbom radi odvratnih nemoralnih čina.

6. S razloga, što je svaki napredak ove naše narodne crkve vanredno težak sve dotle dok je njezinim biskupom čovjek, koji je u hrvatskoj javnosti postao nemoguć zbog mnogih i teških optužba protiv njega iznešenih pred zagrebačkim sudbenim stolom, a koje on nije ni do danas oprovrgao, akoprem je to pred Upravom Crkve zajamčio, pod kojim je uvjetom jedino mogao ostati na svom položaju.

S ovih razloga — nemoguće je trpjeti, da bude i jedan čas dulje duhovnim predstavnikom naše Crkve ovakav čovjek, a pošto postoji pogibao, da će i dalje kako je činio do sada danomice izmišljati nove intrige, poduzimati nove podvige, koji smjeraju na štetu i rasap naše narodne Crkve — zaključio je plenum Upravnog Vijeća, da od danas ne priznaje g. Marka Kalogjeru svojim biskupom, niti smatra obvezatnim bilo kakve njegove odredbe za bilo, kojeg našeg vjernika i svećenika. Stoga Upravno Vijeće poziva sva župna vijeća i sve vjernike, da sve dopise g. Marka Kalogjere i njegove (biskupske) kancelarije povrate istome natrag.

U roku od dva mjeseca ima se sastati — prema odredbama Ustava i odredbi ovogodišnjega Crkvenoga Sabora — ponovni Crkveni Sabor za godinu 1928., koji će donijeti konačni zaključak i sud o g. Marku Kalogjeri.

Do sastanka ovoga Crkvenoga Sabora povjerilo je Upravno vijeće upravu biskupije Hrvatske Starokatoličke Crkve g. **Stjepanu Zagorcu**, članu Upravnoga Vijeća u smislu § 8. Ustava Hrvatske Starokatoličke Crkve — imenovavši ga Upraviteljem Biskupije.

U Zagrebu, 27. rujna 1928.

Upravno Vijeće Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu:

Dr. Alfons Šemper, predsjednik v. r., Donković Ante, v. r., Franić Ivo, v. r., Malović Ante, v. r., Zagorac Stjepan, v. r., Čengić Grgo, v. r., Horvat Vladimir, v. r., Jembrek Stjepan, v. r., Nikola Turković, v. r.

Zaključak plenarne sjednice Upravnog vijeća Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu 27. rujna 1928. (Muzej grada Koprivnice, *Arhivska zbirka*)

PRILOG XIX.

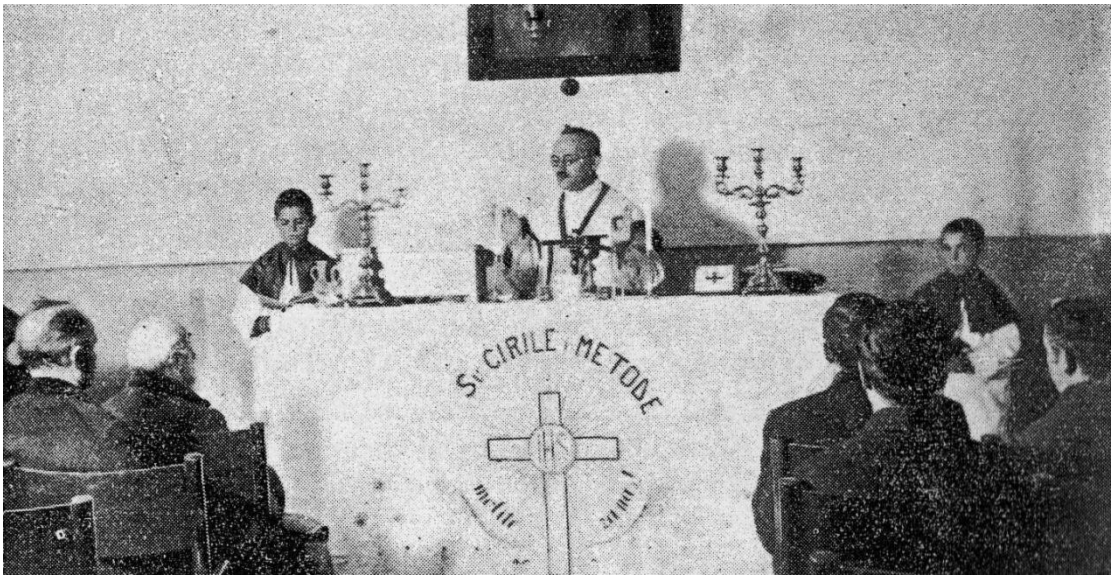

Starokatolička misa u Sarajevu (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb 1932., 35.)

PRILOG XX.

Vjernici kod posvete crkve sv. Antuna u Stenjevcu 20. studenog 1927. (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb 1931., 63.)

PRILOG XXI.

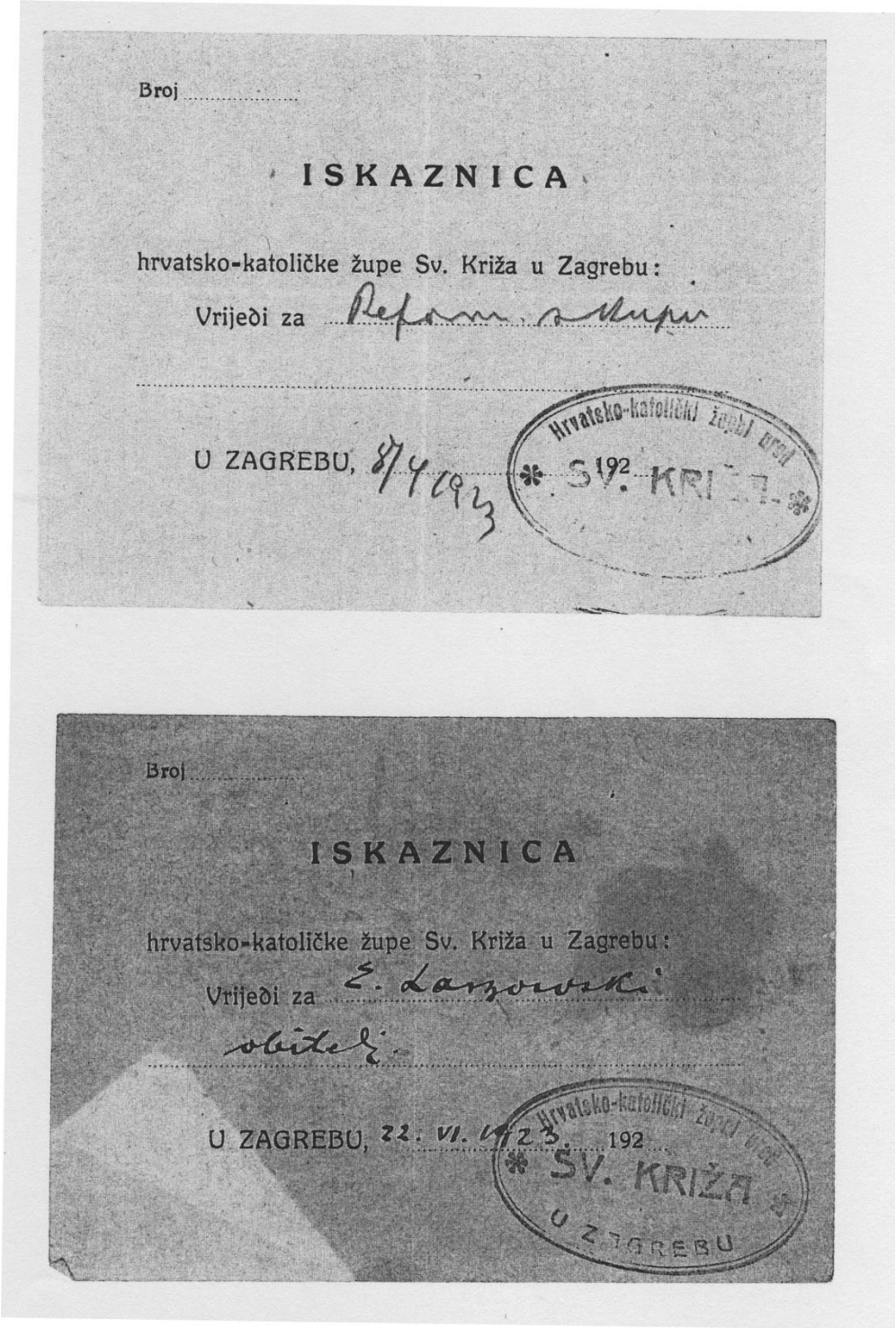

Broj .....

ISKAZNICA

hrvatsko-katoličke župe Sv. Križa u Zagrebu:

Vrijedi za Reform. crkvu

U ZAGREBU, 8/4 1923 192

Hrvatsko-katolički župni ured * SV. KRIŽA *

Broj .....

ISKAZNICA

hrvatsko-katoličke župe Sv. Križa u Zagrebu:

Vrijedi za E. Laszowski

obitelj

U ZAGREBU, 22. VI. 1923 192

Hrvatsko-katolički župni ured * SV. KRIŽA * U ZAGREBU

Iskaznica Emilija pl. Laszowskog, člana hrvatsko-katoličke župe sv. Križa (HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.)

PRILOG XXII.

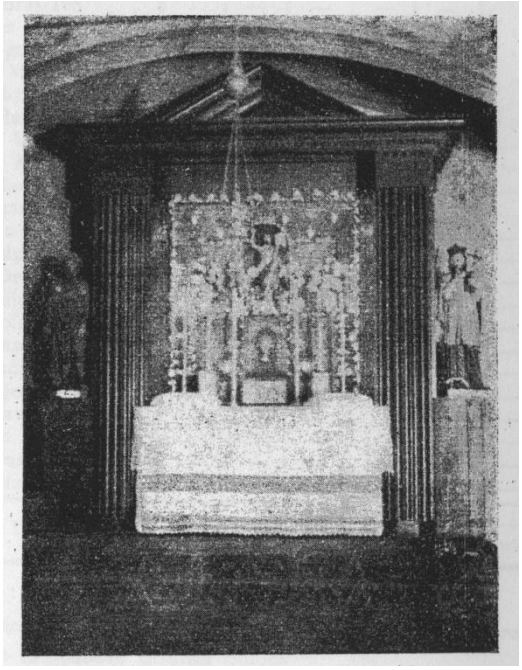

Starokatolička župna crkva i oltar sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb 1932., 55.)

PRILOG XXIII.

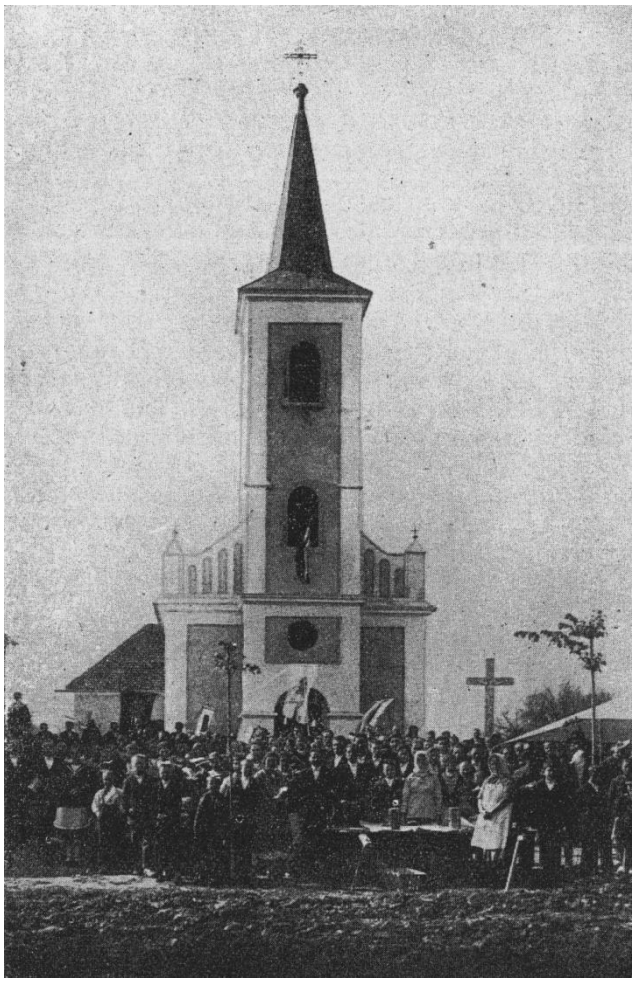

Statokatolička župna crkva u Šaptinovcima (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb 1937., 60.)

PRILOG XXIV.

Posvećeni biskup i generalni vikar Vladimir Kos s predstavnicima vlasti, župnikom Mihom Dubravčićem i vječnicima u Šaptinovcima 1937. (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb 1937., 61.)

PRILOG XXV.

Starokatolički vjernici ispred župne crkve sv. Križa u Zagrebu 26. prosinca 1930. (*Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb 1931., 53.)

PRILOG XXVI.

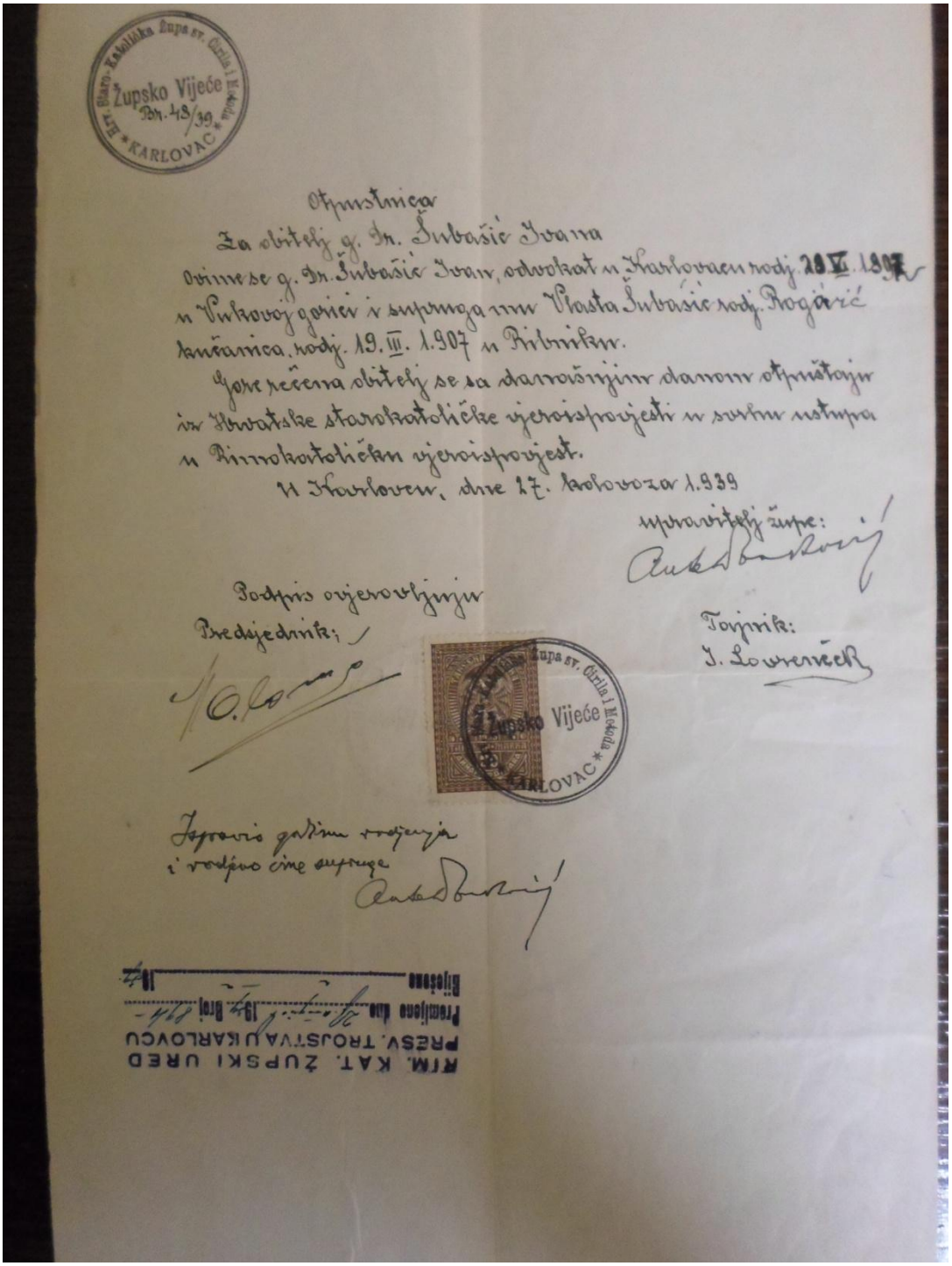

Potvrda o prijelazi Ivana i Vlaste Šubašić sa starokatoličke na rimokatoličku vjeru 1939. godine (Arhiv župe Presvetoga Trojstva Karlovac, *Miscelanea)*

PRILOG XXV.

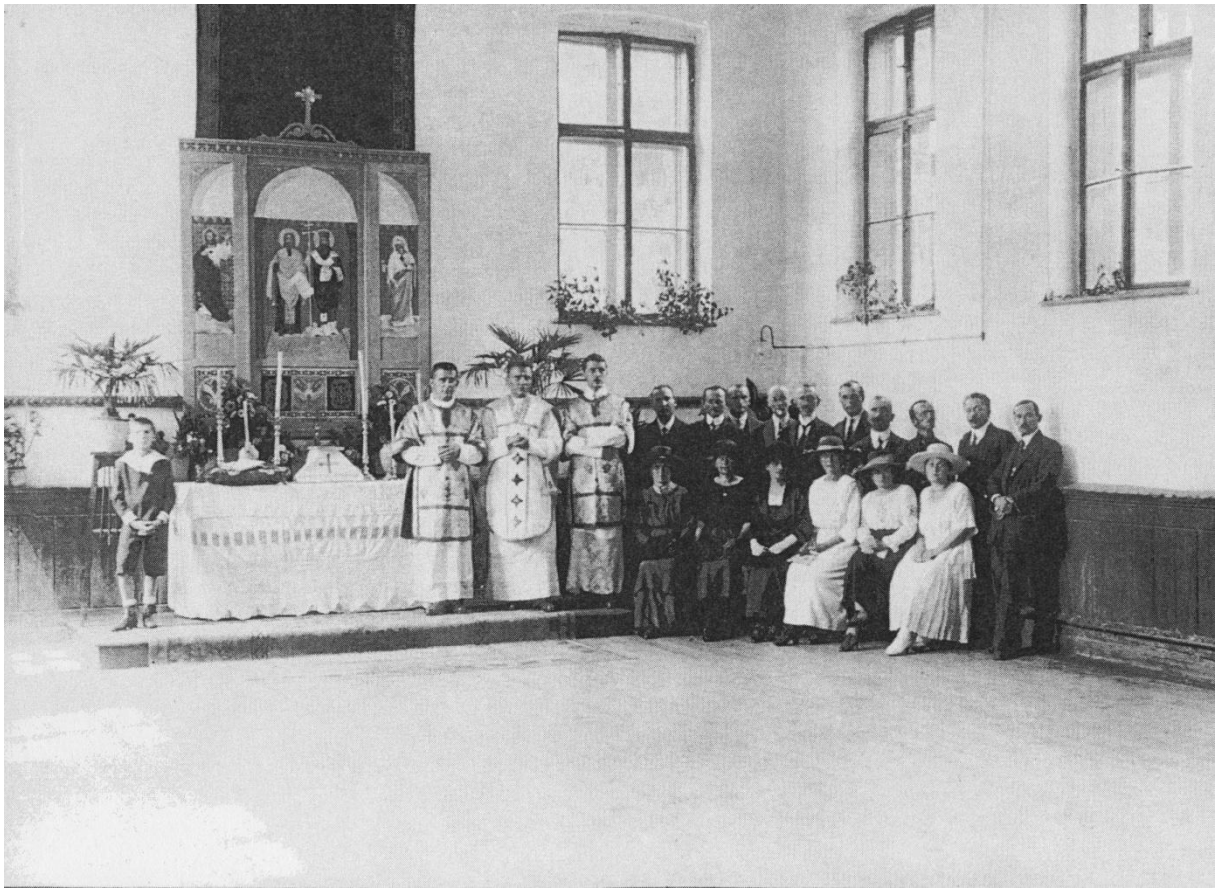

Posveta oltara hrvatsko-katoličke župe u Koprivnici 1923. (HDA, *Osobni fond Emilija Laszowskog*, kut. 64.)

LITERATURA I IZVORI

I. Knjige, znanstvene rasprave i članci, te enciklopedije i leksikoni

- *Almanah grada Sušaka,* Turistička biblioteka Jadran, Sušak, 1938.
- Ante ALFIREVIĆ, *Starokatolici i Strossmayer,* Popularno naučna knjižnica "Hrv. kat. narod. svaeza" u Zagrebu, Zagreb, 1924.
- Josip BADALIĆ, Pjesnik Milan Pavelić i Hrvatski katolički pokret, u: *Marulić, hrvatska književna revija. Časopis za književnost i kulturu,* Zagreb, 22(1989.)6, 733–737.
- Stjepan BAKŠIĆ, *Vjerske sekte u našim krajevima. Pokret t. zv. reformnog klera. Starokatolici,* Popularno naučna knjižnica "Hrv. kat. narod. svaeza" u Zagrebu, Zagreb, 1924.
- Mile BOGOVIĆ, Crkvena povijest Rijeke od 1889. do 1924., u: *Zbornik radova Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme,* Darko DEKOVIĆ (ur.), Matica hrvatska, Ogranak Rijeka, Rijeka, 1997.
- Matija BERLJAK, *Dr. Josip Pazman,* Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u zagrebu, Zagreb–Rim, 2015.
- Robert W. CARUSO, *The Old catholic Church,* Berkeley, 2009.
- Nikola CERJAK, *Katolički svećenici svojemu narodu*, Udruženje hrvatskih katoličkih svjetovnjaka, Zagreb, 1920.
- Đuro DEŽELIĆ-Dora SEČIĆ-Milan PETKOVIĆ, *Dr. Velimir Deželić stariji (1864.–1941.),* Družba "Braća Hrvatskog Zmaja", Hrvatski državni arhiv, nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, 2002.
- Velimir DEŽELIĆ, *Kardinal Haulik nadbiskup zagrebački,* Tipografija, Zagreb, 1929.
- Kamilo DOČKAL, *Udio srpske crkve u češkom reformnom pokretu,* Zagreb, 1942.
- Dolijao Kalogjerá Marko, Zagreb, 1924.
- Ante DONKOVIĆ-Stjepan VIDUŠIĆ, *Katolički svećenici svojemu narodu o Hrvatskoj katoličkoj crkvi,* Udruženje hrvatskih katoličkih svjetovnjaka, Zagreb, 1921.
- Đuro Vilović, u: *Hrvatski leksikon,* Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1997., 643–644.
- August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve,* Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.

- Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert,* Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Rijeka, 1995.
- Josip GUNČEVIĆ, *Zašto se katolički svećenici ne žene?,* Narodna knjižara Zagreb, Zagreb, 1919.
- Josip GUNČEVIĆ, *Silab i moderne zablude,* Hrvatska tiskara F. P. Mostar, Mostar, 1921.
- Zlatko GURSKY, *Karlovac. Panorama jednog vremena*, Župni ured sv. tri kralja Karlovac, Zagreb, 1991.
- Victor James HORTON, *The Old Catholic Church,* Saint Gabriel, 2010.
- Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj,* Zagreb, 2001.
- *Hrvatska starokatolička crkva*, Šaptinovci , 2007.
- Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve,* sv. VI/2., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981.
- Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve,* VI/1., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.
- Hubert JEDIN, *Crkveni sabori,* kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.
- *Književni godišnjak,* Krsto ŠPOLJAR-Miroslav VAUPOTIĆ (ur.), Zagreb, 1961., 221–222.
- *Mali katekizam nauke Isusa Hrista,* Hrvatska starokatolička crkva, Zagreb, 1934.
- Marko KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva,* Zagreb, 1924.
- Marko KALOGJERÁ, *Staro-katolici. Ko smo-i-zašto smo,* Zagreb, 1930.
- Marko KALOGJERÁ, *Hrvatska starokatolička crkva. Glavne upute,* Zagreb, 1935.
- Marko KALOGJERÁ, *Vjerujem u oproštenje grijeha po nauci Isusa Hrista,* Zagreb, 1934.
- Marko KALOGJERÁ, *Hrvatska crkva,* Zagreb, 1932.
- Marko KALOGJERÁ, *O Hrvatskoj Crkvi u petnajestoj godini njezina obnovljenja,* Zagreb, 1939.
- Vicko KAPITANOVIĆ, Hrvatski katolički pokret od Riječkih Novina do kraja Prvoga svjetskog rata, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 409–436.
- Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Antun Schlegel vodeća ličnost u novinarstvu Hrvatske do 1929. godine, u: *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice,* Osijek (2001.), 91–114.
- Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija,* Prometej, Zagreb, 2005.

- Milivoj KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić. Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik,* Hrvatski zemljopis Naklada dr. Feletar, Koprivnica, 2001.
- Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.,* Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994.
- Jure KRIŠTO, Petra Rogulja i razvoj Hrvatskog katoličkog pokreta, u: *Croatica Christiana Periodica,* Zagreb, 25(2001.)47.
- Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.–1945.,* Glas koncila, Zagreb, 2004.
- Vojislav KUJUNDŽIĆ, *Slobodno-zidarska čitanka. Istina o slobodnom zidarstvu,* Beograd, 1940.
- Michael A. LEEDEN, *The first Duce-D'Annunzio at Fiume,* Baltimore–London, 1977.
- Tomáš Garrigue MASARYK, *Borba za samoodredjenje,* Nakladni odio Jugoslavenskog novinskog d.d. u Zagrebu, Zagreb, 1920**.**
- Tomáš Garrigue MASARYK, *Jan Hus. Češki preporod i češka reformacija,* Zagreb, 1923.
- Tomáš Garrigue MASARYK, *Svetska revolucija. Ratne uspomene i razmatranja 1914–1918,* Kosmos, Beograd, 1935.
- Tomáš Garrigue MASARYK, *Najnovija filozofija religije (pregled),* Zagreb, 1908.
- Zlatko MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919–1924. god.), u: *Povijesni prilozi,* Zagreb, 8(1989.)
- Zlatko MATIJEVIĆ, *U sjeni dvaju orlova,* Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- Zlatko MATIJEVIĆ, Hrvatski katolički seniorat–ekskluzivna organizacija Hrvatskog katoličkog pokreta 1912.–1919., u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 457–468.
- Zlatko MATIJEVIĆ, Biskup Mahnić i talijanska okupacija otoka Krka (1918.–1920.). U povodu 150. obljetnice Mahnićeva rođenja i 80. godišnjice njegove smrti, u: *Croatica Christiana Periodica,* Zagreb, 25(2001.)47, 149–171.
- Zlatko MATIJEVIĆ, Riječki kapucin o. Jeronim (Dragutin) Tomac i njegov neuspjeli pokušaj reforme Katoličke crkve (1918.–1920. god.), u: *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme,* Darko DEKOVIĆ (ur.), Matica hrvatska Ogranak Rijeka, Rijeka, 1996.
- Zlatko MATIJEVIĆ, Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižeg rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.), u: *Podravina,* Koprivnica, 4(2005.)7.

- Zlatko MATIJEVIĆ, Radičevac iz "Esplanade". Prilog poznavanju političke biografije vlč. dr. Ljudevite Kežmana (1927./1928.), u: *PILAR–časopis za društvene i humanističke studije,* Zagreb, 2(2007.)4(2),
- Zlatko MATIJEVIĆ, Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana: od "Memoranduma" za Mirovnu konferenciju u Parizu do odlaska u Sjedinjene Američke Države (1919.–1922.), u: *Časopis za suvremenu povijest,* Zagreb, 38(2006.)3.
- Zlatko MATIJEVIĆ, Otapali ili odbačeni anđeli? Nastanak Hrvatske starokatoličke crkve, u: *Hrvatska revija,* Zagreb, 1(2001)
- Zlatko MATIJEVIĆ, *Između sna i jave,* Zagreb, 2016.
- Hrvoje MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuraske diktature,* Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1972.
- Ivo MAŽURAN, Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine, u: *JAZU – Radovi zavoda za znanstveni rad,* Zagreb, (1988.)2
- Jasminka MILETIĆ, Riječke novine i Hrvatski katolički pokret, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Glas koncila, Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb, 2002., 403–408.
- Bozhidar MILOSEVICH, *My Conversion. Why I Left the Church of Rome,* New York City, 1948.
- Ivica MIŠKULIN, Čaglićka epizoda – prilog životopisu Josipa Buturca, u: *Croatica Christiana Periodica,* Zagreb, 66(2010.), 87–113.
- Martin MORALES, Ukinuće: povijesni izazov, u: *Jubilej Družbe Isusove. 200 godina od ponovne uspostave (1814.–2014.),* Marijan STEINER-Ivan ŠESTAK (ur.), Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb, 2014.
- C. B. MOSS, *The Old Catholic Movement. Its Origins and History,* Berkeley, 2005.
- Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji. Politički i pravni aspekti konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije,* Crkva u svijetu, Split, 1978.
- Ivan MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata. (Masoni i Jugoslavija)*, Naklada Bošković, Split, 2005.
- Krešimir NEMEC, Svi paradoksi Đure Vilovića, u: Đuro VILOVIĆ, *Majstor duša,* Naklada Mlinarec-Plavić, Zagreb, 2003., 231–253.
- John Henry NEWMAN, *Il Papa, il Sillabo e L'Infallibilita papale,* Torino, 1909.
- Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj,* Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.

- Novi protestanti i skizmatici-starokatolici, u: *Obnovljeni život,* Zagreb, 5(1924.)4
- Janko OBREŠKI, *Hrvati prema nepogrešivosti papinoj prigodom Vatikanskog sabora 1869/70.*, Križevci, 1921.
- Josip PAZMAN, Povijest zakona o celibatu, u: *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 10(1919.)1
- Daniel PATAFTA, Privremena vlade u Rijeci (listopad 1918.–siječanj 1924.), u: *Časopis za suvremenu povijest,* Zagreb, 38(2006.)1
- Sabina PAVONE, Družba Isusova u burnom vremenu od 1740. do ukinuća 1773., u: *Jubilej Družbe Isusove. 200 godina od ponovne uspostave (1814.–2014.),* Marijan STEINER-Ivan ŠESTAK (ur.), Hrvatska provincija Družbe Isusove, Zagreb, 2014.
- Milovan PETKOVIĆ, *Emilij Laszowski Szeliga 1868.–1949.,* Družba "Braća Hrvatskog Zmaja", Zagreb, 2000.
- Niko PETRIĆ, *Kad rimska Crkva progoni (Povijest moje suspenzije),* Naklada zadrzge "Novi rod", Zagreb, 1920.
- Niko PETRIĆ, *Rane u katoličkoj crkvi*, Split, 1917.
- Tihana PETROVIĆ, Starokatolicizam u Šaptinovcima, u: *Etnološka tribina,* Zagreb, (1994.)17
- Franko POTOČNJAK, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti,* Zagreb, 1921.
- Strahimir PRIMORAC, Bilješka o piscu, u: Đuro VILOVIĆ, *Picukare,* V. B. Z., Zagreb, 2010., 311–312.
- *Povijest Češke. Od seobe Slavena do suvremenog doba,* Milan ŠARAC (ur.), Sandorf, Zagreb, 2014.
- Carl PRÜTER, *Old Catholic Church,* Holicong, 2006.
- Stjepan RADIĆ, *Češki narod na početku XX. stoljeća,* Matica hrvatska, Zagreb, 1910.
- Predrag RAKIĆ, *Starokatolička crkva,* Hrišćanska misao, Beograd, 2008.
- *Reformni pokret u Hrvatskoj,* Zagreb, 1920.
- *Savremene želje katoličkog nižeg klera u državi SHS,* Bjelovar, 1919.
- Robert SKENDEROVIĆ, Andrija Rački i "Svetokuzamska sinoda" 1917. godine, u: *Riječki teološki časopis*, Rijeka, 16(2007.)2
- Slavko SLIŠKOVIĆ, Strossmayer promicatelj europskog jedinstva, u: *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, 29(2005.)56
- Stjepan Zagorac, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti 925–1925,* Zagreb, 1925., 287.

- Dijana SABOLOVIĆ-KRAJINA, Vjerske zajednice i vjeroispovijesti na koprivničkom području, u: *Podravski zbornik,* Koprivnica, (1991.)1
- Andrija SPILETAK, *Strossmayer i pape,* Đakovo, 1934.
- *Starokatolička crkva u Jugoslaviji,* Savez starokatoličkih crkava u FNR Jugoslaviji, Beograd, 1960.
- SVEĆENIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE, *Reformni pokret u Hrvatskoj,* Zagreb, 1920.
- Ante ŠKEGRO, Nadbiskup Šarić i straokatolicizam u južnom Uskoplju, u: *Ivan Šarić. Vrhbosanski nadbiskup,* Pavao Jurišić (ur.), Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2007.
- Filip ŠKILJAN, Starokatolička crkva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, u: *Historijski zbornik,* Zagreb, 67(2014.)
- Tomislav Zdenko TENŠEK, Škrivanićev krug i hrvatski kapucini, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 393–402.
- Kazimir TOPOLSKI, Šaptinovci i starokatolički pokret, u: *Hrvatska starokatolička crkva Sv. Vida,* Šaptinovic, 1990.
- Dragutin TOMAC, *Sud rimokatoličke crkve o hrvatskom starokatoličkom biskupu Marku Kalogjera,* Zagreb, 1926.
- Joseph QUINN, Jansenizam, u: *Katolička enciklopedija,* Slobodna Dalmacija, Split, 2005.
- *Udruženje pravoslavnog sveštenstva Jugoslavije 1889–1969.,* Beograd, 1969.
- Stjepan VIDUŠIĆ, *Dvoženstvo po receptu Marka Kalogjere,* Zagreb, 1925.
- Dubravko VINKOVIĆ, *Sjećanje na nestale crkve karlovačke*, Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić Karlovac, Karlovac 2006.
- Tomo VUKŠIĆ, Katoličanstvo i pravoslavlje na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova,* Zlatko Matijević (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., 77–101.
- Stjepan ZAGORAC, *Narodna crkva i katolicizam,* Zagreb, 1925.
- Stjepan ZAGORAC, *O postanku papinstva,* Sarajevo, 1927.
- Ivica ZVONAR, Mons. dr. Josip Pazman (1863.–1925.): prilog poznavanju političkog djelovanja, u: *Časopis za suvremenu povijest,* Zagreb, 37(2005.)2, 423–443.
- Ivica ZVONAR, *Dr. Fran Barac (1872.–1940.),* Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012.

- Vinko Žganec, u: *Leksikon Jugoslavenskog leksikografskog zavoda,* Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1974., 1093.
- Vinko Žganec, u: *Muzička enciklopedija,* sv. 3., Leksikografski zavod Miroslav krleža, Zagreb, 1977., 774.
- Vinko Žganec, u: *Hrvatski leksikon,* Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1997., 728–729.

II. Izvori

a) objavljeni

- Heinrich DENZINGER-Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu,* Karitativni fond UPT, Đakovo, 2002.
- *Codex iuris canonici,* Romae, 1920.
- *Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca,* Zagreb, 1921.
- *Isprave o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi,* Zagreb, 1940.
- *Govori Strossmayera biskupa đakovačkog na vatikanskom saboru,* Janko OBREŠKI (ur.), Zagreb, 1929.
- *Kršćansko-katolički katekizam po nauci starokatoličke crkve,* Hrvatska starokatolička crkva, Zagreb, 1924.
- Marko KALOGJERÁ, *Ustav Starokatoličke crkve. Nadopunjen zaključcima Hrvatske starokatoličke crkve,* Zagreb, 1928.
- *Ustav starokatoličke crkve,* Hrvatska starokatolička crkva, Zagreb, 1930.
- Bogdan KRIZMAN, Dva pisma T. Schlegela o razgovorima sa Stjepanom Radićem u zatvoru 1925. godine, u: *Časopis za suvremenu povijest,* Zagreb, 6(1974)2

b) neobjavljeni

- ARHIV HRVATSKE FARNJEVAČKE PROVINCIJE SV. ĆIRILA I METODA, *Osobnik Rafaela Rodića*
- ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA NA TRSATU, *Kronika 1921.–1957.*
- ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA KARLOVAC, *Kronika franjevačkog samostana 1657.–1930.*
- ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA KOPRIVNICA, *Liber memoriallum conventus caprocensis 1778–1975.*

- ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA, *Protocollum conventus Našice,* tom II., svežanj B–I–2, godina 1864.–1956.
- ARHIV ŽUPE SV. NIKOLE KOPRIVNICA, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1845.–1934.*
- ARHIV ŽUPE SV. NIKOLE KOPRIVNICA, *Spomenica župe sv. Nikole Koprivnica 1934.–1938.*
- ARHIV ŽUPE SV. JURJA TRSAT , *Spomen knjiga župe na Trsatu*
- ARHIV ŽUPE PRESVETOG TROJSTVA KARLOVAC, *Miscelanea IX, A–9, 666., 1916–1937.*
- DRŽAVNI ARHIV U KARLOVCU, *Zbirka građevinske dokumentacije grad Karlovac*, Vjerske zajednice
- ARHIV VICEPOSTULATURE SLUGE BOŽJEGA ALEKSE BENIGARA, *Korespondencija*
- DRŽAVNI ARHIV U KARLOVCU, *Poglavarstvo grada Karlovca, Sjednički zapisi*
- DRŽAVNI ARHIV U VARAŽDINU, *Gradsko poglavarstvo Koprivnica 1918.–1941.*,
- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE-MATIČNI URED, *Knjiga prelaza u starokatoličku Crkvu u Koprivnici*
- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED, *Matica krštenih Hrvatsko-katoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*
- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED, *Knjiga prijelaza u Hrvatsku starokatoličku župu sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici*
- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED, *Matica krštenih Hrvatske starokatoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici od januara 1924.*
- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED, *Matica vjenčanih u Hrvatskoj starokatoličkoj župi u Koprivnici od 1924. do 1945*.
- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED, *Matica rođenih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*
- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED, *Matica umrlih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*

- DRŽAVNA UPRAVA KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE – MATIČNI URED, *Matica vjenčanih starokatoličke općine Kutnjak i Antolovec*
- HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, *Ostavština dr. Dragutina (Jeronima) Tomca*
- HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, *Osobni fond Emilija Laszowskog*
- HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, *Grupa XXI.*
- HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, *Družba "Braća hrvatskog zmaja"*
- MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, *Zapisnik mjesne organizacije pokreta za reformu Katoličke crkve u Koprivnici 1920.–1925.*
- MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, *Arhivska zbirka*
- NADBISKUPIJSKI ARHIV U ZAGREBU, *Dnevnici nadbiskupa Bauera,* sv. IV.
- NADBISKUPIJSKI ARHIV U ZAGREBU, *Nadbiskupski duhovni stol*

c) Povijesni prikazi (suvremenika), uspomene, programi, proglasi, polemički članci itd.

- Ante ALFIREVIĆ, Narodna crkva, u: *Glasnik Presvetog srca Isusova,* Zagreb, 29(1920.)6
- Vilko ANDERLIĆ, Dvije tri bratske o "pokretu nižeg klera," u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* Đakovo, 31. XII. 1919., br. 24.
- I. B., Grgur Ninski i "bosanska crkva", u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932.
- K. B., Novi vjerski poglavica, u: *Katolički list,* Zagreb, 23. VII. 1925., br. 29.
- V. B., Odmetnicima na dušu, u: *Vrhbosna,* Sarajevo, 20. VI. 1921., br. 9–12.
- Stjepan BAKŠIĆ, Novi Rod, u: *Katolički list,* 28. X. 1920., br. 42–43.
- Stjepan BAKŠIĆ, Žuti pokret, u: *Katolički list,* 12. III. 1920., br. 4–5.
- Stjepan BAKŠIĆ, U novoj godini..., u: *Katolički list,* 5. I. 1922., br. 1.
- Stjepan BAKŠIĆ, Naša narodna crkva, u: *Katolički list,* 6. IV. 1922., br. 14.
- Stjepan BAKŠIĆ, Stjepan Radić, u: *Katolički list,* 16. VIII. 1928, br. 33.
- Stjepan BAKŠIĆ, *Papina nepogrešivost,* Zagreb, 1925.
- BANOVINSKI ŽUPNIK, Svećenstvo grada Bakra i kotara za poboljšicu beriva – i banovinski kler, u: *Primorske novine,* Rijeka–Sušak, 1. VI. 1917., br. 126.
- Milivoj BARBARIĆ, U povodu desetogodišnjice smrti prvog biskupa Hrvatske starokatoličke crkve Marka Kalogjera, u: *Glasnik Hrvatske starokatoličke crkve,* Zagreb, 19(1966.)9
- Fran BINIČKI, Stramputice, u: *Vrhbosna,* 5. VI. 1917., br. 10–11.

- Antun BAUER, Predraga u Kristu braćo i duhovni sinovi moji!, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* Zagreb, 31. V. 1920., br. 4.
- Antun BAUER, Stenjevačka afaira u svjetlu istine, u: *Katolički list,* 25. XI. 1926., br. 47.
- Kvirin Klement BONEFAČIĆ, Poštovanim diec. svećenicima i ljubljenim vjernicima, u: *List biskupije splitske i makarske,* Split, (1924.)1–2
- Juraj CENKIĆ, Naša taktika i naš program, u: *Preporod,* Zagreb, 1920., sv. 1.
- Antonija K. CVIJIĆ, Svećenički brakovi, u: *Jutarnji list,* Zagreb, 10. IV. 1921.
- Gustav ČERČEK, Staro-katolička misao u Dunavskoj Banovini, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Ante DONKOVIĆ, Stjepan Radić, u: *Starokatolik,* Zagreb, 31. VIII. 1928., br. 8.
- Ante DONKOVIĆ, Što vjerujemo i što ispovijedamo, u: *Narodna Crkva,* Zagreb, 1930., br. 5.
- Ante DONKOVIĆ, Narodna crkva, u: *Narodna crkva* (1930.)1
- Ante DONKOVIĆ, Duša otporne snage hrvatskog naroda, u: *Starokatolik,* 15. IX. 1926., br. 9.
- Ante DONKOVIĆ, Iskrice o Grguru Ninskomu, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1927., br. 9.
- Miho DUBRAVČIĆ, Zašto ne napredujemo?, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1935.
- Miho DUBRAVČIĆ, Hrvatska starokatolička crkva u Šaptinovcima, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937.
- Petar GRABIĆ, Unija crkvi i reformno svećenstvo, u: *Katolički list,* 26. VIII. 1920., br. 32.
- Josip GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji I., u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 29. II. 1920., br. 3–4.
- Instalacija vel. župnika g. Pavunića za župu Koprivnica, u: *Koprivnički Hrvat,* Koprivnica, 24. XII. 1924.
- Josip HOHNJEC, Proselitska propaganda M. Kalođere i drugova, u: *Katolički list,* 14. IV. 1927., br. 15.
- J. K., Starokatolici na Sušaku, u: *Katolički list,* 8. V. 1924., br. 19.
- I. P. B., Zašto se katolički svećenici ne žene?, u: *Vrhbosna,* 20. XI. 1919., br. 19–22.
- Denis IVAN, Religiozni problem južnih Slavena, u: *Jugoslavenska Njiva,* Zagreb, 1919., br. 13.

- Denis IVAN, Religiozni problem južnih Slavena, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 14.
- Josip IVELIĆ, Ljubija-Šurkovac, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Ispovijest jednog svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* Zagreb, 1918., br. 40.
- JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Farizejstvo u katoličkoj Crkvi, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 10.
- JEDAN SVEĆENIK (Jeronim TOMAC), Apostazije katoličkih svećenika, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 29.
- JEDAN SVEĆENIK VRHBOSANSKI, Crkveni celibat, u: *Vrhbosna,* 5. V. 1919., br. 7–9.
- Marko KALOGJERÁ, Biskup Hrvatske Starokatoličke Crkve Gosp. Ministru vera, u: *Starokatolik,* 31. X. 1925., br. 10.
- Marko KALOGJERÁ, Vjernicima Hrvatske Starokatoličke Crkve u Stenjevcu kod Zagreba i u Habjanovcima kod Osijeka, u: *Starokatolik,* 30. VII. 1927., br. 7.
- Marko KALOGJERÀ, Borba protiv Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2., Prilog
- Marko KALOGJERÀ, Svim Hrvatima katolicima prigodom tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva, u: *Starokatolik,* 1. I. 1925., br. 1.
- Marko KALOGJERÀ, Hrvatima katolicima Hrvatske starokatoličke crkve, u: *Starokatolik,* 31. I. 1927., br. 1.
- Marko KALOGJERÀ, Marko Kalogjerà biskup Hrvatske starokatoličke crkve Hrvatima katolicima, u: *Starokatolik,* 2. II. 1925., br. 2.
- Marko KALOGJERÀ, *Duhovno oslobodjenje Hrvata katolika,* Zagreb, 1927.
- Marko KALOGJERÀ, *Tisućljetna borba i pobjeda Hrvata-katolika,* Zagreb, 1925.
- Marko KALOGJERÀ, *O Hrvatskoj crkvi,* Zagreb, 1938.
- Marko KALOGJERÀ, Grgur-Prvoborac Hrvatske Crkve, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Marko KALOGJERÀ, Grgurofobija, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1935.
- Marko KALOGJERÀ, O smrti i o grobu Grgura Ninskoga, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1936.

- Marko KALOGJERÀ, Sveti zavjet Grgura Ninskoga, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937.
- Marko KALOGJERÀ, Prvi je bio Grgur Ninski, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1938.
- Marko KALOGJERÀ, Grgur Ninski prvi kanonizirani Svetac-Hrvat, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1939.
- Marko KALOGJERÀ, Naredbe, u: *Starokatolik,* 20. XI. 1925., br. 11.
- Marko KALOGJERÀ, Hrvatima katolicima prigodom spomendana časnog sluge Božjega Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 15. IX. 1926., br. 9.
- Marko KALOGJERÀ, Biskup Strosmajer i Hrvatska Starokatolička Crkva, Zagreb, 1925.
- Niko KALOGJERÀ, Lješinarka ili mrtvačka sinoda, u: *Starokatolik,* 30. VII. 1927., br. 7.
- Niko KALOGJERÀ, Tko prelazi u Hrv. Starokatoličku Crkvu?, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1936.
- Niko KALOGJERÀ, Hrvatska duša po prirodi je starokatolička, ?, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937.
- Niko KALOGJERÀ, *Grgur Ninski – biskup Hrvata,* Zagreb, 1929.
- Niko KALOGJERÀ, *Splitski sabori desetog vijeka,* Zagreb, 1930.
- Niko KALOGJERÀ, Grgur Ninski. Biskup Hrvata. Prigodom svečanog otkrivenja njegovog spomenika u Splitu 1929. godine, u: *Starokatolik,* 31. VIII. 1929., br. 8.
- KATOLIK.–SVJETOVNJAK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 36.
- Juraj KOCIJANIĆ, Žuta knjižica, u: *Katolički list,* 10. IV. 1919., br. 15.
- Juraj KOCIJANIĆ, Nepoznatoj braći u "Užem odboru jugosl. katol. svećenstva", u: *Katolički list,* 10. IV. 1919., br. 15.
- Josip LANG, Zašto katolički svećenik visoko cijeni svoj Celibat?, u: *Katolički list,* 9. X. 1919., br. 41., 481–483.; 16. X. 1919., br. 42., 494–498.; 23. X. 1919., br. 43., 505–507.; 30. X. 1919., br. 44., 517–519.; 6. XI. 1919., br. 45., 529–531.; 13. XI. 1919., br. 46., 541–542.; 20. XI. 1919., br. 46., 552–556.; 27. XI. 1919., br. 47., 565–569.; 4. XII. 1919., br. 49., 577–579.; 11. XII. 1919., br. 50., 589–593.; 18. XII. 1919., br. 51., 601–604.; 25. XII. 1919., br. 52., 604–606.

- Stjepan KORENIĆ, Nekoliko aforizama u povodu raskola medju starokatolicima u Hrvatskoj, u: *Katolički list,* 27. VIII. 1925., br. 34.
- Nikola KRPAN, O ispovijedi, u: *Hrvatski katolički kalendar Gargur Ninski,* Zagreb, 1937.
- Kosto KULOV, Kratka povijest celibata (neženstva) u rimokatoličkoj crkvi uz razloge, da se u današnje doba ukine njegova obvezatnost, u: *Nova Reforma,* Zagreb, 1919., sv. 2.
- Pavao LONČAR, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Katolički list,* 20. VI. 1918., br. 25.
- Josip LONČARIĆ, "Savremene želje" ali samo želje, u: *Katolički list,* 3. IV. 1919., br. 14.
- Josip LONČARIĆ, Nova faza reformnog pokreta, u: *Katolički list,* 20. V. 1920., br. 16.
- Josip LONČARIĆ, Gosp. Zagorac u "Obzoru," u: *Katolički list,* 2. VI. 1920., br. 18.
- Matija MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, u: *Vrhbosna,* 20. X. 1910., br. 20.
- Matija MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, u: *Vrhbosna,* 5. XI. 1910., br. 21
- Matija MANJARIĆ, Braća Radić i hrvatski katolici, u: *Vrhbosna,* 5. XII. 1910., br. 23.
- Josip MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Službeni vjesnik biskupije senjske i modruške ili krbavske,* Senj, 1917., br. 2.
- Josip MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 15. VI. 1917., br. 11.
- Josip MARUŠIĆ, Materijalne prilike svećenstva u našem primorju, u: *Katolički list,* 7. VI. 1917., br. 23.
- Tomáš Garrigue MASARYK, Teokracija contra demokracije, u: *Obzor,* Zagreb, 19. II. 1919., br. 40.
- Ante MILFAJT, Habjanovački starokatolici, u: *Katolički list,* 31. XII. 1924., br. 53.
- Ante MILFAJT, Habjanovački starokatolici, u: *Katolički list,* 8. I. 1925., br. 1.
- Alfons NADLETZKI, Pokret među čč. oo. kapucinima, u: *Preporod,* 1920., sv. 2.
- Janko OBREŠKI, Struja duha vremena u našim redovima, u: *Katolički list,* 5. VI. 1919., br. 23.
- Janko OBREŠKI, Strossmayer i "Starokatolici", u: *Katolički list,* 13. III. 1924., br. 11.
- Janko OBREŠKI, Strossmayer i "Starokatolici", u: *Katolički list,* 20. III. 1924., br. 12.
- Janko OBREŠKI, Kad se tikva pokondiri!, u: *Katolički list,* 4. III. 1925., br. 9.

- Matija PAVIĆ, Okružnice, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 30. IV. 1920., br. 7–8.
- Josip PAZMAN, Ex ore tuo te iudico, u: *Katolički list,* 2. I. 1919., br. 1.
- Josip PAZMAN, Ex ore tuo te iudico, u: *Katolički list,* 9. I. 1919., br. 2.
- Josip PAZMAN, Ex ore tuo te iudico, u: *Katolički list,*16. I. 1919., br. 3.
- Krešimir PEĆNJAK, Uzroci reformnog pokreta u Hrvatskoj, u: *Čas,* 15(1921.)1–2.,
- Niko PETRIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Niko PETRIĆ, Uspomene iz godine 1917., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937.
- Niko PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1918. i 1919., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1938.
- Niko PETRIĆ, Hrvatski reformni pokret. Uspomene iz godine 1919., u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1939.
- Niko PETRIĆ, Župa Grgura Ninskog u Splitu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Niko PETRIĆ, Reformacija katoličkog klera, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 12.
- Niko PETRIĆ, *Hrvatska starokatolička crkva i Stjepan Radić,* Subotica, 1935.
- Niko PETRIĆ, *Temeljna načela Hrvatske Starokatoličke Crkve,* Split, 1929.
- Niko PETRIĆ, Preteče i pokretači, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1930., br. 9.
- Niko PETRIĆ, Preteče i pokretači starokatoličke crkve u Jugoslaviji, u: *Nova Zora,* Šibenik, 11. X. 1930.
- Nikola POLIĆ, Izjava, u: : *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 15. VI. 1917., br. 11.
- Nikola POLIĆ, Izjava, u: *Katolički list,* 14. VI. 1917., br. 24.
- Dragutin PROHASKA, Franjevci i Rim, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1920., br. 30.
- Stjepan RADIĆ, Poganska politika 14 hrvatskih katoličkih biskupa, u: *Slobodni Dom,* Zagreb, 1924., br. 18.
- Petar ROGULJA, Demokrati hoće da pooštre svoj kulturkampf, u: *Narodna politika,* Zagreb, 1919., br. 191.
- Petar ROGULJA, Pred zoru (Prilog ideologiji katoličkog pokreta u Hrvatskoj, u: *Luč,* Zagreb, (1916/17.)1
- S. D., Kulturna borba u Čeho-Slovačkoj, u: *Narodna politika,* 18. VII. 1920., br. 120.

- SIDRAŠKI, Ninska biskupija, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932.
- Andrija SPLIETAK, Sveta Stolica i reformno svećenstvo, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 30. IV. 1920., br. 7–8.
- SVEĆENIK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1917., br. 22–23.
- SVEĆENIK, Ženidba katoličkih svećenika, u: *Hrvatska Njiva,* 1918., br. 22–23.
- SVEĆENIK, Za slobodu mišljenja u katol. crkvi, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 22.
- Janko ŠIMRAK, Protukatolička agitacija episkopa Dositeja, u: *Narodna politika,* 12. X. 1921., br. 230.
- Dragutin TOMAC, Jedan pokušaj reforme u katoličkoj crkvi, u: *Nova Evropa,* Zagreb, 1. I. 1923., br. 1.
- Dragutin TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke crkve u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Dragutin TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Dragutin TOMAC, Preteče organizacije Hrv. Staro-katoličke Crkve u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1934.
- Dragutin TOMAC, Staro-katolička župa u Koprivnici, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Dragutin TOMAC, Sudovanje Starokatoličkoga duhovnoga suda, u: *Starokatolik,* 30. XI. 1927., br. 11.
- Dragutin TOMAC, *Hrvatska Starokatolička Crkva i socijalna pravda,* Zagreb, 1936.
- Dragutin TOMAC, Hrvati i njihovo duhovno oslobođenje, *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1935.
- Jeronim TOMAC, Reforma crkvenih redova, u: *Preporod,* 1920., sv. 2.
- Jeronim TOMAC, Kršćanstvo i komunizam, u: *Katolički list,* 1. V. 1919., br. 18.
- Davorin TRSTENJAK, Vjeronauk u školi, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 16.
- UNUS EX DIASPORA, Žuta knjižica, u: *Katolički list,* 17. IV. 1919., br. 16.
- V. K., D. Niko Petrić, "Rane u katoličkoj Crkvi", u: *Hrvatska Njiva,* 1917., br. 18.
- Stjepan VIDUŠIĆ, Nakon osude, u: *Preporod,* 1920., sv. 3.
- Stjepan VIDUŠIĆ, "Žuti pokret", u: *Preporod,* 1920., sv. 2.
- Stjepan VIDUŠIĆ, Posveta našega biskupa, u: *Preporod,* 5(1924.)1–3

- Stjepan VIDUŠIĆ, Razdor u našoj crkvi i Marko Kalogjera, u: *Preporod,* 6(1925.)5–6.
- Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret, u: *Starokatolički glasnik,* Zagreb, 1963., br. 6.
- Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret III., u: *Starokatolički glasnik,* 1962., br. 9.
- Vladimir VUČIĆ, reformni pokret IV., u: *Starokatolički glasnik,* 1962., br. 10.
- Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret V., u: *Starokatolički glasnik,* 1962., br. 11–12.
- Vladimir VUČIĆ, Uspomene iz reformnog pokreta, u: *Starokatolički glasnik,* (1962.)9–10.
- ZAGRABIENSIS, Reforma, u: *Katolički list,* 15. IV. 1920., br. 11.
- Stjepan ZAGORAC, Privremeni odbor udruženja hrv. katoličkog klera za zagrebačku dijecezu izdao je slijedeći proglas, u: *Preporod,* 1920., sv. 1.
- Stjepan ZAGORAC, Presvijetli gospodine nadbiskupe, u: *Preporod,*1920., sv. 1.
- Stjepan ZAGORAC, Iz našega pokreta, u: *Preporod,* 1920., sv. 2.
- Stjepan ZAGORAC, Pokret hrv. kat. reformnog svećenstva i Talijani, u: *Preporod,* 1920., sv. 3.
- Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Naša Sloga,* 22. III. 1929., br. 202.
- Stjepan ZAGORAC, Kako je nastala obvezatna tajna ispovijed?, u: *Naša Sloga,* Sušak, 3. XI. 1931., br. 253.
- Stjepan ZAGORAC, Problem sjedinjenja kršćanskih crkava, u: *Naša Sloga,* 10. XI. 1931., br. 267.
- Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Naša Sloga,* 17. I. 1932., br. 13.
- Stjepan ZAGORAC, Je li sabor Hrv. Starokat. Crkve od 20. maja o. g. bio valjan i zakonit?, u: *Hrvatski Starokatolik,* Zagreb, 7. VII. 1929., br. 5.
- Stjepan ZAGORAC, Nešto o primatu rimskoga biskupa, u: *Starokatolik,* 1. IV. 1925., br. 4.
- Stjepan ZAGORAC, *Narodna crkva i katolicizam,* Zagreb, 1925.
- Stjepan ZAGORAC, *Starokatolička crkva. Njezino ustrojstvo i nauka,* Zagreb, 1925.
- Stjepan ZAGORAC, *Narodna crkva kod južnih Slovena: Hrvata i Slovenaca, Srba i Bugara,* Sušak, 1927.
- Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932.
- Stjepan ZAGORAC, Grgur Ninski, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1927., br. 9.
- S. Z., Što dijeli istočnu crkvu od zapadne?, u: *Preporod,* 1920., sv. 3.
- ŽUTI, Borba o celibat, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.

- Abbé Stambulow: Pokret nižeg klera za reformu i jedinstvo crkava u Jugoslaviji, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.
- Afera don Nike Petrića, u: *Obzor,* 1. XI. 1917., br. 318.
- Agilan rad staro-katoličke župe u Šibeniku, u: *Nova Zora,* 13. VI. 1930., br. 2.
- Agitacija za narodnu crkvu, u: *Obzor,* 13. V. 1920., br. 116.
- Agitacijske metode starokatolika, u: *Katolički list,* 28. VI. 1924., br. 26.
- Akcija episkopa Dositeja, u: *Narodna politika,* 17. V. 1921., br. 110.
- Andrej Hlinka, u: *Narodna politika,* 20. III. 1920., br. 27.
- Andrijaševci – naša nova župa, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1929., br. 7.
- Antun po milosti Boga i Sv. Stolice nadbiskup Zagrebački svim svećenicima i vjernicima nadbiskupije zagrebačke, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 26. II. 1924.
- Antun po milosti Boga i Sv. Stolice nadbiskup Zagrebački svim svećenicima i vjernicima nadbiskupije zagrebačke, u: *Katolički list,* 28. II. 1924., br. 9.
- Austrijski ministar bogoštovlja prema "starim katolikom", u: *Narodne Novine,* Zagreb, 5, III. 1872., br. 53.
- Autokefalija "Reformne crkve", u: *Katolički list,* 4. X. 1923., br. 40.
- Bavarska vlada, u: *Narodne Novine,* 17. III. 1890., br. 63.
- Biskupska konferencija, u: *Narodna politika,* 19. IV. 1920., br. 46.
- Biskupovo i ministrovo ubijanje crkvene nezavisnosti, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.
- Biskup Mahnić o Stjepanu Radiću, u: *Nedjelja,*Sarajevo, 26. X. 1924., br. 43.
- Biskup Strosmajer i starokatolici, u: *Starokatolik,* 1. IV. 1925., br. 4.
- Biskup Štrosmajer ob odnosu svećenstva prema svome biskupu, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3.
- Biskup svetac–protiv celibata, u: *Preporod,* 1920., sv. 3.
- Bjelovarska organizacija, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3.
- Božo Milošević, u: *Matica,* Zagreb, 2(1952.)1
- Boj za slobodu Crkve, u: *Vrhbosna,* 20. II. 1921., br. 3–4.
- Borba g. Zagorca za svoju crkvu, u: *Narodna politika,* 29. VII. 1920., br. 130.
- Borba za naše crkve, u: *Starokatolik,* 21. XII. 1925., br. 12.
- Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine*, Sušak, 25. VII. 1919., br. 165.
- Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine,* 26. VII. 1919., br. 166.

- Braniteljima Vatikana, u: *Primorske novine,* 27. VII. 1919., br. 167.
- Broj starokatoličkih vjernika, u: *Katolički list,* 12. I. 1928., br. 2.
- Brojčano stanje punoljetnih prelaznika u Hrv. Starokatoličkoj župi sv. Križa u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931.
- Budimo na čistu, u: *Starokatolik,* 7(1931.)1
- Burna skupština starokatoličke župe, u: *Narodna politika,* 7. V. 1929., br. 105.
- Cerkva i naša doba, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* Zagreb, 17. VIII. 1848., br. 88.
- Cerkva i naša doba, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 25. VIII. 1848., br. 91.
- Crkvene prilike, u: *Katolički list,* 8. V. 1919., br. 19.
- Crkvene prilike, u: *Katolički list,* 24. II. 1921., br. 8.
- Crkvene prilike, u: *Vrhbosna,* 5. XI. 1920., br. 19–21.
- Crkvene prilike, u: *Katolički list,* 7. X. 1920., br. 39.
- Crkvene prilike u Čehoslovačkoj, u: *List biskupije splitske-makarske,* 1921., 1–2.
- Crkvene prilike u Karlovcu, u: *Katolički list,* 30. X. 1924., br. 44.
- Crkvene političke vijesti, u: *Katolički list,* 26. I. 1922., br. 4.
- Crkvene reforme, u: *Katolički list,* 27. III. 1919., br. 13.
- Crkveni celibat, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.
- Crni dani Marka Kalogjere, u: *Katolički list,* 18. X. 1928., br. 42.
- Crtice o starokatoličkoj crkvi u Beogradu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Češko bogoslužje, u: *Preporod,* 1920., sv. 3.
- Češko svećenstvo i naše, u: *Primorske novine,* 24. VI. 1919., br. 140.
- Češko svećenstvo ne popušta, u: *Primorske novine,* 9. VIII. 1919., br. 178.
- Češka sekta ide protestantima, u: *Narodna politika,* 23. I. 1922., br. 17.
- Čehoslovaci i mi, u: *Preporod,* 12. XI. 1921., br. 3.
- Čehoslovaci kidaju sa papom, u: *Obzor,* 12. I. 1920., br. 8.
- Čehoslovaci i mi, u: *Preporod,* 12. XI. 1921., br. 3.
- Čehoslovačka i pravoslavna crkva, u: *Katolički list,* 13. X. 1921., br. 41.
- Češka narodna i srpska pravoslavna crkva, u: *Obzor,* 26. I. 1921., br. 24.
- Čehoslovačka crkva, u: *Narodna politika,* 18. I. 1921., br. 12.

- Čehoslovačka crkva, u: *Katolički list,* 20. I. 1921., br. 3.
- Čehoslovačka crkva, u: *Narodna politika,* 28. IX. 1920., br. 181.
- Čehoslovački kler i Sveta Stolica, u: *Narodna politika,* 21. VIII. 1919., br. 207.
- Češki jezik u crkvi, u: *Katolički list,* 17. VI. 1920., br. 20.
- Češka narodna crkva i papin otpor, u: *Obzor,* 13. I. 1921., br. 11.
- Dalmacia, Hervatska i Slavonia, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 29. IV. 1848., br. 41.
- Dalmacija se listom diže za narodnu crkvu, u: *Riječ SHS,* Zagreb, 5. XI. 1919., br. 350.
- Da nije zloba bila bi ludost, u: *Nova Zora,* 20. XII. 1930., br. 6.
- Događaji u Stenjevačkoj župi, u: *Katolički list,* 18. XI. 1926., br. 46.
- Dokumenti o sporu u Crkvi, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.
- Dolje krinku protuseljačka gospodo!, u: *Slobodni Dom,* 1923., br. 4.
- Don Marko Kalogjera. Kanonik i župnik grada Splita, u: *Preporod,* 5(1924.)1–3
- Dopis, u: *Starokatolik,* 2. II. 1925., br. 2.
- Dopis iz Virja, u: *Podravski glasnik,* Koprivnica, 1. I. 1921., br. 1.
- Dopis iz Hlebina, u: *Podravski glasnik,,* 1. I. 1921., br. 1.
- Dopis iz Stenjevca, u: *Starokatolik,* 31. XII. 1927., br. 12.
- Döllinger, u: *Narodne Novine,* 13. I. 1890., br. 9.
- Döllinger kao starokatolik, u: *Starokatolik. Glasilo Hrvatske starokatoličke crkve,* 6(1969)
- Dr. Kordač o političkom i pastirskom svome radu, u: *Katolički list,* 4. XII. 1919., br. 49.
- Dr. Stjepan Korenić riješen od optužbe, u: *Obzor,* 12. I. 1926., br. 11.
- Dr. Stjepan Vidušić otpušten iz državne službe, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6.
- Donkihotski juriš starokatolika na Sarajevo, u: *Katolički tjednik,* 4. VII. 1926., br. 27.
- Duhovni sudovi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Duhovnička smrt od Emila Mariota, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.
- Dvije slave u Čehoslovačkoj, u: *Narodna politika,* 9. VII. 1920., br. 113.
- Dvije slike iz crkvenog života, u: *Katolički list,* 29. VII. 1920., br. 27.
- Episkop Dositej među Česima, u: *Obzor,* 25. V. 1921., br. 160.
- Episkopat svećenstvu, u: *Vrhbosna,* 20. IX. 1919., br. 12–18.

- Fakultativni civilni brak, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.
- Fratar Šimunović utvrđeni huškač, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7.
- Godišnja skupština Hrv. starokat. župe sv. Ćirila i Metoda u Koprivnici, u: *Koprivničke novine,* 28. III. 1926., br. 13.
- Glavna skupština "Jednote," u: *Katolički list,* 18. VIII. 1922., br. 33.
- Govor dra. Stjepana Vidušića nakon prve službe božje na hrvatskom jeziku u Zagrebu, u: *Preporod,* 2(1921.)4
- Govor biskupa Strossmayera protiv papinoj nepogrešivosti, u: *Preporod,* 1. IV. 1924., br. 4–6.
- Gospodin Ministar Pravde odobrio Sinodu i izbor novog Sinodalnog Vijeća Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6.
- Govor g. Radića u Krašiću, u: *Katolički list,* 2. X. 1924., br. 40.
- Grgur Ninski, u: *Starokatolik,* 20. XI: 1925., br. 11.
- Grohote na Šolti za narodnu Crkvu, u: *Riječ SHS,* 13. VIII. 1920., br. 156.
- Habjanovački starokatolici, u: *Katolički list,* 24. XII. 1924., br. 52.
- Hrvati i latinsko-talijanska crkva, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2.
- Hrvatska katolička crkva, u: *Podravski glasnik,* 23. IV. 1922., br. 17.
- Hrvatsko-katolički crkveni sabor, u: *Preporod,* 4(1923.)8–9
- Hrvatski katolički pokret, u: *Sisački glas,* Sisak, 5. XI. 1922., br. 45.
- Hrvatsko-katolička župa sv. Križa u Zagrebu, u: *Preporod,* 2(1922.)8
- Hrvatska misa u Virju, u: *Riječ SHS,* 18. IX. 1920., br. 186.
- Hrvatska misa u Karlovcu, *Hrvatska sloboda,* 16. III. 1923., br. 11.
- Hrvatska misa na božićne blagdane, u: *Demokrat,* 5. XII. 1920., br. 49.
- Hrvatska narodna crkva, u: *Katolički list,* 15. XII. 1921., br. 50.
- Hrvatska Njiva, u: *Katolički list,* 11. IV. 1918., br. 15.
- Hrvatska služba božja u Križevcima, u: *Riječ SHS,* 13. IX. 1920., br. 181.
- Hrvatska starokatolička crkva, u: *Preporod,* 5(1924.)1–3
- Hrvatska starokatolička crkva, u: *Primorski novi list,* Sušak, 17. IV. 1924., br. 91.
- Hrvatska starokatolička crkva, u: *Primorski novi list,* 30. IV. 1924., br. 101.
- Hrvatska Starokatolička Crkva, u: *Starokatolik,* 1. I. 1925., br. 1.
- Hrvatska Starokatolička Crkva, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2.
- Hrvatska Staro-katolička Crkva, u: *Starokatolik,* 20. I. 1931., br. 1.

- Hrvatska Starokatolička Crkva je narodna crkva, u: *Starokatolik,* 30. VII. 1925., br. 9.
- Hrvatska starokatolička crkva o prvoj sedmogodišnjici svoje organizacije (od 1924. do 1930.), u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931.
- Hrvatska sv. služba Božja, u: *Sisački glas,* 19. XI. 1922., br. 47.
- Hrvatski starokatolički pokret u Hercegovini, u: *Starokatolik,* 30. IV. 1927., br. 4.
- Hrvatsko svećenstvo 1848., u: *Reforma,* 1919., sv. 1.
- Hrvatski zmaj-stjecište "Narodne crkve," u: *Katolički list,* 14. IV. 1921., br. 15.
- Hrvatski katolički narode, u: *Preporod,* 4(1923.)19
- "Hrvatska starokatolička crkva" i vidovdanski ustav, u: *Katolički list,* 20. XII. 1923., br. 51
- Hrv. Staro-katolička župa u Habjanovcima, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Hrv. Staro-katolička župa u Petrinji, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Hrvatska Starokatolička župa u Bogomolju, u: *Starokatolik,* 30. Lipnja 1925., br. 6.
- Isključenje četvorice oo. Kapucina iz reda, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 31. V. 1920., br. 4.
- Ideali Narodne Crkve, u: *Narodna crkva,* Zagreb, (1930.)3
- Ispravak starokatolika, u: *Katolički list,* 13. IX. 1928., br. 37.
- Istupanje iz katoličke crkve u Češkoj, u: *Riječ,* 4. II. 1921., br. 27.
- Izjava, u: *Preporod,* 4(1923.)19
- Izjava, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6.
- Izjava, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3.
- Izjava Upravnog Vijeće Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.
- Iz narodne crkve, u: *Katolički list,* 30. XI. 1922., br. 48.
- Iz češke sekte, u: *Narodna politika,* 16. XI. 1922., br. 260.
- Iz Čehoslovačke, u: *Katolički list,* 28. VII. 1921., br. 30.
- Iz glavnog stana "žutog pokreta," u: *Narodna politika,* 24. VII. 1920., br. 126.
- Iz glavnog stana "žutog pokreta," u: *Narodna politika,* 27. VII. 1920., br. 128.
- Iz Habjanovaca, u: *Starokatolik,* 1. IV. 1925., br. 4.
- Iz "Hrvatske narodne crkve," u: *Katolički list,* 15. XI. 1923., br. 46.
- Iz Hrv. starokat. župe, u: *Koprivničke novine,* 2. XI. 1924., br. 3.

- Iz hrvatske starokatoličke crkve, u: : *Koprivničke novine,* 29. XI. 1925., br. 7.
- Iz Hrv. starokatoličke crkve, u: *Koprivničke novine,* 21. III. 1926., br. 12.
- Iz Kalođeraških redova, u: *Katolički list,* 21. XI. 1929., br. 47.
- Imbriovec–Kutnjak, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Izjava predstavnika Crkve, u: *Hrvatski Starokatolik,* 7. VII. 1929., br. 5.
- Iz naše crkve, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3.
- Iz naše organizacije, u: *Preporod,*1(1921.)1
- Iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 15. VIII. 1924., br. 9–10.
- Iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 15. XI. 1924., br. 11.
- Iz prvih dana zagrebačke župe, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Iz Slavonske granice, u: *Starokatolik,* 30. X. 1926., br. 10.
- Iz župe Stenjevačke, u: *Starokatolik,* 30. IV. 1927., br. 4.
- Iz župe H.S.C. Šibenik–Krapanj, u: *Nova Zora,* 31. VIII. 1930., br. 4.
- Izopćeni–prokleti, u: *Preporod,* 3(1922.)1
- Izopćenje Marka Kalođera, u: *Vrhbosna,* 20. VII. 1924., br. 13–14.
- Izvještaj Sinode Hrv. starokatoličke crkve u Zagrebu dana 5. svibnja 1925., u: *Starokatolik,* 30. V. 1925., br. 5.
- Izvještaj o saboru g. Kalogjere?, u: *Hrvatski Starokatolik,* 7. VII. 1929., br. 5.
- Izvještaj župnog vijeća, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6.
- Javno predavanje o pokretu za reformu crkve, u: *Demokrat,* Koprivnica, 29. VIII. 1920., br. 35.
- Jedno vjersko predavanje u Splitu, u: *Riječ SHS,* 15. VII. 1919., br. 243.
- Još o našim starokatolicima i njihovom biskupu, u: *Katolički list,* 6. III. 1924., br. 10.
- Još o skupštini "Jednote," u: *Katolički list,* 13. II. 1919., br. 7.
- Jugoslavenski narode!, u: *Primorske novine,* 31. VII. 1919., br. 170.
- Jugoslavenski katolički episkopat svojim vjernicima, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 5. V. 1921., br. 2.
- Kako je u Čeho-Slovačkoj, u: *Obzor,* 14. I. 1920, br. 9.
- Kako misli biskup o duhu i autonomiji naše Crkve, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.
- Kako shvaća Upravno vijeće duh i autonomiju naše Narodne Crkve, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.

- Kalođeraši-provalnici, u: *Katolički list,* , 16. II. 1928., br. 7.
- Karjatide "Narodne crkve," u: *Narodna politika,* 20. I. 1922., br. 15.
- K spomenici svećenstva bakarskog kotara, u: *Primorske novine,* 23. VI. 1917., br. 119.
- Katolička javnost proti Stjepanu Radiću, u: *Nedjelja,* 26. X. 1924., br. 43.
- Katolička pravodobna crkva, u: *Preporod,* 4(1923.)8–9
- Katolička i starokatolička crkva, u: *Preporod,* 15. III. 1924., br. 1–3.
- Kako je primljena u našoj publici osuda izrečena protiv dra. Račkoga, u: *Primorske novine,* 6. VII. 1917., br. 154.
- Kako su završile tužbe Dra Šempera i drugova, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1929., br. 7.
- Književnost, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 3. VI. 1848., br. 23.
- Knjižnica "Narodne crkve," u: *Katolički list,* 15. I. 1920., br. 3.
- Kod praškog nadbiskupa dr. Fr. Kordača, u: *Narodna politika,* 28. III. 1920., br. 33.
- Komešanje u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Katolički list,* 25. X. 1928., br. 43.
- Konferencija svećenstva, u: *Katolički list,* 23. X. 1919., br. 43.
- Konferencija i sastanak čehoslovačke crkve, u: *Obzor,* 15. I. 1921., br. 13.
- Konkordat s rimskim papom, u: *Preporod,* 20. II. 1925., br. 2.
- Koprivničko pitanje i vlada, u: *Katolički list,* 22. VII. 1920., br. 25.
- Korespondencija, u: *Preporod,* 1920., sv. 1.
- Kroz rešeto, u: *Primorski novi list,* 8. V. 1924., br. 107.
- Kratke vijesti iz našeg pokreta, u: *Preporod,* 7. VI. 1924., br. 7–8.
- Kulturni boj u Češkoj, u: *Narodna politika,* 4. XI. 1919., br. 263.
- Kulturna načela češkog sokolstva, u: *Katolički list,* 30. IX. 1920., br. 37–38.
- Liberalci o žutima, u: *Narodna politika,* 3. I. 1922., br. 2.
- Lipovljani: Izdajnički rad, u: *Katolički tjednik,* 30. I. 1927., br. 5.
- Lokvičići kod Imotskog, u: *Nova Zora,* 15. XI. 1930., br. 5.
- Marijavitski "sabor" pod patronatom gg. Kalogjere, Tomca i Haberštoka, u: *Starokatolik,* 15. XI. 1928., br. 12.
- Marko Kalođera osuđen, u: *Narodna politika,* 15. I. 1926., br. 3.
- Masaryk o budućnosti češke crkve, u: *Katolički list,* 16. I. 1919., br. 3.
- Masaryk i vjera, u: *Obnovljeni život,* Zagreb, 8(1927.)2
- Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju, u: *Primorske novine,* 12. V. 1917., br. 111.

- Materijalne prilike svećenstva u našem Primorju, u: *Katolički list,* 17. V. 1917., br, 20.
- Megalomanski zahtjevi reformaša, u: *Narodna politika,* 30. IX. 1922., br. 221.
- Memorandum, u: *Katolički list,* 16. X. 1919., br. 42.
- Memorandum čehoslovačke narodne crkve, u: *Narodna politika,* 23. I. 1921., br. 17.
- Memorandum čehoslovačke narodne crkve, u: *Katolički list,* 4. II. 1921., br. 5.
- Manifestacije katol. Praga, u: *Katolički list,* 11. XII. 1919., br. 50.
- Metoda i sredstva protivnika narodne crkve, u: *Riječ SHS,* 22. XI. 1919., br. 366.
- Miloševićeva crkva i naša akcija, u: *Preporod,* 2(1921.)1
- Misli vodilje narodne crkve, u: *Novi Rod,* Zagreb, 16. X. 1920., br. 1.
- Morančani: Još o starokatolicima, u: *Katolički tjednik,* 31. X. 1926., br. 43.
- Morančani: Starokatolici, u: *Katolički tjednik,* 23. I. 1927., br. 4.
- Mostar: Neuspjeli pokušaj starokatoličkog prozelitizma u Hercegovini, u: *Katolički tjednik,* 17. IV. 1927., br. 16.
- Mostar: Vjernost hercegovačkih katolika Crkvi, u: *Katolički tjednik,* 20. III. 1927., br. 12.
- Na adresu popa Stipe Vučetića, u: *Primorske novine,* 26. V. 1917., br. 122.
- Na okup, u: *Reforma,* 1919., sv. I.
- Naš pregled – Primamo iz Bijele Stijene, u: *Starokatolik,* 7(1931.)2
- Naša organizacija u Kraljevoj Velikoj, u: *Starokatolik,* 31. X. 1925., br. 10.
- Naši odnošaji prema Rimu, u: *Primorske novine,* 26. VI. 1919., br. 142.
- Naš pokret, *Preporod,* 4(1923.)8–9
- Naš pokret i Beogradska vlada, u: *Starokatolik,* 31. VIII. 1926., br. 8.
- Naše priznanje, u: *Preporod,* 4(1923.)20–21
- Naš prvoborac Grgur Ninski – biskup Hrvata, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931.
- Naš Prvoborac. Grgur Ninski – Biskup Hrvata, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1930., br. 9.
- Naši popovi glagoljaši, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931.
- Naši starokatolici i njihov biskup, u: *Katolički list,* 31. I. 1924., br. 5.
- Nadbiskup praški, u: *Katolički list,* 16. I. 1919., br. 3.
- Najveće poniženje Sina Božjega, u: *Startokatolik,* 31. III. 1927., br. 3.
- Naredba, u: *Preporod,* 4(1923.)19
- Narodna crkva, u: *Riječ SHS,* 10. XI. 1919., br. 355.

- Narodna crkva, u: *Katolički list,* 13. XI. 1919., br. 46.
- Narodna crkva, u: *Riječ SHS,* 24. XII. 1919., br. 396.
- Narodna Crkva, u: *Dom i svijet,* Zagreb, 15. IX. 1920., br. 18.
- Narodna crkva u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 28. XI. 1919., br. 372.
- Narodna crkva–Pokret u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 13. I. 1920., br. 11.
- Narodna crkva i pravoslavlje, u: *Katolički list,* 10. II. 1921., br. 6.
- Narodna crkva u okupiranom području, u: *Riječ SHS,* 13. VIII. 1920., br. 156.
- "Narodna crkva" i režim, u: *Katolički list,* 30. XI. 1922., br. 48.
- Nasilja starokatolika, u: *Katolički list,* 31. XII. 1925., br. 52.
- Naša prva crkva u Zagrebu, u: *Preporod,* 15. VIII. 1924., br. 9–10.
- Naša crkva u Beogradu, u: *Starokatolik,* 31. XII. 1930., br. 12.
- Naša Crkva u Bosni, u: *Starokatolik,* 30. IV. 1926., br. 4.
- Naš pokret u Bosni, u: *Starokatolik,* 31. V. 1926., br. 5.
- Naša nova župa u Sarajevu, u: *Starokatolik,* 20. XII. 1926., br. 12.
- Naše župe Dubrava i Tuzla, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Nekoliko aforizama u povodu pisanja kanonika Korenića o starokatolicima u Hrvatskoj, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1925.
- Nemačka, u: *Ilirske narodne novine,* Zagreb, 22. VIII. 1837., br. 67.
- Ne možemo bez konkordata, u: *Narodna politika,* 16. IV. 1926., br. 16.
- Neuspjeh reformnog pokreta, u: *Narodna politika,* 21. I. 1921., br. 15.
- Nepogrešivi papa i vještice, u: *Preporod,* 20. II. 1925., br. 2.
- Novi civilni blagdani, u: *Katolički list,* 26. lipnja 1919., br. 26.
- Novi odbor za Narodnu Crkvu, u: *Riječ SHS,* 28. XI. 1919., br. 372.
- Novi Rod–glasilo narodne crkve, u: *Obzor,* 23. X. 1920., br. 268.
- Novo župno vijeće u Malom Idjošu, u: *Starokatolički glasnik,* Novi Sad, 15. III. 1930., br. 1.
- Odcjepljenje od Rima, u: *Obzor,* 19. I. 1920., br. 6.
- Obračun s Rimom, u: *Obzor,* 17. I. 1920., br. 12.
- Obračun Upravnog vijeća s g. Markom Kalogjerom, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.

- Odgovor Katoličkom listu br. 46. na vijest o narodnoj crkvi, u: *Riječ SHS,* 22. XI. 1919., br. 366.
- Odgovor na nadbiskupovo prokletstvo, u: *Preporod,* 3(1922.)3
- Odlučni istup grada Koprivnice za reformni pokret hrvatskog nižeg klera, u: *Demokrat,* 30. V. 1920., br. 22.
- Ofenziva klerikalizma u Karlovcu, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7.
- O Grguru Ninskom i njegovu vremenu, u: *Starokatolik,* 20. XI. 1925., br. 11.
- O Hrvatskoj Staro-katoličkoj Crkvi, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1932.
- Okružnica ministra vera dra. Alaupovića od 20. II. 1919. broj 20. proglašena svećenstvu zagrebačke nadbiskupije pismom nadbiskupa dra. Antuna Bauera, u: *Reforma,* 1919., sv. 1.
- Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 26. VIII. 1919., br. 3.
- Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *List biskupije splitske-makarske,* 1919., br. 7–10.
- Okružnica na velečasno svećenstvo, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 15. VIII. 1919., br. 15.
- Organizacija reformnog pokreta, u: *Demokrat,* 31. X. 1920., br. 44.
- Ostanci stare dobe, u: *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske,* 15. VIII. 1848., br. 87.
- Osječki katolici za slavensko bogoslužje, u: *Riječ SHS,* 1919., br. 241.
- Osnivači Pribićevićeve crkve, u: *Narodna politika,* 22. VIII. 1920., br. 151.
- Osnutak hrv. katoličke župe, u: *Demokrat,* 5. IX. 1920., br. 35.
- Osnutak hrvatsko-katoličke župe u Karlovcu, *Hrvatska sloboda,* Karlovac, 8. VI. 1923., br. 23.
- Osnutak nove župe u Bokšiću, u: *Katolički list,* 22. X. 1926., br. 42.
- Osudjeno rovarenje Dra S. Vidušića, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6.
- Osuđeni staokatolici zbog provale u stenjevačku crkvu, u: *Katolički list,* 23. XII. 1926., br. 51., poseban prilog
- Osuđeni starokatolički svećenici, u: *Katolički list,* 17. II. 1927., br. 7.
- Osvrt, u: *Katolički list,* 27. XII. 1923., br. 52.
- Otkrića veza Radića sa starokatolicima, u: *Narodna politika,* 2. X. 1928., br. 128.

- Papinski nuncij i hrv. katolička crkva, u: *Slobodna Tribuna,* Zagreb, 29. IX. 1922., br. 297.
- Petrinjska organizacija, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3.
- Pleternica, u: *Starokatolik,* 25. III. 1928., br. 3.
- Pokret kat. nižeg klera u državi SHS, u: *Obzor,* 20. V. 1919., br. 112.
- Pokret u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 4. XII. 1919., br. 377.
- Pokret u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 5. I. 1920., br. 3.
- Pokret u makarskom kotaru, u: *Riječ SHS,* 15. XII. 1919., br. 387.
- Pokret otpadnika, u: *Hrvatska sloboda,* Zagreb, 4(1923.)2
- Političke viesti, u: *Primorac,* 11. XI. 1877., Sušak, br. 135.
- Posveta prvog vladike Čehoslovačke narodne crkve, u: *Obzor,* 28. IX. 1921., br. 263.
- Pitanje povećanja plaće za svećenstvo biskupije senjsko-modruške, u: *Primorske novine,* 13. V. 1917., br. 112.
- Pobjeda Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 30. IX. 1929., br. 9.
- Pod progonima, u: *Preporod,* 4(1923.)7.
- Pokret u nižem katoličkom kleru države SHS, u: *Obzor,* 11. II. 1919., br. 34.
- Pokret nižeg hrvatskog klera, u: *Riječ SHS,* 1919., br. 239.
- Pokret protiv "Jednote,", u: *Katolički list,* 27. II. 1919., br. 9.
- Pokret "žutih" svećenika, u: *Narodna politika,* 1919., br. 118.
- Pokret za narodnu crkvu, u: *Riječ SHS,* 12. XI. 1919., br. 357.
- Pokret za narodnu crkvu u Čehoslovačkoj, u: *Obzor,* 19. II. 1921., br. 48.
- Poslanica nadbiskupa Antuna Bauera, u: *Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke,* 4. II. 1929., br. 1.
- Posveta Hrvatske starokatoličke crkve sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu, u: *Hrvatska sloboda,* 13. XI. 1925, br. 46.
- Posveta starokatoličke crkve u Karlovcu, u: *Starokatolik,* 31. X. 1925., br. 10.
- Posveta hrvatske starokatoličke crkve u Karlovcu, u: *Starokatolik,* 20. XI. 1925., br. 11.
- Potvrđena konačna odluka proti starokatolicima zbog provale u stenjevačku crkvu, u: *Katolički list,* 26. V. 1927., br. 21.
- Predragi vjernici, u: *Katolički list,* 30. III. 1922., br. 13.
- Pred svršetkom starokatolicizma u Stenjevcu, u: *Katolički list,* 25. XI. 1926., br. 47.

- Predavanje o hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Primorski novi list,* 6. IV. 1924., br. 82.
- Predavanje o hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Primorski novi list,* 9. IV. 1924., br. 84.
- Predstavka češkog klera na rimsku kuriju, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.
- Predstavka jugosl. katoličkog episkopata o nepravdama protiv kat. Crkve u Jugoslaviji, u: *Katolički list, ,* 4. V. 1922., br. 18.
- Predstavka Hrvatsko-katoličkog svećenstva Narodnoj Skupštini, u: *Preporod,* 2(1922.)9
- Prelaz u starokatolicizam, u: *Nova Zora,* 20. XII. 1930., br. 6.
- Pribićevićeva crkva u Sisku, u: *Narodna politika,* 31. X. 1922., br. 247.
- Prigodom raskola među starokatolicima, u: *Katolički list,* 11. X. 1928., br. 41.
- Prilike u Livnu i okolici, u: *Narodna politika,* 10. II. 1928., br. 17.
- Prijedlog, u: *Katolički list,* 19. XII. 1918., br. 51.
- Prijetnje Rimljana, u: *Preporod,* 2(1922.)10.
- Pristašama pokreta za reformu Crkve, *Podravski glasnik,* Koprivnica, 30. I. 1921., br. 5.
- Proglas Pavla Stoosa svećenstvu god. 1848., u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.
- Progon reformnih svećenika, u: *Riječ SHS,* 26. VII. 1920., br. 140.
- Program njemačkih starokatolika, u: *Obzor,* 29. IX. 1871., br. 50.
- Propovijed preuzv. g. nadbiskupa na Božić o. g., u: *Katolički list,* 30. XII. 1921., br. 52.
- Proslava Sv. Ćirila i Metoda u Karlovcu, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7.
- Proslava posvete prve staro-katoličke crkve na našem Jadranu, u: *Starokatolik,* 31. V. 1930., br. 5.
- Prosvjedna skupština pristaša hrvatsko-katoličke reformne crkve u Karlovcu, u: *Preporod,* 4(1923.)7
- Prosvjedni sastanak u Zagrebu, u: *Preporod,* 4(1923.)7
- Protivno ozvanje /protestiranje/, u: *Zora dalmatinska,* Zadar, 20. VI. 1848., br. 25.
- Proselitizam starokatolika, u: *Katolički list,* 24. III. 1924., br. 12.
- Provadjanje organizacije u gradu Zagrebu, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1.
- Pouzdani sastanak nižeg klera države SHS, u: *Katolički list,* 13. II. 1919., br. 7.
- Predavanje narodnog svećenika u Sisku, u: *Riječ SHS,* 9. VI. 1920., br. 102.

- Prva hrvatska misa u Zagrebu, u: *Preporod,* 2(1921.)4
- Prva skupština starokatolika u Subotici, u: *Starokatolički glasnik,* 15. III. 1930., br. 1.
- Prva starokatolička crkva u Beogradu, u: *Nova Zora,* 20. XII. 1930., br. 6.
- Prvi hrvatsko-katolički crkveni sabor, u: *Preporod,* 4(1923.)15–16
- Prva sv. Misa u Pleternici, u: *Starokatolik,* 31. VIII. 1926., br. 8.
- Prvo zakonito vjenčanje katoličkog svećenika u Sarajevu, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7.
- "Puč" u samostanu na Rijeci, u: *Riječ SHS,* 4. V. 1920., br. 74.
- Radićev "Sl. Dom" napada Sv. Oca Papu, u: *Katolički list,* 14. II. 1924., br. 7.
- Radićeva stranka i starokatolicizam, u: *Katolički list,* 2. XII. 1926., br. 48.
- Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 5. VI. 1917., br. 129.
- Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 7. VI. 1917., br. 131.
- Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 10. VI. 1917., br. 133.
- Rane u katoličkoj crkvi, u: *Primorske novine,* 15. VI. 1917, br. 137.
- Rane u katoličkoj crkvi," u: *Hrvatska straža,* Krk, 16(1917.)
- Raskol među starokatolicima u Karlovcu, u: *Katolički list,* 5. II. 1925., br. 5.
- Raskol u starokatoličkoj sekti, u: *Katolički list,* 25. VI. 1925., br. 25.
- Razdor u hrv. starokatoličkoj sekti, u: *Katolički list,* 6. IX. 1928., br. 36.
- Razdor među starokatolicima, *Katolički list,* 13. IX. 1928., br. 37.
- Reforma u Crkvi, u: *Narodna politika,* 14. IV. 1920., br. 46.
- Reformacija katoličkog klera, u: *Jugoslavenska Njiva,* 1919., br. 12.
- Reformaška turneja u Križevcima, u: *Narodna politika,* 15. IX. 1920., br. 170.
- Reformaško božićno "bogoslužje," u *Katolički list,* 23. XII. 1920., br. 51.
- Reformaši na selu, u: *Katolički list,* 8. III. 1923., br. 10.
- Reformaši raskrinkani kao pristaše modernizma "skupa svih hereza", u: *Katolički list,* 5. IV. 1923., br. 14.
- Reformator. Društvo za potporu svećenika liberalnog nazivanja i za potpomaganje njihova glasila "Reforma" zvanog, u: *Nova Reforma,* 1919., sv, 2.
- Reformni kler, u: *Obzor,* 62(1921.)355
- Reformni pokret Hrvata-katolika, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931.
- "Reformni" svećenici u službi D' Annunzia, u: *Narodna politika,* 1920., br. 72.

- "Reformni" svećenici u službi D' Annunzia, u: *Katolički list,* 20. V. 1920., br. 16.
- Reformni pokret u Koprivnici, u: *Katolički list,* 27. V. 1920., br. 17.
- Reformni pokret, u: *Podravski glasnik,* 23. I. 1921., br. 4.
- Reformni pokret i natječaj za koprivničku župu, u: *Demokrat,* 18. VII. 1920., br. 29.
- Reformni pokret Hrvata-katolika, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931.
- Reklama osječkih zajedničara starokatolicima, u: *Katolički list,* 2. X. 1924., br. 40.
- Religija Novog Roda, u: *Novi Rod,* 15. XI. 1920., br. 3.
- Rimski pape i nicejski sabor, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6.
- Rimski papa hoće da bude kao Bog, u: *Starokatolik,* 30. X. 1926., br. 10.
- Rimski papa protiv jedinstva Kristove Crkve, u: *Starokatolik,* 25. III. 1928., br. 3.
- Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve u Zagrebu dne 27. svibnja 1926., u: *Starokatolik,* 31. V. 1926., br. 5.
- Sabor Hrvatske Starokatoličke Crkve, održan dne 23. oktobra 1928. god., u: *Starokatolik,* 15. XI. 1928., br. 12.
- Samostanske zgrade, u: *Katolički list,* 25. IX. 1919., br. 39.
- Sarajevo: Prva svetogrdna misa nove "starokatoličke" vjere među nama, u: *Katolički tjednik,* 8. V. 1927., br. 19.
- Sastanak svećenstva kotara bakarskog, u: *Katolički list,* 15. V. 1924., br. 20.
- Savremene želje katoličkog nižeg klera države SHS, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske,* 31. III. 1919., br. 6.
- Sastanak čehoslovačkog svećenstva u Prahi, u: *Katolički list,* 31. VII. 1919., br. 31.
- Sastanak zagreb. katol. svećenika, u: *Narodna politika,* 1919., br. 79.
- Saziv Sabora Hrvatske Starokatoličke Crkve, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.
- Sijači vjerskog razdora, u: *Narodna politika,* 3. XII. 1926., br. 49.
- Sijači vjerskog razdora, u: *Narodna politika,* 19. XI. 1926., br. 47.
- Siloviti čini "reformaša", u: *Narodna politika,* 20. VII. 1920., br. 121.
- Sinodalno vijeće, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6.
- Sistematski napadaj Radića na hrvatsko katoličko svećenstvo, u: *Narodna politika,* 3. IX. 1926., br. 36.
- Skupština katolika svjetovnjaka, u: *Demokrat,* 29. VI. 1920., br. 25.
- Slavlje reformnog pokreta u Križevcima, u: *Demokrat,* 12. IX. 1920., br. 37.
- Slavlje hrvatske mise u Virju, u: *Demokrat,* 19. IX. 1920., br. 38.

- Slavlje hrvatskog bogoslužja u Ruševcu, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1.
- Slavlje hrvatskog bogoslužja u Koprivnici, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1.
- Slavlje hrvatskog bogoslužja u Ruševcu, u: *Podravski glasnik,* 9. I. 1921., br. 2.
- Sloboda kojom nas je Krist oslobodio, u: *Starokatolik,* 21. XII. 1925., br. 12.
- Službeno, u: *Starokatolik,* 20. IV. 1929., br. 4.
- Spisak prelaznika iz Subotice, u: *Starokatolički glasnik,* 15. III. 1930., br. 1.
- Spomenica, u: *Preporod,* 1921., br. 4.
- Sporovi među starokatolicima, u: *Narodna politika,* 1. V. 1929., br. 101.
- Srpska pravoslavna i čehoslovačka crkva, u: *Katolički list,* 29. IX. 1921., br. 39.
- Stjepan Radić prema vjeri i svećenicima, u: *Narodna politika,* 13. V. 1926., br. 20.
- Stjepan Zagorac, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1937.
- Stjepan Zagorac, u: *Primorske novine,* 1936., br. 313.
- Stjepan Zagorac (IN MEMORIAM), u: *Primorske novine,* 1936., br. 322.
- Stjepan Zagorac, u: *Starokatolik,* 1936., br. 8.
- Stanovništvo zemlje po vjeri, u: *Sriemski Hrvat,* 19. I. 1887., br. 6.
- Starokatolici u Karlovcu, u: *Katolički list,* 12. II. 1925., br. 6.
- Starokatolici u Zagrebu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1932.
- Starokatolici i Stenjavačka župa, u: *Katolički list,* 11. XI. 1926., br. 45.
- Starokatolici u Bosni, u: *Katolički list,* 3. VI. 1926., br. 22.
- Starokatolici u Stenjevcu opet rovare, u: *Katolički list,* 17. III. 1927., br. 11.
- Starokatolici u Pleternici, u: *Katolički list,* 26. VIII. 1926., br. 34.
- Starokatolički biskup Marko Kalogjera svrgnut, u: *Katolički list,* 4. X. 1928., br. 40.
- Staro-katolička župa u Stenjevcu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- Starokatolički pokret u okolici Daruvara, u: *Katolički list,* 11. XII. 1924., br. 50.
- Starokatolički pokret u Stenjevcu, u: *Starokatolik,* 20. XII. 1926., br. 12.
- Starokatolički pokret u Bosni, u: *Katolički tjednik,* Sarajevo, 20. VI. 1926., br. 25.
- Starokatolička župa u Stenjevcu, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- "Staro-katolička" vreća našla zakrpu, u: *Nedjelja,* 10. II. 1924., br. 6.
- Starokatolička crkva, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br.. 2.

- Starokatolička crkva u Austrije prije i poslije sloma Monarhije, u: *Starokatolik. Glasilo Hrvatske starokatoličke crkve,* (1969.)1
- Starokatoličke župe i župske organizacije, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski*, Zagreb, 1932.
- Starokatolicizam u Stenjevcu, u: *Katolički list,* 2. XII. 1926., br. 48.
- Starokatolicizam u Lipovljanima, u: *Katolički list,* 6. I. 1927., br. 1.
- Starokatolicizam u Pleternici, u: *Katolički list,* 10. III. 1927., br. 10.
- Stjepan Radić, u: *Katolički list,* 16. VIII. 1928., br. 33.
- Stjepan Radić prema katoličkoj crkvi, u: *Katolički list,* 16. XII. 1926., br. 50.
- Sukobi između katolika i pristaša narodne crkve u Moravskoj, u: *Riječ,* 11. V. 1921., br. 106.
- Suspendirani svećenici, u: *Narodna politika,* 25. VII. 1920., br. 127.
- Suspenzija koprivničkog župnika Zagorca, u: *Riječ SHS,* 15. V. 1920., br. 83.
- Svađe među Starokatolicima, u: *Katolički list,* 28. III. 1929., br. 13.
- Svečana hrvatska služba Božja u Velikom Grdjevcu, u: *Preporod,* 1. III. 1921., br. 1.
- Svečana posveta staro-katoličke crkve u Krapnju, u: *Nova Zora,* 13. VI. 1930., br. 2.
- Svećenici Hrvatske starokatoličke crkve u aktivnoj službi, u: *Hrvatski katolički klaendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1931.
- Svećenička izjava, u: *Vrhbosna,* 20. IX. 1919., br. 12–18.
- Svećenička zajednica, u: *Katolički list,* 15. V. 1919., br. 2.
- Svećeničke zajednice, u: *Vrhbosna,* 5. V. 1919., br. 7–9.
- Svećenički pokret, u: *Riječ SHS,* 24. IX. 1919., br. 360.
- Svećenički pokret, u: *Riječ SHS,* 21. VIII. 1920., br. 163.
- Svećenički žuti pokret, u: *Demokrat,* 4. VII. 1920., br. 27.
- Svim hrvatskim starokatoličkim župnim vijećima, u: *Starokatolik,* 30. VI. 1925., br. 6.
- Svojevoljno brisani iz kataloga svećenika hrvatske starokatoličke crkve, u: *Starokatolik,* 15. VI. 1929., br. 6.
- Sv. Stolica i pokret megju českim svećenstvom, u: *List biskupije splitske-makarske,* 1920., br. 6–9.
- Sveta misa u Gracu kod Pleternice, u: *Starokatolik,* 30. X. 1926., br. 10.
- Sveta Stolica prema češkoj "narodnoj crkvi", u: *Vrhbosna,* 20. III. 1920., br. 4–6.
- Širenje čehoslovačke narodne crkve, u: *Obzor,* 14. II. 1921., br. 43.
- Širom svijeta, u: *Banovac,* Petrinja, 25. VII. 1908., br. 30.

- Štatut hrvatsko-katoličke župe, u: *Preporod,* 3(1922.)4
- Što je novo među Kalođerašima, u: *Katolički list,* 18. IV. 1929., br. 16.
- Tko je papa, u: *Nova Zora,* 15. XI. 1930., br. 5.
- Tko je pravi krivac mučeničke smrti Zrinskog i Frankopana, u: *Starokatolik,* 30. IV. 1926., br. 4.
- Treće predavanje g. Bože Miloševića, u: *Riječ SHS,* 21. XI. 1919., br. 365.
- Trg ili ulica imenom Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 21. XII. 1925., br. 12.
- T. G. Masaryk. Prvi predsjednik češke republike, u: *Hrvatska Njiva,* 1919., br. 47.
- Trzavice u hrvatskoj starokatoličkoj crkvi, u: *Koprivničke novine,* Koprivnica, 14. III. 1926., br. 11.
- Tuzla: Starokatoličke novosti, u: *Starokatolik,* 24. X. 1926., br. 42.
- Tužba protiv biskupa Glavnoj Kontroli, u: *Starokatolik,* 5. X. 1928., br. 9–10.
- Tužba protiv naše Sinode od 20. V. 1929., , u: *Starokatolik,* 31. VII. 1929., br. 7.
- Udruženje zagrebačkih katoličkih svećenika, u: *Katolički list,* 6. III. 1919., br. 10.
- U Englezkoj se širi starokatolicizam, u: *Narodne Novine,* 6. V. 1872., br. 104.
- U jeku kulturne borbe, u: *Narodna politika,* 16. II. 1921., br. 37.
- U kongresu starokatolikah, u: *Narodne Novine,* 25. IX. 1872., br. 220.
- Ulica Grgura Ninskoga, u: *Starokatolik,* 31. VII. 1926., br. 7.
- Uoči prve hrvatske staro-katoličke župske skupštine u Karlovcu, u: *Hrvatska sloboda,* 23. I. 1925., br. 4.
- U pogledu starokatolikah, u: *Narodne Novine,* 20. IV. 1872., br. 91.
- Upravitelj Biskupije Hrv. Starokat. Crkve, u: *Starokatolik,* 15. XI. 1928., br. 12.
- Uspjesi pangermanske "staro-katoličke" sljedbe, u: *Nedjelja,* 3. II. 1924., br. 5.
- Uspomeni Rikarda Koritnika, u: *Nova Reforma,* 1919., sv. 2.
- Ustav hrvatsko-katoličke crkve, u: *Preporod,* 4(1923.)15–16
- Ustuk proti "Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi na Sušaku", u: *Katolički list,* 26. VI. 1924., br. 26.
- U Šaptinovce, nek se vidi, nek se čuje!, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1934.
- U znaku morala Rimske Crkve, u: *Starokatolik,* 25. I. 1926., br. 1.
- Vatikan i Jugosloveni, u: *Primorske novine,* 30. VI. 1919., br. 169.
- Vatikansko krivovjerje, u: *Starokatolik,* 28. II. 1926., br. 2.

- Večer, u: *Katolički list*, 31. VII. 1919., br. 31.
- Veliko narodno slavlje u Koprivnici, u: *Riječ SHS,* 16. VIII. 1920., br. 158.
- Veritas Vincit, u: *Narodna politika,* 24. XII. 1926., br. 52.
- Vjerski pokret, u: *Hrvatska sloboda*, 30. I. 1925., br. 5.
- Vjerski problemi u Češko-Slovačkoj i kulturni boj, u: *Vrhbosna*, 20. III. 1920., br. 4–6.
- Vjerska statistika, u: *Katolički list,* 19. X. 1922., br. 42.
- Vjerska statistika, u: *Narodna politika,* 20. X. 1922., br. 238.
- *Vjernicima Hrvatske Starokatoličke Crkve na znanje!,* Zagreb, 1928.
- *Vjerski škandali u Stenjevcu*, Zagreb, 1926.
- Vlada i "reformna crkva," u: *Katolički list,* 11. X. 1923., br. 41.
- Vlada prema katoličkoj crkvi, u: *Narodna politika,* 5. V. 1922., br. 101.
- Vladine odredbe o t. zv. hrv. reformnoj crkvi, u: *Narodne Novine,* 31. III. 1923., br. 76.
- Vrhovni crkveni poglavica Hrvata rimokatolika, u: *Starokatolik,* 31. X. 1929., br. 10.
- Zahtjevi čehoslovačkog klera i papin odgovor, u: *Katolički list,* 28. VIII. 1919., br. 35.
- Zaključci biskupske konferencije, u: *Katolički list,* 22. IV. 1920., br. 12.
- Zaključci biskupske konference, u: *Katolički list,* 4. V. 1922., br. 18.
- Za narodnu crkvu u Dalmaciji, u: *Riječ SHS,* 24. IX. 1919., br. 313.
- Zagreb: Radićevska agitacija za staro-katoličku crkvu, u: *Katolički tjednik,* 2. V. 1926., br. 18.
- Zagreb: Svećenici–vražji sluge, u: *Nedjelja,* 11. II. 1923., br. 6.
- Zar priznanje "hrvatske starokatoličke crkve", u: *Katolički list,* 10. I. 1924., br. 2.
- Zašto ne priznajemo starokatoličku sektu?, u: *Katolički list,* 2. III. 1942., br. 10.
- Žalosne pojave u češkom kleru, u: *Katolički list,* 6. II. 1919., br. 6.
- Župa Koprivnička, u: *Starokatolik,* 30. III. 1926., br. 3.
- Župe i organizacije, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1936.
- Župe i organizacije, u: *Hrvatski katolički kalendar Grgur Ninski,* Zagreb, 1939.
- Župna skupština u Habjanovcima, u. *Starokatolik,* 1. III. 1925., br. 3.
- Žuti osnivaju Pribićevićevu crkvu, u: *Narodna politika,* 18. VIII. 1920., br. 147.

Životopis autora

Daniel Patafta, rodio se 11. svibnja 1980. godine u Rijeci. Osnovnu i srednju školu, Salezijansku klasičnu gimnaziju s pravom javnosti, završio je u rodnom gradu. Nakon toga 1998. upisuje studij jednopredmetne povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje je diplomirao 13. siječnja 2003. godine. Iste, 2003. godine upisuje poslijediplomski studij iz Hrvatske povijesti na spomenutom visokom učilištu. Poslijediplomski znanstveni studij iz Hrvatske povijesti, nakon položenih ispita i svih drugih obveza vezanih uz studij, završio je 10. prosinca 2007. godine obranom magistarskog rada pod naslovom: „Gospodarski interesi Italije u Hrvatskoj u vrijeme Drugog svjetskog rata od travnja 1941. do rujna 1943. godine." Time je stekao akademski stupanj magistra znanosti iz znanstvenog područja humanističkih znanosti, znanstvenog polja povijest, grana nacionalna povijest. Uže se specijalizirao za modernu i suvremenu Hrvatsku povijest, odnosno 19. i 20. stoljeće. Od listopada 2003. počeo je raditi kao kustos - pripravnik u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci, a od 2004., nakon položenog stručnog muzejskog ispita, stupio je u stalni radni odnos kao kustos za povijesne zbirke Muzeja. Godine 2006. napušta dotadašnje radno mjesto i ulazi u postulaturu Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, sa sjedištem u Zagrebu. Nakon završenog novicijata, 2008. godine započinje filozofsko – teološki studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Godine 2012. zaposlen je kao asistent na Katedri crkvene povijesti katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Postdiplomski iz Crkvene povijesti upisuje 2013. godine na istom fakultetu, a te je godine zaređen i za svećenika.

Objavljeni radovi:

- Patafta, Daniel, Promjene u nacionalnoj strukturi stanovništva grada Rijeke od 1918. do 1924. godine, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 36(2004)2; 683-700.
- Patafta, Daniel, Prilike gospodarstva grada Rijeke od 1918. do 1924. godine, u: *Ekonomska i ekohistorija*, 1(2005)1, 115-137.
- Patafta, Daniel, Protureformacija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, u: *Podravina*, 4(2005)8, 33-46.
- Patafta, Daniel, Privremene vlade u Rijeci (listopad 1918. – siječanj 1924.), u: Časopis za suvremenu povijest, 38 (2006)1, 197-222.

- Patafta, Daniel, Filozofski i teološki rukopisi u knjižnici Franjevačkog samostana u Čakovcu, u: *350 godina franjevaca u Čakovcu*, Hranjec, Stjepan (ur.), Čakovec, 2010.
- Patafta, Daniel, Zasade jozefinističkog prava o odnosu Crkve i države u spisu Marijana Lanosovića, u: *Zbornik 300 godina visokog školstva u Osijeku*, Hoško, Emanuel - Pintarić, Ana (ur.), Osijek, 2011, 73-79.
- Patafta, Daniel, Oslobođenje Banovine od osmanske vlasti, doseljavanje stanovništva iz Pounja i osnutak franjevačkog samostana u Hrvatskom Čuntiću, u: *Osam stoljeća Čuntića 1211.-2011.*, Raguž Jakša-Kekez, Hrvoje-Krpan, Vladimir (ur.), Zagreb, 2012.
- Patafta, Daniel, Antun Bačić kao predavač filozofije i moralne teologije, u: Zbornik o fra Antunu Bačiću, Melnik Tatjana (ur.), Slavonski Brod-Našice 2013.
- Patafta, Daniel, Franjevci na području Sisačke biskupije od 13. do 20. stoljeća u: *Antiquam Fidem,* Tepert, Darko-Jurić, Spomenka (ur.), Zagreb, 2011., 231-255
- Patafta, Daniel, Elementi jozefinističkog prava o odnosu Crkve i države u spisu Jus publicum ecclesiasticum, u: *Croatica Christiana Periodica,* 37(2013.)72, 116-127.
- Karlić, Ivan; Patafta, Daniel, Teološke teme u djelu "Istina katolicsanska" fra Antuna Bačića, u: *Zbornik o Emeriku Paviću*, Knezović, Pavao - Jerković, Marko (ur.), Zagreb 2014., 303-322.
- Patafta, Daniel, Ekumenska gibanja u Hrvatskoj neposredno nakon Drugog vatikanskog koncila, u*: Bogoslovska smotra,* 84 (2014.)4, 851-879.
- Patafta, Daniel, Hrvatski katolički tisak o progonima Crkve u Meksiku (1926.-1929.), u: *Croatica Christiana periodica,* 38(2014.)73, 145-164.
- Patafta, Daniel, Obnova franjevačkog Trećeg reda u Hrvatskoj u prvoj polovici 20. stoljeća, u: *Croatica Christiana periodica,* 38(2014.)74; 91-115.
- Patafta, Daniel, Izidor Kršnjavi, Štefa Iskra i hrvatski franjevci, u*: Iso Kršnjavi-veliki utemeljitelj*, Zlatko Matijević-Ivana Mance (ur.), Zagreb, 2015.
- Patafta, Daniel, Roger Bacon: Vrijeme i život, u: Fra Roger Bacon. Zbornik radova s prvoga znanstvenog skupa Franjevački velikani, Karlić, Ivan - Bašić, Mate (ur.) Zagreb, 2015.
- Patafta, Daniel, Historiografski doprinos Franje Emanuela Hoška povijesti kontinentalnih franjevaca od 16. do 18. stoljeća, u: *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja,* 14(2015)27, 226-237.

- Patafta, Daniel, Hrvatska crkvena historiografija o kontinentalnim franjevcima u srednjem vijeku, u: *Riječki teološki časopis*, 23(2015)1, 131-166.
- Patafta, Daniel, Progoni bosanskih grkokatolika u Kraljevini SHS/Jugoslaviji na stranicama tadašnjeg katoličkog tiska, u: *Croatica Christiana periodica*, 39 (2015)75, 157-183.